757

m.

A. Lat. b. 1436

Aurt. lat vett.

Plinius.

C. PLINIUS S. van de Menschen, Beesten, Vogelen en Visschen.

C. PLINI SECUNDI

Des wydt-vermaerden Natuurkondigers vyf Boecken.

Handelende van de Nature,

I. Van de Menschen.
II. Van de viervoetige en kruypende Dieren.
III. Van de Vogelen.
IV. Van de kleyne Beestjes of Ongedierten.
V. Van de Visschen, Oesters, Kreeften, &c.

Hier zyn by-gevoeght de Schriften van verscheyden andere oude Autheuren / de Natuur der Dieren aengaende.

En nu in desen laetsten Druck wel het vierde part vermeerdert, uyt verscheyden nieuwe Schryvers en eygen ondervindinge: en met veel kopere Platen verçiert.

t'AMSTERDAM.

By Abraham en Jan de Wees, Boek-verkoopers / inde 4. Evangeliste.

Aen den naeuw-keurigen Leser.

DAt Plinius, Aristoteles en meer andere oude Schrijvers (in desen Boeck aengewesen) somtijts eenige misslagen (in't beschrijven der natuurlicke dingen) gehadt hebben, bevinden wy door d' ervarentheyt, dit is geschiedt door onkundigheyt der dingen, ofte door quaet bericht van andere aen haer gedaen, want wy bevinden door onse loffelijcke Scheep-vaerten, over de gantsche werelt, sommige dingen heel anders als sy schrijven. Wy hebben dan in desen Druck het oude in sijn wesen gelaten, en van het gene wy anders bevonden hebben of onderricht zyn; als mede het geen daer de Oude niet van geweten hebben, (ghelijck het meeste deel van Oost-Indien en geheel West-Indien by haer noch onbekent was) dat hebben wy hier by gestelt, met de Antheuren die het schrijven, zijnde met een andere letter gedruckt.

NOTA. In desen lesten Druck met verscheyden by-voeghsels en kopere Platen vermeerdert.

BIBLIOTHECA REGIA T.V.D.

Caij Plinij Bericht, op zyne Boecken van de vier-voetighe Dieren, Vogelen, en Byen, met noch andere kleyne Dieren, oock mede van de Visschen, uyt het achtste Boeck, aen 't sestiende Capittel.

ALs den grooten Alexander eenen sonderlingen lust ghekregen hadde om de Natuuren van alderley Dieren te weten, So beval hy Aristoteles ('t welck een voortreffelijcker, hooghverstandiger Man was, in alle Konsten ende Spraken wel ervaren) dat hy hem die op 't vlytighste beschryven soude, ende liet derhalven een Ghebodt uytgaen, door gantsch Asiam ende Grieckenlant, datmen hem alle vorderinge en behulp daer toe doen soude, alsoo dat eenige duysent Menschen hem hier toe mosten dienen, welcke haer eenighsins verstonden op Iagen, Vogelen ende Visschen, oock die Diergaerden hadden, ofte eenige Vee-rucht, Immen, Wijers, ofte yet daer toe dienende: Als hy hun allen seer vlytigh van alles ondervraeght, ende in alles goet bericht verkregen hadde, soo begoste hy vijftigh heerlijcke schoone Boecken van de Dieren te beschryven, dewelcke ick hier verkorte, ende oock sommighe dinghen die Aristoteles niet en heeft konnen ervaren, daer by voege. Bidde den goethertigen Leser dit ten besten te willen nemen, en sich door dit Werck in de kenniss der gheschapene Creatuuren (als te vooren den grootmachtighen Koningh Alexander gedaen heeft) een weynigh te verlustigen.

Het Eerste Deel,

Van de scheppinge des Menschen: Van sijn geboorte / opvoedingh / erneringh / wandel / manieren / konsten / hantieringh / leven / kranckheydt / ghenesingh / sterven / begraeffenis ende verrijsenis nae desen leven.

Uyt *Caij Plinij* secundi Historia Mundi, en uyt andere oude en nieuwe Scribenten te samen vergadert, ende in onse Nederlantsche tale overgeset.

Het Eerste Capittel.

Van de levendige Creaturen, ende Schepselen, hoe datse alle van Godt onderhouden en erneert worden.

Plinius lib. 1. cap. 7.

GOdt en heeft gene form/ofte uyterlijcke gestaltenisse/hy is eenigh/ende neffens hem en is geen ander. Hy hoort/verwullet/siet ende voelt alles/hy geeft alles het leven/ende Ziele/hy onderhout en versorght dat gantsche menschelijcke gheslacht/den vromen beschut hy en straft den godtlooosen.

Orpheus apud Cyrillum, Tomo 3. contra. Julian. l. 1.

Godt is eenigh en alleen in hem selfs/ende door sich selfs bestandigh/van den welcken alle dinghen selfs ghemaeckt zijn/hy woont in den Hemel/en hy reyckt over den gantsche Aertbodem/tot 't eynde des Meyrs/door sijn aenghesicht beest het alles. Sibylla apud Lactantium.

De eenige Godt heeft Hemel/Aerde/Zee ende alles wat daer in is/geschapen/hy regeert ende onderhout alles/hem alleen sult ghy hoorden als een Heer des Hemels en der Aerden. Alcionus Philosophus Platonicus de doctrina Plato.

De Menschen van naturen met veel bekommernisse der sinnen gequelt zijnde/wanneerse wat ghe estelijcks oft Hemels willen contempleren ofte begrijpen/soo vallense ghemeynlijck op eenig beelt ofte gelijckenisse van een sichtbaer dingh so seer/dat sy also het Godlijck onsichtbaerlijck wesen het selve beelt ('t welck sy eenighe figuur of verwe aendichten) toe-eygenen. Also komt het dat sy den onsichtbaren Godt door hare beeldische fantasie niet en konnen begrij-

pen. Nu Godt is de eerste en oberste geest/die alles na sijnen Goddelijcken wille geschapen en geordineert heeft / in hem bestaet/ en is de gantsche Harmonie aller geschapene dingen/en uyt hem is een geest of beelt geboren/ ghelijck de Sonne eenen schijn van haer geest : dit Beelt onderhoudt ende verciert alle natuur der werelt.

Cicero lib. 2. de natura Deorum.

Wat konnen wy klaerder getuygenis hebben/ dan als wy den Hemel aensien so moeten wy immers bekennen dat het alles door een Goddelijcke kracht ende onbegrijpelijck wesen geregeert en onderhouden wort / daerom wort oock verstandelijck besloten dat alle geschapen dingen uyt Goddelijcken raet ende voorsichtigheydt/ alle menschen in deser werelt tot nut ende troost wonderlijck geregeert wort/ende het is gewis datter maer eenen Godt is / alsoo dat ick den genen (die anders ghelooft) niet by sijne sinnen en achte te wesen.

Lactantius in Institutionibus.

Datter maer een Godt / de welcke een schepper aller Creaturen is/die alles gemaeckt heeft/ regheert en onderhout alles na sijn will/dat leert en dwinght ons oock de natuur/ jae de godlooſen moeten 't selfs bekennen (want hoewel datse door afgoderij offeren en na harer Goden Tempels loopen) soo dwinght haer ten lesten noch den noodt de tonge/ datse in honger/ kommer/ krijgh / schricken/ doodts nooden/ waters-noot/ Pestilentie/ tot Godt roepen/ en sijn hulpe begeeren/ so vast is de natuur dat inghe plant/ dat ter werelt een selfstandige/ alwetende/ onsichtbare/ oneyndelijcke/ voorsichtige/ groote/ eeuwige/ almachtighe / goedighe Godt is/ in/ en door dien alles is en bestaet / sonder welcks ordinantie / will / raet/ ende schicking/ niet en is noch bestaen kan / desen Godt behooren alle menschen te bekennen / beminnen / vreesen / aenbidden en loven.

Idem de opificio Dei.

Godt heeft den Mensch alleen onder alle levendige Creaturen met den hoofde recht op geschapen / op dat hy altijt opwaerts sie na sijnen Schepper/ de ander creaturen heeft hy alle metten hoofde nederwaerts ende ter Aerden ghekeert/ op dat sy alleen de Aerde en den Mensche dienen/ de welcke geene onsterflijckheydt te verwachten en hebben.

Cyrillus in Thesauro.

Godt heeft alle Creaturen / en oock de Menschen in de

ſchepping in haer creatuurlijck leven en weſen geſtelt/ daer in hyſe ock onderhout. Wan hy is/ blijft en woont/ met ſijn Godlijcke natuur/ kracht/ licht/ ende Geeſt/ dewijl hy den Schepper is/ niet weſentlijck oft ſelfſtandig in de Creaturen. Johannes Chryſoſtomus ſuper Matth.

Alle Creatuuren heeft Godt van wegen der menſchen geſchapen / maer de menſchen voor hem ſelve / op dat hem die kennen ſouden. Dewijl nu Godt de ander Creaturen hare ſpijſe geeft/ en haer onderhoudt om der menſchen wille/ hoe en ſoude hy dan de menſchen niet onderhouden voor hem ſelven? Auguſtinus lib. Supportationum.

Daer is niet billijckers / dan dat de Creatuuren haren Schepper loven/ want daer toe heeft hy ons geſchapen/ hoe wel hy onſes lovens niet en behoeft / want hy is een onbegrijpelijcke kracht/ by ſich ſelven vernoegt / daerom ſal ons gemoet hem eeren/ lief hebben/ aenbiddē/ de Tong loven/ de Hant beſchrijvē/ en de Geloovige Ziele ſich daer in oeffenen.

Het tweede Capittel.

Van des Menſchen ſcheppinge, geboorte en eygenſchap.

Plinius lib. cap. 15.

De materie daer de Menſche van heer komt / is die vermengingh des beyde (mans en vrouwen) zaet/ 't welcke de Natuur in des Moeders lijf formeert/ en tot een Lichaem met alle ſijne lidtmaten bereydet/ daer na met den Geeſt des levens beweegt ende aengedaen wordt.

Sibylla Erithrea.

Godt heeft de figuer (des eerſten Menſche) uyt aerde gemaeckt en verordineert / dat ſy ſich met malkanderen ſouden vermengen / daer van alle andere Menſchen (in dese Werelt) ſouden geboren worden.

Phocilides.

Het Lichaem hebben wy van der aerden / ende als wy geheel weder reſolveert worden / ſoo worden wy weder tot aerde/ maer onſen Geeſt die vaert opwaerts.

Ariſtoteles in problemarib. & Avicenna de animal.

Het is den menſchen van natuur ingeplant/ dat ſe tot onderhoudingh hares geſlachts / luſt ende begeerte tot malkanderen hebben/ en uyt de vermengingh des Mans ende

des Wijfs wort den Mensch ontfangen/en in's moeders lichaem geformeert/met Ledene/ Adere/ Gebeenten t'samen bereyt/ levendigh gemaeckt/ en op bestelde tijt/van de Moeder in de Werelt geboren.

Cicero lib. 1. de legib.

De Mensch heeft een gelijckheyt met Godt/den welcken alles tot sijne onderhoudingh in overvloet gegeven en bestelt wort/niet alleen het Gewas der aerden/maer ook allen Vee en Wilt/ dewelcke sommige tot dienst des menschen/sommighe tot weese/ende sommighe tot spijse om te eten geschapen zijn. Maer de Menschye is niet alleen met een Edel gemoet gekroont/ maer oock sinnen-rijck / begaeft met kloeck verstant/om diepsinnighe dinghen te begrijpen / konst-rijck / en een welghe schickte proportie des lichaems ghegheven / want de Natuur heeft alle andere Dieren gheschapen krom nae de weyde ofte aerde buckende / maer de Menschen alleen recht op en na den Hemel sijne afkomste leeren sien. Dan't vernuft is't principaelste / daer met wy alle andere Dieren overtreffen/ want daer mede argumenteeren/ sluyten/ oordeelen / setten/raden/spreecken/wederspreecken ende handelen wy.

Ovid. lib. 1. Metam.

Godt heeft de Menschen daerom recht op gheschapen/ ende dat aengesicht tot den Hemel gekeert/ (ende alle ander Vee en Dieren met den Hoofde ter Aerden) op dat den Mensche altijt opwaerts soude ten Hemel sien/en aen sijnen Schepper gedencken.

Innocentius de Miseria humana.

Den eersten menschye is uyt stof en asschye geformeert/en alle de anderen worden uyt mannelijcken zade gewonnen en geboren. Ireneus lib. 4. cap. 28.

Godt heeft den menschye geschapen/niet om dat hyse van noode hadde/maer om dat hy ymant wilde hebben / daer aen hy sijn weldaet soude bewijsen/en tot hem in sijn rijck brengen. Augustinus contra Pelagium lib. 4.

De peccato Orig. lib, 2. cap. 34.
De nuptiis & con. lib. 1. cap. 14.
De bono conjug. cap. 4.

Den Echten-staet is om Kinderhoeding ende vermeerderingh des menschelijcken geslachts van Godt ingesteit/ want hy sprack tot de Man ende het Wijf: Wassen en ver-

meert u/en verbult de Aerde. Daerom de Echte-luyden in alle kuyschheydt en eerbaerheydt by malkanderen sullen woonen / ende door de ordinantie Godes / om kinderen t' samen te bekomen/ welcke t'samen komste aen hem selven niet quaet en is/ alsse alleen uyt de liefde der vermeerderinge des geslachts met matigheyt en eerbaerheydt geschiet/daerom seyt Paulus: den Echten-staet sal eerlijck gehouden worden/ende dat Echte-bedt onbevleckt.

Idem de bono conjugio cap. 4. 6. 8. 16.
De Genes. ad Liter. cap. 7. De civitate Dei. l. 14.
Fulg. de conjug. Debit. Epist. 1. De statu viduali Ep. 2.

Godt de Heer heeft de Echte-staet in geset/eerstelijk daerom/dat uyt vereeniging van man en vrou/dat menschelijcke geslacht behouden en vermeerdert worde/gelijk geschreven staet in Mosi: dat Godt dē Adam dat wijf toegevoegt heeft/en haer beyde gesegent en tot haer gesprooken/ weest vruchtbaer en vermeerdert u. Daer om so is dat Wijf den Man door Echte-staet toege-eygent en verordineert / om dat sy hem een hulpe en bystanderse/noodtwendighe Huyshouderse en Gesellin (aen het Erfdeel des eeuwigen levens) wesen soude/also de Schrift seyt. Godt heeft gesprooke als hy Adam geschapen hadde het en is niet goet dat den menschе alleen sy/daerom wil ick hem een hulpe maken die by hem sy/en heeft also Eva geschapen uyt de Ribbe van Adam/en heeftse voor hem gebracht. Item/1. Cor. 11. seydt Paulus: Dat Wijf is om des Mans wille geschapen. En Petrus; Ghy Mannen woont by uwe Vrouwen met verstande/ en geeft de Vrouwen als de swackste Vaten haere eere/ als oock Mede-erven der genade des Levens. Hiermede set Paulus de derde oorsaeck des Echte-staets daer by seyt: Om hoerderije te vermijden/ so heeft een yder sijn Echte wijf/en een yeder Vrou haren Echten man/1. Cor. 7. dan dat werk dat inde Echte-staet so wel uyt begeerte om kinderen/als om de schuldige plicht en vrientschap/so wel de Man tot de Vrou/ als de Vrou tot den Man is de menschen toegelatē en aen hem selven niet quaet noch onreyn / maer de vleeschelijcke begheerte en onordentlijcken brant/die na dē val Adams het vleesch aenhangt/en daerom daer mede onderloopt / op dat't verdorven vleesch sijn aengeborē en sijn ontmatige lust gebort worde/is sonde en

ureyn. Daerom seyt David (hoewel hy in den Echte-staet van eerlijcke Ouderen geboren is:) Ick ben uyt sondighen Zade geboren / ende mijn Moeder heeft my in sonden ontfangen. Item / Job: Wie kan die reyn maken die van onreynen Zade ontfangen is.

Lactantius l. 2. c. 13. l. 6. c. 1. Divi. Instit. De vita Dei c. 14.

Godt heeft de Mensch na sijn eben Beelde geschapen en van Aerde gemaeckt / ende de Ziel van zijnen Aessem ingeblasen / daerom hy van Lijf en Ziele t'samen gesetis / met eenen oprechtigen Lichaem / op dat hy gestadigh opwaerts nae den Hemel en sijnen Schepper sien soude / hy heeft hem vernuft / kennis en verstandt gegheven / dat hy Godt sijnen Heere ende Schepper recht kennen en eeren soude / ende de Menschen alleen heeft hy de spraecke verordineert / op dat hy hem loven en sijne weldaden roemen en verkondigen soude: Alle Creaturen heeft hy den mensch onderworpen / op dat den Menschе / den Schepper en Meester van alle dingen onderdanigh soude wesen.

Het derde Capittel.

Van de Ziel des Menschen,

Plinius lib. 12.

DE Ziel des Lijfs leven / ende geen Lichaem / sonder de Ziel en kan het sich roeren ofte bewegen.

Aristot. lib. 1. de Animal.

De Ziel is de beweging des lichaems / daer van't lichaem leeft / voelt / beweegt / verroert ende gedreven wort. Het lichaem is een instrument / herberg en woonplaets der Zielē.

Plato.

De ziel is een onlichamelijcke substantie / sich selfmet het lichaem bewegende en met verstant begaeft.

Macrob. lib. 1. super somnium Scipionis.

Der zielen oorsprongh is uyt den Hemel van Godt.

Laertius in vitis Philosophorum.

De Stoici setten de ziel in't Herte.
Empedocles in des Menschen gebloedt.
Hierophilus en Hippocrates in de Hersenen des Hoofts.

Ovid. lib. 15. Metam.

De zielen sterven nimmermeer.

S. Frank.

S. Frank. in Archa ex Philoſophis.

Den natuurlijcken Menſch wordt van lijf ende ziel t'ſamen gevoeght / en na't beſte deel een menſch (van den Yemel een Philoſophus) genoemt/namelijck van het gemoet en der ziele / alſoo dat den uyterlijcken menſch maer een Beelt/Herbergh/en deckſel ofte wooningh der zielen en is/ alſoo datmen billijck de ziele (en niet het lichaem) den Menſch behoorden te noemen. Dit heeft Diogenes oock alſo gemeynt/als hy by ſchoonen klaren dach/met een aengeſteecken Lanteern op de hyde marckt om gingh te ſoecken gevraegt zijnde wat hy ſocht; Antwoorde hy: eenen Menſche. Wilde daer mede bewijſen / dattet niet al menſchen en waren / die wel den uytterlijcken ſchijn hadden van menſchen/gelijck Beelden en Godeſſen noch doen / maer die na de redelijckheyt en vernuft der zielen leefden / en niet na den vleeſch. Item/als Plotinum Amolus den Maler badt/dat hy ſich ſoude laten af conterfeyten/ ſeyde hy: is het niet genoegh dat wy dit beelt met ons om heer dragen/hy meynde ſijn lichaem: Souden wy dan maer een beelt / van een beelt na ons laten/ onſe Nakomelingen tot een ſpecktakel? Bewees alſo daer met aen/dat het Lichaem maer een uytterlijck deckſel en bekleedingh des innerlijcken menſch en levens en was/het welck men aen de menſchen 't minſte ſiet, die doch maer een uytterlijck Mom-aenſicht en is. Daerom oock Anaxarchus den Philoſooph ſeyde tot den Beul (als hy tot Cypren van de Tyran Nicocronte verdoemt was)dat men hem in eenen Mortier met yſeren ſtampers (tot ſijn onſchult) tot morſelen ſoude ſtooten. Stoot den balch van Anaxarchus: maer ghy en kont Anaxarchum niet ſtooten: daer met bedruypende / dat ſijne Ziele onſterfelijck was/ende en konde niet gedoot worden.

Hieronymus in Epiſtola ad Anaſtaſium, 32.

Sommige ſeggen / dat de ziele der menſchen van ſijnen ouderen herkomt niet het Lichaem / gelijck Tertullianus gehouden heeft. Andere ſeggen ſo haeſt 'tlichaem in 'smoeders lijf geformeert wordt/ ſoo ſchept God een yeder eene eygen nieuwe ziele. Andere ſeggen/ de zielen zijn lange te voren geſchapen/op die tijt als alle dingen uyt niet geſchapen is geworden/en worden daer na alſo in de geformeerde lichamen uytgedeylt. Alſo heeft Origines geloofft en sommige

mige andere Grieckien. Maer ick die dit alles gelesen hebbe/ segge/ Godt is mijn getuyghe dat ick hier van niet seeckers en weet / dan ick laet Godt alleen weten wat hier van is/ en laet hem't den genen openbaren die het hem believt/ nochtans ben ick gewis en verseeckert dat Godt alleen den Schepper is van beyde Ziel en Lijf.

Damascenus lib. 2. cap. 12. de Orthodoxa fide.

De ziele is een levendigh/ eenvoudigh/ onlijffelijck / onsichtbaerlijck/ onsterffelijck wesen en substantie/ van Godt het Lichaem toege-eygent en ingegoten/ daer door het Lichaem leeft/ voelt/ grijpt/ gedenckt/ verstaet/ weet/ versinnet raetslaeght en doet.

Augustinus lib. de Spiritu & Anima.

De Ziel is een vernuftigh/ verstandigh/ onlijffelijck/ onsichtbaerlijck/ geestelijck wesen van Godt uyt niet geschapen/ en het lichaem om levendigh te maken en te regeeren/ ingeplant/ 't welck een begin maer geen eynde en heeft.

Idem Quest. ver. & Novi Testa. cap. 23.

Als het lichaem des menschen in zijn Moeders lijf gheformeert ende met Aderen/ Ledtmaten/ Gebeente/ Vleesch en bloet bereydet is/ dan giet hem Godt de Ziele in/ daer door hy terstont begint te leven / hem te roeren en te bewegen. Het welcke oock de spreucke Moyses wel kan verstaen worden/ daer hy seyt: So yemant een swangere Vrou misdoet/ zo dat haer de vrucht (die gantsch geformeert is) af gaet / die sal laten ziel om ziel/ maer zo de vrucht noch niet hare volkomen form en heeft/ zo salmen hem om gelt straffen/ daer mede bewijst Moyses/ dat de ziele den menschе wort ingegoten / die oock by hem blijft tot den eynde: Indien nu de Ziele den Menschе wordt ingegoten/ zoo en ontfanghtse den mensch oock niet van zijner Ouderen zaet in de ontfanckeniſſe/ maer datse van Godt geschapen wort dat wijst ons den Prophect aen/ daer hy spreeckt/ De Heere heeft de ziele des menschen in hem gemaeckt.

Idem de Spiritu & Litera, cap. 8. 9. 10.

De ziel en is niet een part ofte deel uyt Godes natuure/ zy en is oock niet uyt de Elementen t'samen gevoeght/ zoo wel alsse niet van Vader ofte Moeder herkomt: maer 't is een geestelijcke vernuftige Creatuur/ uyt niet geschapen/ tot het goede/ ende tot het quade bewegelijck.

Isidorus

Isidorus lib. 11. Elymologierum.

De Ziele heeft (na haerder menigerley werckinge in het lichaem) veel namen: zy wort Anima, dat is/ Ziel genaemt daerom / dat zy het gantsche Lichaem levendigh maeckt. Ock heetse Spiritus, een Geest/ om dat den adem van haer komt/ en om dat men door haer speculeert/ en mediteert en alles na denkt. Ock wort zy Mens, dat is een Sin genaemt daerom dat alle sinnen en wijsheydt des menschen daer in lept. Item/ zy wort ock Animus genaemt/ dat is/ ghemoet om dat alle oordeelende gerecht daer in bestaet. Ock heet zy Memoria, dat is/ gedachteniſſe/ om dat men daer door gedenckt en onthout/ wat men gehoort of gelesen heeft. Ock heet zy Ratio, dat is/ Vernuft/ om dat dē mensch daer door radet/ onderscheyt en handelt. Sensius heet zy/ om dat't lichaem door haer ontfonkt/ voele/ rieckt/ smaekt/ hoort en siet

Het vierde Capittel.

Van des Menschen vruchtbaerheyt, ende onvruchtbaerheyt.

Plinius lib. 7. cap. 20.
Aristotel. de Animal. lib. 7. cap. 6.

WAnneer Echte-luyden by malkanderen komen/ die van gheheel onghelijcke en contrarie natuur en complexie zijn/ zo blijven zy ghemeenlijck onvruchtbaer/ maer zo haerder een met een ander komt te vereenigen/ die de natuur wat gelijker is/ zo siet men dat se vruchtbaer zijn. Gelijckmen daer van een exempel heeft aen den Keyser Augusto en zijn Huys vrouwe Livia: dese en wonnen ock geene kinderē te samen/ hoewel dat Augustus by zijne andere vrouwen kinderen gehadt hadde/ en Livia eenen anderen man hebbende/ heeft ock kinderen voort gebracht.

Item/ men vint ock vrouwen/ die maer alleen Sonen en baren/ ock sommige alleen Dochters/ gelijck de moeder der Griecken tot twaelfmael/ en Agrippa des Germanici moeder/ tot negen mael gedaen heeft.

Sommige zijn ock in't beginsel van haren Echte-staet onvruchtbaer/ en eenighe baren maer eers van haer leven.

Eenige zijnder van natuur ofte door eenig inwendig gebrech des lichaems onvruchtbaer/ en als zy somwijlen door raedt des Medicijns geholpen worden/ zo en brengh en se niet dan Dochters voort.

Ælianus lib. 12. Var. Hist.

Priamus de Koninck te Troya / hadde by sijn Wijf Hecuba negentien kinderen / en by andere sijne By-vrouwen een-en-dertigh.

Ravisius in Officina.

Danaus hadde 50 Dochteren / en Egyptus sijn broeder hadde 50 sonen. Danao wierde ghepropheteert dat hy van sijn Dochters man soude vermoort worden / de welcke hy aen sijn Broeders sonen moste ten Huwelijck geven: Also brochten alle de dochters hare Bruydegoms om / (door raet en wil des vaders) als sy den eersten nacht beslapen hadde uytgesondert eene / die verschoonde haren Bruydegom / van den welcken Danaus hier na verwonden is.

Het vijfde Capittel.

Van de tijdt des Menschen Vruchtbaerheyt.

Plinius lib. 7. Solinus cap. 4.
Aristoteles de Animal. lib. 7. cap. 6.
Sabellicus lib. 1. cap. 7. & 14.

EEn vrouw die over de 50 jaer komt / die en is (na de gemeynen natuurlijcken loop) niet meer vruchtbaer. Gelijckewel heeft Cornelia te Romen (van Scipionis geslachte) in haer ses-en-tsestighste jaer eenen Soon gebaert / den welcken sy na haren vader Tucio Volusio / Volusium genaemt heeft / die oock namaels tot het Borghermeesterampt / ende tot grooter eeren gekomen is.

Maer met de mannen en heeftet so geenen gesetten ofte gewissen tijt / gelijck dat kenbaer is / dat den Koninck Massinissa na dat hy in het ses-en-tachtentighste jaer sijns Ouders was / eenen Soon met sijne Huysvrou gekregen heeft / die hy Methymachnum noemde. Desgelijcks heeft Cato Censonius / als hy over de 80 Jaren out was / (by de dochter van sijnen lijf-eyghen-knecht Solini) eenen Soon ghewonnen / om welcker oorsaken wille sijn eerste kinderen met hare nakomelingen / de Tyctaner / ende dese van den lesten Sone / onder de welcke oock Cato Uticensis eender was / afgekomen / die Solianer genoemt is geworden.

afg

Het

Het seste Capittel.

Van ontfangenis, dracht ende geboorte des Menschen.

Plin.l.7.c.6. Arist.de Nat.Ani.l.c.7.3.4.9. Gel.l.8.c.6.

DE onderhinders der natuurlijcke dingen/seggen: Als een vrouwe ontfangen heeft/ so voelt sy gemeenelijck hooft-pijn/ of swellinghe des hoofts/ en het gheficht wort haer een weynigh duyster/ waer by de vrouwen op 't sekerst hare beswaringh konnen gewaer worden/ende als sy dan walginge in gewoonlijcke spijse krijgen/ ook krijgen sommighe vreemde lusten/ als tot kolen/krijt/Moot-schalen ende andere onnatuurlijcke dingen.

De Vrouwen die sonen dragen/ sullen gemeenlijck beter verwe hebben als die dochters dragen/ oock lichter baren/ ende sullen aen den veertighsten dagh leven konnen voelen.

Maer met de Dochters is het recht contrarie/ worden veel swaerder gedragen/ ende belweghen sich eerst aen den negentighsten dagh.

Levinus Lemnius de occultis naturæ miraculis.

Als de Ziele het toebereyde Lichaem ingegoten wort/so begint het te leven/ en sich in des Moeders Lichaem te roeren en te belwegen. Plinius lib.7. cap 6.

Veel weedoms en smerten moeten de moeders gemeenlijck lijden/het zy offe soons ofte dochters draghen/maer insonderheyt/als de vrucht in haer lichaem het hayr wast/ en in de volle mane/welcke tijt oock voor de jonge kinderen gevaerlijck is/ als sy dan geboren worden.

So de vrouwen vele gesouten spijse eten/brengense dickwils kinderen voort die geen nagelen en hebben.

Arist. lib.7. de natuur. Animal. cap. 9.

Alle andere Dieren brengen hare vruchten voort met veel minder pijnen ende smerten so het schijnt/ als de vrouwen/ also datse vele anghst en perijckel moeten uyt staen/ en veel van pijnen smerte in de geboorte sterven.

Plutarchus in vita Pompeij,

Julia Pompei was zwangher/als haren man ont hooft worde/en alsmen haer sijnen bloedigen mantel voortbrocht quam haer des kindts noot aen/ ende sterft in de baringhe.

Idem in Ciceronis vita.

Halaia/ de Moeder M. Tullij Ciceronis/ soude

der

den Ciceronem sonder smerten gebaert hebben.

Iosephus Antiq. Iud. lib. 2. cap. 5.

Jochabel/Amarames wijf hadde Moyses zalicht ende stil gebaert/dat het des Koninckis Bespieders niet wijs en wierden/ zy en woelden geen pijn ofte smerten gelijck in ander kints-ghebaerten ghescheidt/ zy behielt dat kindt drie maenden heymelijck in haer huys.

Het sevende Capittel.

Van den tijde daer de Menschen geboren worden.

Plin. l. 7. c. 5. Aristot. lib. de Animal. c. 4.

ALle andere Dieren hebben een bestemde ende gewisse tijt te genereren/ende haer Jongen voort te brengen/ maer de menschen worden 't geheele Jaer door ghebooren/op ongewisse tijden/ de eene in de sevende/de ander in de achtste/ oock sommige in de tiende Maent.

Geen Kindt dat voor de sevende maent gebooren wort en blijft levendigh/zy worden wel in de sevende maent ghebooren/ die den eersten ofte anderen dagh des volle Maens/ ofte tusschen de nieuwe ontfangen zijn/en die zijn gemeynlijck swacke en teere Kinderen/sose in't leven blijven.

In Egypten en is 't niet vreemt dat de Kinderen inde achtste maent gebooren worden en levendig blijven/ om dat de Vrouwen daer vruchtbaerder en van beeter naturen zijn maer dat sulcke geboorten in Grecia ofte in Italien opgebracht en by leven behouden souden worden/dat heeft men voortijts ongelooffelijck gehouden: maer na der tijdt heeft men uyt verscheyden exempelen bevonden/ dat het op dese voors 3. plaetsen niet altijdt op een manier toe en gaet.

De Vrouw Vestilia/ delwelcke dry voortreflijcke Voorgers in Romen tot Mannen gehadt heeft/te weten Cajum Herdicium/daer na Pomponium/ en ten lesten Orfitum/ heeft by dese vier Kinderen gehad/als namelijck/Sempronium/dese is in de sevende maent gebooren/Similium Rufsum in de elfste/Corbulonem oock aen de elfste maent/daer na de dochter Cesoniam genaemt/ die namaels Huysvrou was banden Keyser Caij Claudij/dese baerde zy inde achtste maent. Welcke onder het getal van dese voors 3. maenden gebooren worden/ lijden gemeenlijck aen den heertighsten dag eenen harden staot/dan de Vrouwen die daer met swanger gaen/ staen in de vierde en in de achtste maent in

gevaer en perijckel hares leevens / brenghen dock dickwils Mis-geboorten voort. Massurius apud Plinium.

Te Romen was een Man/die eenen anderen met recht voor nam/ meynende hem om syn erf-deel te brengen / om dat sijn Moeder geseyt hadde/datse hem 13 maenden ghedragen hadde/maer den Rechter Tullius Papyrius behielt hem by sijn Erfdeel daer mede / dat hy voordeelde / dat de vrouwen sulcken gewissen tijt niet geset en was om te baren/ konde derhalven geschiedt sijn/ dat hem sijn moeder so langh gedragen hadde als gheseyt was.

Het achtste Capittel.

Van den Agrippis.

Plinius lib. 7. cap. 8. Gellius lib. 16. cap. 19. ex Varrone
Solinus cap. 4. Polyhist.

HEt is tegen de natuer dat de geboorte eerstelijck met de voeten nederwaerts komt / en so ter wereldt ghebrocht worden / daerom heeftmen de gene die op sulcken manier geboren worden/ Agrippas gheheeten/ als of men daer mede wilde seggen/die gene die kommerlijck ter werelt gebracht sijn : de natuer-kenders seggen dat sulcke luyden gemeynelijck een ongheluckigh ende kort leven hebben/ende breuckachtige beenen krijgen.

Plinius lib, 7. cap. 8. Eutrophius lib. 7. cap. 2. Horatius l. 1. Darm Ode 6. Virgil. in fin l. 8.

Van Marco Agrippa seyt men dat hy so gheboren is/ nochtans lichtelijck ter Werelt gekomen/doch hy heeft in sijn jeught veel tegenspoet geleden / ende veel pijnen aen sijn voeten gehadt/en als hy manbaer is ghworden/ heeft hy sorgelijcke krijgen en doots nooden uyt-gestaen / met alle sijn kinderen heeft hy de Werelt veel onghelucks toegebracht/insonderheyt door sijn twee Dochteren/dewelcke Agrippinas de twee Heeren voort-brochte / namentlijck Caputmen Domitium Neronem / het welcke alle beyde twee verderffelijcke Fackele/ofte schadelijcke Pesten des gantschen menschelijcken geslachts geweest sijn. Daeren-boven heeft desen Agrippa ock eenen kortey tijt gheleeft/twee de in sijne 52 jaren werh geruckt / en moest noch voor sijn doot sijn wijfs ontuchtig wesen aenhooren/en sijnen swager/met harde dienstbaerheyt beladen/voor sijnen oogen sien. Daerom wilden die Physioguomi se[illegible] dat

hy dit alles tot een straf van sijne verkeerde geboorte heeft moeten lijden. Plinius lib 7. cap. 8.

Domitius Nero/ die na Claudio Tyberio Keyser wierde/ de welcke in den tijt sijner regeringhe/ een afgheseyden brant van't gantsche menschelijcke geslachte ghelweest is/ oock met de voeten eerst ter werelt ghebroght is/ daer van heeft sijne Moeder Agrippa een eygen Boeck geschreven.

Plinius lib. 7. cap. 8.

Na den natuerlijcken ganck en manier is't beter en gheneughelijcker dat den Mensche met den Hoofde eerst in de Werelt komt/ ende met de voeten eerst na het Graf/ uyt de Wereldt ghedraghen wordt.

Hieronymus in locis. Iosephus in libris Antiq.

Athniel een heerlijck Man van den stam Juda/ Kena soon/ worde van sijn moeder Jabeij gheheeten/ om dat hy verkeerder wijs met de voeten eerst van haer was ghekomen/ en alsoo met grooter bekommernisse geboren/ want Jabeij is soo veel te verstaen/ als een kindt des kommers of een die met kommer geboren is.

Ioseph. l. Antiq. 18. c. 8. l. 19. c. 7. Euseb. hiltoria Eccles.

Agrippa Aristobuli Soon/ worde van sijn moeder Agrippas geheete/ om dat hy in sijn geboorte de voeten eerst voor stacken uiet het hooft: Dese was een geweldigh doorwrenger ende verquister/ hy verwrocht en verschenckte met sijn wijf Typris groot goet/ alsoo dat hy namaels in armoede quam/ en most een wijl tijts in armoet omherzwerven/ ende van yder Man veracht zijn: als hy te Romen ghelwenscht hadde dat Cajus Caligula soude Keyser wesen/ soliet hem Tiberius in de gevanckenisse werpen/ en seer hart aen eenen keten sluyten. Maer als Tiberius sterf en Cajus in sijn plaets Keyser worde/ soo ontledigde hy Agrippam/ en maeckte hem een Koninck in Juda/ en schonck hem eenen gouden keten/ die so zwaer was als den yseren/ daer hy (om sijnent wille) aen gesloten was ghelweest/ desen keten liet Agrippa te Jerusalem in den Tempel ophangen. Hy was de gene die de handen leyde aen de Apostelen Christi/ en liet Jacobus des Evangelisten Joannis broeder/ onthoofden en Petrum in de gevanckenis setten/ die van den Engel des Heeren daer uyt gevoert worde: daer na toogh Agrippa na Cesareen en hielt daer een groote Feest/ en liedt sich selven

Godt

Godt noemen / daer wordt hy van den Enghel des Heeren met grimmigheyt inwendigh geſlagen / ende worde van de wormen gegeten.

Het negenſte Capittel

Van de Ceſaribus die uyt des Moeders Lichaem geſneden worden.

Plinius l. 7. c. 9. l. 21. c. 3. Sol. c. 4. Polyh. Silius Ital. l. 13.

DIe kinderen die van moeders lichaem levendigh ofte doot geſneden worden / noemtmen in Latijnſche ſpraeke Ceſares en Ceſones. Alſo worde op de werelt gebracht Scipio Africanus den welcken men eerſtmael te Romen / den naem Ceſar ghegheven heeft / om dat hy uyt ſijns moeders lijf geſneden was. Deſen veroverden (voor de Romeynen) Hiſpaniam / Affrica m / Numidiam en Penos / Hanibals Heer verſloegh hy / en ten leſten moſt hy uyt ſijn (ondanckbaer) vaderlant wijcken om eenige misgunſtige opſetten tegen hem / hy ſterf in Literno in ſulcken armoede / datmen ſoo veel niet by hem en vondt / datmen hem ter aerde hadde konnen brengen.

Manlius die de ſtercke ſtadt Carthago met heyrkracht in nam / is uyt ſijns moeders lijf geſneden.

Valer. Max. lib. 1. cap. 8. Philoſtrates in Sophiſtis, Cic. de Senectute.

Gorgias Leontinus / die men voor den wijſten Philoſophus te Athenen gehouden heeft / begoſt in ſijns Moeders lichaem te ſchreyen / alſmenſe (doot zijnde) ter aerden heeft willen brengen / terſtont is de Moeder op-geſneden / ende worde alſo ter werelt ghebracht. Als deſen is out gheweeſt 107 jaren / ſo wierde hy gevraeght / hoe hy ſo lange mochte leven? Antwoorde / dat hy niet en hadde te beklaghen over ſijn leven / want hy hadde noyt ſieckte ofte ſommer gehadt. Als hy in ſijn houdert en achtſte jaer ſterven ſoude / ſeyde hy / Och! dat ick nu alreets mijn leven moet eyndigen / nu ſoude ick eerſt beginnen wat van de wijſheydt te verſtaen en te begrijpen.

Het thiende Capittel.

Van de Tweelingen.

Plinius lib. 7. cap. 4. Ariſtot. de Animal. l. 7. cap. 4.

ALs twee kinderen in eender dracht ghebooren worden / die blijven ſelden lange alle beyde geſont / inſonderheyt

als het een is een Soon ende dat ander een Dochter/dickwils sterven de Moeders aen sulcke geboorte.

Aristot. in Problem.

De Tweelingen heeftmen voortijden/ nae uytwijsinge der Wet/maer voor halve mannen gehouden/in de krijgen gasmense maer halve besoldinghe / gemeynelijck en zijnse oock niet soo sterck als de gene die eenigh geboren zijn.

Pliniuslib.1,cap. 37. Dionys.lib.6. Antiq.

Castor en Pollux waren Tweelingen/geboren van Jupijn ende Lea / dese verdreven de Zee-roovers van de Zee/ daeromme zijnse oock van de Grieckenvoor Goden gehouden en van de Schipluyden in onweder aengebeden geworden

Liviuslib.1. ab. cib. cond.

Romulus en Remus waren Tweelingen/geboren van Rhea Silvia / Numitoris dochter / de welcke de Stadt van Romen aen den Tyber hebben beginnen te bouwen.

Plinius lib. 7. cap.3.

In het Eylant Peloponneso / soude een wijf viermael na malkanderen twee Kinderen gebaert ende de selvighe meestendeel opgevoedt hebben/ die oock alle tot eenen tamelijcken ouderdom gekomen zijn.

Dat elfste Capittel.

Van de Veelheydt der Kinderen in eender geboorte.

Plinius lib. 7. cap.3. Livius lib.1.Dec.1.

HEt geschiedt wel en is natuerlijck / datter drie kinderen tot eender dracht geboren worden/daer van hebben wy exempel / aen de 3 Horatij by de Romeynen/ en de 3 Curiatij/by de Albaneren/welcke beyde op een tijt geboren zijn. Maer wat over dit ghetal is/ dat sou over de natuer wesen/en wat sonderlinghs beduyden. Ten eynde der regeringe des Keysers Augusti/was een gemeene vrou te Osia/genaemt Fausta/ die baerde op eene tijdt twee sonen en twee dochteren/ 't welck van sommighe ghedupdet worde op de groote duyzte die korts daer na volghde.

Plinius lib, 7. cap. 11.

Te Proconneso soude eene vrouwe in de sevende maent een kindt ghebaert hebben / en twee maenden daer nae noch twee kinderen.

Sigeber-

Sigebertus in Chronicis Seb. Frank.
in't Werelt-boeck.

Agilmudus de derde Hertog in Longobarden/reede op een tijt langs eenen Dijver/daer in waren gewoxpen 7 Sonen/die zijn Vzou tot eender dzacht gebaert hadde/ als Agilmundus de kinderen siende woxde/zo docht hem dat het eene sich noch roerde/ 't welck hy met een spietse daer uyt holp/en lietet opboeden als sijn kint/en noemden 't Famasium / om dat hy het uyt de Gzafte ofte Sloot ghenomen hadde / want Fama heet in hare spzaecke een Visch-graft ofte Dijver. Desen Famasius quam na Agilmundum aen 't Rijck/en regeerde 40 Jaer/nam dagelijcks wzaeck aen de Bulgaris/die zijnen genoemden Vader Agilmundum gedoot hadden. Fulg. lib. 1. cap. 6.

In't Jaer 1314. als Henricus Gzaef van Lutzenbozgh Duytsche Keyser was/soude Margaritha Gzavin van Hollant/in eender geboozte 360. kinderen ter werelt ghebzacht hebben/halfsonen ende halfdochteren/dewelcke alle in twee Beckens opentlijck nae der Kercken gebzocht zijn: dese souden alle geleeft en menschelijcke sozme gehadt hebben/dan zy zijn zoo kleyn geweest als vingerhoeden.

Atratinus Geblus.

Isenbartus de Gzaef van Altrof hadde eene huysvzou met namen Irmentrud. Op een tijdt klaeghde haer eens een arme vzouwe/ datse van dzie sonen was ghelegen ghelweest/en hadt weynigh tot onderhouding/badt derhalven of zy haer wat mede wilde deelen. De Gzavin wees haer af/en beschuldighde datse met meer Mannen soude te doen gehadt hebben. Kozts daer na wiert de Gzavin zwanger/ en den noot des barens quam haer aen/als den Gzave van huys was/ende zy baerde twaelf sonen/ doen wozde zy indachtigh hoe datse de arme vzouwe onrechtelijck beschuldigt hadde/vzeesende dat men haer nu noch veel meer soude beschuldigen met onvzomighheyt: Liet derhalven de Vzoetmoeder by haer komen/ en bevал haer datse elf van de kinderen soude verdzincken en het eene behielt zy by haer/ als de Vzoet-vzouwe met de Kinderē uyt ging quam den Gzave haer tegen/vzaegde haer watse dzoegh zo bedeckt elijck/ sy seyde ick hebbe hier eenige jonge Wolven die ick verdzincken wil/den Gzave dzongh hart op haer aen ende wilde sien/

besien/doen waren 't zijne kinderen/ zy badt hem om genade/en vertelde hem de Historie/den Graave beval haer datse zwijgen soude/hy bestelde de kinderen datse opgevoet wozden. Alsse nu ses Jaren out waren/ zo noodigde den Graave alle vzouwen zijner vzientschap by hem/en liet de elf Soonen daer tegenwoozdig vzengen/ende openbaerde daer hoe dat hyse alle verlost hadde van den doodt. De Gravin dit hoozende verschzickte uytermaten seer/zy viel den Graave te voeten en badt om genade / vertellende hem alle de oozsake waerom zy sulcks gedaen hadde. Also behielt desen Graave de twaelf Soonen die hem sijn Vzouwe tot eener vzacht voozt-gebzacht hadde/alsse groot gewozden zijn gaf hy de elf namen/na dat hem de vzoet-vzouwe gesept hadde/ende noemdense met hare by-namen Wolven / en niet Graven van Altrof.

Het twaelfste Capittel.

Van misgeboorten ende wonderlijcke gestaltenisse sommiger Menschen

Plinius lib. 7. cap. 3.

DAer wozden menschen ghebozen / die van tweederley ghestacht zijn/half man half vzou/ dese noemt men op Gzieckx Hermaphroditos, te voozen heeftmense Androgynos gheheeten. By de eerste Romeynen zijnse zeer afschouwelijck ghelweest / daer nae heeftmense beginnen in grooter weerden te houden / en booz wonderlijckheden nae geboert om te toonen in opentlijcke Schouplaetsen.

Alcippe baerde een Olyphant den welcken gewisselijck wel mede onder de onmenschelijcke geboozte mochte gerekent wozden.

In't beginsel des Roomschen Vrijghs met Marsis/ wasser eene lijf-eygene Maeght/die vzocht voozt een groote levendighe Slanghe/de welcke in het water ghewozpen zijnde / tegen den stroom op zwom.

Den Keyser Claudius schzijft / datter in Thessalia een Vzou is gelweest/ die voozt-gebzocht heeft eenen Hipocentaurum, die boven een mensch en onder een peert is gelweest 't welck den selven dagh zijnder geboozte gestozven is.

In de Stadt Sagunt is een Kint ghebozen/'t welck terstont wederom in zijns Moeders Lichaem in-sloop. In het selfde Jaer wozde de Stadt van Hannibal inghenomen en

ver-

verdestrueert. Cespinianus in vita Constantini.

Ten tijden van Constantino/ sach men te Constantinopelen twee jonge Gesellen uyt Armenien geboortigh / met de Lichamen aen malkanderen ghewassen / als den eenen storf/ so worde dat doode lichaem (uyt raet des Medicijns) van den levendighen afghesneden / maer den ander en storf kortsdaer na.

Kaspaer Goltworm in de beschrijvinge der Wonder teeckenen 5 Parte.

Anno 1531. Zijn te Augsburgh eens op een tijt dry wonderlijcke Monsters van een Vrouw ghebooren / eerstlijck heeft sy voort-gebrocht eenen menschen hoop / sonder eenighe ander litmaten / met een Vel verborgen / daer na een Slangh met twee Voeten van onbekende gelijckenis / en hadde eenen Snoecks kop / lijf en voeten ghelijck eenen Vorsch / eenen staert ghelijck een Egdisch : ten lesten een Vercken gantschelijck van lijf en leden : Dese dry zijn terstondt in de gheboorte ghestorven.

Anno 1525. Is te Wittenberg in Saxen een kint sonder hooft geboren/met omgekeerde voeten. Anno 1554. is in Meyssen een kindt geboren sonder hooft/ en heeft de oogen op de borst ghehadt. In't selve Jaer is te Olden Stattin een kint ten doop ghebrocht / 't welck teghen den Prediker seer vreesselijck gespalckt heeft / het hadde op het Hooft een stuck vleesch / ghelijck een zwarte Schilpadde/ in den Neck een staert ghelijck een Rot / maer niet rupgh/ het hadde groote oogen / daer mede zach het over sich henen : Dit heeft eenen tijdt langh gheleeft.

Levinus Lemnius de occultis nature miraculis. l. 1. c. 15.

De Mis-geboorte die geen menschelijcke gestaltenisse en hebben/ en de ontijdige geboorten welcke ter werelt komen eerst het leven ontfangen/ en zijn niet voor menschen te houden / aen den jonghsten dagh en sullense ock niet opstaen. Maer alsser anders Kinderen van menschelijcken zade geboren worden/ die aen haer verstant ofte lidtmaten eenigh mangel hebben/ende niet alles gheproportioneert en zijn als andere menschen/ dese hebben gelijckewel een ziele zijn ock evenwel menschen / ende sullen ten jonghsten daghe mede op-ghewreckt worden/ende sullen dan zijn sonder eenigh mangbel ofte onghestaltenis.

Dat dertiende Capittel.

Van't gewas der groote en kleyne Menschen.

Plin. lib. 1. cap. 16. Arist. lib. 1. cap. 18.

HEt is ghelwijs dat den mensch in zijn vijfde jaer die rechte helft van zijn lenghte heeft/en elck mensch is zo langh als hy vademen kan.

Levinus Lemnius de occultis nature miraculis. l. 2. c. 39.

Welcke menschen gheringh opschieten en haest groot worden/die leven selden lang: want wat rasch opwascht dat verwascht sijne sterckte/ en zijn gemeynelijck zwack/ daerom vallense ook te lichter en gaen haest weer onder.

Plinius lib. 7. cap. 16.

Men leest in de oude Chronijcken dat te Salamina een Man is geweest/ genaemt Euthymenes / die hadde een Soon by zijn Huysvrou die in dry Jaren dry ellen lanck wordde ofte opwies/desen was qualijck te voet/ook grof van verstant/hy hadde een stercke harde stemme/en sterft haest aen de vergicht als hy dat derde jaer overleeft hadde. Ibidem ibidem.

Ook heeftmen bemerckt/ dat/hoe de werelt langher staet hoe de luyden kleynder vallen/ het gebeurt ook selden dat de Sonen langer ende rasser worden als den Vader. Ibidem ibidem, & Iuvenal. Sat. 15.

Homerus den welcken over de duysent Jaren doot geweest is/heeft sich te synder tijt beklaeght dat de werelt af-ginghe/en dat de menschen kleynder ende onmachtiger worden/ alsse te voren in de gulden tijt geweest hadden.

In't Eylandt Creta spleet eenen Bergh open door een Aertbevinge / daer in vontmen eenen menschе recht opstaende/ die was 16 ellen lanck/ sommige meynen 't soude Orion geweest zijn.

Orestes Corpus/'t welck na zijne begraeffenis weder opghehaelt is / sou (zo de oude daer van schrijven) 7. ellen lanck gheweest zijn.

Den Keyser Claudio/wiert uyt Arabia eenen man toegeschickt/ghenaemt Gabbarus/die was neghen voeten ende negen vingeren lanck.

Onder den Keyser Augusto leefden twee mannen/Pusulio/en Secundilla genaemt / die was den eenen een half voet langer als den Gabbarus. Iulius

Julius Capitolius.

De Keyser Maximus soude negende halven voet lanck zijn geweest. Fulgos. lib. cap. 6.

Als Carolus de sevende in Vranckrijck regeerde / vont-men by Valentia in een steenen kiste een Reuse ghebeente / daer aen men afmeten konde dat hy dertigh voeten lanck hadde geweest. Plinius lib. 7. cap. 2.

De Pigmei in't achterste van Judia woonende / zijn niet over drie spannen lanck. Idem. l. 7. cap. 16.

Ten tijde des Keysers Augusti / was een dwergh te Roomen / met namen Conopas / die was maer twee voeten en een span lanck / Julia des Keysers Nichte hadde hem seer lief: dat vrouken van Andromeda dat van Julia des Keysers dochters wy gemaeckt wort / en was ook niet langer.

Marcus Varro schrijft van twee Roomsche Edelmanneskens den eenen hiet Manio Maximo / den anderē Marcus Tullius / dat dese elck maer twee ellē lang geweest zijn

Het veerthiende Capittel.

Van alderley aert, gestaltenis en manieren van Menschen.

Plinius lib. 7. cap. 1. & 2. lib. 6. cap. 30.

IN de buytenste plaetsen van de werelt woonē menigerley seltsame gestaltenisse van menschen / ook van wonderlijcke naturen / die by ons seer wonderbaerlijk souden schijnen / ja van desen ongelooffelijck gheacht worden / gelijckmen voortijts sonder twijffel ook luyden ghevonden heeft / die niet en wilden gheloven datter gantsch zwarte Menschen waren / eer datse de zwarte Mooren hadde gesien / Ja wat en dunckt ons niet wonderbaerlijck / eer wy het gesien ende selfs bevonden hebben / hoe veel dingen zijnder wel / die wy voor onmogelijck geacht hebben / eer datse ons voor oogen gebracht ende in't werck gestelt zijn? De Natuer is alles mogelijck / die niet alleen menigerley gedierte / als Pauwen / Tijgers / ende Pantherdiers / niet menigherley verwen getiert heeft / maer ook wonderlijcke en menigerley ghestalte van menschen in de werelt gebracht / daerom die sulcks door haer eyghen sinnelijckheyt niet en konnen gelooven / die moeten ghedencken dat des Werelts ronde met wonderlijcke gaven der naturen gheciert ende begaeft is / het welck mede te mercken is aen die verschey-

denthept van spreken/die daer in soo grooten menighte is. Alsoo dat een Inwoonder van dese plaetsen de sommige hoorde spreken / soude schier twijffelen ofte het een menschelijcke stem ofte tonge waer.

In India en Ethiopia / zijn insonderheyt veel wonderbaerlijcke ende seltsame dingen. Gudia brengt alle gedieren te veel grooter voort als andere plaetsen/ 't welck ook aen hare Honden te sien is/ dewelcke anderen natien Honden/ wijt met groote te boven gaen. Men sept datter soo hooge Bomen wassen/ datmen met geen geschut (daer in 't Lant zijnde) daer over schieten soude konnen / 't welck alleen komt van de groote vruchtbaerheydt des Landts / die den overvloet des waters geeft.

Men vint daer vele menschen in dat selve Lant die over de vijf ellen langh zijn / die niet uyt en werpen / dewelcke nimmermeer hooft/ tanden/ noch ooghen wee en doen / sy hebben ook selden eenighe ghebreken aen haer Lichaem / dan aen de Milte. Sy hebben daer een goede locht / van der Sonnen wel getempert/het welck haer Lichaem sterk ende moedigh maeckt.

Hare Philosophi / dewelcke sy de naeckte Wijsen noemen / sullen 's morgens als de Son opgaet/ tot 's avonts dat se ondergaet/ steets met sterrende oogen in de Son sien/ sy staen altijt op een been/ 't welck sy om de hitte des zants verwisselen/ en staen soo op den eenen voet voor en op de anderen na.

Onesirritus sept/ dat aen sommighe plaetsen in India / daer het geen schaduwe en heeft/ menschen gevonden worden die vijf ellen ende twee handen langh zijn / ende leven hondert en dertig jaren/ sy worden niet out van aensien / en alsse soo wel bedaegt sterven/ sien sy niet anders dan oft se noch in hare beste ouderdom en waren.

Cresias schrijft / datter in India volck woont / diemen Pandoras noemt/ ende woonen meestendeel in de dalen/ en leeghten/ dese leven twee hondert Jaren/ in haer Jonkheyt hebbense wit hayr / en in haren ouder wort het swart.

In Ethiopia vintmen luyden die over de acht ellen lang zijn/ ghenoemt Syrbote/ dese komen van de Moren / diemen Nomades noemt/ en woonen tegen middernacht/ aen de Rivier Astup.

Aga-

Agatarchides schrijft/niet wijt van Macrobijs/zijn lieden die niet over de veertig jaer komen / hare vrouwen en baren maer eens van haer leven hare spijseis Spinckhanen / dese zijn seer rasch met loopen. Elytarchus en Megasthenes / noemen dese lieden Mandozos / ende seggen: Hare Vrouwen zijn seer out en grauw.

By den Caligits / het welck ook een Volck in India is/worden de Vrouwen in het vijfde Jaer hares Ouders swanger/ en sy leven niet over acht Jaren.

In't achterste van India aen 't gheberghte/ wonen de Pigmei Spichamei / dese zijn niet over drie spannen lang/ sy hebben een gesonde warme locht / en een lant dat gestadig groen is/ tegen haer over na 't noorden is een gebergte/ so Homerus schrijft/van daer sy van de Kranen seer veel geplaegt worden: Men seyt datse op de bomen en tacken sitten/en trecken also in 't voorjaer met groote hopen aen de zee/verderven al der Kranen Eyeren en Jongen diese konnen bekomen/desen krijg duert drie maenden: hare hutten daerse wonen is van kley/veeren en eyerschellen. Aristoteles schrijft/haerder woonen veel in hollen en steen-klippen.

In het Indische gebergte/ tegen der Sonnen opgang/ daer is het Lant dat men 't Cartautulorum Lant noemt/ hier woonen de wilde Satyri / dit zijn seer snelle en rassche Creaturen/op vier en twee beenen loopende/ ghelijck een mensch ghevormeert/men kanse (om haer rassigheyt) niet vangen/dan alsse heel out en kranck worden.

Duris schrijft/dat sommige Indianen sich met de wilde Dieren vermengen/daer van half Menschen en half Beesten voortkomen.

Galliphanes tuyght dat boven de Masamonen/ en halve naburen/die Machlyan noemt/souden menschen zijn die van beyderley gheslacht souden wesen/ half Man en half Vrouw. Aristoteles meynt/dat de rechte borst zoude mannelijck zijn/en de slincker vrouwelijck.

In de wilderniste van Africa/ komen menschen ghestalteniste: Die luyden eyndighen en verdwynen wederom gelijck een Water-blaes.

Op sommige bergen in Indien souden luyden zijn/ (soo Creas melt) die Honts-koppen hebben/ deze kleeden sich niet veelen van wilde Dieren/ sy spreken bassende/ hebben

lange klaeulwen aen handen en voeten / ende generen sich met Vogel-hangen.

Tegen den nedergang/zijn in India menschen/die gheen Hooft noch Hals en hebben / de Oogen staen in haer voorst.

Niet verre van den Scythen tegen middernacht/daer den wint Aquilo heen waeyt/ souden / als Herodotus en Aristeas schrijven/menschen gevonden worden genaemt Arismaspi / die maer een groot Oogh midden in 't Voorhooft hebben/ en eten anders niet als Vleesch van de wilde Dieren. Sy hebben daghelijcks te strijden met de Gryffoenen om goudts wille dat daer in de bergen is/'t welck de Gryffoenen/met grooter begeerlijckheyt uyt de bergen graven/ en brengen 't wech dat 't niemant vinden en kan / maer die Arismaspi rusten haer daer tegen/en weten 't haer met gewelt ende practijck af te nemen.

Isegonus geeft uyt/dat in Albania sommige menschen geboren worden die een scherp groen Katten-ghesicht hebben/ dese worden in haer kintsheyt haest graeu/ en sien bynacht scherper dan by daegh.

Den selven seyt oock noch meer/dat in de Triballischen en Vindischen Marck/Luyden worden gevonden/die door een blaet aensien/ de menschen konnen vergiften ofte betoveren/zy hebben in elck Oogh twee sterren ofte appels.

Dese en zijn niet ongelijck de Pharnaces in Ethiopia/ van welcke Prouwen/ Cicero getuygt: datse twee sterren in elck ooge hebben/ende met haer aenstarren/de menschen konnen beschadigen.

Philarchus meldet/dat in het Eylandt Ponto/een ghe-slacht van menschen zijn/die men Thibier noemt/dese hebben in het een ooge twee sterren / en in het ander de figuer van een Paert / dese en kan men niet verdrincken hoe diep datmense in't water steeckt.

In Sicilia hebben sommighe menschen zo groote oozen datse het gantsche lijf daer mede bedecken konnen / dese loopen seer snel/en hebben lange starten gelijck de Honden.

Onder de Indianen/die men Moades noemt/souden (na het schrijven van Megasthenis) menschē zijn/sonder Neus met een effen aengesicht/in plaets van de neus twee kleyne gaetjes / sommige onder dese hebben zo groote Lippen/ dat zy het gantsche Aengesicht daer mede konnen bedecken.

ken. Item ſommige zijn ſonder tonghe en weten malkanderen met wijſen/ hare meyningen te bedieden.

Tauron / noemt een Volck Chozomandus/ het welck ock niet en ſpreeckt / geven gelijcke wel een afgrijſſelijck ghelupt / zy zijn rupgh van Lichaem/ hebben Ratten oogen en Hondts tanden.

By de Rivier Ganges/zijn menſchen die eten niet/want zy hebben zoo kleynen mondt / dat ſe door eenen ſtroohalm maer eenigh gedranck en konnen inkrijgen.

Waer de Rivier Ganges zijnen oorſprongh heeft daer zijn ander luyden ghenaemt Aſtomi / die en hebben gants geenen mont/en zijn over het Lijf geheel rupgh/en bedecken haer met het Mos van de Boomen / deſe leven alleen van de Locht en reuck der Appelen en Bloemen / maer zy en eten noch en drincken niet. Alſſe ergens henen willen reyſen / zo nemen zy Bloemen en Appelen by haer / en ander Fruyten / op datſe aen ghereuck gheen mangel en ſouden hebben. Sy ſterven ſeer lichtelijck / dickmaels van eenen ſtercken reuck die niet lieffelijck en is.

De Sonite / die door dat water Arbis van de Indianeren geſchepden worden/weten ook van geene andere Spijſe / dan van Viſſchen / die treckenſe met hare handen van malkanderen en droogenſe in de Sonne / hier van backen zy haer broot / ſoo Clitarchus ſchrijft.

Waer is een Volck genaemt Menisini/woonende tuſſchen dagh reyſen van het hooge mey/dat behelpt hem alleen met melck te eten / van een dier Cynocephalis ghenaemt / deſe Dieren voedenſe ende voedenſe aen/ ende zy en houden geen mannekens daer van / dan alleen zoo veel als tot de generatie van noode is.

De Macrobij ende Serij / woonende aen den Berghe Athon in Ethiopia/ende eten anders niet dan Slanghenvleeſch/ daerom ſeydt men/ datſe in kleederen of op't hooft geen Luyſen noch Vloyen en krijgen.

De Scythen zijn veel en menigerley Geſlacht/die menſchen-vleeſch eten / en die op ghene zijde van de rivier Boriſthenes wonen / drincken uyt te herſſenpannen der menſchen/ en de afgeſtroopte Vellen met haer ghedruycken zy tot broſtlappen ofte doecken / daerſe handen en monden aenwiſſchen.

In Cicilien en Italien woonden voor desen Menschen/ diemen Cyclopes Lestrigonas noemde / die het gebruyck van Menschen-vleesch te eten ock hielden / en plachten de luyden op ghene zyde van 't Italiaensche geberghte/en Vranckrijck menschen op te offeren/ delwelcke ock van 't eten des menschen vleesches weynigh werckx maeckten / ofte onderscheyt hebben.

Crates Pergamenus schrijft/dat by 't Meyr Hellesponto menschen ghelweest zijn/ die hy Ophiogenes noemt/ dewelcke met haren bloten hant-greep den steeck der Slangen geheelt hebben/en konde 't fenijn de Menschen uyt den lyve brengen met het opleggen der handen.

Also meldet ock Agatarchides/dat in Africa menschen zijn geweest/diemen na den Koningh Psillo/de Psiller gheheeten heeft/dese zouden eenen zonderlinghen aenghebooren reuck over haer gehadt hebben/die de Slangen doodelijck gelweest is/daerom hebben dese een gebruyck ghehadt/ soo haest als haer kinders geboren waren/worpen sy het een van de alder-fenijnste Slanghen voor / daer by konden sy sien of hare Vrouwen sich ock vroom ghedragen hadden / want als de kinders in ghebruyck buyten haer gheslacht gewonnen waren/ soo en weken de Slangen niet.

Dergelijcke menschen zouden hier voor desen in Italien ock geweest zijn onder het geslachte der Marsen/dewelke haren oorsprunk van de Cyreen zonen hadden/hoewel alle menschen vergift zijn tegen de Slangen / want men zeyt/ indien de Slangen met 't spoeghsel van een mensch gheraeckt wort / datse daer van weg vlieden als offe met heet water over 't lijf ghegoten worden / men seyt : soo haer 't spoeghsel in den hals komt/insonderheyt als den mensch noch nuchteren is / datse daer van sterven.

In India woonen sommige menschen in watereu/ half Mensch en half Paerts gestaltenisse/de Vrouwen hebben haerden tot op de borst/en 'thooft glat en kael sonder hayr.

In Scithia in den dal des berghs Timani / woonen Wout-menschen/met omgekeerde voeten/deze zijn van ongelooflijcke snelligheyt/sy loopen met de wilde Dieren/sy konnen geen ander locht leven / daerom en zijnse niet onder den grooten Alexander of ander koningrijckē getogen: Hethon die dit Lant doorgereyst heeft/ beschrijft hier van

By de Moren / niet ver van de Troglodittis / soude een geslacht van menschen zijn / die men Monoseelos noemt / die en hebben maer een breeden voet / daer op sy zeer ras zijn in't loopen en springhen : dese worden ock Sciopode genoemt / daerom dat sy in groote hette op haren rugge op der aerden gaen leggen / ende beschutten haer selven met den voet voor de hette der Sonnen.

Endorus schrijft: dat tegen middagh in India mannen zijn / die voeten hebben van een elle lang / dan hare vrouwen hebben so kleyne voeten / dat mense daerom noemt Strucopodes / dat is so veel te seggen / Spantseer-voeten.

Crates Pergamenus seyt: dat die Troglodite die in het Moren-lant woonen snelder loopen dan eenigh paert.

Op den berg Mylo / zijn menschen met omgekeerde hacken oft verssen / ende hebben aen elcken voet acht tonen.

Pomponius lib. 2.

De Essidones hebben dese manier / dat se hare ouderen doot met seer wrolijcken ghesangen begaen / sy slaense ende houwense van malkanderen uyt voor wilt-vraet / de hersen-pannen latense in gout beslaen en ghebruycktense voor drinkbekers / dit is een van haer grootste Gods-diensten.

Herodotus lib. 4.

De Melancklem in Scythia / draghen t'zamen zwart / daer van sy ock den name hebben / sy en eten niet anders dan menschen-vleesch. Cæsar in Commentariis.

In ouden tyden offerden de Francoysen menschen / wanneerse met eenige kranckheyt / ofte perijckel des doots bevangen waren / hopende hare Goden daer mede te stillen : hier toe holpen ende rieden die Druides hare Gheleerden en Oversten. Diodorus Siculis l. 9. c. 3. de rebus Antiq.

Aeridophagi seydt / in Morenlandt zijn hoyte lieden gantsch mager ende kool-swart / dese en eten anders geen spijse dan Sprinckhanen / worden niet veel ouder 40 Jaren out / ende sterven meestendeel aen de Luys-siecktе.

Iohannes Staden in de beschrijvinge der naeckte menschen-eters.

De wilden Tuppin Jube zijn bruyne Lieden van de Sonne gebrant / sy gaen al naeckt out en jong / en hebben ock niet voor haer schaemte / sy verstellen haer selfs met malen en verwen / sy hebben geen baert / sy maecken gaet-

Kens in den mont ende oozen/daer in hangen zy steenen dat is haer cieraet / ooek behangen zy sich met beeren / haer wyanden en wienden dies zy vangen / slachten en vzaden sy/ daer nooden zy gasten op ende etense.

Gasparus Goldtworm in't Boeck van de Wonder tekenen.

Tot de wonderbaerlijcke gheschiedenisse der menschen gehoozen oock mijn Nabueren en Lants-lieden/de Bintsgauwer en Pusterdaller /dewelke meestedeel grove/plompe/eenvoudige en onverstandige menschen zijn/ grof van litmaten/en hebben aen den hals dickmaels dzie kroppen zo groot datse die somtijts op de schouderen konnen werpen/ ende als zy spzeecken ofte singen / so komt uyt elcke krop een gelupt ofte stem d'een grof d'ander kleyn luydende.

Het vijftiende Capittel.

Van ongelijckheyt der menschen, zo wel van lichamen als van gemoeden.

Plinius lib. 7. cap. 1.

HOewel in ons aengesicht niet / oft weynigh meer als tien litmaten zijn / nochtans salmen onder veel duysenden (by een naulwelijx twee vinden die malkanderen aller dincx/gantsch gelijck zijn/also dat den eenen yet in 't aengesicht sal hebben / dat den anderen sal konnen kennen.

Idem lib. 7. cap. 11.

Het geschiedt dickwils/dat van lange/ welgeproportioneerde/rasse en verstandige Ouderen/ kozte onghescbickte/ kromme bultachtige en simpele kinderen gebozen wozden ook wel recht contrarie van ongeschickte ouderen geschickte kinderen: oock geschiet wel datse de ouderen gelijck zijn/ dat den eenen ongeschickten Oulpel van den anderē komt

Idem lib. 7. cap. 12.

Dat de kinderen hare Ouders niet en gelijckē van aensichte/lichamen of sinnen/daer van schzijven de Physici/dat het soude daer by toekomen/dat de ouders in de ontfanckenisse der kinderen (insonderheyt de Moeders) andere goedachten hebbē (en welcke gestaltenis of fozm de Moeders meest ingedachten hebben/en aensterren in het dzagen/die (seggen sy) wozden de kinderen 't meestendeel gelijk: Maer dit is zo niet met andere Dieren/ want den mensch is van snelle gedachten/kloeck van sinnen en verscheyden verstanden/ daerom de kinderen van verscheyden gelijckenisse

voort gebrocht worden. Maer de dieren ghelijcken altijdt malkanderen/die hebben eenerley onbelweegelijcke sinnen zoo veel en menigerley aert als ser ook is.

Het is een waerachtige en wonderlijcke geschiedenisse/ van den Poet Niceo van Bizanten / sijn Moeder was van eenen Moor in overspel ghewonnen/ en was andere menschen in Italien gelijck/ maer hoe-wel dat se ook van eenen wittē man bezwangert was/ so gebaerde zy nochtans Niceum zwart / sijnen Groot-vader gantsch ghelijck van aensichte en lichaem.

Volateranus lib. 20. Plinius lib. 14. cap. 22.

Marcus Tullius Cicero was een zedigh/ matigh en sober Man/ in de Latijnsche sprake den besten Orateur/ desen wan hy sijn Huysvrouwe Terentia eenen Soon / den welcken hy M. Ciceronem noemde. Dese en was sijnen Vader in geenen dinge gelijck/noch in gheschicktheyt/ eerbaerheyt/geleertheyt/ofte niet/ maer was een Wijn-super en doorbrenger / also dat hy op een sitten of maeltijdt twaelf kannen wijns konde dricken. Als hem M. Agrippa eens daerom strafte/so wierp hy hem met alle de lege bekers nae den kop : want hy wilde daerom ghepresen zijn/om dat hy soo veele Wijns konde vernielen.

Livius lib. 1. Ovid. lib. 6. Fast.

Servius Tullius / de seste Koningh van Romen was een vroom/redelijck en oprechtig Man/ dese hadde twee dochters/de outste was sedig en eerbaer/en worde Tucio Tranquino ten houwelijck ghegeven / maer de jonghste/ Tullia genaemt/die was stout / hovaerdigh en bloetgierigh/dese worde Arno eenen Roomschen Edel-man gegeven : desen brocht zy om den hals / en Tranquinium beprate zy daer toe dat hy haer suster zijn Huys-vrouw ook ombrocht/en haer ten Wijve trouden/daer na brocht sy te wege dat haer Vader gedoot worde/op dat Tranquinus aen het Rijck soude komen. Als nu Tranquinus tot Koninck soude gekroont worden / so liet sy haer terstout met een wagen na het Raethuys voeren / om hem gheluck te woenschen : in het wederom keeren/so treste den Voerman onversiens de strate daer haren vader in vermoort lagh (noch onbegraven zijnde)den Voerman ontsette hem daer van / en wilde den wagen keeren/ maer zy ghebiedt den

Voerman dat hy voort-baren soude/en liet alsoo met peert en wagen over haer Vaders doode Lichaem henen baren. Ten lesten wierde sy en haren Man noch gestraft/en beyde uyt Romen verdreven / en van alle Heerlijckheydt beroost en verjaeght.

Her sesthiende Capittel.

Van gelijckheydt sommiger Menschen van Lichamen en Gemoederen.

Pliniuslib.7,cap. 12. Arist.lib.7.cap.6. de Animalibus.

SOmmige kinderen gelijcken de Groot-baders / en onder Tweelingen gebeurt dickmaels / dat yet een den Vader en het ander de Moeder gelijckt/oock gheschiet het wel / dat het kint dat een jaer of anderhalf na gheboren wort / sijnen voorgaenden Broeder / ofte Suster soo gelijckt/ als of het Tweelingen geboren waren/sommige vrouwen baren kinderen die haer in alles gelijk zijn/ sommige die de mannen seer gelijk zijn/ sommige die haer beyden gelijck zijn/en ook sommige die geen van beyden gelijcken/ somtijdts is de Dochter den Vader ghelijck/ ende de Soon de Moeder.

Waer dat de menschen malkanderen ghelijcken/ het zy van hare Ouderen ofte anderen/dat achtmen ook dat daer henen komt/ghelijck de Phisici oft Natuer-kenders daer van oordeelen/waer de gedachten der Ouderen in de ontfangenis is/ oft wat gelijcken haer dan voorvalt / zijn de kinderen meest gelijck.

Valerius Max. lib.15. cap. 15. Plin. l. 7. cap. 12.

Artemon/een gemeynen geboren Boer/was Antiochio den Koning in Syrai so gelijck/ dat hy syne woorden konde conterfeyten/ende alle syne manieren aennemen: Alsoo dat/ na dat Laodici sijn Wijf hem vermoort hadde / dede Artemon in sijn plaets op 't bedde legghen ende hielt hem den krancken Koningh/ende beval het Volck haer en haer kint. Het volck niet anders wetende/namen die beveling aen/ en zegende haer.

In Sicilia was een Visscher/die den Landvoogt Sura van Romen soo gelijck was/(dat se in een kleeding zijnde) qualijk soude hebben konnen onderscheyden worden/ daer over verwonderde sich den Landvooghd / en seyde tot hem/ hoe zijt ghy my so gelijck / als oft wy eenen Vader ghehadt hadden/nochtans en is mijn Vader noyt hier in't land ge-

weest

weest: den Visscher antwoorde / wy konnen gelijcke-wel eenen Vader gehadt hebben / want mijn Vader is dikwils te Komen geweest / daer mede was den Lantvoogt betaelt / want hy wilde den Visscher bespotten / en nu was hy van wegen sijner moeder selfs bespot.

Den menschen-verkooper Torannius hadde Marco Antonio den dryhyeeren / twee schoone knapen verkocht voor Tweelingen / want hoewel dat den eenen geboren was in Asia / en d' ander op gene zyde des Sneeu-berghs in Duytslant / so waren sy malkanderen nochtans seer gelijck / maer de sprake bedroogh haer / want die was te seer ongelijck / Anthonius siende dat hy bedroghen was / en te duyr gekocht hadde / spraek Torannius daer hart om aen: Den Menschen-verkooper antwoorde / daerom zijnse te meer weerdigh / want 'ten is niet vreemt dat Tweelingen malkanderen gelijck zijn / elck geboren zijnde / malkanderen soo gheliycken / daerom en konnense niet duyr ghenoegh betaelt worden. Horatius Carminum lib. 4. cap. 6.

Stercke en vrome Ouders voeden oock ghemeynelijck sterke vrome kinderen / want gelijk den Arent geen Duyve voort en vrenght / maer syns gelijcken / soo doen oock de Ouders / want soo de Ouders vroom en gheschickt zijn / soo laten sy oock geerne hare kinderen daer in oeffenen.

M. Antonius lib. 3. cap. 6.

Miltiades / den Athenischen Hooftman / hadde veel gedaen om die van Athenen / want hy hadde de Persen helpen slaen te peerde en te voet / en sijn Vaderlant trouwelijck gedient en voorgheslaen / nochtans wort de van eenighe synen Benyders / soo vele te wege ghebracht / dat hy in een harde ghevanghenis gelept wort / hem wort opgelept dat hy dertig duysent kroonen geven soude tot ontleding oft in de gevangenis sterven. Soo hadde hy eenen Soon die hem volgde in alle manigheyt / genaemt Cymon / desen hoorde dat synen Vader in de gevangenisse krank was / stelde hy sich voor den Vader in / en ontledighden hem. Maer Miltiades sterf kort na sijnder verlossing: den Soon soude in de gevangenisse hebben moeten sterven / 't en ware dat sijn suster getrout ware geweest aen eenen rijcken Burgher / welcke haer Vader ende Broeder in deughden gheliyck was / dese wordt van de Suster sijnder Hupsvrou beweegt

da-

dat hy het geldt opbrachte/ ende Symon verloste.

Valer. Max. lib. 5. cap. 4.

T. Manlius Torquatus was een edel / eerlijck ende verstandigh Man van Romen geboren: Dese hadde eenen erbaren Soon/ die den Vader in wijshejdt/redelijckhejdt/ ende manhaftighejdt nabolghde / nochtans hieldt synen Vader hem op 't Boeren-werck ende vele arbejdt / en wilde hem in de Stadts manieren niet laten oeffenen / daerom wierde hy in den Senaet van Romen verklaeght en voor recht gebordert/ dat hy daer soude komen en geven antwoort waerom dat hy sijn Soon van 't Stadts en der Gemejnte profijt afhielt. Als sulcx den Soon hoorde quam hy selfs op dien dagh binnen Romen / ende ginghy in des Tucht-meesters huys / die synen Vader hadde laten citeren: Als dit het volck sagh/meenden sy meestendeel dat den Soon selfs den Vader daer in soude tegen zijn / en aenhouden om den Vader daer toe te beweghen dat hy hem soude laten Stads manieren laten oeffenen/maer hy verantwoorde synen Vader/en hieldt by den Tucht-meester aen/ dat men synen Vader met vreden soude laten / en met hem laten doen dat hem beliefde: alsoo wierde Manlius van den verstandigen gepresen / om dat hy liever synen Vader gehoorsaem was/ende in sijn bevolen arbejdt blyven wilde/ dan dat synen Vader een spot oste oneere by het Roomsche Senaet soude verkregen hebben.

Het seventhiende Capittel.

Van de swackheydt, ellendigheydt en verdorventheydt der menschelijcker Nature.

Plinius in Proœmio lib 7.

HOewel de Natuur alle andere Creaturen en Dieren om 's Menschen wille geschapen heeft / (daerom sy ock een danckbaer ghemoedt van den Menschе bordert/soo laet het sich doch in vele stucken vardt daer tegjen aensien / ende bewijst hare moederlijcke trouwe veel rijckelijcker aen andere Creaturen als aen de menschen: want den mensch moet gekleet worden/ met vreemde gemaeckte en ontleende kleeding/ maer andere Dieren en Schepselen heeft sy met menigerley eyghene bedeckinghe versien/ als Schulpen/ Vellen/ Hayr/ Wolle/ Schulpen.

De

De Bomen met basten ende schorsen tegen koude ende hette bewaert. Maer de Mensch alleen heeft sy naeckt op dat bloote Aertrijck gebracht/den welcken daer aen synen geboorts-dagh neder-geleydt wordt tot krypten en huylen/ desgelijcks geen van de andere Dieren gheschiedt/ hoe veel ende menigerley der selvigen oock zijn/ datse schreyende ter werelt komen/ja een kindt gheboren zijnde/ sal nimmermeer ofte weynigh tot lacchen beweeght werden/voor dat het veertigh daghen oudt is/ ende na het begin van dit swacke ellendige leven/ moeten de kinderen gebonden ende ghehavent wesen/ 't welck geene van de andere Dieren en behoeft. Alsoo komt den aller-gheluckighsten Mensch op de Werelt/ light daer van alsoo met handen ende voeten gebonden/en kan anders niet doen dan schreyen/dat is die/ die over alle Dieren regeert; Och watte ydelheyd en sotheyt is 't/ dat sommige meynen datse alleen tot pracht en hoovaerdy geschapen zijn/ de eerste hope van sterckte/ en den aenvanck/ van den tijdt eer wy tot den Ouderdom komen/ maeckt den Mensche een Dier gelijck/ dat op vier voeten daer heenen loopt/ maer hoe langhe moet het kindt noch liggen kruppen/ eer het oprecht staen kan/en dan eer het leerdt gaen/eer het noch leerdt spreken/eer het noch alderleye kost leerdt eten/ eer het kan kauwen de spyse? hoe langhe is het dan noch met opene herssenen? 't welck eene bysondere swackheydt is/ dte men aen andere Creaturen niet en siet/daer na zijnder dan so veel aenstooten en krankheden/ daer teghen soo veel Medicynen opgekomen en bedacht zijn/dat de eene de andere dickwils bederft en te niet maekt: andere Dieren ontfangen terstont na hare geboorte/aengeboren sterckte ende vermogenthey't/sommige konnen terstont snel loopen/de andere vlieghen/ eenige swemmen/en sommige kruppē/sonder alleen den armen mensch kan niet dan schreyen/ daerom zijnder eenige ghelweest/ die geacht hebben dat het den mensche goet ofte beter gheweest hadde/ dat hy noyt gheboren en waer/ of dat hy terstont na sijn geboorte storve. Den mensche is oock onder alle Creaturen 't meeste bekommert ende beanghstight om syne onbersadelijcke sotte begeerte te voldoen/ het welcke hy op ontallijcke veel manieren soeckt te beneerstighen/ daer toe hy alle sijn sinnen en litmaten toe te wercke stelt/ hy

eergierigh/geltsuchtigh/afgonstigh/ begeerigh om lang te leven/ongeloovigh/bevreest voor sterven/ sorgvuldig voor sijn begraeffenisse/ende wie sijn goet sal erven.

Geen Creatuer voert een swacker ende gebreckelijcker leven/geen meerder begeerlijckheyt/geen in schricken onbedachter/geen in tooren grimmiger.

Boven dit alles soo leven alle Dieren met malkanderen van een geslacht vreetsaem/ ende staen malkanderen by in noot tegen de ghene die haer vyandt zijn / den Leeu en gebruyckt zijne grimmigheyt niet tegen sijn eygen geslacht/ de eene slange en steckt of bijt d'ander niet/de groote walvisschen zijn ock alleen grouwelijck tegen ander geslachten/maer de mensch doet sijnen even-naesten veel leets/alsoo dat dickmaels den eenen mensch des anderen duyvel is.

Lactantius lib. 6. cap. 10. de vero cultu.

God heeft alle ander Dieren geschapen sonder wijsheyt in te planten/ daerom heeft hy de nature tot bescherming gegeven/en tegen alle aenvallen bewaert/maer de mensch heeft hy naekt ende swack geschapen/ om dat hy hem met wijsheyt en menschelijk verstant begaven wilde/ en op dat den eenen mensche den anderen soude beschutten / lief hebben / onderhouden / en in nooden bystaen en te hulpe komen:daerom dan de liefde des naesten de hooghsten bant vreekt/die is Godloos en onmenschelijck/want wy zijn al te samen Menschen van eenen Mensch herkomen/ die van God geschapen is. Also dat wy al te samen malkanderen bevrient ofte bemaeyt zijn/daerom is 't een groote sonde malkanderen te haten / ja ock de persoonen van eenen quaet-doender. Chrysostomus supra Matthæum cap. 6.

Alle Dieren heeft God gewapent/ en haer gheweer gegeven om haer tegen hare vyanden te defenderen/sommige sterk gebijt/andere stercke klauwen/ eenige spitse horens/ sommige groote snelheyt om te ontlopen/ock eenige sulcke subtyle lichamen dat se sich konnen verbergen/ maer den mensche heeft hy bloot en weerloos gheschapen/op dat hy niet sich selfs/maer God hem beschermen soude / en alsoo geschapen tot een beeld des vredes en der liefde/ en soo vele als God den menschen demoediger en weerlooser geschapen heeft/als andere Dieren/also heeft hy ock te stercker en onwinnelijcker in hem wille zijn/op dat den mensch altijt

tijt soude veroorsaeckt zijn in alle noot sijn toevlucht tot God te nemen. Hugo in Didascalio n lib. 1.

De Schorsen bedecken de Bomen/de Veeren den Vogel/ de schubben den Visch / de wol 't Schaep / 't hayr andere Dieren/de borstelen 't Vercken/de Slacke haer huys/ het Helpenbeen maeckt dat den Olyphant geen Gheschut en weest. Maer dit alles is niet sonder oorsaeck geschiet/dat alle Dieren bedeckt en gewapent zijn/daer-en-teghen den mensch naekt en bloot/ want dit moet al wesen dat de natuer besorght de ghene die haer niet helpen konnen/ en den mensch is't verstant gegeven dat hy't Vee kan overtreffen/ als 't spreek-woort luyt: Den sinrijcken honger/vint alle konst besonder. Aug. de peccato, meritis, lib. 1. c. 36.

Soo den mensche door ongehoorsaemheyt niet gevallen waer in de sonde/so hadde God sijne nakomelingen terstont van moeders lichaem groot konnen maken/ ghelijck Eva van de ribbe Adams gheschapen zijnde / een volkomen mensch is geweest. Maer na dat Adam 't Gebod overtreden hadde/en syne Kinderen in zonden geboren worden/soo zwaek en ellendig ter werelt gekomē/de voeten onbequaem om te gaen/de handen te zwaek om te gryppen/ indien men haer de pap niet inden mont brachte/sy souden van honger versmachten. Daerentegen zijn de andere Dieren in hare scheppinge volkomen/hare Jongen loopen daer heen alsse geworpen zijn/kennen hare moeders/hoewel datse onvernuftigh zijn/wetense des moeders tepels te binden.

Bernard, Serm. de Cœna Domini, & lib. Meditat.

Wy Adams kinderen worden in onreynigheyt ontfangen/en inde duysternisse geschapen/en met smerte geboren/ hoor onsen uytgang beswaren wy de moeder/en als wy in de werelt komen breken wy de moeder. d'Eerste stemme die wy geven is weenen / 't welk ook billijk is/dewijl wy in dit dal der tranen komen/en leven een korten tijt.

Boetius lib. 4. prof. 3.

Alles wat van 't goede afwijkt/dat en blijft niet 'tgene te boren was/alzo doen oock alle menschen / dewelke van haer oorspronk zijn af-ghewecken / of wel de ghelijckenis daer is / hebben zy doch de rechte aert der menschelijcker natuer verlorē/ daerom sy maer alleen den naem van menschen zijn/zo ly hem tot sonde begeeft/en kannen hem gee-

nen waerachtigen menſche noemen; daer op dan de oude Wyſen geſien hebben/en de menſchen alſo in Dieren verandert ofte vergeleſten. Voor toozn woxt den menſche tot eenen Hont/ door gierighheydt tot eenen Wolf / (ghelijck Lycaon by Ovidio.) Alſoo moet't oock gaen / als den menſch niet in ofte tot Godt will/ſo moet hy tot Dee verandert woxden/gelijk Ariſtoteles ſeyt: Een boos menſch is arger dan een wilt Dier.

Het achthiende Capittel.

Van de klaeghweerdige gebreckheydt des Menſchen.

Pliniuslib: 7.cap 7. Val.Max. lib.9.c.12. Ful. lib.9.c.12.

ALs men te recht over-denckt en ter herten neemt/ wat een ghertinge aenkomſt dat alderhoweerdighſte en ſtoutſte Creatuer (namentlijck den Menſch) heeft/ ſoo mach hy ſich wel ſchamen/ ende een hertelijck medelyden met hem hebben/die door eenen quaden reuck van een Heerſſe-ſnupt in ſijns moeders lichaem kan gedoot en afgedzeven woxden/dat is het beginſel van een ſoo grooten Heere en Tyran/ſulcken aenvanck heeft dat hovaerdigh gemoet / dat ſich ſelven ſoo bekommert en marteliſeert: Ja gy die trots zijt op de ſterkte uwes lijfs/en u de gaven der Naturen aenneemt / als wanneerſe u ſouden moeten dienen/en met een bekent datſe u uyt louter genaden voet en erneert: ja ghy die u ghemoet altijt ſtelt tot pzacht en ydele glorie/ghy/ſegge ick/die u om een kleyne welvaert ſo opblaeſt / en u ſelven ſchier voor eenen God eeren laet/ hoe kont ghy ſoo lichtelijcken omkomen! en noch aen deſen huydigen dagh/ oft ghy ſchoon al geluckſalig geboren zijt / en tot noch toe wel opghevoet / met wat ſlechten en kleynen oozſaeck kan u de doot over den hals komen/'t zy van een Slangen-ſteeck/of gelijck het den Poët Anacreonti ginghy/die aen een kooxn van een Dzuyf woxghde/of gelijck den Raets-heer Fabius aen eenen dzonck melk is geſtickt/daer een haxz in gheweeſt is. Tranquinius Priſcus ſterf aen een Viſch-graet. Diogenes Cinicus ſterf aen het verheffen van ſynen adem / en diergelijcke exempelen veel / daerom kan een menſch ſijn tegenwoordige leven niet beter met ernſt beyertighen / dan dat hy altijt de broackheyt des menſchelijcken levens en bedenckt.

Het negenthiende Capittel.

Van eenige toevallinge des Menschen Lichaems.

Plin. lib. 7. cap. 16. Solin. cap. 9.

DE kinderen wassen de Tanden in de selvende maent na hare geboorte / ende de bovenste komen eerst / ende in het sevende Jaer vallen de selve weder uyt / ende daer wassen andere in de plaets.

Sommighe bringhen tanden mede ter wereldt / ghelijck Marcus Curtius / die woorde daerom den Tant-man gheheeten / oock Cneus Papyrius / het welck beyde voorneme dappere Mannen geweest zijn.

Soo de Dochteren met tanden ghebooren werden / dat heeft men voortijdts (by de regeeringh der Koningen van Romen) voor een ongheluckigh teecken gehouden. Want als Valeria alsoo ter Wereldt quam / soo hebben de Waersegghers daer uyt wissen beduyden / datse de Stadt naemaels een seer schadelijck Mensch soude zijn / gelijckse oock dede / want de gheweldige Stadt Sueffe Pometia om haerent wille gewonnen ende verdestrueert werde.

Sommige kinderen bringen in de plaets van Tanden / een gantsch Been in de mondt / ghelijck Prusias des Koninghs te Bithynio Soon dede.

Geen Tanden die vergaen / ofte konnen oock van het vyer niet verbrant worden / maer sy verbuylen wel / worden wel uytgeholt / oock wel stomp af-ghegeten / den eenen Mensch vallense veel eer uyt als den ander / de Sonen krijgen oock meer Tanden dan de Dochters.

De Tanden en zijn niet alleene dienstigh om de spijse te knauwen / maer de vier voorste Tanden helpen mede de woorden uyt-brenghen / daerom sullen de woorden niet soo verstandig uytgebracht worden / van de gene die eenige van dese tanden quyt zijn / als van de gene diese t'samen hebben.

Van eenen eenigen Menschе weten wy te seggen / die soo haest als hy ter Werelt quam lachte / 't welcke geweest is / Soroastre / de Perssenen souden hem soo geslagen hebben / dat / waneer men een hant daer op leyde die opheffen konde / 't welck sijne toekomende groote geschicktheyt mochte voorgebeeldt ofte beduyt hebben.

Soli-

Solinus cap. 4. Polyhist. Herodot. lib. 3. Gel. lib. 15. cap. 16.

Milo Crotoniates was soo sterck van handen / dat soo wanneer hy eenen Appel in de vuyst sloot / so en konde hem niemandt eenen vinger los krijgen. Maer als hy eens in een Bosch quam / daer lagh eenen Eycken-boom / die de Boeren hadden willen kloven / dan alsoose de Beytels niet hadden konnen weder al uyt krijghen / moestense verlaten desen Boom wilde hy met sijne handen soo kloven / en als hy de Beytels uyt hadde / soo verraschte hem de klove / dat hy sijn handen niet weder uyt konde krijgen / moeste alsoo in den Boom blijven / ende woyde van de wilde Dieren gegeten.

Alexand. ab Alexand. lib. 4. cap. 16.

Den Keyser Tyberius hadde so harde vingeren / dat hy door eenen harden Appel konde booren / sijnen Jonghen druckte hy met twee vinghеren wonden in sijn hooft / met sijn vuyst konde hy een Paert tanden uyt den beck slaen.

Hippocrates lib. Aphoris. 1.

By de Vrouwen ghеschiedt het weynigh datse in beyde handen even sterck zijn / maer men vindt Mannen die links en rechts zijn.

Plinius lib. 7. cap. 17.

In de Vrouwen en geschiet 't nimmermeer datse met de slincker-hant so sterck zijn als met de rechte.

De Mannen zijn ook meestendeel swaerder als de vrouwen / en onder alle Dieren zijn de dode lichamen swaerder als de levende / en de slapende swaerder als de waekende.

Het is bevonden / dat de doode Corporen van de mannen in 't water op den rugge ligghen / ende van de Vrouwen op den buyck / gelijck als oft de natuur de schaemte der Vrouwen wilde oedecken ofte verbergen.

Het twintighste Capittel.

Van honger en dorst des Mənschen.

Plinius lib. 1. cap. 17.

MEn seyt datter sommige menschen zijn / die haer beenen soo gantsch verwassen / datse geen march daer in en houden / en sulcke soudemen daer by kennen / datse nimmermeer dorst en krijgen / oock niet en sweeten / hoewel hoy voorseker weten / datter eenige met voorgenomen wil en opset / den dorst overwonnen hebben.

Julius Viator / een Roomschen Edelman / uyt de Vo-

contter-geslacht / als hy in sijn jeught met watersucht ghequelt was / en daerom de Medicijn moste te hulpe nemen / soo worde hem het dzincken seer verboden / oock alle vochtige spijse / daer van hy sich alsoo abstineerde / dat hy hem ten lesten het dzincken gheheel ontwende / en dzonck in sijnen onderdom niet meer: Dierghelijcke zijnder oock veel meer geweest / die haren lust alsoo hebben moeten te overwinnen / en konden haer niet bedwingen.

Fulgosus lib. 4. cap. 3.

Als den grooten Alexander / Dario met alle sijn Heyzkracht na-jaeghde en grooten dozst lede / so wasser een die water in een Flesch aen sijn Peert na boerde / desen boot hem de Flessche om te dzincken. Alexander bzaeghde hem wie dat hy 't hadde willen bzenghen? hy antwoozde: sijn kinderen. Doen spzack Alexander / soo en wil ick eens anders dozst (met mynen lust te boeten) niet vermeeren / ende verwon alsoo syne groote begeerte.

Monica / de Godvzeesende Dzouwe / Moeder van Augustinus wozde op eene tijt van hare Maegt verweten / dat se een Wijnsupperse waer / en hoewel haer de Maeght onrecht beschuldighde / soo achte sy nochtans dien naem / voor een Dzouw soo schandelijck / dat sy daer na voor hem nam / geenen wijn te dzincken / en behulp haer met water / gelijk de Roomsche Dzouwen deden.

Het een-en-twintighste Capittel.

Van menigerley zeden en eygen aengenomen manieren.

Plinius lib. 7. cap. 19. Solinus cap. 4. Polyhist.

MEn seyt dat Crassus / den Gzootvadt r Catonis Censorij / dewelcke van de Parther verslagen is ghelwozden / maer eens van sijn leven gelacht en heeft / te weten / als hy ghesien heeft eenen Ezel distelen eten / daerom heeftmen hem Agelastum genoemt / dat is een mensch sonder lachen. Daer zijn oock menschen ghevonden / die nopt geweent en hebben.

Idem lib. 13. de Var. Hist. & Laert. in vita Socrat.

Den vermaerden wijsen man Socrates was altijt van eenderley gedaente / also datmen hem nopt de eene tijt anders en sagh als de ander / noch blyer / noch treurigher / hy soude eenen gantschen dagh op een plaets stil ghestaen

hebben/sonder te verroeren/ bleef soo in een gedachte staen en versterde sich. Sijne matigheydt en soberheydt bewaerde hem voor alle kranckheydt dat hy noyt te bedde lagh/ hy placht te seggen; Vele seggen: wy leven dat wy eten en dzincken/maer ick wil eten en dzincken dat ick leve.

Pliniuslib. 7. cap. 19. Laërt.

Als de menschen haer in een besondere aengenomen manier gewennen/ gebeurt het op 't leste dat sy een verstockte eygensinnige Natuer bekomen/die alle menschelijcke affecten aflegt/en worden daerom Apathi, dat is gesegt/ onbeweeglijcke Menschen en Stoici genoemt van de Gziecken/ dewelcke sulcke Luyden veel by haer gehadt hebben/ende dat te verwonderen is/ voornamelijck hoogh-wijse Mannen: gelijck Diogenem Cinicum/dewelcke alles bespotte/ Democritum/ die alles belachte/Heraclitum/ die het menschelijke leven sonder ophouden beweende/ende Timonem/ dewelcke ten lesten een sulcken Menschen-hyandt worde/ dat hy niemandt by ofte ontrent sich lijden en mochte.

Men vint ock noch menigerley verscheyden manieren/ by vele verkeerde sonderlijcke Menschen: gelijck Antonia/ Drusi Wijf en hadt noyt uytgespogen/ ende Pomponius den Borgemeester ende Poët en had noyt ghereyst/ ofte de Vicop ghehadt: dese zijn de binnenste beenen van Naturen toegewassen/ van dese zijnder weynig/ die noemtinen Corneos, dat zijn hoornene Menschen.

Cicero de Senecture.

Masinissa/ der Numider Koning/ginghmet bloote voeten/ hoewel hy over de tnegenigh Jaren oudt was/ hy deckte sijn Hooft noyt/ hoe koud dat het was/ ofte hoe het sneeuwde ofte regende.

Het twee en-twintighste Capittel.

Van sommiger Menschen sterckte en rasigheydt.

Plinius l. 7. c. 20. Solinus cap. 4. Polyh. Volat. l. 30. Antrophologiæ.

DAer Marcus Varro van sommiger Menschen wonderbaerlijcke sterckte schrijft/ so melt hy onder anderen/dat den vechter Tritanus alle de ghene overwon

daer

daer hy tegen streedt/sonder gewelt ofte arbeyt/hoewel hy een boz/ranck man was/ginghin sterckte een yeder te boven:onder de Sammiten en was niemandt sijns gelijck in Deckten/Tornoyen/ofte ander Ridder-spelen. Desen hadde een Soon Sammitius ghenaemt/die onder den grooten Pompejo ten krijge trock/dese hadde gekrups-wijse zeenaderen over beyde sijn Armen/ende boren in sijn handen: als desen op eenen tijdt eens van eenen van sijn Vyanden uyt-ge-eyscht wozde tot eenen Kamp/soo heeft hy dien selven/met sijn ongewapende handt ter aerden ghesaghen/en daer na met sijn handt weder op-gheheft en in't Leger van sijnen Veldt-heer gesleept.

Aulus Junius Valens/ was een hooft-man onder den Oversten Veldt-heer Augustus/in den Roomschen Tocht/ dese konde een Wagen/die met Sacken geladen was/op sijn schouderen nemen/ende soo lange houden/tot dat men de sacken afnam ende ledig maeckte/hy konde eenen Karre tegen houden/het Paerdt mochte soo hart trecken als het wilde ofte konde.

Boven gheinelde Varro schrijft/datter eenen genaemt was Rusticellus/met de toename Herculus/desen konde eenen Muyl-ezel op den hals nemen een groot stuck wegh dragen.

Fusius Salvius placht 200 pont swaer aen sijn voeten te binden/en oock 200 pont op beyde sijn handen/en oock soo veel op sijn schouderen/daer konde hy dan een hooghe trap mede opgaen.

Veel hebben gesien van Athanato('t welck een seer groot poccher was)dat hy een Curbis van loot aenhinck die 500 pont swaer was/en dede hooge looden Schoenen aen van ghelijcke swaerte/en ginghdaer mede de Kamer op en af.

Strabo lib. 6. Sabel. lib. 2. cap. 5.

Milo Crotoniates/den Kinger konde sich selver soo vast op een plaets setten/dat hem niemandt daer af dringen en mochte/als hy eenen Appel in de buyst hadde/soo en konde hem niemandt eenen vinger los krijghen/hy droegh eens eenen Osse twaelf schreden langh in eenen adem/daer nae sloegh hy hem met een buyst in eenen slagh doodt/liet hem hoecken/ende at hem in eenen dagh gantsch op.

Solin, cap. 6. Plin. lib. 7. cap. 20.

Phillippides liep in twee dagen elf hondert ende t'seſtig ſtadia/ van Athenen tot Lacedemonia / 't welck ten dien tyden voor een groot wonder gehouden wierden/ tot dat de twee Poſt-boden op-quamen / Aniſtius den Lacedemoniſche Looper / ende Philonides / des grooten Alexandri Runner/ deſe liepen op eenen dagh Scion tot Elin / dat zyn dupſent en twee hondert ſtadia.

Plin. lib. 2. cap. 23

Stadium is een wyte van 615 voeten ofte 125 ſchreden/ ſulcke acht Stadia maken een Myl.

Volateranus lib. 16. Antrop. & 22.

Gregorius geboren uyt Cappadocia/ als hy een Kryghsman was onder den Keyſer Diocletiano / ſoude op een tyt omgebracht hebben eenen grooten Drake/ die dat gantſche Heyr des Keyſers dede ſchricken / hier naeals is hy noch om het Chriſten Geloove gemartelt geworden.

Het is kenneliyck datter noch tegenwoordigh lieden gevonden worden / die in eenen adem hondert ende t'ſeſtigh ſchreden loopen konden. Noch onlangs/ als Fontejus/ en Vipſanus Voorgemeeſters waren / liep een Jongen van acht jaren/ van den morgen tot den avont 4000 ſchreden.

Deſe wonderlycke dingen zyn beter te gelooven als men bedenckt/ hoe dat den Keyſer Tyberius/ by dag en nacht/ op drie waghens in Duytſlandt poſtierde/ alwaer ſynen Broeder Druſus kranck lagh/ eenen gheweldigen wyden wegh/ namelyck 200000 ſchreden.

Het drie-en-twintighſte Capittel.

Van wonderlyck ſcherp Geſicht.

Plinius lib, 7. cap. 21. Val. Max. lib. 1. cap. 8. Aclianus lib. 11. de Var. Hiſt.

MEn vint exempels van ſulcke ſcherpte des menſchelijcken geſichts/ dat het ſchier ongelooflyck ſchynt.

Cicero ſchryft/ dat eender dat gantſche Boeck Homeri/ dat men Ilias noemt/ ſo kleyn op Perckement ſonde hebben geſchreven/ dat het in een Noordop konde gheleyt worden.

Voorder ſchryft Cicero / datter een ander is geweeſt / die hondert ende vyf-en-dertigh duyſent ſchreden wyde

konnen

konnen sien: van den selven schrijft Valerius Tyntéum/ en Marcus Varro Strabonem / dat hy in den Krijgh die de Romeynen met de Carthaginenseren geboert hebben/heeft konnen sien/ van het voorgeberghte van Sicilia / dat Lilybeum heet/ tot voor de stadt Carthago/ oock konnen tellen hoe veel Schepen van daer uyt de Haven gevaren zijn / en weder in/ alsodatse door hem verspiet waren. Calsiecates maeckte van Elpenbeen alderley kleyn gedierte so fijn en perfect / alsoo dat ander lieden de litmaten niet en konden sien ofte onderscheyden.

Mirmicides was oock in dese konst soo erbaren dat hy uyt Elpenbeen konde een wagen met vier paerden maken/ die een Vliegh konde bedecken alsmense daer op sette/ook maeckte hy een Schip dat een Bye met hare vleugelen verbergen konde. Lycosthenes in Theator.

Augustinus den Keyser hadde sulcken scherpē en klaren. gesicht/dat/so wien hy sterk aensag die verbleten de oogen

Suetonius,

Den Keyser Tyberius/konde by nacht sonder licht sien/ gelijck de Katten.

In't Jaer na Christi geboorte 1524 heeft eenen de gantsche Stadt Keulen soo kleyn afgeconterfeyt / dat het gheheele werck van een Mugge konde bedeckt worden.

Het vier-en-twintighste Capittel.

Van't gehoor en haestige tydinge of boodtschap.

Plinius lib. 7. cap. 22. Sabel lib. 10. cap. 9.

VAn snel scherp gehoor / hebben wy een wonderlijck seltsaem exempel/ van den slagh die gehouden werdt/ als men de stadt Sibaris in Italia innam/die heeft men gehoort te Olympiam/ in Grieckenlandt.

Te Romen hadde men tydinge van de Victorie die de Castores tegen de Persen hadden / op den selven dagh als den Slagh geschiede/dan dit schijnt een Godlijck/maer voor de menschen eenen onmogelijck dingh geweest te zijn.

Het vijf-en-twintighste Capittel.

Van sachtmoedigheydt ofte gedult.

Plinius lib. 2. cap. 23. Sabel. lib. 5. cap. 8. Pontanus l. 2. 7c..

VAn de groote geduldigheyt sommiger menschen / in haer lyden en tegenspoet/ hebben wy ontallijcke ex-

exempelen/ onder de Vrouwen is dat het grootste. Als de oneerlijcke dochter Leena/van Hippoa hart gepijnigt en gerecki is geworden/niet en heeft willen melden/Harmodium en Aristogidonum/dewelcke haer hadden(eenen Tyran) helpen omb'zengen.

Onder de Mannen hebben wy den hoogh-wysen Philosophum Anaxarchum/den welken ook van den Tyran Nicocreonte seer is gepynight geworden/om gelijcke oorsake(als hy (gepynigde)gebraegt worde/heeft hy een stuk van sijn tonge gebeten (daer al de hopeninge van de openbaringe mede verboden was) en heeftse den Tyran in het aengesicht gespogen/ den welcken hem daer op in een steenen Mortier liet ontstucken stoten/ met pstere Stampers. Als den Veul hem in den steenen Mortier dede/ seyde hy: Stoot den Balgh oft Lichaem van Anaxarcho : maer Anaxarchum selver en kondt ghy niet stooten.

Fulgent. l. 3. Iosephus Antip. Jud. lib. 13. c. 15. Sabel. lib. 5. cap. 8.

Doen Ptolomeus sijn dochters Man den Hoogen-priester Symon vermoort/en sijn Wijf met haer jongste kinderen in't slot Dagon gebracht hadde/ soo ruckte Hyrcanus/ Symonis soon met een krijgs-leger voor't Slot/en als hy met heftige stormen aenviel/soliet Ptolomeus sijn moeder op de mueren brengen/en aldaer geesselen/ en dreyde hem soo hy des storms niet en wilde aflaten / soo wilde hy haer met de kinderen van boven neder werpen. Doen stack de Moeder hare handen op tegen haren Soon Hyrcano/ende bad hem / dat hy sich om harent wille tot den aftocht niet en soude laten bewegen / maer niet aflaten oft hy soude het Slot verovert en sijns Vaders doot/ en sijn leet gewroken hebben. Door dese woorden/so worde Hyrcanus tot meerder storm beweegt: Maer als hy in't aenkomen sijns moeders lichaem met geesselen harder sagh pynigen/ so worde hy weemoedigh/en door kindtlijcke liefde (tot de Moeder) beweeght/dat hy afstack/doen doode Ptolomeus de Moeder met de kinderen / ende vluchte te Zenone Cotyla.

Marullus lib. 5. cap. 5.

Den Diacon Laurentius worde van den Keyser Declius gevangen genomen en hardt gepyniget/om dat hy de andere Christenen soude melden / en aenbrengen. Maer Laurentius

rentius en wilde haerder geene verraden / maer sprack tot den Keyser: Ghy en behoeft na haer niet te vragen / sy zijn in den Hemel aengeschreven / en ghy zijt niet weerdig datse voor u oogen komen / doen wierde den Keyser toornigh / ende beval datmen hem op gloeyende kolen soude braden. Als hy nu een wijl op 't vyer gelegen hadde / sprack hy tot den Keyser / de eene zyde is ghenoegh ghebraden / keert my nu om / ende eet daer van / daer na danckte hy Godt den Heere Christo / dat hy hem de kroon der Martelaren weerdigh gemaekt hadde / beval daer mede synen Geest in Godes handen en sterf.

Het ses-en-twintighste Capittel.

Vande gedachtenis oft memorie.

Plinius lib. 7. cap. 24. Ful. lib. 8. cap. 7. Solin. cap. 7. Sabel. lib. 10. cap. 9.

DE gedachtenis is een heerlijck en seer noodwendighe gave / ontallijcke veel menschen (die dese gave ten besten gedient heeft) zijn daer door tot grooten aensien en weerdigheyt gekomen.

Den koningh Cyrus hadde 30000 krijghs-luyden by malkanderen / dewelcke hy alle / een yeghelijk bysonder by haren name wiste te roepen. Lucius Scipio konde alle borgers te Romen soose hem voor quamen / van buyten noemen. Den Philosophus Cyneas des koninghs Pirri Gesante / hadde des anderen daeghs (na dat hy te Romen gekomen was) alle die namen van den gantschen Raet / ende die van Adel weten te noemen. Mithridates den koninghe te Pontio en Bithinia / den welcken Cneus Pompejus met krijg overwon / hadde volck van twee-en-twintig sprake onder hem / ende hy konde tegen een yeder in sijn sprake dat Recht uytspreken / ende in vergaderingh teghen een yeder bysonder spreken / sonder eenigen Dolmetscher oft vertaelder. Carnidas den Grieckschen Geleerde konde yemant van buyten seggen / watse uyt de Boecken van buyten begeerden te weten / die in de Liberijen laghen / die hy kiende ofte eens overlesen hadde.

Onder andere heeftmen ten lesten ock een konst voor de ghedachtenis ghevonden / dewelcke Simonides Melicus eerst opgebracht heeft / en Metrodorus Scepsius brachte se soo wijdt / dat hy de menschen wiste te leeren / hoe sy alle

het gene datse eens gehoort ofte gheleſen hadden / met die ſelve woorden uytwendigh na ſpreken en vertellen konde.

Raviſius.

Lucius Seneca hadde onder andere gaven (die hem Godt verleent hadde) ſulcke memorye / dat hy 2000 namen in ordening gelijckſe hem voorgeſeyt waren / terſtont na malkanderen weder konde verhalen / en 200 Verſen van 200 Scholieren gheſprooken / konde hy van den leſten beginnen en al-te-ſamen wederom uytſpreken tot den eerſten toe.

Plin. lib. 7. cap. 24. Valer. lib. 1. cap. 8.

Daer en is aen den menſch niet zwacker als de Memorie want die kan ſeer lichtelijck beſchadigt worden / 't zy door kranckheyt / hallen / ſchricken / ofte groote vreeſe / alſo datſe gantſch wech komt / ofte haer meeſte kracht verlieſt.

Binnen Athenen viel eens eenen grooten ſteen op 't hooft van eenen geleerden Man / die was daer na ſo vergetende dat hy vergat het gene hy te voren geſtudeert hadde / maer hy vergat oock zijn A / B / C / dat hy in zijn jeugt geleert ha dde / konde d'eene letter na d' ander niet noemen.

Daer viel oock eenen van een hoog dack op der Aerden / deſen voorde door dien val zo vergetelijk / dat hy zijn eygen Moeder / ofte geene van zijn Bloet-vrienden en konde noemen. Noch een ander quam door een groote ſieckte zo wijt / dat hy ſijn Vienaers naem niet en konde noemen.

Den Orateur MeſſalaCorninus / vergat zijn eygē naem den welken te voren ſo goeden gedachtenis gehad hadde.

Maer wat behoeven wy veel te ſeggen van krancke / ofte beſchadighde menſchen: dewijle wy doch dickmaels aen de ghеſonde en welvarende daghelijckſche exempelen hebben / want als eenen den ſlaep maer een weynigh overvalt / ſo voort het menſchelijcke gemoet ſo overwonnen / dat men ſomtijts ſich een wijl te bedencken heeft / eer men weet waer dat men is.

Euſebius in libro temporum Fulg. lib 8. cap. 7.

Den Schrift-geleerden Esdras / hadde van Godt alſulken memorie / dat hy alle de vijf Boecken Moſis van buyten konde / want als de ſelvige van den ſtoninck tot Babel by een vergadert en verbrant zijn geworden / riep hy den Heere om Erinneringh ofte gedenckenisſe aen / Godt gaf hem de gantſche Wet ſoo wederom in zijne memorie / dat

dat hy sijne Schrijveren alle woorde wederom konde seggen ende te recht brengen. Guido Bitur.

Den H. Hieronymus konde alderley (boornamer) Natien haer spraken / als Hebreeusche/Caldeische/ Griecksche/ Persische/Medische/Arabische/Latijnsche/&c. Waerom plach Augustinus van hem te seggen: Wat Hieronymus niet en weet en in ghedachtenis heeft / dat en sal niet lichtelijck een ander voortbrengen.

Augustinus in Prologo lib. 1. de doct. Christ.

Antonius den Cleusenaer in Egypten/en konde niet lesen noch schrijven / dese hadde sulcken Memory / dat hy den gantschen Bybel van buyten (door hooren lesen) konde / en alle spreucken van woort tot woort daer uyt wist te vertellen ende te verklaren.

Den eersten Roomschen Keyser Cajus Julius was een sonderlingh hoogh verstandigh/wijs/welsprekenden/gheleerden Man/hy kond te gelijck lesen en schrijven/ hy konde andere dicteren ende mede toe hooren/op eenen tijt sonde hy vierderley Schrijvers (ofte so hy geheel anders niet te doen en hadde) sevenderley brieven op een tijt hebben konnen dicteren.

Het seven-en-twintighste Capittel.

Van mannelijcke Krijgs-helden.

Plinius lib. 7. cap. 28. Val. Max. lib. 2. cap. 2.

BY den Romeynen ist een twijffelachtige saeke geweest welcke de sterckste mensch geweest is/insonderheyt so wy de fabulen der Poeten sullen geloven of aennemen Lucio Sucio Dentato/den welken / ten tijden als Spurius Turpejus ende Aulus Eternius dat Borgermeester ampt verwaerde / Tuchtmeester was/heeft het getuygenis van vele menschen / dat hy in 110. Veltslachten die hy gedaen hadde/achtmael de victory gehad heeft/over de gene die hem selven ten strijde uyt geboordert hadden. Hy konde aen zijn lichaem bewijsen 45 littreycken/van wonde die hy al van voren gekrege hadde/en gene op den rugge. Hy is met neghen oberste Veltheeren in hare Triumphen/ die zy door zijne vromigheyt principalijck verkregen hadden.

Manlij Capitolini krijgs-eere en soude niet minder geweest zijn / indien hy die op't lest sijns levens niet met een

schantblecke behanghen hadde/en selfs alsoo verkleyndert. Dese hadde al eer hy 27 Jaren out was / al twee schoone Buyten gewonnen. Hy konde 33 lit-teyckenen aen syn lighaem toonen/die hy voor den vyant gekregen hadde. Ende doen hy den Maerschalck Publium Servilium verloste/ woorde hy op de schouderen/en onder den buyck gewont. Hy alleen behielt eens dat Capitolium te Romen met alle de Schatten daer in teghens de Francoysen. Dan 't en was niet pryselyck / dat hy namaels dit hem ende syn Rijck woude toe-eygenen.

Pliniuslib: 7. cap 28. Sabel. lib. 4. c. 6. Fulg. l. 3. c. 2.

Aen dese Helden blincken de seer groote mannelyckе daden der sterckte/ dan 't principael is als eenen 't geluk met de sterckte mach hebben / en dat hem alles voorspoedelyck gheluckt / soo wordt hy nochte meerder ghepryesen/ghelyck Marcus Servius: Desen Heldt verloor in synen tweeden tocht syn rechterhandt/ ende wort in twee tochten dry-en-twintigh mael gewont/ was daer door aen handen en voeten lam. Nochtans dede (hy soo lam zynde) noch veel tochten/ en hadde altyt maer eenen knecht by sich. Alsoo dat hem Hanibal / syn selfs tweede bingh / hy lagh twintigh maenden langh aen eenen keten ghesloten/ vier Velt-slachten holp hy met de stincker-hant doen / twee peerden verloor hy in eenen slagh/ en quam op 't derde. Hy liet een yseren hant maken/die placht hy aen te schroeven als hy rechten soude. Hy alleen beschermde de stadt Cremon/en verlosten se van twee belegeringhen / Placentz beschermde hy oock/en viel de Francoysen wel twintigh mael in haer Leger/en sloeghse oock al te mael wegh.

Het acht-en-twintighste Capittel.

Daer in verhaelt wordt tot wat eeren sommige Mannen door haer hoogh verstandt gekomen zijn.

Plin. l. 7. c. 19. Sabel. lib. 7. cap. 5.

In het verhalen van de gene die door hoogh verstant ofte konsten in eeren gehouden zijn/ is quade ordening te houden/ door dien datter veel zijn/en de konsten menigerley. Als de groote Alexander onder den roof des Koninghs Darij een kistken/ bequaem met kostelycke wel-ruyckende Salve/dat van Gout/ Peerlen ende andere edele Steenen

gantsch

gantſch konſtelijck ende cierlijck gemaeckt was/ en als een moedigh krijghs-man geene Salve achtende / liet ſe daer uyt wegh doen/ſo waren daer veel van ſyne goede vrienden die hem rieden waer toe hy dat kiſtken gebruycken ſoude/ d'een ſeyde/ hier toe/ den anderen riet daer toe/ doen ſprack hy: Het en dient nergens beter toe dan tot de boecken Homeri daer in ghelept ende bewaert worden/ op dat wy dat koſtelijcke werk des menſchelijcken verſtants/ oock in een koſtelijcke kiſte bewaren.

Als deſen koningh Alexander/met ſijn krijgs-volck de ſtadt Thebis gewonnen hadde/en alle vyen daer liet verkoopen/en over de 90000 menſchen omghebracht worden / ſo liet hy uytroepen/ datmen 't gantſche geſlacht/en vrienden van den Poët Pindari verſchoonen ſoude / daer mede hy te kennen gaf/hoe hoogh hy de Poëten in waerde hielt

Ariſtoteles den Philoſooph/ liet ſijn Vaderlant heerlijck opbouwen / en heeft ſich alſo beneffens ſijne groote daden oock milt en gunſtigh tegen de hoogh-geleerden en ſcherpſinnige Mannen willen bewijſen.

Het negen-en-twintighſte Capittel.

Van Wet-gevers ende Wet-ſchryvers.

Xenophon in Laconum, Repub. Stobeus ſer. 24. Volaterranus lib. 16. Urb. Com.

LYcurges een Vorſt en Wet-gever der Lacedemonier/ was een treffelijck hoogh-beroemder man / delwelke geen Wetten en gaf / die hy ſich niet eerſt te voren onder danigh en betoonde. Het gebruyck des Gouts en Silvers / als een Matery aller laſter/ en wilde hy niet dulden/ maer ordineerde datmen Waer tegen Waer ſoude geven / ende alſoo handelen.

Hy deelde op een tijdt in grondt en bodem dat goet gelijck uyt / op dat het erfgoet den eenen niet rijck en den anderen arm ſoude maken. De Jonghelingen ordineerde hy / datſe maer eenderley kleedt in 't Jaer moſten hebben ofte gebruycken / op dat ſich den eenen niet boven den anderen te trots en ſoude op pronncken.

Eenderley ſpijſe moetenſe gebruycken/ofte 't en was dat kranckheyt de ongehoorſaemheyt verontſchuldighden.

De kinderen ende Jongelingen verboot hy niet op de

Marckt ofte in de Stad te brengen/ maer op den Acker/ op datse haer van de jeugt af/ niet tot overvloet ofte ledigh gaen gewennen en souden/ maer haer tijt in moeyten ende arbeyt leeren toebrengen.

De Dochteren moesten sonder goet ofte eenige Medegave ten Houwelijck gegeven worden/ op datse niet om het goet/maer om harer deughdē willē soude genomen worden

Hy ordineerde/ dat men de grootste eer niet den Rijcken en Machtigen/maer den Ouden en Vromen soude bewijsen. Plin. l,20.c,20. Ælian.l.8.de Var. Hist. Laertius l. 1. Herac. in Politijs.

Solon den Athenienschen Wet-gheber/ heeft die Atheniensers lange tijt met zijne kloeckheyt geregeert, Plinius lib. 7. cap. 30. Ælian. de Var. Hist. l. 2.

Plato den Manhaftigen Philosophus van Athenen/ was een deughsaem man/machtigh in eten en drincken/ en in alle sijne dingen/ hy gaf goede Philosophi/ eten sonder overvloet/op dat men de mage mocht gesont behouden/ hy verachte gastingen/daer in men des avonts so veel eet ende drinckt/dat men des morgens kranck is/ gheluck de suypers ende gulsige Epicurische menschen.

Het dertighste Capittel.

Van liefhebbers ende Leeraers der Deughden ende goede Zeden.

Plinius lib. 7. cap. 31.

By de Romeynen waren Catien Cortuli in der deughde ende goede zeden de voornaemste/ daer van sy oock de Naine gekregen hebben/de welcke so veel beduyden/ als oft men seyde: De beschevdenen/de verstandigen. Een sulcken was Socrates in Griecken-lant.

Lactantius de vera sapientia. Aug. de civit. Dei. Marsi. Fis.

Hermes Egyptius/genoeme Mercurius/was een uytgenomen geleerden man/ in alle konsten ende spraken zoo erbaren/ dat hy daer door den naem verkreegh Trismegistus, ter maximus, dat is geseydt den alderhooghsten.

Hy heeft veele boecken gemaeckt/onder anderen een van de volkomen woorde/ daer in hy alle de heydensche Goden vernietigt/als doode menschen. Hy heeft hondert en tachtentigh Torren gebouwt/ de Inwoonders heeft hy vermaent tot behoudenis der waerheydt/ tot verachtinghe der

der werelt/en tot behoedinge der gerechtigheyt en onschult

Aen Esculapium heeft hy also gheschreven: Hoe hebben onse Voor-baders zo seer gedwaelt/ dat zy by het verstant van Goddelijcke dingen ongeloobigh waren/ ende bekeerden hare gemoede niet tot Goddelijcke eere/maer bedachten een konst/daer mede zy veel Goden uyt Duyvelen menschen maeckten.

Laertius in vitis.

Socrates Athenensis den Steen-metselaer Sophronici soon was van een seer scherpsinnig verstant/en hy sagh dat Physica en wtspreckenheydt (daer een yeder seer nae trachte)sonder wijsheyt en deught/hoewnig weert was/ zo begonst hy aen de Natuer-kenders/ en veel welsprekende Sophisten (die al het menschelijcke wesen in veel klappen setten)te bespotten/en de luyden te wijsen op Wijsheydt en een eerbaer hoom Leven/en op borgerlijcke goede Politie/ daerom hy van Anito den rijcken/en Melissio de Poeten/ en Licone den Orateur seer benijt en heftig by die van Athenen beklaeght werde / als eenen die de Inckhoorns/ Honden ende Kheebocken/ (welcke de Athener als Goden eerden) belachte/en de Jeugt met zijne leere verleyde / als hy daerom voor het Gericht gestelt worde/en stoutmoedig daer op antwoorde / wort hy ter doot veroordeelt / en met Fenijn in de gevanckenis omgebracht.

C. Franc. in Chronicis.

Seneca/anders Lucius Anneus genaemt/ Neronis des Keysers Tucht-meester/was van eerbaren/heyligen/matigen leven en wandel/ hy hield te Romen veel gesprecks met den Apostel Paulo/ ende als Nero gedachtigh worde aen de slagen die hy in zijn jeucht van hem ontfangen hadde/ zo vergrimde hy in hem selven op hem/ also dat hy hem het leven ontseyde / ende gebeoodt hem dat hy kiesen zoude wat doodt dat hy wilde sterven / doen begeerde Seneca/ dat men hem in laeu water soude setten/ ende alle zijn Aderen openen/ op dat de Ziel gelijck met het bloet van hem zoude gaen/dit docht hem den sachtsten doot te wesen / en also worde hy gerecht.

Hy heeft veel Boecken en Epistelen geschreven/ daer in veel nutte leeringen te vinden waren.

Het een-en-dertighste Capittel.

Van het groot Aensien ende Weerdigheydt sommiger Menschen.

Plinius lib. 7. cap. 32.

DE 3 Spreucken/die de Lacedemonische Chilo plachten te spreken / worden met goude Letteren te Delphis/aen de Kerck Apollinis gheschreven/ en luyden aldus: Een yder sal sich selfs leeren kennen: men sal tot geene dingen te veel lust hebben: En dat 't alder ellendigste leven is/ in schult steken/ en voor 't Gerecht twisten.

Als Chilo van vreughden storf / om dat synen Soon te Olympia Victory verkregen hadde/ worde hy van gantsch Griecken-lant ter aerden besteet.

Joseph. lib. 12. Antiq. Jud. cap. 2.

De twee-en-tseventigh Oversetters/ welke dat gantsche Jootsche geset in de Grieckse sprake brochten / door ghebiet en bevel Ptolomei Philadelphi / des Konings van Egypten/ worde (dewijlse daer aen arbeyden) gantsch eerlijck en rijckelijck onderhouden / van allerley noodruft des Lichaems/ en als het werk voleyndet was/ ende een yeder na huys begeerde te reysen/ so nam hy vriendlijck afscheyt van haer/ en vereerde een yeder met driederley kostelijcke kleedingen/ twee Talenten Gouts / en eenen Kelck weerdigh een Talent met noch een schoone Tapijt.

Het twee-en-dertighste Capittel.

Van Waersseggers ende Propheten.

Plinïus lib. 7. cap. 33.

SEer heyligh en Godvruchtigh/ en seer deughtsaem van leven was Sybilla onder de Heydensche Vrouwen: Bij den Griecken onder de Mannen Melampodus: Bij den Romeynen Marcius.

Lactantius in Institution. Hieron. contra Jovin.

Justinus de cultu veræ Relig.

Sibille worden de Vrouwen by de Griecken op Aeolische sprake genaemt/ die eenighe toekomende dingen wisten te voorseggen/ daer in sommige seer hoogh van verstant geweest zijn.

De Sibilla Agrippa voorseyde: Eens Moeders lichaem sal ombangen worden met kracht uyt de Hooghte/ en God

sal

sal in eeuwiger vreughden bloeyen / en van den Menschen getreden worden.

De Sibilla Tibica soude gepropheteert hebben: Neemt waer/ het komt eenen dagh/ ende de Heere sal de dichte der duysternisse by de Heydenen verlichten / en den bant ofte Wet der Jootschen Synagoogh sal gheloost worden. Dan sullen de Menschen sien den Koningh der levendigen / eene Maghet sal hem houden in den schoot / eenen Heere der Heydenen sal regeeren in barmhertigheyt.

Sibilla Erithrea propheteerde: In den lesten Ouder sal Godt geootmoedight / en de Godheyt met de Menscheyt vergeselschapt worden/ het Lam sal in't Hoy leggen/ en van een Maget verpleget worden.

Het drie-en-dertighste Capittel.

Van oprechte vroome Mannen.

Plinius lib, 7. cap. 34. Cecilius.

Scipio Nasica wert van den gantschen Raet te Romen voor den vroomsten ende besten Man gheacht/ doen hy Censor was/ liet hy alle Beeltenisse afwerpen / die de voorgaende Borgemeesters uyt eergierighevt na haer selven in steen hadden laten houwen: Hyen wilde niet dat sijne Krijghs-knechten hem Heer noemden / en alsmen hem seer prachtig wilde inhalen / om dat hy de stadt Delmium gewonnen hadde/ heeft hy sulcks gantsch afgeslagen.

Het vier-en-dertighste Capittel.

Van de Kuyscheydt.

Plinius lib. 7. cap. 35. Val. lib. 8. cap. ultimo.

TE Romen worde voor de tuchtighste / kuyschste onder de Vrouwen gehouden Sulpitia / Paterculi Dochter/ Fulvi Flacci Huys-vrouwe / ende dan noch eene / genaemt Claudia.

Livius lib. 7. Dec. 3. Plutarch. in vitis.

Scipio Africanus was out 24. Jaer/ doen hy Carthago in Hispaniam veroverde / en beraetslagende / hoe hy groot Carthagenem gewinnen mochte / waer uyt hy vele Menschen in sijn gewelt kreegh/ daer onder was een seer schoone eerlijcke dochter/ uyt een groot geslacht der Celtiboren/ die kortsts met een edel Jongman ondertrout was/ hy de de hare Ouders by hem komen / ende gaf de Jongh-vrouw

haren Wuydegom ongeschent wederom / en 't gene men voor haer Kantsoen soude geven/schonck hy de Dochter tot den Morgen-gaef: Voor welcke daet de Celtiboren bewoegt worden / sich onder de Romeynen te begeven.

Sabellicus lib. 4 cap. 18. Basil. de lib. studiis.

Als Alexander Magnus gevangen hadde de Huys-vrouwe des Koninckx Darij (de welcke die tijdt voor de allerschoonste gehouden wiert) met hare Dochter/soo en wilde hyse niet onder sijn oogen laten komen / op dat hy tegen haer niet in onbehoorlijcke liefde ontsteken en soude / liet se daerom buyten sijnen Leger bewaren/seyde: 't waer schandelijck na te seggen/ dat den genen / die de Mannen overwonnen hadde / sich van Vrouwen soude laten verwinnen.

Het vijf-en-dertighste Capittel.

Van groote liefde sommiger Menschen tegen malkanderen.

Plinius lib. 7. cap. 36. Sabel. lib. 3. cap. 6.

VAn groote liefde der kinderen teghen hare Ouderen / zijnder veele verscheyden Exempelen / in de Wereldt hier en daer geweest. Maer noch geschiede op een tijt binnen Romen een wonder dinck/'t welck niet lichtelijck by de anderen en kan vergeleecke worden: Daer was een arme/en daerom onbekende Vraemvrouw/ van de gemeyne lieden/haer Moeder lag om eenige misdaet gevangen/niemant mocht by haer komen/ dan dese Dochter worde by gelaten by haer te gaen/ behendelijk datse te voren besocht worde van den Deurwachter/op datse gene spijse en soude by haer brenghen/ten lesten worde men ghewaer / datse de Moeder met hare Borsten zolange gespijst hadde / daer door den Raet ten lesten is beweeght gheworden/ haer de Moeder wederom te schencken/en hebbense beyde met onderhoudinge versien. Val. Max. l. 5. c. 4.

Desgelijcx heeft oock een zuygende Vrouwe haren ouden Vader gedaen/en hem lange zijn leven behouden met hare Borsten / het welck den Raet tot een eeuwighe memorye in een steen heeft laten uythouwen / op dat sulcke trouwigheyt niet in vergetinge soude komen.

Sabellicus lib. 3. cap. 6.

Als Admetus den Koninck Tessalia kranck lagh/ ende hem van Apolline aengesept worde / dat hy in korten tijdt moste

moste sterven indien hy niet en konde eenen menschе vinden die willigh voor hem sterven wilde / daer en was niemant in zijn gantsche Land te vinden / die dese heedhaert voor hem begeerde te doen / dan Alcestis zijn getrouwde wijf / die verwerf zijn leven met haren doot.

Valer. Max. lib. 5. cap. 5.

Daer was een krijgsman onder Cnei Pompei Legher / die sterf onwetende (op Sertory zijde) zijnen eygen Broeder doot / in een Scharmutsel / maer als hy hem daer na in het plonderen kennende / so wordе hy seer bedroeft / maeckte terstont een vyer / en leyde zijn Broeders doode Lichaem daer in / ende doorstack terstont hem selven / en viel op zijnen Broeder in 't vyer en verbranden met malkanderen.

Fulgosus l. 7. c. 4. Iust. l. 1. Fronti. l. 3. cap. 3.

Zopyrus Magabyzi / des Koninck Dary Raets-heer / als hy sag dat den Koninck seer bedroeft was / om dat hem de groote Stadt Babylon afgevallen was / en datter geen raet en was om de selve wederom te krijgen / so liet hem desen ghetrouwen Dienaer alle het lijf over wonden / ende sneet hem selven de Neus / Lippen en Oren af / liep in sulcken mismaeckten gestaltenis na de Stadt / ende seyde: Hy waer van Dario verjaeght en zo getracteert / om dat hy haerlieden gunstigh ghewest waer. De Babylonier gheloofden hem / en maeckten hem tot een hooftman tegheu Darium. Also bracht hy nae sommighe schermutselinghen (die hy met Dary Volck gehouden hadde) Darium met sijn gantsch Leger by nacht inde Stadt / en holp hem also door sijn getrouwigheyt weder in het Babylonische Rijck.

Plinius lib. 7. cap. 3.

Publius Rutilius was een weynigh zwack / maer als hy tijdingh kreegh / dat zijn Broeder dat Borgermeester ampt op zijn begeeren was afgheslagheu / so gaf hy van droef heyt zijnen Geest op / en storf.

Publius Catienus Pylotimus droegh sulcke liefde tegen zijnen Patroon / dat hy by hem in het vyer sprongh / daer men zijn doode lichaem in soude verbranden / hoewel hy na zijn doot alle zijn goet soude ge-erft hebben.

Het

Het ses-en-dertighste Capittel.

Van Konstenaers.

Plinius lib. 7. cap. 37.

DAer zijnder veel gheweest / die in allerley konsten sich sier verlustight hebben/ ende andere wijt obertreffen/ Dewijl wy dan begonnen hebben van eenige naemhaftige Mannen te schrijven / soo is 't oock billijck dat wyse mede gedencken.

Berosius was in de Astrologi zo wel erbaren/dat hy uyt des Gesterns-loop dese toekomende dingen voorsepde / dewelcke na sijn zeggen geschieden. Daerom lieten hem die van Athenen in hare Schole een Beelt met een gulde tong oprechten.

Fulg. lib. 8. cap. 11.

Den Keyser Domitiano voorde aengherocht / dat den Mathematicus Asclepiarion van sijn doot geprognosticeert hadde/ zoo liet den Keyser hem voor sich komen/en vraegde hem / dewijl hy / van sijnen en ander luyden doot woude prognosticeren / of hy oock wel wiste hoe sijn eyghen leven eyndigen zoude? hy antwoorde: Ghy Keyser/ ghy zult (soo ick gesien hebbe) vermoort / ende ick van de Honden verscheurt worden. Doen wilde den Keyser sijne Prophetie te niet doen/en liet hem omvrenghen/en in eenen diepen kuyl graven/ dan door eenen grooten stort-regen quam de aerde meest van hem / ende Asclepiariones lichaem voorde noch van de Honden verscheurt/Domitianus voorde korts daer na in sijn Slaep-kamer vermoort.

Het seven-en-dertighste Capittel.

Van Medicijns, Apothekers, en Chyrurgijns.

Plinius lib. 7, cap. 37. Gellius lib. 19. cap. 2. Sab. l. 10. c. 8.

HIppocrates Eraclydes Soon/geboren in het Eylant Coa/ vracht de Medicijnen hoogh op / hy versmade alle wellusten/in zulcker manieren/dat sijn Jongers eer hyse aennam/ eenen eet moesten doen dat ze zouden volgen zijnen regel/stil en eerbaer van woorden/ eerzaem van wandel/ demoedigh van gangh / eerlijck van kleedingh en van goede manieren/ hy was weynigh van eten / goet van gedachtenis/uyt sijn wezen kondemen zijne bestandigheyt mercken.

De

De schrickelijcke Pestilentie/die by sijnen tijt/ te Athenen ende Illyria in viel / ende van hem te voren ghepropheteert was / zoude hy met syne Jongeren daer met verdreven hebben / datse alle Bosschen rontom de stadt lieten afhouwen / en groote vyeren daer van rontom maeckten / suyverende alsoo de locht / ende quamen het seuijn met behoorlijcke Cura te voren.

Curtius lib. 8. de gestis Alex.

Den Chyrurgijn Critobulus quam in groot aensien/als hy den Koning Philippo eenen Pijl uyt het ooge brocht/ende wonde also heelde / dat het hem in't aensicht niet misstont.

Het acht-en-dertighste Capittel.

Van den Mathematicis, Geometricis, Landt-meters ende Bouw-lieden.

P. Melanthon. 3. parte Chronici Carionis.

Als Anastasius Decores den 59 Roomsche Keyser krijgh te water voerde/tegen eenen Oproerder Vitelliano / die eenen hoop Schepen tegen hem tot Constantinopolen brochte / daer hadde Anastasius Proclum den voornaemsten Mathematicum en Konstenaer by hem/ die nam ettelijcke veel groote stale in-ghebogen Spiegels / en hielt die teghen der Sonnen strael op dezelve Schepen / ontstack soo alle de Schepen die het naest teghen hem over laghen/ en verbrandense met al datter in is.

Plinius lib. 7. cap. 37. Livius lib. 5. Decad. 3.

Als Marcus Marcellus de Stadt Syracusas woude laten beklimmen ende innemen / soo liet hy in sijn Legher eerst omroepen en gebieden / men soude den Bou-meester Archimedes verschoonen en by den leven behouden / maer als dat Krijgs-volck in de Stadt viel / soo stont Archimedes aeneen hoogh Gebou/en mat dat zelvige af/ en dachte op het stormen niet / alsoo overviel hem eenen Krijgs-man en sloegh hem onwetende doot/sonder hem te kennen.

Het negen-en-dertighste Capittel.

Van de Sangers, Orgelisten en Speel-lieden.

Laërtius Ravisius.

Socrates leerde in sijnen ouder Musicam/so worde hem gevraeght/of hy hem niet en schaemde in sijnen ouder-

dom/

dom sich met singen en pijpen te bemoeyen? Hy antwoordde: Het is een groote schande in den ouder dezen konst onwetende te zijn/ dan te leeren.

Erasmus lib. 4, Apoph.

Alexander Magnus hadde eenen konstigen Velt-trompetter/ dewelcke hem en sijn Hooft-lieden in 't velt konde eenen moedt maken/alsmen aen den brant zoude. Als vele lieden sich daer over verwonderden/zo sprack eenen: Is hy zulcken konstenaer/zo doet hem eens op de Trompet blasen/ datse hau den strijt aflaten / dat zoude meerder konstwesen/dewijl het volck doch genoegh van naturen tot strijden genegen is. Ælianus lib. 14. de Var. hist.

Als den Pytagorische Philosophus Clinias tot toorn beweeght was/zoo nam hy de luyt en speelde een gezangh daer op/en stilde alzoo sijnen heeten moedt.

Alex. ab. Alex. lib. 2. cap. 17.

Asclepiades plachte voor de uytsinnige of dolle menschen op den Orgel te laten spelen / ofte op de Luyt te slaen / en hielster oock zommige wederom mede te recht gebrocht.

Het veertighste Capittel.

Van Schilders, Beeldt-snyders, Steen-houwers, Teyckenaers, Form-snyders, Borduyr-werckers.

Plinius lib. 35, cap. 9. Ælian. lib. 4. de Var. hist.

Zeuxis Hercleotes den konstelijcken Schilder / verkreeg met sijne konste groote Rijkdom/also dat hy sijn werk maer liet beschencken / seggende: 't en kan met geen gelt betaelt worden. hy schilderde een kint/'twelk een Wijndruyf in de hant hadde/also natuurlijk dat de vogels daer na quamen vliegen/ meynende dat het een ghelwassen Druyf waer geweest; doen wordde hy toornig/en seyde: Ick sie dat ick de Druyf beter gemaeckt hebbe als 't kint / want hadde ick dat zoo recht getreft / so souden de Vogels 't kint van naturen gevreest hebben.

Plin. lib. 35, cap. 10. Volater. lib. 16. Antroph.

Pharrasius Schilder van Epheso quam den bovenghemelden Zeuxi eens te beldt van weghen de konst / ende hy schilderde een naekt kindt / 't welk voor sijn halve lijf een voorhangsel oft slaeplaken hadde/zo konstig gemaekt/dat Zeuxis meynde/ 't waer een natuurlijck voorhangsel geweest/en hiet dattmen 't afnemen ofte verschuyven zoude.

Doen

Doen woorde de Victory Pharraſio toe-ghelweſen/ dewijl hy Zeuxum dien konſtigen Meeſter bedroghen haode/ en Zeuxis hadde maer alleen de Vogelen bedrogen.

Plinius lib. 35. cap. 10.

Apelles den voortreffelijcken konſtigen Schilder uyt het Eylant Coa/placht ſijn werk dat hy geſchildert hadde aen den weg te zetten/ daer gemeynlijck vele menſchen langs ginghen/ en verberghde ſich ghemeynlijck daer achter ofte daer ontrent/ op dat hy konde hooren wat oordeel een yegelijck over ſijn werck zoude geven. Op een tijdt quam daer eens een Schoon-maker langhs/ een van ſijn Beelden die hy geſchildert hadde/ die beriſpte wat aen een Schoen ofte Muyle/terſtont was hy daer met het Pinceel by/ende verbeterdet ſoo haeſt als hy wegh was. Des anderen daeghs quam hy daer weder voorby/ doen ſagh hy dat het aen den Schoen ghebetert was/ daer na begonſt hy wat aen de Waden ofte Beenen oock te beriſpen. Doen woorde Apelles den Werck-meeſter toornigh/ en ſprongh voor den dagh en ſprack: Schoen-maker blijft ghy by u hant-werck/ en oordeelt ghy niet verder als over u Leeſt en Schoenen. Dit quam zoo wijt onder het volck/dat het op't leſte een ſpreek-woort woorde/ als yemant wat wilde ſtraffen ofte laſteren/ dat hy ſelfs niet en verſtont/ gelijck men oock placht te ſeggen: Spreekt wat gy wel weet/doet en oordeelt dat ghy kondt. Den blinden en zal niet van de verwe oordeelen. Bruſonius lib. 5. cap. 23.

Deſen Apelles nam eens voor hem/ uyt Grecia na Egypten te varen/maer op de Reys leet hy Schip-breuk/ en quam noch by geluck op een planck/daer hy noch mede aen het Landt gheraeckte/doen kregen hem noch de Zeeroovers/dewelcke hem ſijne goede kleederen uyttrocken/en gaven hem quade kleederen wederom aen. Alſoo quam hy te Memphis of Alkair in Vedelaers geſtaltenis/ſprack ſommige huyſen aen/ en ging daer mede in een ſlaep-plaets/ in een hoeck van de Stadt. Hy geballe ſoo komt hem des Konings Kamerling tegen/die ſagh hem aen/en hy ſprack al ſpottende tegen hem: Hoort ghy Manneken/ den Koninghlaet u t'avont te gaſt noodeu. Den armen Apelles antwoorde: Ick ſal komen/den Joncker ginghlacchende van hem/om dat hy den Vedelaer ſo gequelt hadde/ſo hem

doch

dochte. Als het etens tijt woorde/verwoegde Appelles hem ten Hove aen des Konings Zael/terstont woorde hy aengesproken en gevraegt wat sijn begeeren was? Hy antwoorde/den Koningh hadde hem te gast laten nooden / de Hofdienaers lachten en vraegden wie hem genoodight hadde. antwoorde: Ick en weet niet hoe sijnen naem is / dan ick kenne hem van aensien / geeft my maer eene Kool ende een stuck van eenen Doeck / ick sal hem wel conterfeyten / dit geschiede terstont/ en hy conterfeyte des Conings Camerling soo perfect/datmen hem wel konde kennen/ dit woorde terstont voor den Coningh gevracht/ die dit oock kende/ soo beval hy datmen (den genen die dit ontwerp ghemaeckt hadde) aen de Tafel zoude setten. Alsmen aen 't eten was/ vraeghde den Coning wat hy voor een waer? Hy seyde den Coning dat hy Appelles hiet/en dat hy Schip-vreuk geleden hadde/ ook mede beroost was. Als den Koning sijnen naem hoorde / soo liet hy hem terstont een ander kleet omhangen/hy hielt hem een wijl tyts by sich/dat hy hem sommige stucken maelde / daer van gaf hy hem groot geschenk liet hem also eerlijck van hem trecken. Also geschiede Appelles / gelijck Dionysius te recht gesproken heeft: Const vint herberg en onderhout in alle Landen.

Ravisius.

Dedalus konde der viervoetige Dieren gelijckenis/soo konstelijk en natuyrlijk in steen houwen / ende van binnen met verborgen werken make/datse sich roeren en bewegen konden/also dat de Toesienders meynden datse leefden.

Hy sneet oock sulcke Beelden in hout/ ende goot Quickzilver daer in/en maeckte daer mede/datse sich roeren ende bewegen konden.

Ovidius in Ibin. S. Franciscus in Chronicis.

Perillus den Konstenaer goot voor den Tyran Phalari een hollen Osse van kooper/aen de zijde met een deur daermen de Misdadigers in konde doen / ende byer daer onder leggen/om so te pijnigen/als de hitte daer aen quam/dat de menschye daer in begoste te krijten/ so gaf 't sulcken gelupt/ als of den Osse gevrullet hadde. Als nu Perillus sijne beloooninge van Phalari epschte/liet hy hem in den Osse sluyten/op dat de konst aen hem selven eerst soude ghepvroobeert worden. Alsoo woorde hy levendigh in den Osse met groot

gevrul

gebruyl omahebzacht / ende ontrou sloegh alsoo sijn eyghen Heere / en viel also eerst in de groeve / die hy voor een ander gemaeckt hadde.

Het een-en-veertighste Capittel.

Van lijf-eygen Luyden.

Plinius lib. 7. cap. 31.

GEen lijf-eygen Mensch in dienstbaerheydt gheboren gzijnde / en is tot noch toe (so veel ick hebbe konnen vernemen) so dier verkocht geworden als den Gzammaticus Daphnides / delwelcke Cneus Pisauriensis den Vorst Marco Scauro 3700 Sestertia verkocht.

Maer dat Sutorius Priscus voor den Camerling Sciani Pezontem 3500 sestertia gaf (met welcken gelde hy wel een gantschen krijgh hadde konnen ontslagen worden) geschiede meer uyt pzachyt en eergiericheyt / als om de pzofijt of nuttigheyt die hy van een mensche te verwachten hadde.

Philo Judæus lib. Quod omnis probue liber.

Bion een van de seven Wijsen uyt Gziecken / voorde met alle sijn geselschap (op de Zee) van de Roovers aengerant en gevangen / en voorden t'zamen voor lijf-eygen knechten te Pzien verkocht / als de stadt hart belegert voorde / en een peder wegh vluchte het ghene hy konde / soo voorde hy gevzaeght waerom dat hy sulcks ock niet en dede? Hy antvoorde: Ick dzaghe het mijn altijdt by my / meende daer mede sijne konst / Wijsheydt ende Verstant / het ander goet dat ick gehadt hebbe / ofte noch hebbe / behoorde de Vzienden / Vyanden ende den geluckie.

Josephus de bello Judaica, Egesippus,

Doen Titus de Stadt Jerusalem ingenomen hadde / liet hy alle de Joden verkoopen / die onder de 17 Jaren out waren voor lijf-eyghen knechten / en sy waren so onweert / datmen dertig Joden voor een silveren penning kochte.

Het twee-en-veertighste Capittel.

Van voortreffelijcke volckeren en haer geluck.

Plinius lib. 7. cap. 40,

DAt Romeynsche Volck gaet alle andere Natien inde Wereldt verre te boven met goede Politie en uyterlijcke deughden. Maer welck Mensche die geluckigste is / kan door menschelijk oordeel niet wel uytgespzoken

worden/door dien den gheluckigen staet by den eenen dugs/ en by den anderen so gheacht wordt/ alsoo dat het gheluck schier na een yegelijcks Fantasie verstaen wort. Maer soo men de sake te recht by de hant nemen wil/ en alle werelt-sche pracht op d'een zyde setten / soo zalmen bevinden dat schier geenen Mensch op der aerden soo gelucklgh en is/die het alles na synen sin gaet/want hoe zeer hem de Fortuyne dient/so staet hy al in zorgen/dat se sich keeren zal/en waer zulke angst is / daer is geene volkomene gelukzaligheydt/ wat zoudemen daer teghen konnen zeggen? Of ick zeyde: Daer leeft geen mensche die alle uren ghelijcke wijs ofte verstandigh is.

Den ydelen Mensch/ die soo verstandigh en kloeck is / om sijn eygen voordeel en profijt te soecken/die doet eben ge-lijck de Volckeren in Thracia/ dese nemen witte en swarte steentjens / die werpen sy elcken dag eenen in een pot daer na dat sich den dag laet aensien. Als nu eenen sijn sterfdag voor handen was/soo plachten sy de steentjens te tellen en de witte van de swarte af te scheyden/en daer uyt van sijn geluckige en ongeluckige dagen te oordeelen. Maer wat raet? oft nu quam/dat effen op dien dag dat sich den Men-sche seer verheugde om dat witte steentjen/een oorsaek van veel ongelucks gewees waer.

Men hout het nu voor een gheluckighen dag alsmen een uur twee of drie mach wolijk wezen en geneughte hebben. Maer het is eygentlijck alsoo/ dat den eenen dag van den anderen oordeelt / aen den lesten van haer alleen / daerom en zalmen geenen dagh te veel vertrouwen.

Wat zal ick zeggen? dat het niet gelijcke veel en is/ geluk hebben/en ongeluk/ deze twee en mogen ook in de zael niet over en komen/ daer en is ook geen vreugde soo groot die-men tegen de minste treurigheyt wegen kan.

Plinius lib. 7. cap. 41.

Men weet maer een vrouwe / namentlijck Lampido te Lacedemonia/ deze is geweest eens Konings Dochter/ een Konings Huysvrou / en een Konings Moeder. Die eenige Pereince was een Dochter / een Suster en een Moeder van die/die te Olimpia gekampt hadde. In het eenig ge-slacht der Cyrionen heeftmen drie Orateurs na malkan-deren gehad. Uyt den eenigen stam der Fabiorum zijn drie hooghnaemste Raets-heeren na malkanderen opgestaen.

Het drie-en-veertighste Capiteel,

Van des Gelucks welstandt ende onbestandigheydt.

Plin. lib. 7. cap. 42. Sabel. lib. 7. cap. 8.

DE exempelen des onstadigen Geluck zijn ontelijcke veel/dan wien heeft het een groote wereltlijke weygt toegeboegt / dat niet uyt boose dingen gesproten ofte 't gekomen is? Ofte wat veroorsaeckt anders den alderboosten handel/ dan de wereltsche weughde?

Lucius Silla/ dorste hem selven den toenaem aennemen/ dat hy sich den geluckzaligsten noemde/ om dat hy door soo veel borgers bloet vergieten/ en verraderij sijns eygen Vaderlants/ tot het Regiment en hooghste gewelt te Romen gekomen was: maer waer mede bewees hy sijnen geluckigen staet? Namelijk/ dat hy macht hadde veel duysent borgers te vermoorden / dan besiet of 't laetste eynde niet veel ongeluckiger geweest is dan alle de gene die hy soo vreedt hadde laten ombrengen/ doen hy verdreven worde/ en van het Regiment gestoten in armoed/ ten lesten aten hem noch de Lupsen : Alsoo wies hem sijn eygen matery in het lijf op / die hem daer na dat hert af-stack.

Sabellicus lib, 3. cap, 9. ex primo & secundo Samuelis.

David is van eenen Schaep-herder een Koningh en de de gheweldigste Heer tegen 't Oosten gheworden/ die over alle sijne Vyanden triumpheerde / hy quam tot grooten Ouder / en gaf hy sijn leven dat Rijck sijnen Soon Salomon over. Maer veel ongevals en ellents heeft hy uytstaen moeten. Saul dreef hem acht jaren lang om her/ sijn Soon Ammon besliep sijn Dochter Thamar / ende sijnen Soon Absalon brocht Ammon om. Absalon maeckte een oproer/ dreef hem uyt sijn Rijck/ besliep sijn Wijven/ en worde verslaghen. God schickte om sijnder sonden wil een groote Pestilency in 't Landt / alsoo datter in drie dagen 70000 Menschen storven. Korts voor sijn doodt stondt Adonia / een van sijn Sonen/ na sijn Rijck.

Quintus Metellus schrijft in een Oration / (die sijnen afghestorven Vader/ Lucio Metello ter eeren by het Rijck gehouden heeft /) dat sijn Vader de thien beste en grootste dingen/ na welke de wijse Mannen/ door haer gantsche leven na plachten te trachten/ verkregen hadde : want hy is

gewe

gelweest een voornemer krijgs-helt/een goede Orateur/een dappere Velt-overste: want door sijn aenslagen zijn groote zaken gehandelt geworden/hy is tot grooter eeren gheko-men/ van sijn wijsheyt heeftmen wijdt en breet te weten te spreken/voor den Oversten Raets-heer heeftmen hem ge-houden/ veel geldrs en Rijckdoms heeft hy rechtveerdelijk te zamen ghebracht/veel kinderen heeft hy nagelaten/ en is den beroemsten Borger te Romen geweest.

Of nu de Metellus dese dingen al volkomelijk erlangt en verkregen hadde/gelijck sijnen Soon van hem prachtelijk derf roemen/ soo en behoefstmen niet langh te disputeren van sijn geluk/dewijl een eenigh ongeluk genoegh contra-ry bewijst/ want desen Metellus moeste synen ouder in blintheyt ellendig verslijten/ want hy verloor syne oog en als hy der Goddin Pallas Beeldt uyt den Tempel Vesta wegh nemen wilde/ 't welck voor hem wel een groot onge-luck was. Daer-en-boven worde synen boven-gemelden Soon alle sijn goet berooft/en van den Tucht-meester La-tino Labeone by schoonen daghe op de Marckt aengegre-pen/en van den Bergh Tarpeum gheworpen. Daerom en kan Metellus niet gantsch geluckzalig genoemt worden/ dewijle dat het een volkomen geluckzalicheyt is/die sonder eenigh ongeluck ofte toehallen besprongen wordt.

Het is waer/ dat de Romeynen een ding toelieten/dat se geenen anderen gedaen hebben/ soo lange Romen gestaen heeft/ te weten/ dat hy hem met eenen Wagen mochte la-ten brengen tot het Raedt-huys: Dit was by de Romey-nen een seltsaem dingh/ maer om syne blintheyt worde het hem vergunt.

Ælianus l. 9. Var. hist. Brus. lib. 2. cap. 37. Munst. Cosm. l. 3.

Als Cresus de rijcke Koningh te Lidier tegen Cyrum te Velde toogh/ ende meende hem met sijn ghelvelt te weder-staen/sloegh Cyrus sijn Heyr/ nam dat Land in/ ende ving Cresum. Als hy hem nu ter doot veroordeelt hadde/en ter-stont wilde laten verbranden/riep Cresus op den hout hoop daer hy op gebrant soude worden: O Solon/Solon. Dies verwonderden sich Cyrus/ liet hem terstont vra gen/ wat dit geroep beduyde. Doen zuchte Cresus zwaerlijck/ en seyde: Hier voortijts is een wijs Man van Athenen by my geweest/genoemt Solon/die ik groote eer aendede/en toon-

de

de hem alle myne macht en heerlijckheyt/ en vraegde hem/ wat hem daer van docht / of ick niet machtigh en was/ dat my niemant en konde beschadigen/ ende voor ongeluk genoegh verzekert waer: Waer op heeft hy my bestraft ende geseyt: dat geen mensch soo vermeten behoorde te wesen / die sich by sijn leven soo geluckSaligh soude achten / ofte soo geweldigh/ dat hem 't ongeluck niet en soude konnen storten. Maer op die tijt en heb ick sijne woorden niet hoog geacht/ meynden noyt tot sulcken ongeval ghekomen te zijn: Dan dewijl sich de Fortuyn met my so gekeert heeft/ hebbe ick aen Solon gedocht / en wenschte dat alle menschen (in welvaert zijnde) bedencken datse wederom vallen konnen/ en in hare hooghevt/ en rijkdom niet soo hoogmoedig worden/ datse dan yet doen 'tgene haer namaels mochte verouwen. Als Cyrus dese reden gehoort hadde/ erbarmde hy sich over Cresum/ en sprak: Ick wil geen vreetheyt tegen hem meer gebruycken / dewijl hy te voren sulcken machtigen Koning geweest is/ en bedachte also: ick ben oock een sterffelijck mensch/ de Fortuyn onderworpen / het mochte my ook gebeuren/ dat ick andere haer genade van doen hadde. Alsonam hy Cresus by hem in sijn Hof/ en hielt hem als een Vorst toestaet/ en gebruyckte dickwijls sijnen raet. Doen hy tegen de Scyten eenen krijgwilde voornemen/ vraegde hy Cresum/ wat hy daer van dochte? Cresus antwoorde: Indien hy sich liet duncken/ dat hy onsterffelijck waer/ soo waer het onnoodig om raet te vragen / en indien hy sich bekende voor eenen mensch/ soo hadde hy exempels genoegh/ en konde bedencken / dat de Fortuyn wanckelbaer waer/ die den mensche niet altijt in eenen staet en houd/ daerom ist gelukt niet te betrouwen. Maer Cyrus voer voort/ en worde van de Scythen geslagen met alle sijn volck / den Scythen Koningh nam sijn hooft/ ende worp het in een vat met bloet (van sijn eygen volck) ende sprack: Ghy die altijt na menschen bloet gedorst hebt/ suypt u nu sat.

Ravisius in officina.

Polycrates den Tyran/ was so geluckigh in sijnen staet dat hem noyt sijn leven geen treurigheydt ofte ongheval te voren gekomen was. Amasus den Koning van Egypten/ vermaende hem op een tijdt / dat hy hem selver liever eens sonde schade doen/ op dat sijn gheluck eens vreesen mochte.

Ko

Alsoo nam hy den besten Ring van syn hant / en worpse in 't water/op dat hy door 't verlies van dien mocht rekenen/ schade gehadt te hebben.

Kort daer na komter een Visscher/en schonk Polycrates een seer schoonen Visch/die hy in't Meyr gevangen hadde/alsmen den Visch opende/zo vonnmen Polycrates Ring daer in. Als Amasis nu zulcks verna m/ zeyde hy: Ick en wil met Polycrates geen vrientschap meer houden/dewyl dat ick sie/dat het ongeluk tot een veel grooter teghen hem opgehouden worde / gelijck het oock ten lesten schijn dede / want hy worde van Oronte/Darij Oberste gehangen/en op den Bergh Mycaleno aen een kruys ghehangen/ daer vont sich het ongeluck t'eenemael.

Het vier-en-veertighste Capittel.

Van den ghenen die van leegen staet , en van arme Ouderen geboren zijn , en namaels tot grooten staet zijn gekomen.

Valerius Max. lib. 3. cap. 4.

SOcrates Vader was een Metzelaer/genaemt Sophroniseo/syn Moeder was een Vroet-vrou/genaemt Phenareta/ desen is door syn geleertheydt tot groote eeren gekomen/men heeft hem voor den alderwijsten gehouden/ als andere Geleerden sich der Astrologi aenmamen / en de ondersoeckinge des Hemels-loop/zoo heeft hy zulcke ongewisse dinghen verlaten/ en de heeft hem beblijtight tot een deughtzaem/ eerbaer en vroom leven te voeren.

Volaterranus lib. 17. Antroph.

Augustus den aldermachtighste en geweldigste Keyser van de gantsche Werelt/is van een gemaeckten Edelman geboren/dens Groot-vader een Goutsmit was / ende syn Oom is een Lijn-draeyer geweest.

Fulgosus lib. 3. cap. 4.

Als Libussa (des Voysten Croti Dochter (in Bohemen regeerde / en de Bohemers niet behoorlijck en docht/ dat haer machtigh Rijck langer van een Vrou zoude geregeert worden/zoo sprack sy in een groote Vergaderinghe haers volcks: Ick hebbe zachtelijck en wijsselijck geregeert (nu zult ghy vry zijn/ick wil u eenen Man geven/die u nut wesen zal/ neemt een Peert met u/ ende bringt het buyten in't wijde veldt/laet dat los gaen/ ende volght het na waer het

henen gaet/op het leest zal dat Peerdt blijven staen voor een Man die op een yzeren disch eten zal/dien zelven zal u Koninghy ende mijn Man wezen. Sy deden alzo/het Peert ledigh zijnde/ ging ten lesten voor eenen Ackerman/genaemt Pzumisslauisz / eens Boeren Soon/ die sijn spijs hadde voor hem liggen op't Ploeg-yzer 't welk omgekeert was/ dat was den yzeren disch daer ginghen sy by/ en vorderden hem voor een Vorst ofte Hertogh des Lants/en zetten hem op het Peert. Doen nam hy sijne Schoenen mede/ die met bast gebonden waren / ghebzaeght zijnde waerom hy dat dede? Antwoorde hy: Daerom wil ick se tot een gedachtenis bewaren/om dat mijne Nakomelingen zullen weten/ welke onder de Bohemen dat Vorstendom geregeert heeft.

Het vijf-en-veertighste Capittel.

Van den ghenen die van hoogen staet vernedert, ende van grooten Rijckdom tot grooten Armoede en ellende gekomen zijn.

Plinius lib. 7. Ælian. lib. 9. de Var. hist. Justin. lib. 21. Valer. Max. lib. 6. cap. 11.

DIonysius / den Koninghy in Sicilia / hadde grooten Rijckdom/ en een gheweldigh groot Koninghrijck / maer als hy sichte veel op sijn groot geluk verlier/ en de wellust zo beminde/dat hy alle vinders der nieuwe wellusten hoogh begaefde/ vorderde hy ten lesten van Dione sijnes Rijcks beroost/en quam daer na in zulcken armoede/ dat hy moeste om broodt gaen / en te Corintho beholp hy sich daer mede/dat hy de kinderen leerde lesen en schrijven. Alsoo dat daer na een spreck-woort op quam: Dionysius Coriuthi/alsmen een groote veranderinge eenes staets ofte geluck heeft willen aenwijsen. Hy zoude eyndelijk door zonderlinge bzeugde/die hem aengekomen zoude zijn / gestorben wezen.

Fulgosus lib: 7. cap. 6. Avent. lib. 2. de Cæsaribus.

Domitius Nero/ den tyrannischen Keyser is ock door sijn groote pracht/wellust/ en hooghmoet soo wijdt ghekomen/dat hem een yder hatede en van hem afviel/ ock van den Raedt te Romen na het leven gestaen worde / desen is ock in zulcken armoede gekomen / dat hy bloots voets in renen korten Hemdtrock ter Stadt uyt moeste ontvlieden/ quam alzoo op sijnen lijf-eygen knechts Meyer-hof / door

heggen

Weggen en doornen henen gekropen / was moede en dorstig / en dronck met sijn hant uyt eenen duyslen stinckenden poel / die te voren uyt goude en silvere schalen placht te drinken / hy quetste sijn lichaem zeer ellendig aen de doornen / ten lesten nam hy eenen ponjaert / en bracht hem selven om 't leven.

Josephus lib. 10. Antiq. Jud. cap. 1.

Als Nebucad-Nezar den Conning te Babel vrede hadde / en zeer machtig worde in de gantsche Werelt / soo hadde hy eenen droom: Hy droomde dat hy sag eenen zeer hoogen schoonen boom die tot den Hemel reyckte / en sich uytbreyde tot aen het eynde des Lants / den welcken eene Wachter uyt den Hemel dede behouden / tot op den Stam met sijne Wortelen. Als nu sulcken Droom de Wijsen in Chaldea niet en konden beduyden / quam Daniel tot den Coning / en seyde: Dat den Coning den Boom ware / wiens macht aen den Hemel reyckte / en wiens Gewelt streckte tot des Werelts eynde. Ende dat hy van sijn Rijck soude verstoten / en dat eenen anderen gegeven worden / op dat hy zoude leeren bekennen / dat den Hoogsten gewelt hadde over der menschen Rijcken / en dat hy het konde geven dien hy wilde. Hier op ging hy op de Coninglijcke Brugge te Babel / hief aen ende sprak / dit is de groote Babel / die ick gebouwt hebbe tot den Coninckrijcken Huyse / door mijne groote macht / en ter eeren mijner Heerlijckheyt. Maer eer hy dese woorden ter degen uytgesproken hadde / quam daer een luyde stemme van den Hemel / zeggende: Dat hem sijn Coninckrijck zoude genomen / en hy verstoten en verjaegt worde / gelijck oock geschiede / dat hem sijn eygen Volck / om sijn onlijdelijcke en onverdragelijcke moetwille / verstoten hebben. Doen quam hy in een Wildernisse onder de wilde Dieren / daer at hy gras gelijck een Os / en lagh met sijn Lichaem onder den Dauw des Hemels / en wert nat / alsoo dat sijn Hayr wies soo langh als Adelaers veeren / en sijn Nagelen als Vogels klauwen. Over zeven Jaren quam hy wederom tot verstant / hief sijn oogen op na den Hemel / en loofden den Hoogsten / dat hy 't met een yeder maeckt soo het hem behaeght / en dat sijne Hant niemant wederstaen en kan. Sijne Raden en Geweldigen sochten en setten hem weder in sijn Coninckrijck / en hy liet voor al

het

het Land verkondigen/ wat God met hem gedaen hadde/ ende hy aen hem bewesen hadde/ dat hy een Stoute konde verootmoedigen.

Het ses-en-veertighste Capittel.

Van menigerley meyningen van de geluckzaligheydt, ende het beste leven hier op der aerden.

Plin. 7. cap. 46.

DEn grootmachtigen Koningh Gyges vraegden Jupiter eens op eenen tijdt/ ofter oock yemandt op de Werelt gheluckigher konde wesen/als hy? Jupiter antwoorde: Ja/Aglaus Psophedius gaet u in geluk verre boven. Desen Aglaus was een out bedaeght Man/en hadde aen eenen hoek eenen Meyers-hof gebout in Arcadia/ seer kleyn/ doch so groot/ dat hy daer van konde leven of sich generen/en hy en quam anders nergens als t'huys/ also kanmen uyt sijn leven merken/dat hy met weynigh te vreden was/ alsoo was hy oock weynigh ongelucks verwachtende. Guido Bitus.

Den Huychelaer Damocles/ quam op eenen tijt by den Koning Dionysio Syracusano/ en loofden den Koningh in alle sijne geweldige Rijcken en Geluckseligheyt zeer/ en zeyde: Hy hielt het daer voor/datter geen geluckseliger of grootmachtiger opt voor hem geweest was als Dionysius. Doen sprack den Koningh: Lieve Damocles/ dewijl u mijn leven zoo wel behaeght/ wilt ghy het versoecken/ en vernemen eens hoe gelucksaligh dat ick ben? Damocles antwoorde: Ja geern. Doen liet den Koningh eenen disch toe-bereyden met kostelijcke spijse en dranck versien/ en met goude en silvere Bekers/ en kostelijcke Tapijten/ omhangen/ Damocles voorde in des Konings plaets geset. Doen dochte Damocles dat hy een gelucksaligen Man was/ hy at/dronck en was vrolijck. Maer als hy ongheveer opwaerts voordt siende/voorde hy gewaer datter een bloot zweert boven sijn hooft hingh/met de punt om leegh/ het welck aen eenen zijden draet vast gemaeckt was/ doen voorde hy soo verschrickt/ dat hem alle de lust des etens ende dranckens verging. Den Koningh die voor hem stondt/ bat hy/dat hy hem zoude willen doorlaten om op te staen/hy hadde nu sijner gelucksaligheyt genoegh. Ja

seyde den Koningh: Hieruyt koudt ghy sien wat ick voor eenen geluckigen Staet hebbe/hoe heerlijk dat hy is/en in wat zorgen en angsten ick mijn leven moet toebrengen.

Stobæus Sermone 102.

Socrates wordde gevraegt/wat Geluckſaligheyt was: Hy antwoordde: Dat heet rechte Gheluckſaligheydt/daer geen Berou ofte Droefheydt volghde.

Democritus seyde: Dat den ghenen gelukſaligh waer/die by kleyn Goedt een wolijck Gemoedt hadde: maer hy was onghelucklgh / die by grooten rijckdom bedroeft en kleynmoedigh waer.

Diogenes seyde: Dat is een rechte Geluckſaligheyt/als een alsoo leeft en handelt / dat sijn Gemoedt/Conscientie en Ziel te vreden/ende altijdt gerust kan blijven.

Augustinus in Joan. Tract. 39.

Hy en is niet gheluckſaligh/ die vergancklijck geldt ofte goedt in de kisten heeft / maer die den onvergancklijcken Godt in sijn herte woonende heeft/ al heeft hy uyterlijcke noodt ofte arbeyt/soo is hy nochtans seer gelucklgh.

Het seven-en-veertigh ste Capittel.

Van Menschen die voor Goden gehouden zijn geworden.

Sebast. Franck in Chronicis Lycost. in Theatro.

IVpiter/ oft anders eygentlijck Hysania genoemt/ wordde ten tijde Abrahams in Arcadia groote eer aen-gheda en/ en seer weerdigh gheacht. Dese hadde sijnen oorspronk van de Sonen Heber/namentlijcken Terari/de wijl hy een kloeksinnig verstant hadde/so merkte hy wel/dat 'et Artisch grof volck seer na een beestelijck leven voerden/soo gaf hy haer Wetten en manieren om tuchtigh en eerbaer te leven/menschelijcke zeden en manieren te ghebruycken/vermaende haer Godt te eeren / Outaren en Tempels te stichten/ook leerden hy haer den Echten-staet aen te nemen/en de Vrouwen niet meer alsoo beestachtig gemeyn te hebben. Als nu dat plompe volk sulks van hem bemerkte/verwonderden sy haer/hoe dat hy dat al hadde konnen bedenken/hielden 't daer voor/ dat hy selfs een God waer/en noemden hem Jupiter / maeckten hem tot haren Koningh/en baden hem aen.

Ceres Koningin van den Siculaniſchen Koningh/was by Jupiters tyden/ van den Siculieren groot gheacht/ sy was

was seer kloeck en sinnen-rijck practiserende den Ackerbou/en heeftet by haer eerst bedocht/ dat aertrijk met ossen te ploegen/het belt te bezaeyen/het gewassen koren uyt de aren te dorschen / 't selve met meulensteenen ontstucken te wrijven/ en brood daer van te backen / de Grieken hadden sich te voren met Eycken en Houtappelen beholpen/daerom worden sy in grooter weerden gehoudē/en genaemt de Godin des Gezaeyts/en worden om voorspoet des ghewas aengeroepen. Joseph. Antiq. Jud. lib. 19. cap. 7.

Als Agrippa / Aristobuli Soon / dat Joodtsche Landt drie Jaer in-gehad/ ende Jacobum den Apostel/ te Jerusalem hadde laten dooden/trock hy na Cesaream/ en heeft aldaer voor het welbaren des Keysers een heerlijck Feest gehouden/alwaer een groote menigte van Vorsten en Heren des gantschen Lants t'samen gekomen zijn. 's Anderen daegs na den Feest gingh hy op de Schou-plaets met een silveren stuck / 't welck zeer konstigh en wonderlijck doorweven was/ als 's morgens de Sonne daer op scheen/ soo gaf 't een heerlijcken en schrickelijcken weerschijn / dat de ghene die het sagen/hen verwonderden/en zommighe verschrikten/ doen quamen zommige quade Huychelaers/ den een hier en den ander daer/en groeten hem voor een Godt/ en baden hem dat hy haer genadig wilde zijn /en vergeven datse hem dus lange geen Goddelijcke eer aengedaen hadden/want dus lange haddense hem voor een mensch gehouden/maer nu zaghense en moesten bekennen / datter wat meer als een sterflijcke natuyr by hem was. De Godloose huychelery en heeft hy niet afghestaghen/noch haer-lieden daerom gestraft. Terstont daer na sloegh hem den Engel des Heeren/en hem quam een groote pijne en krimpinghe aen in sijn Lichaem. Als hy voelde dat hy sterven moeste / wende hy sijn oogen op sijne Vrienden/en sprak: Siet doch/ ick die (na u seggben) onsterflijck was/ moet nu mijn leven eyndigen/en met mijn doot moet uwe leugen gestraft worden/doch ick moet het nu lijden so het God belieft/en de pijne vermeerderde sich by hem / de wormen aten hem van binnen / alsoo dat hy aen den vijfden dagh sijnen geest op gaf.

Het acht-en-veertighste Capittel.

Van sommiger Menschen langh leven.

Plin. lib. 7. cap. 48. Val. Max. lib. 8. cap. 13.

DAtmen van des menschen leven kort of langh/niet zo eygentlijk schrijven kan/dat en komt niet alleen om de verscheyden plaetsen des werelts diese bewonen/ maer ook om de verscheyden accidenten/ die hier en daer voorvallen/daer van wy veel exempelen hebben.

Hesiodus/heeft by de Griecken het eerst voor-genomen van der menschen Ouder te beschrijven/dan ick zorghe dat hy veel Fabulen mede ingevoert heeft/de Kraey geeft hy negenmael des menschen ouder toe/ de Herten vier/den Raven ook negen. En wat hy anders van den Phoenix en de Nimphis meldet/ siet den Poëtischen Marlijn zeer gelijk.

Den Poët Anacreon schrijft/ van Arganthonia/den Koninghin Tarthessaria / dat hy 150 Jaren gheleeft heeft / doch zoude Cyniras/den Koninghe van Cypren/ noch thien Jaren langer geleeft hebben.

Eginius soude/zo Theopampus betuyght/ twee hondert jaren geleeft hebben/ en Epimenides Gnosius hondert en seven-en-vijftigh jaren.

Helanicus schrijft/ datter in Etolia / van het Geslachte der Epiorum/eenige tot aen de twee hondert Jaren gekomen zijn. Damasius valt hem ook toe / en schrijft datter eenen van het selfde Geslacht met namen Pictorius / een langer stercker man drie hondert jaren out is gheworden.

Ephorus schrijft de Koningen in Arcadia leven gemeenlijck drie hondert jaren. Alexander Cornelius seydt van Bandone uyt Illyria/ dat hy de vijf hondert jaren uyt geleeft zoude hebben.

Xenophon schrijft in Periplo/datter een Koning in de Zelandzen ses hondert jaren out is geworden/ende des zelven Konings Soon zoude acht hondert jaren geleeft hebben.

Sommige volckeren plachten den Somer voor een jaer te houden/ende zommighe den winter/ ook het vierendeel ons ses jaers/als de Arcades/delwelcke drie Maenden voor een jaer reeckenden/ ghelijck zommighe Egyptenaers die des Maents-loop voor een jaer rekenden/ daer herkomt het datmen schrijft van etlijcke Egyptenaers die duysent jaren out geworden zijn.

Wy

Wy willen dan voyder van dingen spreken die ons bekent syn: Het is gewis/dat Arganthonius Gaditanus 80 jaren geregeert heeft/sommige meynen dat hy syne regeeringe in het veertighste jaer aenghevanghen heeft/ oock is het buyten alle twijffel dat Masinissa/den Koning van Numidia/ 60 jaren geregeert heeft/hy ginghy altijdt bloots hoofts/ of het reghende / of hoe kout het oock was. In het 86. jaer tuyghde hy noch eenen Soon die hy noemde Gorgia Siculus/hy heeft hondert en acht jaren geleeft. Ende Quintus Fabius Maximus heeft 63 jaren gepropheteert.

Marcus Perpenna/en na hem Lucius Volusius Saturninus/hebben yeder een/eenen gantschen Raet te Romen/ diese hebben helpen besitten overleeft. Perpenna lierer seven na hem/die hy in syn Censorische-ampt gekoren hadde/hy worde 98 jaren oudt.

Hier wort my oock indachtigh dat ick oock niet verbergen wil/ datter in vijf jaren te Romen geen Raets-heeren gestorven en zijn/ende dit geschiede als die twee Censores Flaccus en Albus hunne Reformatien hielden/ die tot op de navolgende Censores duyren zoude/in't 576 jaer na den aenvanck der Stadt Romen.

Marcus Valerius Corvinus leefde 100 jaren en tusschen syn eerste en seste Borgermeester-ampt waren 46 jaren. Desen hadde de hooghste Offitien in Romen 21 mael bedient/'t welck men noyt van geenen anderen heeft weten te zeggen. Merellus den Roomschen Hoogen-priester quam met Corvino in ouderdom over een/ hy en heeft in synen hooghsten ouderdom aen handen ofte aen wonden noyt gesittert ofte gebeest.

Onder de Vrouwen worde Livia Rutilij Hupsbrouwe 97 jaren out/Stratatilia van den edel Geslachte/99. Terentia Ciceronis Wijf 103 jaren. Clodia Osilij Hupsbrouwe/dewelcke 15 Sonen baerde/hadde 115 jaren.

Lucria holp noch Comedien spelen/ als sy over de hondert jaren out was. So worde ook Galeria Copiola Emboliaria in de Spelen ghebruyckt/die men voor den Keyser Augusto ter eeren hielde/ als sy hondert en vier jaren oudt was/en het was 91 jaren geleden datse eerst in de Comedien te spelen gebruyckt was geworden/ want sy had eerst begonnen/ als Marcus Pomponius Bou-meester/ ende

Cajus Marius met Cneo Carbone Burgermeesters waren/ en dede het oock tot dier tijt dat Cneus Pompejus en Quintus Sulpitius Burgermeesters waren. Den grooten Pompejus liet haer noch om het wonders volle voorbrengen/ als sijn heerlijck Speel-huys in ghewijt worde. Asconius Pedianus schrijft/ dat eenen / met namen Samula honderr en thien jaren geleeft heeft.

Stephanion die het Danssen by de Romeynen eerst heeft opgebracht/leefden langen tijt. Mutianus betuycht / dat de Lieden die op de hooghte des berghs Tmoli / die men Temsin noemt/woonen / hondert en vijftig jaer oudt worden. Fulgosus l. 8. c. 14. Munsterus l. 4. Cosm.

Een exempel hebben wy aen Attila/der Hunnen Koning/ den welken Anno 491 na Christi geboorte geregeert heeft/ dat was een seer groot sterck Man)hobeerdigh/onkuysch/ een Wranckaert en Swelger/hy sloeg sijnen Broeder Buda/met sijn eygen hant het hooft af/hy trock met sijn gantsche Heyr door Griecken/Italien en Duytslant/beroofden alles/ tyranniseerde over al seer grouwelijcken / in sijnen Tytel noemden hy sich een Geessel-Gods / een vreese des volcks. Dese macht also sijn leven in alle boosheyt en moetwil toe/en leefden 124 jaer sonder twijffel uyt Godes sonderlinge schickinge / op dat de ghemeyne Godloosheyt des Roomschen Rijcks scherpelijck gestraft worde/ terwijl sich de Lieden/door Godes gedult en ghemack leven niet beteren en wilden. Fulgent. lib. 8. cap. 14.

Democritus Abderites gaf al sijn Goet weg/uytgenomen een weynig om te teeren/ging in de Wilderniſſe woonen/en belachte daer steets der wereltse Menschen sotheyt/ hy onderhielt sich van Honigh-raet / hy leefde hondert en negen jaren/hy en zoude noyt kranckheyt gehadt hebben/ is ook eygentlijck van geene siekte/ maer van natuyrlijcke Ouderdom gestorven.

Galenus/ den wijdt-beroemden Medicus/bewees met sijn leven wat hy in sijn Konst vermocht/ hy was altijt gesont/hy hielt sich seer matigh in alderley lijfs noodruft/hy leefde 140 jaren/hy reysde na het Joodsche Lant om dat te besichtigen/daer Christus wonderteekenen gedaen/en door de kracht sijns Woorts sonderlijcke middel veel Menschen gesont gemaekt hadde/ en soude op 't Meyr gestorven zijn.

Jose-

Josephus in lib. Antiq. Jud ex Mose.

Adam was hondert en dertigh jaren oudt/ en genereerde Seth/ en leefde daer na acht hondert jaren / en genereerde Sonen en Dochteren / alsoo dat sijnen gantschen Ouderdom was negen hondert en dertigh jaer.

Seth was hondert en vijf jaren oudt / en genereerde Enos/ ende leefde daer na acht hondert en zeven jaren/ en genereerde Sonen en Dochteren / sijnen gantschen Ouder was / negen hondert en twaelf jaren.

Jared was hondert en twee-en-tsestigh jaren out/ ende genereerde Henoch / en leefde daer na acht hondert jaren / en genereerde Sonen en Dochteren / dat sijnen gantschen Ouderdom was negen hondert twee-en-tsestigh jaren.

Henoch was vijf-en-tsestigh jaren out/ ende genereerde Methusalah / en na dat hy Methusalah genereert hadde/ bleef hy in een Godtlijck leven drie hondert jaren/ en genereerde Sonen en Dochteren / alsoo dat sijnen gantschen Ouderdom was drie hondert en vijf-en-tsestigh jaren / en dewijl hy een Godlijck leven leyde/ nam hem God wegh/ ende werdt niet meer gesien.

Methusalah was hondert seven-en-tachtentigh jaren oudt/ ende genereerde Lamech / ende leefde daer na seven hondert twee-en-tachtentigh jaren / en genereerde Sonen en Dochteren/ alsoo dat sijnen gantschen ouder wert negen hondert negen-en-tsestigh jaren.

Noah was vijf hondert jaren out/ en genereerde Sem/ Ham ende Japhet. Als de Sont-vloet quam/ ging hy met sijne Sonen en Vrouwen in de Arcke / zweefde daer mede een jaer op het water/ en leefde na den Sont-vloet drie hondert en vijftigh jaren / was alsoo sijnen gantschen ouder negen hondert en vijftigh jaren.

Sem was hondert jaren out/ en genereerde Arphaxat/ twee jaren na de Sont-vloet/ ende leefde daer na vijf hondert jaren / alsoo dat sijnen gantschen ouderdom was ses hondert jaren.

Abraham was hondert jaren out/ doen hem sijnen Soon Isaac geboren wierde/ en leefde daer na vijf-en-tseventigh jaer/ dat sijnen gantschen ouderdom was hondert vijf-en-tseventigh jaer.

Mosis was tachtentig jaer out / als hy de kinderen van

Israel uyt Egypten voerde/regeerdense daer na veertig jaren in der woestijne/ woyde alsoo hondert en twintigh jaren out/sijne oogen waren niet doncker ghewoyden/noch sijne krachten en waren niet verfallen.

Caleb den Soon Jephune was veertigh jaren out/als hem Moses uytsont om 't Lant Canaan te verkontschappen/vijf-en-veertig jaren daer na/als hy de stadt Hebron voor sijn Erfdeel ingenomen hadde/en vijf-en-tachtentig jaren out was gewoyden/soo was hy noch soo sterck/als hy was doen hem Mosis eerst uytgesonden hadde.

Josephus de bello Judaico lib. 2. cap. 12.

Die van de Sect der Esseer waren in Judea/ leefden gemeynlijk aen de hondert jaren/en dit geschiede mijns bedenckens om datse zeer sober waren in eten en dzincken/en datse in alle dingen soo goede ordre hielden.

Augustinus schryft/dat veel menschen voor den Sundvloet negen hondert jaren out gewoyden zijn/maer niemant en heeft de duysent jaren bekomen/en dat gheschiede uyt Gods wonderlijcke voorsichtigheyt/ om het menschelijcke gheslacht te vermeeren/dat alle konsten daer door zouden ghevonden woyden. De natuyr was ten dien tyden oock vermogender en stercker/de menschen waren ook van beter complexion/de zommige waren (by ons te gelijcken) als Reusen/maer hoe de werelt ouder woydt/ hoe zwacker/en hoe de natuyr der Elementen langer loopt/hoese meer afneemt/gelijk de schrifture daer van getuygt. Plinius seyt: dat hy zelver een kies-tant gesien heeft/uyt den welken onder tanden wel hondert had uyt konnen gemaekt woyden.

Daerom zeyt Augustinus/en zijnse niet te gelooven/die daer schryven/dat men in voor-ghenoemden langhen ouder tien weken voor een jaer zouden genomen hebben/dat alsoo negen hondert jaren voor t'negentig te rekenen soude zijn/ want Plinius (die oock dese meyninghe aenroert) schryft daer by/ datter in synen tijdt menschen gheweest zijn/ die twee hondert jaren geleeft hebben.

Het negen-en-veertighste Capittel.

Van kortheydt des Levens.

Herodotus lib, 3.

By de Padies in India vindtmen weynig oude Lieden/ want de kranken/en die tot haren ouder komen/slachten en eten sy.

Ra-

Ravisius.

De Callingi in India worden niet over achtig jaren out/ sy genereren kinderen alsse vijf jaren oudt zijn.

Nicephorus lib. 10. cap. 43.

Jobianus/ een vroom en Christelijck Prins/ quam na Constantino den Arrianer/ en Julio den Woedenden/ tot het Keyserdom/doen bekende hy sich terstont openlijk voor een Christen/ en liet se ock wederom invorderen/ alle die om't Christen Gelaove verdreven waren/ maer dewijl hy doch een onordentlijck leven voerde/ ende sich te Dastana verbrast hadde/ sterf terstont als hy maer acht maenden geregeert hadde.

Het vijftighste Capittel.

Van de Plaetsen en Stonden der Geboorte.

Plinius lib. 7. cap. 49.

DE konst der Stern-kijckers/en der genen die 'smenschen lebens geluck willen oordeelen/na de plaets en stonden haerder geboorten/machmen wel voor valsch en ongewis houden/door verscheyden ghewisse exempelen die wy daer van hebben. Als Petosiris ende Nepcepsos Astrologi/schryven dat de Menschen in Italien niet over de 126 jaer out konnen worden/'t welk sy uyt de influentie der Aspecten (daer Italien onder gheleghen is) besluyten willen.

Nu is't kondbaer/uyt de beschryvinghe van Italien/ die onder den Keyser Vespasianus geschiet is/en daer in't lant self opgeteeckent/hoe datter vier Mannen van hondert en dertig jaer out gewees zijn/ noch vier andere van hondert zeven-en-dertig jaren/noch drie van hondert veertig jaren. Te Placentz was ock een man van hondert 131 jaren/ Te Faventia was een Vrou van hondert twee-en-dertigh jaren. Te Bononia wasser een met namen Terrulla van hondert seven-en-dertigh jaren.

Wat dan aengaet de tijdt en geboorte-stonden / schrijft Homerus / dat Hector en Polydamanta zijn op een tijt geboren/ de welke doch zo verscheyden van naturen geweest zijn/ock malkanderen in't gheluck en/ in't leven zeer ongelijck

Xiphilinus in vita Vitellii.

Als Vitellius Othonem overwonnen hadde / quam hy

lve der te Romen/en liet hem Keyser noemen/doen liet hy een Edict uyt-gaen / dat sich alle de Astrologi uyt der Stadt en ock uyt het Landt maken soude.

Æneas Sylvius lib. 4. Commentariorum.

Aen het Hof Alphonsi des Konings van Aragonien/verhief sich eene vraegh / hoe het komen mochte / dewijl den Koninghe tegen een yeder so milt was/en alle Konstenaers so hooghlijk begaefde/dat hy ook geen Astrologien of Sterkijckers/en onder-hieldt of in sijn Hof niet en hadde: doen antwoorde eenen/als of hy't uyt des Konings mondt gehoort hadde: Het Gesternte regeert de Sotten / maer de Wijse gebieden de Sterren: Alsoo houdse den Koning voor ouwijs/die na des Hemels loop sommighe dinghen willen voorseggen / en uyt der Sterren Aspect / der Menschen Nativiteyt / hoe sy leven ofte sterven/zullen oordeelen.

August. ad Simpl. ex Mosis Genes. 25.26.27.28.33.

Esau en Jacob worden Isaac op eene tijdt (onder een Gesternte) van Rebecca gheboren / maer Esau worde een Ackerman/en een Jager/en was gantsch rou en wilt/sijn Oudereu met hyrlijcken ongehoorsaem/en tegen Jacob afgunstig en wreedt/maer Jacob bleef geerne by huys / hy worde een Schaep-herder / hy was glat/vroom/gehoorsaem/listig/geduldig/en overwon sijnen broeder met deughden. Aug. de Civ. Dei l. 5. Confessionem l. 4.

Den Christenen en Geloovigen en staet het niet toe datse sullen gelooven de Stern-kijckers/of den genen die yemant uyt den loop der Sterren willen prognosticeren wat haer in hun leven goets ofte quaets voeder-baren zal. Want sy verloochenen den eenigen God die teghen den vromen goedigh is/ en de boosen met boos straft/ alsoo dat wie sich tot hem bekeert/die is hy genadigh/hy zy dan gheboren onder Mars ofte Venus.

Het een-en-vijftighste Capittel.

Van de ellendigheydt ende moeyelijckheydt des Menschen leven hier op Aerden.

Plinius lib. 7. cap. 25.

DAt tydelijke leven des Menschen op Aerden is altijt onseker / ende vol moeyte en arbeydts: den Mensch komt met groote sorge en ellendigheyt aen den ouder/

en

en schepdt dan lichtelijck van hier/als wy den tijt ons̄es le-
bens recht bedenken willen. Wat zullen wy zeggen dat een
yeder mensche niet veel over de helft recht en leeft/ als hy
den tijt die hy slaept daer af rekent/ en de ander halve tijdt
dat hy leven zoude/en zoude de pijne des doots niet zeer on-
gelijk wesen/indien de nacht-rust daer niet op en volghde?
De kintse jaren en rekent men niet / dewijl men dan mee-
stendeel zonder verstandt en leeft/also dat dese tijt/en oock
den ouderdom vele menschen niet zeer genoeglijk en is/ hoe
veel perijckels/ kranckheyt/ angst/ zorghen (daer onder de
doot zo dikmaels gerroepen wort) moet den armen mensch
staen. Daerom meynen sommige menschen/dat Godt oft
de natuyr de menschen niet rijckelijcker ofte gelucksiger en
kan begaven dan met een kort leven. Als wy een weynigh
oudt beginnen te worden/zoo neemt het verstandt af/de lit-
maten verstijven/het gesicht en gehoor vermindert/de tan-
den (daer met de spijse tot onse onderhoudinge ghemalen
wordt) vallen uyt/ en noch begeeren wy altijdt langher te
leven. Dat houtmen voor een bysonder wonder werk/dat
den Musicus Xenophilus zoude honderd en vijf jaer oudt
geworden zijn/en hy zoude noyt eenighe sieckte noch hooft-
pijn/oft eenige kranckheydt gehadt hebben.

Sabellicus lib. 5. cap. 2.

Heraclitus den Philosooph van Ephesin/plachte voor alle
de gene die by hem quamen te klagen/en het menschelijcke
leven/als een vergancklijck en onbestandigh dingh te be-
weenen/gelijk ook Democritus zonder op-houden altijdt
belachte de ydelheydt des menschen levens/en stak sich sel-
ver op't lest de ooghen uyt/op dat hy den ellendighen staet
der menschen hier op aerden niet langer sien en zoude/noch
oock door't gesicht des tijdelijcken wesens te speculeren/
sijn gemoedt niet en zoude veranderen.

Cato Portius een Naturyr-kender ende Poët te Romen/
als hy oudt was en sterven zoude/heeft hy gezeydt: Indien
het God gave/en aen mijnen wille-keur zette / dat ick van
mijnen ouder weder tot de jeugt konde komen / ick en zoude
't gewisselijk niet willen aennemē/dat ick wederom te rug-
ge zoude willen gaen. Wat isser noch goeds in desen leven?
Ja wat moeyte en arbeyd isser die hier niet en is? Ende of
schoon sulcks alnter en ware/zoo isset verdrietig hier altijt

te

te woesen. Ick en wil hier niet beweenen het arme ellendige leven deser Werelt/'t welk te voren van zoo veel treffelijke Mannen geschiet is/my en berouwt ook niet dat ick geleeft hebbe/dewijl ick also geleeft hebbe/ dat ick niet alleen voor mijn zelver ben geboren geweest. Nu repse ick uyt dit leven van hier/niet als uyt mijn eygen woninghe/ maer als uyt een Herbergh. Want de natuyr en heeft hier geen eyghen blijvelijck woesen/maer een Herbergh. O die heerlijcke tijt/ in den welcken ick uyt de wilderniſſe en aertschen dreck/tot de edele versamelinge der zielen gevoert zal worden.

Het twee-en-vijftighste Capittel.

Van kranckheydt en menigerley toevallen des menschelijcken Lichaems.

Plinius lib. 7. cap. 51.

DE kranckheden/daer mede 't menschelijcke Lichaem ter neder geslagen wort/ zijn ontallijcke veel/ Pherecides Syrius worde van de Slangen opgegeten/die hem met hoopen uyt sijn lijf gekropen zijn.

Sommige kranckheden hebben hare gewisse regels en tijt/de vierden-daegse koortse zal sich zelven in de menschen openbaren in't afnemen der dagen of in de Winter-maenden

Fulgosus lib. 1. cap. 6: ex Plinio.

Daer zijn Menschen die steets de Koortse hebben/gelijck als Caps Mecoenas/den welken ook in de leste drie jaren voor sijn doodt/ noyt geen uyre en heeft konnen slapen.

Val. Max. lib. 1. cap. 8.

Den Poët Antipater uyt Sydonia/ kreegh alle jaren de koortse op synen geboorts-dag en anders noyt/hy sterf doch daer aen op dien zelven dagh/ als hy van ramelijcken ouderdom was.. Plinius lib. 7. cap. 5.

Sommige kranckheden overkomen niemant die over de t'zestig jaren out zijn/sommige laten af/insonderheyt by de Vrouwen/ alsse beginnen bedaeght te worden. Wepnigh oude Lieden sterven van de Pest.

Sommige kranckheden gaen over een gantsche Landt/ somtijts alleen over den gemeynen Man/ ook wel alleen over de groote Hansen. Hier in heeftmen ook bevonden/ dat de Pestilentie gemeynlijk van het Zuyden afkomt/ en tegen den Westen daer henen uytstreckt/ook ghemeynlijck in de

Winter

winter begint / ende niet veel over de drie maenden duert.

Valerius lib, 5. cap. 6, Aristides lib. 11. rerum Itali.

Midden in de stat van Romen was een hol in der Aerde / daer een grouwelijcken damp ende stanck uyt quam / 't welck de Stadt van Romen verwilde met Pestilentie en ander vergiftige kranckheden / alsodat ter veel duysent menschen stoven / daer en mochten oock geene Medicijnen ofte remedien toe helpen / noch het en konde met geene materie gevult ofte toegemaeckt worden / dan daer quam een Ridder genoemt Marcus Curtius / die sette sich op zijn Peert / ende sprongh gewapent daer met in / ende het gat viel boven hem toe / ende het sterven hiel op.

Plinius lib. 7. cap. 52.

Publius Cornelius Russus die 't Borgermeester-Ampt met Marco Curio te Romen bewaerden / woorde in sijnen slaep blint / als hy lagh en droomde dat hy sijn gesicht quijt was.

Valer. Max. lib. 1. cap. 8.

Nausimemus / een borgers wijf te athenen / vont by aventuer Broeder en Suster by malkander in overspel / daer van verschrickte sy so seer / datse toornigh woorde en verstomde datse geen woort spreken en konde / die kinderen brachten malkanderen uyt mismoedigheyt om Also nam dat eenige ongeluk de moeder de stemme / de kinderen het leven / ende over langhe daer nae woorde de moeder wederomme sprekende.

Mahometh uyt Arabien den stichter des Turkschen geloofs / woorde van God met de vallende sieckte besocht / als hy sijn Geserten de Arabiers ende Saracenen voor leyde ende dickmaels daer mede ter neder geslagen. En als hy merckte dat zijn wijf en Vrienden daer seer om bedroeft waren / sorgden hy offe van hem mochten af vallen: Seyde daerom teghen haer luyden / sy en souden sich daerom niet verschricken ofte meynen dat het yet schadelijcks waer: Want de Engel Gabriel quam dan by hem / en van dese selve klaerheyt woorde hy soo neder gheslagen / en veranderden alsoo sijn manieren onder den schijn van een hooghen speculation ende ghespreck met den Engel.

Het dry-en-vijftighste Capittel.

Van Tekenen des Doodts, en sommigeselt same Kranckheden.

DOodts Teeckenen zijn dese: Als een mensch in de dolle sieckte lacchet/ als of hy by verstant is/ aen de Laecken ofte Deecken leydt en grobbelt en pluckt/ en als hy sich des niet aen en neemt/ dat men hem upt den slaep schuddet. Item/ als hem sijn urine door den Stoelganck af gaet. De doodt heeft ock veel gewisse teeckenen aen de Ogen en Neuse/ ock als den mensch steets op den rugge leyt. Item/ wanneer hem den Pols ongelijck staet/ en dat hem de ander Aderen krimelen/ gelijck ofter Myren door liepen. Sulcke en dier gheliicke teeckenen zijnder noch veel meer/ de welcke den hoogh verstandigen Medicus Hypocrates seer nauw waergenomen heeft.

Dan dat is te verwonderen de wijle datter des doots teekenen so veel zijn, darter niet een gewis ofte seeker teecken en is/ daer by men des menschen gesonthevdt of verschooninghsijns levens kan bemercken: Want daer Cato Censorius aen sijnen Sone schrijft/ hoe men de ghesonden sal waer nemen/ welck schrijven so gewis gehouden wordt/ als oft van den Hemel ghekomen waer/ soo melt hy onder anderen/ dat een oude wel gestelde jeught/ een teecken is van eenen ontijdigen noodt.

Het vier-en-vijftighste Capittel.

Van den genen die voor doot gehouden waren, ende wederom levendigh ende gesont zijn geworden.

DE Burgermeester Ausola worde (na hare manier) op de plaets gebracht/ en op 't hout geleyt/ daermen hem verbranden soude/ als het houdt aenghesteken worde/ en hy de vlamme begost te voelen/ soo quam hy weder tot hem selver/ dan eermen toe loopen konde om hem te helpen was st al te laet: also worde hy levendig verbrant. Desgelijcks soude Lucio Lomia den Lantvoogt ock wedervaren zijn. Messala Russus ende andere meer schrijven/ dat Aelius Tubero de Stadt-vooghd/ van de Vuyl wederom levendigh te huys is gebracht geworden.

Dit is den staet des menschen/ tot sulcke en diergelijcke accidenten worden wy gheboren/ datmen de doodt des menschen niet en dorf vertrouwen.

De

De Vrouwen gebeurt dit dickwijls/dat wanneer sich de Moeder in haer omkeert / datse voor doot daer henen vallen/ ende als de Moeder wederom te recht gebracht wort komen sy wederom tot haer selven.

In't kostelijcke Boeck Heraclides / 't welck de Griecken hebben/ wort ghemelt: Dat een Vrouw aen den sevenden dagh voor doot gheleghen heeft / en daer na weder tot haer selven gekomen is.

Varro getuycht/ dat te dier tijt/als de 20 Heeren die Ackers te Capua / uytdeylden / eenen Man met de Wery voor doot is ten Grave gedragē/ en weder levendig te voet na huys is gegaen. Dier gelijcken is ook te Rhuino geschiet

Item/te Komen heeft eenen het Graf bestelt/voor Corsidio sijner Nichten Man/en hy is wederom tot hem selven ghekomen/ ende heeft dien selven na het Graf helpen dragen / die hem te voren sijn Graf bestelt hadde.

Vaer souden noch seer veel Exempels van die en diergelijcke wesen/maer wy hebben alleen voorghenomen natuurlijcke dingen te beschrijven/en met wonder-wercken.

Het vijf-en-vijftighste Capittel.

Van een haestige doodt.

MEn verwondert sich gemeenelijck over eenen snellen doodt/de welcke doch dickmaels saligh is/ende oock menighmael natuurlijcker wijs geschiedt/gelijck wy hier naer sullen aenwijsen.

Derris schrijft van seer veelen/ die alsoo ghestorven zijn: maer wy willen daer in een maer houden / ende alleen sommiger gedencken.

Van dreughden storven Sophocles (so verhaeldt is) ende Dionysius den Koninch in Sicilia / alsse de tijdinghe kreghen datse met hare Tragedien de victorie of overwinninghe behouden hadde.

Te Komen was eens een Vrou/ die van blijtschap haestigh haren geest op gaf/ als sy haren Sone sagh/daer van sy te voren valsche tijdinghe hadde ghekregen/ dat hy te Cannis verslagen was.

Van schaemte storf Diodorus/een Meester in der Dialectica / om dat hy Stilbon sijn lacchelijcke vrage niet en konde beantwoorden.

Me-

Men heeft niet eygentlijck konnen weten uyt wat oorsaken dat die twee Cesares so haestigh doodt bleven / den een was Stadt-hoogh en den anderen Stadts-pleger. Desen is des Keysers July Vader geweest / alsmen hem op eenen morgen de schoenen wilde aentrecken / gaf hy sijnen geest/den eenen storf te Piso/den anderen te Romen.

Also kort heeft 't ock gemaekt Quintus Fabius Martinus / op den lesten dagh sijnes Borger meesters ampt.

In 't gaen biel den Kaets heer Caius Volcatius Gurges daer neder ende was doodt.

Als Quintus Enulius Lepidus uyt sijn kamer wilde gaen/stiet hy sich aen sijnen Duym/ en hy storf kortelinghe daer van.

Caius Ausidius woude te Kade gaen/ stiet sich aen eenen steen op de plaets ende biel doodt.

Den Gesante van Rhodisch / als hy sijne Oration / met verwonderingh van den gantschen Kaedt te Romen ghedaen hadde / wilde uyt gaen / biel onder de Poort van 't Kaethuys neder ende bleef doodt.

Cneus Bebius Pamphilus / gewesener Scholtes/ storf dewijl hy sijnen Dienaer vraegden/ wat uur dat het was.

Caius Serbilius Pansa storf op de maerckt by een kraem / leunende aen sijnen broeder Publiuni Pansam.

Dewijl den Scoltes Bebius in 't Gerecht sat/ende bevel dede dat men met de borgerschap vertoeven soude/storf hy.

Marcus Terentius eyndighde sijn leven / dewijl hy voor het Gerecht een verschrijvinge woude oprechten.

In 't naest verloopende jaer sterf eenen Roomschen Edelman / dewijl hy den gewesenen Borgermeester wat in 't Oor wilde luysteren / voor Apollinis Tempel.

Dese verhaelde Exempelen des haestigen Doodts/ mochten sommige voor geluckigh achten / hier tegen zijnder ontallijcke veel die met groote langhduurige pijne haren affscheyt uyt dese werelt nemen.

Lucius Domitius / van een out hoochnaemt Geslacht geboren/als hy van Keyser Julio by Massilien overwonnen/ en te Corfinio gebangen wert / liet hy uyt ongedult en verdriet sijns levens Fenijn langen / en als hy 't ingenomen hadde / kreegh hy berouw / ende dede alle mogelijcke blijt om hem te behouden/maer het en wilde niet helpe

Het

Het ses-en-vijftighste Capittel.

Van Begraeffenisse ende veranderinge der doode Lichamen.

DAt de Romeynen 'haer doode lichamen verbrant hebben/dat en was geen oude manier / want voortijdts plachten zy die oock te begraben / dan als de Ouden gesien hebbē/ dat eenige die voor langen tijt doorden krijg zijn omgekomen / wederom opgegraben zijn worden / namen zy aen hare dooden te verbranden / doch daer bleven veel geslachten by het oude gebruyck / gelijck als het Cornelier gheslacht. Daer in en is niemandt dan Sylla / den Dictator verbrant geworden/den welcken het selfde oock in sijn leste also bestelde/ dewijl hy sorghde dat het met zijn Corpus gaen mochte / als hy met des Caij Marij Corpus ghehandelt hadde / ende dat het oock also weder opgegraben souden worden.

Het seven-en-vijftighste Capittel.

Van de eerste Vinders van verscheyden dinghen.

HEt sal niet qualick schicken / dat eer wy van de menschen Natuer te schrijven beslupten/dat wy mede een weynigh aenroeren van 't gene een yder bedacht ofte gevonden heeft.

Het koopen ende verkoopen / oock mede kroninge der Koningen / ende triumpheren of heerlijck in-rijden der Vorsten / heeft Liber Pater eerst gevonden.

Ceres soude de koorn-vruchten eerst bedocht hebben/ daer men sich te voeden met eyckelen behulpen heeft. Die selve heeft te Athenen / ende in Italien / en Cicilien dat Meulen-werck eerst op-gebracht / daeram heeftmense daer voor een Godin gehouden. Sy soude oock de Wetten daer ten eersten ghegheven hebben / hoewel het sommighe Rhadamantho toeschrijven.

Ick houde het daer voor / dat de Boeck-staven ofte Letteren eerst by die van Assyrien zijn opgekomen / doch meynen sommige / als Gellius / datse in Egypten van Mercurius eerst gevonden zijn / andere seggen de Syriers hebbense bedacht.

Van

Koopen, verkoopen, Koningen, Triumpheren, Koorn-vruchten, Meulen-werck, Ioſ. lib. 3. Ant. Godt heeft den alder eersten Moysi Wetten ghegheven, dewelcke hy daer na van alle menschen wilde gehouden hebben.

Dan gelijcke-wel is het also: Dat Cadmus dese in Grecian te Dan gebracht heeft/uyt het lant van Phenicia tot sesthien toe/ende Palamedes in de Troyaensche krijg dese dier Th, z, Ph, x. en daer na Simondes Melius oock noch dese vier Z, E Ps, O. welckers kracht men uyt de Latijnsche Letters wel kan bemercken. Aristoteles/wy staen toe/dat der oude Grieckische Letters maer achtien geweest en zijn/ namelijck/ A, B, L, D, E, Z, I, K, D, M, N, O, R, S, T, Y, Ps, ende dat dese 2 van Epicharmo en niet van Palamedes hier toe gedaen zijn. Aticides schrijft/dat se eenen in Egypten/ met namen Menonas/ 15 jaren te vooren gevonden heeft/ eer den voor-ouden Koninck Pheroneus in Griecken-lant heeft beginnen te regeeren/hy onderstaet sich dat oock met de oude Zuylen ende Graf-steenen te bewijsen. Daer tegen seydt Epigenes / een voornamen ende geloofwaerdigen Man/dat hy de Babylonische de konste van 's Hemels loop voor de selven hondert en twintigh jaren / op gebacken steen geschreven is gevonden: Sommige spreken wel van minder getal/als Berosius en Critonus/de welke meynen het soude maer vier hondert en tachtentig jaren zijn/dat de Babylonische schrift gebruyckt hebben. Daer uyt men wel kan mercken/dat de Letteren al in 't gebruyk geweest zijn: maer de Pelasghers hebbense eerst in Italien gebracht.

De twee gebroeders Curialus ende Hyperbius begonde het eerste binnen Athenen steene Huysen te bouwen/te vooren hebbense in Hollen gewoont. Gellius seyt: Dorius Celij soon / heeft de kley-ghebouwsels eerst bedacht/ ende de selve na de Swaelwen nesten leeren toerichten.

Cecrops boude de eerste Stadt in Grecia/ ende noemen die na sijnen name Cetropiam/'twelck nu tegenwoordight 't slot te Athenen: is sommige meynen dat de Koninck Pheroneus daer te vooren die Stadt Argis soude gebout hebben/eenige seggen ook van de stadt Sicyon/dan de Egyptische

Ios. lib. 1. Ant. De kinderen Seths, des soons Adams souden eerst de konst van des Hemels-loop gevonden hebben op twee Pilaren beschreven, veel hondert jaren voor Cadmo. Nae den Sundvloet eyghent Phili de eerste vindinge der letteren Abraham toe. Eusebius betuyght met Eupolemo in Euangelica prepar Mosis (die langh voor Cadmo gheweest is) heeft de Ioden eerst de Letteren gegeven, daer na hebbense de Phenicier van de Ioden ontfanghen, maer de Griecken op het leste van de Phenicieren. Dionysius schrijft, de Arcadier welcke nae de Pelagieren zyn opghekomen: hebben de Letteren in Italien gebracht. Eerste vindinge van Huysen en Steden, mach men recht Cain, Seths Sone, ende Nimrod toe-eyghenen, nae den ghetuyghenis Mosi en Iosephis,

tische hadden de Stadt Diospolin langhe te vooren ghehouwt.

De Tichel-steenen brocht Cinira Agriope soon op / ook mede het Metael / in het Eylant Cypro / ock mede de Tangen / Hamers ende Aenbeelden.

De Fonteyne en Water-sprongen vont Danaus / die daer uyt Egypten / in Grieken-landt ontboden werdt / op die plaets delwelcke men op de tijdt Argos Dipsion noemde.

De steenen uyt de Aerde ofte Bergen te houwen vont Cadmus in de Stad Thebis / oft so Theophrasto schrijft: in de Lantschap Phenicia. De Muuren vont Thraso. De Toren Cyclopes / dan nae de meyningh Aristoteles / ende Theophrastus / Thiryntij.

Het Weven brachten de Egyptenaers op: het wol verwen die van Lijder in Sardinien. Het spinnen / Haspelen / Klooster Arachnes soon. Het vlas Arachne. De konst van Drapenieren Micias Megarensis. Boëtus het schoenmaken.

De Egyptenaers seggen: datse binders van de Medicijnen zijn / andere seggen Arabus Babylonis ende Apollinus Soon soudet eerst gevonden hebben.

Chironi / Saturni ende Phyllire soon / soude de geneesinge met de Krupden eerst gevonden hebben.

Lijdes uyt Scijten / soude het Bergh-werck ofte gravinge aller Metalen eerst gevonden hebben / na Aristoteles schrijven / ofte na Theophrastus meyninge / dat het Delus uyt Phrygien gevonden heeft. Sommige seggen: de Chalybes zijn de eerste Smeden geweest / andere houden dat het Cyclopes geweest is.

Het Yser / seydt Hesiodus: hebben de Daetyli Idei / in het Eylant Creta opgespeurt.

Het Silver vondt Erichthonius van Athenen / sommige meynen Cacus.

Het Gout / de Metalen ende het smelten dichte Cadmus uyt Phenicia / aen den Berge Pangeo. Andere schrijven dit Thoa en Cacli in Panchaia toe / sommige Soli / Oceani

Cain, Adams soon hadde de eerste Stadt met muuren omtrocken, ende Nimrod heeft den Toren te Babel ghebouwt. Gen. 4 ende 12. Langhen tydt hier te voren is by den Ioden het Weven ende Zyde stricken int ghebruyck gheweest, die schier van aenvanck der werelt in Tenten ghewoont hebben, en namaels het Tabernakel opgericht.

ni soon / den welcken oock Gellius de Medicijne ende den Honigh toe-schrijft. Midacritus was de eerste die het Loot uyt het Eylant Cassiteride bracht.

De Smeden zijn van Cyclop bedacht. De Potbackerye van den Athenienssischen Cozebo: maer de ronthept van de Potten / is van Anarchsi uyt Scythia / oft soo ander meynen / van Hiperbio uyt Corinthen.

Dedalus practiseerde de Timmerkonst / oock de zagen / de bylen / den quadzant ofte loot gewicht / het boor / lijm ende steen-lijm / den winckel-haeck / de voet-maet / de groote schave / den steutel vondt Theodorus Tamius.

De maet ende het gewicht bracht op Phidon Arginus / ofte na Gellij meyninge Palamides.

Duyz uyt steenen te slaen / vondt Pyrades Cilicis soon / maer darmen duyz in eenen hollen stock kan bewaren / vont Prometheus.

De wagens met vier Raderen te maecken / leerden de Phrygier: De koopmanschap hanteerden eerstmael de Carthaginienser.

Hoemen wijngaerden ende Boomen planten sal / dat soude Eumolpus van Athenen bedacht hebben. maer Staphylus / Silenisoon / begost eerst den wijn met water te mengē.

De oly / de olie-meulen / en het Honig vont Aristeus van Athenen. De Ossen tot den Ploeg te gebruycken Buzigis van Athenen / of soo andere seggen / Triptolemeus.

Den Koninckrijcken staet quam eerst by de Egyptenaren op / maer gemeyn regeeringh te Athenen.

Den eersten Tyran na Theso / was Phalaris in de Stadt Agrigent.

De lijf eygenschap wozde by de Spartaneren eerst begonnen / maer het eerste Hals-gherecht is begonnen te Athenen in den Areopago.

De Afrieren begonnen eerst met stocken / welcke sy Phalanges / dat is stangen genoemt / tegens de Egyptenaers te strijgen. Pretus ende Acrisius gebruyckten de eerste schilden in haren Camp. Maer

Solinus schrijft: Het Koper soude eerst int Eylant Calchis gevonden zyn, ende Clemens meent Selmenus ende Danameneus, dat de Ioden het Iser op ghebracht hebben. Moses ende Iosephus schryven Thubal. Cain Lamechs soon de konst des Iser-smedens toe: gelijck Clemens de temperinge of af gloeyinge des Isers de Ioden toe schrijft, dewijle sy oock voor Dedalo ende Theodoro, de beste Werckmeester gheweest zyn, bysonder int oprechten des Tabernakels ende Tempels. Noah [illegible] *den eersten die na den Sundvloet Wijngaerden begost te planten, Gen. 9 Ofte uyt Cylien so Dio-* [illegible] *schrijft.*

Maer andere schrijven den schilt Chalco/ Arthamantis soon toe: Den Pansier heeft bedacht Medias Messenius: Den Helm/het zweert ende de Spiets de Lacedemonische. De Stevelen ofte Leersen ende Plupmen brocht Cares op. De Bogen ende Pijlen de Scythes/ Jupiters soon/ andere schrijven / de Pijlen en Bouten zijn van Perse / des Perses soon op gekomen. de lange spiessen brocht Etolus op. De schiet-pijlen met eenen bant / Etoluck Martis soon. De kleyne spiets met het spitsken met een driekantigh yser/ Thyrrenus. De werp-pijl brocht Penthesilea een van de Amasonische Wijven op. Het zwijnspit Pisseus. Den boge/ de Cretenses. De snelle pijlen/de Syriers. De slingeren/ de Phenicicrs. De trompetten Piseus Thyrrenus. Den Muerbreker of Stormbock bedacht Epeus van Troya.

Met Peerden baren brocht Bellerophon: de Tomen en- de Sadels Velethronius.

Appianus: de Numides gebruycken de bloote peerden sonder Sadel in den Krijgh. De Thessali genaemt Centauri / die by den Berge Pelio woonen / die begosten het eerst met peerden te strijden.

De Phrygiers/waren de eerste Kar-boerders. Erichthonius begoste eerst vier Peerden aen eenen wagen te spanne.

Hoemen slach-ordeninge soude maken/alarm slaen/losing geven/eñ de wacht besetten soude/ leerde Palamedes voor Troyen: In den selven Krijgh brocht Symon de wacht loos ende heymelijck verkondtschappingh op: des krijgs stilstant begoste Lycanor: die verbinteniſſe Theseus.

Hoe men, uyt de vogelvlucht sal leeren waersegghen brocht Car op/ van de welcke dat landt Caria sijnen naem heeft ghekregen. Orpheus vont daer by hoe men uyt andere beesten manieren toekomende dingen erbaren mochte Delphus nam sich aen uyt het ingewijde des Offers waer te seggen. Amphiacris uyt het byer: Tiresias Thebanus den vogelen sangh.

Die wonderwercken ende Droomen te beduyden/begoste Amphiction: die konst van 't Gesternt Atlas Lybie soon/ of de Egyptenaers/andere seggen de Assyriers: die Globes die

Den eersten Koninck was Nimrod, inder stadt Babel, Gen. 10.11. Voor desen hebben de Koningen in Chaldea met malkanderen gekrijght. Gen.5.11. Ende Eusebius betuyght me Artopane, dat Moses de eerste gheweest is, die de wapenen tot den Krijgh ghevonden heeft. De Droomen uyt te leggen schrijft Crogus Ioseph Iacobs soon toe, Gen. 46. 41.

diemen tot deser konst gebruykt/ Melesius Anarimander. de weetenschap van de winden Eolus den Hellenus Soon.

De Musijck bracht Amphion op / de Pijpen ende daer op te spelen / bracht Mercurij Soon voor: Midias in Phrygia speelde eerst in de kromme Hoornen.

De Sack-pijpen versierde Marsijas in 't selve lant. Alderley voysen op Liedekens te singen Amphion De Doriesche Thamyras uyt Thracia. De Troyaensche Marspas uyt Phrygia. De harp practiseerde Amphion/of Orpheus/ doch sommige seggen Lucius: de Harp met seven snaren bedocht Terpander: met acht snaren Simonides: met negen Timotheus. Op de Harpe te spelen sonder singen/ begonde Thamyras: Onder de Harpe te singen Amphion ofte Linus. De Liedekens die men op de harpen speelt / bedocht Terpander. Tresenius Bardanus gaf onderwijsingh hoemen onder de Schermen soude singen.

In 't Parnas te leeren danssen deden de Cureten na der Seiten. Phierius dansten ook in 'tparnas in 'teylant Creta.

Die Veersen diemen Heroicos, ofte Heldensch-gesangh noemt/komen van den Pythischen Prophheten heer. Van den oorspronck der Poëtery / waer wel een groote vraegh/ dan men weet wel datse voor den Troyaense krijg geweest is.

Een Oratie ofte reden in orde te stellen/bedacht Pherecydes uyt Syria tot des Koninex Cyrij tyden. Voorleden dingen te beschrijven Cadmus Melesius. Naekt te voorstellen/ Lycaon in Arcadia. Dooden-spel Acastus in Jolco/ en na hem Theseus in Isthmo. Dat kampen ende Vechten bracht Hercules te Olympia op. Dat Bal-spel Pythus: en 't selve bracht Vidius in Egypten: Maer in Grieckenlant Euclides Dedali maegschap so Aristoteles meldet/ ofte Polignotus van Athenen/ na Theophrastus meyning.

Het eerste groote Schip dat in Grieckien-lant gesien is geworden/bracht Danaus daer uyt Egypten/want te voren

Moses ende Iosephus betuygen, dat den Iodischen Thubal, Lameehs soon, de Musijck vlijtigh ondersocht heeft, ende op den Psalter ende tot der Harpen gesongen. Den oor'pronck der Poetery ende oock der Historien beschrijvinge, hoorde veel billicker Moses toege-eygent te worden, den welcken daer te vooren Veersen ende Geschiedenissen beschreven heeft, Die eerste vindinge der Schepen moeten wy Godt de Heere toe-eygenen, de welcke Noah beval dat hy een Arcke, welck Berosus een Schip noemt, soude van borden maken: ende sich met den synen, ende allerley vee voor den Suntvloet, daer in behouden, Gen.6.7,8. Iosephus schrijft dat Noahs Nakomelingen veel Schepen gebruyckt hebben, op de tyt als den een en dit, ende den anderen dat land te woonen wilde.

ren plach men op Vlotten te varen / die den Roninck Erÿthras in de Eylanden op de roode Zee gepractiſeert hadde.

Sommige meynen datſe de Myſiers en Tropaner eerſt ſouden gevonden hebben/ als ſy op de Helleſpontiſche zee tegen de Traciers wouden trecken. Op de Engelſche zee gebruyckte men noch oulanghs groote wijde backen/ met leer overtrocken. Op den bloedt Nilo gebruyckt men kleyne ſcheepkens van Riet-ſtocken en Vieſen gemaeckt. Jaſon ſoude de eerſte geweeſt zijn die in lange Schepen gevaren heeft/ na het ſchrÿven van Philoſtephanus/ ofte Egeſias/ gelÿk Peralus vermelt: ofte Sampras na Cteſis meyninge: ofte Semyramis/ na Saphani inepninge. De Schepen die 2 Roeders hadden/ worden van Erithreys opgebracht. De laſt-ſchepen bracht Hippius Tyrus op/ de jachten ofte Galeyen brachten de Cyreneſers op: de Aken de Phenices: de Naven/ de Cyprier. Compaſſen op de Schepen/ ordineerden de Phenicieres: De roers van de ſchepen de Copa: De zeylen Icarus/ den Maſt-boom en Spriet Dedalus: De langhe overdeckte Schepen brachten de Chaſiers op.

Eer ſulcke Schepen op quamen/ placht men alleen achter en voor uyt de Schepen te ſtrÿden.

Den ſnabel des Schips bedacht Hiſcus: den Ancker de Trachener: de Anckers met twee hacken Epualaus: den eerſten krÿgh te ſcheep hielt Minos.

De eerſte Slachters ofte Vlees-houwers die Beeſten ſlachten / was Hiperbias Martis Soon / Prometheus was den eerſten Offen-ſlachter.

Eynde des Eerſten Boecks Caij Plinij Secundi, van de Menſchen.

Het tweede Deel

Caïj Plinij Secundi,

Van de viervoetige en kruypende Dieren, en wat op der Aerden syne wooninge heeft.

Het eerste Capittel.

Lof der Olyphanten, ende van sijn groot verstant.

DEn Olyphant is dat alder-grootste Dier / dat sich het alder-naest met des Menschen sinnen verghelijckt/ want hy verstaet ten deele de Inlantse sprake / hy is gehoorsaem en dienstbaer/ wat hy geleert heeft onthoudt hy wel / hy is lief-hebbende en eergierigh:

Elianus: Men vint Olyphanten in India/ die negen ellen hoogh zijn.

Den Olyphant heeft noch andere deughden over hem/ die by vele Menschen niet gevonden en worden/ namelijck/ hy is vroom / voorsichtigh en redelijck / hy sou sich ock een weynigh op't Gesternte verstaen/ Son en Maen eert hy.

Philo-

Olyphanten hare snabels om hoogh/gelijk oft se de Sonne wilden groeten/en oftse sich van hare komste verblyden.

Sommige schryven dat de Olyphanten die in de wildernissen des Mauritanischen Lants woonen / wanneer de nieuwe Maen begint te schijnen / komen sy met hopen by malkanderen aen de Rivier Amilo / daer bespryenghen sy malkander met water : heffen daer na hare snabels tegen de Maen op / als oft sy die wilden groeten / dan trecken sy wederom na de wilderniſſe toe/hare Jongen als die moede worden/dragen sy die op hare voorste tanden.

Elianus: Als de Olyphanten by een van hare geslacht komen/en die doot vinden legghen/ soo worpen sy aerde/sant oft te rijsen daer op/watse konnen bekomen/ en willen malkanderen also ter aerden besteden. Haer Jongen zijnse so getrou/en hebbense so lief / datse haer eygen leven niet verschoonen/om die te beschermen.

Ock schrijftmen haer toe / datse sich op de Menschen trou en geloften wat verstaen/ en alsmense will over de Zee voeren/sullen sy niet in't Schip willen gaen/voor dat haer den Schipper belooft dat sy se weder overbrengen sal. Sy gaen ock niet gaerne in een Lant van ander Religie / als in haer Lant is.

Men heeft ock van haer gesien/ (dat wanneer sy swack ofte kranck zijn/ofte moede worden)dat sy dan de krupden over sich henen werpen na den Hemel/gelijk oftse om hulp baden/en sich geerne wilden laten helpen.

Hoe leersaem datze zijn kunnen daer by mercken/ dat se voor de Koningen in Indien op haer knyen neder buygen/ en haer de Kroon toereycken.

Elianus : Den Koningh in India heeft vier-en-twintig Olyphanten/die des nachts voor hem waken / en die zijn soo gewent/dat so wie de wacht sal houden/soude geen oorge toedoen.

In India spantmen de kleyne Olyphanten(die sy Basterden noemen) in den Ploegh.

Het tweede Capittel.

Wanneer datmen de Olyphanten te Rome eerst t'samen heeft gespannen, ende van hare wonderlijcke geschicktheydt.

TE Rome worpense eerst t'samen gespannen aen den Waghen daer den grooten Pompejus sijn prachtig

inrijden opdede / als hy over de overwinnighe des landts Africa triumpheerde: maer Plutarchus verhaelt/om dat de straten en poorten te Romen te kleyn waren / om vier Olyfanten (die neffens malkanderen ghespannen waren) te laten door gaen / was hy genoodsaeckt die te laten/ en Paerden daer voor te spannen: op sulcken manier soudmense oock aenghespannen hebben als Bacchus een Triumphe over de Indianen hielt.

Procilius vertuygt/ dat die twee Olyphanten die aen den Wagē van Pompejo warē/so groot zijn geweest/ datse nevē malkanderen niet hebben konnen door de Poorte ingaē.

Gellius: Als een Ruyter op eenen tammen Olyphant wilde gaen sitten/ so buygden sich den Olyphant een weynig neder/ op dat den Ruyter te beter daer op komen konde. Men doetse geenen Toom aen/ maer men regeertse met de stemme / ende men rijdter so sacht ende gemackelijck op gelijck oftmen op eenen Muyl-ezel sat.

Als den Keyser Germanicus te Romen Decht-school liet houden/heeft meneenige Olyphanten sien danssen en huppelen/de gelveeren wisten sy met hare snuijten op te nemen en om hoogh te werpen/gelijck als of ise oock een gancxken t'samen hadden willen gaen/ ende vechten/ wisten soo aerdigh en behendigh met malkanderen te spelen.

Dit selve hebben wy hier in Nederlant gesien aen den Oost-Indischen Olyphant, dewelcke een Degen met sijn Snuyt vatte,en schermde daer aerdig mede tegen sijn Meester (die oock een Degen hadde,) waar mede den Olyphant hem so na quam, dat het geweer hem dicht by't hooft heen snorde sonder hem te raken. Het huppelen en danssen dede hy mede op het geluyt der Trompetten, nam oock eenen hoet met sijn Snuyt van sijn Hooft, en groete al buygende de Omstanders slingerde met een Vaendel, schoot een geladen Pistool af, die hy bequamelijck met sijnSnuyt wiste te vatten,ende met het Lellenken dat daar voor aan is,seer behendigh konde los trecken gelyck of het met een vinger gedaan wiert.

Daer na gingense over op gespannen hoorden. Daer na droegen haerder vier een Ros-baer / daer op lagen Man-

Diodorus schrijft in den 5. Boecke. Hoe dat Liber Pater den eersten, met roof en plondering der Indianen eenen prachtighen Triumph gehouden heeft, daer van noch 't ghebruyck by ander volck is op-gekomen. Het praehtigh in ryden te Romen was den Triumph, die hy na syne victory behielt, de grootste eer. De Romeynen hadden op haer Eedt-kamer Triclinia, dat waren drie Gutsen alsoo t' samen op de aerde gheselt dat vierkant t'samen maeckten, aen een zyde open, midden met een leghe plaets, daer de Tafel stonde, daer op laghen de etende ende drinckende Persoonen.

nen / die sich aennamen oft Kraem-vrouwen geweest hadden. Op 't lest leytmense over een wijden Zael / daer veel menschen op zaten en aten/daer wistense zoo gemackelijk en voorsichtigh door te gaen/datse niemant van al't Volck en beletten.

Celius: Den Olyphant is een groot ongeschickt plomp Dier/maer als't gehangen en tam gemaekt wort/so wert het den mensch zoo toegedaen/ datmen't kan leeren springen/dansen/ den Wagen trecken/ja strijden en vechten.

Het derde Capittel.

Hoe leersaem dat de Olyphanten zijn.

MEn heeft gewisse kennisse van eenen Olyphant / die wat hart-hoosdigh en plomp was / alzoo dat hy niet wel konde onthouwen het ghene men hem voor zeyde/alzo dat hy etteliske reyzen daerom dapper geslagen is gewozden/daer na heeftmen ghehoort/ dat hy 's nachts de voorsz. woorden by hem verhaelde/ en alzo zocht te leeren.

Vartomannus zeyt: Ik hebbe Olyphanten gesien/die my dochten veel beschheydener te wesen/als op sommige plaetzen de Menschen.

Dit is ock om te verwonderen/datze achterwaerts op ghespannen koozden ofte lijnen konnen gaen / doch voorwaert veel rasser.

Mutianus, die dziemael te Romen Borgemeester geweest is/getuygt dat eenen Olyphant de Grieckische letteren geleert heeft/en in dezelve spraeck deze navolgende woorden konde schrijven: Ick selver hebbe dat ghescbreven, en den roof van den volckeren Celtis den Goden opgeoffert.

Elianus: Ick hebbe eenen Olyphant ghesien/ die schreef de Latijnsche letteren op een bort.

Den boven-verhaelden Mutianus schrijft oock / hy heeft te Puteolis gesien/dat ter Olyphanten met een groot schip zijn aengekomen/en alsmen die wilde dzijven uyt 't schip te gaen/so mostense over een lange brug/waer af zy een weynig ontsetten/ten lesten zijnse achterwaerts uytgegaen/om datze voorgaen niet sien zouden de langhte en hoogte van de brug/op datze geen zwijmelinge in't hooft zoude krijgē.

Dat d'Olyphanten kloeck van verſtant, een groote geeſt en aerdige behendigheyt by haer hebben, heeft na eenige Jaren in deſe Nederlanden aen ontallijcke Menſchen (die 't geſien hebben) gebleken, aen eenen die uyt Ooſt-Indien alhier gebracht zijnde, alles verſtont en dede wat hem ſijn Meeſter geboot, verwonderens waerdigh, dat ſoo grooten Beeſt met ſulcke lompe leden ſoo gauwen begrijp dede.

Sy weten ock ſeer wel / datmenſe om haer wapenen wille geerne vangt (dewelcke Juba hoornen noemt / maer Herodotus / 't welk een veel ouder Schrijver is / noemt het na het gemeyne gebruyck de Tanden) daerom als ſy deſe door ouderdom ofte by ongheluk verliesen datſe haer uyt-vallen / ſoo verſcharren ofte begraven ſy die in der aerden. Deſe Tanden is klaer en goet Yvoor ofte Elpenbeen / het ander gantſche gebeente aen haer lijf en is niet waerdigh / hoewel datmen nu kortelijck (uyt gebrek van 't rechte) dit aen dunne ſtuckkens heeft beginnen te saghen / ſeer ſelden vintmen nu de breede Tanden / dan die uyt Indien komen / die nu ter tijt by ons in Italien tot grooten pracht opghe-hocht worden. Wanneer de Tanden ſneeu-wit zijn / dat beteeckent datſe van een jong Beeſt zijn.

Elianus ſeyt: Die dit Elpenbeen ſoecken willen / die bren-gen eenige potten met water ontrent de plaetſe daer ſy het vermoedende zijn / en indien daer eenig Elpenbeen ontrent is / ſoo treckt het dat water alle uyt de potten tot ſich / dan graven ſy ſo lange daer na tot dat ſy het vinden.

Vartomannus betuyght / dat hy in 't Eylant Sumatra twee ſulcke Tanden geſien heeft / dewelke 336 pont ſwaer geweeſt zijn.

Geſnerus bewijſt het met Roberto Cenali / dat des Ko-nings Salomons Throon van Elpenbeen / en met koſte-lijck Gout overdeckt geweeſt is / ghelijck in 1 Reg. 6. daer af geſchreven ſtaet / dat hy wel dertigh duyſent Talenten weerdigh geweeſt is / yeder Talent ghereekent op ſes hon-dert kroonen.

De Olyphanten dragen groote ſorge voor haer Tanden / den eenen verſchoonenſe gantſch ſeer / op datſe niet ſtomp of bot worden en ſoude / maer datſe altijt in kamp ofte ſtrijdt mochten bequaem weſen / met den anderen graven ſy voor-telen uyt / en ſchuyven alle ſware laſten daer neder voort.

Elianus

Elianus schrijft / datse gantsche Bomen met hare Tanden uytgraven.

Wanneer dat de Jagers achter haer zijn / datse die niet wel en konnen ontkomē / so stellen sy die voor aen / die kleyne Tanden hebben / gelijck oftse niet bevreest waren / alsse dan moede gemaeckt zijn / soo slaensе de grootste van hare Tanden in de Bomen / ende brekense af / sy weten wel datse daer doch om na gejaegt worden / daerom maeckense haer die quijt ende loopen dan wegh / ende komen also daer van / want dan begeertmense niet.

Gellius schrijft: De gevangen Olyphanten beweenen 's nachts hare knechtschap / oft dienstbaerheyt / niet alleen met hare gewoonlijcke stemme / maer met een zeer klagelijck gesucht en gekarm: maer alsser een Mensch over den aenbanck komt / soo houden sy op bau-kermen / gelijck of sy haer schaemden.

Het vierde Capittel.

Van de vriendelijckheydt der Olyphanten, en hoe dat sy haer perijckel verstaen, en hoe sy den Menschen ende oock den Tyger vreesen.

HEt is te verwonderen van sommighe Dieren / datze niet alleen weten waerom datmenze najaeght / maer konnen ook bekennen / waer voor sy hebben te wachtē.

Als den Olyphant in de wildernis een Mensch aentreft oft tegen komt / den welken sich aenstelt als of hy verdoolt ware / ende geenen wegh en wiste / soo zeynen dat hy sich gantsch vrientlijck tegen hem bewijsen soude / ende alvoor gaen gelijck of hy hem den wegh wilde wijsen en uyt de Wildernisse helpen.

Maer alsse den menschе eer speuren als zyse sien komen / soo ontzetten zy sich / uyt vreese datse gezocht worden / den eersten blijft dan stille staen by het spoor ende siet rontsom / en snuybet toornighlijck van hem / hy en treedt oock niet op dat kruyt / daer hy des Menschen voetstap op merckt / maer hy trecket uyt / ende langht het den anderen / en die repckt het alzoo voort tot den lesten / dan wendet sich den gantschen hoop om / en maken een ordening / en trecken dan weder te rugge. Sy hebben zo scherpe reuk: dat zy des menschen treden konnen rupcken / die haer zoecken te vangen / ja al gingense oock bloots voets.

Elianus: Als de Olyphanten gejaeght worden/ soen verstroyense sich niet van malkanderen/ maer houden haer bij een / en de sterckste nemen de oude en swackste jongen tusschen haer.

Sulcke natuur heeft oock dat Tyger-dier aen hem/ het welck alle ander Dieren verscheurt/en de Olyphanten verjacht/wanneer 't op eens menschen voetstap komt/ so seytmen/neemt het sijn jongen seer behendig en brengtse op een ander plaets. Van waer van ken't doch den menschе? Ofte waer heeft het opt den menschе te voren ghesien/den welcken het soo seer vreest? Want het is sonder twijffel/ oft daer komen seer weynig menschen in sulcke Wildernissen. Van ick laet 't noch toe/ datse van sulcken spoor verwonderr zijn / maer hoe weten sy even datse den Menschе vreesen sullen? Ja waerom vreesen sy sich voor den ghenen die sy met sterckte/groote/ en raessighept wijt te boven gaen; Gewis sulcks komt uytter naturen/en van het hooge gewelt yenen / dat de grootste grouwsaemste Dieren sich vreesen voor den genen diese met ooghen te voren noyt ghesien en hebben/ en soo haest alsse die ghewaer worden/ konnen sy verstont weten waerom datse hem vreesen sullen.

Het vijfde Capittel.

Van der Olyphanten geschickthеydt, en lieffelijckheydt tot de Menschen, en van hare gedachteniſſe.

DE Olyphanten gaen altijt met hoopen. Den outsten is voorder / den ander naest hem die drijft de ander voort by malkanderen.

Wanneer datse over een water willen trecken / soo schicken sy de kleynsten voor aen / op dat de grootste (door de swaerte) den wegh niet dieper en maken.

Elianus: Als de Olyphanten aen een Gracht ofte Sloot komen daer se geerne over waren/soo laet sich een van haer allen af in de Graft/en stelt sich over dwars/op dat de anderen soo een Brugh aen hem hebben/ en alsse dan t'samen over zijn/ soo werpen de sommige rijsen in de Graft/ en een van hen allen reyckt hem eenen voet / en daer slaet hy sijnen Snabel om/en steunt met de achterste beenen op de ingeworpen rijsen/en wort also daer uyt getogen.

Antipater schrijft: den Koningh Antiochus heeft twee Olyphan-

Olyphanten in sijnen krijg gebruyckt/die seer uytnemende geweest zijn/en by hare name van alle bekent geweest/ ook hebbense selfs seer wel verstaen alsmense by haren naem genoemt heeft.

Cato meldet in sijne Analibus, daer hy de oberste krijgsheeren hare namen vertelt / datmen eenen Olyphant die sich in den Carthagenischen krijgh soo dapper gebruyckt hadde / Surum genoemt hebben/en den eenen rant ts heen een weynigh beschroeyt geweest.

Als den Koninghh Antiochus eens over een diepe graft soude trecke/so en woude sijnen Olyphant (Ajar genaemt) niet in't water/hoe wel hy gewent was altijt voor't gantsche Heyr heen te gaen ende leyden/so liet den Koning uytroepen/welcken van de Olyphanten voor ginghh/ die soude de oberste van alle andere zijn/ doen waeghden 't den Olyphant Patroculus,den welken den Koninghh daerom eenen silveren Zadel dede maken/ (daerse sich altijt seer in plachten te verheugen) en liet hem voor den obersten Olyphant uyt-roepen. Als dat den Olyphant Ajar saghh/ende wel merckte dat hem sulcks tot verachtinge geschiede/so wilde hy niet eten/hongerde hem selven alsoo af / gaf daer mede te verstaen / dat hy liever wilde sterven / dan in schande langer leven.

De Olyphanten zijn oock seer schaemachtighh/alsoo dat den ghenen die overwonnen is / sijnen Overwinner altijdt vlucht / ende hem altijdt als den Overwinner eert / en dat Oser-kruyt viet.

Dyt aengeboren schaemte en vermengen sy sich niet met malkanderen/dan op duyster plaetsen / het Manneken en natuert niet voor dat het vijfthien jaer out is/ sy en komen oock op sulcke manier niet t'samen / dan twee jaren / ende dan maer vijf dagen na malkanderen/ in deselve jaren / en daer na niet meer/aen den sesten dagh/dan reynigen sy sich wederom in schoon water/ eer datse onder de andere hopen wederom komen.

Elianus seydt: De Olyphanten en komen niet uyt geylheyt te samen/maer alleen om datse haer gheslacht begeeren te vermeerderen/ ende en vermengen sich oock niet dan aen heymelijcke plaetsen.

Sy en weten van geen onderscheydt/ dan ghebruyckten

malkanderen int gemeyn/sonder twist / also datse daerom niet kampen/ gelijck wel ander Dieren doen.

Niet dat de Olyphanten oock niet wel met onbehoorlijcke liefde aengevochten worden: Want men schrijft van eenen Olyphant de welcke een vrou in Egypten seer lief heeft gekregen/ die Coralen verkoft/ en men derf oock niet deucken / dat het maer een slechte dochter geweest en is/ dewijle sy oock van den hooghgheleerden Grammaticus Aristophanus ten houwelijck versocht worde.

Een anderen Olyphant hadde oock sulcken welbehagen aen Menandro van Syracusa / doen hy in sijner jeught onder des Koninckx Ptolomei Leger lagh / dat hy van niemant geen Voeder en wilde nemen / als Menander daer niet ontreut ofte by en was.

Juba schrijft noch van eenen anderen / die sulcken behagen hadde in een salve-verkoopster/dat hy haer alle vrientschap betoonde die hy immer konde / ende wat hem dat volck te eten gaf / dat nam hy al sijn manierlijckop/ ende leydet al in haren schoot.

Het en is oock geen wonder / dat dese Dieren de menschen also beminnen / dewijl datmen sulcken grooten memory ofte gedachtenis aen haer mercken kan. Want den gemelden Juba schrijft vorder / dat hem eenen Olyphant in zijnen wel-bedaegden ouder/noch so seer wel gekent heeft/ die hem in lange Jaren niet gesien hadde / dan dat hy hem in sijn Jonckheyt plach te regeeren.

Noch schrijft Juba dat de Olyphanten oock bysondere liefhebbers der gerechtigheyt zijn; want als den Koninck Bochus hem wilde vrzeecken op dertigh Olyphanten/ende de selve aenboomen binde/en liet even so vele Olyphanten uytkomen/waer by mannen waren diese ophitsten om de andere aen te vallen : maer men heeftse daer niet toe konnen krijghen / dat se de Koninck tot sijne tyrannye wilden helpen en eenige van de andere aentasten.

Plutarchus en Elianus schrijven: Dat in het Syrische lant een Heer was/hebbende een Olyphant/wiens knecht hem alle dagen van zijn herordineerde voeder een weynigh afbrack en onthielt/alsser op eenen tijdt sijnen Heer by stont/ kreegh hy zijn volle portie ofte maet/ den Olyphant sagh den knecht slim daerom aen/en stiet met sijn snupt dat toegedane

gedane voeder aen een zijde bysonder / als of hy daer mede zijnen Heere 's dienaers ontrou wilde te kennen gheven.

Het seste Capittel.

Wanneer de Olyphanten eerst in Italien zyn gebracht geworden.

DE Olyphanten saghmen eerst in Italien / als den Keninck Pyrrho gehouden woorde / en nemen noemtse Lucas-ossen / alsmense eerst in Lucania te sien quam / int jaer na de houwinge der stad Romen 472. Maer te Romen woordense eerstelyck in eenen Triumph ingebracht in 't Jaer 479.

Celius: Als Lucius Metellus inrijden soude / worden te Romen 120 Olyphanten gebracht.

Te Romen wasser noch veel doemen 502 (na de opbouwinge der stadt) schreef / dewelke den Hoogen-priester Lucius Metellus die van Carthago in Sicilia hadde afgewonnen / welke waren 142 die op Vlotten / dewelke op vaten gemaekt waren / in de stadt overgebracht worden. Varrius schrijft / datmense op de Kunplaets / met malkanderen heeft laten vechten / en haer met pylen doorschoten / dewijl datze niet wisten waerse daer mede souden blyven / dewijl het de Romeynen niet gheraden dochte / die aen te voeden / of aen eenige ander Koningen of Potentaten te vereeren.

Maer Lucius Piso meldet / datmense op de Kunplaets gebracht heeft / en eenighe daghloonders daer toe verordineert / diese den gantschen dagh met lange scherpe spietsen om henen gheiaeght hebben / om haer te verachtelijcker te maken. Maer watmen daer na met haer aenghericht heeft / daer van en melt hy niet / alzoo dat eenighe meynen / men heeftse niet gantsch om 't leven gebracht.

Pausanias schrijft: den grooten Alexander was den eersten die uyt Europa Olyphantē in Griekenlant gebracht heeft.

Het sevende Capittel.

Van der Olyphanten aengeborengoedtheydt, ende oock van haer kampen ende vechten.

DEn kamp van een Romeyn met eenen Olyphant is veelen bekent / dewelcke geschiede / doen Hanibal onse gevangens ghedwongen hadde / met malkanderen te

vechten/en den eenen den anderen also omb zeengen moeste van den welcken maer een man overbleef / den welcken Hanibal den Olyphant liet voor-bzengen/ende seyde hem 't leven toe/so hy den Olyphant konde overkomen / desen greep den Olyphant met sulcken ernst aen/dat hy hem om 't leven bzacht / niet sonder groote dzoefheyt van die van Carthago. Maer als Hanibal dachte/ dat dit gherucht soude strecken tot verkleyninge des Olyphants sterckte/ soo schickte hy den Romeyn eenige Ruyters na/die hem op den wegh doot sloegen:

Elianus schrijft: Den Koningh in Indien laet alle jaren eenen kamp houden van eenige Dieren met de Olyphanten: Wanneer den Olyphant vechten wil/ soo slaet hy sich selfs eerst met synen snuyt / en maekt sich selver so toornig.

In den Krijgh met den Koningh Pirrho is men eerst gewaer geworden/hoemen de Olyphanten hare snuyten kan af-houwen.

Fenestella schrijft/dat den eersten kamp met de Olyphanten geschiet is te Romen op de Kun-plaets/ als Claudius Pulcher Bouw-meester/ende Marcus Antonius en Aulus Posthumius Borgermeesters waren/ in't jaer 655 na de bouwinge der stad Romen/over twintig jaren daer na/ als de Lucelli Bou-meesters waren/sagmen Olyphanten met Stieren worstelen en kampen. En als Pompejus de tweede-mael Borgermeester was/doemen de Goddin Veneris Tempel oprichte/heeftmen 20/ofte so ander seggen/ seventien Olyphanten gesien/die hielden in de Kun-plaets een schieten met lange Javelijnen tegen sommige Getulische Slaven/en als een beyde de beenen ontstucken was geschooten/soo begost hy wonderlijck te vechten: want hy kroop op synen knyen onder den anderen hoop / en greep een Javelijn/en worp die in de hooghte / ende alsse wederom leege bisl/was 't genuchte om aen te sien/so lustig alsse om en wederom draeyde/gelijk oft se de Olyphant uyt rechter konst/en niet uyt quaethept opgeworpen hadde.

Daer gheschiede noch een abominerlijcke pots / met eenen anderen Olyphant/ als hy synen scheut gemist hadde/ so treste hem synen kamper met een Javelijn onder 't een oogh in den kop/also dat hem de herssenen geraekt worden/ daer begosten al de andere Olyphanten uyt te breken/niet

sonder

sonder groot perijckel des volcks / dewijle alle tusschen de yseren Teenen besloten waren / datse niet wijcken konden. Daerom als Cesar Dictator wordde / en noch eens alsulcken Schouspel wilde houden / sa liet hy rontsom de schouplaets graben op-werpen / dewelcke de Keyser Nero wederom liet vullen / op dat sijn Ruyters ruymte souden hebben.

Waer om wederom tot d'Olyphanten van Pompejus te komen / waer van wy hier boven gheseyt hebben / dese siende geen kans om den doodt t'ontkomen / namen (met tranen en een erbarmelijck gehuyl) hun toevlucht tot de toesienden volck barmhertigheyt / dewelcke sy sodanigh beweeghden / dat het volck (sonder achtingh te nemen op Pompejus machtige heerlijckheydt) daer van daen ging / schreyende uyt meedoghentheydt over dese Olyphanten / Pompejum verfloeckende / ende hem het quaedt toewenschende dat hem korts daer na over quam.

Elianus seyt : By des Keysers Tyberij tijden / wordde te Romen een Schou-spel gehouden / daer vrocht een sommige Olyphanten / dewelcke hy met sijn woorden dede dansen na de konst / en wisten sich ock konstigh te draeyen om en wederom / ock dedense fraye sprongen.

Als den Keyser Julius de derde-male Borgermeester wordde / hadmen twintig Olyphantē / die streden tegen vijf hondert Voet-knechten en noch twintigh andere / droegen groote kasten van hoorden gemaeckt / daer in waren t'sestig Voet-knechten : dese streden tegen vijf hondert Ruyteren / en ock soo veel Voetknechten.

Ter selver tijt dat de openbare Schermers en Swaert-vechters wierden afgeseyt / 't welk was geduyrende de regeeringe van de Keysers Claudius en Nero / doen vochten de Scherms en Swaerdt-vechters met d'Olyphanten lijf om lijf.

Men seyt dat de Olyphanten soo goedigh teghen ander Dieren zijn / dewelcke sy met sterkte te boven gaen / dat so wanneer sy onder hare kudde komen / datse die dan met hare snuyte goedelijck af-wijsen / om datse onder haer niet onversiens vertreden en souden worden.

Solinus sept : Alsse een Mensch in de Wildernis sien gaen dolende / die brengen sy op den rechten wegh.

Elia-

Elianus schrijft: De tamme Olyphanten dragen groote liefde tot den genen diese voederen en regeeren: Want voor eenige jaren wasser een Indianer / die vont eenen jongen witten Olyphant / dien selven trock hy op / en onderhielt hem seer blijtigh / en maeckten hem tam / en hy versorgden hem van alles seer neerstig / en hy reed op hem als hy groot was / den Indianer hadde hem seer lief / en worde van den Olyphant oock seer bemint. Als nu sulcx voor den Koninck quam / liet den Koninck / den Indianer om den Olyphant aensoecken / den Indianer sloegh den Koninck sijn begeeren af / en vluchten met den Olyphant in een wildernis. Hierom worde den Koninck toornigh / en beval men soude hem soecken / en hem tot een straffe daer brengen. Den Indianer van des Koninckx dienaers achterhaelt zijnde / worde met stenen geworpen / en na dat hy hem lange ter weer gestelt hadde / bleef hy doot / den Olyphant siende sijnen meester doot van hem vallen / worde so toornigh / en stelde sich so te weer / om zijn meesters doot te wreken / dat hy haerder veel om't leven brachte / en de andere verkroopen ende ontliepen hem. Daer na nam hy sijnen Meester met den Snabel sachtelijcken op / en bracht hem in de Hutte die sijnen Meester ghemaeckt hadde / en bewees daer mede de schuldige danckbaerheyt / tegen sijnen opvoeder en Heer.

Sy en beschadigen niemant die haer met vreden laten: Altijt gaender haerder een gantschen hoop by malkanderē daer en zijn geen dieren diemen minder alleen vint gaende.

Wanneer datse van de Ruyteren beset en vervolgt werdē zonemen zy de swackste / die dan moede oft gewont zijn / int midden van haren hoop / en wisselen alsoo den eenen voor den anderen / gelijck of zy menschelijck verstant hadden.

Alsse gevangen zijn kanmense met Garsten-water tam maecken.

Het achtste Capittel.

Hoemen de Olyphanten vanght.

IN Indien vangtmense also: Den Meester van de Olyphanten drijft eenen tammen Olyphant voor hem heen / en als hy dan ergens eenen wilde aentreft die alleen is / 't zy dan dat hy van de hoop afgedwaelt / of uytgemonstert is / dien vaet en drijft hy soo lange tot dat hy moede wort /

ende dan gaet hy daer opsitten/en regeert hem niet anders als den tammen.

Aristoteles schrijft: der Olyphanten Jager set sich op eenen tammen Olyphant/en jaegt den wilden daer met na/ en als hy dan ergens eenen wilden aentreft/,zo hitst hy zijnen tammen daer aen / dat hem die met stooten en slaghen moede maecke / dan maeckt hy sich stuck op den wilden Olyphant om dien also tam te maecken. So lange als hy nu op hem blijft / zo stelt sich dat Dier wel aen/ maer als hy daer af gaet/zo woyden de sommige wel wederom wilt doch niet alle.

In Africa bangtmense in graben/ die de Jongers daer toe gemaeckt hebben/ en subtijtelijcken weder toegedeckt/ als haerder een daer in valt / zo onderstaen sich de anderen hem weder daer uyt te helpen / de welcke alderley hout en blocken wat se konnen krijgen/in het gat wentele/meynen de graben also weder te vullen / oin dat hy daer op soude mogen upt-komen.

Eer dese manier op quam / placht men de wilde Olyphanten diemen tam maken wilde/ eenen seer diepen kuyl te graben 't welck met lange houten (die midden gebroken waren) seer bedzieglijck toegestelt was/ zo lange op Peerden na te jagen / en alle passagien met water en kuylen te besetten/ en dat se nergens henen en konden / mosten dan also wederom te rugghe / als sy se dan in de kuyle hadden/ lieten se die daer in sitten verhongeren / en maeckten se daer met tam. Maer alsse weten wilden/ offe haer wilden aert afgeleyt hadden/boden zy haer een tack van een Boom/en wanneer dat se die goedelijck aen namen / dat was een teecken dat se tam ghenoegh waren / ende hare wilthevt ghenoeghsaem verlaten hadden.

Eeghenwoordigh schietmense na de voeten / de welcke haer seer woeck zijn/ook om haer tanden te verschoonen.

De Trogloditer/ welcke nae hy het Moozen-lant woonen/ en sich alleen van de jacht der Olyphanten ghenereen/ klimmen op de naeste Boomen / daer de Olyphanten ghemeenlik met groote hoopen hare ganck langs nemen alsse dan de leste van de hoop sien komen/ daer valt dan haerder een met een groote rassigheyt op het achterste van de rugh/ en grijpt hem met den slincker-hant by den staert / en de

Aaf

slaet hem sijnen voet binnen aen de slincker-zyde/en delvÿt hy dan soo aen hem hangt / soo heeft hy een scherpe Vÿl in de rechter-hant/daer mede verlemt hy hem 'teene de knye-schÿf/en so wort in't weder afvallen hout hy hem de spanaderen van de andere knye-schijven ontstucken/ 'twelk alles met een sonderlinghe behendigheyt en rassigheyt ghe-schieden moet.

Andere gebruycken noch een gelvisser/ doch bedriegelÿcker konst/ sy zetten eenen grooten opgespannen Boge van beeren op de Aerde / daer aen houden twee jonghe stercke Mannen vast en stÿf/ die andere spannen hem ock met sulcken gewelt alsse konnen/ende als de Olyphanten daer langs willen gaen/schieten syse met langhe stralen van onderen op/ en dan speuren sy de bloet-druppelen soo na.

Strabo schrÿft: Sommige Jagers schieten de Olyphanten doot met Pÿlen die vergiftig zÿn met de Galle van de slangen/andere nemense waer / aen welcke Bomen datse gemeenlÿk plachten te leunen/ alsse rusten of te slapen wilden/die selfde sagen sy by naest in stucken / en als de Olyphanten daer tegen komen leunen/breekt het bovenste af/ en dan vallense daer met neder / dan springhen de Jagers terstont op haer en brengense om.

De Wÿfkens zÿn onder hen veel vreesachtigher als de Mannekens.

Het negenste Capittel.

Hoe men de Olyphanten temt, ende tot den Krÿgh gebruyckt.

DE wilde Olyphanten maecktmen tuchtsaem met duythongeren en met slagen/en alsmense met ketenen t'zamen koppelt/en de tamme Olyphanten daer by brengt/ die wetense te stillen en te tuchtigen.

In den tÿt haerder Generatie zÿnse het alderwiltste / also dat sy hun selven dickwils de Tanden uytstoten/ende haer percken in Indía daer mede bestroyen / daerom en laetmense niet veel by malkanderen komen / maer meen doet de Mannekens ende Wÿfkens van den anderen/ de welcke men in India met groote kudden vint.

Alsse tam worden soo gebruyktmense tot den Oorlogh/ men timmert houte huysskens daer geharnaste mannen in konnen staen/ en die maecktmen haer op den rugghe / soo draghen sy de geharnaste Mannen voor den bystant / en soo

worden

worden groote slachtingen in Oosten met haer gedaen / sy breken de slaghordeningen van den vyandt / en loopen des vyants krijghs-volck ter neder.

Philostrates seyt: Daer konnen haerder tien/ja ook vijftien in een kaste op den Olyphant sich bergen/en teghen de vyanden schieten. Elianus: Eenen Olyphant kan vier gewapende Mannen op sijnen blooten rugge draghen/dat de eene op de rechter/en de ander op de slincker zyde kan weer doen/den derden die sit achter/en hout daer de wacht/ den vierden in't midden/ die regeert den Olyphant.

Gesnerus betuyght uyt de oude Scribenten/ datter eene Olyphant(in den slagh die den Coning Pyrrhus voor Argas vielt/) aen eenen Wagen was gespannen/daer sijnen Heer op sat/den welcken hy soo lief ghehadt heeft/dat doen hy sagh dat den Coningh met den sijnen begonde onder te liggen/en des Heeren knecht ock verslagen was / so heeft den Olyphant met den waghen beginnen te loopen en te ruunen/sonder ophouden oft yet aen te sien / soo langhe tot dat hy sijnen Heer uyt des Vyanden handen in sijn Landt en by sijn Vrienden gebracht hadde.

Als sy een Vercken hooren krijten/ so verschricken zy / en alsse gewont ofte slaeuhertig zijn / soo wijcken sy te rugge sonder ophouden/en doen groote schade onder den haren.

Elianus en Volaterranus schrijven: Dat de Olyphanten verschricken voor eenen gehoornden Ram: Als de Romeynen sulcks in ervaringe zijn ghekomen/hebben sy in eenen slag tegen den Coning Pyrrhum/des Conings Olyphanten eenige gehoornde Rammen voorghestelt/ en haer daer mede te rugge gedreven / en die Victory daer door verkregen. Item/ als die Magarenser met de Antipatro eenen slagh zouden houden/ namen sy ettelijcke Vercken/en bestreecken se met Vercken Harst/ staken se alzoo aen brant/en worpen se voor Antipatres tamme Olyphanten / als die Vercken nu schrickelijck begosten te krijten/ so worden de Olyphanten van verschrickthey t weder wilt/en weken met groote rasernye te rugge. Daerom plachten zommighe by de Olyphanten (als zyse eerst temmen wilden) jonge vercken te houden / op dat zy hares knorrens en grijnsens metter tijt zouden ghewent worden / om daer voor sich te weyniger te verschricken.

d'Olyphant

d' Olyphanten in Africa verschricken sich seer voor de Indiaensche Olyphanten/datse die van hreese nauwelijcks durven aensien/want zy veel grooter en schrickelijcker zijn.

Het thiende Capittel.

Van der Olyphanten geboorte, Natuer, gestaltenis ende eygenschap.

IN 't ghemeen houtmen 't daer voor / dat de Olyphanten thien jaer dragen/en maer eens van haer leven. Maer Aristoteles seyt maer van twee jaren / ende datse elck maer een Jongh voort en brengen.

Diodorus Suculis seyt/datse maer sesthien of achtien maenden dragen/ en dat de Moeder het Jongh ses jaren opvoet.

Epiphanius, Bisschop van Cyprus / schrijft aldus: Het mijf ken van den Olyphant soekt een kruyt Mandragoram genoemt/ het welcke zy proeft / en ontsteken zijnde met een lust om te genereren/gaet zy tot het Mannekē/en biet hem 't selve kruyt/van't welcke hy gegeten hebbende brant van lust en begint te ghenereren: als nu de tijt aenkomt om te werpen/so gaet zy in het water/ so verre dat haer het selve tot aen de spenen komt / en also baert zy / want so zy haer jongh op der aerden wierp / soen soude zy het niet konnen oprechten/om dat het geen buygende beenen en heeft.

Dat d'Olyphanten van selfs gaen, leggen en weder opstaen konnen, heeft men in dese Nederlanden gesien, aen den genen die nu eenige jaren herwaerts alhier geweest is.

Sommige leven twee hondert jaren/eenige ook drie honderd: Haren besten onder begint tot haer vijfstigh jaren. Sy zijn geern by Rivieren en waterlijcke plaetse/hoewel datse van wegen hares grooten Lijfs niet en konnen swemmen.

Koude en mogen zy gantsch niet verdragen. Sy krijgen geen ander sieckte als buyck-loop.

Ick vinde geschreven dat men de Pijlen / die in haer geschooten zijn/ seer lichtelijck kan uyt krijgen alsmense olij ingeeft / maer hoese meer sweeten / hoe dat het yser vaster in hun vleesch aenhout.

Alsse aerde eten so voordense kranck / doch so zy die veel ende dicklijcks gebruycken / soo schadet hun niet. Sy verslinden ook steenen.

Haer aengenaemste spijs is holle Boomen en oude stommen/die hooge Palmbomen trecken zy met hare kop ter ne-

der/

der/en als zy die om leeg hebbe/so eten zy de dadels daer af
Met den mont eten zy: Maer door den langen snuyt/het welck men (niet onbillijck) haer hant noemen mochte/ drincken/ ademen/ smaecken en ruycken zy.

Aristoteles: Den Olyphant gebruyckt sijnen Snuyt in plaets der hande/want daer met brengt hy spijs en dranck in den mont. Desen Snuyt is hol en beweeghlijck/dat zy hem konnen uytstrecken ende wederom op halen ende tot sich buyghen. Den Snuyt is zoo sterck dat hy daer mede groote Boomen kan uytgraben / ende swaere tacken kan afbreecken.

Vertomanus: Ick hebbe dickmaels gesien dat een Olyphant met zijnen langen snuyt kleyne Penningen op nam/ en zijnen Voerman oft Regeerder langhden/ den Olyphant uyt Oost-Indien in Nederlant gebracht, heeft dit selve ook gedaen, oock dat zy groote boomen delwelcke han vieren-twintigh Mannen niet en mochten verroert, worden/ van de plaets trocken.

Albertus: Den Olyphant heeft eenen wonderlijcken snavel over thien ellen lanck/met den welken hy seer veel waters kan vatten/ om de Jagers en omstanders daer mede te bespuyten. Wanneer zijne stem door dien snabel of snuyt laet gaen/zo luyt het of men in een groot strom-horen blies

Geene Dieren en haten zy so seer als de Muysen / ende wanneer dat zy sien/ dat een Muys dat voeder in hare kribben aengeroert heeft/en willen zy daer niet van eten.

Als zy door het drincken eenen Egel of Bloet-suyger in sticken/zo lijden zy groote pijn/ en als die boven inde lucht-ader blyft hangen / zoo is 't noch erger.

Op de rugge hebben zy een seer harde huyt/ maer eenen weken buyck een korst en dun hayr over haer gantschen lijf. Haren staert en konnen zy so veel niet van genieten / dat se de Vliegen en ander ongediert daer konnen mede afweeren die haer plagen/ delwelcke zy met haren reuck seer tot haer locken. Doch zy hebben een gerumpelde huyt/ die konnen zy strack setten / en de Vlieghen drijven zy met een sterck gesnuyf daer op/ en alsse dan met hoopen daer op sitten/ zo rimpelen zy de huyt weder over malkandere / en wat daer tusschen blijft/dat moet sterven. Also gebruycken zy haren huyt als ander dieren den staert / oft de Manen.

Gelli

Gellius schrijft: Hy heeft Olyphanten haer gesien/die uyt de nieuwe Eylanden heen komen/van twee spannen lang.

Hare tanden worden seer duyr en weerdigh gehouden/ 't is een seer kostelijcke matery/om Beelden van te snijden.

Noch heeft de menschelijcke macht een ander lof daer van bedocht/dat is/ datmen smaek vint in 't knorbeen dat in der Olyphanten snupt ofte hant was/ en sick geloof dat dese smaeck uyt de inbeelding spruyt/ meenende datse van Vvoor of Elpenbeen eten.

Die groote Tanden worden voornamelijk in de Tempel gesien. Doch heel achter in de buytenste grensen van *Africa 'twelck aen Moorenlant komt / daer maecktmen der Posten ende Deur-stijlen van/ende men gebruyckt se voor palen en sparren aen de tuynen en stallen om het Vee aen te binden/gelijck sulks Polybius uyt den Gulluffa Regulo betuyget.

* Dat is in Guinea.

Het elfste Capittel.

Van de oneenigheydt der Olyphanten met den Draeck, ende waer datse meest gevonden worden.

DE Olyphanten vint men in Africa/op gene zijde van de Syrtischen Wildernissen/ Item/in Mauritania/ by den Mooren ende Troglodyten/ gelijck daer voren verhaelt is.

Maer die allergrootste vallen in India/ met de welcke die Draken gestadigh in de strijt zijn dese Draken zijn soo groot en sterck/datse sich soo hart om de Olyphanten konden winden/dat sy se versticken/ maer sy komen meest beyde om den hals: want als den Olyphant dan vallen moet/ so verplettert hy den Draeck met synen val in veel stucken.

Elianus seyt: De Olyphanten zijn voor de Draken seer bevreest / dewijl sy weten datse na haer leven staen.

Het twaelfste Capittel.

Van de voorsichtigheydt ende gestadigen Kamp deser twee Dieren,

DEse twee Dieren zijn in sulcken grooten voorsichtigheyt/doch yeder voor hem selven op sijn voordeel/dattet vele Menschen zeer in verwondert zijn / hoe die onvernuftige Beesten tot sulcken kloecken verstant konnen komen.

Als

Als den Draeck des Olyphanten weyde verspiet heeft/ soo schiet hy van eenen hooghen Boom na hem/ dewijl dan den Olyphant weet dat den Draek hem in rasligheyt wijt te boven gaet / en daer mede sijn Meester is / soo soeckt hy hem altijt aen een Boom/ofte Steen-klip te dringen/ende soo te verpletteren: Om dat hoog te komen / soo slaet den Draeck sijnen steert om de voeten van den Olyphant/maer den Olyphant kan met sijne snuyte des Draecken staert van sijn beenen los winden/ dan verstikt hem den Draeck met den kop in sijn mont/en belet den adem/en steeckt hem het vleys door/daer het weeckste is.

Solinus seyt: De Draken leggen sich aen de wegen/daer sy weten dat de Olyphanten haren streeck henen hebben / als dan de Olyphanten komen/so laten sy de gantsche kudde langs gaen/tot dat den lesten komt/ daer ballen sy aen/ en winden sich soo om sijne Beenen dat hy nergens henen kan / ende versticken hem dan.

Wanneer nu den Draek eenen Olyphant tegen komt / soo vlieght hy stracx tegen hem op/en steeckt hem recht na de oogen / daerom komt het dat men in de Wilderniſſe veel Olyphanten vint / die van honger en senijn gestorven zijn.

Wie soude nu ander oorsaeck konnen bewijsen/van dese groote vyantschap tusschen die twee Beesten/ als effen de natuyr selver: dewelcke (so het schijnt) een Schou-spel met dese twee Dieren wil aenrichten/ en die alsoo teghen malkanderen setten.

Ock zeytmen van deser Dieren strijt: des Olyphanten bloet zoude van naturen gelveldigh kout zijn/ zulcks weet den Draeck/daerom verbolght hy hem in de grootste hitte/ om met sijn bloet hem te verkoelen / daerom neemt hy vlijtig acht/waer dat den Olyphant gaet drinken/ daer geeft hy hem onder 't water/en als den Olyphant dan wil drincken / soo slaet hy sich zeer behendigh om sijne Snuyte / en krijght hem dan by het eene oor / en dewijl den Olyphant dan niet batten en kan om sijn oor te beschermen / soo verbijt hem den Draeck. Ende men zeyt / dat den Indiaenschen Draek zo groot zoude zijn/dat hy alle des Olyphanten bloet kan inzuygen / dat den Olyphant gantsch bloedeloos en uytgedroogt zoude wezen / en balt dan alzoo voor doot neder/van zulck bloet zoude den Draeck zoo droncken

wor

worden / als of hy soo veel Wijns gesopen hadde / also dat hy dan oock ter neder valt / ende met den Olyphant gelijck opdrooght.

Elianus seyt: Dat in Indta Draken gevonden worden die dertigh schreden lanck zijn / dewelcke geen bysondere namen hebbe / dan alleen datse genoemt worden Olyphanten Moorders: Dese Draecken nemen de Boomen waer daer sich de Olyphanten van geneeren / daer klimmense op en bedecken haer halve lijf / te weten het onderste met loof / het bovenste deel metten kop laten sy so aen den boom nederwaerts hangen / gheliick of het aen een Teel hinck / als den Olyphant komt / ende het bovenst af eten wil / schiedt hem den Draeck stracks nae de oogen / ende maeckt hem blindt / ende wint sich dan om des Olyphants lijf / ende steeckt hem onder den buyck doot.

Van der Olyphanten grootte, Tanden, Adem, ende Bloedt.

IN Africa zijn veel Olyphanten Onesieretes schrijft / dat in het Eylant Taprobane grooter en strijtbaerder Olyphanten zijn als in India.

In India zijnder bysonder lieden / die de Olyphanten weten te banghen ende te temmen / sy spannense aen den Ploegh / sy rijden oock daer op / ende gebruycksense in den krijgh. De Olyphanten brengen maer eenen jongen / die is so groot als een kalf van drie Maenden.

Den Olyphant heeft behalven de twee voorgaende tanden noch vier andere hoeck-tanden binne in den mont / daer mede sy de spijse knauwen / en sulcke tanden hebben de Mannekens krom ingeboogen / maer het Wijfken gaense recht uyt / haer Tanden wettense aen de boomen.

Voor den mondt ghevense een stem / gelijck als eenen die hart niese. Met synen snuyt geeft hy sulcken gelupt / als oftmen in een Delt-trompet bliese.

Met den aessem konnen sy de Slanghen uyt hare hollen trecken. Sy hebben een breede platte tonge / en eenen vierkanten buyck / van binnen zijnse gelijck een Vercken gestelt

De Olyphanten doen 't gene men haer gebiedt. De lieden Nomades eten het vleysch van de Olyphanten.

Het Olyphanten bloedt / voornamelijck van de Mannekens stilt alderley bloeden / diemen Rheumaticos noemt / het

Het is oock goet voor den genen die in onmacht liggen.

De stuckskens van't Elpenbeen in honigh gestooten / ende de oogen daer mede gesmeert / verdrijft de duysterheyt. Het Polver van Elpenbeen geschaeft / heelt dat gestveer om de nagelen aen handen ende voeten.

So den Olyphant eenen met sijnen Snupt over 't hooft strijckt ende daer snuyvet / sal de Hooft-pijn daer mede verdwijnen. Sijn lever is goet voor de vallende siecktе.

By-voeghsel.

Eenighe vreemde gheschiedenisse van de Olyphanten.

JAn Huygen van Linschoten verhaelt datter in Sian en Pegu, twee Koninghrijcken in Oost-Indien, seer veel Olyphanten zyn, die van Sian (seyt hy) hadden eenen witten Olyphant, (de welcke daer niet veel gesien worden, want die van Pegu houden die voor Heyligh, en aenbidden hem) den Koninck van Pegu dit verstaen hebbende, sont Gesanten met groote Scheuckagien aen die van Sian om desen witten Olyphant te mogen machtigh worden, maer die dat weygerende, trock al sijn macht by malkander in 't Iaer 1568 en versloegh van die van Sian eenige hondert duysent Menschen; waer door zy den Olyphant verkregen, maeckten die van Sian Tributarij aen haer lieden.

In Pegu zyn so veel Olyphanten, dat mender somtydts wel duysent by malkander jaeght, waer van men een hondert of soo veel daer van doen zyn, af neemt, en de rest weder laet loopen.

d'Olyphanten in't Eylant Zeylon achten sy de beste en verstandigste van de Werelt, en d'Indianen segghen, als andere Olyphanten by dese komen, so bewijsen sy haer groote eer. Men gebruyckt se in Indien om Packen, Vaten, Geschut en andere swaerte in de Schepen of ergens anders te brengen, groote Schuyten als Karaveelen schuyvense alleenigh uyt het water op het lant, haer eten is Rijs en Water, sy slapen gelijck de Ossen of Paerden, en buygen de knien ende alle leden als andere Beesten.

Te Goga (de Hooft-stadt van de Portugijsen in India,) soude eenen Olyphant een groote Fuste uyt het water op het landt schuyven, en om de swaerte van de Fuste dit niet konnende te wege brengen.

moſt men noch eenen halen, waer over hem ſijn Meeſter ſeer ſchandelijck toeſprekende, 't welck hy niet konnende verdragen, hervatte uyt miſmoedigheyt de voorigen arbeyt alleen, en begon met ſulcken kracht te ſchuyven, dat hy berſte en op ſtaende voet ſtorf.

Dit ſchrijft Linſchoten ſelfs geſien te hebben, dat eenen jongen Olyphant 't Roer van een Schip van acht hondert laſten, het welck in het water lagh, ſoude op het Landt ſchuyven, van waer het dan vorder op Rollen ſoude gebrocht worden, ende hier toe te ſwack zijnde, moſtmen noch een halen, want hy viel op ſijn voorſte knien, ſchreeuwende en krijtende dat de tranen over ſijn ooghen liepen. Den Meeſter hem ondertuſſchen verwijtende dat hy geen ſchaemte en hadde voor de Omſtanders, van ſulck een licht werck niet te konnen volbrengen. Den anderen Olyphant gekomen zynde, ſchooven het beyde half uyt 't water, den eerſten Olyphant voelende dat het werck lichter wierdt, ende dat hy het vorder alleen konde doen; ſtiet met het hooft en de tanden ſijn mede hulper wegh, en brocht het alleen voort daer het hoorde.

Des Winters worden de Olyphanten tochtigh, ende dan zynſe als dol ende raſende, en niet te bedwingen, daerom wordenſe dan buyten de Stadt aen Boomen gebonden met dicke yſere Ketinghen aen haer beenen, daer wordenſe gevoet, ende blyven onder den blaeuwen Hemel ſo langh als de Dolligheyt duurt, het welck is van April tot September, doch eerſe noch heel volkomen dol zyn, ende maer halfende half, latenſe die wel vijf ofte ſes daghen in't wilde om de korts-wijl loopen. Al ſulcken half dollen Olyphant quam te Goa eens op de Marckt loopen, daer men het Groen ende Warmoes verkocht, een yeder hem ſiende komen, packten haer aen een kant; een Warmoes-wijf mede in Huys gheloopen zynde, hadde door verbaeſtheydt haer Kindt vergheten, 't welck in een Mande op de Marckt by haer lagh; Deſe vrouwe was gewent dien Olyphant ſomtijts als hy op de Marckt quam, wel wat Groen voor te ſmijten, hy ſtiet en wierp al om verre waer hy by ende ontrent quam, ende dit Kint eyndelijck ſiende, noch in ſijn dolligheyt gedachtigh weſende de weldaden van dit Kindts Moeder, 't welck hy noch kende, nam het ſachtelijck met ſyn Snuyt van de Aerde, ende leyde het op een Leuyffen daer ontrent gemackelyck neder, ſonder eenigh leedt te doen, en daer mede wederom in ſyn raſernye voort varende. Dus verre Linſchoten.

Dion Caſſius verhaelt, datter (gedurende de Feeſten die de Keyſer Nero, ter eeren ſyner Moeder te Romen dede houden) een

Olyphant

Olyphant Was die op het hooghſte van 't Theatrum klom, en liep aldaer en danſte op een Koorde, dragende een Man op ſyn lijf.

Loys Guyon, in ſyne verſcheyden eſſen, ſchrijft aldus: in het Eylant Cochin in Ooſt-Indien daér eenighe Portugyſen woonen, vindt men een Getuygh-ſchrift ofte Atteſtatie van ontrent dertigh Iaren oudt, (dat is nu 't ſeventigh Iaer) ghemaeckt by Openbare Notariſſen ende verſcheyden Ghetuyghen, dat daer een Olyphant geſproken heeft, begeerende eten van ſyn Meeſter, de welcke hem de Ketel wees daermen de Rys voor hem in plach te koocken datſe ghеſcheurt was, de Olyphant de Ketel aen zyn Snuyt nemende, bracht hem tot den Ketel-boeter, de Welcke die maer ten halven lapten. De Olyphant die wederom by ſyn Meeſter brengende, liet de Meeſter hem ſien dat de Ketel noch geen water wilde houden, hy brenght hem weder tot de Ketel-lapper, die hem deſe mael noch niet dicht en maeckte, d' Olyphant gaet met de Ketel na de Haven, en ſcheptſe vol water, ,en ſiende dat het water daer noch uyt liep, loopt heel ontſtelt tot den Ketel-boeter, morrende en knorrende van quaetheyt, ende klagende over des Ketelaers bedrogh, dewelcke de Ketel eyndelick dicht maeckte, den Olyphant ginck weder naer de Haven om de proef te nemen, ende die goet vindende, maeckte eenigh teecken van danckbaerheyt, ende brocht die by ſijn Meeſter om ſijn eten te bereyden, het welck alſoo geſchiede. Garcias ab Orta, die geweeſt is in het Landt daer dit geſchiede van den Olyphant en den Ketelaer, ghetuyght dat dit Waerachtigh is, en dat van die hem hadden hooren ſpreken, noch maer twee of drie en Waren die het beveſtighden.

Die meer alſulcke Hiſtorien van den Olyphant of van andere Dieren in Nederlantſchen tale begeert te weten, die leſe de Hiſtoriſche betrachtinge, van Philippus Camerarius.

Het derthiende Capittel.

Van de Draken in Mooren-landt.

Draeck 1.

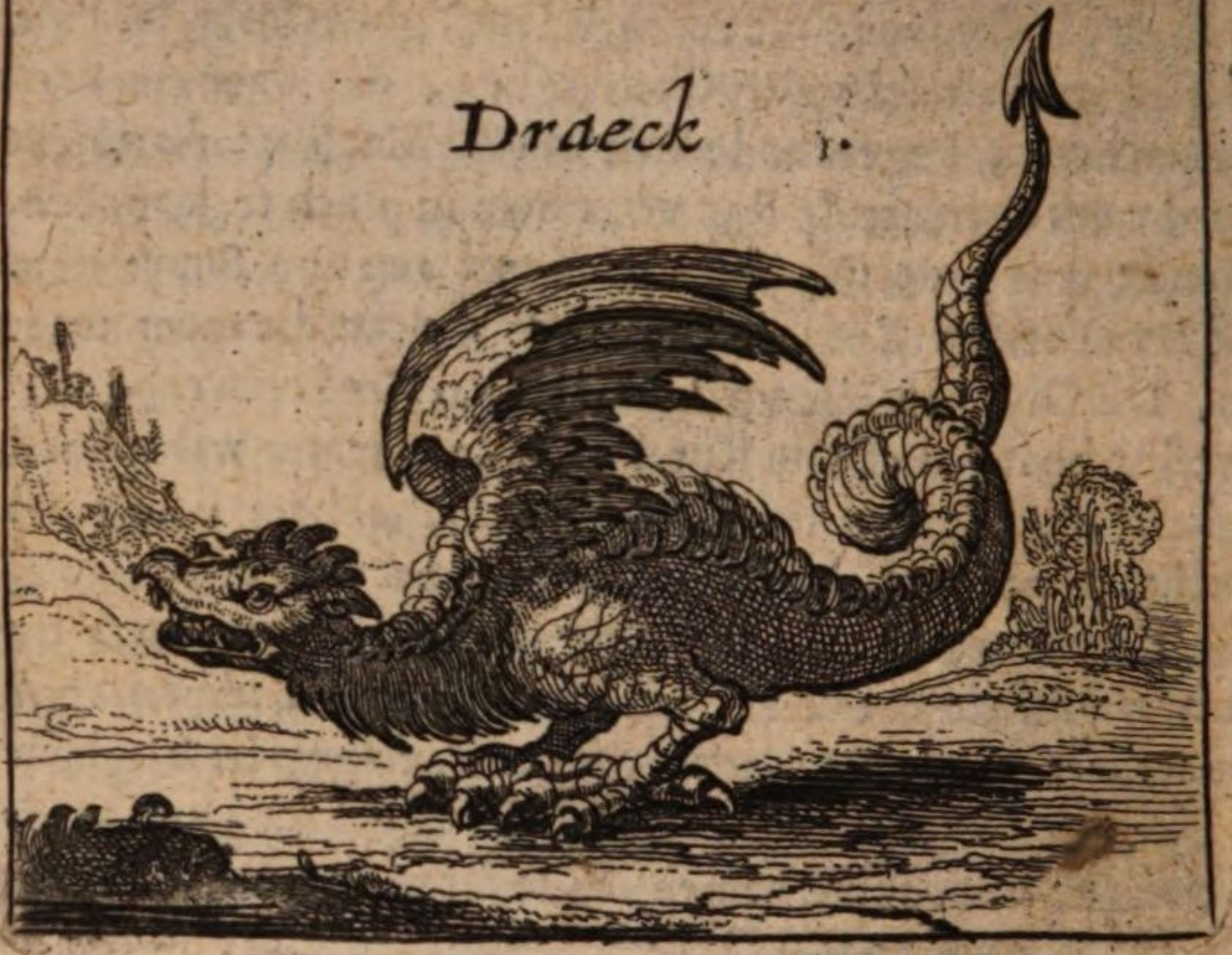

IN Mooren-lant 'vintmen Dzaecken van 20 ellen / die de Indiaensche seer ghelijck zijn. Maer het geeft my vreemt/hoe Juba daer aen komt/ dat hy derf schrijven/zy soude Bosch pluymen oft kammen op den Hoofde dragen

In Mooren-lant zijn Lieden diemen Asachyer noemt/ op dese wonden sulcke Dzaecken meest gevonden.

Men seyt hier van /dat zy sich aen de Zee-oevers selfst vier ofte vijf in malkanderen vlechten/ gelijck een vlot ofte vorde/en steecken de koppen om hooghe / die haer dienen in plaets van zeylen/ en swemmen also over Zee in Arabien om daer een beter weyde te soecke alsse in haer lant hebbe.

Ick en wiste geenen Mensche voor te brengen/die metter waerheyt soude konnen seggen/dat hy Dzaecken gesien hadde die Plupimen ofte Veder-bossen op den kop hebben.

Den Dzaeck heeft een Edel-gesteent in den kop/die men Dzaconites en Dzacontia noemt/ den welcken seer krachtigh is/ alsmen hem in den slaep den kop afhoudt/en also noch half levendigh van hem kan brengen.

De Dzaecken verslinden der Slangen eyeren zo gantsch

in/

en/daer na buygen en krommen sy haer soo langh en veel/ tot datse in haren buyck ontstucken zijn/ en dan spouwen sy de schalen wederom uyt.

Baden-vleesch over sich te dragen/soudt goedt zijn tegen 't senijn der Draken.

Xautes schrijft/dat den Draeck een van sijn Jongen dat doot-geslagen was / met dat kruyt Valis weder te recht gebracht heeft.

Met 't selve kruyt soude een Man wederom levendigh gemaeckt zijn / die van een Draeck gedoodet was.

So den Draeck in't voor-jaer onlustig wort/ dat hy niet eten mach/so helpt hy hem selven met wilden Lattigh.

Linschoten verhaelt datter in de Provintie van Bamba, en in 't Rijck van Congo, een soorte van Draken zijn, eenes Rams groote, sy hebben vleugelen en eenen steert, eenen langen beck, daer in veel regelen tanden staen, aten rauw vleesch, zijn van verwe blaeuw en groen, haer vel is als geschildert, en hebben maer twee voeten: Dese worden van swarte Menschen aldaer aengebeden.

De Poeet Lucanus meent datse nergens anders vergiftight en zijn als in Africa, daerse door de groote hitte vergiftigh worden. Daer hebbense, seydt hy, vergulde schubben op de huydt, en bedecken een groot deel van de lucht alsse vliegen.

Diodorus, Elianus. Strabo, Aristoteles, Solinus, en meer andere schryven van Draken van onghelooflijcke groote, hebbende schubben op 't lijf soo groot als Rondassen, en zijn 100 cubiten langh, ja sommige 240 voeten, souden heele Stieren, ja Man en Peerdt t'seffens ingeslockt hebben: dese houden haer in Ethiopien, Arabien, Indien, en daer ontrent.

Het veerthiende Capittel.

Van groote Slangen, en den Boas.

Megastenes schrijft/ dat in Indien soo groote Slangen zijn/ die gantsche Ossen en Perden op eten.

Philostrates schrijft in vita Apollinis, van een Slang die t'zeventigh ellen lang is geweest. En Suetonius in vita Augusti, van eenen die vijftigh ellen langh was.

Metrodorus seyt oock van Slangen/ die sich houden in't Eylant Ponto aen het water Thyndaes/die het gevogelte (hoe snel het oock langs vliegt) tot sich konnen trecken en verslinden.

Titus Livius weet ook noch wel te seggen van een Slange / teghen delwelcke den Roomschen Velt-heer Regulus in de Carthaginenser krijgh/aen het water Bagrada/met Bogen en ander krijghs-rustingh / als of 't hy een Stadt hadde willen bestormen / ten kampe trock: dese was 120 voeten lang / haren Balgh ende kinnebacken heeftmen te Romen in een Tempel sien hangen/ tot op den Numantischen krijgh.

Dit betuyghtmen oock noch met de Slangen in Italien/ diemen Boas noemt / delwelcke soo groot ende lang worden/dat alsmen eene (ten tijden Keyser Claudij) aen den berg Vaciana verslaghen vont / die een gants kint in haer lijf hadde. Sy worden daerom Boa genoemt / om dat sy sich in haer jeught met koey-melck behelpen.

Voyder en denckt het my niet noodigh alle de Dieren in 't lange te beschrijven / die uyt vreemde landen in Italien gebrocht worden.

Albertus seyt: soo lange de Slangen Boa noch jong zijn: houden sy sich by het Runder-vee / ende sonderlingh by de koeyen/die suygen sy de Melck t'samen af/ alsse volle Euters hebben/daer af worndense so groot en lang/datse daer na de Menschen en Vee groote schade doen.

In Brasilien zijn Slangen van 50 voeten lang, en dik naer advenant, sy kronkelen haer om de menschen of beesten, en drucken die alsoo doodt. Sy legghen in de Bossen als oude nedergevallen Bomen, en verrassen also 't gene sy konnen bekomen, maer men seydt datse niet vergiftigh zijn, dese Slangen noemen sy Tapure.

Olaus Magnus schrijft, datter in de Noorderssche Landen Slangen gevonden worden van 200 voeten langh, die haer opt lant en in't water houden, sy halen (seyt hy) de menschen uyt de Schepen en verslindense, doch dit is wat fabuleus.

Het vijfthiende Capittel.

*Van de Dieren in * Scythia, en in den † Noorderschen Landen.*

IN Scythia zijn weynigh Dieren / om datter weynigh kruchten ofte voeders is: In Duytschlant / daer 't aen Scythiam stoot / en isser oock niet seer veel. Doch daer worden twee naemhaftighe ghesl achter van wilde Ossen

* *Met Scythia meent Plinius, Muscovien, Polen, Pruyssen, Lijflandt, Denemarcken, Tartarien, &c.* † *De Noordtsche Landen zijn Sweden, Noorwegen, Laplant, Finlant, &c.*

ghes

gebonden/ als namelijck de witte Stieren / deze hebben lange hals-hayren/ende de sterken zullen Aver-ossen/ de welcke van het onervaren plompe Boven-volck alsoo ghenoemt worden / en zijn ontrent van de groote en ghestaltenis/ als Kalberen ofte Herten.

Uyt de hoorns van de Aver-ossen/ drincken de lieden in 't Noorden/ in elcker horen mach schier een gantschen Emmer nats/ andere makense voor aen hare spietsen. By ons in Italien zaeghtmense heel kleyn in platte stucken / die glinsteren zeer klaer ende hel/ alsmen Lanterens daer van maeckt / soo doen sy dat in besloten licht seer wit en klaer schijnen.

Solinus cap. 23. In het swarte Wout en aen den Noortse Gzensen zijn veel van de witte Stieren/ sy zijn zeer hayrachtig/ met eenen dicken langen hals/ hebbende Maenen als een Peerdt/ sy gaen de tamme Stieren in raddigheydt wijt te boven/ al vangtmense: so en kanmense niet temmen

Van den Aver-os, Wilde Buffel, Witten Stier.

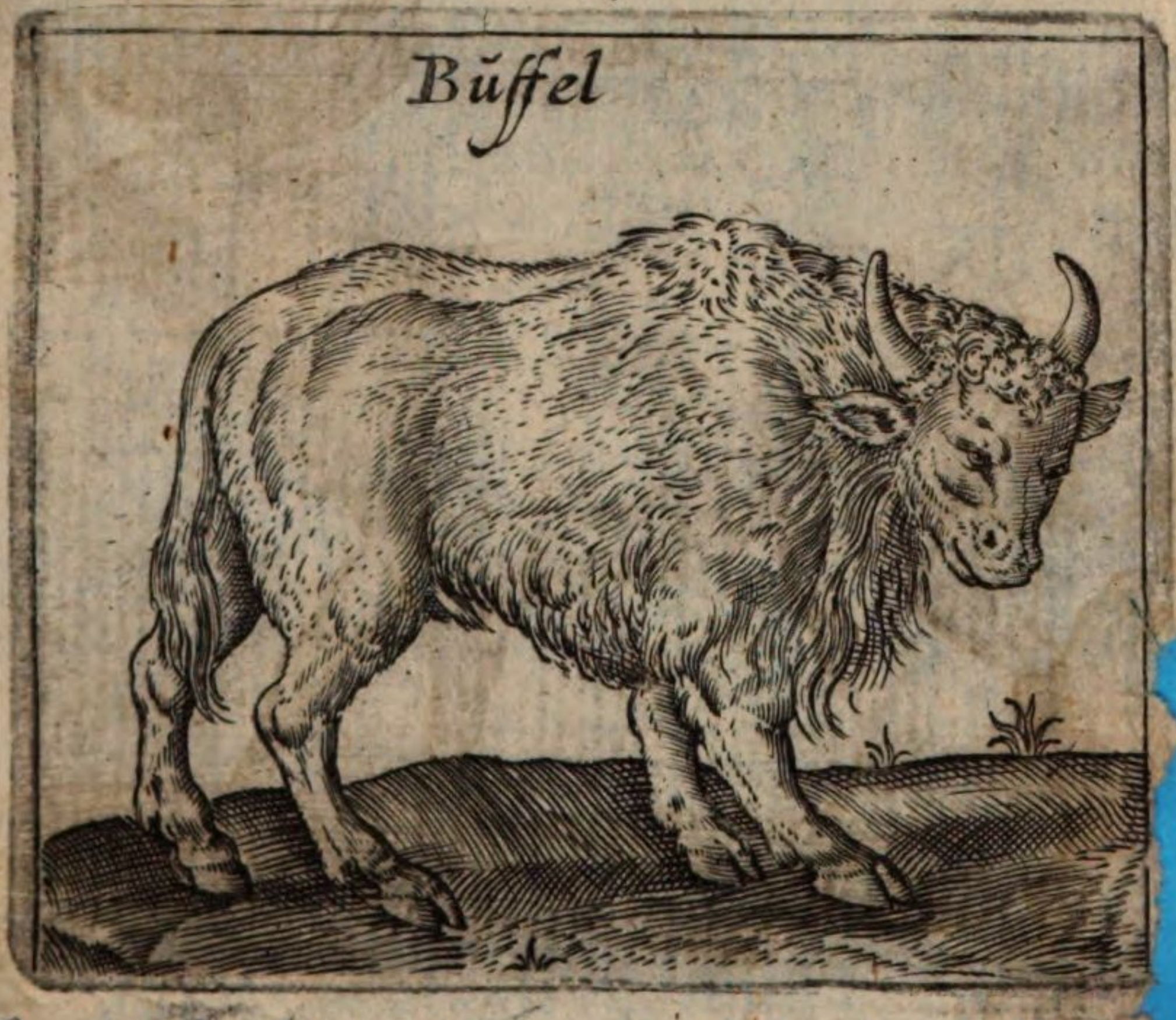

Cæsar lib. 6. Bell. Gallico. In het swarte Wout len Ossen/ diemen Uros noemt/ sy zijn kleynder dan Olyphanten/ ghestelt ghelijck de Stieren/ sy zijn

ferck en snel/sy en verschoonen Menschen noch Beesten / sy mogen oock nimmermeer gheteemt worden / alsmense hangen wil/ so hangtmense in diepe kuylen/de jonge Mannen daer te Lande oefnen sich zeer in dese Jacht / en wie datter vele vanght/ wort hooghlyckt gepresen. Hare horens worden met silver beslagen/en aen der Vorsten en Heeren Hoven dryncktmen daer uyt.

Van het wilde Peerdt ofte Wout-peerdt.

In de Noortsche Landen zyn gantse kudden van wilde Peerden/ gelyckt als in Asia en Africa wilde Ezels zyn.

Erasmus Stella, In Pruyssen zyn Peerden/die te tamme Peerden zeer gelyck zyn/alleen datse een weecken sachten rugh hebben / daerom en kammender niet op ryden/ haer vleesch wort tot spys gebruyckt/ en smaeckt oock niet onbillyckt.

Van den Elandt,

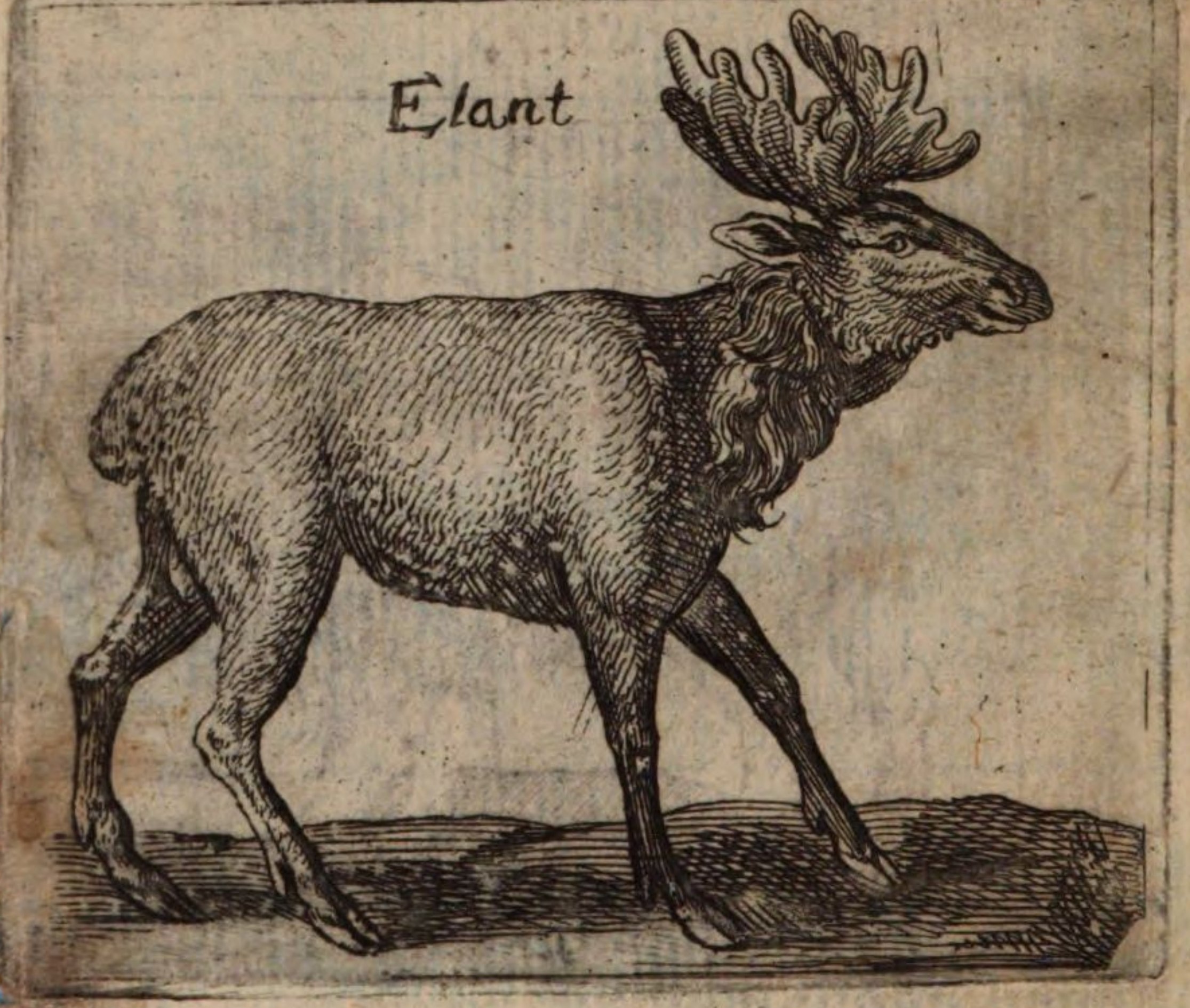

Er zyn oock Elants / dewelcke schier onse Muylezels gelyck zyn / indiense niet soo lange ooren en eenen langen hals hadden,

Elants

Elants-klauwen aen den bloten hals gehangen/ soude de vallende siecktе verdrijven/ zoo Erasmus Stella, Ammonius Agricola en Graef Sigismundus schrijven / maer Conradus Gesnerus hout niet veel daer van/ dewijl hy selfs seyt/ gesien te hebben/ dat het niet geholpen en heeft/ hy meyndt daer loopt soo wat aver geloofs onder / 't welck daer door veroorsaeckt/ dat dit Dier de ghemelde siecktе dagelijcks heeft. Hy schrijft oock wijder/ de rechte Elants-klauwen kanmen daer by kennen/ wanneer dat men se op't byer leyt so ruycken sy wel/ maer Koey-klauwen/ welke de lant-loopers en bedriegers somtijdts voor Elants-klauwen verkoopen/ sullen stincken als men se op het byer leyt.

In't Eylant Scandinauia zijn Hechten die by ons in Italien noyt gesien en zijn/ maer wel daer van gesegt/ dese zijn de Elants niet seer ongelijk/ maer sy konnen de knyen niet buygen. Daerom en leggen sy sich niet gantsch neder als se slapen willen / maer leunen teghen de Bomen: daer passen de Jagers vlytigh op/ ende saghen de Bomen so naf/ dat/ wanneer se daer tegen leunen/ daer mee vallen moeten/ en eer se konnen op komen / soo worden se ghevanghen. Anders zijn se zeer snel in het loopen / hoven hebben se zeer groote lippen / daerom / als se weyden soo gaense achterwaerts/ om dat se niet op het hooft stuyten en sonden / als se voorwaerts gaen wilden.

Albertus : Dat Dier Alches heeft aen den hovensten knevel sulcken langen lip dat het in de weyde niet eten en kan/ of het moet altijt achterwaerts gaen op dat de lip also slepe/ en hem niet in den wegh en soude zijn.

Vin den Rein, Reiner , Reiniger , Renschieron.

Robertus Stephanus in Dictionario : Die Heehen zijn grooter dan de Herten/ sy hebben hoornen op den kop met drie tacken uytgedeylt.

Olaus Magnus : Die Heehen zijn sneller in't loopen dan eenigh Peert/ sy loopen over ys en sneeuw. De Berg-knapen/ en Scandinania gebruycken se in plaets van Peerden/ hare Vrouwen of Maegden melken se gelijk de Koeyen/ sy konnen met eenen swaren last derrigh mijlen op eenen dag loopen.

Albertus : Dat Dier Rangifer is de Herten seer gelijk/ maer grooter van lijf en stercker/ 't loopt seer snel/ heeft drie hoo-

hoornen op den kop/en aen het voorhooft heeftet twee hoornens als beenen / met dewelcke het sich beschermt teghen sijn Vpanden.

Men schrijft dat in't Lant Peonia Dieren zijn/die men Bonasos noemt/ die hebben lang haer op haren hals ghelijck Paerden/ anders zijnse allerwegens den Os zeer gelijck/hare hoornen zijn soo krom ingebogen/ datse weynigh weers daer mede doen / daerom setten sy al haer betrouwen op het loopen/in't loopen maken sy Mist/den welken sy wel vier roeden weeghs konnen achter uyt spuyten/ en als sy de Jaghers daer mede konnen raecken / soo brandt't haer als vyer.

Aristoteles de Historia Animalium lib.9. c.45.

Bonasus is ontrent soo groot als eenen Stier/maer een weynig breeder en geel haer. De hoornen zijn haer gantsch om de ooren ghestroomt ende kool-swart / in sulcken een hoorn gaet vijf pont water/men plachtse voor Dranck-bekers te ghebruycken. Sy hebben korte staerten. Haer vleesch is soet ende lieflijck te eten/ daerom worter oock zeer na getracht: Alsse gejaeght worden loopense soo lange tot datse moede worden / dan werpen sy in der vlucht eenen Mist achter haer uyt / het welck de Honden en Jagers het haer ende bel afbrant waer't haer raeckt: daerse hare Jongen willen baren/maken sy rontsom een sulcken Mist/ghelijck een borstweer/ op dat niemant by haer en derf komen.

Het is oock een wonder/ dat de Leoparden / Panther / Leeuwen en diergelijcke andere Dieren de Naghels aen hare klauwen in-trecken/ alsse voort-gaen willen / op dat sy se niet stomp maken ofte afstooten en souden. In't loopen keerense die oock achterwaerts / en doense niet voorwaerts / dan alsse yet aengrijpen ofte vechten willen.

Het

Het sesthiende Capittel.

Van de Leeuwen.

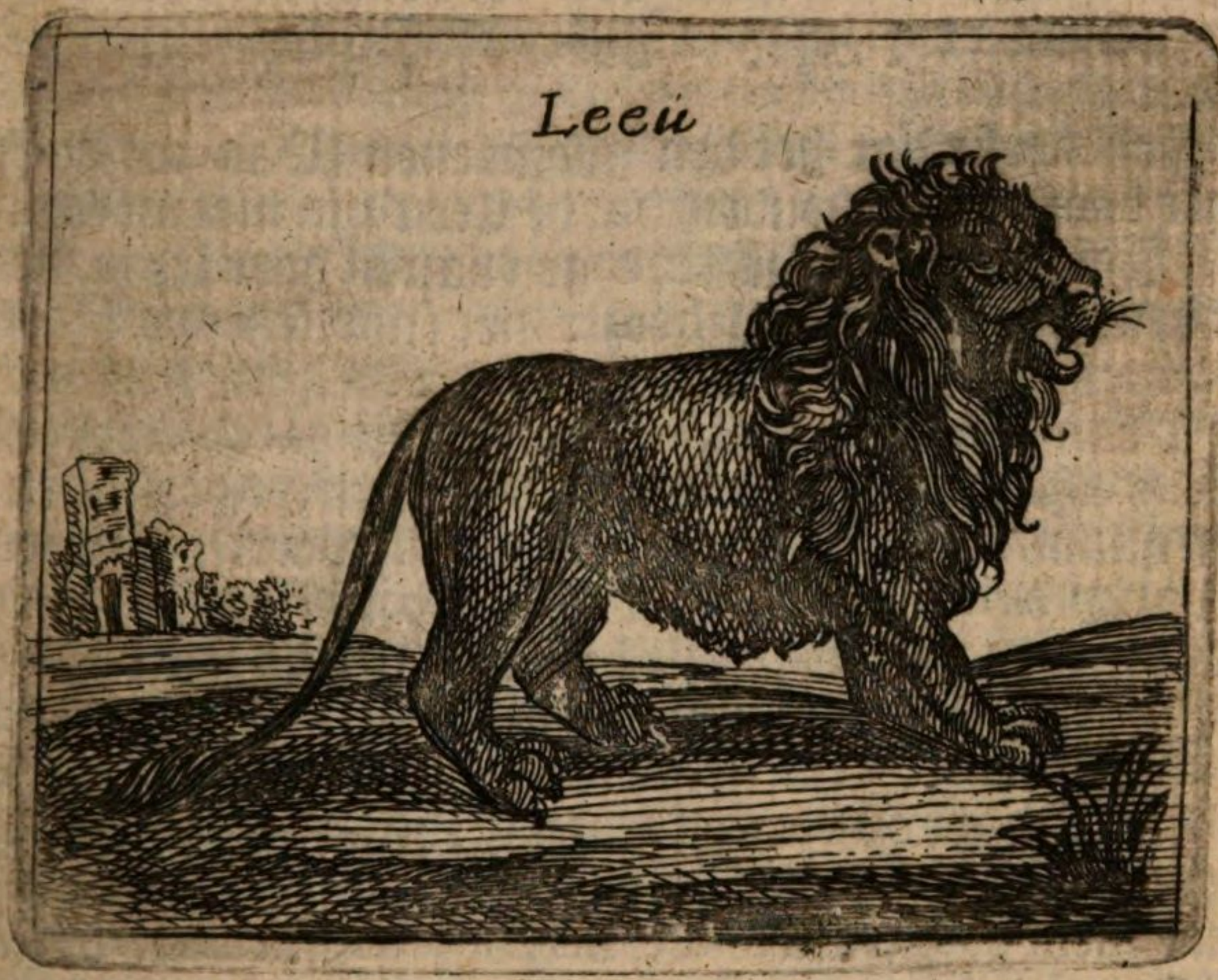

DIt zijn de edelste ende schoonste Leeuwen / die sijn langhe haeren om den hals en voor op de borst hebben / en dese komen van de oude Leeuwen zaet heuen. Maer delwelcke van de Luypaert geteelt zijn / die gebreeken sulcken cieraet / gelijck oock de Leeuwin / delwelcke seer hitsigh en geyl is / daer mede sy oock den toorn des Leeuwen tegen haer veroorsaeckt.

Albertus seyt: Den Leopart wordt ghegeneert van een Leeuwin en Parderdier / de koleur is gout-geel met swarte vlecken bespreenckelt / dit is een seer grimmigh en toornmoedigh Dier.

In Africa sietmen die dingen veel / daer die Dieren door gebreck des waters aen sommige beken met hopen versamelen / alsoo datter dickmaels menigerley ghesiachten der Dieren by een komen / alwaer dan de Wijfkens 't zy uyt geylheyt / ofte met gewelt van veelderley Mannekens bespronghen worden / daer van oock dat gemeyn spreek-woort by de Grieken is gekomen: Africa brengt altijt wat nieus voort. Den leeu heeft sulcken stercken reuck dat hy rup-

ken kan als de Leeuwin met het Parder-dier gesprongen heeft / daerom hy haer ook kastijt als de Leeuwin daer in schuldig is/ so wilse haer geern eerst wasschen eerse hy den Leeu komen dorf/ of sy volgyt een wijltijdt seen van herren na.

Ick merke dat het den gheneenen Man tot noch toe daer voor heeft gehouden/dat de Leeuwin niet meer als eenen Jongen soude voorthzengen van al haer leven/dewelke den buyck in der gheboorte met syne scherpe klauwen ontstucken scheurt / maer Aristoteles schrijft veel anders daer van / in 't welcke ick't ook houde dat hy recht heeft: Want als den grooten Alexander eenen sonderlingen lust aen nam/om te weten de natuer van alderley Dieren/soo beval hy Aristoteles, 't welck een voortreffelijker hoogverstandiger man was in alle konsten erbaren / dat hyse hem soude beschrijven/ liet daerom een gebod uytgaen in al syn landen/dat hy by een soude vergaren alle de ghene die sich enigsins daer op verstonden/ van jagen/vogelen/visschen/ diergaerden hanteeren / Vee hielden/ Byen / en alles wat daer toebehoort/also datter veel duysent menschē/uyt Asia en Grieckenlant vergaderden/den welcken hy alles onderwaeghde elck van het syne / en als hyse nu genoegh onderwaeght hadde/begoste hy vijftigh heerlijcke boeken van de Dieren te beschrijven/die ick alhier verkorte/ende sommige stucken die Aristoteles niet en heeft konnen vernemen/ hier by voege. Bidde alle goet-hertige Lesers / sy willen 't in 't beste nemen / ende sich door dit werck in de kennisse aller Creaturen (gelijck te voren den grootmachtighsten Koninghh Alexander gedaen heeft) verlustigen.

Nu den voorgemelden Aristoteles schrijft / die Leeuwin brenght in de eerste geboorte vijf jonghen/ende alle Jaren daer na een weyniger tot op het leste Jaer maer een/ende daer na wort sy onvruchtbaer. Als de Jongen gevorpen zijn/soo ligghense gelijck een kleyn stuck vleesch/onghevormeert / ontrent soo groot als een Weseltjen / in veertijen daghen konnense noch nauwelijcks gaen / ende sy en komen niet van de plaets ofte uyt hare hollen / voor datse twee Maenden oudt zijn.

Isidorus schrijft: Als de jonge Leeuwen eerst gevorpen zijn/soo slapense vier dagen en vier nachten / als ofse voor

waren

waren/daer na als de Ouden grimmigh begunnen te woz-den (daer van den Aertboden oock af heeft/ soo wozden sy wacker en lewendigh gemaeckt.

Epiphanius: De Leeuwin bzenght wooz een doodt en blint Jongsken/by 't welke sy dzie dagen lang (gestadelijk 't selve aensiende) blijft leggen/ en na de dzie dzagen komt de Leeuw en aessemt op het Jongsken / het welcke dan stracks lewendigh wozt/en sijn gesicht verkrijght:

In Europa/ tusschen de twee wateren Alheloen Nesto souden Leeuwen zijn/ delwelcke veel stercker en grooter souden wesen/ als de Leeuwen in Asia en Syria.

De Leeuwen zijn van tweederley geslacht / de eene zijn rondt en kozt in-gedzongen/ hebben kroese locken / en zijn een weynig blooder als de andere met langhe slechte haz-ren/ spen achten oock geen wonden ofte quetsingh.

Albertus: de Leeuwen zijn sommige kozt en klein/ zijnde aen den hals rouw-hayrigh en rasch/de andere zijn groot/ ook sterker/stout ende lustigh Als de Mannekens pissen/ soo lichten sy een been op gelijk de Honden: hare pis stinkt leelijck/sy hebben eenen sterken aessem/ sy dzincken selden/ en eten gemeenlijck over den anderen dagh / en als sy sich eens sat ghegeten hebben / konnen sich dzie daghen sonder-Spijs onthouden/het Vleesch verslinden sy by gantse stuc-ken/en soo de Mage de spijse niet al kan houden diese inge-nomen hebben/soo trecken sy het met de Klaeuwen weder-om uyt/op dat sy daer dooz (of het aen een loopen gaen sou-de) niet beswaert en souden zijn.

Xenophon schzijft in Pedia lib. 1. van den Koning Cyro/ hoe hy sijn Krijgs-knechten gepzesen heeft/dat sy den hon-gher wooz spijs hielden/ en beter dozst hebben konnen lijden dan de Leeuwen.

Dat sy tot een grooten Ouder komen/belijft Aristoteles daer mede / datmen haerder veel doodt vindt die geene Tanden en hebben.

Polibius schzijft/dat de Leeuwen in haren ouder de Men-schen aenvallen om datse niet meer soo sterck en zijn/ datse de andere Dieren konnen overweldighen / daeromm bege-ven sy sich in Africa by de Steden / ende hy heeft met Scipione / sommighe Leeuwen ghesien die men aen de Galge hadde ghehanghen / om de andere daer mede af te schzic-

schrycken datse sona by de steden niet en souden komen.

Solinus: Den Leeuw is seer tot den roof geneyght: daerom en sal hy oock niet meer aenvallen ofte dooden dan hem tot de spijse van nooden is / hy en sorgt niet voor den toekomende tijdt / hy en gaet oock niet geern des anderen daegs na het overgebleven Aes / maer hy laet het de andere Dieren / en voornamelijk de Menschen weg-slepen. De Menschen verwoorgt hy selven / ten zy dat hem den grooten noot daer toe dwinght dat hy geen ander spijse en kan bekomen / ofte dat hy seer grimmigh is.

Onder alle de wilde Dieren en isser geen so barmhertig tegen den ghenen die sich teghen hem verootmoedigen / den swacken ofte neer-ghevallen verschoont hy / en als hy woedende is / soo woedet hy noch eer over de Mannen als over de Vrouwen. De jonghe Kinderen en zal hy geen quaedt doen / ten ware dat hem den hooghsten hongers-noot daer toe dwonge.

Albertus zeyt: soo den Leeuw een Mensch in de Wildernis ontmoete / en dat sich den Mensch verootmoedighde / en viel voor hem neder en begeerde ghenade / hy zoude hem somtijts onbeschadight van hem laten gaen.

In Libia houtmen 't daer voor / dat een Leeu sich wat verstaet op des menschen bidden / het is waerachtig / dat ick op een tijt van een gevangē wijf in Getulia gehoort hebbe / na datse los ghekomen was / hoe datze door een Wildernis hadde moeten passeren / daer sy met haer bidden der Leeuwen grimmigheyde gestilt heeft / sy hadde tot de Leeuwen gesproken: Ick ben een arme zwacke verzeevene Creatuyr / bidde daerom gantsch onderdanighlijk / dat sich die edele Leeuwen aen my niet willen vergrijpen / noch hare doorluchtige heerlijckheyt (daer mede sy alle Dieren te boven gaen) met een zulken onweerdigen en ellendigen roof niet en willen verkleynen. Maer waer van dat het komt / datmen deze beesten met zmeecken en bidden yet soude konnen tot medelijden bewegen / daer van zijn de elderley meyningen / sommighe schrijven dat hare aengeboren eygenschap toe / andere schrijven 't Fortuyn of 't geluck toe / en seggen het 't by gebal geschiet. Of 't ook waer is oft niet / datmen de Slanghen met singhen uyt hare hollen kan locken / ter plaetsen daermen wil / om alsoo ghevoeghelijk te dooden /

daer

daer laet ick andere disputeren / soo langhe alsse willen.

De Leeuwen geven haer gemoet met den staert te kennen/ gelijck de Paerden met haer ooren: Want de natuyr heeft dese uytgesonderde Dieren oock met zulcke teekenen willen begaven. Daerom als den Leeu goedig en lieffelijk/ ofte den Mensche vriendelijk will zijn (het welk doch selden geschiet/ dewijl hy den meesten tijt toornigh is) soo houd hy sijnen staert onbeweeghlijck stil. Maer als hy begint te grimmen/ soo slaet hy sijnen staert ten eersten op de aerde/ en daer na op sijnen rugge.

Die Poëten Homerus en Lucanus schrijven/ dat den Leeu onder den staert in den hayre wat spits ofte scherps heeft gelijk spore/ met dewelke sy sich zelver zeer doet als hy den staert op de rugge slaet/ hem selven also tot toorn verwekt.

Textor: Als den Keyser Alexander in hoor-tijden die Jongvrou Martinam/ eenes Borgemeesters dochter (om dat se door banden ofte slaghen van haer geloof niet wilde wijcken/) eenen grimmighen Leeuw voor liet werpen/ soo heeft sich den Leeu by hare voeten geleyt/ en haer vriendtschap bewesen met sijn staert/ en woude haer niet beschadigen. Ock Elinterius ende de Jongvrou Piscia hebben de wilde Leeuwe/ die sy voorgeworpen waren/ tam ghemaekt. Als die Jongvrou Doria van den Keyser Numerriano verroordeelt was/ dat men se sijne wilde Dieren soude voorwerpen/ soo was onder deselve een Leeuwin/ die beschermde de Jongvrou van den anderen wilde Dieren/ en doorsef de Sergjanten op de vlucht.

Sijn grootste sterkte heeft hy aen de voorst/ als hy yemant met de klauwen quetst/ ofte met de tanden bijt/ soo loopt zwart bloet uyt de wonden/ als hy zat is/ soo en doet hy niemant geen schade.

Albertus: Wanneer den Leeu vriendtschap doen will/ ofte spelen/ soen verroert hy den staert niet gelijck de Honden/ als hy toornig wort en vergrimt is/ slaet hy met den staert tegen de aerde/ en dan weder op den rugge/ daer na valt hy aen/ en van quaetheyt wort hy zo verhitst/ dat hy sich selver jammerlijck quetst/ hy heeft een bovenmaten hitsigh hert.

Sijn edel gemoet speurtmen voornamelijck in sijn hoogsten noot/ want alsser op hem geschoten of geslagen wort/ so acht hy het met den eersten niet/ en wederstaet het niet

anders

anders dan met dreygingen/om te doen schricken/ende will daer mede te verstaen gheven / datmen hem eyndelijck tot wraeck dringen sal/ en als hy dan hem recht begint te weren/ soo en doet hy niet als gelijck of hy sijn leven verschoonen wilde/ en daer voor strijden/maer met sulcken gewelt/ en grootmoedigheydt / als of hy wilde bespotten hare sottigheydt/ datse hem hebben dorven aentasten / ofte sich tegen hem op-heffen.

Dese grootmoedigheyt bintmen oock by hem/ als hy op een wijt velt verbolght wort / om aen te grijpen daer men hem sien kan/soo wijckt hy en doet soo verachtelijcker wijs soo eenige tegenweer/gelijck of't hem geen ernst en waer/ God gebe hoe vele Jagers ofte Honden dat oock achter hem zijn/ maer als hy achter een hegge of diepen weg kan komen datmen hem niet en siet/soo blucht hy op het alderspelste dat hem mogelijck is/ de wijl hem dunkt dat hem daer niemant en siet / en dat de schande sijnder blucht daer bedeckt en niet gemerckt en wort.

Aristoteles: Soo lange men de Leeuwen in de Jacht sien kan/blucht hy niet/ en vreest oock niet/ en of hy schoon door de menighte sijner vyanden ghedwongen wort te rugge te wijcken/ soo en loopt hy doch niet/maer wijckt met gemaeckt voet voor voet/ hy staet dickwijls stil en siet om. Maer als hy eenige doncktere plaetsen vinden kan/soo vliet hy so snel als hy't best kan / gheljck of hy wiste dat het vlieden in't openbaer schande is. En als hy wederom op het blacke komt/soo en blucht hy niet meer / maer hy blijft staen / en siet om/en verwacht sijnen vyant / want hy wil niet datmen sijn blucht sien sal.

Wanneer den Leeu pet jaeght soo doet hy groote sprongen / dewelcke hy in't wijcken niet en gebruyckt. Soo hy gheswondt wordt / soo merckt hy seer nau daer op/ wie het hem gedaen heeft / ende den selven tracht hy voor de anderen seer na het leven. Maer die op hem gheschoten en niet getreft en hadde / die grijpt hy en tulmelt hem wel rontsom/en trekt hem ter neder : maer hy en wondet hem niet.

Elianus zept : Als den Leeu gequetst wort/zoo gedenckt hy zeer lange / en hy neemt hem voor dat te wreken / het staet dan so lange als't wil/also dat eens een Leeu een Jongeling onder veel Ruyters aentreffe/die hem een jaer te voren

ren met een pijl gequetst had/heeft sich aen hem gewroken

Als de Leeuwin voor haer Jongen strijdt/segtmen dat sy de oogen nederwaerts op der aerden hout/op dat sy sich voor de Jagers Swijnspietsen niet ontsetten en soude.

Elianus: Perdiccas van Macedonia des grooten Alexanders Hooftman/ ginghe op eenen tijdt in een hol daer de jonge Leeuwen in waren/en die Leeuwin niet daer zijnde/ nam al haer Jongen en droeghse wegh.

Anders en is het geen listig ofte argh-denckende Dier/ hy en siet niemant met quade ooghen aen/ hy en wil daer voor niet gehouden zijn. Men seyt alsse sterven sullen/datse in de aerde bijten/en al weenende sterven.

Dit grimmige stoute Dier verschrickt sich van het gherucht eenes leegen wagen/ oock voor het kraepen van eenen Haen/ook voor den kam van den Haen vreest hy sich/ voornamentlijck wort hy bange als hy in een vyer siet.

Ambrosius: De Leeuwē vreesen zeer voor de witte hanen.

Alceus seyt: Dat op een tijt een van de Cybeles Papen eenen Leeuw die hem op het veldt teghen quam/ met een Trommel verschrickt en in de vlucht gedreven heeft.

Als den Leeuw kranck wordt/ soo jaeght hy de Apen so lange dat hy sweet/en met dat sweet geneest hy sich selver.

Sclinus: Als den Leeuw kranck wort/ so verrast hy een Aep/ en als hy dien gegeten heeft/ soo geneest hy. Als hy (sieck zijnde) 't bloet van eenen Hont drinkt/soo geneest hy.

Den Vorst Quintus Scevola Publij Scevole Soon/liet te Romen/als hy Bou-meester was/ eenen kamp van ettelijcke Leeuwen houden.

Lucius Sylla/den Dictator, liet hondert lang-hayrige Leeuwen in sijn Richter-ampt met malkanderen strijden. Daer na lieter den grooten Pompejus op de Kuplaets ses hondert vrenghen/ daer onder drie hondert en vijfthien met langh hayr waren/ ende daer na lieter Julius Cesar vier hondert kampen.

Het heeft veel moeytens gekost/die Leeuwen te vangen/ voornamentlijck in kuylen/maer by Keyser Claudij rijden wiert by gevalle een veel lichter manier gevonden/die voor een soo grootmoedige Dier spotterlijck is: Want alsser eenen Herder van Getulia op het Veldt een Leeuw teghen quam/die hem wilde aengrijpen/sonam hy een linnen kleet

dat hy aen hadde/ende worp hem die in't aengesicht/ende ving hem alzoo. Het welck daer na die Kampers in openbare Schou-spelen verzocht hebben / ende is wel geluckt. Het is schier ongheloofflijck / hoe verzaegt dat schrickelijcke Dier wordt / alsmen hem maer eenen linnen kleet over het hooft werpt / want dan laet 't sich zonder eenige wederstant binden/ daer aen men speuren kan/dat alle hare krachten aen het gesichte hangen.

Epiphanius : Als den Leeu slaept zoo waken sijne ooghen /zoo dat hy den Jagher van zeven stadien verre siet/ springht strackx op/ en ontvlucht het.

Den Leeu gaende op de weghen/en den Jager ruyckende / weght met sijn steert de teyckenen van de voetstappen uyt het zant / op dat de Jagers deselve volghende/ sijn hol niet binden en hem vangen.

Dat Lysimachus den Leeuw / daer hem den Koninghs Alexander by hadde laten in sluyten / verwoeghde / en is zoo grooten wonder niet.

Textor. : Als Lysimachus Agathoclis zoon / van den grooten Alexander eenen grimmigen Leeu voorde voor geworpen/ zoo wonde hy sijnen Mantel om de handt / en stackse den Leeuw in de kaken / en greep hem by de tonge/en bracht hem alzoo om.

Munsterus schrijft in sijn Cosmographia: An. 1470 was 'er een grooten oproer tusschen den Bisschop van Keulen en de Stadt / daer waren twee Dom-heeren die hadden eenen Leeuw diese voor den Bisschop op-hielden/en dewijl sy een heymelijcken haet droegen teghen den Borgermeester/Heer Herman Gzien/ namen sy sich gelijckewel aen/ als oft sijn groote vrienden hadden geweest/en nooden hem eens op een tijdt te gast, en lieten den Leeuw daer teghen wel hongerigh worden / en als den Borgermeester quam/ nergens van wetende / brachten hem in een kamer daer den Leeuw lagh / ende stieten hem voort in/ende deden de deure achter hem toe/ op dat hem de Leeu zoude verscheuren. Maer den Borgermeester was niet onbehandig / als hem den Leeu quam teghen springen om te verscheuren/ sprongh hy achterwaerts / ende wont sijnen mantel om de Lincker-handt/en stiet hem die in den mondt/den welcken hy wijd tegen hem uytgespart hadde/ende met de rechter-

hant

hant trock hy sijnen ponjaert ende stack den Leeuw doot/ en quam alzoo onbeschadight daer van / maer de Papen worden terstont aengegrepen / en by den Dom aen eenen Galck (die daer toe gemaeckt was) gehangen.

Marcus Antonius bracht de Leeuwen eerst onder 't tjok/ en was de eerste diese te Romen aen den wagen liet spannen/ op de tijdt als den Borgerlijcken krijgh was / en den slagh in Pharsalien gehouden wiert/ het welck niet zonder eene sonderlijcke voor-beduydingh en gheschiede / als namentlijck/ datter veel kloecke en doorluchtighe verstanden souden vernedert en bedwongē worden. Maer dat hy sich met die Guchelster Cytheride / op de selve wagen daer de Leeuwen aentrocken/ liet ontvoeren / dat was een wonderlijken handel/ en stont van sulken Man seer spotterlijck.

Paulus Venetus: Den grooten Cham/ Koningh in Tartarien/ hadde veel stercke en schoone Leeuwen/ die soo tam gemaeckt waren / dat mense tot de jacht konde gebruycken.

Petrus Bellon, in syne aenmerckingen: Daer is een oude Kerk te Constantinopelen, alwaer den groten Heer eenige wilde Beesten doet bewaren, daer sagen wy met grote verwonderinge, dat aen elken Pylaer een Leeu gebonden was, dewelke sy los maekten, handelden, en weerom vast maekten als sy wilden, ja somtijdts door de Stadt henen leyden.

Elianus: De Indiaensche Leeuwen zijn het alderwiltste/ maer alsse gevangen worden / kanmense soo tam maken dat mense ter jacht in plaetse van Honden kan gebruycken/ want sy hebben een zulken sterken reuck/ dat se de Herten/ wilde Swijnen/ en Wout-ezels konnen af-speuren.

Den eersten daer wy van weten onder alle menschen/ die eenen Leeuw met de handt aen-ghegrepen ende tam ghemaeckt heeft/ dat was Hanno/ een Oberste in Carthago / den welken daerom in ellende verdreven worde / want sy hielden 't daer voor/ dewijl hy zulken sin-rijken kop hadde/ dat hy de alderwreetste dieren hem konde onderdanig maken/ waer te bezorgen / hy zoude de Borgers ock wel een gebit konnen in den mont leggen: en zoo over haer te heerschen komē: also was hem hare hyphey niet te betrouwen.

Elianus: in't lantschap Elymea/ zouden sy voor den Tempel Adonides zulke tamme Leeuwen hebben gehad/ datse de menschen festeerden. Als yemant die sit en eet/ haer lokt

ende

ende tot hem roept/ soo komense by hem / ende nemen het gene men haer geeft/ en gaender mede fijn op een zijde/ en eten het.

Johannes Leo, in het derde Deel syner Historien van Africa.

De Inwoonders van het geberghte in Barbaryen, worden niet van de Leeuwen aldaer overvallen, soo sy die niet vertoornen, ja die Leeuwen vluchten liever dan sy haer wreken, de Vrouwen, ja Kinderen maken haer bevreest, en jagen haer al dreygende van de huysen af.

Dat de Leeuwen sich op de Menschen betrouwen / en hulpe aen haer soecken / daer van hebben wy verscheyden exempelen. Mentori van Syracusa / ontmoete in Syrien eenen Leeu/ die sich biddender-wijs voor hem neder leyde. Mentor worde seer verschrickt/ en wilde gaen loopen/ den Leeuw onderliep hem den wegh/ en quam al na hem/ende lickte de voetstappen/ als of hy hem wilde festeeren. Doen merckte Mentor / dat den Leeuw synen voet ghe-swollen was/ en datter een Doorn in stack / hy zetten hem neder / en holp hem dat den Doorn daer uyt quam / ende verloste hem van syn smerten. Een Schilderye van dese geschiedenis te Syracusa getuyght dit zelve.

Volateranus en Textor schrijven van S. Hieronymo/ dat hy met diergelijcke weldaedt eenen Leeuw soo tam ghemaeckt hadde / dat hy sich liet zadelen / ende ghebruycken gelijck de Ezels/ om hout uyt de Bosschen te halen ende te huys te brengen.

Textor seydt / als den H. Macarius een Leeuwin haer blinde Jongen siende hadde ghemaeckt / brachtse voor syn hutte veel Vellen van wilde Dieren/ diese voor en na gevangen en gegeten hadden: dit was syn beloninge.

Diergelijcke geschieden met Elphi/ geboren uyt het Eylant Samo/ als die in Africa aen den Oever uyt het Schip ginghy/ en eenen Leeuw siende woorde/ die met den beck seerlelijk tegen hem gapede/ klom hy op eenen hoogen Boom/ en riep daer den * Liberem patrem aen / ghelijck wy gemeynelijck Godt aenroepen / als wy geen hope meer en sien. Den Leeuw/ hoewel hy't wel hadde konnen doen/ en liep hem niet na/ doen hy vluchte/ maer ginghy al sachtelijck na den Boom / en leyde sich onder teghen den Boom aen/

* Patris Bachus.

ende

en de suchte seer met een opgesparden mondt/daer mede hy hem verschrikte / gheliick of hy om hulpe gheheden hadde. Den Leeu hadde gierig gegeten van een Aes/en hem was een been in de kaecken tusschen sijn tanden blijven steken/ also dat hy niet eten konde / en leet groote smerte van honger/daerom lag hy so deerlijck onder den boom en gaepte als of hy om hulpe bad. Elphi merkte dat den Leeu wat van hem versoeken wilde / wist gheliickewel niet wat hy doen soude of den Leeuw wat soude te vertrouwen zijn/hy waegden 't ten lesten/en klom van den Boom. Den Leeuw schrikte sich soetjens by hem/en sparde den mont wijt open/ dat hy 't been konde sien / 'twelck hy hem met de hant uyt trock. Men zeyt dat sich den Leeu /den gantschen tijt dat 't Schip daer lag/so dankbaerlijk tegen hem betoonde als hy mochte/hy brocht soo veel wilbraets en vellen /dattet te verwonderen was. Daerom liet Elphi in dit Eylant Samo een Tempel oprichten/ ter eeren van den Libro Patro, den welke men noch na de geschiedenisse noemt den gapenden Vader. Hier moeten wy ons billijk verwonderen waer dat by toekomt/ dat dese wilde Dieren niet alleen de menschen voetstappen na en weten te speuren/maer weten ook hulpe by de menschen te soecken voor eenige ander Creaturen / hoe souden sy weten dat de menschen door haer verstant hun weten te helpen? Ten ware dat den hoogen noot dese Dieren soo weet te dwingen/dat sy 't versoecken souden op alderley manieren / waer datse hulpe mochten krijgen.

Ovidio schrijft aldus: In't gedeelte van West-Indien, dat heel rijk van Gout is, ende tot noch toe niet ontdeckt, Guaiana geheeten, ghelegen onder de Linie Æquinoctiael, tusschen Brasil en Peru, vintmen veel Tygers en Leeuwen, die de Inwoonders gantsch niet beschadigen. Maer de vreemde menschen die daer komen, verslinden en verscheuren sy wreedelijk, gelijk my geseyt is van een geloofweerdig Man, dewelcke aldaer verselschapte den Grave Sir Walter Raleg. een kloekmoedig Engels Heer, in't jaer 694. en die volgende jaren.

In Africa was eenen lijf-eygenknecht/met namen Androclas/dese moeste om eene misdaet / die hy teghen sijnen Heere begaen hadde/ vluchten/ so quam hy in een Wilderenis. Als hy sich nu om der Sonnen hitte wille socht te ver-

raeckte hy in een leeuwen hol. Als hy daer in-gheloopen was / quam den Leeuw ende hadde eenen langen spitsen Doorn in de voet getreden / als den Leeu Androclas in sijn Hol vont sitten / begoste hy hem te feesteren ende vrientschap te bewijsen / eñ stelde sich aen / als of hy om hulpe hadde willen bidden. Androclas woorde den Doorn siende / trock hem die uyt: den Leeu dede hem daer na sulcke vrientschap / dat hy drie Jaren by hem bleef / ende onderhieldt hem in de Wildernis / ende den Leeuw besorghde hem met wildtbraedt / t welck hy in der Sonnen brade. daer nae trock hy weder nae sijnen Heer / ende wilde met hem versoenen / maer sijnen Heere beklaeghde hem voor den Keyser / dat hy veroordeelt woorde / met soude hem een Leeuw voor werpen / eñ met den selven laten kampen om sijn leven. effen opde selve tijdt gebeurden het dat desen Leeuw (daer Androclas sich soo lange by onthouden hadde) gevangen eñ voor den Keyser gebracht werdt. Dewijl dan geenen grooteren ofte grousamer Leeuw voor handen en was als desen / soo woorpense Androclas daer voor / den welcken hem terstont voordt kennende / eñ niet alleen onbeschadight en liet / maer alle vrientschap bewees / eñ eenen Leopard (die daer mede tegenwoordig was / ende Androclas wilde aengrijpen) verscheurde. Den Keyser met alle de Omstanders dit nemende / waren seer verwondert / eñ Androclas met den Leeuw voorde het leven geschoncken van den Keyser: Elianus, Gellius libro 4. cap. 14. Jovinianus lib. 1. Amorum. Anthonius de Guevara Epistola 28.

Quintus Curtius verhaelt dat Alexander de Groote / een Leeuw met eenen slagh doode.

De Leeuwen en hebben in de Wildernissen geenen strijdt tegen malkanderen.

Alsse gevangen zijn / kanmense soo tam maken / datse sich / in den Wagen spannen laten als Peerden.

Sy hebben eenen kantachtige tonge / soo scherp als een Mijle / alsoo datse met haer lecken des menschen vel terstont daer mede af-wrijven.

Sy hebben eenen seer hardenkop / haer adem is fenijnig.

Leeuwen vet met Roosen-olij gemenght / ende het aengesicht daer mede gestreken / bewaert het voor Maselen / ende hout het wit. Oock heelt het den brant / ende verwreckt

alle

alle harde zweeren / ook met Roosen-olie ingenomen / is het goet voor de daeghlijckschye Koortse.

Men seyt ook / als sich yemant met Leeuwen vet smeert / dat alle ander Dieren voor hem vlieden.

Sijn Galle met water over de oogen ghestreecken / maeckt een klaer gesicht.

Die de vallende Siecktе hebben / souden een stuckxken van des Leeuwen Galle met een weynig sijns smouts in-nemen / en soo lange loopen tot dat het in hem verteert worde.

Het Leeuwen Herte met ander spijs in-genomen / soude de vierdendaeghsche Koortse verdrijven.

Albertus Magnus: Wie een bant van een Leeuwen Huyt om 't lijf heeft / die en vreest voor sijn vyant niet.

So yemant sijn Vleeschеet en sijn Water drinckt drie dagen lank / sal verlost worden van de vierdendaegse Koortse.

Wie des Leeuwen oogen onder sijne oxelen draegt / voor die sullen alle andere Dieren met neer-gebogen hoof den vlieden.

Men seydt / als sich yemant smeert met nat / daer een Hoen met Knosloock in gesoden is / souden hem de Leeuwen niet aengrijpen.

Binnen korte Jaren is dese konst gevonden / dat / soo wanneermen den Leeuw Vitriol in de Kaecken werpt / soude hem den mondt sot'samen getrocken worden / dat hy niet en soude konnen bijten.

Die Agriophagi geneeren sich het meest met Leeuwen vleesch.

De Fabel Ovidii, van den Leeuw, de schoone Atalantanei mochte niemandt genieten, dan die haer in 't loopen verwon. Hippomenes desen loop-strijdt met haer beginnende, hadde drie gulde Appelen van de Goddinne Venus verkreghen, dewelcke hy (als hy sagh datse voor hem was) voor haer ter zyden een voor een uytschoot. Sy hier door aengelockt, verloor soo veel tijdts met die op te rapen, dat Hippomenes desen loop-strijdt won, maer komende beyde gegaen by den Tempel, van de Godinne Cybele, gingen daer in, alwaerse in de tegenwoordigheydt, den Tempel door hare geyle lusten onteerden. Cybele hier over verstoort, veranderde hem in een Leeuw, en haer in een Leeuwin, en moesten tot een straffe altijdt dese Godinnes Wagen trecken.

Het seventhiende Capittel.

Van den Panther, ofte Luypaerd.

DEn Natuur-kender Demetrius, schrijft een wonderlijcke Historie van den Leopard/den welcken sich geleyt hadde aen eenen wegh in het Bosch/ en wachte op eenen mensche/ soo quam des Philosophi Plini vader daer henen/den welcken (als hy het Dier wozde siende) vluchten wilde/maer den Leopard liep hem tegen/en ging voor hem liggen/ en stelde sich seer vriendelijck en bedroeft tegen hem aen/ so dat hy wel konde mercken dat het Dier het van hem begeerde: Als de oude Man dit sagh/stelde hy sich te vreden/en liet hem bemerken dat hy hem te wille zijn woude. Den Leopard dat siende/nam sijnen poot en sloegh die sijn sachtelijk aen sijnen mantel/ en leyde hem een stuk weegs van daer/alwaer sijn Jongen lagen in een kuyl gevallen/en konden daer niet uyt komen: den ouden Man sag wel wat des Diers begeeren was/ hy hielp hem de Jongen weder uyt. Als dit geschiet was/ ginghden Leopard met de Jongen met hem/en deden hem geley tot het bosch/ en bewees hem op den weg sonderlinge veel vrientschappen/en betoonde sich seer vroolijk/daer mede den Man wel verstaen konde/dat hy hem wilde afdancken/ en geen leet doen: het welck een wonderlijck en seltsaem dingh is.

Men gelooft den Demetrio op dese plaets/ en oock noch op een ander/ daer hy schrijft dat Thoantem in Arcadia door eenen Draeck verlost wozde/den welken hy jong zijnde/by hem opgevoet en zeer lief ghekreghen hadde/ en namaels als den Draek groot begost te worden/ so wiert hy daer van verschrickt/ en brocht hem buyten in een Bosch/ en liet hem loopen/ in't wederkeeren quamen hem Moordenaers aen/ die hem wilden ombrengen/ hy gaf eenen grooten schreeu/'t welck den Draeck hoorende/kende terstont sijne stemme/ en quam hem te hulp.

Watter nu noch meer geschiet is van jonge Kinderen die weg gewozpen/en van de wilde dieren opghevoet zijn ghewozden/ (als oock Kumulo en Remo) die van een Wolfin opgesurght zijn/ dat willen wy de Godlijcke voorsichtigheyt/en niet de natuer der Dieren toe schrijven.

Onder alle Dieren zijn de Leopards en Tygers alleen van

van gespreckelder verwen/de andere hebben al eenderley/ ende een yeder syn eygen gestaltenis.

In Syria zyn zwarte Leeuwen / en nerghens anders. Die Leopards hebben over haer gantsche lyf witte ronden daer in zwarte vlecken gelyck oogen.

Albertus: Den Leopard is met schoone masen gespreckelt/ die zyn ront gelyck een ooge/ en onderspreckelt met witte en blauwe verwe.

Men zeyt/dat se andere Dieren met haren lieflycken reuk tot haer trecken / ende met haren kop en grimmigh gesicht weder wegh dryven/daerom verbergen sy den kop / en locken andere Dieren met den reuk by haer/ en dan verscheuren sy se en gebruycken se voor haer spyse.

Sommige schryven dat den Leopard / op den rugge aen den hals een vlecke heeft ghelyck de Maen/die wort somtyts ront/ daer na hol/met twee spitse hoornen/ in alles de Maen gelyck.

Elianus: Als den Leopard de Apen opgespeurt heeft/so gaet hy daer zeer dicht by liggen op de aerde neder/en rekt sich uyt/streckt de beenen van hem / en weet sich te houden als of hy doot waer/spart de mont en de oogen wyt open/ ende hout den asem binnen/ als dat de Apen sien/ zyn se blyde ende verheugen haer te samen van synen doodt/doch met den eersten en betrouwen sy hem niet zeer wel/ maer sy laten een van de stoutste onder hun voorgaē/ om te recht te besien hoe 't daerom is / die stuypt dan met een bevreest hert stilleltens daer by / springht terstont weder wegh/ en komt dan al weder wat nader / springht dan omher / dan weder wat naerder/dan voorwaerts/ dan achterwaerts/ op't leste besiet hy hem de oogen en merckt op synen asem / of noch ergens leven in hem is/dewyl sich den Leopard dan nergens en roert / ende datse geen leven in hem konnen speuren / en dat haren verspieder daer by rontom henen gaet / soo komen sy met gantsche hopen daer by springen en dansen van vreughden/om dat hare vyant (soo sy meynen) doodt is / ende dryven veel spots met hem. Als den Leopard merckt datse gheheel buyten alle sorghen zyn / ende haer spot op het beste is / soo vlieght hy op / ende grypter een deel by de kop / ende verscheurt dan al wat hy krygen kan / de beste ende betste stucken ghe-

vruyckt

ghebruyckt hy dan voor sijn spijse. Oock houden sy haer wel verborghen in heggen / ende watse dan langhs sien gaen dat hebbense stocks by den hals ende brenghen 't om.

Sommige noemen de manneken̄s onder de Leoparden de Sprenckelige ende Parder dieren/ dewelcke in Asia en Syria veel zijn. Andere seghghen 't onderscheydt tusschen Leopards en Paerden is / dat de Leoparden wit zijn/ick bekenne oock dat ick tot noch toe gheen ander onderscheyt en hebben konnen vinden.

Elianus. De Panthers hebben aen yeder van hare voorste pooten vijf nagelen, en aen de achterste elck vier nagelen.

Te Romen was een out Raets-gebodt/ dat men gheen Leoparden oft Pantherdieren uyt Africa te Romen / ofte in gantsch Italien brenghen mochte. Daer teghen heeft den Tucht-meester Cneus Ausidius / de gemeynte eenen anderen voorslach gedaen / also dat daer beslooten worde/ dat men de Leoparden soude toelaten te Romen te brengen/ en dat van wegen de Schouspelen/die daer in de Kunende Vecht-plaetsen gehouden worden / doen was Marcus Scaurus de eerste die in zijn Bouw-meester-Ampt/ hondert en vijftigh van de gesprenckelde Leoparden uyt Africa te Romen dede brengen: na hem brochter den grooten Pompejus vier hondert en tien: Nae hem den Keyser Augustus vier hondert en twintigh / den welcken oock de eerste was/ te dier tijdt / als Quintus Tubero/ en Fabius Maximus dat Borgemeester-ampt bewaerde/doen Marcelles zijn nieuwe Schou-burgh den anderen dagh Mey liet in-wijen / die eenen Tygher (de welcke in een Kamp tam gemaeckt was) te Romen in een Kouw vertoonde: Na hem vertoondender den Keyser Claudius vier op eenen tijt al te samen tam.

Den Leopard heeft eenen goeden reuck over hem die men seer wijt kan ruycken. Hy heeft doorsichtighe scharpe oogen/die in den Sonneschijn verblincke/maer in het schijnsel geven sy eenen heeteren tegenglans. Sijn Hert is soo groot gelijck als de Hasen/en andere vreesachtige Dieren.

Die Agriophagi in Moren-lant gebruyken het vleesch van den Leopard en van de Leeuwen voor haer spijse.

Den Panther en baert niet meer als eens van sijn leven; Want de jonghen niet konnende de tyt der behoorlijcker dracht

uyt-

uytwachten, " scheuren met hun Naghelen de buyck des moeders open, ende ¡komen alsoo met gheweldt daer uyt, en daer na is de moeder niet bequaem om het zaedt van het manneken te ontfangen, uyt oorsake der scheuren die in de Baer-moeder zijn.

Den Luypardt is seer verleckert op Boeken vleesch, maer Elianus verhaelt, dat een man hadde een Leopard met een Bock te samen op-gevoedt, en den man doode den Bock maer al liet hy den Panther bykans van honger sterven, so en wilde hy't Bocken vleesch niet proeven, Hier mede meynt hy, dit wreede Dier soude noch eenighe teeckenen van beleefftheydt by sich hebben.

Het achtiende Capittel.

Van Tyger-dieren, Kameelen, Kameelopardalen, ende wanneer die te Romen eerstelijck gesien zyn geworden.

DAt Tygher-dier bindtmen by den Hircanier en in Indien / het is over de maten snel / ende seer hzeeselijck alsmen 't vangen sal.

Die syne Jongen wil nemen (de welcken sy veel hebben) die moet hem wel versien met rasse Peerden / op dat wanneer hyse krijght / ende daer mede wegh wil / ende hem dan een Peert blijft liggen / moet terstont op een ander sien daer van te komen / want soo haest als dat Wijfken haer Meestledigh bindt (het Manneken en hzaeght niet na de Jongen) soo volght sy in der haest dat spoor nae / ende alsse dan de

ghenen achterhaelt/moet hy een van de Jongen laten vallen/(ende met de reſt al voort jachten/)dat grijpt ſe dan in de grimmigheyt op/ende brenght het in haer Hol/ en alſſe dan wederom hem achterhaelt/moet hy der noch een laten vallen/ſo doetſe wederom als te voren/ ende dat moet den Oever van de Zee komt/ dat hy dan terſtont in een Schip komt/en ſoo daer van haeſtet. Als dan de Moeder/het ſpoor naegevolght heeft tot den Oever/ende ſy en vint dan niet/ ſo ſoude men wonder ſien/hoe woedende en raſende ſich dat Dier aenſtelt/alſt niet verder na loopen en kan.

In de Provintie Bamba in't Rijck van Congo, zijn veel Tygers, F. Lopes ſchrijft dat deſe Tygers geenē witte maer ſwarte Menſche ſullen aenvallen,ja al waer't datſe by malkanderen ſliepen, ſoo ſoude den Tyger de witte laten ende dooden de ſwarten,als ſy op't velt of in het boſch niet t'eten krijghen en konnen, dan halen ſy de beeſten 't zy groot ofte kleyn voor de huyſen van daen,men vangtſe aldaer met ſtricken,oock ſchietmenſe met roers, of door fenijn in't vleeſch verborghen, de Knevels van den Tyger houdenſe daer voor een ſterck fenijn, en dieſe eet ſterft een raſende doot, die over ſulcks de vellen van de Tygers brenghen ſonder de Knevels worden van den Koninck aldaer ten hooghſten geſtraft.

Strabo in't 15. Boeck: In Scithia zyn Tygers tweemael ſo groot als een Leeu-, die een Muyl-ezel dooden en wegh ſlepen kan.

Ramuſius ſeyt: dat by de Stadt Palim Brota, in Weſt-Indien, de Tygers mede ſoo groot zyn.

Hoe wreedt de Tygers zijn, ſy laten haer evenwel verwinnen van de Hyena; doch ſiet hier van in het 30. Capittel.

Sy zyn oock ſeer gheneghen tot menſchen dreck, maer daer van ſullen wy ſpreecken in't 27. Cap.

By de Indiaenſche volckeren/Aſangis genaemt/vintmen veel Tyger-diers.

Albertus: **Sommige Jagers hebben ſonderlinge ronde Spiegels/die ſy aen den wegh leggben/als ſy den Tyger ſijne Jongen ontboeren willen:als de moeder haer dan na komt/en de Spiegels onderwegen vint/ſo ſiet ſy haer ſelvē daer in/dan meynt ſy de Jongen zijn daer in beſloten/alſo blijft zy daer een wijl by ſtaen/en den Jager komt middeler tijdt wech.**

Philoſtratus, in het leven van Apollonius Thyaneus ſeyt, dat de-

Dieren altydt loopen nae de plaetſen daer welrieckende Kruyden

waſſen,

wassen, en datter een Panther van wonderlijcke groote soude ghevangen zyn in Pamphilia, aen hebbende een hals-bandt, waer in met Armenische Letters gesneden was, de Koningh Arsaces aen den † Nyseensche Godt.

Desen Panther soude om syne wonderlijcke groote van desen Koningh Arsaces, die doenmaels in Armenien regeerde, aen Bacchus ge-eygent zyn, en eerst gevangen wesende in de tydt van syn hittige teel-lust, met een hals-band los rakende, wegh-gelopen is, en langh daer na weder ghevanghen. Den selven Philostratus in het Tafereel van de Tyrrhenische Zee-roovers verhaelt, dat Bacchus seer groote gemeensaemheyt met dese Dieren is houdende, aldaer beschryft hy oock het Schip van Bacchus, zynde na de gedaente van een Tyger gemackt, de Poëten verstieren ook dat den Wagen van Bacchus van Panthers, Luypaerts en Tygers getrocken wort willende daer mede te kennen gheven, gelijck als dit Dier ongestuymich, lichtveerdich, hittich, en grimmich, boos, wreet en wilt is, sy also oock worden, die t'sessens te veel wyns in 't lijf nemen.

Weynige Iaren geleden, is in Nederlanden een Tyger met een Olyphant gebrocht, den Tyger was ontrent so groot als een Wint hont, maer was heel wilt, sijn huyt was schoon geel, met swarte spickels.

Dromedarius.

Drommedarus.

INdese Nederlanden zijn over 15 Iaren of dier ontrent twee Dromedarij te sien geweest, waren van verwe als een Hert, wel

neger

G

† *Dat is Bacchus, alsoo genoemt na een stadt in India, genaemt*

negen voeten hoogh, boven op den rugge haddense twee quabben vl esch, elck ontrent een voet breedt met een ronde kant : dese quabben hingen altijdt van boven de rugh af (daerse vast waren) over de rechter zyde , men kondense wel overeynde setten, maer vielen stracks weer over , sy hadden langhe halsen , ende voor is de rest als een Kameel , maer haer genererende leden stonden recht verkeert, dat is na achter toe.

Die Kameelen weydet men in alle landen tegen het Ossten/gelijk andere kindde Beesten: En haerder is tweederley Geslachte/namentlijck Bactrianische en Arabische/ de welke also onderscheyden worden: De Bactrianische Kameelen hebben twee heubels op den rugge/ende de Arabische hebben den eenen heubel op den rugge/en den anderen onder aen den borst/ daer op sy sich leunen als sy neder liggen willen.

Dese beyde geslachten en hebben boven geen tanden/gelijck oock de Ossen/ men ghebruyckt se in hare landen in plaets van Peerden/om allerley Waren daer op te voeren/ ende in den krijgh om te rijden/ met hare rassigheyt zijnse de Peerden gelijck /sy willen niet meer als haren behoorlijcken last dragen/sy en gaen oock niet over hare gewoonlijcke dagh-reysen/sy dragen stadig eenen aengeboren haet teghen de Peerden / men kanse hier daghen houden sonder dzincken/ en alsse komen te dzincken / soo dzinckense voor den teghenwoordighen/ende naest-komende dorst/ maer te voren eerse dzincken/so stampense met de voeten in het water/ en maken 't onklaer / want sy moghen uyt geen klaer water dzincken / ende gemeynelijck levense tot vijftigh jaren/ oock wel sommige tot by de hondert / en in eenigerley manieren worddense somtijdts razende.

Men heeft een maniere ghevonden/datmen de Wijfkens uytsnijt diemen tot den krijgh ghebruycken wil / want sy worden stercker alsse geen Jongen meer en hoeden.

Albertus : Den Kameel is een ongeformeert Dier/ met twee groote heubels op den rugge/ en heeft lange beenen / in den gang stoot het zelden aen/ doch hy kan op ongheliicken weg niet langduyrighgaen om de zachtigheyt sijnder voeten/daerze geen hoorn onder en hebbē/ daer om maeckt-mense zonderlinge schoenen / van dick/sterck/hart leer/ op daze zoo te gebeeghlijcker de rouwe harde wegen zouden

konnen

konnen wandelen: Gerst is de aenghenaemste spijs voor haer/dewelke sy zeer snel inslocken/en den gantschen nacht daer over knauwen. Alsser een by de Kameelen op de Stal staet die niet eten en mach/soo en eten sy geen van allen/gelijck oftse uyt mede-lijden de spijse derven wilden.

Procopius in 't tweede Boeck van de Wandalische Oorlogen, seydt dat de Kameelen in een slachtinge de Paerden van hun vyanden ('t welck die van Carthago waren) met hun gesicht, en afgrijselijcke stemme so seer deden verschricken, dat sy niet na den toom luysterende, haer eygen Armade in onorden brachten, het welck den Carthagischen Oversten Salomon (siende sijn Armade in perijckel staen) dede van den paerde afstijgen, en met 500 Voetknechten de Kameelen aenvallende, vele doodende, en de ander vluchtende met het volck datter by was, alsoo tot het midden van sijn vyants leger in brack, en behielt de Victorie.

Dit selvige gebeurde Cræsus mede in den slagh teghen Cyrus, wiens Kameelen de paerden van Cræsus (soo haest als sy sijn gesichte kregen, deden den rugge wenden sonder ergens na te luysteren, alsoo Xenophon verhaelt, maer een weynig voorder, seyt hy, dat de Kameelen nergens beter toe bequaem en zijn in den Oorlogh als om de Bagagie te dragen. Het sevende Boeck van Cyrus daden, in het seste Boeck seyd hy, datmen op yeder Kameel twee Schutters sette.

Diodorus Siculus verhaelt, dat de lieden in Phenicien alle vyf Iaren offerhande deden met vette Kameelen. Siet hier van in syn derde Boeck cap. 81.

Men seyt als een Kameel geladen sal worden, so knielt hy neder, en als hy voelt dat hy syn gewoonlijcken last op heeft, ('twelck is ontrent 700 Italiaensche ponden) dan rijst hy op, en wil niet meer hebben.

In 't Iaer 1643 is tot Amsterdam een twee-bultige Kameel geweest, was ontrent acht voeten hoogh, de bulten schenen zenuwachtigh vleesch te wesen, hy hadde hayr aen den hals, en de knyen dat heel sacht was, een lange hals, de verwe als een Hart.

Sonder het Vrouwen Melck / en zonder gheen zoeter Melck ghevonden worden als van 't Kameel-dier/ 't welck altijt Melck geeft tot dat het weder ontfanght.

Sijn herssen gedroogt/en met edick ingenomen/sonde de vallende siekte verdrijven/sijn gal heeft oock de selfde kracht alsse met edick ingenomen wordt.

Sijnen staert ghedzooght/en in dzanck ghebzuyckt/verwreckt de verstoptheydt des Buyckts.

Eses Biers Mist tot asch verbzandt/ ende met Olye ingestreken/ soude kruyschyaye maken/ende den rooden loop verdzijven.

Sijn Pis gebzuycken de Volders/ oock soude het dienen voor open gezweeren/ en voor watersucht.

Daer is noch een ander geslachte der Kameelen/ dewelke men in Morenlant Nabin noemt/ die hebben halsen gelijck de Peerden/ beenen gelijk de Ossen/ en hoofden gelijk ander Kameelen/ dese Beenen zijn roodtverwig/ met witte vlecken onderspzengt/ daerom wozt yet een Kameelpeert genoemt.

Als Julius Cesar in sijnen Dictatozschap/ Schouspeel op de Kuyplaets houden liet/ wozde dit Dier eerstelijck te Romen gesien/ van de tijdt af heeftmender veel gesien/ van gestalten is 't groulvelijk aen te sien/ gelijck of 't so wilt waer/ daerom wozt het oock het wilde Schaep genoemt.

Elianus meynt dat de Kameelen de bloetschande souden kennen, en die niet doen en willen, dese volgende gheschiedenis seyt hy in sijn tijt geschiet te zijn, een hoeder begeerde een wijfken van een manneken, dat haer jong was, bespronghen te hebben; tot dien eynde 't wijfkens kop gants bedekt hebbende om haer onkenbaer te maken, liet den Kameel met haer springen, dit gedaen zijnde, kende hy sijn moeder, van ongeneughte wilde hy eenige dagen niet eten, nam sijn vlagh waer, en doode den hoeder. En doen in de zee springende, verdronck hem selven.

Cameleopardes, Kameel-peerdt.

Heliodorus lib. 10, Ethiopicæ Historiæ: De Kameelpeerden hebben zeer schoone oogben/en een hupsche verwe/ met lieffelijcke vlecken geciert/ in het voortgaen ghebzuycken sy die andere Dieren manier niet/ maer bewegen eerst beyde de beenen aen de slincker zijde/ daer na beyde de beenen aen de rechter zijde/ haren Boerman zijnse zoo gehoorzaem/ dat hyse maer aen een dun snoerken bint/ so volgense hem waer henen dat hy wil/ soo wel als oftse aen een groot/ dick/ sterck zeel gebonden waren.

Diodorus Siculis in 't tweede Boeck: De Kameleoparden worden geteelt van die twee daer sy den naem van dragen, Kameel, Leopard, sy zijn kleynder en korter van hals als

de

de Kameelen, maer sy gelijcken den Leopard van hooft, oogen, verwe en hayr, haer voeten zijn gekloven als de Kameel, en haren staert is lang als die van eenen Leopard.

Petrus Bellon beschrijft het Kameel-leopard aldus in syne aenmerckingen: Het is bezaeyt (seyd hy) met de vlecken des Luypaerds, heeft een lange hals als een Kameel, het is een schoon Beest, sachtsinnig als een Schaep, so vriendelijk als eenigh wildt Beest zyn kan, heeft bykans een hooft als een Hert (uytgenomen de groote) met kleyne stompe hoorens, ses vingeren lang, met hayr bedekt, de manlijcke zyn langer als de vroulijcke, sy hebben ooren als een Koe, een tongh als een Os, doch swart; en boven in de mont geen tanden, een langen ranck en hals, losse en dicke hayren, dunne beenen, en de voorste hoogh, en de achterste soo leeg, dat het schijnt of 't voor altijdt springt, syn voeten zyn als die van een Os, de staert hangt hem tot aen syn knyen, zynde van ront hayr, wel driemael so dik als die van een Paert, hy is dun van lijf, syn hayr is wit en ros, voor de rest komt hy met den Kameel over een, Als hy loopt so gaen de twee voorste voeten te samen, hy leyt hem neder met den buyck op de aerde, heeft een hardigheyt aen de borst en billen, als den Kameel, qualijk soude hy overeynd staende konnen weyden, daerom en is 't niet swaerlijck te gelooven, dat hy op het veldt alleen maer van de tacken der bomen leeft, hebbende soo langen hals, dat hy met het hooft soude konnen raken aen 't eynde van een halve Piecke: dese Beesten heeft Bellon in het Kasteel van Groot Cairo gesien, men noemtse ook Giraffe.

Het negenthiende Capittel.

Van de Dieren Chao ende Cepho.

DAt Dier Chous / het welck de Francoysen Naphium noemen / wordt ten eersten de Romeynen ghetoont in 't Schouspel des grooten Pompeys / het siet gelijckenen Wolf / maer .t is over 't gantse lijf spitskelijck gelijck den Leopard.

Albertus: Dit dier bedrijft menigerley Aperspel 't is seer leersaem / ende kan tot allerley genuchelijcke tijt-kortinge gewent worden / in sulcker manier is het den Hont gelijck.

Den voornoemden Pompejus bracht op deselve tijt uyt Moorenlandt noch anders Dieren te Romen / die men Cephos noemt / de welcke met de achterste beenen des Men-

schen voeten / ende met de voorste dees Menschen handen gelijcken. Dese Dieren en zijn daer na te Komen niet meer gesien.

Elianus: By het Schulpmeyr vintmen een Dier dat sich op het landt geneert/ 't welk wel mochte het Hof-dier genoemt worden/ want sijn huydt is verbloemt met allerley schoone verwen/ even gelijk eenen schoonen Hof met Bloemen/ ende veel wonderlijcke onderspyenckelde gout-geele hayren/ 't heeft ock twee schoone Hemels-blauwe Outten/ en een Muyl gelijck de Egyptische Honden.

D. Gesn. Card, Daer wort een Aep gebonden/die recht op haer beenen gaet/ en heeft eenen staert en beenen gelijck een Wilde-man/ ober't gantsche lijf is hy ruyg/ en heeft een bysondere liefde tot de jonghe kinderen / ock tot de Vrouwen / het is een zeer onkuysch en ontuchtigh Dier / doch zulcken subtijlen kop / dat het met sijn verstant veel menschen te boven gaet/inzonderheyt de Egyptenaers/Numider/ Laponea/ en sommige andere Barbarische lieden.

Dit is den Baviaen: by de oude Schryvers niet recht bekent, wiens beschryvinge en afbeeldinge hier na volgen sal.

Het twintighste Capittel.

Van de Rhinoceros. Neushoorn.

Rhinocerus

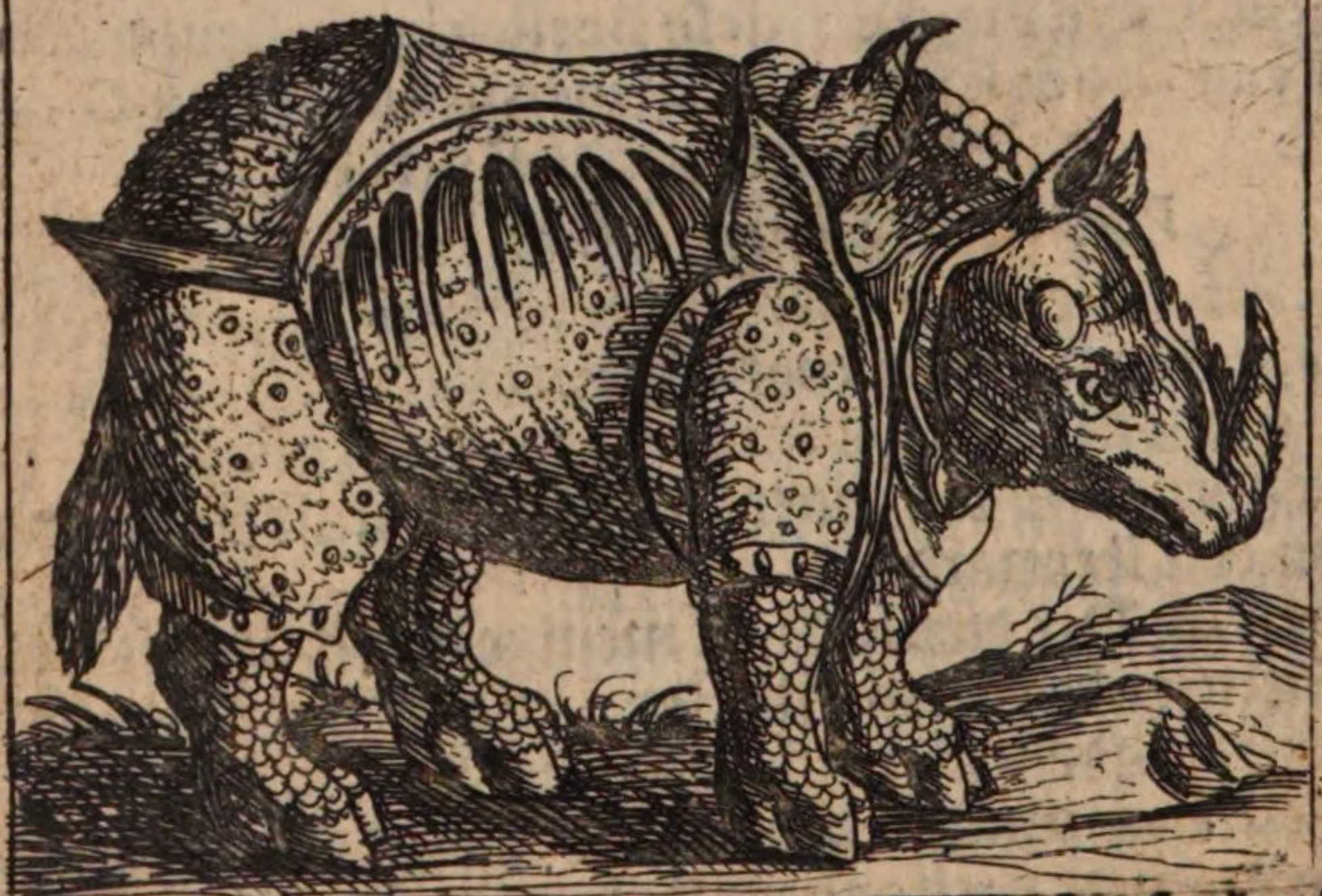

Voor de hier boven-verhaelde Schouw-spelen/ wierden ock eenen Rhinoceros gheroont / die hadde voor

voor op sijn Neuse een hoorn/ van diergelijcken zijnder na-maels te Romen veel getoont geworden.

Strabo lib. 16. Den Rhinoceros die ick in Alexandria gesien hebbe/was so groot als eene Stier/hy en was niet geel-verwigh/maer gelijck een Olyphant/ oock sijnen snuyt sagh hy gelijck een Wilt-swijn/ alleen dat onderscheyt was 'er/ op den Neus droegh hy eenen krommen hoorn/ harder dan eenigh been/ hy hadde van den rugghe af tot de beenen toe/ groote breede Schulpen/gelijck oft se hem daer aen gegort hadden geweest.

Hy is des Olyphanten geboren Erf-vyant/en als hy met dien strijden wil / soo wet hy eerst sijnen hoorn aen de steenen/en daer mede steekt hy hem terstont na de buyck / dewijl het schijnt dat hy weet dat hem die weerich is. Dit Dier lijckt den Olyphant seer na met de langhte/maer hy heeft veel korter beenen/en is meestendeel geelachtigh.

Linschoten schrijft: Dese Rhinoceros wordt gevonden in Bengalen en Patane, sijn kleur is doncker blaeuw en witachtigh, alle het gene aen sijn lyf is, houdense in Indien in grooter weerden, en wordt in vele Medecynen gebruyckt, bysonder synen hoorn, als hy drinckt soo moet synen hoorn in't water komen, daerom wachten vele Beesten daer na, om dat hy 't water gesonder maeckt, eenige meynen dit soude den Eenhoorn zyn, eenige Autheuren seggen, hy heeft noch een hoorn op syn neck, recht boven de voorste voeten, maer soo groot niet als die op den neus, doch alsoo hart.

Laurens Surius verhaelt, dat den Koning van Portugal Emanuel, tot Lisbona een kamp liet houden van een Rhinoceros met eenen Olyphant, in't Iaer 1515 waer in den Olyphant overwonnen wiert.

In't Iaer 1581 wierden tot Lisbona, als den Koning van Spangien Philippus aldaer was, een Olyphant met een Rhinoceros ghebracht uyt Indien, dewelke den Koning mede nam na Madril in Spangien.

Elianus: Als den Rhinoceros met den Olyphant hechten wil / het welcke meestendeel om der Weyden wille geschiedt / soo wet het sijnen hoorn tegen de steenen/ en loopt den Olyphant terstont tusschen de beenen/en ruckt hem met sijnen krommen hoorn den buyck open / den welcken hem seer zacht ende weeck is/maer soo hem dat misluckt/ slaet hem den Olyphant met sijn langen snuyt ter neder/ en verscheurt hem.

Het een-en-twintighste Capittel.

Van sommige wonderlijcke Dieren die in Moorenlandt ende in India hare wooninge hebben.

IN Moren-landt vindtmen veel Luchs of Cinnen Sphingen / die hebben bruyne haren en twee tepels voor aen de borst. Als den Luchs pissen wil / maekt hy een gat in de aerde / en begraeft also sijn water / hier af soude den edelen steen Lincurius ofte oogen-steen wassen.

Geen Dier ter werelt en heeft soo scherpen ghesicht als den Luchs of Linx / sijn huyt en klauwen worden tot asschen gebruant / en gebruyckt tegen tacken in 't fondament / oock tegen pijn in 't water maken en in der kelen.

Gesnerus schrijft: Onse Luchs zijn kleynder als de Wolven / sy hebben kleyne koppen / hare verwe veranderense haren loop des tijts. Ik hebbe eenen te Treuten in des Bisschops Hof gesien / dewelcke de Italianen een Wolf kat noemden / want hy was van aensicht en klauwen de kat het alderghelijckste. Alle Dieren en Menschen vallense aen / van de groote Dieren en zoecktense niet anders dan de herssenen / maer de kleynen etense gantsch op. In Wittenbergerlant wordense ook gevonden: op een tijd had sich daer een van dese Dieren verborghen / onder een Eyckenboom / loerende op een roof / daer quam een Timmerman langs gaen met een Art op den hals / dien sprongt terstont aen / maer dewijl't den Timmerman te voren gesien hadde / zoo ontsinghy hy 't zoo met de Art / dat hy 't met weynigh slagen doot-sloegh.

Albertus schrijft / dat dit Dier zo scherpen gesicht heeft / datter geen sijns gelijk is / want 't siet door dingen die niet doorsichtigh en zijn / de Poëten fabuleren daer van / dat het door muyren / wanden en steenen henen soude konnen sien.

Doctor Gesnerus, en Heer Conraet Foret, die sijne Boecken overgeset heeft / schrijft: zommige schrijven den Sphinx dese gestalteniffe toe / dat hy een hooft / armen ende handen heeft / gelijck een Jongbrou / sijn lijf is boven als een hont / vleugels gelijck een Vogel / eens menschen stem / klauwen gelijck een Leeu / en eenen Draken staert. Alciates stelt in sijn Boeck de De Emblematis, een schoon ghedicht van den Sphinx / daer door hy de onwetenheydt wil voorbeelden

beelden ende verachten/ en ſtelt den Phinx boven als een Jonghvrouw / en onder gelijck een Leeuw met vleugelen; en heeft daer mede willen aenwijſen / dat het onverſtandt gevoedt/vermeerdert en veroorſaeckt wort/ eerſtelijck door wellust /'t welck by het Jonghvrouwen aenſicht beduydet wort/daer na door hovaerdy/daer door de Leeuwen voeten verſtaen worden/en dan oock door ſtoute vermetenheydt/ 't welck by de vleugelen aengeweſen wordt.

De Poëten ſchryven, dat den Sphinx hem ontrent Theben was houdende, van gedaente als hier geſeyt wort, maer als de menſchen die't konden bekomen, moſten ſijn Raedſel uytleggen, het welk was alſoo: *Welck Dier heeft 's morgens vier voeten, 's middaeghs twee, en 's avonds drie, Of als Aſclepiades ſeyt.*

Geen wonderlijcker Dier op deſe werelt leeft:
Dan dat eerſte vier, dan twee, en dan drie voeten heeft,
En dat wanneer 't ſijn ſtem maer even wil verheffen,
Al and're Dieren met ſijn tongh kan overtreffen,
Maer alſmen 't ſelſaem Dier ſiet op drie voeten gaen,
Soo is 't met ſijn jeught en meeſte kracht gedaen.

Die dit niet en konden raden, moſten ſterven, Oedipus was degene die dit rade, waer over dit Dier ſoo quaet wiert, dat 't ſich ſelfs van een hooge klippe te berſten ſprong. De uytlegginge van dit raedſel was den menſch, dewelke eerſt geboren zijnde, op vier, te weten armen ende beenen kruypt, in't beſte ſijns levens op twee voeten gaet, en in ſijn ouderdom de derde, dat is een kruck of leunſtock te hulp neemt.

In Mooren-landt vindtmen noch andere wonderlijcke Dieren als Peerden/ met vleugels en hoorns gewapent / diemen Pegaſus noemt.

Albertus: Dat Dier Pegaſus, heeft een ſo ſchricklijcken gheſicht / dat het alle andere Dieren met ſijn aenſien verſchrickt. Ende hoewel dat het vleugels heeft / ſoo en kan het doch niet om hooghe vliegen/ het gebruyckt die maer in den ſnellen loop/ van ſich weydende. Alle Dieren haet het/ inſonderheyt de menſchen.

Wat de Poëten van't vliegend Paerdt Pegaſus ſchryven, kan men leſen in d'Uytlegginghe op den Metamorphoſes Ovidij, door Carel van Mander, in't vierde Boeck.

Oock is'er in Mooren-landt een Dier/ Crocuta genaemt/

't welck her-komt door vermenginge des Wolfs met den Hont/dit kan alles met sijn tanden bijten/ en wat het eet/ is terstont verteert/so haest als 't in de mage warm wort.

Gesn. ex Merah. a mihu scrip. In Sweden en in der Vitaulwe worden dieren gevonden/diemen veel-vraet noemt. ik achte dat 'et Hyenen oft Crocuten zijn/de zijn seer vraets/ en hebben een sonderlinghen lust tot menschen vlees / de doode lichamen graven se wel uyt de aerde / en eten haren buyck so sick/ dat se nau gaen konnen/dan vervoegen sy sich tusschen de 2 bomen/die soo by malkanderen staen / dat se daer door dringen konnen/daer persssen sy dan de voeder ing so weder om uyt haer lijf/en dan vangense terstont weder-om aen te eten/ soo lange als haren roof duert.

Simia Gaudeta. Meer-kat, Staert-apen.

In Mooren-landt zijn Staert-apen/ die hebben zwarte koppen/Ezels-hayr/en een stem / die sich met de ander Katten stemme niet en vergelijckt.

Albertus en Isiodorus schrijven : De Staert-apen hebben ronde koppen/sy en zijn de menschen niet seer ongelijk/ maer de neus gaet haer niet recht nederwaerts af tot den mont/haren hals is so dick als den kop/daeromm ringt-nense niet om den hals / maer om den middel/sy hebben eenen langen spitzen staert.

Michael Herus schrijft: De Menschen willense alle dingen na doen. Als de Maen nieuw is / dan treuren sy / en alsse weder vol is/ dan zijnse vrolijck.

Strabo schrijft: in India zijnder so veel/datse groote steenen van de Bergen af-scheuren / en die tegen de Menschen van de Bergen af-werpen/die daer langs passeren willen. Dese Meer-katten zijn hier te lande genoeghsaem bekent.

Indici Boves. Indiaensche Ossen.

Wilde Ossen vintmen in India/ de zommige hebben een man Hoorn/en zommige hebben drie hoorns.

Lucrocuta.

De Lucrocutam sietmen ock in Mooren-landt / een uytgenomen snel Dier/ 't welck so groot is als een Wout-esel/ 't heeft beenen gelijck een Hert/ eenen hals / staert

ende

ende boyst gelijck een Leeu/ eenen kop gelijck't Dier Melius/ gespleten klauwen/ een mont die tot beyde de ooren reyckt in plaets van tanden/ heeft een gantsch ront been. Men zeydt dat dit Dier des Menschen stem soeckt na te conterfepten.

In Morenlant is ook een Dier dat men Eale noemt/ het is van groote eens Zee-paerts/ het heeft eenen staert ghelijk een Olyphant/ het is wat zwart ofte geel/ en heeft tanden gelijck een wildt Vercken/ hoogns die langer zijn dan een Ellebooghy/ ende staen los ofte wiggelachtig/ de welke sy in den strijdt-kommen setten/ den eenen voor den anderen op't beste schicken.

Taurus Sylvestris, Wilde Stieren, Wout stieren.

GRoulvelijcke wilde Stieren vintmen in Moren-lant/ de welcke grooter zijn dan de tamme/ oock snelder/ en geel van verwe/ hebben blauwe oogen/ verkeert staende haren/ eenen grijnende Muyl/ tot beyde ooren/ hoogns die sy roeren ende bewegen konnen/ op den rugge zijnse soo hart als eenige keysel-steenen/ so datmense niet quetsen en kan: alle andere Dieren jaghense/ sy worden niet anders ghevangen dan in de kuylen/ en sterben altijdt van groote wildigheyt.

Elianus: De Stieren in Mooren-landt zijn tweemael grooter als d'Ossen in Grieckenland.

Mantichora.

Cresias schrijft: dat in Mooren-landt Dieren gevonden worden/ die men Mantichoram noemt/ dese hebben drie regels tanden/ die soo straelwijs op malkanderen schieten. ooren en aensicht is de Menschen zeer ghelijck/ sy hebben groene oogen/ en zijn bloet-root van verwe/ een lijf ghelijck een Leeuw/ eenen scherp-steeckende staert ghelijck een Scorpioen/ eene heldere stemme/ ghelijck of men op de pijpe speelde. Sy zijn geheel snel/ ende verbolgen zeer de Menschen.

Philes: Dese dieren hebben scherpe pylen aen haren staert: daer mede dat sy na de Jagers schieten/ ende diese treffen/

sterben meest daer van. Wanneer de pijlen verschoten sijn/ wassen wederom andere in de plaets. Daerom als de Indianers hare Jongen vangen / soo nemen sy eenen steen/ en verpletteren het achterste deel daer mede / op dat se die pijlen niet van haer souden konnen schieten/ ende so sonder perijckel gevangē/en tam gemaeckt souden konnen worden.

Indiaensche Ossen,

IN India zijn Ossen die maer eenen hoorn hebben / en den voet van een stuck. Ende noch een dier ghenaemt Aris / dat heeft een huyt gelijck de Hhee-bocken / uytgesondert dat het meer ende wittere blecken heeft / en is den Godt Bachus toe-gewijdt.

Elianus schrijft / in India zijn Ossen so hoog als de Kameelen / sy hebben een Hoorn die is vier voeten breedt/ sommige hebben drie Hoorns / sommige twee.

Indiaensche Apen.

BY de Oyseeren in India worden Apen gevangen die over haer gantsch lijf snee wit zijn.

Elianus seydt: de Indianers brengen hare Koningen witte ende zwarte Apen toe / maer de roode en brengense niet te Hove / om datse de Vrouwen soo na gaen / en seer onbeschaemt't Vrouwe-volck aenspringen.

Dese Lieden jagen noch een ander seer grimmig ende gehoornt Wildt / het welck met het lijf een Peerdt / ende met het hooft een Hert gelijck is / met de voeten gelijck het eenen Olyphant / ende met den staert een wildt Vercken/ het brult seer groulijck / ende het heeft eenen zwarten Hoorn recht voor sijnen kop / van twee ellen lanck: Dit Dier en wordt lebendigh niet veel gevangen of gekregen.

Vnicornis. Eenhoorn.

Albertus: Dit dier kanmen nimmermeer / ofte seer qualijck temmen / dewijl het selven lebendigh gevangen kan worden / want soo haest als't merckt dat het overwonnen is / soo brenght het sich selfs in sijn eygen grimmigheyt ofte wildigheyt om het leven.

Doctor Gesnerus, Albertus ende Arlunnus betuygen dat die Eenhoorn een bysonder genegentheyt heeft tot de jonkvrouwen/

vrouwen / ende oock tot eenen lieflicken reuck / ende Ioh. Tzeezes wijst een sonderlinge manier aen / hoe dit Dier gevangen wort: Te weten also / men neemt een kloeck sterck Jongman / ende doet hem schoone jonckvrouwelijcke kleederen aen: en sy smeeren hem met eenige welruyckende salve / ende setten hem aen die plaets daer dit Dier gemeynelijck komt ofte sijn woninghe heeft / soo na / dat het den reuck daer van kan hebben. De andere Jagers die verbergen sich oock niet wijt van daer onder de Heggen. Als nu dat Dier desen reuck gewaer wort / ende de Jonck-vrouwelijcke kleederen siet / soo loopt het terstont daer na toe / ende legt sich in den schoot van den Jongelinck / die dan dat Eenhoorn met sijnen witten arm ombangt / dan wort het van den Edelen reuck soo verblint dat het gaet liggen slapen / dan springen die andere Jagers op / ende grijpen't en saghen hem den Hoorn af / 't welck voor alle fenijn goet is / ende dan laten sy het Dier onbeschadight weder loopen.

Alle d'Autheuren die van d' Eenhoorn verhalen, en schryven niet seker, want ick en vinde niemant die selfs (of die ymant gesproken heeft die seydt) hem gesien heeft, Paulus Jovius, daer hy spreeckt van den oorspronck des Nijls, seydt daer nae aldus: Den Eenhoorn is een Beest als een Veulen-paert, syn kleur is aschverwigh, sijn Hooft is bedeckt met een bosch hayr, syn Baert is als die van een Bock, en syn Voor-hooft is gewapent met een Hoorn die twee Cubiten langh is, en die men seyt groote kracht te hebben tegen 't Fenijn. Alhier in Nederlant syn verscheyden hoorns, die men seyt van Eenhoorns te zyn, onder allen isser een in Zeelandt, de welcke wel twaelf voeten langh is, hy is in 't midden stucken gebroocken, loopt na boven heel spits toe, met kleyne keepjes naer het eynde toe draeyende, is aen het dick-eynde ontrent een Mans knie dick, is al te samen wit been uyt den geelen: Desen is aldaer verkocht van Bootsgesellen, die hem gevonden hadden op de klippen, niet verre van de zee, maer seyden niet in wat Landt, dat sy hem hadden aen stucken gebrocken, om hem te beter te konnen verbergen: alsulcke zyn hier meer int Lant, uytgenomen soo groot, maer van wat beesten dat die gekomen zyn, is onbekent.

Ontrent 25 of 30 Jaren geleden is soodanighen Eenhoorn tot Enckhuysen van eenige Bootsghesellen gebrocht, wiens kracht door de Doctoren aldaer aen twee honden en twee duyven, tegen

't F

't Fenijn is beproeft gewórden, men gaf dese beesten Antimonium in andere spyse te eten: doch een van dese honden en duyven wiert van den Eenhoorn mede in gegeven, de welcke naer veel benautheyt 'tvergift weder uytspogen en daer na genasen: d'andere storven datelyck. Desen Hoorn was door dit Bootsvolck in de hooge Noorderscheland aen strant, omtrent de Klippen, gevonden.

Al dese krachten van den Eenhoorn teghen het fenijn kan men ook met gebranden Hertshoorn te wege brengen.

't Uytrecht in't Capittel van S. Maryen Kerck worden der twee bewaert van tamelijcke groote, sy zyn van onderen aen 't dickeynde een gedeelte hol, waer in, van sommighe (diese komen besien,) wyn wordt gegoten, en die daer dan uytdrinckende, seggen, dat het hun (door de gesonde kracht des Eenhoorns) eenige jaren leven kan verlangen, maer die dit niet wil gelooven, &c.

In Denemarcken zyn voor 13. jaren gheleden, ook eenighe stucken Eenhoorn gebracht, komende uyt of ontrent de Straet Davids, die mede bykans onder de Noorder Pool gelegen is.

Tot Amsterdam, in't Packhuys van de Groenlantsche Compagnie der Walvis-vanghers, is ontrent 6 Iaren gheleden, een Eenhoorn gebrocht, daer aen een hooft vast is, zynde ghedrooght, 't welck men beschey delyck kan bekennen een Visch gheweest te zyn. Hy wort aldaer noch bewaert, ende is eerst ghevonden in't Noorden, daer men de Walvisschen vanght.

Het is te gelooven dat al d'Eenhoorns die'er in de gantsche werelt gevonden worden, alle van vissche n, en niet van viervoetighe Landt-dieren zyn, dewyl men noyt eenige soodanighe Dieren in voortijden heeft konnen te sien komen, noch by eenighe geloofwaerdige Autheuren daer van yet sekers kan lesen: Ia ook door onse wydtluchtige Scheep-vaerten, door de gantsche werelt geene tekenen van sodanige viervoetige beesten kan bespeurt worden.

Ons is eyenwel niet onbekent, 't geen de Heylighe Schrifture op verscheyden plaetsen van den Eenhoorn verhaelt, de welcke wy hier sullen by voegen.

Job, cap. 39. v. 12. Sal den Eenhoorn u willen dienen? sal hy vernachten aen uwe Kribbe? v. 13. Sult ghy den Eenhoorn met syn touw aen de voren binden? Sal hy de leeghten achter u egghen? v. 14. Sult ghy op hem vertrouwen, om dat syne kracht groot is? ende sult ghy uwen arbeydt op hem laten? v. 15. Sult ghy hem ghelooven; dat hy u zaet sal wederbrengen, en vergaderen (tot) X-Xven dorschvloer?

Numeri

Numeri, cap. 23. v.22. en cap. 24. v,8 Godt heeftſe uyt Egypten uytgevoert : ſijne krachten zyn als eenes Eenhoorns.

Deut. cap. 3. v. 17. Hy heeft de Heerlyckheyt des eerſtgeborenen ſynes Oſſen, ende ſyne hoornen zyn hoornen des Eenhoorns; met de ſelve ſal hy de Volcken t' ſamen ſtooten tot aen de eynden des Landts.

Pſalm 22. v. 22. Verloſt my uyt des Leeuwen muyl ; ende verhoort my van de hoornen der Eenhoornen.

Pſalm 29. v. 6. Ende ghy doetſe huppelen als een jonck Eenhoorn, anders, een Soon der Eenhoornen.

Pſalm 92. v. 11. Maer ghy ſult mynen hoorn verhoogen, gelyck eenes Eenhoorns.

Jeſaia, cap. 34. v. 7. Ende de Eenhoornen ſullen met haer afgaen.

Op alle deſe voornoemde plaetſen wort den Eenhoorn by ſterckte, wiltheyt en wreetheyt vergeleken. d' Uytleggers van deſe aengeweſen plaetſen, ſeggen, als volght : De Eenhoorn wort in de heylige Schrift geroemt van wegen ſijne kracht. Dit beeſt is te dier tyt bekent geweeſt, maer wat het eygentlik zy en weet men nu niet.

Joannes Diodacus; die eenige aenteyckeningen op het boeck Iobs gemaeckt heeft, ſchijnt bykans te twijffelen of'er ſoodanigen Dier noch wel mochte in de werelt zyn, want over de voorghenoemde plaets, ſeyt hy : d'Eenhoorn is een beeſt dat huydendaghs ſeer rae of heel ſelden gevonden wort : maer by d'oude tyden is't meer gemeen geweeſt, vorders is het dapper wreedt en wilt.

Veel zynder die meynen, dat'er alſulcken beeſt maer een teffens altydt in de werelt is, gelyck men mede ſeydt van den vogel Phenix, waer van wy op ſijn plaets ſullen verhalen, maer dit zyn al te ſamen loſſe meyningen, van de welcke geen bewys en is. Of'er nu in voortyden alſulcke beeſten gheweeſt zyn, dan of de Ouden deſe naem aen eenigh ander bekent beeſt gegeven hebben, gelyck ſommige willen dat het den Olifant ſou zyn, ſiende op ſijn groote kracht, en ſyn Snuyt voor den Hoorn houdende, ſulcks willen wy liever aen elcks oordeel vry ſtellen, als een van allen ſtaende houden.

Catoblepas.

By de Mooren / die men Yeſperos noemt / is de Fonteyn Nigris / uyt welcken (ſo veele meynen) den vloet Nilus haren oorſpronck neemt. Niet verre van daer vint men een Dier / 't welck genoemt wort Catoblepas /

dit is een seer groot oock seer onmachtigh/ ende niet sterck van lidtmaten / maer het heeft eenen grooten zwaren Muyl / die het qualijck dragen kan / en daerom gestadig tegen der aerden laet hangen. Dit dier is een vergift des menschelijcken geslachts: want alle die hem in sijn oogen sien / sterven terstont van sijn fenijnigh ghesicht.

Dit wierde bewesen aen de Krijghs-luyden van Mary/ de welcker veele om 't leven quamen / om datse dichte daer by gingen / ende meynden 't te doorsteecken. Daer na vonden se eenen beteren raet / ende bleven wijt daer van ende schoten 't met Pijlen doodt/ Athenus.

Basiliscus, Basilisck.

SVlcke fenijnige kracht heeft ook de Basilisck/ de welcke men vindt in Lybia by de Stad Cyrene / het en is niet over thwaelf vingeren lanck/ boven op den kop heeft het een witte plaets gelijk of het een kroon waer / met sijn pijpen verdrijft het alle andere slangen / het en sleept sijn lijf niet gelijck andere slangen met veel kronckelen aa/ maer het gaet met sijn bovenste lijf recht op / alle bruchten die het aenroert ende beaeffemt / die bederft het/ kruyden eet het af / met sijn schadelijck fenijn doet het de harde Steen-klippen springhen.

Voor eenige jaren is 't geschiet / dat een Ruyter sittende op sijn Peert / een Basilisck met een Lancy doot stack/ dat fenijn is also voor de Lancy gedrongen / dat het den Ruyter ende oock het Peert besmet heeft / datse beyde terstont op de plaets dood zijn gebleven.

Dit grouwelijcke Dier ('t welck veel Koningen ende groote Heeren wel hebben begeeren te sien) wort van den reuck van een Weseltjen omgebracht. Also heeft de Natuur altijdt het een Dier tegen het ander geschapen ende richten willen.

Men neemt een Weseltjen, ende werpt dat in het Hol daermen weet dat sich den Basilisck houdt (want om dat Hol is alle dingen versengt van het Fenijn) ende soo den Basilisck den reuck des Weseltjens ontfanght/ sterft het terstont / ende het Weseltjen oock: alsoo blijven dese beyde beyanden met malkanderen doodt.

Elianus.

Elianus: In Africa zijn veel grouwelijcke Serpenten: als die by een doodt krengh komen asen, en hoorende van verre het begrijp van den Basiliſck, verberghen ſy haer terſtont in het zandt of in hare holen, den Basiliſck ghegeten hebbende, en wegh gaende, pijpt wederom, daer mede aen de Serpenten te kennen gevende dat hy gegeten heeft, ende wegh gaet.

Den Basiliſck ſterft, hoorende het gekraey van een Haen.

Albertus: De Natuer-kenders ſchrijven/waer de aſſche van den Basiliſck gheſtroyt wordt/ dat op die plaets geen Spinnen en konnen blijven. Om die oorſake ſoude de oude Tempels der Afgoden met ſulcke aſſche beſtroyt zijn/ op datſe zuyver en reyn zoude blijven/ van alle Ongedierte en vergiftige Wormen. Maer dat zommige willen zeggen/ dat dit Dier van eenen Haen-ey ſoude komen/ dat is een gedichtſel en onmogelijck dingh.

De Poeet Lucanus verhaeldt van een Soldaet van Cato, die in Lybia een Basiliſck met een Spies doodt ſtekende, ſoo klom 't vergift uyt de wonde in de Spies, en uyt de Spies in de handt 't welck hy voelende, kapte terſtont den arm af, en ſagh ſyn hant voor ſyn oogen vergaen.

Dat den Basiliſck op deſe manier, en gelijck als Plinius hier voren verhaelt, yemant ter doot ſoude brengen, is beter te gelooven, als dat hy het alleenig ſoude doen door ſyn geſicht, gelijk men ſeyt.

Het twee-en-twintighſte Capittel.

Van de Wolven.

IN Italien houdmen voor ghelwis/ dat het ſchadelijck is den Wolf aen te ſien/ ende indien den Menſch van den Wolf gheſien wordt/ eer hy den Wolf ſiet/ ſoo zoude den Menſche ſijn ſpraeck een wijl tijts verlieſen.

Albertus zeydt, zoo den Wolf den Menſche eerſt ſiet/ ſoo wort hy een wijl ſtom/ en wanneer de Wolf van den menſche eerſt geſien wort/ zo verlieſt den Wolf ſijn ſtoutigheyt/ en wordt verzaeghyt. Maer zoo haeſt den Menſche door 't geſichte des Wolfs alzoo verſtoomt/ zo moet hy terſtont ſijn kleederen voor los maken/ dan komt de ſpraeck wederom.

Indien yemant van een Wolf nagevolgt wordt/ zoo zal hy tuſſchen hem en den Wolf eenen ſtock of te ſteen leggen/ dan blijft den Wolf terſtont ſtaen/ zorgende dat die daer geſtelt is om hem te vangen.

In Africa en Egypten souden de Wolven kleyn ende lupwesen/ in de koude landen zijnse grooter en woedender

Der Romeynen Voorvaders / als Romulus ende Remus/ souden van een Wolvin gesuyget eñ opgevoet wesen.

Livius, Decade 1. Om dat des Verders Fastulij wijf (die Romulus en Remus op-gesuyget hadde) Wolvin hiet/ so is dese gemeyne fabel opgekomen/ dat se van een Wolvinne opgevoedet zijn geworden.

De Wolven hebben maer twaelf dagen in 't jaer/ dat se sich met malkanderen vermengen.

Wilhelmus seyt: Der Wolven vergaderinge begint met ons na den Kersdagh / dan heeftmen sich voor hare grimmigheyt het meest te besorgen.

Aristoteles schrijft: De Wolven brengen hare Jongen blindt op de werelt / gelijck de Honden. De Wolvin rammelt ook met de Honden/ daer van komen seer schoone Honden/ doch seer hongerigh ende hoos.

Gesnerus schrijft: Het is met ons een gemeyn seggen/ dat de Wolvin negen Jongen ter werelt brenght / daer onder het leste dat se in haren ouderdom werpt/ een Hondt soude zijn/ dan brenght sy hare Jongen t'samen aen 't water/ ende den welcken dan water slabt gelijk de Honden doen/ die verwerpt se van haer.

Wanneer den Wolf seer bitteren grooten honger lijdet/ eñ niet anders bejagen en kan/ so bult hy sijn lijf met leem/ ende blust sijnen honger met taeye aerde.

Albertus: Den Wolf bult sijn lichaem eerst met aerde/ wanneer hy een Peert ofte Koeye ter neder wil werpen/ op dat hy te zwaerder die soude konnen aenvallen/ eñ als hy dan die neder geworpen heeft/ so weet hy sich die aerde van boven wederom quijt te maken/ en versadiget sich dan van den roof/ ende indien hem wat over blijft/ weet hy met sijn huylen de ander Wolven daer by te brengen. Dat vleesch slickt hy ongeknouwt in met groote stucken / hy drinkt seer weynigh. Als hy in een perck met Schapen kan komen/ so en laet hy niet af eer dat hy alle de Schapen doodt heeft. Maer als hy so een schaep van de Herder kan af krijgen/ ende merckt dat men hem na volgt/ so draegt hy't in sijnen mont sonder seer te doen ofte te beschadigen/ op dat het niet bleeteren ofte spartelen soude/ ende hem also in sijn loopen

ofte

ofte springen stooren. Somtijdts grijpt hy oock menschen aen/ende als hy het Menschen vleesch eens versocht heeft/ soo wil hy dat altijdt hebben om den soeten smaeck die het heeft.

Dat men geloouen wil dat de Menschen haer konnen veranderen in Wolven/en daer na hare eerste gedaeute weder aennemen is groote sotheyt/ten ware men voor seecker wilde houden/'t gene altijdt voor fabelen geacht is: maer om te verklaren waer den naem van Weer-wolf van daen komt (de welcke men voor heel smadigh houdt) sullen wy verhalen.

Evanthes, een seer vermaert Griecks Autheur/ schrijft dat men in de Arcadische Chronijcken leest/dat er in Arcadien een seker geslacht is/van eenen genaemt Antheus/van welk geslacht altijdt een moet wesen in de gedaente eenes Wolfs/en als dit geslacht hier ober het lot onder malkanderen geworpen hebben/soo gelepden sy dien genen waer op 't lot gevallen is/aen een seecker stilstaende water/daer doen sy hem naeckt ontkleeden/ hangende sijne kleederen op een Eycke boom. Hy zwemt ober dit water/en gaet in de Bosschen die daer zijn/en aldaer wesende wordt eenen Wolf/en blijft sulcks negen Jaren/lebende als de andere Wolven / en in die tijdt heen van de Menschen houdende/ komt weder by het water na de negen Jaren/en het selve ober zwemmende/ krijght weder sijn voorighe gedaente/ uytgenomen dat hy negen Jaren ouder is. Fabius voegt hier by / dat hy sijne kleederen bindt aen de selve Boom/ daer hyse hadde laten hangen: O hoe licht geloovigh zijn de Griecken geweest/want men vindt geen so openbaren leugen/of daer is een Grieck diese bevesti ght.

Agriopas, die de Olimpische Chronijcken geschreven heeft/segt/dat eenen Demenetus van Pharrasen/hebbende gegeten van den buyck van een jongh kindt / dat na de gewoonte van die van Arcadien aen Jupiter Lyceus geoffert wierdt (want sy offerden Menschen aen hem /) in een Wolf verandert wierdt / en thien Jaren daer na verkreegh hy weder sijn eerste gedaente/en won noch de worstel-prijs van d'Olympische speelen. Men seydt dat den Wolf een hayr in sijnen staert heeft/dat dienstig tot de Liefde is/en als hy gevangen wort/worpt hy dit van hē/ maer

het en heeft geen krachten / soo men het niet van hem en krijght/ terwijl hy in't leven is.

Michael Herus schrijft/ wanneer een Wolf een Vercken ofte Geyt achterhaelt/ so dat hyse by de ooren/en alsse dan tegen houden willen/soo slaet hyse met sijn staert van achteren voort/en brenghtze alsoo by syne Mede-gezellen/ die verscheurenze dan terstont in een oogenblick / en een yegelijck loopt met sijn deel op een byzondere plaets / en slocken 't op met huyt en beenen.

De oude Luyden plachten voor een goet teecken te houden als haer eenen Wolf teghen quam/ en sich kortz na de rechterhant af geeft/ insonderheyt so hy de mont vol heeft.

Daer zijn ook Wolven die men Centauros noemt/sulck eenen brocht Pompejus op een tijt uyt Vranckrijck/en liet hem te Romen by andere Schou-speelen opentlijck toonen.

Desen aert van Wolven zouden soo vergeetlijck wezen / dat/ so wanneer datze voor grooten honger van eenen roof staen en eten/en maer eens om sien/ so is haer de spijse vergeten / lopen alzo dickwijls daer van en zoecken andere.

Albertus: Den Wolf is zeer gierigh / wanneer hy een sterck Beest ter neder geworpen heeft/ en siet dan noch een ander dat hy achter-halen kan/ dat brengt hy ock om/ en eet/gelijck of hem het voorgaende vergeten waer / maer wat hem overblijft/ begraeft hy in een kuyl.

Doctor Gesnerus schrijft: Wanneer eenen Wolf ghevangen of anders besloten is/soo wordt hy soo vreesachtigh en vertzaegt/ dat hy niemant geen leet en doet/of men schoon by hem is: want voor weynigh jaren is't in Italien gheheurt/niet wijt van Mylanen/datter eenen hongerigen Wolf quam loopen in eenen Boeren-huys/ en liep voorts in de kamer daer de Vrouw met het kindt sat / als sy hem siende worde / verschrickte sy zeer/ en liep weg/ en vergat het kindt by den Wolf/en trock den deur toe/ sy riep haren Man/dewelcke terstont quam gheloopen / vant den Wolf by het kindt staen beven / en hadde het kindt ofte niemant leet gedaen.

Doctor Justinus Gobler heeft my toe-geschreven/ hoe dat sijnen eenighsten broeder Michael(eenen zonderlingen lust altijdt tot het jagen hebbende)eenige kuylen hadde gegraven om Wilt daer in te vangen. Op eenen nacht sois't geschiet/

schiet/ dat ter eerstelijck een Wrouw quam/ die des abonts Wijven uyt haren Hof had wesen halen / en viel in de kuyl / daer na vielder een Hoen / ende ten laetsten eenen Wolf. Dese drie zijn den gantschen nacht blijven sitten elk op sijn plaets/en hadden malkanderen geen leet gedaen: 's Morgens als sijnen eenigen broeder aen den kuyl is gekomen / en heeft dese drie daer binden sitten/ is hy afgesprongen/ en heeft de twee om 't leven ghebracht / en de Wrou daer uytgeholpen.

De Wolven Cerbarij zijn onverzadelijck.

Philes zeyt: als den Wolf zat is/ so doet hy geen schade.

In des Wolfs blaes wast den edelen steen Syretes.

In het Eylandt Macotis woonen de Wolven by de Menschen / en soose de Visschers niet een deel van haren vangst voor en werpen/ soo verscheuren sy haer de Fupcken en Netten.

De Wolven hebben byerige oogen.

Aristoteles zeyt: Des Wolfs bloedt ingenomen/ soude de krimpinge der Darmen verdrijven.

Albertus. Wanneer de tamme Vleren een Wolfs ooge/ dat uyt is / sien/ soo vluchten sy / ende daermen des Wolfs staert aen de kribbe bint daer Ossen staen/ soo en dorsense niet eten.

Des Wolfs Vever is gelijck een Peerts-heup.

Des Wolfs Neus sonde goet voor Toverye wesen/ daerom plachten by die geloovige Boeren die voor hare deuren te spijckeren.

Wanneer de Peerden in een Wolfs-spoor treden/ soudense machteloos worden/ en alsse dat spoor wat wijdt na volgen/ soo soudense van binnen op-barsten.

De slechte Boeren gelooven oock/ dat/ wanneerse haren Hof met het bloet van eenen ghewilden Wolf besprengen/ datter dan geen ander Wolven en dorven in komen.

Petrus Bellon: In Asia is een ghedierte tusschen Wolf en Hont, waer van vele Grieckse en Arabise Schryvers mentie maken, de Griecken noemen't Squilachi, maer gemeenlijck Chryseos, dat is gouden Wolf, desen is soo diefachtig, dat hy 's nachts by de slapende Luyden komende, steelt al wat hy vinden kan: Als Hoeden, Laersen, Schoenen, Kleederen, &c. Dit Dier is qualijck soo groot als een Wolf, des

nac

nachts baft hy als een Hondt, en gaet nimmermeer alleen, maer met troupen van twee hondert tſeffens, wy hoordenſe alle nachten baffem, en waer 't dat haer de Honden niet en beletten, ſy ſouden heymelijck in de Dorpen komen. Hy is ſchoon geel van verwe, de Inwoonders bereyden voeringe van ſijn Vellen, dieſe heel dier verkoopen.

Albertus: Als eenen Wolf gewondt is/ſoo onthoudt hy ſich alleen van 't ander geſelſchap/ſo zijnde dat hy om ſijns bloets wille verſcheurt ſal worden/ende met ſijn lecken geneeſt hy ſijn wonden gelijk den Hondt doet. Als men ſnaren van Wolfs darmen maeckt/ende ſpantſe op de Inſtrumenten met ander ſnaren van ſchaeps darmen/ſo en konnen die niet met malkanderen geſteint worden: Een Trommel met een Wolfs bel (daer toe bereydt zijnde) overtrocken/ſal de andere doen barſten/alſſer gelijck op geſlagen wort. als men een kleedt voert met een Schaeps-bel/ 't welk van den Wolf doodt gebeten is/ſoo ſal men de Luyſen uyt het ſelf de kleedt niet konnen houden.

By den bergh Olympo in Macedonia/oft in 't Eylant Creta en zijn geene Wolven.

Pauſanias in Phocaicis: In Sardinia en ſouden oock niet veele Wolven zijn/noch ook in Engelant ſo Textor meldet.

Thoas. Snel-Wolf.

Den Thoas/den welcken van het geſlachte des Wolfs is/doch wat langer/met korte beenen/doet gewelddighe ſprongen/hy leeft van de jacht/ maer beſchadight gheene Menſchen/hy verandert wel de huyd ſijns lijfs/maer niet ſijn verwe/dat is/dat hy des Winters rou ende gehaert is/ende des Somers bloot ende kael.

Ariſtoteles ſchrijft/dat den Wolf Thoas oock ſijn verwe verandert. Hiſtor. Animal. l. 9. cap. 44.

Elianus: De ſnelle Wolven Thoas hebben een byſonder welbehagen tot de menſchen/ſy en beſchadigen die gantſch niet/noch en vreeſen ſich ook niet voor hun/maer als hy den menſch onder oogen komt/ſoo ſienſe die ſeer eerbiedelijck aen/ende dat den menſch van een ander Dier beſprongen worde/hy ſoude hem helpen.

Ovidius. Iupiter willende ſelfs beſien of de menſchen ſoo

Os waren als hem geſeyt was, quam ten huyſe van den gul-

sigen en wreeden Tyran Lycaon, dese niet willende geloven dat dit den Godt Iupiter was, nam voor, hem 's nachts in den slaep te vermoorden, en stack noch eerst den Man, die tot sijnen huyse in gijseling was, de keele af, en gaf Iupiter van sijn vlees gesoden en gebraden te eten. Iupiter dit gewaer wordende, dede het vyer in dit huys komen, en verbranden Lycaon, die meenende te vluchten, wierdt in een Wolf veranderd, maer behoudt noch sijn gulsigheyt en wreethey dt als te vooren.

Het dyte-en-twinghste Capittel.

Van de Slangen. Ceraſtes. Gehoornde Slangen,

SOo veel de Slangen aengaet / weet men in 't gemeyn dat ter seer veele zijn die van verve gemeyn zijn / gelijk het aertrijck daer in sy hare woninge hebben. Dan men vindt ontallijcke veele geslachten van Slangen.

De Slangen die men Cerasies noemt / hebben een nederhangent hevelachtig lijf / sy hebben op 't hooft acht Hoorntjens / ende als sy Vogelen sien / soo verbergen sy haer gantsche lijf / uytgesondert de Hoorntjens / die roeren ende bugen sy soo lange ende veel / datse de Vogelen daer mede bij haer locken.

Bellon seyt, datse twee Hoorntjens boven de oogen hebben. so groot als Gersten-koorns, so als hy selfs gesien heeft.

Albertus: De Slangh Ceraste heeft geen graet in haer lijf / maer gelijk den Draek heeft sy gewrichten ofte leden / daerom kanse haer ook maer gints en weer buygē / als andere Slangen. Sy heeft noch twee in-gebogen hoorns op den kop / gelijk eenen Ram. Sy is kleyn van verwen ende gelijckt het stof der aerden / daerom kanse haer lijf in het stof lichtelijck verbergen. Als de Velt-zwaelven op hare hoornen komen sitten / ofte dat andere dieren na by haer komen / die vrenght sy met haren fenijnigen aessem om. Men seydt / als yemant van hare hoorns by sich heeft / ende datter fenijn ontrent is / dan sullense zweeten / daerom laten die groote Heeren hare messen dickwils aen de hechten daer mede beslaen / om datse daer aen konnen gewaer worden alsmen haer fenijn wilde voorbrengen.

Wanneer yemant van de Slang Ceraste gebeten is / sal hy twee quinten Vlasch-zaets / ende eben so veel Myr-

Amphisbena, Twee-hoofdige Slangen.

Den Amphisbena heeft twee hoofden/ een voor/een achter aen den staert / gheliick oft niet genoegh en waer datse uyt eenen mondt senijn spoude.

Albertus straft Salinum, dat hy dese Slangh twee hoofden toeschrijft.

Wanneer eene zwangere Vrouw over een tweehoofdige Slange schrijt/ al isse schoon doodt/ soo salse een ontijdighe geboorte hebben.

Tegen het senijn van dese Slange is de Egyptische Coriander goedt opgeleydt/ofte ock ingenomen.

Dese Slange doot zijnde / en van haer senijn ontledighyt/ opgeleyt/ soude de pijne der span-aderen verdrijven.

Sommige Slangen hebben schubben / andere zijn ghesprenckelt/maer altemael zijnse afschouwelijckst / van wegen haer doodelijck senijn.

De Slangen en setten sich niet op den Kley.

Iaculus. Pijlslangen.

De Slange Iaculus genaemt/ set sich op den boom onder het loof/en als'er menschen oft ander beesten langs gaen/ die schiet sy soo snel op het lijf/ niet anders dan offer eenen pijl uyt een Boogh op 't lijf geschoten worde / daerom en moetmen sich niet alleen wachten datmen op geen Slangen en trede/en also van haer beschadighyt worde/maer ook voor die schietende Slanghen/dewelcke sonderlingh tot de vlucht ende schietingh veerdigh zijn / op datse met haren vergiftigen scheut u niet en beschadigen.

Albertus seydt/ die Slangh Iaculus soude haren naem van de Pijlen bekomen hebben / om datse met sonderlinge vederen gerust is/ om Menschen en Dieren van de bomen op 't lijf te schieten.

Bellon verhaelt, dicht by de Stadt Rhodes een van dese Pijl-slangen gesien te hebben op een dorachtigen boom, de Inwoonders noemen hem aldaer Saerra, dat is in 't Latijn Sagitta, Pyle, hy is drie palmen lang, sijn dickte is als een kleynen vinger, den buyck is wit, op't lijf aschachtigh van kleur, vol sprinckels als oogen, twee witte strepen op den

rugh,

Lucanus seydt, hy schiet de menscheu naer de slapen des hoofts, en die hy raeckt is terstont doodt.

Wie van de Slangh Aspis gheseken is/ die zwelt terstont den hals/ en daer en kan geen beter Medicijn toe-gebruyckt worden/ dan datmen de plaetse / daer hy gesteken is/ af-snijdet. Dit overmaten fenijnig Dier en heeft maer eenen eyghen sin / dat het altijdt tot wraeck en quaet-doen geneyght is.

De Aspides kruypen gemeynelijk by paren/ Manneken en Wijfken t'zamen/ 't een en kan sonder het ander niet leven/ daerom als een van haer beyden doodt blijst/ ofte verslagen wort/ isset ongelooffelijck wat arbeyt dat het ander doet om sijns gesellen doot te wreke: En 't speurt den doodslager geweldig na / en kent hem oock onder hoe veel luyden hy sich verbergen wilde / en sou alleen op dien selven toesetten. Het sal oock niet aflaten te vervolgen/ geen wegh is hem te wijt om sijnen vyant na te volgen/ 't en kan oock niet wederom te rugge ghebracht worden/ 't en zy datmen hem ontkomt over een water / ofte datmen hem door een ander manier uyt het gesicht wegh-komt.

Ick en weet niet eygentlijck na te reskenen/ of de natuy2 aller dingen meer fenijnige dieren voort-gebracht heeft/ oft datse meer middelen gewesen heeft/ tegen dese vergiftighe Dieren/ diemen daer teghen ghebruycken kan: want dese Slange heeft donckere oogjen / oock niet recht voor in den kop/ maer schier in den slaep des hoofts / alsoo datse recht voor uyt niet veer sien kan/ alsoo datse meer door 't gehoor/ als door 't gesicht / de menschen en haren vyant vervolght.

Albertus: Sommige schryven dat de Slangen Aspis eenen steen voor in't hooft hebben / die zeer edel en kostelijck is / alsoo dat hem den Aspis selver wonderbaerlijck bewaert/ en den Menschen die niet en gunt: Maer alsse van de Slangen-besweerders achter-haelt worden / en dat die begint te besweeren/ om den steen van hem te krijghen/ soo leyt hy dat een oor hart op eenen steen/ ende stopt het ander oor met sijnen staert / op dat hy de woorden des besweerders niet horen en zoude.

Philarchus schrijft: datter in Egypten eenen Boer is geweest/ dewelke sulcken Slangh dagelijks van sijnen dissch gespijst heeft/ soo langhe tot datse twee Jongen in 't Huys

ghehadt hadde: Alsse op een tijt na haer ghewoonte weder quam om spijs van de Tafel te halen/ so wierde sy ghewaer dat een van haer Jonghen des Boeren Soontjen hadde doot-gesteken/ so heeft sy haer eygen Jongen terstont omgebracht/ en is van daer ghetogen / en noyt in't huys meer gesien geworden.

Alsmen Wolfsorellen-wortel na by de Slangen leyt/ so worden sy daer van in slape.

Voor den Aspis vergift soude het Anijs-zaet ingenomen/ en goedt zijn/ ook wilde Wyge-bomen.

Het is noch onlangs geschiedt / dat eener quam en hadde een leuen leere Vlesch met Wijn-edick / en hy woorde van een Slange gesteken/ die hy onversiens op het lijf trat/ so lang als hy nu den Edick droeg/ en gevoelde hy niet seer dede/ maer als hy nu den Edick neer sette/ gevoelde hy groote pijne. Also woorde hy ghewaer dat den Edick daer goet voor was / daerom woorde den Man den Edick in gegeven/ en het dede hem goedt.

Lucanus seyd, die van den Aspis gequetst is, die verkout en bevriest het bloedt in't lijf, soo dat die sonder pyne een al slapende sterven.

Plutarchus verhaelt, dat Cleopatra haer selven door dese Slange doode, want aen haer gantsche lijf en kondemen niet mercken, als aen haer arm twee heel kleyne steeckjes, waer uyt eenige vochtigheydt vloeyde.

Het vier-en-twintighyste Capittel.

Van het Dier Ichneumon.

Of Indiaensche Muys.

DEse Slangh voert zenen stadighen / ende haer selfs doodelijcken krijg met den Ichneumon/ welk Dier in Egypten valt/ en is seer bekent geworden/ door de eer die hy met sijn kampen ingeleydt heeft.

Het wentelt sich wel in taeye Pot-aerde/ en drooght dat dickmaels in de Son/ en valt dan al wederom in de Kley/ en droogh het al wederom in de Sonne/ dit doet het so dickmaels dat 't om sijn lijf so dick is van kley/ als oft een Harnasch aen hadde/ dan geeft het sich by de Slange Aspis/ en biet hem eerst sijn en staert achterwaerts/ en ontfangt daer op alle sijnes vyandts vergifte steecken / onder-tusschen neemt

neemt het sijnen slagh waer/ dat het sich terstont kan omwerpen / en de Slangh by de keele vatten / en brenght die Aspis also om. Het en latet noch by den Aspis niet blijven/ maer't valt noch al veel grooter Dieren aen/ die noch fenijnigher zijn als den Aspis is.

De Ichneumones katten zijn meest al van eenen aert/ sy brengen veel jongen gelijk de honden/ leven ontrent 6 jaer.

De steen Iris gestoten en gebrant/ soude goet zijn tegen den Ichneumons beet/ soo Horus schrijft.

Dese Dieren voeren ock eenen eenwigen strijdt met de Wespen.

Nicander seydt/ den Ichneumon siet gelijck een toornigh Weseltjen/ het heeft haer gelijk berckens-borstels. Isidorus schrijft/ sijnen staert is langh en schobachtigh/ ende achter ruygh/ seydt Oppianus.

Gellius en Plutarchus : Wanneer dat Dier Ichneumon de Crocodil in de Sonne siet ligghen lodderen met opghesparden monde/ gheliickse gheneynlijck doen/ soo houdt het sich stil tot dat hem dunkt dat hy vast in slaep is/ dan loopt het in der haest door sijnen mondt in sijn lijf / en eet de lever en het gantsche ingewant uyt sijn lijf / en breekt dan uyt de Crocodils buyck wederom uyt / en brenght hem soo om den hals.

Den Ichneumon breeckt de Eyeren van de Crocodillen en van de Slange Aspis/ waer dat hyse bekomen kan/ soo schrijft Elianus.

Alsulcken Indiaensche Rat is voor eenige Jaren tot Amsterdam, en in meer andere Steden daer ontrent te sien geweest, 't was kleynder als een Konijn, rou, dick en lang van hayr, op de gront is 't hayr geelachtigh, en de uyterste eynden zijn bruyn-graeuw, watrosachtigh, een spitse beck, korte ooren en beenen, is ock seer rap en gau, net en sinnelijck over sijn lijf.

Het vijf-en-twintighste Capittel.

Van de Crocodil, Scince, ende het Water-peert.

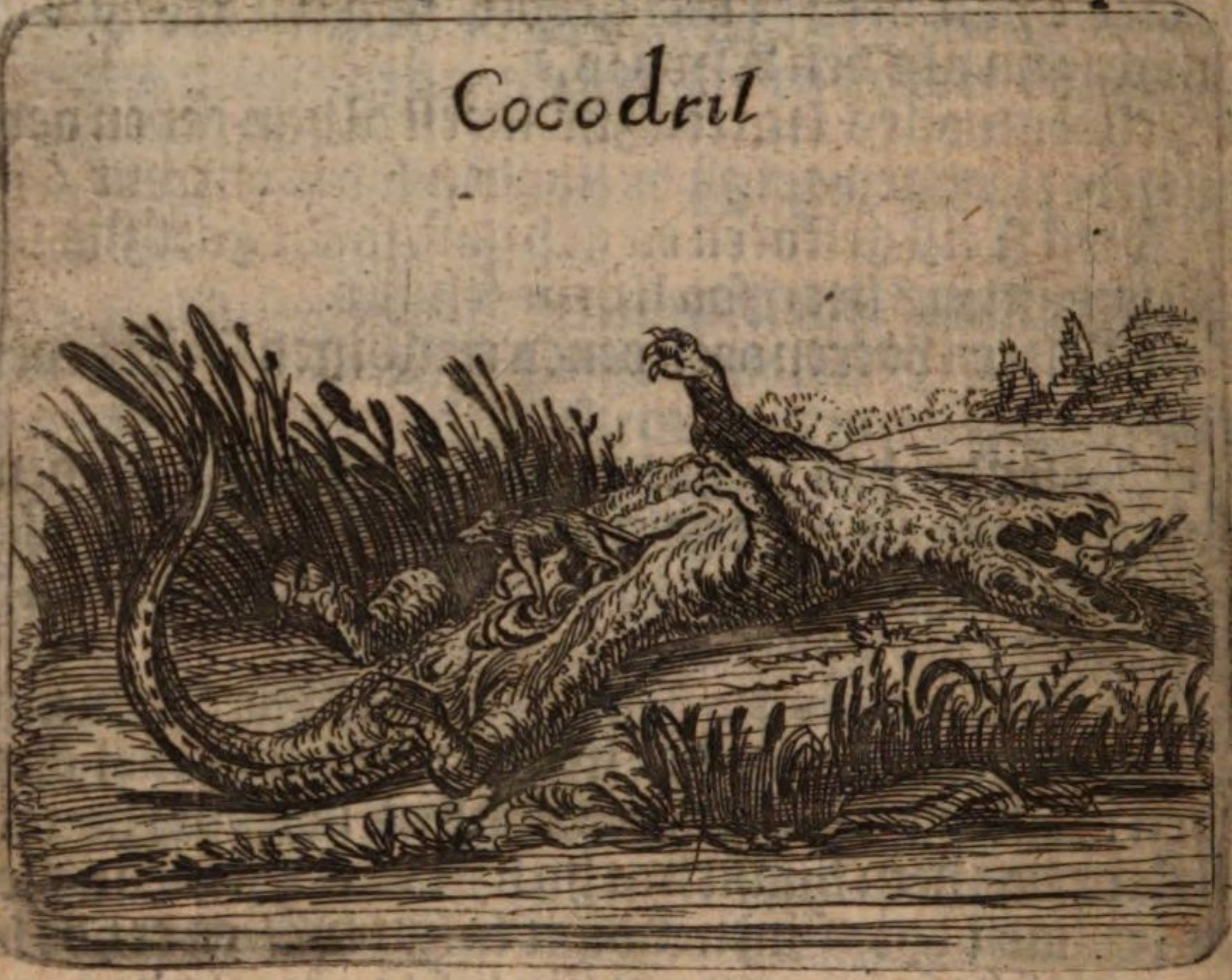

IN de Rivier Nylo hebben de Crocodillen haren oorſprongk/ 't zijn booſe vierboetige Dieren/en zijn de Menſchen en Dieren ſeer ſchadelijck/ te water en te lande.

Daer en is geen Dier op Aerden/dat de tonge ſoo weynig gebruycken kan als de Crocodil / hy en roert niet meer als de bovenſte kinne-backen/ en daer mede doet hy ſijnen beet. Het is een ſchrickelijck Dier/ de ſcherpe tanden in den mondt gaen hem regel-wijs op malkanderen.

Het wordt over de achtthien ellen langh/het legt Eyeren ſoo groot als Gans-eyers/ 't broet ſe ſonder afgaen op een plaets uyt/want 't weet door een ſonderlinge voorſichtigheydt dat de Rivier Nylus op een tijdt in 't jaer eens tot daer toe over-looptt.

Plutarchus: De Crocodil broeyt ſijn Eyeren op een plaets die hy kent/want hy weet dat de Rivier Nylus des Jaers eens overloopt/maer hy weet dat ſo nau te paſſen/ dat/ al quam het water ſchoon om ſijn neſt ſtaen/ ſoo en komt het doch daer niet in.

Daer en is geen Dier dat van ſulcken kleynen oorſprongk is/ en in ſulcken groote opwaſt als de Crocodil.

Alber-

Albertus: De Crocodil is van ghestaltenis ghelijck een Egdis/uyt-ghesondert dat hy niet sulcken ronden staert en heeft/ aen den staert heeft hy eenige slos-beeren/op't meeste woxdt de Crocodil twintigh ellen langh.

Met stercke klauwen isse ghewapent/ en heeft een huyt soo hart als een steen/daer geenen scheut met pylen opbatten/noch met houwen ofte steken beschadigen kan.

Des daeghs heeft hy sijn wesen op't lant/en 's nachts in 't water/ en op beyde tijden om der warmte wille.

Herodotus: Hy bevint dat het water des nachts wat meer is/ dan de versche locht op der aerden

Wanneer dat hy sich van de Visschen sat ghegeren heeft/ en hem noch gantsche stucken tusschen de tanden zijn blyven steken/ soo leydt hy sich aen den Oever te slapen met den mondt open/ dan komter een kleyn Vogeltjen/ dat de Egyptenaers Trochilon noemen/maer met ons heetet het Koningsken/ het welck om sijne neeringh de Crocodil om den mondt vlieght/ en pickt hem uyt die tanden ende kaecken 't ghene daer in is/en maeckt hem alsoo den mont/tanden en kaken geheel zuyver en klaer/ en de wijl die de Crocodil zoo goet doet/ zoo spart hy den mont al wijder open/ Als dan dat Dier Ichneumon daer ontrent is/ zoo loert het daerop/en wacht tot dat hy vast ingheslapen is/ dan schiet het hem flocks in den hals/ en vreeckt hem door den buyck weder uyt.

Dewijl nu dese voorbeschreven Crocodil zoo schadelijcken Dier is/so heeft hem de natuyr oock meer als eenen vyant willen tegen zetten: want de Dolphijnen/die door de hoogte des Meyrs somtijts in de Rivier Nylus gedreven worden/hebben op haren rugge een scherpe vin/ dewelke(zo het schijnt) de natuyr hem tot een wapen en ghelweer gegeven heeft/ daer mede brengen sy de Crocodillen om/ wanneer datse die sien om den roof her-om zwerven/ en dat sich de Crocodil in haer water veel heerschappy ondernemen wil. Maer dewijl de Dolphynen de Crocodillen aen sterckte zeer ongelijck zijn/ zobrengen syse met listigheyt om: want de natuyr heeft ghemeynlijck de Dieren sulcke wetenschap ingeplant/datse niet alleen en bekennen wat tot haer voordeel dienen kan/maer ock wat haren vyant schadelijck en tegen is. Ja sy weten wat voor Wapenen datse zullen ge-

buyken/en weten ook alle goede gelegenthey't waer te nemen / wanneer ofte waer sy haren bandt aengrijpen zullen. De Dolfijnen weten dit oock zeer wel uyt der natuyren/daer de Crocodil een zeer weecken buyk heeft/daeromm so haest alsse de Crocodil siende worde/so duyckense diep in 't water/gelijk oftse vluchten wilden/dan komense al sachjes weder op/recht onder des Crocodillen buyck/en steken die met hare scherpe vin open/en brengen hem also om.

Daer zijn oock Luyden in het Eyland aen de Rivier Milus/de welcke men na het Landt daerse in woonen/Centyriten noemt/dit zijn zeer kleyne Luyden/maer zeer stout/en alleen daer op afgericht om met de Crocodillen te strijden. Als andere daer voor de vlucht nemen/soo derven syse wel onder de ooghen komen en teghen trecken. Dese duycken ook onder 't water/en nemen so haren slag waer / en springen dan de Crocodil boven op den rugge/ gelijck oftse daer op rijden wilden / en als de Crocodil het hooft omkeert en den mont open doet/om na hun te bijten / soo stoten syse eenen langhen stock in den mondt/en houden die aen de slincker en rechter zyde met de handen vast/die ghebruycken sy gelijk eenen toom/en dwingen die Crocodillen daer mede/ also gebangen te Lande.

Marcellus seyt/de Crocodil is seer stout/ alsmen voor haer vlucht/ meer als hy siet dat sich eener tegen hem opset / soo wort hy vertsaeght.

Textor schrijft/dat de Centyriten des Crocodillen vleesch voor hare spijse gebruycken/ook mede die Appollonopoliten. Maer in de H. Schrift wort zulcke spijse voor onreyn geacht / daerom hebben die Joden daer niet van moeten eten/ Levit. 11.

Sy konnen oock de Crocodillen met haer geschrey ofte geroep also verschricken/datse terstont weder upt-boerpen watse korts te voren ingheslockt hebben/ daerom komt het dat de Crocodil sich niet zeer na by 't zelve Eylant en laet vinden/daer dese Centyriten woonen. Ja wanneer dat de Crocodil een van dese menschen ruyckt/ontloopen sy die/ essen gelijck alsmen van de Slanghen zeght / datse voor de Menschen Psilles haer op de vlucht geven.

Petrus Martyr schrijft: Ter tijt als ick in Egypten was/ worde daer een Crocodil ghevanghen/die hadde drie heele

kinder-

kinderen in't lijf / dewelcke men daer uyt sniede en begroef.

Strabo schrijft: De Crocodillen vreesen zeer voor de Luyden Tentyriters / sy latense beneden haer henen zwemmen en doense geen leet.

Want op een tijdt alsmen zommige Crocodillen te Komen op de schou-plaets vrachte / om te laten sien / so vrachtmen ook mede zommighe Tentyriten / en men maeckte in de Schou-burgh eenen Dyver / daer in een groot gat / daer men door uyt en in komen konde. Daer hadden de Tentyriten Visch-garen / daer mede trockense de Crocodillen op't Landt / ende sleetense besien. Alsmense dan een wijl besien hadde / zwommense in den Dyver / en trocken de Crocodillen na haer in't water.

Men zeyt / dat dit Dier duystere oogen heeft / in't water zijnde / en op't lant zoude het zeer scherp gesicht hebben.

Des Winters leyt het ghemeeneliyck vier Maenden in eenighe diepe hollen zonder eten. Sommighe houden't daer voor dat dit Dier altijt wascht so lange als het leeft. Dat weetmen altijdt ghelwis / dat het sijn leven veel jaren kan verstrecken.

In het water Bambotus / aen den Bergh Atlante / in Africa gelegen / vintmen zeer veel Crocodillen / ook mede in den Mauritanischen Rivier Darat.

Sy onderhouden sich zoo wel te Lande als te Water / en haerder is tweederley geslacht.

In Egypten wassen Bomen met spitse steeltjens / daer voor vlucht de Crocodil / vreesende dat de spitse steeltjens haer oogen beschadigen zullen. Voor de Tentyriten zijnse zo zeer verschrickt datse vluchten wanneerse die horen spreken. Het Menschen-vleesch etense zeer geern / en trachten zeer daer na.

Albertus schrijft: De Crocodil verscheurt de Menschen / waer dat hyse kan bekomen / en wanneer dat hyse dan verscheurt en gegeten heeft / zoo begint het die te beklagen en te beweenen.

Elianus en Erasmus in Adagiis: De Crocodil neemt zeer nau waer die weghen / daer door de Menschen en Beesten plachten na de Rivier Nylo te gaen / daer verbergt hy sich na by onder de heggen ofte struycken / en besprenght den weg 'snachts met water / als de Menschen dan na 't wa-

ter kijcken/ofte te Schepe willen gaen/ofte het Vee wsillen laten drincken/soo springht de Crocodil met groote ongestuymigheydt daer voor/en dewijl 't dan wat slibberigh en glat is/ van 't bespreynghde water / konnense niet wel ontloopen/ so verscheurt en verslint het dan al wat daer is het sy Menschen ofte Beesten.

Petrus Martyr: Wanneer de Crocodil een groot Dier achter-haelt/dat slaet hy terstont met synen grooten staert ter neder/ en eet het op.

Als de Maegden aen de Rivier water willen schepppen/ soo sit het daer op en loert onder 't water / en vatse aen de hant en verslintse.

Wanneer een Schip de Rivier af-komt / soo volght het achter na / en als hy siet dat den Schipper met sijn gantsche lijf op het Roer leyt / so slaet hy met sijnen staert hem 't Roer uyt de hant dat se somtijts buyten boort vlieghen / dan dat en verscheurt hy die oock.

Wanneer yemant by sich draeght het Smout en de Gal van een Water-slang/en Moeder-kruyt daer ingemengt/ die en zal van de Crocodil niet naghe-volght ofte aen-ghesprongen worden.

Petrus Martyr: Wanneer de Crocodillen uyt het water Nyla op het lant gaen/soo en weten sy niet weder te rugge te komen/dan door den selven weg/die sy haer in't uytgaen gemaeckt hebben. Als de Egyptenaers merken datter een op het landt is spantseren /so graven sy tetstont eenen diepen kuyl/ aen de streek daer hy henen komt/daer leggen sy een deel Rijsen-tack van Bonien over / ende bedecken het dan met zandt weder toe / daer na spe uren sy de Crocodil na / en alsse die aen-treffen / maken sy plotselijck een seer groot gheschrey/met juychen/Trompet-blasen en geroep / daer van loopt hy dan synen wegh/ en valt soo in de kuyl / en wordt daer gevangen.

Wie een groote Crocodil vangt / en brenghse te Alkair/ dien schenckt men uyt de gemeyne kist tien stucken gouts.

Als yemant van een Crocodil gebeten is/soo sal hy veel gesouten visch eten/en daer dorst op lijden/of hy sal swarten Coriander met Edick innemen.

Linschoten verhaelt, datter in de Riviere Ganges in het Rijck Bengalen by Malacca, Crocodillen zijn van schrickelijcke groote,

soo

soo datse de Scheepjes, daer de Visschers in zyn, om verre werpens ende de Menschen verslinden.

In Brasil hebbense kleyne tamme Crocodillen, daer de Kinderen mede spelen.

Een vreemt ende waerachtigh verhael van een groote Crocodil; geschiedt te Batavien in Oost-Indien.

OP het groote Eylandt Iava, leydt Batavia de Hooft-stadt van gantsch Oost-Indien der Neder-landers, benevens deselve is gebouwt een sterck Fort ofte Burgh, aen een visch-rijcke Rivier; daer op houd sich den Generael of Opper-bevelhebber der Nederlandtsche saken, de Inwoonders hier ontrent zyn dickwijls in doodts gevaer, ja menigh later oock wel het leven in de muyl der Crocodillen en Tygers; de Crocodillen wassen hier tot soo een ongelooffelijcke groote, dat die van de Nijl maer onderblyffeltjes daer by te achten zyn. De Tygers worden somtijdts met groot vermaeck van den Opper-bevelhebber en syne Raets-luyden met menighte van Iagers door grooten arbeydt ten dienst van 't landt gejaeght en gevangen.

Ten tyde dat aldaer den E. Heer Pieter de Carpentier Generael of Opper-bevelhebber der Nederlandtsche saken was, is het gheheurt, dat na het af-breken van alsulcken voornoemden Tyger-jacht alsmen met het vallen van den avont weder t'huyswaerts keerde, en dicht by de Stadt de Peerden in de Rivier (volgens gewoonte) dede drinken, dat het Peert van een der Lijf-schutten des Opper-bevelhebbers, soo als het nevens des selfs zyde, onder menighte van andere, met sijn hooft al drinckende in't water stondt, van een Crocodil, die daer omtrent op sijn luymen lagh, met eenen slagh onversiens in syn wydt-gapend backhuys gevat, en wat weer oock dat het arme Beest met tegen-streven dede, van boven neer in de Rivier getrocken, en door dat grouwelijck water-ghedrocht onder ghedompelt, en met zadel en toom doorgesleept wierdt, soo dat den Ruyter, die daer op sat, ghenoegh te doen hadde, om hem selven, met daer vaerdighlijck af te springen, voor verder onheyl te bevryden.

Het gerucht van dit voor-val liep terstont door alle omleggende Vlecken en Stedekens; en alsoo de Oosterssche Volckeren doorgaens seer by-geloovigh zyn, en met een ydelen waen van Toverkunst en besweeringhen dapper swanger gaen, soo sondt den Koningh van Cherebon aen sijn Bondt-verwant den Nederlandtschen Opper-bevelhebber, hem doende aen-segghen, dat hy een Besswe-

ſweerder in ſijn Rijck hadde van ſoo hooghe wetenſchap in ſijn kunſt, dat hy hem dat vermetel Ondier uyt den afgrondt des waters ſoude weten op te dagen : en levend voor ſyne voeten te brengen, om aldaer ſoodanigen ſtraffe over ſijn begane ondaet t'ontfangen, als hem in ſyne hooge wijſheydt ſoude goedt duncken.

Den Opper-bevelhebber een vernuftigh verre-ſiende Man, en nau onder-ſoecker aller geheymeniſſen van verborgen ſaken; die menighmael het bedrogh van ſulcke beſweerders ondervonden hadde waer van d'een ſich vermat ſteeck-vry, en d'ander ſchoot-vry te zijn, en vele de lichtgeloovige luyden vreemder keuren wijs maekten, maer geen van allen, als't op de proeve aenquam, de ſteeck van een Hollantſe hant op ſijn naekte huyt had derven verwachten. Hy ſeg ik, ſiende den ernſt, en goede genegentheyt van dit Nabuyr-koningſken, liet het neven behoorlijcke bedanckinge weten, dat hem ſo kunſt-kundigen beſweerder op 't hooghſte aengenaem ſoude zyn : en dat, ſoo hy ſyn vermeten metter daet wiſt te bewaerheden, hy hem rijckelijck ſoude beloonen.

Om het kort te maken, de Beſweerder komt over, vertoont hem voor den Opper-bevelhebber met een wan-ghelatigh en vreemdt opſlagh van oogen, en een root rockxken aen, dat met opgherolde brief kens (quanſuys vol wonder-woorden) over al benaeyt was. Ondervraeght voorts met een ernſtigh opmercken na de plaets, en alle d'omſtandigheden van des Paerdts ongeval; ende de ghelegentheydt van alles wel verſtaen hebbende, ſeydt, dat hy het Dier met ſulcke beſweeringen achter her ſal komen, dat waer 't oock is, het de kracht ſyner Tover-woorden ſal moeten ghehoorſamen, en ſich voor den Opper-bevelhebber te recht te ſtellen. Dan alſoo het een ſake van ſwaer beſlagh was, dat hy negen dagen van nooden hadde om ſoo grooten werck uyt te voeren : en hem ſelven door de kracht van woorden, kruyden, en geſternten, daer toe machtigh te maken. De tydt werdt hem vergunt : en wat gebeurter eer deſelve noch te deegh om is, komt deſen Swarte-konſtenaer op den vollen middagh met een afgryſelijck groote Crocodil, ettelycke vademen langh zynde, in de Stadt en brenght deſelve levendigh tot in 't Slot voor den Opper-bevelhebber; die een van ſijn by-ſtaende volck belaſt 't Beeſt met een byl in de neck te ſlaen, dewelcke daer van af-ſtoot als van een ambeelt, ende het Dier, ſich met groote felheydt omwendende, ſoude den man afghemaeckt hebben, hadde hy door de Soldaten niet ontſet ghewor-den; die het met ſteken ende ſchieten, niet ſonder moeyten, voort

De verwonderinghe hier over was niet weynigh, en de kracht van de Tover-konſt begon by velen in aen-ſien te komen. Als d'Opper-bevelhebber : wat verder gheſien hebbende dan de andere met haer verſtandt reycken konden, hun verklaerde, hoe dat hy van begin aen deſen Beſweerder, heymelijck wacht geſtelt hadde, die hem nacht en dagh ſouden nagaen, en alle ſyn handel en wandel naerſtelijck beſpieden, om hem daer van volkomen beſcheyt te brengen; deſelve een goede vereeringe, ſo oſe haer hier in wel queten, toeſeggende: Dat deſe hadden verſpiet, dat, nadien de Beſweerder, met verſcheyde malle grillen aen te rechten, het volck in verwonderinge gebracht hadde, hy eyndelijck in 't Boſch hadde weſen vangen een vetten Aep, die hun met honderden aldaer in't geboomte houden, ende langs de nederhanghende tacken afglydende, dagelycks in de Riviere komen drincken: alwaerſe bywylen van de Crocodillen verraſcht, en ingeſlockt werden, die geen liever noch aenghenamer aes en hebben als deſe Apen. Dat voorts de Beſweerder den ſynen, die hy gevangen hadde, opgheſieden hebbende, daer in hadde gedaen een grooten ſcherpen tweetackigen hoeck, vaſt gemaeckt aen een langhe lyn, en daer na hem weder toe-ghenaeyt, ende met bloemen ende bladeren beſtreken hebbende, ſoo hadde hy hem vaſt gebonden aen een van die af-hangende tacken, met den mondt aen 't water, en even in ſulcken ſchyn als of hy dronck, hebbende eerſt te voren verſpiet waer omtrent een ſekere groote Crocodil ſich in de Rivier onthiel. Alles aldus toebereydt, en de Beſweerder ſich met een kleyn uytgehoolt ſchuytjen achter eenigh riet en ruyghte verborghen hebbende, ſoo en duyrdet niet langh, of de Krocodil deſe proye, daerſe ſo graeg op zyn, gewaer werdende, ſchooter na toe, en ruckte ſe met eenen ſlock van den boom in ſyn balgh, daer mede datelyck na de grondt gaende. Den Indiaen terſtont bot ghevende aen ſyn lyn, volghde hem met ſyn ſchuytjen ſoetjes achter aen, en daer na het lyntje allengſkens weder in palmde, gaf daer ſoo nu ſoo dan een tock aen, tot dat hy vermoede dat den hoeck in't ingewant van de Krocodil vaſt gehecht moſt weſen. Als doen ſtilletjes weder na Landt roeyende, ſoo dede hy het gewonde, en altemets machteloos werdende Dier, mits de groote pyn die hy aen 't eynde van de lyn door de ſnydende hoek gevoelde, ſachtjes na ſwemmen; en op't land zynde, bracht het tot midden in den Burgh, alwaer het ſich ſiende In geen gevaer van 't leven (dat alle Dieren aengheboren is te willen behouden) noch op 't uyterſte toonde 'tgewelt dat gy gehoort hebt.

Van

Van het Scincus.

Noch wasser een ander Dier in de Rivier Nylus / met namen Scincus / het welck de Crocodil niet onghelijck is / sijn vleesch gebruyckt men in de Medicynen tegen 't fenijn. Sijn vleesch genoten maekt de menschen geyl tot ontucht.

De Scince en zijn de Crocodillen niet zeer onghelijck / hoezden daerom van de sommige oock Eerde-Crocodil genoemt / maer sy hebben vvitter en zachter huyt. Men kan se oock zeer wel van de Water-Crocodillen onderscheyden / door dien datse dicke schobachtighe borstelen hebben / van den staert tot den hoofde toe.

De Indiaensche Scinci zijn de grootste / daer na die in Arabia / van daer brenghtmense by ons gesouten in vaten.

Haer vleesch voor en na ander spijse genooten / soude goet zijn voor de gene die met vergiftige pijlen geschoten zijn.

Equus Aquaticus. Water-Paert, ofte Water-swijn.

IN de Rivier Nylus groeyt noch een grooter dier als den Crocodil / 't welck men 't Water-paert noemt / dit heeft gespleten klauwen / ghelijck eenen Os / rugh / manen en ghelupt ghelijck een Paerdt / eenen opghewoepen hooghen snupt

snuyt: Eenen korten in-gekronckelden staert/en kromme/ doch niet soo schadelijcke tanden gelijk de wilde Swijnen/ Een harde dicke huyt / daermen schilden en storm-hoeden van plachte te maken/daermen niet en konde door houwen ofte steken / 't en zy dat se door langduyrigen regen of nattigheydt door geweyckt worden.

Het eet zaedt van den velde, het neemt(soo men zeyt)alle dage een seecker stuck Ackers voor/en gaet al etende daer op achterwaerts / op dat het dan / als het sich om-keert/ niet nagespeurt ofte achterhaelt soude worden.

Linschoten verhaelt, in 't Koninckrijck Congo, ont out hem het Water-paerdt, met noch een ander Ghediert dat noyt uyt het Water komt, maer eet het gras van d'Oevers, sy noemen 't Meyr-swijn, om dat het soo vet is, het heeft eenen staert op de maniere als een Fleese, een hooft als een Osse, twee vinnen dat handen schynen te zijn, sijn vleesch smaekt wel en niet vischachtigh, men vinter die vijfhondert pondt weghen, alle diese vangen moetense aen den Koningh brengen.

Elianus: Wanneer dat Water-paerdt een Acker met vruchten voor sich neemt/soo gaet 'et met den eersten stracx door / daer na gaet het altijdt achterwaerts / na de Rivier Nylo toe/en eet also die voorghenomene Ackers af: Dese manier gebruijckt het daerom / op dat het de Jagers van verre sien soude / en op dat het sich soo te gevoeghlijcker na het water verkruppen soude konnen.

Het ses-en-twintighste Capittel.

Wie dat Water-paerdt en de Crocodil eerst te Romen ghebracht heeft, en hoe 't Water-paerdt hem selven geneest.

MArcus Scaurus was de eerste/die een Water-paert met vijf Crocodillen op een tijdt te Romen toonde / als hy in sijn Voumeester-ampt Schou-speel hielt / hy liet op de Run-plaets/voor dese onguyre Dieren groote Water-graften toe-richten/ dewelcke daer na weder ghevult ende effen gemaeckt worden.

Bellonis: Te Constantinopelen laetmen de vreemdelinghen noch op dese tijdt/ een groot Water-paert sien om een kleyn geldt / ende als den Dier-meester eenen grooten Kool-hooft / oft een groot vreet groot Koggen-vroodt/ hem

van verre toe-reyckt/ so spart hy den Muyl wijt open/ also dat men daer wel eenen gantschen Leeuwen-kop in soude konnen werpen/ dan werpt den Wier-meester den kool ofte het Wroodt so in het Water-Peerts-keel / gelijck of hy 't in eenen wijden sak wiery/ dat slokt het dan so gantsch in een oogenblick in / gelijck of hy maer een Mugge voor hadde.

Dat Water-peert heeft eenen konst by hem selven gevonden / daer mede het alle sijn gebreecken helpen kan / soo wanneer het van gestadigh veel eten te het ende te zwaer begint te worden / so gaet het aen de water-kant so lange soecken / tot dat het eenen staeck vint staen / 't zy in kribbe ofte Thuyn / die boven scherp ende kortz gehouwen is / als het dan eenen vindt / soo gaet hy daer op sitten/ ende opent hem selven daer mede een Ader aen het Been/ daer mede supverdt hy sijn ghebreckelijck Lichaem met bloedt-laten / de wonde strijckt hy daer na met weken Leem weder toe / ende het geneest heel supver.

Messarius seydt / de Medicijns hebben 't van het Water-Peert geleert / datse de kranckten een Ader sullen laten.

De Water-peerden onthouden sich in de Zee / ende in loopende wateren / ock mede op het landt / hare huydt is gantsch leerachtigh met korte Borstelen overwassen.

Dit Dier soude het Ader-laten eerst opgebroght hebben. Men vint veel ontrent de Vooghtey Salticia / de assche van hare huyt met schoon water gemengt / ende daer mede gesmeert / verdrijft alle harde gezwellen / ende het doet uytgevallen haren wederom wassen. Sijn Smout ende Mist is goet voor het houde byer. Sijn Tanden gestreken aen het Tant-vleesch / verdrijft de pijne der Tanden: Sijn bloedt gebruycken de Schilders in hare verwen.

Het seven-en-twintighste Capittel.

Van sommige Kruyden ende andere Medicijnen, welcken kracht door het gebruyck der Dieren eerst geopenbaert en aengewesen zijn.

IN Egypten is eenen vogel / met namen Ibis / die clisteert sich selver met sijnen krommen Snabel / op die plaets daer hy weet dat 'et hem gesontst is / ende weet also den overvloet van de verteerde spijse van sich te werpē/ sulcken konst van clisteeren en is daer nae van dese onverdrustige Dieren niet alleen in het gebruyck gebleven/ maer

de menschen hebben het voorgenomen te volgen/en 't wert tegenwoordigh veel gebruyckt als yemant het purgeeren noodigh / ofte datse in 't lijf verstopt zijn.

Plutarchus en Albertus schrijven / wanneer den Voghel Ibis in het lijf verstopt is/en synen afgank achter blijft/ so clisteert hy sichselver op dese manier: Hy bult synen snabel vol Zee-waters / en steeckt synen snabel dan diep in synen aers/ en dryft dat water also van achteren in syn Lijf / en purgeert hem also door de scherpte des zouten Zee-waters.

Dit hebben de Egyptenaers van haer gheleert / ende namaels het clisteeren oock aengenomen te gebruycken/ alsse in 't Lijf verstopt zijn.

Den Reyger soude sich oock op dese manier clisteeren/ gelijck den vogel Ibis.

Het Hert heeft ons geleert / het gebruyck van dat kostelijcke en edele Kruyt Dictam/ alsmen geschooten is/ want als 't Hert in de Jacht met een Pijl geschooten wort / so eet hy dit Kruyt / en de Pijl valt hem uyt / ende 't geneest.

Mattheolus seyt: dit Kruydt Dictam op gheleyt / treckt doorens ofte andere spitse dingen / oock pijlen uyt het lijf.

Als dit selve Dier van de Spinnen / Phalangio ghenaemt / of van andere senijnige Dieren gesteken is / soo eet hy Ribierkreeften / ende geneest sich daer mede.

Het voornoemde Kruydt Dictam / dient oock tegen de steecken der Slangen / de Egdis in Italia behelpt haer daer oock mede / wanneerse met de Slange ghevochten heeft / ende gewoont is geworden.

Dat de School-wortel voor de oogen goet is / dat hebben wy van de Swaelven geleert / dewijl sy die selve ghebruycken als haer Jongen yet aen de oogen faelt.

Mattheolus: Wie duystere roode loopende oogen ofte vlecken daer op heeft/die druppelt een weynig waters ('t welck van School-ruyt met honigh ghebrandt is) in de hoecken van de oogen / en bestrijckt de oogenleden daer mede/ 't maeckt het gesicht klaer en schoon/ dit soude gewis zijn.

Wanneer de Schildt-padt met de Slange gevochten heeft / en datse flaeuw ofte machteloos begint te worden/ so eet sy dat kruyt Satorey / ende verquickt haer weder.

Mattheolus: Dit kruyt gesoden in Ossen-tongen-water/ ende gedroncken / helpt den genen die in onmacht vallen.

Item /

Iten / Saturey met hare Bloemen in Wijn gesooden/ ende warm op den necke gelept / ende een weynig van dit nat in de Oren gedruppelt / doet den genen schielijck ontwaecken / die in eenen zwaren diepen slaep liggen / datse liggen gelijck offe verdupselt waren: dit is een gepzobeert stuck.

Als het Weseltjen doo2 het Muysen ofte Katten bangen eenige vergiftige wonden krijght/ so gebzupckt het Wijnruyt / ende het geneest.

Mattheolus: Wanneer het Weseltjen met de Slanghen kampen wil / soo sterckt het haer eerst met Ruyten/ende dan en kan haer de Slangh geen fenijn toe-schieten. Ruyte is een Edel krupdt / by naest goet doo2 alle fenijn / daer van is dit Spreeck-woordt ofte Karmen opgekomen.

Salvia cum Ruta facinnt tibi pocula tuta.

Saly, Ruyt, gemenght in Wijn,
Sal uw' dranck niet schaed'lijck zijn.

Wijnruyt met Vijgen ende Walsche Noten gegeten/ wederstaet het fenijn ende alle doodelijcke schade der Pestilentien / het is een kostelijck Preservatijf des mo2gens gegeten / ende men bereydet aldus: Neemt twee loot bladeren van Wijnruyt / een halfloot Vijgen / anderhalfloot Genever-beesen / een loot Walsche Noten / vier loot Roosen ofte Wijn-edick / die stoot t'samen doo2 malkanderen/ ende neemt alle mo2gen eenen Lepel vol nuchteren / eer ghy in de locht gaet / soo en sal u geen fenijn beschadigen/ als Plinius betuyght / Lib, 24. cap. 8.

Den Opvaer / als hy eenigh fenijn gegeten heeft / soo soeckt hy Welgemoedt.

Matt. Als men Wijn dzinckt / daer Welgemoet in gesooden is / verdzijft hy alle fenijn / 't welck van het bijten ofte steken van fenijnige Dieren komt. Daermen oock Welghemoet stroyt / daer moeten de Natuuren bluchten.

Het wilde Swijn geneest alle sijne gebzeken met Klimop / en Kreeften die het water uyt werpt.

Matt. Klim-op in wijn ofte water gesoden / doet wel water maken/ bebo2dert de bzouwen haer stonden / 't doot de wo2men / het dzijft fenijn doo2 't zweet uyt. Daerom gebzupcken de peerdemeesters kit krupt veel doo2 de peerden

den die het Pfetsel hebben. Oock opent desen dranck de verstopte lever en milt/ geneest oock de geelsucht eñ hooft-pijn.

Wanneer de Slange in haer Winter-leger een dick ongesout lijf gekregen heeft / soo dwijft sy sulcken last wegh met Vennecool-sap / ende maeckt haer selven also weder tegen 't Voor-jaer glat en moy / sy begint van den kop af haer vel af te stroopen / daer mede sy dan een dagh met eenen gantschen nacht te doen heeft / eer sy het gantsch/ wegh krijght / om dat haer buyten komt te staen 't gene haer inwendigh op het vleesch gequelt heeft.

Als hem dat gesicht in haer Winter-leger begint donckerder te worden / soo wrijft sy haer met Vennekool-krupt/ daer mede wascht ende salft sy de oogen / ende als hare schubben vervallen willen / scheurt ende kraft sy haer met Genever-hout.

Matt. Een schoon ende gewis Experiment voor doncktere oogen / 't welck ick selver gebruyckt ende sichtbaerlijck waerachtigh bevonden hebbe: Neemt dorre Balcken-mist een quintijn / een half quintijn Vennekool-zaet / dese twee wel en kleyn door malstanderen ghestooten ende vermengt: van dit Mirtur sult ghy alle morgen een weynigh in de hoecken van de oogen stroyen.

Item/ Een nieuw experiment tegen het Podagra/ Droppen ende Contract heefter veele geholpen: Neemt Genever-hout / schraft den buytensten bast daer af / dat ander snijt in kleyne stuckkens/ die siet dan in 't water/ daer in sult dy nuchteren baden in eene Wanne/ doch sult ghy 't Lijf te voren purgeeren. En alsmē 't tegen het Podagra gebruycken wil/ so moet het geschieden/ als de pijne weg is/ dat is/ voor een voor-sorge / op dat de pijne niet weder en komt.

Wanneer den Draeck in het voor-jaer onlustigh wort/ soo verquickt hy sich weder met Tartarick.

Matth. Den Tartarick / sonderlijck den kroesen ende sachten/ is den Mage bequaem/ hy koelt en lescht den dorst/ hy brengt slaep/ ende bevordert den Stoelganck/ hy vermeerdert de Melck in der Vrouwen Borsten/ hy brenght lust te eten / met Boom-oly / Edick / en Zout toe-gemaeckt/ ende des avondts in het beginsel der maeltijdt ghegeten.

In Barbaryen worden de Panthers ghevanghen met vleesch/ dat met Wolfs-wortel ('t welck doch fenijnig is) bestreken

bestreken is: Want zo haest den Panther dit vleeesch gegeten heeft/zo meynt hy te sicken/ daerom noemen zommige Luyden dese wortel/des Panthers verstickingh. Maer zo hy terstont menschen-dzeck daer op kan krijgen/ zoo is hy geholpen/dewijl hy doch sonder dat daer zeer gierigh op is/ so hangen de Herders eenen aerden Pot vol menschen-dzeck aen eenen Boom so hoge datse daer niet by en mogen met springen/ontrent daer se hen onthouden/of haren gewoonlijcken gang hebben/daer springense en schietense dan na/ zo lange datse in onmacht daer by vallen/ en eyntlijk doot blijven. Ende anders isser sulcken lang levende kracht in haer/datse sich noch roeren en weren willen/ als haer hert en ingewant uyt het lijf is/en datse het wel afgebilt zijn.

Aristoteles: Wanneer den Panther vleesch ('t welck met Wolfs-wortel vergiftight is) ingeslockt heeft/en daer aen moet sticken/soo speurt hy soo langh dat hy menschen-mist krijght/want daer mede kan hy hem terstont helpen/daerom so hangen de Jagers sulcx ergens in eenen pot aen eenen hoogen Boom/ dan springt den Panther so lange daer na tot dat hy sterft van moedigheydt.

Matt. Dioscorides schrijft/dat de Scorpioen mat/traegh en luy wordt/ alsmense met de wortel des Wolfs-kruyt aenroert/daer tegen alsmense met Nies-wortel aen-roert/ soo komense wederom tot haren voorgaende kracht. Die oude erbindingh/gheeft het te kennen/seydt Plinius/want wanneer een mensch van een Scorpion gesteecken is/ende men hem dit kruyt ofte wortel in wijn te drincken geeft/ so behout het hem by 't leven/en jaegt het fenijn van hem uyt: Maer so het een mensch in-nam sonder van een Scorpioen gesteken te zijn/so sal 't hem om 't leven brengen/ gelijk het Verckens/ Wolven/ en insonderheyt den Panther doot.

Als den Olyphant dat fenijnige dier Chamelon onbersiens ingeslockt/ ('t welk sich selver de groene loof-basten/ gelijk maekt die het eet) soo neemt hy wilden Olijf-boom/ daer van geneest hy wederom.

Matt: Boom-oly gedroncken/helpt tegen dat scherpe en op-etende vergift/ want het beneemt hem sijne scherpte/ maer men moet het meer als eenen of tweemael drincken/ ende daer op over geven.

Als de Beyren het kruyt Mandragora gegeten hebben

ben / soo sticken sy terstondt daer na Mieren daer op.

Matt: De Alraun-appels alsmen daer aen ruyckt ende smaeckt / soo brengense slaep / sulcke kracht heeft oock haer zap / dit moetmen niet te veel ghebruycken / anders zijnse niet alleen schadelijck / maer doodelijck.

Het hert gebruyckt tegen de vergiftige woyde / Artisiockē.

Matt: De Bohemen noemen dit kruydt Krasolawset / dat is / schoon hayr / want de Vrouwen leggen 't in Looghe om 't hooft te wassen / 't maeckt hayr schoon ende licht / het doodet de Luysen en Neten.

Item: de wortel van Artisiocken in Wijn gesoden / ende daer van gedroncken / verdrijft den stanck der Oxselen en des gantschen lijfs / desgelijcks doetse oock / alsmense stoot en het lijf daer mede smeert / ofte over strijckt. Met den boven-ghemelden dranck / verdrijftmen oock 't stincken des waters / daerom dien 't voor verstopthept der Lever en Nieren / oock voor de Geelsucht en Water-sucht.

De wilde Hout-duyven / Vulen / Amselen en Veldthoenders / purgeeren sich jaerlijcks met Laurier-bladeren.

Matt: De Lauwerier-bladeren gedroncken / zijn de Magen tegen / sy maken onlust en worgen in den hals. Een kostelijcke Medicijn / so yemant syn water niet lossen en kan: Neemt twee loot Laurier-bladeren / drie hoofden knoflooc / die stoot wel kleyn / doet daer toe een hant-vol Garsten-zemelen / en twee pont witten Wijn giet daer over en siet het dan soo lange dattet wordt gelijck een plaester / dit strijckt dan op eenen doeck / ende maekt een plaester daer van / leght het warm over de schaemte.

Item: Lauwerier kleyn gestoten / en aen-ghestreken / is goet tegen der Byen en Wespen.

Die een zwack hooft heeft / die stoot Lauwer / en doetse in een Sackxken / en leghtse des nachts op den scheydel des hoofts / en hy sal genesen.

De tamme Duyven / ook Toortel-duyven en de Hoenderen purgeren haer zelven met een kruydt / 't welck men dag en nacht noemt / ofte Glaes-kruyt / 't wast ghemeynelijck aen de muyren ofte steen-achtighe plaetsen.

Matt: Dit kruyt gesooden en gedroncken / stilt het langduyrige hoesten.

De Ouden hebben voortijdts dit kruyt gestoten / ende de

Berg

Beesten tegen het hoesten en kuchen oock in-gegeven. Dit is een seker experiment om wonden haest toe te heelen / alsmen de bladeren van dit kruydt drooght/en dan tot polver stoot / en in de wonden ghestroyt/sommighe daghen na malkanderen/ het heelt de wonden weder te zamen / ende het verdrijft alle hitte en hyerighheydt.

Het sap van dit kruyt met loodwit gemengt/is een kostelijcke zalve voor den brandt/ en alle hitsige zweeren / oock blecken/ lijck-teeckens/ en diergelijcken/ alsmen het daer mede strijckt.

De Eenden/ Ganzen en andere Water-vogels / helpen haer selven met Gelit-kruyt.

Dit kruyt soude krachtig zijn / dat 't bloet in verse wonden terstont verandert en stilt/soo haest men 't daer op leyt.

De kranen/ en haers gelijck/ ghenesen haer selven met Biesen die in de Morassen wassen.

Matt: Het zaet van Biesen gebraden/ en daer na in wijn geleydt en gedroncken/stopt den Stoel-ganck/en drijft het water voort. Alsmen pit van Biesen in gemengden Wijn leydt/soo treckt het dat water na sich/ en scheydt alsoo den Wijn van het Water.

Wanneer den Rave dat Dier Chameleon overwonnen en omgebracht heeft / en daer fenijn van ingenomen heeft/ soo verdrijft hy dat fenijn van hem met Lauwerier-bladeren.

Het seven-en-twintighste Capittel.

Hoe sommige Dieren van toe-komende dingen aenwysinge geven.

SOdanige dingen soudemen exempels-wijse / wel duysentderley konnen by-brengen: Want de natuyr heeft veel Dieren/d'een dit en het ander dat ingeplant/ daer mede sy oock den loop des Hemels/ als wint/ regen en onweder/ soo geheel ongewisse aenwijsinghe niet en geven/ oock van toekomende ongelucken of misvallen/ eenighe teeckenen te bewijsen. Dan om dit altemael in't lange te vertellen soude veel moeyte zijn om te beschrijven en langwijligh om te lesen/waer mede die menschen haer gemeynschap en gebruyck met de Dieren hebben.

De Dieren waerschouwen ons dickmaels voor ongeluk en alderley perijckel / en ick meyne niet / met haer gheroepte geschrey / daer op sommige menschen vastelijck staen/

maer

maer door andere ghelwijsse aenwijsingen. Alsser een oudt gebou wil vallen/so maken sich de Muysen te voren weghy! en het vallen begint eerst daer de Spinnen aen het meeste gesponnen hebben.

Virgilius Polidorus seydt: De Romeynen waren soo overgeloovigh / datse in den krygh niet aen en richten ofte en handelden / sonder te letten op het ingeweyde van de Vieren/en te hups niet sonderlinghs voor en namen/ sonder op der Vogelen manier te letten.

By de Romeynen is een bysondere Konst gheweest / dat sommige Priesters uyt der Vogelen manier ofte ghesangh hare Prophetien wisten te maken/der welke sy een gantsch Schip vol te Romen hadden/en hielden se in groote eeren.

De Waersseggers geselschap / delwelcke men Priesters noemden / was by de Romeynen in sulcken hoogen eerbiedingh voor oogen gehouden/ dat harer geener van hare misdaets wegen/sijnnes geestelijcken Ampts niet berooft en worden. Vide Plutarchus & Livium.

Iosephus lib. 1. contra Apionem uyt den Hecato : Den Jode Mosselamus/een stouter ende verstandigger Man / heeft klaerlijck aengewesen/ hoe grooter dat men die konst behoort te achten/het waersseggen uyt den sang ofte geluyt der Vogelen. Als hy op een tijdt in den krijgh was/op den tocht teghen den vyandt te trecken / en een Swart-konstenaer alle de Krijgs-luyden plotselijck hiet stil staen/tot dat hy van eenen Vogel/delwelcke daer na by op eenen Boom sat / een Prophetie mochte hebben / oft men voort-trecken soude ofte niet/ soo nam Mosellamus stil-swijgende sijne Boge/spanden die / ende schiet den Vogel met eenen Pijl ter neder/als nu den Waer-segger ende andere meer/ daerom seer ongeduldigh waren / soo sprack hy : Wat dooldt ghy onsinnige Menschen / den Vogel die sijn selfs ongheluck onwetende is/ sal die u geluck ofte ongheluck weten? gewisselijck soo hy toe-komende dinghen geweten hadde/ hy waer op die plaets niet gekomen/en hadde sich also met den Pijl van den Jode Mosellamo laten door-schieten.

In Thracia willen de Luyden niet over het Ys gaen / voor dat se gewaer worden dat den Vos daer over loopt / om sijn roof te halen/ den Vos heeft een scherp gehoor/ende hy en sal over geen ghevroren ys loopen / of hy gaet eerst te

vooren met sijn een Oor op het Ys leggen luysteren / en als hy het geruysch van 't water daer onder hooren kan / soo en wil hy daer niet over / ende door dit gehoor weet hy te oordeelen of het Ys sterck genoegh is of niet.

Plutarchus Libello: Sagacioranæ sunt terrestria animalia, vel aquatica. Wanneer die Thracier over een toegevrozen water gaen willen / soo nemen sy eenen Vos ende laten die voor aen trecken / als eenen gewissen verspier / hoe dick of sterck het Ys is / eerst gaet den Vos met sachte voeten treden / ende leyt sijn een Oor plat op het Ys / en als hy het water daer onder hoort ruyschen / soo weet hy daer by af te nemen dat het Ys niet dick genoegh en is / ende dat het niet raedtsaem en is daer over te gaen / keert daerom stracks weder te rugge / maer soo hy dat water daer onder niet en hoort ruysschen / soo gaet hy stoutelijck voort / en die Thraciers volgen hem van achteren na.

Het negen-en-twintighste Capittel.

Hoe dat sommige Steden en Volckeren van ettelijcke kleyne Dieren vernielt en verdelght zijn geworden.

HEt is openbaer en by veelen genoegh bekent / datter sommige kleyne en ongeachte dieren wel groote schade hebben gedaen / so wel aen Lant als aen Menschen.

Marcus Varro schrijft / datter in Spangien een gantsche Stadt van de Conijnen / ende in Thessalonie een van de Mollen ondergraven en verdorven is.

In Vranckrijck hebben de Vorsschen en ook de Sprinkhanen / in Africa / de borgers t'samen uyt de Stad verdrevē.

De Muysen namen so de overhant in der Cycladen Eylant Gyaro genaemt / datse al 't volck daer uyt verjaegden.

In Italia worde de Stadt Amyele van de menigte der Slangen verwoest.

Op dese tijdt / leyt noch een gantsch Landt (op gene zijde der Mooren grense / Cyanmolgos genaemt /) geheel woest ende ledigh / de Inwoonders zijn t'samen van de Schorpioenen en † Solpugen verjaeght.

Theophrastus getuygt / dat de luyden die men Trerienser noemt / van de Muspen uyt geroeyt zijn / dan wy willen nu voortvaren met de beschrijvinge van andere Dieren.

Het

† *Dit is een soorte van Mieren soo Solinus verhaelt, hebbende 't fatsoen als Spinnekoppen' ... ook ghevonden int Eylant Sardaigne, in de Silver Mijnen, haer steeck is gevaerlijck.*

Het dertighste Capittel.

Van de Hyena, Civet-kat, Veel-vraten, Mantichoren, Beveren, ende Otteren.

DEn meesten hoop houdt het daer voor/ dat de Hyenas souden beyde de naturen gelijck aen sich hebben / en dat het eene jaer het Wijfken is/ soude het ander jaer het Manneken wesen/ dat oock haer Wijfkens zonder bywoninghe des Mannekens Jonghen krijghen / 't welck Aristoteles voor onwaerachtigh houdt.

Haren hals met de borstachtighe Manen / strecket zeer stijf voor sich neder / 't kan synen hals anders niet buygen dan met sijn gantsche lijf. Men schrijft veel ander wonderlijcke dingen van desen Hyena/ insonderheyt ook dit/ dat het sich weet te verberghen / tusschen de percken (daermen de beesten 's nachts in jaeght) en daer leert het des menschen stemme na conterfepten/ en let op des Herders naem / dat het die leerdt roepen/ en indien hy hem dan soo by sich kan krijgen/ so verscheurt hy hem. Hy leert oock sluypten/ en gelupt maken / om Honden te locken/ als dan de Honden by hem komen/ worden se verscheurt en op-gegeten.

Gellius: Wanneer de Hyena eenen mensch ofte Hont vint slapende/ so meet hy sich selver daer tegen af/ bevint hy datse langer zijn als hy is/ so valt hy haer onversiens aen ende vernielt se/ maer bevindt hy datse korter zijn als hy is / soo haest hy sich heymelijck wegh/ en doetse geen leet.

Men weet van geen ander Dieren, die anders de graven om-woroeten en eten de dode lichamen / als de Hyenen doen.

Arist. De Hyena graeft de doode Menschen op/ ende eetse.

Seer zelden kanmen dat Wijfken verrassen / want het is veel listiger dan het Manneken schrijft Solinus.

Arist. Selden wort 't Wijfken gevangen / my is van eenen Jager selfs verteldt/ dat hyder op eenen tijt eens een voor heeft gehadt/ maer van allen en heeft hyder maer een konnen vangen.

Sy hebben wel duysenderley vlecken in de oogen/ die altijdt sonder ophouden glinsteren en schimmeren/ ook sonder aflaten veranderen.

Als de Honden maer met de scheem ofte schadulwe overkomen kan/so worden de Honden soo stom datse niet baffen kunnen. Alle andere Dieren (als't de Hyena dziemael aenstaert) souden op de plaets blijven staen/ als ofse gebonden ofte betovert waren.

Albertus seyt/ick hebbe van eenen Duytschen Juwilierder gehoort/ dat dit Dier een seer edelen steen in de ooghen ofte voor-hoofd heeft.

Plinius lib. 11. cap. 37. De Graef-dieren konnen de ghestaltenis van haer oogen wel in duysenderley verwen veranderen/soo dickwijls als sy willen. Sy hebben een groot hert/gelijck alle vreesachtige Dieren.

Lib, 28. cap. 9. De Swarte-konstenaers eyghenen dit Dier groote kracht toe/ te weten/dat het de menschen van sijn sinnen soude konnen berooven / en alsoo by hem locken.

Den Panther vreest dit Dier so zeer/dat hy sich daer niet tegen en derf te weer stellen/ alsmen de bellen van dese beyde Dieren by malkanderen ophangt/ so souden de hayren uyt des Panther-diers huyt uytvallen.

Wanneer de Hyena voor den jager vlieden moet/so draeyt hy sich gemeynelijck na de rechterhant/ en wanneerse dan des voor-uytgelopenden Jagers voetstappen betreden/so worden sy (alsmen seyt) verraeght/ maer went het sich na de slinckerhandt/soo is't lichtelijck te vangen.

Met haer gal bestrijcktmen de quade oogen/haer bellen zijn goet tegen het Podagra.

Civet-kat.

Petrus Bellonius meent, dese Hyena soude zijn het Dier datmen nu Civet-kat noemt, hy heeft t'Alexandrien een gesien die gantsch tam was, met Vrouwen melk opgevoet, de Oude hebben niet geweten (meent hy) dat dit Dier dese ruyckende Civette by hem hadde, maer sy schryven wel van ruyckende Panthers. De Civet-kat heeft knevels, een scherpe neus, roode blinckende ooghen, met twee swarte vlecken daer boven, ronde ooren, sijn vel is witachtig met swarte vlecken, swarte beenen en voeten, een lange staert, aen 't eynde swartachtig, sijn spyse is vleesch. Hier te Lande worden Civet-katten ghehouden in kouwen, om de Civet daer af te nemen, sy zijn qualijk so groot als een Winthont, doch korter beenen, maer vetter van lijf, maer sy worden noyt

noyt soo tam in dese Kouwen, als Bellon die van Alexandrien beschrijft.

Sy hebben een kleyn sackxken ontrent haer schamelheydt, daer in groeyt het Civette, op deselve manier als het oor sweet in des menschen ooren, het welck oock alsoo met kleyne lepelkens daer uyt genomen wordt.

Crocuta, Leocrocuta, *Veel-vraet.*

Als sich de Leeuwen in Morenlant met het Dier Veelvraet belooft/so werpt sy daer na een Dier dat men noemt Crocutam/ 't welk sich beblijtigt essen gelijk de Hyena/om de stemme van de Menschen en Beesten na te conterfeyten: Het heeft boven en onder in den mondt een zeer scherp gebit/geene berlen ofte tant-bleesch/ maer in plaets van de tanden twee gantsche beenen die zeer scherp zijn / ende weet hy soo te bewaren / dat se niet beyde gaer op malkanderen komen/en also stomp worden gelijck offe in een doose kistjen besloten lagen.

Solinus seyt/dit Dier en doen de oogen nimmermeer toe.

Mantichora.

In Moren-landt is noch een Dier (soo Juba schrijft) 't welck des Menschen stem en woorden kan na conterfeyten/dat men Mantichorom noemt.

Albertus: Dat Dier heeft menigerley gelijckenisse/met het aensicht is't den Menschе niet zeer ongelijk/ het heeft geele brandende oogen / 't lijf bloet verwigh/eenen scherpstekenden staert gelijk een Scorpioen/ 't pijpt zeer luyde / en is zeer begeerigh na Menschen-bleesch.

Asinus Sylvestris. *Wout-Ezel.*

In Africa daer de Hyenen meest hallen (daer wy hier voren af geschreven hebben) daer zijn ook veel Wout-ezels/ over dewelke altijdt een Manneken over de gantsche kudde Wijfkens regeert. Sy zijn zeer zorghvuldigh dat hare Wijfkens met andere vermenghen zullen. Waerom verwaert een yeder Manneken sijn Wijfken zeer nau als het jongen draegt/ ende alsse dan jongen voort-brenghen / dat Mannekens zijn / dat voort van den Ouden voor sijn bysten gelubt. Om dit voor te komen / verkruypen sich de

Moeders somtijdts/om alsse worpen zullen / hare jon[illegible]he Mannekens mede te verbergen en by 't leven te houden. De Wijfkens zijn wonderlijcke onkuyscke Dieren / zeer tot de Mannekens genegen.

Oppianus schrijft/de Wout-ezels zijn zeer jaloers tegen hare Wijfkens/dat se sich bezorgen voor hare eygene jongen/ en daerom die zelven om-brengen.

Fiber. Bever.

DE Bevers die in het Eylandt Ponte zijn/ die zouden (zo sommige seggen) haer zelven de kloten uytbyten/ wanneer datse gejaegt worden/ want sy weten datse om haer ghemachts wille / insonderheyt gesocht en begeert worden. 't Welck de Medicijn-meesters Bevers Geylen of Castoreum noemen.

Sy hebben ook een zeer scherp gebit/ daer mede sy grote Bomen/ die op de kant van 't water staen / kommen ter neder werpen/als oftse met een scherpe Ax afgehouwen waren. Georg. Agricola seyd/ de Bevers houwen gantse Bomen met hare tanden ter neder/ en alsse om leege liggen/ so ghebruycken sy de basten voor hare spijs. Maer alsse den Boom schier door gebeten hebben / soo siense elcke reys opwaerts/ alsse dan sien wat weg dat den Boom henen vallen will/ soo wetense die te ontwijcken.

Olaus

Olaus Magnus en Albertus schrijven/dat wanneer de Bevers hare Nesten willen timmeren/ en niet houts genoeg aen het water en vinden/zo treckt haerder eenen gantschen hoop met malkanderen na het naeste Bosch / dan nemen sy eenen van haer allen / en werpen hem op den rugge/die weet dan de beenen soo fijn van malkanderen te leggen/ gelijk oft wagens-leeren waren/en daer laden sy dan zoo veel houts tusschen / als haer dunckt dat hy dragen kan / dan nemen sy hem by sijnen langen staert / en sleppen hem soo voort tot aen de plaets/daerse haer nesten in het water maken willen: Hare Nesten weten sy so konstig en aerdig te maken/ met drie ofte vier Solderen ofte Woningen al boven malkanderen/ 't onderste is schier recht op 't water/ als 't water dan wast/so klimmense al hooger na de andere gemacken / alsoo datse altijdt met het halve bovenste lijf konnen droog blijven/ so 't water valt/so volgen sy 't al na.

De staerten van de Bever is Visch, en konnen niet lange uyt 'twater wesen, of 'tdoet haer pyne, so dat sy in hare nesten leggende, 'tlijf vleys zijnde, droog, en de staert in't water is.

Als den Bever de menschen ergens krijght / zoo valt hy daer op te byten / ende en laet ook niet bytens af / tot dat hy beenen hoort knarselen / en dat hem sijne tanden op malkanderen komen.

Plinius in 't 32. boeck/c. 3. Alle Dieren die sich zoo wel te water als te lande onthouden / die zijn van een wonderlijcke natuyr/ doch dienstelijck en tot vele dinghen goedt/ haer vleesch gebruyckt men op veelderley manieren in de Medicijne / als oock Bevers litmaten/welcke mede onder dese Dieren hoort: sijne kloten worden op Grieck Castor ofte Castore noemt/maer datse haer zelfs die zouden uytbyten/ alsmense bangē wil(als voor verhaelt is)dat ontkent Sextius, een wel-ervaren man in de Medicynen/ en seyd: Hare kloten zijn zeer kleyn/ en liggen hen veel verborgen diep in de lenden/ en dicht aen den rugge-graet/ alsoo datse met den mont daer niet by en konnen komen / ofte zonder perijckel haers levens uyt krijgen konnen. Daer geschiet dikmaels groot bedrog met des Bevers klotē: want sy verkopen somtijts hare nieren/die een weynigh grooter zyn/voor kloten.

Albertus: Dat den Bever / als hy gheiaeght wordt/ sijn selfs kloten zoude uyt-byten / ende als hy daer na

van de Jagers achterhoelt wordt/sich oprichten zoude/ en toonen de Jagers dat hyse quijt is daerom dat se hem soecken/dit is alles niet anders dan Fabel-werck: want wy daer in Duytslant goede ervarenis van hebben.

Een Bevers kloten geroken doet den Menschе niesen/ ook brengense den slaep weder/met Roosen-oly en sap van Verckens-reusel aen den slaep van 't hooft gestreken / ofte met water in-ghenomen / daerom isset ock de onsienighe dienstelijck.

Alsmen de slapende met Bevers-klooten verroer/so ontwaken se. Twee Quintijn daer van met water van Poley ingenomen/brenget de Vrouwen hare Stonden/en drijft de tweede geboorte. Bevers-kloten zijn goet voor den zwijmel des hoofts/het beven/ock voor Sicht en verlammtinge/voor pijn der magen en voor den slaeh/ alsmen sich daer met smeert. Item/dit in ghenomen / verdrijft de vallende siecktе/de verstopthеyt des Lichaems/de pijne des buyck/ en allerley fenijn. Voor de Tandt-pijn zalmense stooten/ en Oly in het oor laten druppen / aen de zijde daer de pijn is. Tegen het ruyschen der ooren / laetmen met Magkolben sap in de ooren druppen.

De Bevers-kloten met den besten Hontgh over de oogen gestreken/maeckt een scherp en klaer gesicht.

Des Bevers water is goet tegen allerley fenijn/dan om dit goet te behouden/ so dient het datmen 't in des Bevers blase dan beware.

Wie dat Podagra heeft/zal van Bever-vellen / Teersen ofte Schoenen laten maken/en dagelijck dragen.

De Bevers staert is schubachtigh gelijck de Visschen/ maer op het lijf zijnse de Otters zeer gelijk/ daerom wordt hy ock van vele Scribenten onder des Otters ghеslacht gherekent / wont beyde dese Dieren hebben haer wesen en woninge by het water / en haer beyder hayr is veel sachter dan eenige plumen.

Van dese Bevers-hayren van de huyt afgesneden, worden de kostelijckste, fijnste en blinckenste hoeden gemaekt, die men Castoor of Bever-hoeder noemt, hier van en hebben de Oude niet gheweten, want ick meene dat de Bevers nu meer om hare Vellen oft Hayr gevangen worden, als om hare klooten.

Lutra. *Otter.*

Dat den Otter sich oock in de Zee zoude konnen nedersincken laten/ghelijck sommige zeggben/ daer en heeftmen niet zekers van konnen erbaren.

Albertus en Ge. Agricola schrijben / den Otter is langer en breeder van lijf als een Kat/hy heeft eenen langen haryachtigen staert/en korte beenen / hy woont in hollen aen de Oeveren des waters / alwaer hy een konstigh Nest ghemaeckt heeft van hout en tacken/ daer hy droogh op sitten mach. Hy geneert sich met Visch/den welken hy onder het water met een zonderlinge rassigheyt weet te achterhalen. Dan hoewel dat hy eenen langen tijt in 't water leben en sich onthouden kan/so moet hy gelijckewel sijnen aessem in de lucht scheppen / daerom hy oock wel somtijdts in 't water berstickt: als hem de Visschen ontkomen in eenige al te diepe Visch-grachten/so wil hyse al na-volgen/en dan kan hy so slucx daer niet weder uyt komen. Den Otter bult gemeynelijck sijn nest met menighte van Visschen / die daer somtijts blijben liggen bederben / also datse dikmaels met haren stanck de gantsche lucht vergiftigen. Ook zoude hy van de Visschers so tam gemaeckt konnen worden/ dat hy haer de Visschen met groote menighte in hare Fuycken ofte Netten jagen ofte dryben soude.

Den Otter komt oock wel op het landt / maer en blijft daer niet lange/ gaet al voort weer in 't water.

Olaus Magnus schrijft/ in 't Eylant Scandinavia maeckt men de Otters so tam/ en leertse datse in de Vis-grachten gaen/ en de Visschen in de Fuycken ofte Netten jagen.

Van Otters bellen maeckt men schoon Pelts-werk/het welck in den regen niet lichtelijck en bederft. Otters bellen onder kleederen gebroedert/is goet voor de gene die verlamde litmaten hebben/ ofte die geraeckt zijn of beroert.

Gesnerus seyt/ in Duytslant worden mutsen gemaeckt van Otters bellen/die goet zijn voor zwijmelinge en allerley hooft-pijn.

Elianus seydt: Schoenen van Otters-bellen gemaeckt/ zijn zeer goet voor den genen die veel gaen moet.

Het een-en-dertighste Capittel.

Van Padden.

DE Padden/ genaemt Rubeta/ delwelcke hare woninghen soo wel op 't Landt als in 't Water hebben / die dragen veel goede en nuttelijcke Medicijnen by sich / het welck sy gewoonelijck op de weyden van haer leggen/ en wederom aennemen/haer fenijn houden sy altijt by haer.

Der Padden hert en milt is goet voor den ghenen die van ander Padden vergiftiget zijn.

De Padde gestoockt/en de Verckens met water ingegeven/soudense van alderley swaere gebreken genesen.

Gesnerus: Ick hebbe mylaten seggen/dat Hertogh Frederick van Saxen / de Padden billen en in de lucht heeft laten droghen/tot datse seer dor waren/en als hem dan yemant voor quam die men het bloedt niet stillen konde / gaf hy den raet/ datse die uytgedroogghde Padde in een doecxken souden winden/en nemen 't dan in de hant/en houden't so lange vast/tot dat het warm wort/ desen raet heeft vele geholpen.

Albertus seydt: De Padde wordt van den steeck der Spinnen om-gebracht.

Erasmus in Colloquiis: De Spinne en Padde souden eene bysondere groote vyantschap tegen malkanderen dragen/ en als de Padde van de Spin gesteken wort/ soude sy haer selven konnen helpen met Weeghbree. Hier van moet ick een seltsame geschiedenisse vertellen / 't welck in Engelant soude geschiet zijn : Eenen Manninck hadde op eenen tijdt des Somers gehaelt eenige bossen met biesen / om die in syne Celle te leggen/en also een verkoelinge daer in te maken/ en als hy sich na het middagh-eten een weynigh daer op te slapen geleydt hadde/soo isser eene groote Padde uytgekropen / en heeft hem synen mondt (daer mede hy open lagh) bezet/te weten met haer voorste voeten sijn bovenste lip / en met de achterste sijne onderste lip : Als zommighe broeders tot dit spectakel quamen / zoo en dorste die niemandt afnemen/vreesende dat hy dan te meer van haer fenijn beschadight zoude worden. Ten lesten gaven eenighe de raet/men zoude hem also achterwaerts na 't venster draegen/daer (ten geluckte) een groote Spin sat / zoo haest dat

geschiede/

Geschiede/en de Spinne haren Erf-vyandt siende worde/ soo liep sy terstont van haren gesponnen draet af/ en gaf de Pad eenen steek/daer die Padde seer dick af zwol/ maer sy en wiel noch niet/doen quamse weder af / en gaf haer noch een steek/hoewel datse dicker opzwelde/ so en wielse gelijcke-wel noch niet/ doen quam die Spin ten derdemael / en gaf haer noch eenen steeck/ doen wiel sy daer henen en sterf: Dese weldaet bewees de Spin haren Weert.

Bocatius schrijft van eenen/die na den eten met sijn Boelschap in den Hof rontsom gingh spanceren/ die welcke een blat salie pluckte / en heeft sijn tanden daer mede ghewreven/en is terstont gestorven / sijn boelschap worde terstont daer op aengegrepen en beschuldight/ dat sy hem met vergift soude omgebracht hebben / sy haer selven ontschuldigende/ worde ghebonden ter plaetse gebracht daer 't geschiet was / ende wees den Richter hoe dat hy met sulcken blat Salie alsoo ghedaen hadde aen sijne tanden / terstont viel sy ock daer neder en was doodt / den Richter liet den struyck Salie opgraven / soo vontmen een Padde daer onder/daer door men oordeelde dat de Padde met haer fenijn dien struyk Salie alsoo vergiftiger hadde/ dat dese twee so haestigh daer van gestorven zijn.

In Brasilien zijn groote Padden, die de Brasilianen Courouru noemen, dese Padden en zijn niet vergiftigh, want sy braden die en etense.

Het twee-en-dertighste Capittel.

Van Herten ende Hinden.

HOewel men de Herten voor de sachmoedighste ende schonachtigste Dieren houd/ soo zijnse somtyden seer boos: wanneer datse van de Honden bedreemt zijn/ soo loopense wy van haer selfs op de Menschen toe.

Als dese Dieren hare Jongen werpen zullen/ so schouwen sy meer de heymelijcke plaetsen van ander Dieren / als de gemeyne voetpaden der Menschen.

Plutarchus: De Herten vreesen sich voor ander Dieren/ als sy hare jongen zullen werpen / daerom begeven sy sich daer-en-tegen aen de ghemeyne Landt-straten/ die van de menschen veel betreden en belwandelt zijn/ om datse weten/ dat andere Dieren sich niet geerne daer ontrent en laten vinden.

De Herten beginnen tochtig te worden/ na dat de Ster Arcturus opgegaen is/ dat is in 't lest van Augustus.

Acht maenden draegen sy hare Jongen/somwylen brengen sy twee Jongen tseffens/ na de ontfanckenis wijcken de Hinden van de Herten af/dewelke dan van grooten lust seer grousaem brullen / en woroeten met de Hoorns in 't Aerdtrijck/ en maecken haren Muyl zwart/ den welcken namaels door den regen weder schoon wordt.

Als de Hinden worpen zullen/so versien sy haer eerst met dat kruyt Sesel / op dat haer het worpen te eerder ende te lichter aenkomt/ als sy geworpen heeft / soo soeckt sy daer op Siser en Aron-kruyt/ daer van weyd sy haer zelven zat/ en komt dan wederom by haer kalf/ maeckt alsoo met de kracht van dese kruyden haer eerste melck wel-smakende. Daer na oeffent sy haer kalf in het loopen / en onderwijset hoe dat het sich tot de vlucht stellen sal / brengt het dan op eenen hoogen bergh/en onderwijset hoe dat het sijne sprongen gewis zal nemen/en sijne voeten seker zal setten.

Job. 39. vers. 4. Weet ghy wanneer de Hinden zwanger gaen? Hebt ghy hare maenden getelt/ wanneerse vol worden? Of weet ghy den tijdt wanneerse baren? Sy buyghen hun wanneerse baren/en scheuren haer van malkanderen/ en laten uyt hare jongen / hare jongen gaen uyt in 't kooren en worden vet/ en komen niet weder tot hen.

Jerem. 14. De Hinden die op den velde worpen/verlaten de jongen/de wijl daer weyde voor-handen en is.

Als de Herten van haer tochtigheyt op-houden/ so soecken sy de weyde wederom met grooter begeerten / en als haer dunkt datse te vet beginnen te worden/so verkruypen sy sich aen heymelijcke en magere plaetsen / belwijsen daer mede dat hen den zwaren last sijnes lichaems ongesont en in 't loopen schadelijck is.

In 't jagen staet het dikmaels stil / en siet een wijl rontsom / alsmen 't dan te na begint te komen / soo vlucht het met gelvelt wederom voort. Dat doet het gemeynelijk van wegen de groote smerte die het in 't loopen aen sijn Inghewant krijgt / want sijn ingewant is soo zwak en teer/dat het inwendig seer lichtelijk gescheurt of gebroken kan worden. So haest als de honden hoort bassen/vlucht het in sulcker voegen/dat het boven de windt komt/en het spoor doet vlyjnen.

Aristo-

Aristoteles: De Herten scheurt somtijts 't ingewant in 't lijf van eenen kleynen slagh / datse van buyten niet eens mangel en hebben.

Met pijpen/sluyten en singen/kunnen de Herten lichtelijck ophouden/ datse stock-stil blyven staen. Alsse de ooren recken/ zoo hoorense zeer vlytigh toe / latense de ooren hangen/zoo zijnse gantsch doof.

Horus schrijft/als de Egyptenaers een Menschje wilden afbeelden/die met schoon sluyten(so men zeyt)verleyt was/ zo maelden sy een Hert/ 't welk voor een pijper bleef staen/ want het Hert laet sich door het gelupt van een pijp zo ophouden/dat het sijn eygen welvaren vergeet.

Het Hert is een eenvoudig nieusgierigh Dier/ 'twelk sich aen een vreemt ding lichtelijk zal vergapen/also/dat wanneer men hun met een Peert ofte Koe na by komt/ zo zoude het sich daer wel zoo op verstarren / dat het op den Jager niet eens en zoude dencken / alst gheliicke-wel den Jager siende voort/zo ist zeer verwondert van sijn bogen en pijlen.

Wanneer dat de Herten over een water willen om ander weyde te zoeken/dat doense met gantsche hoopen/met fyne ordeninghe / alsoo datse al achter malkanderen daer henen zwemmen/en d' eene heeft den kop op des anderen lijf achter liggen/en als den voorste moede begint te worden/ dan gaet die achter aen/dit duyrt zo lange met dese afwisselinge tot datse over zijn. Datse dese manier van doen dickmaels gebruycken/dat voort van vele Luyden in Silicia menighmael gesien. Dyt welk land de Herten over zee in't Eylant Cypres plachten te swemmen:en wanneer sy so na eenigh land (om der verde halven)toe willen/ soo en swemmen sy niet na het gesicht/maer alleen na den reuck.

Augustinus super 42. Psalmum: Men schrijft van de Herten/dat so wanneer sy over een breed water willen swemmen/so doen sy in sulcker ordeninghe/ te weten/ de sterckste gaet voor aen/als een Heyr-voerder/daer op volgen d' ander al na/en houden de kop malkanderen al op den rugge/ als dan den eersten synen kop wat te swaer begint te worden/dewijl die geene leuninghe of ophoudinge en heeft/so swemt hy achter / en leunt dan een wijl met sijn hooft op den achterstenrugge / en drijft de achterste al gheluck met voort. Alsoo komen sy over / ende sy en laten geeuen ach-

ter/ maer helpen malkanderen waer het noodt is.

Haer hoorns gebruyken sy in de plaets van zeylen: maer met de voeten roeyen sy haer zelven voort. Sy en begeven haer ook niet te water dan alst stil weder en den wint goet is/ schrijft Elianus.

De Mannekens hebben maer hoorns/ delwelke sy alleen onder ander Dieren alle jaer verliesen/ op eene gelwissen tijt in het Voor-jaer/ daerom soecken se op deselve tyden woeste plaetsen/ en als hyse verliest/ soo verberght het sich ghelijck een weerloos dier/ 't welck de menschen ook misgunt de profijt ofte welvaert van hoorns. Men seyt dat de rechte stangen van sijn hoorns in de Medicijnen gebruyckt wort/ tegen 't senijn der Padden: Men kanse zeer qualijk vinden/ ja dat meer is/ in beslote Diergaerden of waranden wetense die in der eerden te begraven en te verbergen/ dat se weynig gevonden worden/ 't welk te verwonderen is.

Aristoles seyt: De slinckere Stangen zijn de beste.

Albertus zeyt/ Sy stoten hare hoorns af/ en latense in 't water vallen/ op dat de rechte Stange niet ghevonden en zoude worden/ die sy weten dat de Menschen in de Medicijnen gebruycken/ het welk niet altijt gewis en waerachtig bevonden wort/ want ick zelver heb eens eenen slinkeren hoorn in een bosch onder eenen boom verborgen gevonden.

Alsmen beyde de spitsen van de hoorns in brant steeckt/ soo verdrijfstmen met dien reuck de Slangen/ ende soo daer yemant ontrent is/ die de vallende sieckte heeft/ die zal sich oock terstont openbaren/ en die zelve krijgen.

De Herten zouden de aenwijsinge van haren ouderdom op de hoorns dragen. Alle jaer waster een tacxken aen haren eenen hoorn / tot in het seste jaer toe/ maer van die tijdt aen waster aen elcke zyde effen veel daerse verwoxpen zijn/ also dat men dat jaer-tal van die tijdt af niet meer kan rekenen.

Maer by hare tanden kannen dan voort haren ouderdom kennen/ dewelcke sy dan zeer weynigh ofte geen meer hebben/ oock verliesen sy onder aen de hoorns die kleyne tacxkens/ delwelcke de jonge Herten wel beneden aen het voor-hooft hebben/ diese tot stoten wel gebruycken.

Albertus schrijft/ het getal van dese tacken is onghewis/ want hy heeft zelver een hoorn gesien van elf tacken.

Doct.

Doct. Gesnerus schrijft/dat hy te Antwerpen in een Apteeck eenen Hoorn sag/ daer 15 tacken aen geteelt wierden.

Als men de Herten lubt/so valt hem dat gehoornte niet meer af/noch sy en wassen ook niet meer.

Aristoteles: Wanneer de Herten gelubt worden/eer dat de hoorns (om harer jonckheydts wille) voort-ghekomen zijn/ soo blijvense sonder hoorns/ maer geschiedt het als de hoorns groot zijn soo blyvense/ sy en vallen niet af/noch en wassen niet grooter.

Als de Herten in plaets van hare afgheballen Hoorns andere beginnen uyt te komen/ soo komtet eerst een harde knorve door/ ghelijck eenen dorren opgeswollen huyt/ daer na krijgt het week Morgh/ dat wascht dan uyt gelijk dick spaens-riet/en voort rung gelijk de weecke pluym-veeren/ en soo langhe het zulcke Morgh noch niet en heeft/ gaense maer alleen 'snachts na de weyde/ maer als die beginnen uyt te komen/ soo gaense daer meest mede in de sonne/ om datse hardt zouden worden / en dan proheerense die dickmaels met stooten. So lange alsse die knorven so hebben/ noemtmense Spitz-herten/want dan is't een sonderlinge present en leckernye voor Vorsten en Heeren/ Arristoteles.

Men heeft Herten gevangen die eenen groenen Tack op het hooft by de hoorns hadden/ 't welck sy krijgen alsse soo met de jonge knobbelen tegen de bomen liggen rijven/ datter een stuck van de tack aen blijft sitten/ en alsoo daer mee uytwast/ gelijck of het daer op ge-ent ofte gegriffijt waer. Men heeft ook witte Hinden gevonden/ gelijk ook die soude geweest zijn/die Quintus Sertorius hadde/dewelke hy de Spanjaerts wijs maeckte datse konde prophereren of waer-seggen.

Gellius lib. 15. Den Hooftman Sertorius voerde in den krijgh een witte Hinde met hem/ en hy maeckte sijn vol Spaens Krijgs-volck wijs/datse hem van God gesonden was/en datse hem konde voorseggen van alle noodwendige zaken/als hy dan sijne Krijgs-luyden wat sonderlings bevelen wilde / dat haer tegen ginghy/ soo seyde hy/ 't was hem van God door dese Hinden bevolen. Titus Livius en Plutarchus schrijven dit mede.

De Herten voeren eenen gestadigen krijg met de Slangen/ alsse de slangen hollen opgespeurt hebben/ so wetense

met eenen stercken asem ofte reuk de Slangen daer uyt te doen komen/daer van komt het/ dat hoorns dese aengeborene eyghenschap en deughd over sich hebben/ dat soo wanneer 't aengestreken word/door den reuk de Slangen verdrijft. Het stremsel van een Hinde-kalf dat in 's moeders lijf dood-gesteken is / soude een gewisse Medicijn voor den steeck der Slangen wesen.

Augustinus, Gregorius in de Glossa Ordinaria, over het vers des 42. Psalms: Als 't Hert schreyt na 't versche water/also schreyt mijn ziele/O God/tot u. Als de Herten het hayr te lang/en de hoorns te swaer werden willen/so soekt het de Slangen uyt hare hollen te krijghen / en eet die op/ daer van swelt hem den buyck seer dick / en word gantsch dorstig/soekt dan het naeste water/ als 't dan wel sat ghedroncken is/soo gaet dat fenijn weder van hem/word dan terstont de hoorn en 't hayr quijt.

Dat de Herten een grooten ouder krijgen/ dat heeftmen oogenschijnelijck bevonden : Daer zijn voortijds eenighe Herten ghevangen die gulde hals-banden om ghehad hebben/ die welcke den grooten Alexander haer honderd jaren te voren hadde laten aendoen/ die hals-banden waren van hunne huyd en hayr so bewassen/datmense nau konde sien noch niet afdoen.

De Herten worden met geen Koortse gequelt/sijn vleesch gegeten soude seer goed zijn / voor de ghene die voor sulcke kranckheyd vreesen/alsoo men voor seker weet van eenige voortreffelijcke Vrouwen binnen Romen/ die alle morgen een beetjen van 't selve vleesch plachten te gebruycken/ en zijn veel jaren der Koorts ontslagen ghebleeft. Men houd het daer voor/dat dese Konst seer ghewis is/ insonderheyd als dat Wild dood gesteken is gheworden.

Epiphanius: Een Hert is gelijck een wilde Geyt, sijn hoornen zijn gekartelt met drie tacken, gelijk als sijn leven driemael wort vernieut, want 't leeft vijftig jaren, een Slangenhol geroken hebbende, steekt sijn neuse daer in, en asemt, de Slange sulks vernemende, springt in sijn mont, en 't Hert eet hem op, hier door heet het hert in Grieks Elafos, om dat het de Slanghen uyt de grondt treckt, dese gegeten hebbende, soekt het water, en dat in drie uren niet vindende, moet het sterven, maer komt het tot drinken, so leeft het noch 50 jaer.

Plin.

Plin. l. 11. c. 5. Wanneer dat Hert sijn Jongen will werpen/so gebruycken sy dat krupt Siser. Men seyt oock als het sich selver bevint dragende/so slickt het eenen steen/den welcken in sijn Mist ofte buyck daer na gebondē wort/als dese de zwangere Vrouwen aen den hals gehangen wort/soudense bewaert zijn voor ontijdige geboorte. lib. 18. c. 19.

Het Hert heeft sulcken heftigheu aessem/dat het de Aanghen met sijn aen aessemen kan verbranden / lib. 12. cap. 53. Voor ingenomen vergift gebruyckt het dat krupt Elaphoboscon / Lib, 22. cap, 22.

De assche van de spitsen des Herts-hoorns met Roosen edick aenghestreecken / verdrijft alle roothevdt ende pijne der ooghen. Alsmen den Mont daer mede wascht / verdrijft het alle pijne der Tanden / ende maeckt alle losse Tanden weder vast / lib. 28. cap. 11.

Dit selfde Polver met Ossen-smeer en zaet van Saturey in't aengesicht gesmeert / beneemt alle vlecken ende bladeren / c. 12. l. 17. In Wijn ingenomen / ist goet voor 't bloedtspouwen en voor de Worm en in't lijf / cap. 12. ende 14.

Der Spijs-herten Longhe met haren hals-strot in den roock ghedrooght / ende in den Honigh gestooten / ende also ingenomen / verdrijft den hoest / lib. 28. cap. 12. en 17.

Herten zweet ingenomen / verdrijft den Buyck-loop / lib. 28. cap. 14.

Sijn mage met Uinsen en Mangolt ghekoockt / en met andere spijse ingenomen / soude goet zijn teghen alle ghebreken des gedarmts / lib. 22. cap. 14.

Herten vleesch was de Joden toegelaten te eten / Deut. 12, 14, 15. Galinus schrijft / het is harde verdouwinghe en quaet sap. Avicenna seyt / haren staert salmen wech werpen / dewijl hy gantsch vergiftigh en doodelijck is.

Men seydt, dat een Hert 300. jaren kan leven, en een Aker die van den Boom ghevallen is, in d'aerde tredende, van welcke een Eycken Boom 100. jaren sal groeyen, 100. jaren in eenen stant blyven, en 100. jaren vergaen, so dat het selve Hert dien Boom, door ouderdom vervallen, wederom sou konnen om verstooten.

Gebranden Herts-hoorn is seer goedt tegen Fenijn.

Ovidius: Als Acteon in't jaghen de Goddinne Diana met hare Nymphen (die naeckt int water badende waren) onwetende verrast hadde, is hy van Diana (met wat water besprengt geworden) in een

Hert verandert, en ſtracks daer naer van ſijn eygen honden en knechten (die hem vaſt riepen, niet wetende van ſijn ongeluck,) in ſtucken verſcheurt.

Tragelapho, Hirco-cervus. *Brant-Hert.*

TRagelaphon iſt Hert ſeer gelijck / alleen dat het lanck haer heeft om den gantſchen hals / het en ſoude / ſomē ſeyt / maer aen dat water Phaſis gevonden worden.

Albertus. Tragelaphos / na uyt wijſing des naems ſoude dit Dier van vermengder naturen weſen van een Herts en Bocx / het ſoude ſeer ſterck en ſtrijdtbaer tegen ſijn vyanden zijn.

In alle Landen vindtmen Herten / uytgeſondert in Africa daer en vindtmender geene.

Solinus: In het Eylant Creta en worden geen Herten gevonden. In Aſia in de Landtſchap Oador genaemt / maeckt men de Herten ſoo tam / danſe laten opſitten / en ſich gelijck de Peerden gebruycken.

Het drie-en-dertighſte Capittel.

Van den Chameleon, Of Ratteidex.

HEt Chameleon wort in Africa gevonden / hoewel dat'er meer in Indien vallen / van groote en geſtaltenisſe zijnſe de Egdiſſen gelijk / alleen dat haer de beenē wat hooger ende raſſer zijn / zijne zijde en buyck hangt hem aen mal-

malkanderen gelijk de Visschen/hy heeft ook eenen groten Rug-raet gelijck de Visschen/heeft een muyl als een Vercken/hy heeft eenen langen Staert aen het eynde heel spits/die hy na der slangen aert in malkanderen kan vlechten/zijn nagels zijn krom/'t gaet seer langsaem voort/gelijck een Schilpad/het is ruyg van lijf/gelijck de Crocodil/die Ogen staen diep in den kop/en zijn groot/ende niet verre van malkanderen staende/van verwen het lijf gelijck/het heeft kleyne oog-appels/de welcke hy nimmermeer en bedeckt/en als hy wil om sich sien/dat en doet hy niet met de Oog-sterren/maer met een rasschе beweging der gantscher Ogen. Het gaet altijt met eenen open Mont/het en eet nimmermeer niet nog en drinckt niet/dan het leeft alleen by de Locht/het en doet niemant geen schade/dan alleen in de Honts-dagen/dan soude het wat ongestuym en wilt zijn/met sijne verwe bedrijft het wonder guychel-spel/die verandert hy aen Ogen/Staert/ende 't gantsche lichaem schier alle oogenblick/het neemt altijdt de verwe aen van eenig dat het naest by hem is/uytgesondert root ofte wit en kan het sich niet maken/Doodt zijnde/tst seer bleeck/ende achter daer den Staert begint in 't hooft/ende kinnebacken tst wat vleeschachtigh/anders heeft het gheen vleesch aen sijn gantsche lijf/om het hert ende Ogen heeft het bloet. Sijn Inghelwandt is sonder Milt. Des Winters leyt het verborgen gelijck ander Egdissen.

P. Bellon verhaelt, veel Chameleons ghesien te hebben in Egypten, by de Stadt Alexandria, die haer op de boomen ghenoemt Rhamnus Altera verhouden, sy nemen seydt hy alderley kleuren aen, op de boomen sittende zijnse groen als de bladeren, daerom kan mense qualijck daer op sien, zy eten Vliegen, Rupsenen, Sprinckhanen, Mugghen, en dierghelijcke, de welcke wy in hare magen vonden als wy die opghesneden, dat eenighe gheseyt hebben de Chameleons van den windt souden leven, en is niet, maer sy konnen wel een jaer sonder eten leven, ghelijck oock eenige Slangen die wy gesien hebben thien maenden sonder eten leven, maer hadden somtijdts een weynigh water gehadt om te drincken, de Chameleons moeten haer op de boomen houden, of de Slangh Ceraftes en Adders souden haer verslinden als sy die kreghen, als de Chameleon eet soo stooit hy zijn tonghe wel een half voet langh, en soo

ront als een Pier-worm uyt den mondt, aen't eyndt van dese tonge is een knoop die sponsachtig en vast houdende als lijm is, hier mede treckt hy de Vliegen, Rupsen, en sulcke dieren in den mondt, sy stooten dese tonge so snel uyt haer mondt als een pyl uyt een boge.

Plinius lib. 28. cap. 8. **Daer en is geen vreesachtiger dier als den Chameleon / daerom komt dat hy sijne verwe soo dicklwils verandert.**

Sijne Galle drie dagen na malkanderen aengestreken / soude het staren ende alle pijne der Ogen verdrijven.

Als sich yemant smeert met des Chameleons lever / ende met Padden Longe / sal geen hayr krijgen / op die plaets daer hy gesmeert heeft.

Solinus **schrijft / sy leven van den Dou / 't soude oock Spinnen inslocken.**

Elianus **schrijft / wanneer hem eener in witte verwen voor komt / kan hy sich rasch gelijck een guychelaer / in een ander verwe veranderen.**

Het vier-en-dertighste Capittel.

Van den Tarandis.

IN Schytia vint men een Dier / Tarandus genaemt / verandert sijne verwe / ghelijck den Chameleon / 't welck geen ander Dier / onder alle die gehayrt zijn / doen sal / uytgesondert den Licaon in Indien / dit is een beest hebbende hayr als een Leeuw.

Den Tarandus is van de groote en hoogte als eenen Os / het heeft eenen kop gelijck een Hert / hoewel die een weynigh grover schijnt / sijn Hoorns zijn versiert met veele tacken / het heeft gespleten klauwen / lange locken hayrs aen den hals / het heeft oock een dicke huyt / gelijck een Beyr / alsodat men daer kulders van placht te maken / om in den krijgh te gebruycken. Dyt aengeboren vreese neemt het allerley verwen aen / 't zy van boomen / struyken / bloemen ofte aerde / gelijck het gene is daer hy sijn wooninge ofte gewoonlijcken streeck heeft. Sijne natuurlijcke verwe is als des Ezels-hayr meest gelijck / het wordt oock selven gevangen. Het is gewisselijck een wonder / dat het de gestalteniſſe ofte verwe sijns lijfs soo veranderen kan / maer noch is 't wonderlijcker dat hem alle de hayren in so menigerley verwe en gestalteniſſen veranderen konnen.

Het

Het vijf-en-dertighste Capittel.

Van het Steeckel-swijn ofte Yser-vercken.

IN India en Africa vint men de Hystrices / de welcke met veele spitsige scherpe pennen bedeckt zijn / dese zijn van de Egels geslacht / maer sy hebben langer pennen / de welcke sy weg doen konnen / wanneerse hare huyt recht uytstrecken. Sy vechten daer mede tegen de Honden / sy konnense van haer schieten / doch niet seer verre om wel te raken. Des winters liggense verborgen / gelijck oock veeler ander dieren aert en manier is / insonderheyt der Beiren.

Plutarchus, Venetus: Ontrent de stadt Scasse in Tartarien / zijn seer veel Steeckel-berckens als men die jaegt / soroepense malkanderen met hare ruchelen en knorre by een / komen also met groote hoopen by malkanderen / dat schietense met hare pennen seer heftig op de menschen en hondē.

Plinius lib. 30. cap. 14. So de zwangere Vrouwen van die Steeckel-zwijns vleesch en pen tot polver branden / en een weynigh daer van in-nemen / soude hare Vruchten bewaert zijn / datse in de geboorte niet beschadigt en worden.

Dese Stekel-verckens zijn ontrent so groot als een Kat, hare langhste pennen ongeveer een voet lanck, en soo dick als een ganse schacht, sy zijn glat en blinckende, haer kleur is tweederley, dan een duym breet wit, en dan een duym breet bruyn rosachtigh na

bov

boven heel ſcherp toe-gaende, zijn oock heel hart en ſtijf, alſulcke Stekel-verckens zyn hier in Nederlandt wel te ſien geweeſt, men vindt by verſcheyden noch wel van hare pennen.

Johannes de Laet ſeydt, datter in Braſilia Yſer-verckens zyn met lange ſchichten, ſoo groot by na als een Wildt-ſwyn, de Braſilianen noemenſe Coendou.

Het ſes-en-dertighſte Capittel.

Van de Beyren ende hare Iongen.

DE Beyren vermengen ſich met malkanderen/ wanneer dat den Winter beginnen wil / en dat en doenſe niet op de manier van de ander viervoetige Dieren / maer liggende ende malkanderen omvangende.

Oppianus ſchrijft: De Beyrin ſoude een overdadig geyl Dier zijn / die het Manneken nimmermeer ruſten en laet / en dewijl 't Manneken ſich met haer niet en vermenght/ alſſe draeght/ volgens de manier van alle Dieren/ (uytgeſondert de Luchs en Haſen) zoo zoeckt ſy de vrucht in haer lijf te bederven/en voor de tijdt guyt te worden/op datſe tot haren luſt te plegen/ te eerder ſoude mogen komen.

Als 't loopen met malkanderen gedaen is/zo verkruypen ſy ſich een yeder weder in haer Neſt elck byſonder/'t Manneken laet de Beyrin het ruymſte en zachtſte Neſt. De Beyrin worpt den dertighſten dag na haare ontfanckenis/ meeſtendeel vijf Jongen/ deſe zijn met den eerſten ghelijck een ongeformeert ſtuck wit vleeſch / een weynig grooter als een Muys/zonder oogen ofte haer/alleen datmen de klauwen een weynigh voor ſiet roeren/ daer aen lekt de Beyrin zo langh en veel/ datſe die ten leſten in een rechte form ende gelijckenis brengt.

Waer en is niet vreemder te ſien als een Beyrin/die jongen voort-brenght.

Horus: Wanneer de Egyptenaers een Menſch willen bedupden/die in ſijn jeught zeer onghelchickt geweeſt is/ende namaels wat beter en geſchickter voort/zoo maelden ſy een draghende Beerin / want die worpt eerſt een onghelchickt ſtuck vleeſch/ 't welck ſy daer na ſoo lange broedt en leckt/ datter een Beerken van wordt.

Dat Manneken leydt veertigh dagen / en het Wijfken vier Maenden verborgen in den Winter.

Soo

Soo sy geen Hollen en hebben / maken se van tacken en rijsen sulcke dichte en vaste Nesten / datter geenen regen door kan komen / en bestropen dat selve van binnen met sacht en reyn loof.

Plutarchus: Als sich den Beer in sijn Nest wil slapen liggen/so komt hy seer sachtelijk en treet op de voorste teenen/ en wentelt sich op den rugghe voort in 't Nest/op dat hem de Jagers niet na speuren en soude/ en sijn Nest niet lichtelijck konnen vinden.

De eerste veerthien dagen slapense so hart/dat men se niet wel kan wacker maken / al sloeghmense vondt/ van dien slaep wordense seer vet. Sulk vet is tot vele dingen goedt/ men gebruyckt het insonderheyt teghen het uytvallen des hayrs.

Na den slaep richten sy haer selven op / en suyghen aen haren voorsten poot/en houden haer leven alsoo daer by.

Gesnerus seyt: Wanneer de Duytsche yemandt hoofdijck straffen willen van gierigheyt/ofte te grooten spaersaemheyt/soo seggen sy: Hy suyght aen synen poot ghelijck den Beer.

Wanneer de Jonghen van koude verstijven willen / soo druktse de Beerin aen hare borst en broeytse en verquiktse so weder/gelijck het gevogelte over sijne Eyeren broeyt.

't Is vreemt dat Theophrastus meent/somen in desen tijt Beeren-vlees kookt/ dat het vermeerderen zal/ ja zelfs al gekoockt zijnde en bewaert woordende.

Albertus: Alsmen het Beeren-vlees siedet ofte koockt/ soo vermeert het sich in den pot / teghen de natuyr van alle ander vleesch/dan dit geschiet door een opswellinge als de over vloedighe vochtigheyt door de hitte uytgedreven wort.

Soo lange de Beer dus in sijn hol leyt/so en eet hy niet/ men kan in sijne mage niet vinden/daer by men soude konnen merken dat hy eenige spijse geniet/alleen dat hy maer een weynigh vochtigheyt in sijnen buyck heeft / en ontrent sijn hert een weynigh bloet-droppelen anders is sijn gantsche lijf ledigh.

In het voorjaer ontrent Februarius komt het wederom voor den dagh / alsdan is 't Manneken over-maten vet/ maer 't Wijfken (door het opvoeden der Jongen) gantsch mager/dan wat de oorsaek des Mannekens vettigheyt is/

dat

dat en kan ick my niet genoegh verwonderen / oock de rechte oorsaeck niet weten / want het stadigh en vast slapet en duurt maer veerthien dagen (soo gheseydt is.)

Der boeren Almanach vermelt / indien het op Lichtmis dagh kout is / soo komt den Beer uyt syn Hol / maer soo het dan warm is / soo krupt hy weder in / sorgende datter noch eenen scherpen nae-winter komen sal.

Als sy dan eerst uyt hare Hollen komen / so etense voor eerst het krupt Aron / dat soude hem den darm weder opesnen / die door het lange vasten verkrompen en geschrempt is / oock etense de jonge knoppen van de Doorn-heggen / daer mede ververschen sy den mondt / en krijgen weder lust en smaeck om te eten.

Hare oogen worden somtijdts duyster / dan loopen sy stracks na de bye-korven toe / op datse van Byen souden gesteken worden / en also van het overvloedige vloet ('t welck haer gesicht verdonckert) verlost mochte worden.

Solinus: De Beeren zijn seer gheneghen tot honighraet / dit speuren sy alderwegens op waersy konnen / ende eten 't met grooter begeerte. Sy klimmen oock op hooge boomen / daerse weten dat de Wout-byen hare versameling hebben.

Paulus Jovius schrijft / dat den Legaet Demetrius eene Legatie dede (van wegen des Koninckx van Moscovien) te Komen / ende vertelde daer wat sich onlanghs met zijnder naburen een hadde toegedragen: Hy was in 't bosch gegaen om honighraet te soecken / soo quam hy aen eenen dicken boom die hem docht hol te wesen / en daer hy honig in vermoet te vinden / soo klom hy op den boom om te besien of hy ergens een gat soude vinden / ten lesten vint hy tusschen twee tacken een hol / en viel met syn gantsche lijf daer in / alsoo dat hy tot over den borst in den honigh sat / bleef daer alsoo twee dagen in sitten / want hy en konde hem selven niet helpen / noch oock gheen hulpe van niemandt krijgen / want daer geen menschen ontrent en waren / oock weynigh te verwachten / alsoo dat hy sich hadde begeven daer te sterven. Als hy nu twee dagen daer in geseten hadde / isser by gevalle eenen Beer ghekomen / om honigh te eten / den welcken (sonder twijfel) desen boom wel geweten heeft datter honig in was / den Beer klom

in

in den boom / en den boer den Beer siende / greep hem achter by het lijf / ende maeckten sulcken grooten geschrey ende geroep / dat den Beer verschrickte ende sprong weder uyt den boom / ende trock den boer soo mede daer uyt / worde also door den Beer verlost / anders hadde hy in den honig moeten versmooren.

Den Beer heeft eenen soo weecken kop / als de Leeuw een harden kop heeft / daerom als hy somwijlen benoot-saekt is / dat hy van een Steenklip af moet vallen / so neemt hy de voorste pooten / en houd die so recht voor sijn voorhooft / en tuymelt also van boven neer / het is dickmaels gebeurt in openbare kamp-speelen / dat men den Beer met eē buyst op den kop raeckte / dat hy daer af ter neder viel / en doot bleef.

Gesnerus schrijft / in Noorwegen ende Polen klimmen de Beeren op de boomen om honigh te eten / daerom so gaen de Jagers en houwen groote gaten in sommige boomen / daer hangense voor groote zware houte kluppels / die met scherpe nagelen beslagen zijn / die strijckense rontsom met honigh / daer vliegen dan die byen rontsom / als die Beeren dan sulcks gewaer worden / soo klimmense op die boomen / ende alsse dan de gemaeckte hangende kluppels willen oplichten / soo slaen die dan weer neder / en treffen de Beeren dan op den kop / ofte op de voorste pooten / daer over wordense dan soo quaedt / datse die met groote ongestuymigheyt willen weg doen / en hoe datse meer gelvelts daer aen doen / hoe datse haer meerder slaen / dit drijvense soo langh en veel / datse daer af gevvont en vermoeyt worden / ende vallen ten lesten van de Boomen af / daer onder zijn dan gaten gegraven / en scherpe palen ingheslagen / daer blijvense dan in en tusschen hangen / komen soo om 't leven / en worden ghevangen.

De Spangiaerts houden 't daer voor dat de herssenen van den Beer vergiftigh zijn / en datmender Tooverije mede soude konnen bedrijven / als men de hoof den van de Beren (die in kampen ofte schouspeelen omkomen) tot polver verbrant / en de yemant de herssenen daer van ingeeft / dien selve mensch soude vvoedende en vvilt worden / gelijck de Beiren : dit is dickmaels geprobeert / daerom verbranden sy de hoofden van de Beiren in 't geheel en dat by getuygen / om haer van de achterdocht van dit fenijn te bevrijen.

Matth

Mattheolus schrijft/de herssenen van een Kat ingenomen/ maeckt den Menschе zwijmelachtigh / dol en onsinnigh.

De Beiren konnen op twee voeten recht opgaen / en zy klimmen oock achterwaerts van de boomen.

Wanneerse de Stieren willen ter neder hebben / so hangen zy sich aen hare Horens ofte Snupt met alle vier de voeten / en makense also door desen zwaren last en worstelen moede en mat. Daer en zijn geen Dieren die behendiger zijn / met eenige quade stucken en schade te doen / als de grove plompe Beiren.

Erasmus in Colloquio de Amicitia: Wanneer het Peert en den Beer ('t welck doot vyanden tegen malkanderen zijn) t'samen strijden sullen / soo leyt den Beir sich op den rugge / en dan springht het Paert over hem heuen / en slaet met de achterste voeten na synen kop daer hy 't zwackste is / daer tegen grijpt den Beir met synе scherpe klauwen na des Paerts buyck / en soo hy het dan te recht treft / so en laet hy niet los voor dat het hem den gantschen buyck open gereten heeft / en alsoo vernielt.

In de boecken van de oude geschiedenissen bintmen geschreven / dat de Bouwmeester Domitius Aenobarbus / tot dier tijdt als Marcus Piso en Marcus Messala dat Borgermeesterampt bewaerden op den 16 dag September hondert Beiren uyt Numidia / met hondert Jagers dat moren waren / op de kamp-plaets binnen Romen met malkanderen hebben laten worstelen en strijden. Wan my verwondert dat men heeft dorven uytgeven / dat de Beiren uyt Numidia souden geweest zijn / dewijle veele betuygen willen dat in gantsch Africa geen Beeren ofte seer weynigh gevonden worden.

Daer teghen schrijven Solinus en Crinitus. datter oock Beeren in 't Lant Numidia vallen / die wat schoonder van ghestalten is als dese / maer datse seer grimmigh zijn / en hebben lange lochten.

Doctor Coenraet Forer schrijft / wanneer den Beer tam wort / so heeft hy eenen sonderlingen lust met de menschen te worstelen / hy en wil niet overwonnen zijn / daerom moet den genen die met hem worstelt / sich by tijts neder-leggen en overwonnen geven / anders wort den Beer seer quaet / en soude het spel in ernst veranderen / ook en wil hy niet lijden

datmen

dat men hem te vast inden mont hout/ of veel met de Neus treckt.

1. Sam. 17. v. 31. Als Saul tot David spraek/ hy waer maer een Jongelinck / en veel te swack om tegen den grooten Goliath te strijden / ant woordden hem David also: u knecht hoede de Schapen sijns Vaders / en daer quam een Leeu en eenen Beer / en nam een Schaep weg van der Kudde / en ick liep hem na en sloeg hem / en ontruckten hem uyt sijnen mont / en doen hy hem over my maeckte / greep ick hem by sijnen baerde en sloegh hem / en doode hem: Alsoo heeft u knecht geslagen beyde den Leeuwe met den Beer. So sal u desen Philistiner den onbesueden sijn / gelijck deser Dieren een / en die Heer die my van de Leeuwen ende Beeren verlost heeft / sal my oock bewaren van desen Philistijn. Jesus Syr. c: 47. En David ginck met Leeuwen om / gelijck of hy met Boerkens gespeelt hadde / en met Beeren als met Lammeren. In sijn jeught sloegh hy den Reuse doot / ende nam de versmaetheyt wegh van sijn volck.

Plinius lib. 11. cap. 45. Den Beer heeft vleeschachtighe klaeuwen / die hem lichtelijck op-kloven / wanneer hy barboets uyt gedreven wordt.

Als hy machteloos word / so eet hy Mieren / en brengt hem selver daer mede te recht. Item lib. 29 cap. 6.

plutarchus en Textor: Wanneer den Beer onlustig wort ofte sich met spijse overladet / soo soeckt hy een Mieren nest / daer gaet hy dan voor / en steeckt sijne tong daer by / en als hem dan een gantschen hoop op de tongh zijn / soo haelt hyse in ende slocktse soo al te samen op / daer mede purgeert hy sijnen mage / en wordt wederom lustigh.

Als hy drincken wil / so bijt hy in 't water / gelijk als of hy het eten wilde / sijne spijs is allerley kooren van 't velt / oock dat groene loof vande boomen. Item / Wijn-druyve / Appelen / Bpen met haer Honig / kreeften en Mieren / lib. 10. c 37

Die opentlijcke in Schouspelen met de Beeren kampen willen / die werpen haer Schoen-swartsel in den mondt alsse gapen / dit zoude haren mont alzoo t'zamen trecken / datse niet bijten ofte met de Tanden schade konnen doen.

2. Reg. 2. Als den Propheet Elisa van Jericho na Bethel reysen woude / quamen op den weg kleyne kinderen die hem bespotten / en riepen al / Kaelkop komt op, Kaelkop

ko

komt op, hy keerde sich om / en doen hyse sagh / bloeckten hyse in den name des Heeren / doen quamen daer twee Beeren uyt 't Bosch / en verscheurden 42 der selver Kinderen.

Marcellius: Den Keyser Valentinus hielt twee Beeren aen syn Hof / den welcken hy alle de gene voor liet werpen / daer hy eenige gramschap tegen hadde / en alsse hem bels menschen erbarmelijck verscheurt hadde / so liet hy den eenen weder los / en liet hem in de wilderniſſe loopen.

Æneas Sylvius: Vitolus een Hertogh in der Littauw / die tyranniseerde soo zeer over sijne arme Onderdanen / dat er haerder vele gedwongen waren haer selven te verhangen / en wie dat niet doen wilde / die dede hy in een Beeren-huyt naeyen / en alsoo de grimmige Beeren voor werpen / die hy daer toe hielde / en liep dan selver met groote begeerte daer by / en sagh met een sonderlinghe begeerte toe / hoe dat die Beeren de Menschen verscheurden en op-aten.

In de Noordersche landen dicht onder den Polus zyn grouwelycke Beeren, die haer so wel int water en 't Ys onthouden als op het Landt, swemmen met het hooft boven water, eenige Bootsgesellen van Willem Barentsz. die aldaer was gevaren om de Landen te ontdecken, wierden van dese Beeren verslonden by Nova Zembla, sy zyn heel wit. Olaus Magnus schrijft wonderlijcke doch ongeloofsche dingen van dese Beeren. Ovidius seydt, nae dat Calisto van Juno qualick gehandelt was, om 't overspel van haer met Jupiter, en de geboorte van Arcas uyt dit overspel, soo heeft hyse noch verandert in een Beer, dewelcke desen Arcas daer na groot geworden zynde, int bosch teghen komende, en niet wetende dat het zyn Moeder was, wil dese doorschieten, maer Jupiter die niet konnende lyden, namse op in den Hemel, sette haer als Sterren by de Noord-ster, dese zyn den grooten en kleynen Beer.

Des Beeren gal met honing in-genomen / stilt het hoesten / lib. 28. cap. 12. Die dampigh zijn / zullen de Beeren gal kleyn hacken / en met warm water in drincken / want sy heeft de natuyr / datse de Locht-aderen opent / Lib. 28. cap. 13.

Dier eenighe gebreck aen heymelijcke plaetsen hebben / zullen gebruycken het smout en de gal van eenen Beer / en mengen dat met Wieroock en Silver-schuyme en maken daer eene Salve af / en smeeren daer mede de plaetse daerse het mangel hebben / Lib. 28. cap. 15.

Het

Het seven-en-dertighste Capittel.

Van de Murmel-dieren, Egelen, Varius. Punde-muys.

DJe Dee-muysen verkruypen des Winters gelijck de Beeren/ sy hebben sneeu-witte hayren/ sy hebben eenen scherpen reuk/ en leckeren smaeck in goede spijse/ soo sommige daer van uyt-geven/ maer waer dat se zulcx by konnen weten verwondert my zeer.

Albertus seyt/ de Dee-dierkens die men Darij noemt/ zijn aen haren buyk sneeuwit/ en op den rugge graeu/ haer vellen ghebruyken die Vrouwen in Duytslandt veel tot de Pelssen/ die daer met boozden/ sommige Dom-heeren hebben hare Choor-kappen met dese Vellen gevoedert.

Murmel-dier.

Des Winters verkruypen sich de Murmel-dieren op die hooge Alpen gheberghte/ sy zijn ontrent zoo groot als een Das/ sy hebben een bysonder konst om haer voeder te verzamelen/ 't welck sy voor hare verkruyptingh in de hollen weten t'samen te brengen/ sommige zeggen/ dat nu 't mannetken dan het wijfken op den rugge gaen liggen/ en steken alle vier voeten om hooge/ daer komen de andere en leggen daer soo vele kruyden op als sser tusschen de beenen ligghen mach/ dan komen sy/ en nemen sijnen staert in den mont/ en trecken hem soo voort/ gelijck een Slee/ tot aen hare hollen/ en daer ontladen sy hem dan wederom/ daerom komt het dat se gemeynelijck op den rugge kael ofte door-ghescha[illegible] zijn.

Stumpffius schrijft: Als de Murmel-dieren uyt-trecken na de Weyde om Hoy te versamelen/ soo blijfter altijdt een by de hollen/ en houd daer de wacht ergens op een hoogte/ en so haest als het dan eenigh Mensch of Wildt verneemt/ soo maekt het sulcken geluyt gelijk of het op een Jagers pijp blies/ waerschout also die andere en lokt se t'samen/ als die andere dan t'samen verkroopen zijn/ zoo loopt het ten lesten ock weder in sijn hol.

In Egypten vindtmen Dieren die dese Murmel-dieren zeer gelijck zijn/ ende ock in alle hare manieren van doen/ onderhouden/ sy sitten op haer neers/ sy gaen op de twee achterste poten/ en de twee voorste gebruycken sy in plaets van handen.

komt

Van den Egel.

De Egels verſien ſich oock (gelijck het Murmeldier) tegen den Winter met proviant/deſe gaen onder de Appelbomen/en alſſer Appelen af-gevallen zijn/ zoo wentelen ſy ſich daer zo onder langs / dat de Appelen aen hare ſcherpe pinnen blijven hangen /en dan nemenſe niet meer als een in den mont / gaen daer mede in holle bomen na hare neſten.

Jorachus ſchrijft / zoo den Egel eenige van deſe Appelen ontvalt/ſoo ſchudder hyſe t'ſamen af/en gaet wederom na de andere Bomen / en laet hy niet af voor dat hy alle pinnen weder vol heeft.

Wanneer ſich de Egels haeſtigh in hare neſten van het veldt afmaken/dat is een teecken datter eenigh en regen of quaet weder voor handen is / of dat den Noorden-wint in Zuyen veranderen zal.

Plutarchus : Des Egels neſt heeft twee gaten/een teghen het Zuyden / ende het ander in 't Noorden / waer hy merkt dat den wind heen komen wil/ dat ſtopt hy dan ſeer dicht en vaſt toe.

Alſſe mercken datmenſe vanghen wil / ſoo trecken ſy de ſnuyt met de voeten en den buyck (daer aen ſy vele kleyne hayren hebben) terſtont t'ſamen/en winden ſich zoo rondt in malkanderen ghelijck een kloot/ alſoo datmen aen haer niet ſien en kan ofte erghens aen kan taſten / dan aen de ſcherpe pinnen die het op 't lijf heeft.

Hy leyd ſo ſtil/datmen't den aeſſem niet en ſiet verheffen/ ofte eenigh teycken van leven aen hem kan ſien / maer als men hem dan in warm water leyt /ſoo doet hy ſich wederom uyt malkanderen/ en laet hem ſien en taſten.

Dewijl ſy weten datmen haer om hare ſtekelachtighe huyt ſoekt te vangen/ en datſe bedzemt zijn ende geen uytkomſte ſien /ſo bepiſſen ſy haer ſelven/ en wentelen met den rugge daer in/hier mede vergiftigen ſy haren rugge dat de ſcherpe tacken uytvallen / en hare Vellen verrotten en verderven. Daeroin alſmenſe vangen wil/ moetmen daer op paſſen datſe eſſen gepiſt hebben/ ende haer blaſe ledigh is/ want alſſe ſoo verraſcht en terſtont gedoodt ende vernielt worden/ ſoo is het wel zeer goet en wel te gebruycken/ oock tot ſommige dinghen zeer dienſtelijck/ maer anders als ſy

het

Het seven-en-dertighyste Capittel.

Van de Murmel-dieren, Egelen, Varius. Punde-muys.

DJe Vee-muysen verkruypen des Winters gelijck de Beeren/ sy hebben sneeu-witte hayren/ sy hebben eenen scherpen reuk/ en leckeren smaeck in goede spijse/ soo sommige daer van uyt-geven/ maer waer dat se zulcx by konnen weten verwondert my zeer.

Albertus seyt/ de Vee-dierkens diemen Darij noemt/ zijn aen haren buyk sneeuwit/ en op den rugge graeu/ haer vellen ghebruyken die Vrouwen in Duytslandt veel tot de Pelssen/ die daer met hoozden/ sommige Dom-heeren hebben hare Choor-kappen met dese Vellen gevoedert.

Murmel-dier.

Des Winters verkruypen sich de Murmel-dieren op die hooge Alpen gheberghte/ sy zijn ontrent zoo groot als een Das/ sy hebben een bysonder konst om haer voeder te vergaderen/ 't welck sy voor hare verkruyptingh in de hollen weten t'samen te brengen/ sommige zeggen/ dat nu 't manneken dan het wijfken op den rugge gaen liggen/ en steken alle vier voeten om hooge/ daer komen de andere en leggen daer soovele kruyden op als sser tusschen de beenen ligghen mach/ dan komen sy/ en nemen sijnen staert in den mont/ en trecken hem soovoort/ gelijck een Slee/ tot aen hare hollen/ en daer ontladen sy hem dan wederom/ daerom komtet dat se gemeynelijck op den rugge kael ofte dooz-ghescha esn zijn.

Stumpffius schrijft: Als de Murmel-dieren uyt-trecken na de Weyde om Hoy te versamelen/ soo blijfter altijdt een by de hollen/ en houd daer de wacht ergens op een hoogte/ en so haest als het dan eenigh Menschy of Wildt verneemt/ soo maekt het sulcken geluyt gelijk of het op een Jagers pijp blies/ waerschout alsoo die andere en loktse t'samen/ als die andere dan t'samen verkroopen zijn/ zoo loopt het ten lesten oock weder in sijn hol.

In Egypten vindtmen Dieren die dese Murmel-dieren zeer gelijck zijn/ ende oock in alle hare manieren van doen/ onderhouden/ sy sitten op haer neers/ sy gaen op de twee achterste poten/ en de twee voorste gebruycken sy in plaets van handen.

Het acht-en-dertighste Capittel.

Van den Leontophono, Luchs ofte Lynx, Das, ende Eeckhooren.

DAer zijn noch twee andere Dieren/die haer pisse oock van sonderlijcke kracht en werckinge is. Het een heet Leontophonus/het welk van gestalteniſſe een kleyne onachtsame Creatuyr is/ dat welcke alleen aen die plaetse valt/ daer de jonghe Leeuwen ghewoypen woyden/ maer soden ouden Leeu (dewelke anders alle andere vierhoetige Dieren te boven gaet/ en voor haren Koning ghehouden woyt/) maer een kleyn stuckken van het Leontophonus vleesch in stockt/ so soude hy terstont neder-vallen en sterven. Dat weten die Jagers wel/ daerom nemen sy het gemelde Dier/ en verbranden het tot asschye/ wanneer sy dan de Leeuwen willen ombrengen/ soo nemen sy een stuck vleesch/ en bestroyen dat met dese asschye/ en werpen't de Leeuwen voor/ so haest sy dat dan op heeft/ soo valt hy daer neder en sterft terstont. Sulken schadelijcken vergift is den Leontophonus voor den grootmachtigen sterckten Leeuw/ daerom hy hem ook niet onbillijk vyant is/ en waer dat hy hem levendigh bekomen kan/ soo doodet hy't sonder byten/ het welke dan oock sijn beste doet/ om den Leeuw met sijn pisse te besmetten/ daer van den Leeuw dan oock gedoodet woyt.

Solinus schrijft/ den Leeuw en grijpt den Leontophono niet met den mondt aen/ maer hy verscheurt het met synen klauwen.

Lincx. *Luchs.*

In Brasilien zijn Nossen of Lincxen soo groot als een Engelse Hog/ zeer wyeet en schoon geteeckent. Jan de Laet.

Als den Linx sijn water maekt op de plaets daer hy gewoypen is/ so bevriest dat terstondt gelijck een ys/ en daer van woyt eenen edelen steen/ die den Carbonckel zeer gelijk is/ ende is heel klaer/ doorschijnigh met roode byerighe onderstreken/ dese woyt in't Latijn genaemt Lyncurion/ ofte sommige noemen hem ook Succinus. Maer dewijl den Linx weet dat haer pis profytelijk is voor de menschen/ so begraeft hy die (uyt misgunst) in de aerde/ ende dekt se zeer dichte met aerde toe/ ende hoe dat se dan dieper ende dichter toe-

toegegraben wordt / hoe datse beter en harder wordt / en eerder tot eenen steen komt.

Plin. lib. 37. cap. 2. Democratus noemt die steen Succiones Lincurtiones / ende meyndt hy was uyt des Lincx pisse / seydt ook / dat de gene die van het Manneken komt / Gout-geel is / gheliick het vyer / en die andere die van het Wijfkens pisse was / soude wat weecker en sneen wit zijn.

Vele meenen dat dit den Barn-steen, of Amber-steen soude zijn, die sommighe geel en sommighe wit is, maer dese wordt ghevonden op de stranden ontrent Dantsick en Koningsbergen, aen de Oost-zee.

Item, in't 3. cap. Daer't sommige voor houden / dat uyt des Linx pisse eenen steen soude groeyen / die van verwen den Succinus soude gheliick zijn / ende en zoude niet alleen groene bladeren ofte kooren-halmen na sich trecken / maer ook dun yser ofte geslagen blick / dan ick kan niet gelooven dat oyt sulcken steen in Italien gebracht is.

Ovidius: Triptolemus gekomen zynde by den Koningh van Scytia, genaemt Lyncus, met hem brengende de gave des korens van de Godinne Ceres, soo besloot desen Koningh Mycus Triptolemus terwijl hy sliep, te dooden, maer Ceres beletten't, en veranderde Lyncus in het Dier Linx.

Sommige schryven dit Dier een scherp gesicht toe.

Melis. *Das.*

Als den Das merckt dat hy beset is / of vervolght wort / soo gebruyckt hy desen list / hy vout soo veel van sijnen aes sem in / dat hy zoo dick wordt / en sijnen lijf soo opgeblasen is / dat de Honden ofte des Jagers slagen hem niet lichtelijck en konnen beschadigen.

Gesnerus: De Jagers hebben kleyne Honden / dewelcke sy Loch-honden noemen / dese brenghense voor de hollen / daer den Das in is / die sluypen dan daer in / en jagense uyt de hollen / dewelcke dan van veel ander Honden beset zijn / en worden also gevangen. Hare hollen hebben sy onder der aerden / en alsse die zelve willen maken / soo werpen sy der een van haer allen op den rugghe / en laden die alle de aerde op dese uyt krabben / en dan trecken se hem daer mede voort / dit doense zoo langhe tot dat haer dunckt datse diep genoegh zijn.

Plinius zeydt / de Leber van den Das in-genomen met water ofte ander nat / verdrijft den stinckende asem.

Scurius. *Eeckhoren.*

De Eeckhorens konnen weten / als het Weder veranderen wil / en alsser onweder in de Locht is / zo stoppen sy hare nesten aen die plaets zeer dicht toe / daerse weten dat het onweder vallen zal / en aen de andere zyde makense het open om de locht te hebben. Haren ruyghen langen staert gebruyckense voor een deecken.

Gellius: Als de Sonne in den Somer haer te heet op den rugghe schijnt / zoo makense haer een koele schaduwe met den staert.

Vincentius: Als 't over een water will / zoo set het sich op een dun spaentjen / en gebruykt den staert in plaets van eene zeyl / den welcken hy daer toe zeer moy weet te regeeren.

Johannes de Laet: In Virginia zijn groote Eeckhorens, swarten wit, maer meest graeuw, daer zyn oock vliegende Eeckhorens, die de beenen en het vel uytstreckende, wel dertigh of veertigh Roeden verre vliegen.

Des Somers draghense zoo veel provisiant in hare hollen / datse des Winters daer van leven konnen. Agricola schrijft / datse sich des Winters verkruypen / en voor haer eten 't meestendeel slapen.

Sommige Dieren besorgen haer tegen den Winter met provisiant zeer wel / insonderheydt de Mieren: en sommige andere Dieren slapen voor haer eten / gheliyck de Beeren / Murmeldieren / en diergelijcke meer.

Proverbia 6. Gaet henen tot de Mieren ghy Luyaert / siet hare wijse aen / en leert: Hoewel datse geenen Vorst / noch Hooftman / noch Heere en heeft / zoo bereydt sy doch haer broodt in den Somer / en vergadert haer spijse in den oogst: Hoe lange light ghy Luyaert? Wanneer wilt ghy opstaen van uwen slaep? Ja slaept noch een weynigh / legt de handen noch een weynigh te hope / dat ghy slaept / zoo zal u de armoede verrasschen als eenen voetganger / en den kommer gelijck een gewapent Man.

Het

Het negen-en-dertighste Capittel.

Van Adderen, Slecken, Eghdissen, en Salamanders.

ONder de Slangen zijn alleen de Adderen van zulken aert / datse sich in der aerden verkruppen : Andere Slangen hebben hare nesten in de holle Bomen ofte tusschen-klippen van hooge Bergen. Sy konnen wel een jaer lang honger lyden/maer konde is haer seer schadelijk.

Als sy haer des Winters verkruppen/so zijnse(dewijl sy slapen) zonder fenijn.

Daer tegen schrijft Aristoteles lib. 8. cap. 9. Dat sich de Adderen in de steen-klippen verbergen in de hoogte/ maer de ander Slangen hebben hare nesten onder het aertrijck.

Plinius lib. 10. cap. 62. De Adders genereren aldus: Het Wijfken neemt des Mannekens kop in haren mondt, en door de dertelheydt bijt syse hem af, waer over hy sterft, sy nu zaet ontfang n hebbende, groeyen Eyeren in haer buyck van eener kleur, en soo sacht als kuyt van visch, op den derden dagh komen de kleyne Adders uyt het Ey, alle dage een uytkomende tot twintigh toe, maer die alderlest uyt-komen door groote begeerte, byten en scheuren den buyck haers Moeders open, doende haer daer door sterven, alsoo sterft d'een in der ontfanckenis, en d'ander in de geboorte.

d'Adders zijn wel de kleynste van al de Slangen, maer de fenynighste. Elianus seydt, datter in Paep Jans Landt zijn die seventien cubiten langh zyn. Strabo seydt, men heefter gesien van sestien cubiten. Bellonius schrijft, datse in verscheyden Landen oock van verscheyden groote zijn. Als mede, dat een Apoteker een Adder met syn bloote hant op nam, meenende dat het een Slange was, en gebeten wierdt in den duym, en sijn gantsche arm voortswellende, was binnen acht daghen doodt, hy seydt oock van verscheyden Slangen in 't Eylandt Lemnos ghesien te hebben, die hy altemalen vreemde namen geeft. Alsoo doet oock de Poët Lucanus, beschrivende de Serpenten van Lybia, een Adders tonghe soude goedt zijn teghen het fenijn, om die te bekomen, moetmen den Adder den kop afsnyden, en die dan brenghen dicht voor een Mieren-hol, soo eten sy 't ghebeente en't vleesch schoon op, maer die tongh die soo hardt als een steen is, laten sy legghen, sy is ontrent een duym breedt langh, een weynigh krom gheboghen, bruyn blaeuw van kleur, daer zijn Slanghen in Guinea, seydt Joseph de Acosta, van een ander ghedaente als d'onse, zijn 25 palmen langh

5 breet, sy konnen een Vercken op eten, men vindtse op't Landt en in 't Water. Als d'Indianen haer konnen krygen soo dooden syse en etense, haer vleesch is goet van smaeck soo sy seggen.

Oock zynder Adders die de menschen bytende, in 4 uren doen sterven, voort seydt hy op een ander plaets, dat in Bratilien Slangen zyn so dik als een arm 5 voeten lang, diemen eet, maer smaken niet heel wel, in en ontrent de Rivieren groeyen Slangen die grasgroen zyn, langh en dun, wiens steeck seer periculeus is.

Johan de Laet, in Brasilien is een Slangh Boy-eta genaemt, twee vadem langh, heeft een fraye geschilderde huyt, vier scherpe tanden in den mont, twee pyltjens in de tonge, daer het seer mede steeckt, als oock met de staert maeckt by naer een doodelycke wonde, aen 't eynde van de staert heeft het een Blaesken, welk geluyt maeckt oft vol erreten was, in Nieu-Nederlandt in Virginia zyn vele van dese Slangen, diese aldaer om hun geluyts wille Ratel-slangen noemen, sy vergaren des avondts veeltydts by malkanderen, en by stil weder kanmense wel een myle ver hooren.

De Slangen veranderen haren huyt in de Herfst, dewelcke dan los zynde, sy afftropen tusschen tacken of stobben, waer onder dan een nieuwe gladde huydt sit, dese Vellen vindtmen in Gelderlandt en op de Veluwe seer veel.

Epiphanius: Als de Slange sal gaen drincken aen de Fonteyn, dan neemtse haer fenyn niet met haer, maer spouwt het in een speloncke uyt, en gaet alsoo suyver tot de Fonteyn, op dat die van het water drincken, niet besmet en worden.

Cadmus en sijn Vrouw Harmione, wierden alle beyde op eenen dagh in Slangen verandert, Ovidius.

Actor. 28. **Alsmen Paulus beneffens andere gevangens/ met een Schip van Cesarien na Romen voerden/en sy tusschen wegens aen 't Eylandt Melite uytgingen/quamen de Luyden en bewesen haer groote vrientschap/en maeckten haer een vyer aen den Oever van de Zee. Ende als Paulus met sijn handt Rijsen wilde t'samen rapen om op 't vyer te leggen/soo quam daer een Adder na de hitte/ende voer hem aen de hant/als de Lieden dit Beest saghen hem aen de hant hangende/seyden sy tot malkanderen: Desen Man moet immers een moordenaer zijn/dewelke de wraeke niet en laet leven/hoewel dat hy de Zee ontkomen is. Maer hy schudde dat beest van de hant af in 't vyer/en hem derboer niet quaets. Maer het volck verwachte dat hy**

soude

soude zwellen/ ofte doot ter neder vallen. Als sy nu langhe gewacht hadden/en hem niet quaets en wedervoer/veranderden sy van haer sinnen / en seyden dat hy een God was.

Sleck. Slecken.

De Slecken leggen sich des Winters te slapen gelijk de Slangen. Maer Somers hangen sy gemeynelijk aen den steen-klippen/ oft bergen/alsmense met gewelt wil aftrecken/ soo en kruypense doch uyt hare huyskens niet.

In de Eylanden diemen Baleares noemt/zijn Aertslecken/die en komen nimmermeer uyt hare hollen/sy en generen sich ook niet van eenige vruchte des velts/ maer hangen altijt aen malkanderen gelijk de druyve kooznen doen.

Noch is'er een ander geslacht van Slecken/maer niet soo gemeyn/dewelke hare huyskens staegh op den rugge dragen/dese liggen altijt in der aerden/men vintse gemeynelijk aen den Bergen die by den Oever der Zee staen. De allerbeste Slecken vintmen in't Eylant Astypalea. Nu kortelingh zijnse oock gevonden in het Landt Delitemo.

Plin. lib. 53. cap. 14. Slecken ghenoten in ander spijse bevordert de geboorte der Vrouwen.

Dat zantjen/datmen in hare hoorntjens vindt/ ofte een stuck van dat beentjen datse op den rugge hebben/in wasch besloten en in de holle tanden gedaen/ beneemt de pijne der tanden. Daer zijn kleyne Slecksens of Alikrupcken die in Italien ende in Hollandt gekookt zijnde/ ghegeten worden.

Men vindt Slecken sonder huyskens, die in vochtighe kelders haer onthouden ; alsmen zout op dese Slecken stroyt versmelten sy , en sterven ; sulcke Slecken vindtmen oock veel in Thuynen en Boomgaerden : maer dese zyn swart, en hebben twee horentjens op het hooft, die sy oock konnen in trecken als sy rondt in malkander kruypen. Dese Thuyn-slecken komen gemeenlijck voor den dagh als het begint te regenen; sy zyn ontrent een halve voet langh. Daer de Kelder-slecken heen kruypen, latense een spoor van hun slijm blyven.

Lucerta. *Egdis.*

DE Egdissen zijn de Slecken zeer hatigh / en dese en zouden niet veel over ses Maenden leven mogen. In Arabia vindtmen Egdissen van een elle langh. In India aen 't Meronische geberghte / voor de stadt Nysa / zijn gout-geele en blaeuwe / en roode Egdissen / van vier-en-twintigh voeten langh.

Linschoten seydt, datter in India veel Hagedissen zijn, die in de huysen komende, by de muyren opklimmen en het volck op 't lijf vallen, die op de Bedden ligghen slapen. Over sulcks worden daer veel Paveljoenen gebruyckt. Deselve schrijft oock, dat in Brasilia Egdissen zijn die gesprenckelt zijn op 't lijf als d'onse, zijn 4 of 5 voeten langh, schrickelijck aen te sien, houden haer in de Morassen als de Vorschen, doen niemandt geen leedt, en ghekoockt zijnde, gaen alle spijs van Brasilien in smaeck te boven.

Jean Lery schrijft, dat hy gaende door een Bosch, een Egdis gemoete soo dick als een Man, en wel 5 of 6 voeten langh, geheel met witte blinckende schubben bedeckt, als Oester-schelpen, de eene voorste voet op-heffende, en den kop om hoogh streckende, hem met glinsterende oogen, en een opblasende mondt aen sagh, dat heel vreesselijck stondt, dit een weynigh tijdts duyrende, klom met groot gedruys door de Bomen den Bergh wederom op.

Soo een Menseh lagh en sliep, en een Slange lagh op sijn lu men om hem op het lijf te vallen, soo soude den Hagedis de menschе soo lange op't aensicht loopen, en over de handen, tot dat hy ontwaekte door de koude, (want de Hagediſſen zyn uytnemende kout) en op syn hoede mocht zyn, hier door blyckt et dat den Hagedis den menschen een vriendt is. Erasmus Rotterd. in Col. de Amicitia.

De Egdiſſen hier te Lande zyn fraey in 't aensien, schoon groen, vol ooghjes ghespick.t, ontrent met de staert een span langh, maer zyn heel fenynigh, doch en doen niemandt geen quaedt.

Als de Godinne Ceres haer Dochter Proserpina (die van Pluto ontschaeckt was) sochte, quam sy by een oude Vrouwe drincken soecken, die gaf haer Gerste-water, Ceres drinckende hartigh, wierdt van een Jongen bespot, die haer gulsigh noemde, de Goddinne hier over verstoort, begoot hem met het overighe Gerstenwater, waer van hy terstont die spickelen kreegh, en veranderde voort in een Egdis, ende vloot wegh van de oude Vrouw, die verwondert was. Ovidius.

Stellio. *Ster-Egdis.*

Theophraſtus schrijft / dat de Egdis Stellio / haer oude huyt jaerlijcks soo wel als de Slanghen uyt-schiet / en die selve wederom in-slockt / misgunnende alsoo de Menschen het ghebruyck der kostelijcke Medicijn voor de vallende sieckte.

Idem, l. 30. c. 10. Terwijl de Stellionen Egdiſſen huyt / den welcken sy alle jaer uytschieten / soo gevroedeerden Recept tegen de vallende sieckte is / alsse met dranck ingenomen wordt / sullen wy hier aenwijsen / hoe datmen deselve huydt van haer zal bekomen. In den Somer merckt men op haer nesten / dewelcke sy ghemeynelijck hebben in oude Huysen / Torens / Gewulfsels / oock in de Kelders en Kuplen / ende daer stelt men dan in het Voor-jaer sijne hoofdjens die van gespoulwen Thien of Rijs-hout geblochten zijn / en seer aerdigh daer toe gemaeckt worden / die gebruycken se dan om haere huyt af te trecken / en dan en konnense daer so niet by komen (om volgens haer aert) deselve wederom op te eten.

Dit Dier heeft de rugh vol glinsterende plecken, op de manier van Sterren, waer na het schijnt den naem te voeren, want Stella is een Sterre.

Van de Salamander.

DE Salamander is van ghedaente als een Hagedis, hebbende het lyf vol vlacken, als Sterren, dit Dier en komt nimmermeer voor den dagh, als in reghenachtigh weer; en in schoon weer vergaet het, het is soo kout, dat 't vyer rakende, het selve uytblusscht, als of het ys was.

Plinius cap. 68. Daer zyn Beesten die niet voort en teelen als den Salamander, die oock noch manlijck noch vrouwlijck zijn gelijck oock de Alen mede.

Idem, lib. 29. c. 4. seydt, datter geen fenyniger Beest en is als den Salamander, want aller dinghs het hout dat hy raeckt vergiftight de spyse die daer by gebraden wort, en die daer van eten, sterven, gelijck sy mede doen die water drincken daer een Salamander in gevallen is, als maer sijn sever en speecksel raeckte aen de naeckte planten vande voeten, so valt alle het hayr uyt. Dusverre Plinius

Ælianus, lib. 2. cap. 31. Den Salamander gaet in 't vyer, en bluft het uyt; hy kan beletten dat het niet en brant in een Smisse, schoon men de Blaes-balcken daer toe gebruyckte,

Majolus: Dies Caniculares seydt, dat den Salamander uyt den regen voort-komende, den Son niet en kan verdragen; want wordende daer van beschenen, sterft terstondt.

Een persoon die t'Amsterdam woonde, heeft gheseydt een

Salaman-

Salamander in Italien gesien te hebben; de welcke in 't vuur geworpen zijnde, alle middelen socht om daer weder uyt te komen; maer hem met een stockjen daer een weynigh tijdts in dwingende, quam daer evenwel onbeschadigt weder uyt.

Het veertighste Capittel.

Van de Honden.

DE Dieren die by en om ons woonen / hebben veele bysondere goede eygenschappen aen haer / de welcke wy wat vlijtiger behooren te ondersoecken: onder dese dieren en zijn gene die de menschen soo getrouw zijn / als de Honden ende Peerden.

Want wy weten van eenen Wacht-hont / de welcke hem seer dapper geweert heeft / tegen eenige Moorden aers die sijnen meester wilden ombrengen / en als de Moordenaers ten lesten de overhandt gekregen hebben / en sijnen Heere doodt sloegen / de welcke sy soo onbegraven hebben laten liggen / so en heeft hy daer in langen tijt niet willen af-wijcken / maer bleef daer by / en keerde 't gevogelt en andere wilde Dieren daer van.

Elianus schrijft / als Darius den laesten Koninck in Persen / in zijnen krijgh tegen den grooten Alexander / van twee Hoofthuyden doot gesteken worde / en al sijn volck van hem vluchte / soo bleef sijnen getrouwen Hondt by 't doode lichaem liggen / en wilde sich oock met gene manieren daer van laten af-drijven.

Tzetzes. Chiliade 3. schrijft / als Silanion / den Roomschen Hooftman in een strijdt tegen den vyandt omquam / en naeckt uytgetogen zijnde / eenige dagen op 't velt bleef liggen / so quam zijnen Hont / en leyde sich op sijne schaemte soo lange tot dat de Romeynen quamen / en het doode lichaem begroeven.

Men seyt van een anderen Hont / in het Lantschap Epyro / de welcke eenen doorslager onder een groote menigte Volcks aengevallen is / en heeft hem door 't heftig aenvallen by de luyden so verdachtig gemaeckt / dat hy daer op aengegrepen is / den welcken daer zijne misdaet bekent heeft / die lange te booren verborgen was geweest / en is alsoo gericht geworden.

Blondus schrijft / in Vranckrijck reysden eens twee Bra-

mers t'samen na een Jaermarckt / den eenen hadde eenen Hont by hem / als ny dese van den anderen vermoort wor= de / so liep hem den Hont van achteren na / en liet niet bas= sens en tierens af / tot in de Herberghe toe / alsoo dat men quaedt vermoeden op hem kreegh / en worde daer op aen= gegrepen / terstont sijne misdaet bekennende / worde daer op gehangen.

Elianus: Een Overspeelster hadde met haren Boel voor= genomen haren eygen man om het leven te doen brengen / tot welcken eynde sy haren Boel hadde in een plaetse ver= borgen / en haren knecht met gelt daer toe gebracht dat hy zwijgen soude / als nu den Man des avonts te huys quam / begost een hondeken (dat sy hadden) te bassen en te krab= ben / met de pooten tegen de deure daer den Moordenaer in was / sonder ophouden / soo lange tot dat de Man de deure wilde open hebben / om te sien wat daer in was / vondt also den Moordenaer / het welke hem sijn leven bate.

Blondus: Alexander Phereus / den tyran in Thessalia / hadde eenen grooten Wacht-hondt / den welcken tegen Menschen sich seer grimmigh aenstelde / uytgesondert den genen die hem te eten gaven ofte verpleeghden: Desen Hont liet hy alle nachten voor sijnen slaep-kamer liggen / als eenen gewissen deur-wachter / anders en vertroude hy niemandt om sijner grooter tyrannye wille.

Een Koninck der Garamanten / quam wederom in sij= nen staet daer hy van verjaeght was / door twee hondert Honden / die hem vochten tegen sijne vyanden.

De Colophonij en Castabalenses / voeden altijdt gant= sche Rotten van seer groote stercke Honden op / die sy in ha= ren krijgh gebruyckten / en stelden se in slagh-ordeningen / voor aen / daer saghmen wonder aen haer / hoe dapper en schricselijck sy hare vyanden wisten aen te grijpen / en hoe= wel zy geen besoldinge en kregen / so waren zy hare Com= mandeurs doch seer gehoorsaem en gantsch seer ghenegen / also dat ter geen ontrouw by haer en was te verwachten.

In de Nederlage der Veenen / beschermden hare Hon= den de Baggagie en de Tenten / die sy ghemeenelijck op Wagens mede voerden.

Als Jason Lycius verslagen was / droegh sijnen Hont sulcken leetwesen / en was soo treurigh / dat hy terstont

niet

niet meer en wilde eten / maer hongerde sich selver doot.

Alsmen des Koninckx Ulisimach doode lichaem verbranden soude / sprongh sijnen Hont van treurigheyt mede in 't vuur / en liet sich verbranden. Diergelijcke trouwigheyt souden ock de Honden der Koningen Pieronis / Pyrrhi / en Seleonis bewesen hebben / die hen ock met haren dooden Heer lieten verbranden.

Elianus: Alsmen den Vansser Theodorum nae het Graf droegh / so liep zijn Hontjen mede / en sprongh in 't Graf / wilde daer ock niet uyt / maer liet hem mede begraben.

Op een tijt gebeurden 't datter eenen Man genaemt Colophonis / na een marckt reysde / en hadde eenen knecht by hem / en ock een Hont / en den knecht droeg het Bosschet met gelt / so quam den knecht op den weg noot aen / en hy ginck wat verzyden den weg / en leyde het Bosschet neder / daer nae als hy zijne saecken verricht hadde / ginck hy voort zijnen Heer na en vergat de Bosschet / den Hont worde sulcks merckende / ginck wederom / en leyde sich by de Bosschet / en bleef daer by liggen. Alse nu in de stat quamen / so worden ze haer gelt missende / de knecht ginck terstont wederom den weg die hy gekomen was / en vondt de Bosschet daer noch leggen / en den Hont daer op: also had den Hont uyt getrouwigheyt om 't gelt te bewaren / daer twee dagen gelegen sonder eten of te drincken / schier half versmacht.

Nicodemus de Koning te Bithynia hadde eenen Hont / desen viel de Koningin genaemt Confingen / met sulcken ongestuymigheyt aen / om dat hy sach datse met haren Heere wat stontelijck speelde / soo dat hyse in stucken van malkanderen verscheurde.

Jesabel des Konings Achabs godloos wijf / worde na haren doodt van de Honden tot kleyne stucken verscheurt.

Eenen Roomschen Edelman worde door zijnen hont bewijt van Straet-schenders / die hem wilden om-brengen.

Blondus: Marius Cesarinus / de welcke van een der geslachten van Romen en een groot Jager was / reedt op een tijdt ter Jacht / en hadde zijnen Hondt by hem / en op een tijde viel hy met zijn Peert in een graft / daer hy niet uyt konde komen / den Hondt liep rontsom de graft bassende en tierende / soo lange tot daer eenige Boeren quamen / die hem daer uyt hielpen.

Te Placenz vielen eenighe ghewapende Mannen den Raetsheer Celtum aen / maer sijnen Hondt die hy by hem hadde / stelde sich soo ter weer / datse hem niet wonde ofte slaen en konden / hoewel hy op der aerden lagh / doordatse sijnen hont doodt gesteecken hadden.

Nog by menschen gedencken is te Romen een wonderlijck dinck geschiet / 't welck alle voor-verhaelde te boven gaet / is daerom ock in de Jaerlijckschye geschiet-boecken geschreven / tot eeuwiger gedachteniſſe: Als Appius Junius / en Publius Silius Borgemeesters waren / worde Titus Sabinus met sijnen lijf-eygen knecht / om een sake (Neronem Germanici Soon betreffende) gevanckelijck genomen / en scherpelijck gebonden: so hadde een van haer luyden eenen Hont / die leyde sich by de gevanckenis / so naer als hy konde / en was daer ock niet met slagen van daen te brengen. Alsmen nu zijnen Heere ombrocht / en van de stellinge der verwesene af stiet / huylde den Hondt seer beklaeghlijck. So wasser een van de menighte des volcx / die hem een stuck broot toe wierp / 't welck den Hont opnam / en lieper met na zijnen dooden Meester / en hielt hem voor den mont. Als nu den Beul dat doode lichaem in den Tyber wierp soo sprongh den Hont daer na en zwom by hem / ende dede groote neerstigheydt om het lichaem aen 't lant te brengen / so dat het volck met groote verwonderinge daer toe liep / om te sien de groote trouwigheyt des Beests / en hoe het zijnen Meester weder te Lande brocht.

De Honden kennen haren Heere seer nauw / en ruycken terstont alsser yemant vreemts by komt / sy verstaen ock lichtelijck als men hun by haren name roept / ock verstaense wat van de spraeck der Menschen / daerse met omgaen ofte by in den huyse zijn.

Augustinus ad Honoratum Epist. De honden en baffen de gene niet aen daerse by woonen / zy zijn dan goet ofte quaet / maer tegen de onbekende / al zijn het schoon vrome menschen so ballen sy daer tegen uyt / en stellē haer grimmig aen.

Den weg diese eens geloopen hebben konnen sy langen tijt onthouden / daer en zijn geen Dieren na de Menschen / die soo goede gedachtenis hebben als de Honden.

Als den Jongen Tobias met den Engel Raphael van Ninive na Rages reyste / liep een kleyn Hondeken met haer /

haer / 't welck oock daer mede wederom keerde. En alsse nae by Ninive quamen / liep dat Hondeken voor henen in den stadt by den Ouden Tobias / wispelstarte en sprongk hem aen / en betoonde sich seer blyolijck / daer by Tobias konde merken dat sijnen Soon niet wijt van daer en was.

Wanneer de menschen sich voor de bassende honden neder sitten of leggen / so wort hare quaethept meestendeel gestilt en sy latense met vreden.

Deser dingen zijn veel / diemen uyt de dagelijcksche bywooninge erbaren kan / insonderheyt kanmen sien de geschicktheyt totter Jacht en weyde-werck / hoe zy dat wilt weten op te speuren / na te jagen / en de Jagers in den strick te brengen / en als sy dicht by het wilt komen / weten zy haer fijn stil te houden / en den Jagher met den staert en metten snupt aen te wijsen / en te beduyden waer dat het Wildt sit ofte te vinden is.

Elianus: De honden konnen een sake na denecken en dieselve op alderley manieren versinnen / gelijk offe wijs waren / en menschelijk verstant hadden: Op eenen tijt wasser eenen Jager die eenen Reuck-hont hadde / die een Hase na speurde / den welcken hem dog uyt het gesichte ontquam / als hy nu in 't loopen voor een graft quam / begoste hy te twijfelen of hy de rechter ofte slimcker zijde geloopen mogte zijn / dewijl hy nu uyt het spoor was / so stout hy een weynigh stil / en bedocht den Hase mag daer over gesprongen zijn / sprongh oock daer over / en volghde noch soo lange nae / tot dat hy hem hadde.

Als de Reuckhonden van ouderdom kijf en blint worden / en datmense van buyten in 't velt draeght / so volgen sy den reuck na / tegen den wint / en alsse na by des Wilts Jeger komen / wijsen sy metten snuyt daer op / en verraden 't so.

De Honden in Egypten weten sich kloeckelijck te wachten voor de Crocodillen / alsse uyt den Vloet Nilo willen drincken / so slabbense maer eens so in den loop daer uyt / en loopen alsoo voorts / om van de Crocodillen niet gegrepen te worden.

Judic. 7. Als den Richter Gideon tegen de Amalekiten met zijn aengenomen volck soude uyt trecken / sprack de Heer tot hem: des Volcks waer te veel / hy soude die aen het water hem af voeren / en alle die het water met hare ton-

gen leckten / gheliick de Honden / die soude hy tegen den hyant boeren/maer die op hare knyen gingen liggen dzincken / soude hy achter laten. Daer was het geral van de gene die het water uyt de hant geleckt hadde/ dzie hondert Man/ die andere hadden alle knielende gedzoncken. Also nam Gideon de dzie houdert Man / en stoegh den Hyant daer mede.

Als den grooten Alexander in Moorenlant trock / vereerde hem den Koning te Albania met eenen wonderlijken hoogen Winthont / den welcken Alexander sonderlinge wel behaeghde / en om hem te pzoberen / liet hy hem eerst Beeren / daer na een wilt Swijn / op't lest ock Dassen voor-bzengen / om daer mede te kampen / maer den winthont bleef stil leggen/ als of hem niet weert en dogte sich te-gen die Dieren te leggen. Dit verdzoot den grootmoedigen Voyst seer / en meynde den Hont en waer nergens toe nut/ en te lup / door syn groot gemest lijf en beval hem doodt te slaen. Dat gerucht quam voor den Koningh van Albania / die schickte hem terstont noch een anderen Winthondt / den eersten seer gelijck / en liet hem aenseggen / so hy die wilde pzoberen / so en soude hy hem niet versoecken met eenige kleyne Dieren / maer met Leeuwen en Oliphanten / want van sulcker Honden aert en hadde hy der nopt maer twee gehad/ en wiste wel watse voor kzacht by haer hadden / en soos hy die doode/ en wist hy der geen (van sulcker aerdt) meer om gelt te bekomen. Hier op hiet hem Alexander noch in't leven / en wachte niet lange met de pzoeve / maer liet eenen Leeuw daer by bzenghen / den welcken hy seer haest en lichtelijk overwonnen hadde/ daer na liet hy hem eenen Olyphant voor bzengen / daer kondemen een kozt zwijligh schouspel sien / want so haest als hy den Olyphant siende wozde / begonde hy vreeselijck te bassen / ende dede geweldige hooge spzongen / al bytende greep hy dat grousame Dier soo aen / met sulcken rassigheydt / dan hier / dan daer spzingende / dat den Olyphant niet en wiste waer hy hem soude waer nemen / dit om en weder dzaeyen / spzingen en byten / maeckte hy so veel / dat den Olyphant den zwijmel in den kop kreegh/ en moeste ten lesten ter neer vallen.

Albertus: Men vindt in geloofweerdighe Historien/dat

in het

in het Landt Albania sulcke groote Honden ghevonden worden / datse de Leeuwen ende Olyphanten ter neder konnen trecken/ de Beeren en Wolven verjagen/ doch gelijckelwel anders geen schade en doen.

De Honden worden maer eens in het jaer loops / sy worden tamelijcken out eer haer dat vergaet. Tsestig dagen draagense hare jongen / en werpense blint: Hoe hare Jongen langer sugen / hoe datse langer blint blijven. Sy en blijven nimmermeer over den 21 Dagh blint / en worden sevenden dag en doense de oogen niet open. Sommige seggen alsser maer een gewerpen en wordt / soo krijgt het zijn gesicht aen den negenden dag / en sooder twee zijn / so siense niet voor den tienden dagh / en soo daer drie geworpen worden/siense eerst aen den elfsten dag: en dit verschiet sich altijdt eenen dagh / na het getal der Jongen / dat hoe meerder getal van Jongen daer zijn / hoe datse later siende worden. Die teefkens souden eerder siende worden van den eersten worp) als de Reupkens / en dat hout men onder de Jongen voor het eelste / dat de oogen het lest open doet / ofte dat de moeder het eerste nae hare Honden in 't nest draeght.

Plin. lib 10. cap. 63. Het zijn menigerley geslachten van Honden. De Laconische / de welcke van een teefken van een vos afkomen (als Aristoteles schrijft) beginnen in de achtste maent te voeden / en dragen hare jongen tsestigh/ ock sommige drie-en-tsestigh dagen / gemeynelijck werpense vijf ofte ses jongen / op het hooghste twaelf/ en alsse maer een jonge en werpen/dat soude een groot wonder zijn.

Albertus schrijft/ hy heeft een Teef gesien/ die ten eersten negentien Jongen/ ten tweeden mael achtien/ en ten derden mael derthien Jongen gewonnen heeft.

De Laconische honden en leven niet veel over tien jaren/ en de Teven twaelf jaren/ dog andere Honden leven gemeynelijck veerthien jaren / ock eenighe wel tot de 20 jaren.

In 't gemeyn zijn de Honden vruchtbaer tot in 't twaelfde Jaer.

Lib. 7. cap. 2. en lib. 6. cap. 52. In India en in het Eylant Canaria vindt men de alder-grootste Honden/ die Molossi oft Reun genoemt worden.

Lib. 6, cap. 18. In het Eylant Siagros vallen seer kleyne Hon-

ne Honden / en alsmense aber zee wil bzengen sterbense so haest alsse bet Aerdtrijck beroeren.

Lib. 29. cap. 5. Soo bemant een Hondts hart by sich heeft / soo loopen de Honden booz hem wegh / ende als men een Hondts Tonge in de schoenen bzaeght / souden sy hem niet aen bassen.

Lib. 29. cap. 4. By de oude placht men de tonge sup gende Honden soo repn te achten / dat mense niet alleen in de spijse en plachte te ghebzupcken / maer men offerdense oock den Goden.

Petrus Martyr: In de Landen die men de nieuwe Werelt noemt / zijn Honden die niet en bassen / sy hebben een leelijck wilt aensicht / sy wozden dan de menschen gheslacht / en gegeten gelijck de Geyten.

Elianus segt / in India zijn Menschen die dan der Honden melck leben / daerom datse oock Honde-melckers genoemt wozden.

Wanneermen de Honden in hare spijs doet Honts-kabis / Scharlack / Zilander / ofte Sumach zaedt / soo sterben sy daer af / lib. 23. cap. 9 10. 18. lib. 14. cap. 11.

Den reuck of damp van de silver-groeben / is alle dieren schadelijck / maer insonderheyt beschadight bet de Honden.

Matteolus: Men segt dat de Honden sterben alsse bet nat bzincken daer Spargen in gesoden zijn. Item / Eberkruyt met Garsten-meel / water en Oly gemengbt / doot de Honden / Berckens en Wupsen. Item / als men de woztel van Einberkruydt bzoogbt / en tot pulber stoot / en mengbet met bleesch / ende in de bosschen gestroyt / doodet de Wolben / Bossen ende Honden / soo-se daer van eten. Item / wildy Honden ofte groote Ratten dooden / soo neemt een Sponcy / en snijdt die in tamelijcke kleyne stucken / bzadet die wel in botter / ende geefret dan de Honden te eten / ofte legget in de plaetsen daer de Ratten zijn: wanneerse bier van in bet lijf krijgen / soo en konnen zy't tot gheuer tijdt berteeren: bet zwelt op en berstopt haer de Aders / so dat spder af moeten sterben.

Lib. 29. cap. 4. Tegen bergift en is geen gelwisser Medicijn als Hondts-bloedt.

Lib. 30. cap. 30. Polber van gebzanden Hondts-tanden met Honig gemengbt / en de kinderen aen de berlen in den

mondt.

mondt geſtreecken / maeckt datſe ſonder ſwarten tanden krijgen / ofte ſulck polver in Wijn geſoden / en den mondt daer mede gewaſſchen / verdrijft de tandt-pijn.

Des Hondts-mildt onder ander ſpijs genooten / zoude de ſteeckte der mildt verdrijven.

De Engelſche Honden ofte die van Engelſche en Nederlandtſche t'ſamen geteelt zijn, hebben ſoo ſcherpen reuck datmen geſien heeft, dat een Honteen ſtuck geldt dat zijn Meeſter in zijn hant hadde laten warm worden uyt meer dan hondert andere ſtucken (daer het lange te vooren in 't af-we-ſen des Hondts by geſmeten was) geſocht heeft, en aen zijn Meeſter gebrocht, na dat hy hem hadde geboden dat hy yets ſoecken ſoude dat hy verlooren hadde. Ia ſy halen Steenen uyt het Water, en graven die oock uyt de aerde, als haer Mee-ſters te vooren die daer in geworpen ofte begraven hebben, en haer dat belaſt wordende weten zy die op de reuck alleen te ſoecken.

Het een-en-veertighſte Capittel.

Van de dolle ofte raſende Honden, en haer bijten.

DIe van eenen raſenden Hont in de honts-dagen gebeten wort / ſterft gemeynelick daer aen. En inſonderheyt is dat een quaet teſten / wanneer ſig den Menſch (na dat hy gebeten is) voor allerley water verſchrickt. Maer zoo men de Honden voor het dollen wil beſchermen / zoo zal men haer (zo lange de honts-dagen duren) Hoenderſtront in hare ſpijze mengen: en alſſe beginen te razen / zwarte Mes-woztel in geven.

Voor de bete van eenen dollen Hont / en ſoude niet gheweſſer zijn / als de woztel van den wilden Hanbutten.

Matheolus: Boom-nooten nuchteren gegeten / ock een deel van de nooten geknaut / en geleyt op de wonde ofte bete van den dollen Hondt / ſoude ſeker zijn dat het niet verder en ſoude komen / oft niet anders ſoude toe ſlaen.

Item, Serapio betuyght datter geen beter ſtuck en is voor 't fenijn der raſende honden beet / als Enctan.

Item, Walſch-nooten met azijn en honigh gemengt / en daer op geſtreken / heelt treffelijck wel / 't geen van dolle Honden gebeten is / ofte ock van een Menſch.

Item, Weyt of Tarruwe in den mont geknaut / en daer over geſtreken / heelt des Hondts beet.

Iter

Item, Muscate-bloemen in boom-oly gheleydt / en in de Sonne geset/sulcken Oly is zeer goet tegen de bete der rasende Honden en Slangen / hy heelt oock de loopende gaten ofte fistelen / als'et daer in gedaen wordt.

Item, Een plaester gemaeckt van sap van ajuyn / met sout/wijnruyt en honigh daer onder gemengt/en opgeleyt/ is een kostelijcke remedie tegens de wonden die van dolle Honden gebeten zijn.

Item, Neemt Knofloock/ Vijge-bladen Camille-bloemen/van elck ghelijcke veel/ zied die in 't water / stootse en maeckt daer een plaester af/ en legget op des Viers beet.

Columella schrijft/alsmen de jonghe Honden (veertigh dagen na datse gheworpen zijn) den staert dicht aen haer gat afhouwt/en dat naeste beentjen daer by uyt snijt/so en sal haren staert niet langer worden / noch sy en sullen oock niet rasend worden.

De Historien betuygen / datter eenen Hondt soude ghesproken hebben/ en een Slange ghebast/ als den Koningh Trancquinius van Romen gedreven en sijns Rijcks ontset worde.

Plin.lib.25. cap. 2. Voor eenige jaren en wistmen den genen niet te raden ofte te helpen / die van een rasenden Hont gebeten wierdt/ en sy en kregen niet alleen een afschricken van het water/maer van alle dranck te drincken. Maer kortelings is 't geschiet in Lusitania/ dat hy nu Portugal noemen/dat een wijf een droom voor quam / dat haer docht sy repste over een Lant/en alsse in een hegge quam/so stonter een struyk wilde Hanbutte-wortel / die haer toeneygde en sprak tegen haer : Neemt my tot u en schilt my uwen soon toe/die sal my stoten/en met versch melk in-drincken. Wat zalmen seggen / dat wijf hadde maer eenen eentigen Soon die was een Kuyter / en was onlanghs van een rasenden Hont gebeten / den welken als hy maer een weynigh waters siende worde/begost te zidderen en te beven.

Als nu het wijf sulcks van haren Soon wedervoer/ soo ghedacht sy aen haren droom / en sy schreef haren Soon dit toe/en begeerde hy soude haren droom niet verachten/maer hy soude de wortel van Hanbutten fijn kleyn stoten/en met melck innemen. Nu/den Soon/hoewel hy voor den dranck grickte/volgde hy nochtans des Moeders raet/en genas

tegens

tegens alle Menschen hope. Daer na heeftmen dese konst aen anderen gheproveert/ en is altijdt oprecht bevonden.

Eenen dollen rasenden Hondt salmen hier aen kennen, hy en wil niet eten noch drincken, hem loopt veel schuym en quyl uyt neus en mont, wil een yegelijck byten, doch al sonder blaffen, draeght aen niemandt kennis, heeft roode en vyerighe ooghen, laet syn staert hangen ghelyck oock syn tongh uyt de mondt, die veeltydts geel en galachtigh is, loopt onvoorsiens ergens tegen aen; en andere honden vluchten van hem, dese dulligheydt en is gheen Dieren soo eyghen als de honden om hare hitte en drooghte, en dit vergift wort mede gedeelt door het speeksel dat van de tanden in de mont komt: een vrouw (so men seyt) wiert dol door het afbyten van een draet, waer mede sy een gat toe-naeyde in haer kleedt, dat van een dolle hondt gebeten was, dese dolligheydt openbaert haer veeltydts terstondt niet, maer blyft weken, maenden, ja sommighe schryven van Jaren, verborghen, dat de wonden al langh ende oock wel toe-ghehielt zyn, en dit gaet na, dat de honden verre in haer dolligheydt ghekomen zyn, of dat die eerst begint, en oock na de sterckte der lichamen, die het vergift ontfanghen, de sekerste remedie hier voor is het dompelen in de Zee, het welck hier in Nederlandt menighmael gheschiedt, en selden misluckt als het in tijdts ofte binnen de negen dagen gedaen wordt. Maer wanneer men alree schrickachtigh voor water is ofte al mymerende en rasende, soo worden alle ghenees-middelen te vergeefs aengewent, en wordt als dan met de sekere doodt bekost, de menschen of beesten die van dolle honden gebeten zyn, en rasende worden, die soecken andere mede te byten, en diese byten worden mede rasende soose geen remedie doen, alsoo verspreyt hem dit voort.

Het twee-en-veertighste Capittel.

Van Paerden, haer natuyr, manier en eygenschappen.

DEn grooten Alexander kreegh een seltsaem wonderlijk Paert / 't welk sy Bucephalon, dat is Ossen-kop noemden / om dat hy sulcken grouwelijcken gheseicht hadde / ofte om dat het op de voorste bocht / eenen Ossen-kop ghebrant was / daer mede het geteyckent was ghelvorden.

Men zeydt / dat dit Paert soude gekost hebben 16 Talenten Gouts / als den Vader van Alexander dit Peert eerst te weghe brocht / soo was Alexander noch jong / en van

eersten aen kreegh hy een zonderlinge lust tot dit Paerdt: Als hy nu namaels tot het Rijck quam / en dat men desen Ossen-kop met Koninghlijcke cieraet toe-ruste/ soo liet het niemandt anders op-sitten dan alleen Alexander/alle andere Menschen stiet en sloegh het met groote onghestuymigheydt van sich.

Plutarchus in libro, Utra animalium: Als dat Paert Bucephalus, niet met de Koninklijcke Deecken en Zadel ghecierrt en was/ soo liet het sich van sijnen Stal-meester oock berijden. Maer so haest alsser Alexanders Zadel opgelept was/ soo liet het anders niemant opsitten als hem/ en als hem yemant te na quam/ die sich stelde als of hy na de stegelreep grijpen wilde / soo byeschte het luyde / en sprongh gronwelijck:/ en soo men sich niet by tijdts uyt de wege gemaeckt hadde/ sonde het een doodt geslagen hebben.

Te velde en in slachten/ is het uytermaten geschickt geweest/ als Alexander de Stadt Thebas bestormde/ worde het onder hem zeer gewont/ nochtans en wilde het hem niet laten af-sitten/om op een ander Paerdt te gaen. Vele diergelijcke wonder-stucken hadde het oher hem / daerom den Koning (als 't gestorven was) een kostelijcke begraffenisse liet aendoen / en liet hem oock een eerlijck Graf maken / en liet daer een gheweldige Stadt om bouwen / dewelcke hy na het Paert Bucephalon , ofte Ossen-kop liet noemen

Gellius: Als Alexanders Paert/ in den slagh die hy met de Moren de ede / zwaerlijck aen den hals gewondt was / en oock soo ghescheten / dat het zwack en slaeu begost te worden/ soo bergrimde het in hem selven / en 't nam eenen loop/ en runde noch soo wijdt met sijnen Heer / tot dat hy dien uyt der vyanden handen bracht/ en viel doen neder/ en storf terstont. Daer liet 't Alexander op dieselve plaets begraven/ en een Stadt om sijn graf houwen.

Men seyt/ den Keyser Julius Dictator/ soude oock een sulcken Paert gehad hebben/ welcke niemant anders dan hem alleen en woude laten opsitten ; dit was voor aen de hoeven gestelt ghelijck als menschen voeten/ met teenen en nagelen daer aen / ghelijck aen de Conterfeytinge noch te sien is/ die voor den Tempel der Afgodin Venus getoont wordt.

Den

Den Keyser Augusto stoyf een Paert af/ het welck hem soo lief gheweest is / dat hy het in een schoon overwulfte graf liet leggheu / en den Keyser Germanicus maeckten eenige Verssen ofte Rijmen tot des Peerts lof/ ende van sijn deughden.

In Sicilia/te Arigent/vint men veele graven van Paerden/met schoone Pylaren opgericht/en kostelijck gebouwt.

In Scythia en woydt geen grooter pracht bedreven/als met de Paerden te rijden. Op eenen tijdt hadde den Koninck van dat selve Landt / eenen kamp met sijnen vyant besteint / daer van hy oock overwonnen woyde: als nu den overwinner tot hem aen quam / om hem te plonderen en uyt te trecken / soquam syn Paerdt over den selven henen / en brocht hem om't leven met slaen en bijten.

Als den Keyser Licinius sijne Dochter wilde laten ombrengen van sijne Paerden (om dat sy het Christelijck geloof hadde aengenomen / en niet en wilde verlaten) viel een van sijne Paerden tot hem aen / en verscheurde hem.

Suidas: als Hippomenes gewaer woyde/dat sijne Dochter haer hadde laten verkrachten / liet hyse de Paerden voor-werpen / diese in kleyne stucken verscheurden.

De Paerden zijn so leerzaem / dat de Sybanitaner (op eenen tijt) alle hare Hengsten (diese in haren Ruyter-tocht hadden) lieten leeren en af-richten/datse nae Heyr-Trompetten eenen dans wisten te maecken / en wisten veele andere konstwijlige en hoffelijcke sprongen te doen. Cellius en Aristoteles schrijven / dat de Sybaniten haere Paerden geheel daer toe af ghericht hebben / datse nae het geluyt der trompetten en pijpen wisten te dansse/ende met de voorste voeten te spelen/ en op de achterste te trebbelen / en veele geneugte te bedrijven/het welk haer-luyden daer nae opbrack: Want alsse op eenen tijt te Velde togen/tegen die Crotoniaten (die welcke desen handel wel wisten) hadden daerom eenige Speel-luyden mede gebracht/de welcke begosten op Trompetten en Pijpen te speelen: doen het nu recht aen het treffen gaen soude/ en de Paerden desen dans speelen hoorden/woyden lustig/en begosten te dansse/en in plaets van rechten/ konstwijlige sprongen te doen / daer over de Sybariten slach-ordeninghe gebraken woyden / en zijn also overwonnen en doodt gheslaghen.

Textor: Als de Koninginne Maria van Engelandt getrouwt wordde aen Lodewijck/ den twaelfsten van dien naem/ Koningh van Vranckrijck/ soo worden haer binnen Parijs eenige Toernoy-speelen ter eeren gehouden/ so was onder anderen een Paert/ 't welck door aenstootens sijnes Meesters/ seer hoofelijck voor de Koninginne wiste te nijgen en te buygen/ en dede oock veel lustighe sprongen/ tot verwonderinge van alle Toesienders.

D. Forrer schrijft: Te Losanne heeft hy ghesien/ als den Turck den teghenwoordighen Koningh van Vranckrijck eenige schoone Ry-paerden vereerde/ datter onder deselve een was dat wiste door aenmaninge van de Dienaers eenen/ op alle vier sijne kuyen te buyghen/ en den Man op te nemen/ en sprongh als dan met hem seer ras op.

Men kan de Paerden oock leeren/ datse 't ghelupdt der Trompetten seer wel kunnen verstaen/ en weten tu een slag-ordening te onderscheyden (door 't gelupt der Trompetten) of men treffen ofte te rugge wijcken sal. Wanneer datse haren Heere verliesen/ of te dat hy uyt den Zadel gelicht wordt/ so beklaghen sy die op hare manier/ en bedrijven een groot meenen en leetwesen op hare wijse.

Accursius: Als den Keyser Julius (d'ie dagen te voren eer hy soo erbarmelijck vermoort wordde) in sijnen Paerdestal quam/ by sijnen Telter/ soo bevondt hy die soo droevigh stil en verslaghen staen/ dat hy aen hem konde sien/ dat hy ghelijck een mensch bekommert was/ en de tranen uyt sijn oogen quamen.

Als den Koningh Nicodemus verslagen wordde/ so heeft sijn Paert niet meer willen eten/ maer heeft sich selfs uytgehongert en doodt gesmacht.

Philarchus schrijft/ hoe dat Centaretus/ een voornemer dapper Man uyt Galatia/ in eenen stoorm van Antiochus verslaghen wordde/ den welcken sich terstont met grooter heftigheden op sijn Paerdt sette. Het Paerdt dit voelende/ is in hem selven soo vergrimt ghewordden/ dat het Antiocho den toorn ontruckte/ en liep met hem op een seer hooghen Bergh/ en sprongh daer moetwilligh van boven neder/ en brocht alsoo den Antiocho met sich selfs te gelijck om.

Philistus schrijft/ den Tyran Dionysius is op eenen tijt met sijn Paert on ver[illegible]sienus in enen diepen moras gevallen/

en

en als hy daer van quam/heeft sich dat Paert daer ook uyt gearbeydt/ en had eenen gantschen zwerm Bijen aen sijne Manen hangen/ het welck Dionysius als een sonderlinge goet teycken geduydet worden/beelden sich selfs daer door ghewisselijck en vast in / dat hy dat gantsche Rijck Sicilie veroveren soude/en met gewelt daer over heerschen/gelijck sulcks daer na geschiedt is.

In de Run-plaetsen te Romen/daer de Paerden aen de Wagens gespannen worden/ daer op men Tonneren ofte in de wedde runnen wil/ daer sietmen wonderlijcke seltsame potsen / hoe dat sich de Paerden op het aenmanen van hare Heeren weten te schicken om prijs te winnen/en verstaen sich op alles oftse menschelijck verstandt hadden.

Als den keyser Claudius Schou-spel te Romen/ op de Tonnoy-plaets houden liet/ so warender sommige sneeuwitte Paerden aen een Tonnoy-wagen t'samen ghespannen/ die wierpen haren Voerman/ den eersten aenloop af/ en liepen gelijckelwel effen seer/en wonnen noch den prijs/ en watse onder-wegen in haren wegh vonden/wisten sy op een zyde te stoten/in somma/ sy wisten tegen de ghene daer de weddinge tegen gedaen was / alles te doen watse doen souden / soo wel oftse haren Voer-man noch op-ghehadt hadden / want alsse aen het eynde van de bane quamen / wistense stock-stil te blijven staen / als oftse van den ghe-schicksten Voer-man hadden geregeert gheworden/ dieder te vinden soude moghen ghelweest zijn : Als de Tuyden in Noorweghen eenen wijden wegh willen posteren / soo en voederen sy hare Paerden daeghs te voren niet / maer gebense slechts een weynigh te drincken / dan gaense daer op sitten/ en gaender oock niet af/ voor datse een hondert mijlen ofte meer gereden hebben.

Sommige Paerden leven tot aen de vijftigh jaren: maer de Merry-paerden en worden soo oudt niet / en na vijf jaren soo en wassense niet meer / en de Penghsten na haer ses jaren.

Albertus schrijft/daer is een Ruyter geweest/die rede met sijn Paert in den krijgh/ als het wel tsestigh jaer out was.

Absirthus seyt : de Paerden die harde stercke schinckels van jongs op hebben/die souden 8 of 29 jaer leven:maer die sachte weecke voeten hebben over het 24 jaer niet komen.

Het drie-en-veertighste Capittel.

Van de Paerden.

WAtmen voor een Teest ofte form van een goet sterck Paert moet hebben/ dat heeft Virgilius fijn beschreven. Doch wat de Paerden aengaet/ diemen op de Run-plaetsen gebruycken wil/die hebben een bysonder aert en manier/want tot andere arbeydt begintmen die Paerden aen te spannen alsse twee jaren oudt zijn: maer tot Toernoyen ofte Runnen niet voor de vijf jaren.

Palladius en Albertus: Aen een Paerdt sal men voornamelijck op vier stucken letten/ als namelijk op de Teest/ en Form des Paerdts/ oock sijn aerdt en gemoedt/ de Verwe oock dat het groot en sterck van lijf is/en wel geproportioneert/ dat sijn groote en hooghte met de sterckte over een komt/ront van Billen/ stercke en ronde Musculen/ rontsom vleysachtigh/ zuyver en glat van kuye-schyven. De heupen sullen effen en glat zijn/niet rouw ofte schoffierick. Wanneer den Penghst slaet/ sal hy met de voeten strackx op der aerden neder-slaen/ en het aertrijck aen allen kanten roeren. Van schoonheyt/ soo een Paert eenen kleynen kop heeft/na de groote des lijfs: Het sal oock mager van kop wesen/ gheliick of het vel maer over 't gebeente getrocken en waer/ en groote oogen/ die fyn wacker voor in den kop staen/ korte en spitse ooren/ wijde neus-gaten/ die het fijn diep int water steekt alst drincken wil; een op-gherechten hals/ dick van haer/ eenen grooten langhen staert/ aen alle leden schoon/ rondt en wel ingedrongen. Van aert sal het lustigh/ stout en vrolijck zijn/ met de voorste voeten staen scharren op de aerde slaen/ in't Veldt moedigh met vriesschen en bevende leden/ dat is een teycken van sonderlinghe sterckte: In den Stal moet het sich oock lichtelijck laten op-drijven; alsmen't op het stroo terget ofte quaedt maeckt/ dat het sich dan terstont weder laet versoenen. De natuyrlijcke verwe is graeu/ van den kop aen tot over den rugh/ met eenen swarten strijm/ anders hintmen oock zeer goede Paerden/ in zwarte/ roode en witte verwe/ ofte met sulcke verwe vermenghyt en geschakeert.

De Moeder-paerden gaen met hare Veulens elf Maenden/ en werpen in de twaelfste; Int voor-jaer als den dag en nacht

en nacht even langh zijn/ mach men de Paerden by een laten komen alsse elck twee jaren out zijn/doch als de Moeder-paerden in't derde jaer bespronghen worden / soo brengense veel betere en volkomender Veulens voort/sy blijven ghemeynelijck vruchtbaer tot in 't veertighste jaer. Men seyt/ een Paert soude 75 jaer out ghelvorden zijn.

Herodotus schrijft: Als Cambyses den Koning in Chaldea en Meden ghestorven was/sonder Koninghlijcke erve na te laten / soo namen die zeven Vorsten in Persen dat Rijck aen haer / en besloten met malkanderen dat sy des morghens t'samen op een plaets zouden rijden / en wiens Paerdt dan eerst brieschen soude/die soude Koning wesen. Als Darius ('t welck een mede van de Vorsten was) des avonts te huys quam / vertelde hy 't sijnen Hofmeester/ de welcke hem antwoorde dat hy daer goeden raet toe wiste/ nam also Darius Paert/en brachte het des avonts op dieselfde bestemde plaets/en lieter een Merry-paert by brengen/en liet Darius Hengst daer mede springen. Alsmen nu 's morgens op de plaets quam/so begonde Darius Hengst geweldig te brieschen na het Merry-peert/soo is terstont eenen blixem en donder op gevolght sonder eenigh onweer aen den Hemel te wesen/ doen zijn de andere Vorsten terstont van hare Paerden af-ghetreden / en hebben Darius Koninglijcke eere bewesen/en hem het Rijcke bevolen.

Het Merry-paert werpt sijn Veulen staende/en het beminnt sijne Jongen meer als eenigh ander Dier.

Men seyt voor gewis/dat de Veulens wat aen het voorhooft van de Moeder mede brengen/ 't welk zwart is/alsmen dat muttiget / soude het de Menschen geyl maken: maer so haest 'tgevvorpen is/so bijt het hem de Moeder af/ dan sooder yemant eerst by komt en krijget/soo en wilt de Moeder niet laten zuygen. Dit dingh aen de Meuse gehouden/en daer aen geroken/soude den Menschе doof maken.

Wanneer het Veulen sijn rechte Moeder verlies't / so nemen 't de ander Merry-paerden aen/en voeden 't op.

De Veulens en konnen de eerste drie dagen na datse gevvorpen zijn / met den mondt aen het aertrijck niet komen: Hoe een Paert lustiger is / hoe het sijnen muyl dieper in 't water steeckt als het drincken wil.

De volkeren uyt Scythia gebruycken de Merry-paerden

lieber in den krijgh als de Penghsten/want die zijn van natupren/datse in den bollen loop konnen stallen.

Eenige schzijven en houden't ghelwijs / dat de Moeder-Paerden in Lusitania(ofte Portugael) by de Stadt Olyssipon/ dat is Vissbona / en aen den Vloedt Tago / van den Westen-windt/die men Favonium noemt/ ontfangen ofte zwanger wozden ; dese Denlens werpen seer lichtelijck/ yet wozden wonderlijcke rassige en snelle Paerden / maer sy wozden niet veel ober dzie jaren oudt.

Hendrick van Eypenborgh schzijft/Anno vijftyien hondert en dzie-en-dertigh/ was 'er een Pozteghys('twelk een Medicus was ghenaemt Anthonius Lucius) by my/ die seyde dat de Moeder-paerden noch huydendaeghs(in sijn Lant van den wint dzagende wozden/maer 'tgene zy daer van werpen ofte voozt bzengen/dat soude een doot ongefozmeert ding wesen. In dit selve Lant is een volck / 't welck men de Collacen en Zelter-luyden noemt / die selve voeden Paerden/die wy Thieldones noemen/hier na heeftmense Astrucones ofte Zelter-rossen ghenoemt / dese en dzaven niet gelijk ander Paerden / maer sy hacken en gaen op een Tel/daer na men ook andere Paerden en Teltenaers natuyzlijck op den dzie-slagh kan leeren gaen.

De Paerden wozden oock met vele en menigerley periculeuse gebzeken gequelt/gelijck als de menschen ; als namentlijck/ met hoesten/kuchen/koude/hooft-sieckte/ grimmen/grijsen/fijver/en diergelijcke zware accidenten.

Mattheolus schzijft : Als men de Paerden met sap van kurp-bladeren bestrijckt//soo zijnse bevzijt voozt vliegen/ofte Muggen.

Item, Als men de Paerden of andere Dieren/hare wonden met het sap van Vloy-krupt bestrijckt / sooen sullender nimmermeer Vliegen ofte Muggen op haer komen/ het zy soo heeten Somer ofte Sonne-schijn als het zijn mach.

Item , De Maen-ruyden noemtmen in Italien Starra cavallo,om die oozsake/dat/soo wanneer die Paerden in de weyde gaen/ komt het somtijts datse op dit krupt treden/ en dan ballen haer de hoef-yseren af/alsо die ghene betuygen/deses krupts aerdt wonderlijcken beschzijven.

Item, Dat Kunigund geeftmen de kuchende Paerden in.

Item,

Item, Als een Paert neder gheballen is/ datmen niet en weet wat het let/ soo salmen het onder de tonge een stuckske onder de wortel des Varren-kruydts leggen/ terstont salt beginnen te stallen en te missen / en sal weder opstaen en genesen; dit is een gewis experiment.

Item, Wanneer een Paert vernagelt is/ dat het moet hincken / soo neemt groot Wul-kruydt / morsselt dat tusschen twee steenen / en doet dat in het gat daer den naghel uytgetrocken is/ het helpt wonderbaerlijck.

Wanneer de Paerden van den zadel gedruckt zijn/ soo salmen polver van Osterlucey-wortelen in de wonde stroyen.

Kooren in water gesoden/ een weynig Koriander daer toe gedaen/ de Paerden daer wat van in-gegeven / verdrijft de Wormen van haer; de Paerde-meesters zieden de bladeren van Bachpungen met Sout ofte Salniter/ en gebruyken tegen alderley gezwel en ruydigheyt der Paerden.

Sommige zeggen / dat wanneer men een been van des Moeders paerts-hooft aen een stock/ in eenen Hof ofte stuk Landts hanght / dat de Raven of Torren dat Koren ofte kruyt niet en zullen beschadigen ofte doorden aengrijpen.

Der Boeren Almanach vermelt/ wanneer men de Paerden de grooten stock-tant van eenen Wolf aenhanght / soo en soudemen die met ruinen niet lichtelijck moede maken/ ofte niet over-rijden.

Sommige zeggen/ de Paerden en souden gantsch geen Gal hebben / en sommige zeggen/ de Gal en hanght haer niet aen de Lever / maer aen den Achter-darm.

Camerarius schrijft: Wanneer de Paerden van arbeydt moede/ doch wol hitte en sweet zijn/ soo en salmense daer op terstont niet te eten of te drincken geven / ofte sy en hebben sich eerst wel verblasen en verhaelt.

Als de Paerden grindigh zijn / salmense wasschen met water daer Worsschen in gesoden zijn.

Plin. lib. 20 cap. ult. Een Paert heeft veertigh tanden / daer van verliest het twaelf/ en alsse dertigh Maenden out worden/ soo begint het die te verwisselen/ en verwisselt dan boven twee / en daer na onder twee; Daer na in het ander Jaer verliest het noch soo veel/ als namelijk de vier naeste. In't derde jaer verliest het maer twee/ die wassen weder in het seste. In 't sevende jaer heefiet alle de tanden die het

krijgen sal / delwelcke sy dan ook niet meer en verwisselen als te voren : Maer soo men den Hengst-paert ruynt ofte uyt-snijt eer hyet begint te wisselen / so en zullen hem daer na de Tanden niet uytvallen.

Lib. 18. cap. 10. De Volckeren in Noordwegen nemen Paerts-melk / of ook dat bloet ('t welck sy de Paerden uyt de ader aen de scheuckelen) laten / en roeren daer in Hirsch-melk / en maken also eenen dry / het welk sy voor een kostelijck goet gericht houden.

Strabo en Paulus Venetus schrijven: In Scythia / en in Tartaria / gebruycken de Menschen des Paerdts-vleesch voor hare spijse gelijk ander vleesch. Van de Paerde-melck maken speenen dranck / daer se zeer vet van worden.

Lib: 28. cap. 13. Paerts-mist tot asschye gebrant / en met water ingenomen / stopt den buyk-loop / dat selve doet ook des Paerts mage met warmen wijn ingedroncken. Paerts hayr om de wraiten hart gebonden / doetse afvallen. De asschye van des Paerts tanden aengestreken / is een goede Medicijn voor verbrosen voeten en teenen.

Het twee-en-veertighste Capittel.

Van de Ezelen.

MArcus Varro schrijft: Quintus Arius / een voornaement Raets-heer te Romen / heeft voor eenen Ezel vier-

vier hondert Silverlingen gheghheven / doch of hy zoo veel waerdigh gheweest is kan ick niet weten / zonder twijffel zal hy zeer wel hebben konnen draghen / en alles konnen doen wat eenen Ezel toe-staet.

Men heeft voor eenen Ezel (zoo Marcus Varro schrijft) 1800 kroonen gegeven / om datmen Mupl-ezelen van hem soude voeden / en die zulke Ezels verkochten / moesten beloo-ven en goede borge daer voor setten / datter geen gebrek ofte mangel aen en zoude bevonden worden.

Men let zeer nau daer op / waer de Ezelen gevallen zijn: Insonderheydt begeert men die / die in Achia by de Stadt Arcadia vallen ofte omtrent Keata in Italien.

Varro: In Grieckenlant houdtmen de Ezels voor de beste die in Arcadia vallen. In Italien / de gene die om Keata (en Ducat Spolet) gelvoxpen worden. Het is waer en mp gedenkt zeer wel datmen een zulken Ezel by ons voor tses-stig duysent sestertia (dat is om 15 kronen) verkocht heeft.

De Ezels konnen weynig koude verdragen / daerom en voxdense in koude Landen niet veel gevonden ofte gevoet.

Men zal de Ezels int voor-jaer (gelyck als alle andere vier-voetige Dieren) niet bespringen laten / maer in de Hoy-maent als de Sonne begint te daelen / (alsse over de dertigh Maenden komen) soo zijnse bequaem / en hebben natuyr te voeden en te draegen / doch voor de drie jaren en konnense geene tuchtige goede Veulens voort-brengen.

Aristoteles schrijft: in 't tweede en derde jaer beginnen de Ezelen tuchtige Veulen voort te brengen. Hoewel ick van een Ezelinne ghehoort hebbe / die in het eerste Jaer haer Ouders eenen Veulen zoude voort-gebracht hebben / het welck oock op-gevoedt is.

De Ezelin brenght zoo veel Veulens voort / en draegt se oock zoo lange als een Moeder-paert syn Veulens doet.

Soo haest alsse bespronghen zijn / so moetmense met grote slagen om-her drijven / dat se loopen en runnen / anders en behoudense niet by haer wat se ontfangen hebben.

Seer zelden werpen sy twee jongen op eenmael / en alsse werpen zullen / zoo vluchten sy voor 't licht / en soecken een donckere plaets / op datse van de menschen (in dat werck / niet besien en worden.

Gemeynelyck voxdense dertigh jaren oudt / en voeden

soo lange alsse leben/hare Veulens hebbense seer lief/en zyn bzeesachtigh voor 't water/ also datse door een vyer souden loopen/om hare jongen te helpen ofte daer by te kk omen/ en datter maer eenen kleynen plas-waters is / soo salse daer voor blyven staen / en haer Veulen eer verlaten / als sich tot aen den buyck nat maken.

De Ezels en dzincken in 't gemeyn niet/ als uyt putten daerse uyt gewent zyn te dzincken/ dewelcke men by hare stallen behoort te hebben / op datse dzooghs voets daer by komen te gaen om te wateren.

Sy en laten sich geern over een Brugge dzyven daer gaten in zyn/ alsoo datmen 't water daer onder door kan sien loopen.

Dit is een wonder / dat/ hoewel datse seer dorstigh zyn/ niet en willen dzincken / alsser yet aen haer gewoonlycken dzanck verandert is / 't en zy datse met groote slagen daer toe gedzongben worden/ en alsse gheladen zyn/ moetmense dat eerst afnemen eerse willen dzincken.

Sy leggen sich geerne slapen daerse goede ruymte hebben/ uyt oorsake/ om datse seltsame fantasyen in haer dzamen krygen / dan bedzyven sy veel stampens ; en alsse ergens haer selven aen eenen been seer doen ofte verlammen/ soo worden alle de vier beenen lam.

In Celtiberia doen de Ezelinnen hare Heeren groot profyt/veel beter als de beste Ackers diese mogen hebben/ want sommige zyn 't seer wel bekent/ datmen in dat Land de beste Ezelinnen vint/diemen wel voor vier hondert Silverlingen verkocht heeft: Dese Moeder-ezels betaeltmen so duyr/om datmen ghewis is / dat het een sonderlinghen goeden vruchtbaren aerdt is / en dat de beste Muyl-ezels daer van her-komen. De gene die daer reysen om Ezelinnen te koopen/ die nemen sonderlinghe acht op de ooren en oogh-braeuwen / want hoe-wel datse over haer lyf meest enderley verwe hebben/ soo werpense Jongen die soo veel onderscheyden haren hebben / alsser aen hare ooren en oogh-braeuwen gesien kan worden.

Crinitus: De Heydenen te Romen noemden de Christenen voortyts in spotz-wyse Ezel-koppen/ en maelden den Heere Christus met Ezels-ooren/met eenen voet/en eenen veup/ met een langen over-rock aen/ dien gaveuse dan een

Boeck

Boeck in de handt/en schreven desen tytel boven hem: Dit is der Christenen Ezels-Godt.

Mecenas was d'eerste die in Italien te Romen sijne Gasten sulke gerichte begoste voor te setten/te weten 'thleysch van eenen jongen Huys-ezel/ dit gericht worde op die tijdt veel kostelijcker gheacht dan of 't van eenige wilde Woutezel oft van eenigh ander Wildt-braedt geweest waer.

2 Reg. 6. Als Benhadad/ den Koning in Syrien die de stad Samaria beset hadde/en den Koning Israel met den Prophect Eliza daer in besloten hadde/quam daer sulcken duyre in de stadt datmen Ezels-hleys voor sijn spijse moeste gebruycken/ en eenen Ezels-kop worde verkocht voor acht Silverlingen.

Wanneer eenen Ezel eenen siet sterven / sal hy sich daer van wel soo ontsetten dat hy in onmacht vallen sal.

Gesnerus: Den grooten Alexander liet sich op eenen tijd van sijne Papen daer toe bepraten/dat hy sijne Goden/den eersten die hem op sijne aengenome reyse tegen quam/soude slachten en opofferen laten/ dies zoude hy dan veel gheluck op sijn reyse hebben/daer op ontmoete hem een armen Boer / die eenen Muyl-ezel voor hem henen dreef. Als Alexander den Boer daer op liet aengrijpen/ om te slachten na der Papen raet/ soo riep den armen Boer overluyt/ den Ezel is voor-gegaen/alsoo quam den Boer noch wy.

Plin. lib. 11. cap. 33. Die Ezels en krijgen geen luysen/ hoewel datse rouwe harighe Dieren zijn.

Lib. 11. cap. 37. In Moren-landt zijn Ezels / die voor aen het hooft met eenen langen hoorn gewapent zijn.

Lib. 25. cap. 8. In de Landen Pontia worden de Ezels van hette weyden doof.

In het Land Bizacio/in Africa/zijn seer vette en vruchtbare Ackers/dewelcke so hart en taey zijn/(als 't een weynigh droog weder geweest is) datmense niet gebouwen ofte regeeren en kan/al spanmen veel sterke Ossen daer aen den ploeg/ maer als het regent dat het water door 't Aertrijck dringt/so wort het weder ontlaten en morwe/dan spannen sy aen d'eene zyde van den ploeg een out wijf/aen d'ander zyde een Ezel/dese ploegen dan sonder grooten arbeyt.

Deut. 22. Moyses gebied den Israelíten: Ghy en sult niet ploegen met Osse en Ezel gelijck.

Plin.

Plinius lib. IV. c. 37. Een groot Hert hebben die Ezels gelijck alle andere wreedachtige Dieren/ook soudense geene gal hebben.

Lib. 28. cap. 12. Ezels-pis aen-gestreken/ verdrijft de vlecken uyt het aengesicht.

Marcellus: Wilt ghy een gewisse Medicijn hebben/voor de sterren ofte vlupsen der oogen/ so neemt een levendigen Ezels-hoef en vilt die / en daer na stoot dat vilsel soo kleyn als u immer mogelijck is/ op dat het u in de oogen niet en smerte/ menght dat dan met Vrouwen-melck / en strijckt dat sommige reysen over de oogen / het helpt.

Plin. cap. 16. De herssenen van eenen Ezel in Lofbladeren gewonden / in den roock gedroogt / en die met Meeth dertigh dagen na malkanderen ingenomen/ alle dagen een loot/ verdrijft de vallende sieckte. Diergelijcke kracht heeft ook dat polver datmen van Ezels- hoef brant/ dat alle daghen als de Maen vol is / met twee lepelen honighs ende water in-gedroncken.

Sommige nemen dat herte van eenen jongen Ezel / die zwart is en dat een Mannetken is / en geven dat eenen te eten met een wepnigh broodts/ op dien dagh als de Maen vol is ofte daegs daer na/ dit soude voor de selfde gebreken helpen. Andere willen oock dese krankheyt verdrijven met Ezels-vleeschs ofte bloedt/ met edick veertigh daghen na malkanderen ingenomen.

Lib. 20. cap. 17. Die de hartspannige hebben/ datse niet en konnen ademen dan met eenen opgerechten hals/ die sullen nemen Anijs-zaet/ en soo veel Viesen-zaet / van elcks soobeel alsmen met drie vingeren teffens vatten kan / en drincken dat in met Ezels-melck.

Lib. 28. cap. 17. Geen melck isser soo krachtig als Ezelsmelck: Want daer zijn verscheyde luyden geweest die't Podagra gehad hebben/ en anders geenen raet gebruyckt als Ezelinnen-melck/ en zijnder van genesen. Een quade keele daer met gegorgelt/ geneest. Ezels-melck gedroncken/ bewaert u voor alle fenijn.

Cap. 12. Ezels-melck maeckt een schoon wit aengesicht/ 't welck men bevonden heeft aen des Keysers Neroni echte Huys-vrou/ Pappta genaemt/ dese hielt altijdt by haer eenige Ezelinnen/ die droegen en melckigh waren / en sy bade

haer

haer in de Melck/ en bewaerde haer aengesicht alsoo voor rimpelen. Ezels-melck ghedroncken/ is goedt teghen den bloet-ganck.

Lib. 24. cap. 14. Soo haest de Ezelin draghende wort soo krijghtse melck/ en alsse het Veulen gheworpen heeft/ soo en sal men 't niet laten zuyghen voor den derden dagh/ want de eerste melck die sy na het werpen ghheeft/ soude haer Veulen doodelijck wesen/ dewijlse dick en onsuyver is/ en de Ezelinne lijdet groote pijne aen de Tepel als het Veulen zuyget/ daerom en willense de Veulens niet over de ses maenden laten zuygen. Het ghebeente van een Ezel/ klein ghestoten en ghekoockt is zeer goedt teghen senuw.

Lib 22. cap. 15. Ezels-pisse met zwarte koe-mest gestoten en ghestreken over het gezweer ofte bladeren/ is een goede Medicijn om 't gezwel te doen verdwijnen/ en den etter te verdrogen/ oock te bewaren dat het niet voort en loopt of in-vreet. Spijck-oly met pisse van eenen jongen Ezel gemengt/ en gestreken op de wonde of beet van een Slange/ heelt terstont.

Cap. 15 en 16. Des Ezels Mieren gedrooght/ en dan gestoten/ ende met klaren Wijn ingedroncken/ is goedt tegen de winden in der blasen/ en den ghenen die niet wel haer water en konnen malten.

Cap. 12. Dat ongel ofte smeer van eenen Ezel/ gestreken over de litteyckens van wonden/ oock melaetsheyt/ brenght de verwe wederom/ en doeter haer wassen; het verdrijft oock 't gene van de Sonne verbrandt is/ en geeft weder de natuyrlijcke verwe.

Cap. 19. Wanneer men de jonghe kinderen een bereyde ghetouwde Ezels-huyt overdekt/ maeckt darse in den slaep niet en verschricken.

Het vijf-en-veertighste Capittel.

Van den Muyl-Ezel.

DE Muyl-Ezels komen van eenen Ezel en een Moeder-paert/ en worden in de twaelfste maent na haer ontfanckenisse gheworpen/ en zijn seer bequame Dieren tot allerley arbeydt oock seer sterck.

Tot de voedinge van Muyl-ezels neemt men Ezelinne

die over de vier Jaren komen/en niet over de thien Jaren.

Sulcke Veulens behoort men van de Moeder te nemen soo haest sy geworpen zijn / en een ander ondersteecken die het dan op suyget.

De Muyl-ezels die van een Paerdt en een Ezelin afkomen / zijn van natuuren onbehendige Dieren / de welcke men hare langhsaemheydt niet lichtelijck en kan afwennen / 't zy met slagen ofte anders / want het zijn van natuuren luye en trage beesten.

Dat heeft men gewis bevonden/dat van twee Dieren die niet van een aert ofte natuur en zijn/andere afkomen/ van eender geslachte / dewelcke Vader noch Moeder en gheliicken / oock en hoeden dese nimmermeer jongen / daerom is het wijfken van den Muyl-ezels oock onvruchtbaer. In de Roomsche Geschiedt-boecken vindt men dat eenige Muyl-ezelen jongen gehadt hebben / maer dat worde onder de wonderen gerekent die boven natuuren zijn.

Herodotus, Lib. 4. Als Darius de Stat Babel met groote Heyr-kracht belegert hadde/ so riepen de Borgers over de Muuren tegen hem (spots wijse) als de Muyl-ezelin jongen krijght / soo soude hy de Stadt winnen. In 't Leger by Darius was een Borst genaemt Zopyrus/die hadde eenige Muyl-ezelinnen/daer van de eene korts daer nae een Veulen voort brochte / doen gedacht hy aen haer spotwoorden / en seyde / de Babilonters sullen van haer selven gesnopheteert hebben / soo docht het hem tijdt te wesen/ om den Koninck aen de victorie te helpen/het welck hy op dese maniere in 't werck stelde: Hy sneede sich selver de Neus en Oren af / ende seyde den Koninck Dario aen / wat hy daer met voor hadde. En hy liep also nae de stadts poorte / en gaf daer te kennen / dat hem Darius alsoo hadde laten mishandelen / om dat hy hem hadde willen raden de Stadt te verlaten / en hielt sich also of des Koninckx groote vyandt waer geworden / en socht by de Stadt van Babylon beschermt te wesen. Die van Babylon namen hem geerne aen / en maeckten hem tot een Overste van veel volcks: Trock alsoo verscheyden reysen teghen Darius volck ende verstoegh eenighe hoopen / (dit hadde hy met Darius also versproocken/) om dat hem die Babylonters des te beter souden vertrouwen / 't welck oock geschiede:

Want

Want die Babylonters hertrouwden hem soo / datse hem tot eenen Oversten Hooftman maeckten/doen liet hy Darius in. Alsoo won Darius de Stadt / daer hy een Jaer en sess Maenden voor gelegen hadde. Desen Vorst Zopyro heeft hy zijne getrouwigheyt heerlijck beloont/ ende boven alle andere Vorsten voor getogen.

Theophrastus schrijft / in Capadocia soude het seer gemeyn zijn / dat de Muyl-ezelinnen jonge Deulens voortbrengen / doch hy seydt / datse daer van eenen bysonderen aert zijn / en datse sich met malstanderen vermengen.

In't Rijck Congo vintmen een Beest, zijnde den Muyl seer gelijck, geheeten Zebia, dit Beest teelt voort, dat den Muyl niet en doet, van den Rugh tot den Buyck is het gestreept van drie verwen, swart, wit en doncker-roodt, yder streep is ontrent drie vingeren breet, dit Dier is heel snel in 't loopen, en daer isser met menighte; loopende in 't wilde.

De Muyldieren wordt het achter uytslaen benomen/ alsmense veel Wijns te drincken geeft.

Calcagninus: Als de Muyl-peerden Wijn drincken/ so worden haer de hoeven aen de voeten weeck en gaetachtigh / also datse haer selver seer doen alsse achter uyt slaen.

De Griecxsche Schribenten noemen dit Dier / 't welck van een Muyl-ezel en een Ezelinne komt / Ginnum / dat is te seggen / kleyn Muyl-dierken.

Herodotus: Als de Scythier den Koninck Dario eenen slagh leveren souden/ so en hadde Darius in sijnen Kuyter-tocht niet anders dan Ezelen en Muylen/ en de Scythen hadden Paerden / de welcke seer verschrickt worden van het geluyt en gesicht der Ezelen (de welcke sy te vooren noyt meer gesien en hadden) datse daer van te rugghe sprongen en de vlucht namen.

Van een Merry-peert en eenen tammen Wout-Ezel komen seer snelle Muyl-dieren / die harde hoeven hebben/ maer sy zijn dor en mager van lijf / en seer ontuchtsaem van gemoet / anders zijn 't lustige edele Dieren.

Maer de Muylen die van eenen wilden Woudt-Ezel/ en van eenen tammen ezelin komen / die gaen de anderen alle te boven.

Genes. 36. Aron vont in de Woestijne Muyl-peerden/ als hy sijns Vaders Ezelen hoede.

In de Landen Phrygia en Lycaonia / vintmen seer goede Wout-ezelen. De Africaners prijsen hare Veulens / die van de Wout-ezelinnen in hare grensen af-komen / sy noemense Valisiones / haer vleysch gebruyckense voor spijs / en segghen datse van smaecks-halven de alderbeste en lieffelijckste zijn.

Celius schrijft / de Muylen zijn van sulken scherpen reuk / dat / soo wanneer sy van den wegh af-dwalen / konnen sy die door den reuck weder vinden en te recht komen.

Men leest in de Athenienser Geschiet-boecken, datter een Muyl-paert geweest is / dat over de tachtentigh jaren out soude ghelworden zijn / en dat het van de Borgers zeer bemint geweest is / dat op die tijt / alsse eenen Tempel in het slot bouweden / daer seer veel Ezels aen te werk waren / om materialen aen te brengen / so was desen om synes ouderdoms halven / onmachtigh / gelijcke-wel ging hy met de andere Ezels af en aen / gelijk of hyse tot het werk geleydet en ghedreven hadde / het welck hy met allen manieren van ruchelen en ander teeckens bewees / also datter een gebod uyt-ging / en worden alderwegens aen-geslagen / dat hem niemandt en moste wegh-jagen ofte verbieden / al stont hy en at upt de Boeren sacken / ofte ergheus upt de Koorn-koopers sacken / ofte ander Luyden haer zaedt / maer men moste hem met vreden laten eten.

Plutarchus in libro, utra animalium: Het is opeen tijdt geschiedt / datter eenen Muyl-ezel geladen was met eenen sack Zouts / desen soude door een Beecxken gaen / en hy quam te struyckelen / also dat den sak in't water quam / en 't sout daer uyt dreef; als nu den Muyl-ezel opstont / bevant hy dat sijn last veel gelicht was / dat onthielt hy / en van die tijdt aen ginghy altijt in't water liggen / als men hem geladen daer door woude drijven / hy hadde dan sout op / ofte wat waren dat het zijn mochte / soo datmen niet en wiste waer mede men hem dese quade gewoonte soude af-brengen; soo gaf Thales dien raedt / men soude hem eens in plaets van sout / Swam ofte Sponcien op-laden / en door het water drijven / 't welck geschiede. Als hy sich na synne oude gewoonte in het water neder-gelept hadde / so trecken die Sponcie vol waters / en worde soo zwaer / dat hy nauwelijcks daer onder konde op-komen / doen merckte den

Muyl-

Muyl-ezel dat sijn practijck niet goet en was/ ginghy daer na fijn stil door het water/ en wist hem so nauwe te wachten/ dat het geen/ dat hy op·t lijf hadde / niet nat en worde.

Dat vergiftige doodelijcke Water Styx/ en kan men/ overmits de onnatuyrlijcke koude/ niet scheppen ofte houden/ dan in eenen Ezels-hoef / daerom als Antipater den grooten Alexander met dit water vergeven woude/ so dede hy het in de Hoef ofte Hoorn van eenen Muyl-ezels voet / en schickten't also sijnen Soon Alexanders Schenker/ den welken het Alexander gaf als hy upt het kaertspel quam/ en seer verhit was/ en hy dranck/ en storf ook terstont daer af. Sommige willen Aristoteles daer mede verdencken/ dat hy daer toe soude geholpen hebben / en dese konst eerst aen den dagh gebracht.

Lib. 29. cap. 6. Den hoorn van een Muyl-paerdts voet tot pulver gemaeckt/ en met Myrrhen-oly ghemenght en aen-ghestreken / doet de upt-ghevallen haren wederom wassen.

Albertus: Alsmen een huys met assche van eenen muyls gebranden hoef beroockt / soo souden alle de Muysen daer van wegh vlieden.

Lib. 30. cap. 9. De pisse van eenen Muyl-ezel met synen mist onder een geroert/ over de Exter-oogen aen de voeten gestreken/ verdrijft/ en brenght de voeten weder te recht.

Cardanus: Soo yemant fenijn gegeten ofte gedroncken heeft/ die sullen terstont een Muyl ofte Cameel doen opensen / en laten sich daer in naeyen / dewijl het soo versch en noch warm is/ want die selve warmte verdrijft het fenijn/ en brenght alle levendige krachten weder.

Egineta: Voor het Podagra / neemt twee quaerten Muyl-ezels pisse/ twee pont silver-schuym/ derdehalve lepel vol ouden olye/ roert dat soo lange onder malkanderen tot dat het dunne wort/ als het dan wel door malkanderen geroert is / soo siedet soo lange tot dat het niet meer aen de vingeren en kleeft/ dan strijckt het over de schade/ 't geneest.

Het ses-en-veertighste Capittel.

Van Ossen en Koeyen.

IN India vindtmen koeyen / die soo hoogh zijn als Cameelen/ en hebben Hoorns die vier voeten langh zijn.

Elian-

Elianus schrijft / den tweeden Ptolemeus wrijde eenen koehoorn uyt India mede gebracht / daer dry kannen wijns in mochten / daer aen lichtelijck te mercken is / dat het groote beesten zijn / daermen sulcke hoornen af krijgt.

In Italien hebben die Epirotische koeyen den prijs / die ouden van des Konings Pyrrhi Beetocht af gekomen zijn / want als die in Epiro regeerde / so en liet hy niet toe / datmen zijne koeyen voor het vierde jaer by den Bul brocht / daerom quamen groote beesten daer af / van deser aert vindtmender noch op dese tijdt.

Aristoteles schrijft: De Epirotische koeyen waren soo hoogh / dat de melcksters oprecht mosten staen / als syse melken wilden / en na de tepelen reycken.

Nu laetmen gemeenlijck de koeyen by de Bul-Os loopen / alsse over 't jaer out zijn / maer het waer beter datmense eerst twee jaren liet out worden.

Als de Bullen vier jaren oudt worden / soo beginnense te springen.

Een koe wort ten eersten mael dragend' / doch so 't misluckt / so begeert sy den Bul over twintig dagen wederom.

Haer kalf draeghtse tien Maenden / en soose voor de tiende Maent kalvert / soo en bedijt het kalf niet.

Sommige seggben / datse ghemeynelijck op den lesten dagh van de tiende maent kalvet. Seer selden brengense twee kalveren tseffens.

Na den opganck des Sterrens / die men het Meerzwijn noemt / dat is / naeden vierden dagh Januarius / beginnense te Bresten / dat duurt ghemeynelijck dertigh dagen / sommige beginnen in den Herfst.

Het volck die sich met de Melck generen / die weten 't daer na aen te stellen / datse door het gantsche jaer Melck hebben.

Onder de groote tamme dieren / zijn de koeyen en Ossen van sulcken natuur / datse ghemeynelijck achterwaerts gaen weyden / doch insonderheydt doen 't de koeyen / die in Libia by de Garamanten vallen.

De koeyen en konnen niet veel over de vijftigh jaren out worden / en de Ossen komen gemeynelijck wel tot de twintigh jaren. In haer vijfste jaer / soo zijnse op haer best en sterckst.

Doct.

Doct. Forrer ex Gesnero: Der koeyen ouder kammen aen hare tanden kennen: want alsse anderhalf jaer zijn/ oft een weynig daer over / so beginnense de voorste tanden te verwisselen / over ses naenden daer na verwisselen sy de naesten daer by / tot datse alle de tanden die eerste drie jaren verloren hebben / daer na komense op haer alder-best / en krijgen schoone langhe en witte tanden: Alsse nu beginnen oudt te worden / soo worden de tanden kort en zwart. De Switsers en oock andere / kennen dese Dieren haer onder aen de knopen by de Kinghen en Hoorens / welcke die drie eerst acht jaren beteeckenen / en soo veel alsser dan na volgen / soo veel jaren zijnse ouder.

Sommige zeggen / alsmen de Ossen haest wil vet maken / soo zalmense in haer mesting dickmaels met warm water af-wasschen.

Men kan de koeyen na het aen-sien niet wel oordeelen / want hoewel dat sommige onnosel daer uytsien / gevense somtijdts wel de meeste melck.

De koeyen op het Alpense gebergte by Italien / geven veel Melcks. De kleyne koeyen / die aen den kop niet / maer aen den hals wat in-gedrongen zijn / zijn ghemeynelijck de sterckste.

D. Forrer ex Aristotele & Gesnero: De koeyen zalmen in de Meert koopen die jongh en wel ghezet zijn / schoon van litmaten / langhachtighe / en van een middelmatighe groote / hoogh ontrent van drie jaren oudt / doch niet ouder dan een jaer / want van die tijdt af beginnense te kalveren / tot op het thiende jaer / haren huyt zal niet te ruyghof oock te hardt van aen-tasten zijn / bruyn ofte roodt van verwe / die worden meer gepresen als de zwarte ofte witte. Als oock schoone gladde hoorens / hooge breede voor-hoofden / groot en wijde zwarte ooghen / hayrachtige ooren / met t'zamen ghevallen kinne-backen / wijde opene neus-gaten / zwarte lippen / lange schouderen / dick van rugghe / lange staerten / onder met vele kruysche hayren beset / hayrachtige kleyne beenen. De voeten en klauwen zullen niet te breedt zijn / maer kort en gladt beneffens malkanderen staen / datse niet te wijdt van malkanderen staen en grijnen.

In Syria hebben de koeyen een heubel midden op den rugge.

Op een plaets in Asia / 't welck men der Caricer oordt noemt / zijn Koepen die een schrickelijck gesicht hebben / op den voorsten bucht aen den hals hebbense een hooghachtig gewas / gelijck eenen grooten bochel / hebben lange sodderige hoorens / dese zijn sonderlinge goet totten arbeyt / doch men houdt niet van de witte ofte zwarte / dese seydtmen / zijn onnut / buyl / lui en onweerdigh.

De Ossen hebben kleynder en zwacker hoornen / dan de Koepen.

D. Forrer ex Aristotele, Varrone & Gesnero: De Ossen salmen in de Meerte koopen / want op die tijdt zijnse niet gemest / ofte te seer met vleesch bewassen / soo kanmen den kooper daer het minste mede bedriegen / men moetse ock koopen die daer ontrent opgevoedt zijn / die des selven Landts aert gewoon zijn / die Locht / water en voetagie verdragen konnen / want soose een ander locht gewent zijn / soudense wel kranck worden / en daer niet aerden konnen / insonderheyt alsse van 't geberghte op lage en watertige Landen gebracht worden / daerom salmense koopen die jonck zijn / groot van ledtmaten / kort dick en wel geset van lijf / roodt ofte bruyn van lijf / van vel in 't aentasten sacht / met lange stercke zwartachtige Hoorns geciert / met een breed krupse voorhooft / groote Oren en die vol hayrs / Ogen en Lippen schier zwart / een blacke wijde Neus / eenen langen aderachtigen knorrigen Hals / eenen breede Borst / groote schouderen / eenen tamelicken grooten Buyck / breet van lenden ofte zijden / met een gladden effen rugge / effen wel-gesette beenen / vol span-aderen / meer korte als lange groote klaeuwen / eenen langen hayrachtigen staert.

Men sal geen Ossen in den ploegh spannen / voor datse in 't derde jaer oudt zijn / want watmen voor die tijt met haer begint / dat is te vroegh.

Het schickt 't alderbeste / datmen eenen jongen Osse inspant / by eenen anderen die meer getrocken heeft / en des treckens gewent is.

Dese Dieren worden op veele plaetsen seer totten Ackerbou gebruyckt / ock tot veelderley anderen arbeyt. Daerom heeftmense voortijts in Italien in grooter weerden gehouden. Men heeft binnen Romen eens eenen Boer uyt den lande gebannen / om dat hy zijn ploegh-Osse gedoodt

hadde /

hadde / 't welck hy eenen van sijn goede vrienden had te gevalle gedaen. Dan sulex voor recht komende / dat hy zijnen getrouwen Acker-bouwer met onrecht verwoz hyt hadde / wozde zijn leven lang in armoede uyt den Lande verwesen.

Elianus: De Egyptenaers en Phenicters / souden liever van eenen Menschye / als van eene koe gegeten hebben / en hoewel dat se de Stieren voor hare spijse gebruyckten / so en achtense gelijcke wel geen koeye vleesch / ook en gebruyckten zy het niet tot hare Offers. Onder haer-luyden waren ook sommige ongeloovige / die de Ossen voor Goden aenbaden.

Procopius schrijft: Godt liet de Joden toe van sommige dieren te eten / de welcke in Egypten voor Goden gehouden en ge-eert worden / namentlijck / Ossen / en Schapen / op dat se souden leeren / hare naburische grove heydensche afgoderye verachten / en verboodt haer daer-en-tegen verckens vleesch te eten / om dat de Egyptenaers dat selve tot alderley wellust misbruyckten.

Dat zijn de beste en edelste Ossen / die trotsigh van aengesicht zijn / en runge oozen hebben / die altijt de hoorns bieden / gelijck offe altijdt kampen ofte stooten wilden. Ock wijsen zy het met haren voorsten voet aen / en dreygen daer mede / en staen en slaen in de aerde / en werpen 't zant over sich henen / en zijn onder ander Dieren alleen van desse natuur datse sich selver daer mede tot hoosheyt en woeden verwecken konnen.

Ick hebbe de Ossen dickmaels t'samen sien strijden / en dan tuymelen zy sich den eersten aenloop ras herom / als of den eenen den anderen overvallen wilde / en op hare hoornen weten zy malkanderen alle stotinge en aenloopen te verwachten en af te schutten / valt het dan / datter eenen neder gestooten wort / die weet al met een rassigheyt wederom op te komen en den kamp uyt te staen: Aen de stieren hebbick ook gesien / datse van haer selven tegens malkanderen aen runden / gelijck of mense met vlijt aen malkanderen geyist hadde.

D. Forrer schrijft: By ons in zwitzerlant / alsmen inden aenbanck des Somers de Beesten op de weyde brenght / so stooten die koeyen malkanderen geweldigh / welcke koey dan getreft wort en den kamp verliest / die sal den gantsen

Som

Somer wijcken / voor de ghene dieſe overwonnen heeft.

Die van Theſſalia hebben't eerſt bedacht/hoemen de Oſſen en Paerden teghen malkanderen aen-ritſen zal / om te kampen en malkanderen om te brengen. Sulck ſchouſpel worde binnen Romen van den keyſer Julio eerſt getoont.

Euſtachius: Milo was een ſulcken ſtercken veel-vraet / dat hy op een tijdt eenen halven bollwaſſen Os op ſijnen hals ghenomen heeft / ende liep daer mede rondtſom de Schou-burgh/ liet hem daer na ſlachten/ at hem ſchier op eenmael op.

De beſte offeren die de Heydenen hare Goden meenden te doen/ dat waren Stieren en Oſſen.

Actor. 14. Leeſtmen / dat die van Licaonia / oock eene gekranſten Os uytbrachten/om de Apoſtelen dien te offeren/meenende datſe Goden waren/ om dat/e eenen Man door de kracht Godes deden gaen / die van Moeders lijf lam geboren was.

Den Oſſe waſt ſijnen ſtaert altijt / ſoo lange tot dat hy hem over de klauwen op der aerden reyckt. De Roomſche Papen en namen oock geene Oſſen tot den Offer die den ſtaert over de knyen hingh/ook verworpen ſy alle de kalberen/delwelke haer van menſchen op de ſchouderen toe-gedragen worden/ofte die hinkten/ofte eenig gebrek hadden.

Voortijts iſt dikmaels gebeurt/dat de Oſſen geſproken hebben/en wanneer ſulcke tydingh te Romen quam/en dit wonder-werck ghehoort worde/ſoo plachtmen altijdt den raedt over te houden onder den blooten Hemel.

Bartholomeus Georgemtz: Als de Armeniers/eertijts een Vrouw in overſpel(bevonden zijnde)aentaſten/ſoo ſetten ſy ſe op een Ezel/en voerdenſe ſo al de ſtadt door / daer na ſloegenſe die met roeden/op't leſte namen ſy ſe en dedenſe een Oſſen-darm om den hals / en ſteentghydenſe door. Maer de Mannen tooierden ſy zommige daghen in eenen kercker/ en lietenſe dan wegh loopen.

Plin. lib 18. cap. 1. Als de oude Romeynen van yemandt een pandt eyſchen wilden/ zoo eyſchten ſy hem een Schaep en eenen Os / en dan moeſte men ſich der Ceremonien bevlytigen/datmen den Os voor het Schaep noemde.

Lib. 23. cap. 24. Geen bequamer ſpijs en kanmen voor Oſſen hebben als Roſzwick.

Lib. 18. cap. 22. In Languedocq is een kostelijcken Dyver genaemt Ozge/daer in wassen zommighe kruyden/die de Ossen soo begeerigh zijn / datse dickmaels haer hooft gantsch onder het water steken / om die kruyden daer uyt te krijgen / dat etense dan met een zonderlinge begeerte.

D. Forrer: In de Rivier Vedi/niet wijt van Montpelier/ hebben onser etteliycke ghesien / hoe de Ossen tot over den buyck toe in't water stonden / ende den kop onder staken / en kruyden daer uyt haelden / daerse zonderlinghe lust toe hadden.

Lib. 11. cap. 37. Tweemael verwisselt een koeye hare tanden: Als sy draeght/ zo leyt haer de vucht altijdt in de rechte zyde/ allwaer't schoon een tweelingh.

Lib. 18. cap. 19. Alsmen met de Ossen ploegen will/so salmense zo na by malkanderen spannen/ alst mogelijk is/ en spannense daer na aen/ datse met de koppen oprecht gaen/ zo en wrijven sy hare halsen niet. Maer alsmen daer mede ploeght onder eenighe jonge Bomen / ofte tusschen eenighe Wijngaerts-rancken / zoo moetmense muyl-korven aen doen/ op datse daer geen tacken af en eten.

D. Forrer, ex Gesnero: Twee Runders/ ofte Ossen t'zamen ghespannen / die onder een Jock arbeyden/ krijghen malkanderen zoo lief/datse staegh by malkanderen zoeken te wesen/en zose gescheyden worden/ bewysen sy met haer geschrey en geroep / datse groot verlanghen na malkanderen hebben.

Lib. 18. cap. 5. Als de Ossen veel na den Hemel kijcken en sich zelven teghen de hayren lecken/ zoo beduydt het regen en onweder.

Elianus: In de Stadt Susis/ zijn Runders die schijnen wel datse sich op de Tel-konst verstaen / want den Coning heeft daer zommige / die moeten hem alle daghen in sijnen Lust-hof/een zeker gheral van Emmeren-waters optrecken/uyt eenen diepen Put die daer in staet / en over dat getal en willense niet trecken/hoe zeer datmense ook met slagen daer toe willen dwingen.

Lib. 21. cap. 23. Dat kruyt Cochorum aen-ghesteken/ verdrijft in korter tijdt de koeyen hare rupdigheyt.

Lib. 11. cap. 37. Als de koeyen haer klauwen beginnen te verslijten ofte af te gaen/zoo bestrijckense de Boeren met wag-

wagen-ſmeer / en daer van komenſe weder te recht.

Lib. 20. cap. 5. Als de Koeyen den buyck-loop hebben / ſo ſtootmen dat kruyt Geſelt / en gevet haer in.

Lib. 22. ca. 22. Wanneer de Offen boven dat kruyt Buyreſtes komen / ſoo moetenſe daer van opbarſten.

Mattheolus: Enclan geeftmen het Vee in / alſſet kuchet ofte hoeſt. De ouden hebben haer daer oock voor ingegeven dat kruyt / 't welck men Dagh en Nacht noemt. Item / groote Bathengel met zout. Item / Moederkruyt. Sommige gelooven / als men het Kunt-bee Miſtel in 't voeder geeft / ſo ſoude het daer van ſeer toenemen en better worden. Looft van Bzumbeeſen gedzoogt / en tot polver geſtooten / en in de zweeren des Vees geſtroyt / is goet. De bladeren van de zwarte Steeck-wortel / met wijn aengeſtreken / heelt dat Kunt-bee de ruydigheyt aen den hals.

Lib. 28. 9. Koeye-melck ſal men den genen ingeven die fenijn gedzoncken heeft / oock den genen die 't ſtick inden hals geſwollen is / ofte gewondt die ſal verſche Koe-melck nemen / en de keele daer mede gozgeven.

Lid. 25. cap. 8. Men ſeyt dat de Arcadiers gene ander Medicijn en gebzuycken / als Koemelck in den Mey vergadert / want dan etenſe alderley goede kruyden / die dan op haer krachtighſte zijn.

Lib. 28. cap. 12. Offen-gal aengeſtreken / verdzijft den krop / 't ſelve doet oock de aſſche van gebzande Offe-klaeuwen met water aengeſmeert.

Cap. 13. Koeye-melck gebzuyckt men tegen de ſtekingh des milts / Item / koey-pis met knofloock overgelept.

Cap. 16. Offe-miſt met Geſt van Wijn-edick / ſoude den genen helpen die Podagra hebben.

Lib. 29. cap. 15. In eenen Offenkop die onverſiens afgehouwen wordt vintmen eenen ſteen / alſmen die de kinderen aen den hals hanght / ſoudenſe ſonder ſmerten tanden krijgen.

Het ſes-en-veertighſte Capittel.

Van den Offe Apis, den welcken de Egyptenaers voor haren Godt houden.

IN Egypten word een Offe voor God ge-eert / den welcken men Apim noemt / die heeft een byſonder teecken aen de

de rechte zijde/gelijk een groote witte pleck/ dit neemt met de Mane af en toe/onder sijne tonge heeft hy eenen zwarten knoop gelijck een Toz/die noemen sy Cantharium.

Franck schrijft in sijn Chronica: ten tijden Deucalionis ging een Os in Egypten uyt een Rivier / en hefte sich op in de hooghte/ en hy quam van selfs wederom in de Rivier neder/en verdween/dese wozde van 't onwetende volck) het welck altijdt tot afgoderye ghenegen is) voor eenen Godt gehouden/ en Apis genoemt.

Herodotus: Den Egyptischen Afgodt Apis, wozde van eene Koe gebozen/die van den Blixem zwanger was geworden/hy is onder het gantsche lijf zwart/voor op't voorhooft heeft hy een vier-kant bleske/op den rugge de sozme van eenen Adelaer/onder de tonge de gelijckenisse van een Ziers/en aen den staert hayren van vele coleuren.

Desen Os wozdt eenen gewissen tijdt gestelt/hoe lange hy heerschen en leven sal / als die tijdt om is / soo nemen de Papen de Osse en verzincken hem in een put /dan gaense henen en laten haer hooft scheeren/ en soecken eenen anderen met groote truyrigheyt/ bewijsende alle manieren van verzoeffenisse/verzagen ook rou/ tot datse eenen anderen in sijn plaets krijghen/den welcken sich al korts daer na wederom openbaert/ alsodat sy niet veel en behoeven op te speuren/ ofte lange te soecken. Als dan den rechten gevonden is / soo brengen hem de Papen na Memphis / daer staen twee Kercken / die sy in hare sprake Thalamos / ofte hemelijcke Kamer noemen/ voor de welcke het volck sich alle dagen met groote hoopen laet vinden / en laten haer daer waer-seggen.

Soo den Os in de eerste Kercke gaet/ soo wort dat volck daer mede geluck en zegen beduyt/maer treedt hy eerst na die ander/dat zoude bloeck en ongeluck beduyden.

Den eenen voor den anderen na wort daer geant voort op hare vrage/sijn aenhangers ofte raedt-vragers die met hem omgaen/die eet hy uyt de handen/ maer als den Keyser Germanicus daer quam/en bood hem de hant/soo wilde hy daer niet uyt eten / maer keerde sich om. Onlanghs daer na gebeurdet dat de Keyser ellendig verslagen wozde. Men houdt hem den meesten tijdt binnen en alleen/ maer alsmen hem eens uytbrengen wil by het Volck/so gaender

sommige knechten met stocken voor heenen/ om ruymte onder 't volck te maken/ en achter aen volgden een gantsche hoop jonge knechten/ die loven en verheffen hem hoog met pijpen en singen/ dan hout hy sich of hy 't wel verstonde/ en voor alle 't volck ge-eert wilde zijn: dan worden die Jongelingen gheltjck of t se in zwijm vielen / ofte van haer selven voorden / daer na komen sy dan weder tot haer selven / en beginnen dan van toekomende dingen te spreken.

Gesnerus seyt/ de Joden moeten 't van de Egyptenaers gheleerdt hebben / dewijlse korts na haren uyt-tocht van Egypten een kalf maeckten / en baden dat aen/ en offerden 't met sulcken geroep en meyningh / gheliJck of t haren God geweest waer/ die haer uyt Egypten gevoert/ en tot noch toe onder-houden hadde.

Eens in 't jaer vrenghtmen heen sijn koe voor/ dewelcke oock hare bysondere merck-teecken heeft / dewelcke nochtans nergens na by des Ossen teeckenen zijn te gelijcken. Men seyt dese koe wort op alle weeg op een sekeren dag gevonden/ en sterft oock op haren sekeren en gewissen tijdt.

Te Memphis is een plaets by 't water Nylo/ dewelke men om sijnder rondigheyts wille/ Phialam/ dat is Proefschale noemt / daer werpen sy alle jaer eenen gouden en silveren Beker in het water op eene van de Geboorts-dagen / die sy den Osse Apis met grooter eeren en pracht toeschrijven/ dese dagen sijnder zeven. Dit is oock een merkelijk wonder / indien 't waer is : De Crocodil en soude op die dagen niemandt aengrijpen ofte beschadigen / en soude op den achtsten dag wederom beginnen/ en soude het gantsche jaer door woeden.

Herodotus lib. 3. schrijft / als Cambyses Egypten verovert hadde/ liet hy sich te Memphis op den Feest-dag des Ossen Apis vrengen/ doen hy nu sagh wat voor een wonderbaerlijcke Aperye daer gedreven worde / soo gebiedt hy alle die Afgodische Papen met roeden te strijcken/ met alle de Aenbidders/ en den Osse te dooden/ doch hy ruckte terstont van leer / en staken den Osse Apis / door in de borst dat hy bloede neder viel/ doen lachte Cambyses/ en vraegde of dat niet schoone Goden waren / die vleesch en bloedt hadden / en soo lichtelijck met een yser lieten wonden en om-brengen.

Dese

Dese Lijck-staçij worde door den vermaerden Poët *Iooſt van den Vondel* in het tweede *Treurſpel Ioſeph in Egypten van Potiphar*, *Ioſeph aldus aengepreſen.*

DIt beurt om vier jaer eens, de toeſtel wijſt wel aen
Met wat een heerlijckheydt dees ſtaetſi toe ſal gaen,
Ja heerlijcker dan oit in ménigh jaer te vooren.
Wien zouſe heden niet, wien morgen niet bekooren?
Van daegh de Ridderſchap, en ſchutterlijcke kracht,
Met ſlepende geweer: een dubble ry en pracht
Van Iſis Prieſteren, gedoſt met hartevellen:
Dan 't aengebeden lijck, en die dat lijck verzellen;
De Koningh, en al 't hof; de Heeren, en de Raet:
De Koningin in rouw: haer ſleep, en heele ſtaet,
Met ſluyers om 't hooft, met tranen op de wangen:
De borſten opgekrabt, de lucht met lijck geſangen,
Met Prieſterlijck geloey, tamboer, en ſiſterklanck,
En cymbelgalm gepropt, de ſpietſen taey en langh
Bewonden met een myrt, geſlingert heen en weder.
Aldus geleit men 't lijk de ſtraten op en neder,
Tot daer het eeuwigh wordt de grafnaelt toebetrout.
Maer morgen, effen als de zon, gehult met gout
Het hooft heffe uyt de kim, om 't aertrijck mee te deelen
Dien goddelijcken glans: ſteeckt Memphis ſyn keelen
Al teffens op, van vreught, en juicht uyt eenen mont
Gezegent zy den dagh, die Apis weder vont.
Men haelt dan het gouden vat uyt het Godheylig koffer,
Menght water aerde een geur door een, en giet den offer
Op 't voorhooft van dien Godt, die gulde hoorens draegt,
En met een halve maen de Maen tart, eer 't draegt,
De ſtadt komt naer den Nyl met macht hem tegen loopen.
De kopre poort ſpringt voor ſyn geloey ſtracx open,
Zoo wordt hy op het koor, voor het hooge altaer,
Hy ſtond te voren hier vier etmael droef en naer,
Uytbeeldende Iſis druk, behangen met zwart linnen.
Men leyd hem 's nachts ſtil uyt, by daeg met ſtaetſi binnen,
Dan offert elk voor 't koor, het zy ouderdom, of jeught.
Wie heden ſmelt van rou, ſpringt morgen op van vreugt.

De drie der Prieſters in twee Choren verdeelt, beklaghen den rouw, met de volgende Treur-ſanghe onder ae namen van d'Egyptiſche Goden Apis *en* Iſis, *door deſelve Poët ghemaeckt.*

I S I S.

Och Apis, och wat haet
Bracht u ſoo jammerlijck om 't leven,
Wat wraeck, wat ſchrickelijck verraet
Heeft u het punt in 't hart gedreven,
Ja 't hart uyt uwen boſem noch
Al lillende geſneen,
En 't lyf gehackt zoo kleen.
Och, och, och, och, och, och.

A P I S.

Och Iſis, Iſis, treurt niet meer,
Myn Suſter, laet het kermen varen.
Vw' hert is veel te weeck en 'teer,
Ey wilt dees yd'le tranen ſparen,
Om hem, die garen d'aerde derft,
Voor zoo een Hemelſch lot,
Ay treurt niet om een Godt
Geluckigh die ſoo ſterft.

I S I S.

Och Apis, Apis, och, zoo lang
De Son haer gang gaet uyt den Ooſten,
Sal ick ververſchen 't lyk geſang,
Noch God noch Menſch kan my vertrooſten,
Helaes wat ſchrickelyck bedrogh
Begon de vuyle moort,
Had yemandt u gehoort,
Och, Och, och, och, och, och.

Yet

Het seven-en-veertighste Capittel.

Van de Schapen ende hare Wolle.

DE Schapen zijn niet alleen aenghenaame en bequaeme Dieren / wanneer men die tot Offer-werck en Ceremonien der Godts-dienſten ghebruycken wil/ maer haer vleeſch is oock ſeer bequaem tot eten/haer Wol en bellen is den menſchen ſeer dienſtelijck. Want alſoo ons de Oſſen het veldt bouwen: en ons den koſt winnen/ alſoo verſorgen ons de Schapen met kleedinge tegen de koude/ ende met Pelts-werck.

Den Ram en het Schaep blijven beyde voedende/ tot in't negende en ſommige tot in't tiende jaer/die eerſte worp des Schaeps geeft gemeenlijk kleyne Lammeren.

Celius ſchrijft: In het Eylant Co was eenen man/ ghenaemt Nicippus/ die had een Schaep/ het welck teghens ſijns geſlachts natuyr eenen Leeuw worp/het welcke den Nicippo ſijne verhooginge bediupde / want kort daer na worde hy van eenen ſeer leeghen ſtaet tot Coninghlijcke weerdigheydt verheven.

De generatie van de Schapen begint/wanneer de Ster Arcturus opgaet/dat is/na den elfſten dag van de Mey

en duyrt tot den ondergangh des Sters Aquilla/dat is tot den twintighsten Augustus. Hare Lammeren dragense negentigh dagen. Maer die voor dien benoemde tijt dragende worden / brengen ontijdige Lammeren / die van onse voor-ouderen in Italien Cordia, dat is geseydt / Spadelingh genoemt worden.

Sommige houden meer van de winter Lammeren/ dan die so in 't Voor-jaer ontfangen worden / want sy meynen datse beter souden gedyen en stercker worden / de gene die geboren worden / voor de Sonnen heetste / eer dagh en nacht gelijck zijn/ dan die op de toekomende koude worde geboren / daerom worden onder alle ander Dieren / de Lammeren het bequaemste des Winters voortgebracht.

Den Ram is van sulcker aert en natuyr / dat hy de jonge Schapen niet veel acht of na gaet / maer hy houdt sich liever by de ouden / hy is oock selver veel dienstlijcker tot de schaeps tucht / als hy bejaert en tot eenen tamelijcken ouder gekomen is.

Sijne wildigheyt / ongestuymigheyt / stoutigheyt wort hem gezwackt en meest benomen / wanneermen hem dicht by de ooren een gat in de hoorns boort.

Den Vonder als die een Schaep alleen treft / soo verwerpt het sijn jongen / daerom die sulcken ongeluck wil voorkomen die dryft de Schapen als op een hoop by malkanderen / als het dondert ofte onweeren wil.

Als den Ram klimt daer den Noort-oosten wint waeyt / so soudender Yamels van komen / en so hy klimt als den wint suyver west waeyt / soo souden het Schapen zijn.

Aen de beste en fraeyste Rammen letmen seer nau daer op / watse voor Muylen hebben / want soo de aderen onder hare tongen gesonneert zijn / alsoo wordt oock de wolle der jonge lammeren / heeft hy der aderen veel en menigerley / soo worden de lammeren bont en sprenckeligh.

De veranderinge der wateren diese drincken / geeft oock sprenckelige en menigerley verwe der lammeren.

Daer van leesmen ook by Genesis in 't dertighste Capittel/hoe dat Laban Jacob belooft hadde alle bonte een plackige Schapen en Geyten/en hoe dat Jacob stocken leyde in de drink-goten der Schapen/en lietse daer over ontfangen/ alsoo datse meest bonte sprickelige lammeren voortbrochten.

De

De Schapen zijn van tweederley geslacht/ de eene soorte voetmen mee i onder de dacken te huys / de andere helpen sich meest n de weyde op't bloote velt/de eerste hebben schoonder en sachter wolle/de ander worden(van wegen de weyde) wat beter en lieffelijcker van smaek om te eten/insonderheyt alsmen haer lijf betreckt met zeemse vellen/ op dat se sonder belettinge van hare wolle / in de Bzumbeesen strupcken mogen gaen ende die af-eten / en oock de haeghappelen soo langs de heggen staende.

Het acht-en-veertighste Capittel.

Van de wolle, en alderley verscheyden kleedingen, die van wol en ander gespinsel gemaeckt worden.

IN geen plaetsen en weetmen de Schapen soo wel waer te nemen en om hare wolle te bedecken/ als in Arabien/ maer dat houtmen voor die beste wolle/die van de Apuleische ofte van die Schapen komen/die men in Italien de Gziecxse/en op sommige plaetsen de Italiaense Schapen noemt/na dese behouden de schapen van Milero den pzijs.

De Schapen in Apuleia / bzengen kozte wolle/ doch sy verliesen al haren pzijs / wanneer men niet eygentlijck gewis en is / dat se altijdt op de weyde met goede Weder-deeckens versorght en zijn geweest.

By dese twee Steden Tarent en Canusio/ sonden de kostelijckste Schapen zijn / schier van sulcker aert/ als by de Stadt Laodicea/ in Asia.

De witte Wolle die meestendeel van de Schapen komt/ die ontrent het water Pädum zijn / die en is in Italien tot noch toe noyt heel geacht geweest.

In alle Landen en scheertmen de Schapen niet : want op vele plaetsen is 't een gheberuyck datmen haer de Wolle van't lijf pluckt.

De Wolle heeft vele verscheydelijcke en menigerley ongelijcke coleuren / alsoo vindtmen der eenige die also op de Schapen gewassen zijn / dewelcke geen bysondere namen en hebben/ ook en zoudemen niet weten te noemen wat het voor koleur waer. In Spangien sietmen meest zwarte Schapen. In de Polendierschе Contrepen/ by't Italiaensche gebergte/ zijnse veel graeu. In Asia en Betica vintmen schapen die het roode gout van verwe gelijcken/ dese noemt

men Erythreas. Ontrent de stadt Canusium/ zijnse bonckt root/ en om de stad Tarent zijnse eert of rootverwigh.

Alle nieuwe geschoren ofte ghepluckte Wolle wordt tot menigerley nutteliycke Medicijnen gebruyckt.

In Astria/ en in de Lantschappen Liburnea/ hebben de Schapen ruyge wolle/ gelijk als haer/ dese en worden niet gekemt gelijck ander wolle/ om Laken daer af te maken/ maer men gebruyckt se tot bestucken: In Portugal worden der zeer schoone Bloem-wercken van geweven.

Seer na diergheliycke wolle valt ontrent Piscenen/ een Provintie in Vranckrijck/ en oock in Egypten/ hier mede kammen andere kleederen die kael en afgedragen zijn/ weder maken/ datse schijnen als oft nieuwe kleederen waren/ en konnen daer na noch langh gedragen worden.

Datmen van de ruyge wolle/ die grove draden heeft/ voor langhe jaren/ by onse Voor-vaders/ alderley schoon werck van Tappyten en Deeckens ghemaeckt heeft/ daer van heeftmen ghetuygenis by den zeer ouden Poeet Homerus.

De Francoysen hebben een heel ander manier van wolle te verven/ als die Parthiers.

Men werckt oock uyt louter wolle/ sijne Tieckten in malkanderen geslagen/ oock goede dicke kleederen/ en alsmen die zelve door edick in het verven treckt/ so worden se zoo dicht en vast/ datmen met een Mapier daer niet en zoude door konnen houwen/ ja men soudese door een vyer trecken zonder te beschadigen/ en alse zoo versch uyt de Voldery komen/ treckt mense voor een harnasch (in den krijgh) aen. Ick geloove dat sulcke kleedinge van de Francoysche eerst bedacht zijn/ ghelijckse by ons in Italien oock noch haren name daer na hebben en behouden.

De ouden maeckten oock Deeckens van klaer stroy/ gelijkmen noch deser tijt gebruykt in grove Koetsen in den krijg/ die op beyde zijden gelijcke ruygh zijn/ dese zijn oock zeer goedt tegen alderley windt en ouweer.

By mijns Vaders tijden/ quamen in onse Landen de Catalunische Rocken op/ die binnen en buyten ruygh waren/ maer de Raets-heeren kleederen Lateclavum/ zijn by mynen tijden opgekomen.

De zwarte wolle en neemt geen ander verwe aen/ maer hoe datmen de ander wolle zal verwen en aenstrijcken/

zullen wy op sijne plaetse hier na aenwijsen / daer wy van de kruyden haer eygenschap zullen beschrijven.

Marcus Varro schrijft / datmen noch in sijnen tyden de wolle met de spillen de vrouwe Tanaquilis (die sy anders Caya Cicilia heeten) in de Kercken te Sangt getoont heeft / en daer by eene Chamelotten Coninghlijcke kleedt in den Tempel der Godin Fortuna / 't welck den Coning Servius Tullius gedragen zoude hebben / en oock van hem gekomen zijn : datmen by onsen tijden oock heeft begost de jonge gehouwde Kruyts / haspelen en spillen / oock blas op de straten na te dragen.

De Chamelotten kleederen waren in't beginsel eene bysondere pracht en hovaerdye voor de rijcke luyden / daer na quamen de geschakeerde Kocken met vele en menigherley verwen op.

Fenestella betuygt / dat de geschoren gestickte Troyaensche Deecken eerst by de leste regeeringh des Keysers Augusti opgekomen zijn.

Dat Roomsche kleedt / van den jongen Voyger / Prætexta genoemt / het welck met Purper verwe beleyt en gheboort worde / werdt eerst van Hetruscis gevonden.

Dat ghestickte werck hebben de Phrygiers in Grecia eerst ghevonden / daerom worden de Stick-werckers de Phrygionen genoemt.

Hoemen 't Gout door de kleederen soude wercken : en hoe men de kleederen daer mede borduren soude / dat brachte Attalus den Coningh in Asia op / daerom worden oock de Meesters van zulcken konst Attalici genoemt.

Te Alexandria begostmen eerst dat gevogelte en alderley beeldt-werck in't Barchet te weven / maer in Vranckrijck is 't gevonden / hoemen 't ronde bloem-werck daer in sticken soude.

Capitoni worde gebannen van Metellus Scipio / om dat hy een Babylonische Tapijt / voor achtmael hondert duysent sesters verkocht hadde / dewelcke men kosts te voren den Keyser Neroni voor de helfte verlaten hadde.

Dat purperen kleet / 't welck Servius Tullus 't beest des gelucx in voortyden hadde laten aenmaken / dat heeft geduyrt tot 't eynde van den Seianischen krijgh / te weten vijf hondert en tsestigh jaer.

Noch hebben onſer veel in Italien geſien/datmen alleen uyt pracht en hovaerdye/de wolle op de lebendighe Schapen gheverwet heeft/met Purper-verwe/Scharlaken/Carmezijn root/en ander koſtelijcke verwe/gelijck oft van natuyren alſo daer op gewaſſen waer.

Dat achtmen aen de Schapen het fraeyſte en ſchoonſte/alſſe corte beenen en ruygh van buyck zijn. De bloot buyckighe Schapen noemtmen Apicos / en men achtſe ſeer weynigh/ en zijn heel onweert.

In Syria zijn Schapen die ſtaerten hebben van een elle langh/dewelcke boven maten dick en vet zijn / oock zwaer van wolle en gantſch krups.

Elianus: In Arabia vallen Schapen die ſtaerten hebben van drie ellen langh / uytermaten dick en vet/de ſommige wegen thien/ſommige twintigh/ja eenige veertigh pondt / ende om dat ſyſe met na-ſlepen niet bederven en ſouden/ ſo maken de Herders kleyne karretkens daer onder / die in 't loopen ofte voortgaen ſeer lichtelijck volgen.

Indien men de jonge Lammeren voor de vijfde Maent inbt ofte uytſnijt/dat is te vroegh/ en men maecktſe krachteloos.

Het negen-en-veertighſte Capittel.

Van de wilde Schapen Muſimon, en van de tamme Schapen aert, natuyr en eygenſchap.

IN Spangien vintmen een wilt Dier/inſonderheyt in't Eylandt Corſica / 't welck onſe tamme Schapen niet ſeer ongelijck is/ dan met ſijne Wolle gelijckt het meeſt de Geyten hayren.

De jonge die van ſulcken Dier/en een Schaep afkomen worden Umbry genoemt.

Strabo: De Inwoonders des Eylants Corſica gebruycken de vellen (die van de wilde Schapen her-komen / in plaets van harnaſſen in den krijgh.

Munſterus in ſijn Chronologia ſchrijft: In Sardinia is een Dier/ 't welck ſy op hare ſpraake Muffel-dier noemen/ 't welck de Herten ſeer ghelijck is met huyt en hayr/ maer de hoornen zijn by de ooren gekromt/gelijck een Ram. Het is ſoo groot als een middel-matig Hert / het weydet gras en houdt ſich in de rouwe Berghen / het heeſt teenen ſnellen loop/ en is ſeer goedt om te eten.

De

De Schapen hebben eenen zwacken Schey del/daerom behoortmense altijt van der Sonne te dryven / alsoo datse in 't noorden de Sonne den rugge doen keeren.

Niet veelen worden sulcke slechte domme Dieren gevonden/ als de Schapen zijn. Wanneer datse niet voortgaen en willen / of datse verbaert zijn ergens over ofte deur te gaen / soo neemtmen een by de hoorns/ en treckt het daer over / soo sullen de andere alle volgen van selfs.

Aristoteles en Albertus : De Schapen zijn een woudig en slechte Dieren / dewelcke sich onder een Herder lichtelijck verloopen en verdwalen / sy zijn malkanderen zeer getrou/ alsoo dat wanneerder een ergens afvalt/ so vallen sy die al na/ als 'er oock een in de heete Sonne-schijn kranck leydt/ soo gaen de andere daer om staen/ om hem het schijnsel der Sonne te beletten.

De gantsche H. Schrifture door / leestmen seer vele gelijckenissen van de Schapen haer onnoselheydt.

Ulsse lange leven / soo leven se thien Jaren. In Morenlandt vintmender die vierthien Jaren out werden. In dat selvige Lant leven de Geyten elf Jaren/ en in ander Landen maer acht Jaren. Indisch

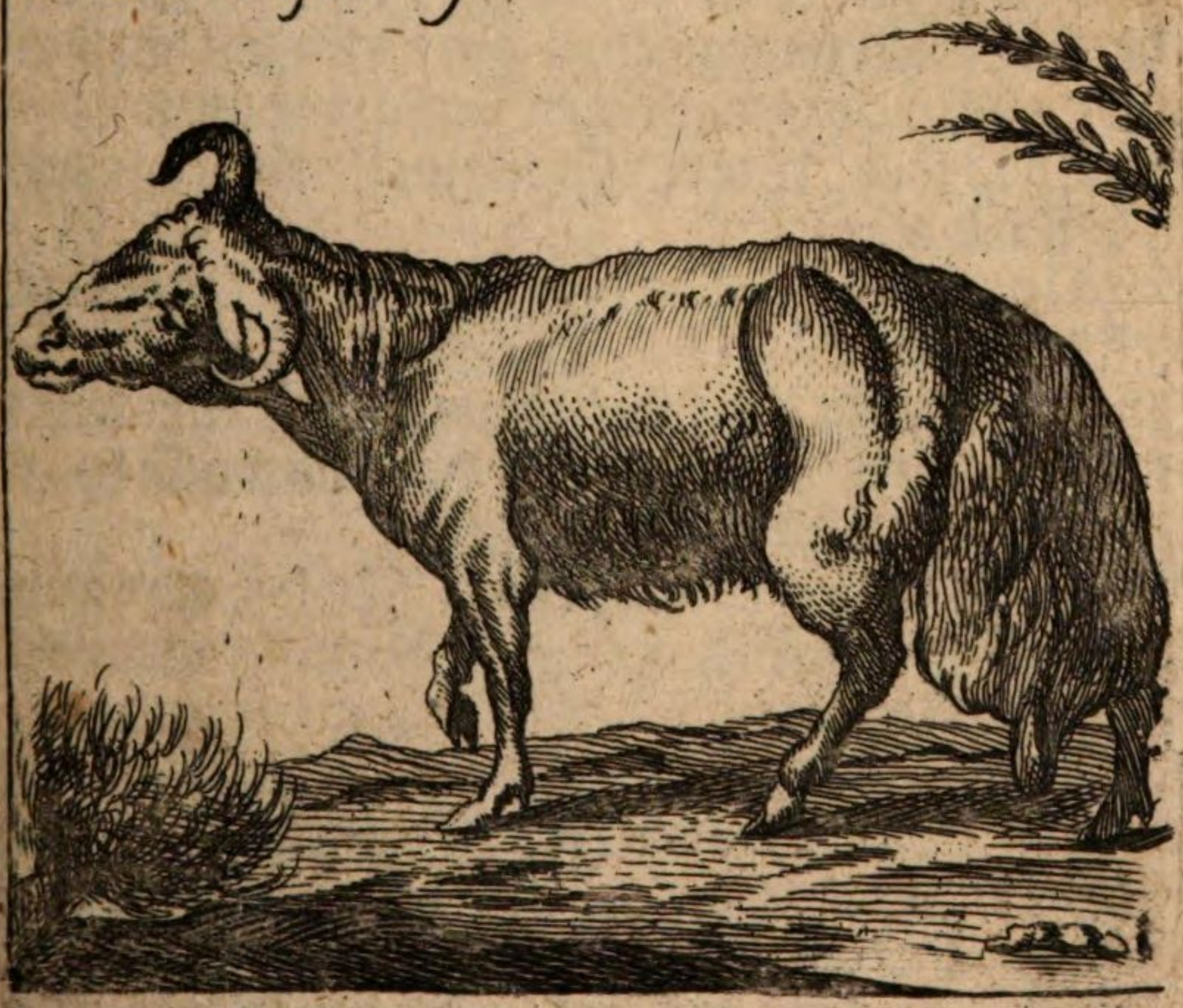

L Inschoten seydt, datter in India Schapen zijn wiens staerten soo groot zijn, datter soo veel vleys aen is, als

aen

aen een van haer quartieren. In Chili souden Schapen zijn van gedaente als Chameelen, doch sonder bult, konnen een man vier of vyf mylen dragen op eenen dagh, moede worden de gaense liggen, en willen niet opstaen hoe seer datmense slaet, sy leven op weynigh kost, en konnen langhen tydt sonder drincken zyn, met sober eten, eenige van dese noemen sy Pachos, die hebben fyne wolle, en welsmakende Vlees, als onse Schapen.

Plin. lib. 27. cap. 7. In het Eylandt Ponto woyden de Schapen van Aelsen zeer vet gemaeckt/daerom soude het oock komen datse daer gantsch gheen galle en hebben.

Strabo: Op sommige plaetsen/in Africa woyden de Schapen met vleesch gespijst.

Philostrates en Elianus: In de Landen der Oriteren in India/spijstmen de Schapen met Visschen/daer het vleesch oock seer visachtigh na smaeckt.

Lib. 10. cap. 37. Oock woyden dese Dieren van dzincken vet/daerom is haer dat zout seer goet/dewijl het haer doorstigh maeckt / en hoese meer dzincken hoe datse lustigher woyden om te eten.

Gesnerus: Ick hebbe eenen Engelsman hooren zeggen: dat de Schapen daer geenen zonderlingen dorst en krgen/ dewijl datse het water niet en sien/maer soo haest alsse aen 't water gebracht woyden/soo dzinckense gelijckelwel oft se dorst hebben ofte niet.

Cardanus schrijft / hoe de Schapen in Hispanien minde dzincken/hoe datse sijnder wolle krijgen.

In Engelandt lesschen sy haren dorst met den dau des morgens / anders dzijstmense daer van alle wateren af/ gelijck als van schadelijck vergift.

Valerius Mrximus lib. 6. cap. 1. In het Eylant Cephalenien dzinken de Schapen gantsch niet/maer verwachten met een gapende mondt de koelte van der locht.

Lib. 31. c. 2. De Rivier Sibaris is van sulcken natuyr/ dat alle de Schapen die daer uyt dzincken/brengen zwarte Lammeren voort.

Theophrastus schrijft/alsmen in Macedonia witte Schapen wil hebben/ soo laetmense uyt den Vloedt Aliacmone dzincken/ maer willmen bruyn ofte zwart Vee hebben/ soo laetmense uyt dat water Ario dzincken.

Way-

Wanneer de Schapen boven dat kruydt Dictam genoemt/ komen/ soo beginnense te bleten.

Lib. 19. cap. 3. Wanneer de Schapen van dat kruydt Laserpitio eten/ so worden se eerst daer door gepurgeert/ en daer na het gemaeckt/ haer vleesch soude oock uyter maten soet daer van worden.

De wortel van Luserupt/ de Schapen door een oor gheströken/ verdrijft haer de Longe-sieckte.

Lib. 29. cap. 2. Wanneer de Schpen machteloos worden/ oste dat se doch geenen lust te eten en hebben/ so salmen den staert tusschen eenen knip ofte strik hart toe-nypen/ en daer op sommige locx kens wolle uyt-trecken / soo sullense terstont weder na de Weyde en na het eten toe-loopen.

Mattheolus: Van de Bomen worden de Schapen vet/ en ook van de Erten/ Dygh-bomen met Eberwort gesoden in Droy-wijn/ heelt den grint van alle vier-voetige Dieren/ de Schapen daer eenighe dagen mede gewasschen/ is eene sonderlinge goede Medecijn der Schapen. De Schaepherders geven oock de Schapen gestooten en ghedroogde bloemen van Wermoet met sout/ tegen allerley inwendige gebreken. Korts na dat dagh en nacht effen langh is/ salmen de Schapen scheeren en oock in Julius.

Cap. 33. In den Somer sal den Herder synne kudde des middaeghs onder de schaduwe drijven/ en voormiddaeghs tegen den Zuyden-wint/ des middaegs tegen het Oosten weyden/ in den dauw en zal hyse niet drijven/ noch tegen 't Westen ofte Noorden weyden: Doch soo hy wil dat se niet anders dan Schaepkens en zullen werpen/ mach hyse tegen den Noorden-windt laten loopen.

Wanneer de Schapen op de Weyden veel springhen/ en veel omloopens maken/ soo wijsense daer mede aen datter onweder en veranderingh des lochts voor handen is.

Strabo schrijft: De Trogloditen houden hare Vrouwen gemeyn/ uytgesondert hare oberste Vrou/ wie die aenroert/ moet een Schaep tot straf geven.

Lib. 28. cap. 9. Schapen-melck is veel soeter/ en voedet beter als de Koeye-melck/ maer syen is de Mage niet soo goet/ dewijl datse wat bitter en dicker is. Schaeps-melck wordt gepreesen tegen allerley fenijn/ alsos warm gedroncken.

Met Schaeps-melck die eerst gemolcken is/ salmen die zwolle monden/ofte quade kelen mede waffen en gorgelen.

Oude Schapen-kaes is goedt voor den rooden loop.

Lib. 30. cap. 9. Schaeps-mist met Edick ofte Olij vermenght/ geneest de versche geberen wonden/ als 't in Wijn gezoden wordt/ is't goet tegen de bete van een Adder.

Schaeps-mist geleydt en gefineert op de wratten/ verdrijftse/ook de Exteroogen aen de voeten/ook verlachtse de pijne van het Podagra / wanneer de Schaeps-mist nat gemaeckt wert/ en dan soo ge-eert en daer op gestreken.

Galenus: In Mysia was een oudt wel-ervaren Medicijn-meester/die roerde Schaep-mist met Edick door malkanderen / en ghebruyckten die alsoo voor Exter-oogen en brandt-teeckens.

Een Schaeps-vel dat warm afgetrocken is/en den genen omgedaen/die gegeesselt is/ofte blaeuw geslagen/dat helpt hem terstont zeer wel.

Schaeps-bloedt ghedroncken/ zoude goedt zijn voor de vallende sieckte.

Schapen ongel met alum gestoten/beneemt de rouwigheyt der nagelen/ en alsmen daer by doet assche van Vrouwen haer gebrant/soo is't zeer goet voor verruckte litmaten/en alsmen 't in Rijnschen zuyren wijn kookt/en soo inneemt/verdrijft het den rooden loop/ en oock den hoest.

Schaeps Hersen met honigh gemenght/is goet voor de jonge kinderen die tanden krijgen.

Schapen Longe soo warm opgeleyt/heelt de blaeuwigheydt die geslagen is / oock isse goet voor de groote hooftpijn/ dit selve gebraden/ en voor den eten daer wat van ingenomen/ salmen niet droncken worden.

Schapen-gal met honigh gemenght / reynight de ooren/ en is oock goedt tegen de groote kranckheydt. Oock met Vrouw-melck in de ooren ghedroopt / heelt alle inwendighe wonden der ooren.

De assche van gebrande Lams-beenderen/ zijn goet op zeeren die niet toe heelen en willen.

De mage van een Lam ghebruyckt men tegen alderley fenijn/ een Ontz daer van met wijn in-ghedroncken. Het dient oock voor de beten van alderley fenijnighe Dieren / gelijck hier voor verhaelt/oock in water ghemenght/ en in neuse ghedaen.

De

De Gal van een Lam met Honigh genoten/ is goet voor de vallende sieckte. Lams vleesch is het alderghesontste/ alst gebraden is.

Elianus en Ambrosius schryven: Het Lam is een onnoosel en lijdtsaem Dier / soo haest alst gheboren wordt/ soo begint het de Moeder aen te wijspelen/en weet se uyt ander Schapen te kennen/ als het de Moeder verliest/ soo roept sy het met haer blaren / 't welck de Moeder oock aen de stemme weet te kennen/het en wil oock geen ander Schapen zuygen/ soo lange als de Moeder voor-handen is/ hoe grooten honger of dorst dat het oock heeft.

Het vijftighste Capittel.

Van de Bocken en Geyten.

DE Geyten hzengen gemeynelijck vier jongen op een oer dracht. Sy draghen vijf Maenden ghelijk de Schapen. Van grooter vettighheydt worden sy onvruchtbaer. Wat den Bock voor dzie jaren/en daer na in de ouder teelen / en is niet veel besonders / na het vierde jaer en genererense gantsch niet meer / in de sevende maent begínnense te loopen / de wijlse noch suygen.

De hoorn-loose Geyten worden voor de alder profijtelicxste geacht. Haren eersten loop wordt voor onkrachtig gehouden/maer wat daer na geschiet/ sould beter gelucken

In December loopense / en haer jongen worpen sy in den Meerte / als de heggen groen worden.

Sommige Geyten beginnen in 't eerste / sommige in 't ander jaer te voeden / maer in't derde jaer is 't op het alderbeste en bequaemste tot sulcken werck / en sy blijven vruchtbaer tot in het achste jaer. De koude maeckt wel datse haer jongen bet worpen.

Galenus lib. 6. De locis affectis. Godt (ofte de natuur) heeft de Geytjens alsoo geschapen / datse sonder enige onderwijsinge / van haer selven weten / hoe / en op wat manier sy alle haer litmaten sullen gebruycken / 't welck ick oogenschijnlijck geproeert hebbe / want ick hebbe op een tijt een dragende Geyt (in tegenwoordigheyt sommiger Mannen) op gesneden / en liet het jonk so warm uyt des moeders lijf nemen / en aen een bysonder plaets brengen / daer veele potten stonden / de eene was vol Olij / den anderen vol Honigh / den derden vol Wijn / ock eenige vol melck / en andere met diergelijke dingen / bequaem om te eten en drincken / so begost dat Geytjen om hooge te springen / gelijck oft geleert hadde / de boeten te gebruycken / met staen / gaen en sprongen te doen / daer na maekte het sich selber reyn van de vochtigheyt die het van 's moeders lijf behouden hadde / en wiste hem selven met den achtersten boet in de zijde te schuren / daer nae so liep het rondtom aen alle de potten ruycken / maer daer en was niet dat hem behaeghde: ten lesten quam het by de melck / daer roock het ook een wijl aen / ten lesten vielt daer aen / en dronck den eenen pot gants ledig / daer over wy alle te samen seer lachende worden. Hippocrates heeft sonder twijfel de waerheyt geschreven / daer hy vermelt / de natuyr en komt de onbernustige Dieren van geen Leer-meester af / maer 't wordt van Godt ingeplant.

Wanneer de Geyren de oogen wat doncker worden / so weten sy haer selven een ader te openen aen de spitse doornen ofte heggen / maer den Bock weet sich selven bloedende te maecken aen de Brumbeesensche heggen.

Mutianus schrijft / hy heeft een merckelijcke bescheydenheyt op een tijt van twee Geyten gesien / die malkanderen op eenen hoogen Bergh tegen quamen in eenen smallen wegh / en gene en konde den anderen wijcken / en geen van beyden hadden geern wederom gegaen / om de onbe-

quaem-

qnaemheyt des weegs/en oock om de hooghte des Bergs/ soo ging ten lesten de eene neder liggen/en liet de ander soo over hem heenen gaen.

Alsmen onder eenighe Bocken de beste wil kiesen / soo moetmen acht nemen dat hy een stompen Neus / en lange ongebroken ooren heeft / en die lange ruyge locken aen den buyck heeft.

Men houdt het voor de fraeyste Geyten/dewelcke onder aen den hals met twee hanghende locken / gheliyck eenen baert geciert zijn.

Sy en hebben niet al te samen hoorens / en welcke daer mede begaeft zijn/kanmen aen de hoorns kennen hoe oudt datse zijn.

De hoornloose Geyten zijn ghemeynelijck rijcker van Melck als de andere.

Archelaus meyndt / datse de locht door de ooren / en niet door de Neusgaten scheppen. Den zelbigen schrijft oock/sy souden nimmermeer de koorts gantsch ontslaghen zijn/ het welck mogelijck daer by toekomt / dat sy eenen veel warmer adem hebben als de Schapen/en zijn oock veel hitsiger op de borst.

Men seydt oock datse des nachts alsoo scherpen gesicht hebben/ als des daeghs. Uyt dier oorsaken soude haer Leder den geuen seer dienstigh zijn/dewelcke tegen den nacht qualijck sien/en by het licht verblinden.

In Cicilia/en op die plaetsen diemen Zyytes ofte Sandwoyte noemt/scheertmen de Geyten/ en maeckt kleederen van de hayren.

Heb. 11. Leestmen dat de Patriarchen in Schapen en Geyten vellen gewandelt hebben.

Elianus: In Licia bescheertmen de Geyten even gelijck men de Schapen doet/sy hebben hayren so lang als Vrouwen hayren/so datmen daer zeylen af vlecht diese op groote Schepen gebruycken.

Nymphodorus schrijft/ In Zardinia kleeden de luyden haer meestendeel met Geyte-vellen/welck hayr vast en een elle langh is/dese zijn van zulcker natuyr / datse warm en kout maken / daerom keeren sy de hayren des Winters naest het lijf / maer in den Somer / ofte wanneer sy haer verkoelen willen/keeren sy se buyten.

De Herders betuygent / dat de Geyten op de Weyden wanneer de Sonne wil ondergaen/malkanderen niet aen en sien/maer malkanderen de rugge toe keeren. Op andere tyden soo houden sy sich na by malkanderen / en weten graden van maeghschap t'samen te houden.

Alle Geyten hebben in't gemeen lange baerden onder aen de kinnen / ende alsmen eenen daer by te rugge treckt/soo staen alle de andere stock stil / en gaen niet voort tot datse dien selsde weder los sien. Dit soude ock geschieden wanneer een van de Geyten van dat kruyt Mans-trouwe gekaut en ingeslockt heeft.

Wanneer de Geyten eenen Boom schellen/soo moet die bederven/alsse maer aen een Vijgeboom en lecken/soo maken sy hem onbruchtbaer/ daerom hadde de Heydenen dat gheburyck/datse de Afgodin Minerva geen Geyten offeren en wilden.

Plin. lib. 24. cap. 11. Wanneer de Schapen ofte Geyten dat water drincken / daer Olander of Onholden kruyts bladeren in gewerckt zijn/soo sterbense daer van.

Lib. 28. cap. 11. Men sept de Geyten en krijgen geen loopende ooghen / want sy wet en eenige kruyden te eten / die daer toe seer dienstlijck zijn / daerom salmen haren mist in versch Was verwaren/en den genen in de nieuwe Maen in geven / die de oogen loopen. Dewijl de Geyten ock des nachts sien/soo meyntmen ock haer bloet soude de ooghen helpen/die by het licht verblinden. Andere gebruycken hier toe de Geyten Lever met reynen Wijn ghenooten / ofte smeeren de ooghen met den drop van ghebrande Geyten-lever/ ofte sy eten de Lever met de Galle/ en alsmen dit gekockset op doet/laten sy dien damp in haer oogen komen. Geyten Galle gebruyckt men op veelderley maniere: als namentlijck met honigh voor de duystere oogen/ met witte Lies-wortel gebruyckt men se voor de Stern in de oogen/ met wijn voor de vliesen / masen en vlecken/en voor alderley gebreken/ ofte pijne der oogen. Wanneer men yemandt de lange leelijcke haren van de wijnbraeuwen verdrijven wil/so salmen hem uyt-trecken/en smeeren die plaetse met Geyten-galle/die in Garden-kruyts sap nat gewerckt is/ drie dagen lange. Soo yemant wat in de oogen ghebroken is/die neemt Geyten-gal met Vrouwen-melck gemengt/ en latet daer in druppen.

Cap.

Cap. 10. Den roock van gebrande Geyten-hoorn of ook van de haren/ verdrijft de Slangen: en in-ghenomen ofte anders aengestreken/ is goet tegen de beten der Slangen. Andere gebruyken hier toe Geyten-kaes/ met Welgemoet daer over geleydt/ ofte Geyten-angel met Was.

Cap. 17. Geyten-kaes met knoflook onder een gemaekt/ verdrijft dat wilde byer.

Geyten-kaes wel uytgedrooght/ en met honigh of edick genoten/ is goet voor allerley zwarte litteeckens.

Bock of geytenbloet met geyten merg/ verdrijft de watersucht/ insonderheyt alsmen dese dieren te voren met Ventisco (en andere daer toe bequamelijcke kruyden) gespijst heeft.

Cap. 14. De gene die mangel aen de darmen ofte ingewant hebben / die geeftmen warme Geyten-melck / met een weynigh Pappelen en zout in/ ofte Geyten-angel met kout water.

Sominghe nemen de Geyten-kop / en zieden die alsoo gants met huyt en haer / en drincken het nat daer van/ voor eenige breucken des ingewants.

Cap. 17. Geyten-angel in eenen bry / ofte alsoo verschen Claret en Wijnruyt ingenomen / verdrijft den zwijmel en oock het hoesten.

Cap. 16. Geyten-mist met Vercken-smout aen-ghestreken/ is goet voor het Podagra. Geyten-hoorn strijcktmen over de zwellingen/ en andere etteracytige blaren.

Cap. 9. Geen melck en is de mage soo goet als Geytenmelck / want de Geyten eten meer van het loof en bladeren als sy doen van eenige kruyden oft ander aertgewas.

Den Medicus Democrates onderhielt de Dochter des Voorgermeesters Serwilij/ (dewelcke geen ander Medicijnen verdragen en konde) eenen langentijt alleen met melck van een Geyt/ dewelke hy altijt Mastix bladeren eten gaf.

Wanneer men den Bock synen baert strijckt/ so laet hy syn quaethevt af/ en voort heel goet/ maer scheertmen hem die af / soo en sal hy sich onder geene vreemde kudde begeven/ ofte nimmermeer wegh begeeren te wesen.

Alsmen eene Geyt van de gantsche kudde by den baert grijpt/ soo staen die andere al te samen stil/ en sien toe/ en sy en willen oock niet eenen voet van de plaets setten/ ofte hy en is weder los: soo oock haerder eenen die distel/ Eringius

ginghs genoemt/in den mont ighs blyven steecken/soo blyhense al te zamen stil staen/ tot dat de Herder komt/ en doet yem die weder uyt den mondt.

Columella: Alsmen de dragende Geyten Eyckelen geeft/ en men lepdt haer niet soo veel voor/ datse sat worden konnen/soo verwerpen sy de Jongen/ daerom moetmense genoegh geven ofte gantsch geen.

Cap. 9. Geen dingh en ighs soo krachtigh om yser te harden/als het Bocken-bloet/daer tegen kan 't den Diamant weeck maken/dewelke met yser noch met vyer en kan gebroken ofte weeck gemaeckt worden/en dat uyt oorsaken/ dat hy van uytermaten konde en droger natuyren ighs/ daer tegen het Bock-bloedt ighs van een zeer hitsige natuyr.

Bock-bloet met andere spijse ingenomen/verdrijft het de steken der Lever.

Het twee-en-vijftighste Capittel.

Van de Vereckens aert, natuyr en eygenschap.

DEr Swijnen loop begint meestendeel in 't beginsel van Februarius / en dat duyrt tot de halve Meert / in de achtste Maent beginnense te genereren en tochtig te worden/op sommige plaetsen aen de vierde maendt/ dat duyrt tot datse seven jaren oudt zijn/ofte daer ober.

By ons in Italien werpen sy tweemael des jaers / en dragen vier Maenden haer jongen.

Sommige Seughen werpen somtijts twintig jonghen/ maer die konnense niet al opbrengē of met melk versorgen.

Varro: Men hout het voor een wonder/dat een Seugh/ meer jonghen brenght / alsse tepelen ofte mammen heeft: Maer Eneas Taumius hadde eens een Seugh die worp dertigh jongen.

Plutarchus: Als den Tyran Dionysius tegen Dione te Velde lag/vontmen in dat zelvige lant Seugen die twintigh jongen die geen ooren en hadden 'nochtans alle andere volkomen litmaten en schoone Biggen.

Welke jonge Biggen tegen den winter vallen die souden (als Nigidus schrijft) aen den thienden dag tanden krijgen.

Het en is geen wonder/dat de Seugen haer eygen jongen somtijts eten.

Columella schrijft / de Seugh is een sulcken quaetsen Dier/datse in der noot haer eygen jongen/ja de Menschen vreet en verschoont.

De

De Heydensche Papen binnen Romen/hielden eertijdts de jonge Verckens bequaem tot Offer-werck / alsse 10 dagen out waren / de Lammeren aen den achtsten dagh / en de Kalvers aen den dertighsten dagh.

De Joden was verboden Swynen te offeren/daer van leestmen Esaie 66. Maer als Antiochus Epiphanus Jerusalem in-nam/dwangh hy dat volck/dat se tegen de Wet Mose Swijnen-vleesch en andere onreyne Dieren zouden offeren. 1 Mach. 1.

Prudentius schrijft in passione Cypriani: Hoe dat de Heydenen de Christenen voor-gehouden hebben/sy souden hare Goden een koorntgen zouts/ een Lever ofte een Swijn offeren/ soo souden syse leven laten.

Men seyt als 't Vercken een ooge verliest/ soo en soude 't niet lange gesont blijven/ofte leven/anders konnen se leven tot in 't vijfstiende jaer/ook wel tot 't wintighste jaer.

Albertus: Als een Vercken een ooge uyt-gesteken wort/ of anders door een sieckte verliest / of daer aen blint wort/ soo en macht het met d'ander ooge niet lange leven/ al blijft dat ooghe schoon/gesont en dat van wegen de overvloedige vochtigheydt.

Sy worden ook somtijts rasende en het is anders doch een seer gevaerlijck Dier/dat dickmaels met Vrunen en Kangen zeer geplaeght wordt.

Der Seugen kranckheydt kan men daer by kennen/als men haer op den rugge eenen borstel uyt-treckt/en dat die onder aen de wortel bloedigh is / ofte alsse voortgaen datse het hooft op een zyde nederwaers laten sincken.

De vette Seugen hebben luttel melcks/ sy brengen ook weynigh jongen voort. De Verckens hebben een bysondere aerdt / datse sich geern in den dreck wentelen / en gaen altijdt met eenen gekronckelden staert.

Proverb, 11. Een schoon Wijf zonder eerbaerheyt is gelijck een Seugh met een gulden haybant.

In sestigh dagen kammen een Swijn het maken/ voornamelijk/alsmense te voren drie gantsche dagen uytgehongert eermense op leydt te mesten.

Crescentinus ex Varrone: In Portugael worde op een tijt een zwijn afgedaen/dat 575 pont gewogen heeft. Sijn speck en vleesch was een voet en drie vingeren dick.

Onder alle Dieren en vintmen naulwelijcx een soo grooven dommen Beest/als de Seughis/daerom dan sommige oock te recht spreken/ die daer seggen: De Seughis in de plaets van wijsheyt haer seughigh leven gegeven.

Gelijckewel is't gewis geschiet/ dat eenige Zee-rovers opeen tijdt een gantsche kudde Verckens den Herder afgenomen hadden/alsse daer nu een stuckxweeghs mede van lant waren/so begoste den Herder na sijne gewoonte te locken en te roepen/soo liepen alle de Verckens op eene zyde van't schip/also dat 't ombiel/en de Rovers gingen te grande/en sy zwommen weder aen't lant na haren Herder toe.

Van natuyren weten sy oock / soo vroegh sy uyt het velt komen na hare stallen te loopen.

Alsmense wil lubben ofte uytsnijden gelijck de Kameelen/ soo en geeftmense in twee daghen niet te eten/ en hangense dan by de achterste beenen op/geluckt dan de snee wat/soo wordense te better.

Marcus Apicius heeft eerst opgebracht een kostelijck gerecht van Verckens-vleesch te maken/soo mostmense met gedroogde Vijgen mesten/en alsse wel het gemaeckt zijn/ soo moetmense haer zelver aen Wijn Claret doodt laten dricken.

Lactantius over de spreuck Mose/ Deut. 14. dat zwijn/ hoewel het gespleten klauwen heeft / soo en wederkauwet doch niet/daerom sal't u onreyn zijn/ en sult sijn vleesch niet eten/ en haer aes en sult ghy niet aenroeren.

Dat Swijn is een onsuyver vratigh Dier/het welck sich terstont als 't gewasschen is/ weder in den dreck wentelt/ het en is oock tot geenen arbeyt dienstelijck noch nuttelijck/ dan alleen dat het tot den doodt gemest wordt.

In't tweede Boeck der Machab. cap. 6. 7. leestmen/dat Antiochus de Joden liet dwinghen / datse teghen de Wet zwijnen vleesch souden eten/tot het welcke sy Eleaser (een van de voorn aemste Schrift-gheleerden) den mondt open braken/en hy en wilde het doch niet doen/maer liever sterven/en vermaende alle anderen tot den lesten toe/ volstandig by de Wet te blijven. Desgelijcx worden ook gevangen seven Broeders met haer Moeder / dewelcke alle stantvastig by de Wet bleven / en daerom ook schrickelijck gheartelíseert zijn gewordeu.

In

In de Gaer-keuckens in Italien en wort van geene andere Dieren soo veel leckernye en gerichten toegericht/als van de onreyne Swijnen / alsoo datmen van een Dercken wel bijftig onderscheyden gerichten toestelt/ daer doch alle ander Dieren vleesch in't gheheyn maer eenderley smaeckt en is. Daerom oock die Richters der goede zeden / verooraeckt zijn geweest/door openbaer Edict/eenige koockstels van de Zeugen te verbieden / daer mede de Kock wat ghematight/ en de leckernye een weynigh afgeschaft worde.

De wilde Zeugen zijn by ons in Italien oock in 't ghebruyck opgekomen'om te eten/daerom dat oock Cato Censorius onse Romeynen de klauwen van de wilde Swijnen in sijne Oratien verwijt eijcker wijse voorzwerpt.

De wilde Swijnen deeltmen in drie stucken/ en het middelste noemen sy eenen lenden braden.

Publius Servilius Rullus was den eersten die een gants gebraden wilt Swijn liet op-draghen/ desen heeft oock de Wet van de Acker-deylinge onder Ciceronis Borgermeester-ampt ingebracht.

Doch korts is't nu eerst begonnen/datmen sulke gerichten opgebracht heeft/en is so in dagelijckksche gewoonte gekomen/nu heeftmen 't gelijckewel in de jaerlijckse Geschiedboecken willen inschrijven/op dat de nakomelingen souden verooraeckt zijn/die quade lust-sieckige manieren van slickerpen te straffen. Wie te Romen een naemhaftige Gastetye wil toerichten / die laten in't beginsel des etens / twee ofte drie gekoockte wilde Swijnen te gelijck opdragen.

Plin.lib.32.c.5. Als de Swijnen van een Slange gebeten ofte anders beschadight zijn/ so salmense in haren spoeling Kreeften daer op te eten geven/ so zijnse terstont geholpen.

Lib. 10.cap.63. De Sengy wort in haren loop so grimmig/boos en woedende/datse ook wel Menschen aenbalt/ insonderheydt/ de gene die witte kleederen aen hebben/ en sulke grimmigheyt kanmense lichtelijk benemen/alsmense met edick besprenget en wel nat maeckt.

De Dercken hebben dien aert/alsser een van haer aengegrepen ofte beschadight wort/dathet grijnt/so loopen de anderen alle met groote onghestuymighedt te samen / en bedrijven met ruchelen en kuchen groot gheluyt/dan is het met witte kleederen periculeus onder haer te komen / insonderheydt wanneer de Zeugen loopigh zijn.

De

De Seugen en Merry-paerden en laten haren loop niet (gelijck ander Beesten) al hebben sy haer deel. Lib. 13. c. 37.

De Perckens eten alderley moet/ wat haer voor-komt/ ook mede de wortelen in der aerden en verschoonense niet.

Lib. 16. c. 6. De Eyckelen en Boecken maken de Perckens lustig/ en haer vleys is beter te koken/ aen 't gewicht lichter/ en voor de Mage doulwelijcker.

De steek-eyckelen maken de Perckens engh / wit-verwigh/ en rou van aensien/ haer vleys van ghewicht zwaer. Maer geen Eyckelen zijn so zoet/ en die de Swijnen grooter en zwaerder maken/ als die Eyckelen.

Xenophon lib. 1. de dictis & factis Socratis: Socrates koste sich in de Gasterijen onthouden / dat hy niet meer at en dranck dan hem essen van noode was/ die welcke sulcx niet en deden ofte doen konden / die riedt hy dat se sich sonden wennen spijse te mijden / die den honger ofte appetijt verweckte/ ook den dranck die den Menschen meer dorst verweckte / want dese en zijn niet alleen de maghe/ maer ook den kop zeer schadelijk. Hy zeyde ook/ en hielt het voor gewis/ dat de Tovenaerster Circe/ die luyden sulken spijs en dranck in ghegheven zoude hebben/ daer mede sy de Menschen in onvernuftighe Swijnen verandert heeft / maer Ulysses en konde van haer niet tot een Percken gemaekt worden/ dewijl die geene lecckerheyt en achte/ en in eten en drincken zeer matigh was.

Lib. 11. cap. 53. De Swijnen eten ettelijcke fenijnige dieren/ als Slangen/ Salamander en Cicuten/ sonder haren schade of nadeel. De kleyne Weseltjens zijn se seer vyandt en hatelijck.

Lib. 11. cap. 37. De Swijnen worden so vet gemaeckt/ datse niet meer en voelen/ also dat de Muysen in haer spek konnen liggen knaghen / dat se geen sonderlinge pijn daer aen en hebben.

Gesnerus: Noch by menschen gedencken heeft een Olyslager binnen Basel een Swijn ghemest / dat was soo vet dat hem de Muysen groote gaten in sijn speck hadden gebeten/ sonder dat het die ghewaer was geworden.

Lib. 11. cap. 36. In India zijn een sommighe plaetsen Perckens/ die gantsche hoeven aen de voeten hebben gelijck de Paerden.

cap. 37. De Swijnen en verwisselen hare tanden niet/ en elck Verken heeft maer tien ribben.

Lib. 24. cap. 9. Alsmen de Swijnen uyt backen te dzincken ofte eten geeft / die van Tamarischen hout gemaeckt zijn/ so soude hen de milt in'tlijf daer van opgeteert worden.

Lib. 25. Dat selvige doet oock de wortel Hermia / alsmen die in haer spoelinge menght.

Mattheolus: Van Tamarischen hout / maeckt men Dzinck-beeckers/ daer uyt tist den Menschen goet te dzincken voor veelderley gebreken der milten / en voor Melancoly / soo Dioscorides betuyght.

Lib. 24. Als de Seugen niet wel ontfangen / soo geeftmen hun dat kruydt Samolus in.

Het twee-en-vijftighste Capittel.

Van wilde Swijnen, Diergaerden en Waranden.

. Wildt varken.

DE Diergaerden of Waranden / daermen de wilde zwijnen en ander wilt gedierte in bewaert / worden in Italien eerst opgebroght door Fulvium Lippinum / dewelke van geboorte een uyt geslachte was/ dese liet dat Tarquintensische veldt met eenen hoogen tuyn omtrecken / daer in hieldt hy' alderley wilde Dieren onder

malstanderen. Hoyts daer na deden het hem op ander plaetsen na/ Lucius Lucellus en Quintus Hortensius.

De wilde Beugen krijgen des jaers maer eens jongen.

De wilde Beugen worden in haren loop-tijt seer grimmigh / sy houwen en bijten sich seer sorgelijck onder malkanderen/hare tanden wetten zy aende harde noestige boomen / en wentelen haer dickmaels in den dreck / om darse eene dicke stijve huyt souden krijgen.

Albertus : Als de wilde Zwijnen tegen malkanderen strijden en sien dan eenen Wolf komen / soo verlatense den strijt en vallen den Wolf gelijckelijck aen.

Herodotus. lib. 1. Daer was een vreeselijck wilt Swijn anden Bergh Olympo in Mysia / 't welck de Landt-luyden seer groote schade dede. Daen versochten de Mysiers/ dat den Coninck Cresus zijnen Sone Atys met ettelijcke Jagers souden willen daer schicken/op dat dit schadelijck dier gevangen en omgebracht mochte worden. Op die tijt hadde den Coningh een quaden droom / hoe dat zijn Sone met een spiese door-gesteecken was / daerom was hy bevreest/en wilde zijnen Soon niet schicken. Maer dat de ander Jagers daer henen trocken / was hy te vreden / op het lest liet hy sich noch bepraten dat hy hem oorlof gaf / en bevalh hem dat hy wel voor hem soude sien/en wel acht nemen op Adrastе uyt Phrygien/dewelcke zijnen Broeder onversiens omghebracht hadde / en om sekerheyts wille tot den Coninck Creso geblucht was. Nu en wilde den Jongen Coninck Atys niet voor den minsten ofte verstaegsten aengesien zijn/reet derhalven met zijn Paerdt en Honden voor de anderen henen/ en jaeghden dat Swijn na/ in meyninge om dat selve te bekomen. Als de achterstен nu by quamen/ so schoot Adrastus met zijn Sabelijn ofte zwijnspiets nae toe/ 't welck miste/en schoot daer neben henen/en raeckten Atys/den welken hy so seer wonde / dat hy daer aen storf/ hoe wel dat hem nu den Coninck Cresus 'tselve als een onversiens ongeluck geerne vergaf / soo bekommerden sich Adrastus daerom soo seer / dat hy sich op de begraeffenis (van Atys) selver doot stack.

Xiphilinius ex Dione : Als Keyser Severus te Misibin quam/so kreeg hy daer een wilt zwijn/het welck een sterke Ruyter van zijn Paert getogen en om gebracht hadde/ den

welcken

welcken sich onderstaen hadde dat alleen te vellen / daer nae vielender wel dertigh Krijghs-knechten op aen / die het vingen en dooden / en alsoo den Keyser brochten.

Aventinus lib. 6. Bolorum Historicæ: Hendrick Graef van Altorffen Ambergen / Graef Rodolphs Soon / wordt van een wilt Swijn op de jaght gheholpen / te Doen tusschen Meron en Boetsen / daer van hy oock korts storf in het Jaer 1030.

Stumphius: Lodewijck den stammelende / Coninck in Vranckrijck / en ghekoren Roomschen Keyser / liet eenen kloecken Soon na / beneffens meer andere kinderen / twelck een seer vreughdigh Jonckman was / ghenaemt Carlomum / die worde ook op de Jacht van een wilt Swijn so getreft / dat hy terstont moste sterven / in 't Jaer 884.

De Seugen en oock alle ander Moeder-dieren / zijn op 't grouwelijkste en bytachtigste alsse sungen en jongen hebbē.

Eer de Seugen een jaer out worden / zijn se onbequaem tot voedinge ofte vermeerderinge hares geslachts.

In India hebben de wilde Swijnen voor in den mondt twee tanden / onder en boven / die een elle lanck zijn. In 't selve Landt vindt men oock Swijnen die voor op den kop twee hoorens hebben / gelijck by ons de jonge Calvers.

Johan de Laet seyt: datter in Brasilia wilde Verckens zijn, sommige grooter, sommige kleynder, als d'onse seer wildt en wreet, met boose scharpe slach-tanden. dese dieren hebben een gat op den rugge, daer den asem uyt en in gaet, mede komt daer een heel goeden reuck uyt. Linschooten spreeckt hier van mede, en seght datse d'onse in alle andere deelen gantsch gelijck zijn, uytgenomen datse magerder zijn, en vreesselijcker brommen, en hier door schijnense mismaeckter.

In Arabia en mach geen Swijn / het zy wildt ofte tam / lange by het leven blijven.

Plin. lib. 12. cap. 51. In Macedonia zijn seer veele wilde Swijnen en de selvige zijn stom / also datse gantsch geen gelupt en maecken.

Sommige willen seggen / dat de wilde Swijnen geen gal en souden hebben. Maer als mense in haer vindt / soo worstse in de Medicijnen gebruyckt / insonderheydt voor verbroosen Teenen.

Lib. 18. cap. 15. De wilde Swijnen ts haer eygen pisse so schadelijck / dat by so veer het die niet terstondt quijt kan worden / soo worsdense daer onmachtigh van / en konnen niet loopen.

Dese pisse ingenomen / helpt den genen die pijne hebben in 't water maken / 't zy van den steen ofte anders / oock die de watersucht hebben / cap. 17.

Albertus: Als men de wilde Swijnen des morgens vroeg jaget / eer sy haer water aftaten / worsdense lichtelijk gevangen: want haer water bezwaertse seer / en maecktse tot loopen onmachtigh. Sy setten sich op de achterste beenen neder / en verwachten also den kamp tegen de Jagers. Als men na haer steeckt / soo gaense daer tegen aen / en alsse dan niet recht voor in de borst getreft en worden / soo houwense met de tanden grouwelijk om haer / also dat den jager dan seer snel achterwaerts moet / ofte hy moet op een Boom sien te komen / ofte sich plat op de aerde neder legen.

Cap. 13. Der wilde Swijnen dreck gedroogt / en met wijn gedroncken / verdrijft den steen / en het bloetspoegen.

Sijn pis en bloedt wordt goet gehouden tegen den beet der Adders.

Het drie-en-vijftighste Capittel.

Van de Wilde Geyten.

MEn heeft geen Dieren tam / ofte men vindtse oock wilt / gelijck men oock wilde Menschen vint / maer de Geyten vint men der sommige / die alle gelijck wilt zijn / nochtans onder malkanderen niet eenderlep aert / ofte geslachte / als namentlijck Reyen / Gembsen / en Steenbocken. Maer de Steen-bocken zijn van een wonderlijcke gerassigheyt / en hebben nochtans eē lanck zwaer gehoornt / waer op sy haer selven weten te stuuren / alsse ergens eenen missprong gedaen hebben / datse terstont weder op de beenen zijn / doch sy zijn seer gewis en seker in hare sprongen / al-

De wilde [illegible] hoop toe / hoewel a[illegible] achterwaerts gele[illegible]

Men vindt oock [illegible] ficcrotes / en veele

[illegible] eene hooghte op de andere weten te springe[illegible]

[illegible]en Origes strecken de haren tegen den [illegible]lle ander Dieren het haer van den kop [illegible]dt wordt.

Dan-geyten. Item / Pygargos / Steyandere diergelijcke wilde Geyten / die

op

op de Alpen en over Zee vallen.

Plin. lib. 10. cap. 72. De Reyen worden van de fenijnige Dieren (de welcke zy met grooten lust inslocken) seer zwaer en vet. In Africa vint men kleyne Reyen.

Stumphius; Alsser een paer Reyen in 't wout by malkanderen woonen / en den Bock gevangen wort / so soeckt de Geyt een ander gespanen bygenght die in haer woonings / maer soo men de Geyt vangt / so gaet den Bock wegh / so lange tot dat hy eenen anderen vint / daerom vervlijtigen sich alle goede Jagers / den Bock en niet de Geyt te vangen (en so zy de Geyt ongevaer aentreffen / laten syse weder loopen / op dat sy ander Bocken souden aenbrengen.

Lib. 11. Cap. 28. De Reyen en krijgen niet lichtelijck druypende ogen / zy sien des nachts so wel als des daegs.

Lib. 29. Cap. 5. De Galle van een Reye gestreken over de douckere oogen / soude het gesicht scherpen.

Elianus: De Reye-bock en is niet alleen van een bysondere rassigheydt te Lande / maer hy kan oock seer rasch en behendigh over een water zwemmen.

Van de snelligheyt der Reyen leest men veele in 't oude Testament / als 2. Sam. 2. 1. Chron. 13. Cantic. 8. Syrach. cap. 27. Cant. 2. Deut. 14. 1. Reg. 4.

Een halve Beker vol Gembsen Smeer / met essen so veel Melcx gedzoncken / is een gewisse medicijn voor de zwijmel-sieckte / gelijck 't selve aen eenen Man gheprobeert is geworden / de welcken seer veel anderen raedt te vergeefs gebruyckt hadde.

Gesnerus: Ick hoore dat de Jagers Gembsen-bloedt drincken / voor den zwijmel / 't welck haer soo versch uyt de wonden komt alsse gevangen worden.

Albertus en Stumphius schrijven: de Gembsen gelijcken van form en gestalteniſſe seer na de tamme Geyten / sy hebben zwarte kromme Hoornen / roode ogen / en een seer scherp gesicht / zy onthouden sich gemeynelijck op de hooge Bergen / doch zy komen oock wel met gantsche hoopen af op de onder Alpen tot de zandt-achtighe Klippen / de welcke sy geerne lecken gelijck of het zout waer / daerom oock die selve Klippen in onse spraeck Sulten ghenoemt worden / achter de welcke sich de Jaghers oock verberghen / en alsse dan soo met hoopen af komen / soo schieten sy daer

onder / alsmense anders na jaeght / soo loopen zy hoe lanʒer hoe hooger op de Bergen / tot datse op de hooghste spitsen komen / daer hangen sy sich selver dan met de horens aen / en worden dan alsoo van de Jagers (diese na klimmen) geschoten / ofte daer afgestooten.

In de dorre landen Africa vintmen de wilde Geyten Origes / in welckers blase een sap gevonden wordt / dat seer treffelijck goet is voor den onlesschelijcken dorst.

Wanneer de Honts-ster op gaet / soo gaet die Geyt Origes daer tegen staen / en sietse sonder ophouden aen / gheelijck offse die aenbidden wilde / ofte eenige eere bewijsen.

Stumphius: Den Steen-bock is een wonderlijcke uytermaten rasch Dier met spʒingen: want daer en is geenen Bergh so groot ofte hoogh / hy en salder met eenige spʒongen op wesen / alsser maer eenige rouwigheydt is / daer hy de voeten ende-klaeuwen kan insetten Hy loopt ook tegen een muur op die rupgh is en niet bestreecken. Alsmen dit Dier jaegt / so klimmen hem de Jagers al na / tot datse ten lesten eens komen aen eenen gladden seer hoogen bergh / daer het niet opspʒingen ofte sich nergens aen houden en kan / als het dan siet dat het niet ontkomen en kan / so blijft het stock stil staen / en verwacht de Jagers / maer daer en tusschen neemt het seer naulw waer als den Jager van de bergh af klimt / of het tusschen hem en den bergh kan door sien / dan spʒinght het met sulcken ongestuymigheyt toe en wil daer door dʒingen / en stoot den Jager so wel van boven neder / maer als den Jager sich soo plat aen den Bergh kan aflaten / dat het daer niet tusschen doorsien en kan / soo blijft het staen / en verwacht alsoo zijnen schʒickelijcken val / tot dat het gevorsten is en gedoodt wordt.

Der Dam-herten gehoorent en gaet niet achterwaerts als aen de Gembsen / maer het krommet sich voorwaerts over.

Albertus: Het Dam-hert is een kleyn dier / in de groote van een Hert / oock van haʒen en verwe gelijck een Hert / het heeft hoorns sonder tacken die zijn breet en lanck / groot en scherp Dit dier is seer snel in 't loopen / alle ander Dieren schendet en wondt het met zijne Hoornen / daer het vyantschap mede heeft.

Het

Het vier-en-vyftighste Capittel.

Van de Apen, Bavianen en Satyren.

GEene Dieren en komen de Menschen met de gestaltenissen zoo na/ als de Apen/ de welcke van veele en menigerhande geslachten zijn / die men doch wel onderscheyden / en lichtelijck de eene voor den anderen aen de staerten kennen kan. Sy zijn van sonderlinge geschiktheyt/ en willen de Menschen alle dingen na doen / daer door sy oock meestendeel gevangen worden.

Albertus: Wat den Aep van de Menschen siet voor doen/ dat onderstaet hy sich na te doen / en wordt gemeynelijck daer mede gevangen. Wanneer datse van de Jagers opgespeurt zijn/ dat hy op een Boom ofte Bergh sit/ zoo neemt den Jager veele schoenen en gaet daer by / ende trecktter een paer aen/ dat het den Aep siet/ en bindtse dan hart om de voeten toe / dan gaet den Jager een weynigh uyt den wegh/ dan komt den Aep en wil sulcks na doen / en treckt oock een paer schoenen aen en bindtse vast toe/ gelijck den Jager gedaen heeft / als-dan wordt hy van de Jagers

onder / alsmense anders na jaeght / soo loopen sy hoe langer hoe hooger op de Bergen / tot datse op de hooghste spitsen komen / daer hangen sy sich selver dan met de horens aen / en worden dan alsoo van de Jagers (diese na klimmen) geschoten / ofte daer afgestooten.

In de dorre landen Africa vintmen de wilde Geyten Origes / in welckers blase een sap gevonden wordt / dat seer treffelijck goet is voor den onlesschelijcken dorst.

Wanneer de Honts-ster op gaet / soo gaet die Geyt Oryx daer tegen staen / en sietse sonder ophouden aen / ghelijck offse die aenbidden wilde / ofte eenige eere bewijsen.

Stumphius: Den Steen-bock is een wonderlijcke uytermaten rasch Dier met sprongen: want daer en is geenen Bergh so groot ofte hoog / hy en salder met eenige sprongen op wesen / alsser maer eenige ronwighevdt is / daer hy de voeten ende klaeuwen kan insetten Hy loopt ook tegen een muur op die rupgh is en niet bestreecken. Alsmen dit Dier jaegt / so klimmen hem de Jagers al na / tot datse ten lesten eens komen aen eenen gladden seer hoogen bergh / daer het niet opspringen ofte sich nergens aen houden en kan / als het dan siet dat het niet ontkomen en kan / so blijft het stock stil staen / en verwacht de Jagers / maer daer en tusschen neemt het seer naulw waer als den Jager van de bergh afklimt / of het tusschen hem en den bergh kan door sien / dan springht het met sulcken ongestuymigheyt toe en wil daer door dringen / en stoot den Jager so wel van boven neder / maer als den Jager sich soo plat aen den Bergh kan aflaten / dat het daer niet tusschen door sien en kan / soo blijft het staen / en verwacht alsoo zijnen schrickelijcken val / tot dat het gevorsten is en gedoodt wordt.

Der Dam-herten gehoorent en gaet niet achterwaerts als aen de Gembsen / maer het krommet sich voorwaerts over.

Albertus: Het Dam-hert is een kleyn dier / in de groote van een Hert / oock van haycen en verwe gelijck een Hert / het heeft hoorns sonder tacken die zijn breet en lanck / groot en scherp Dit dier is seer snel in 't loopen / alle ander Dieren schendet en wondt het met zijne Hoornen / daer het vyantschap mede heeft.

Het

Het vier-en-vyftighste Capittel.

Van de Apen, Bavianen en Satyren.

GEene Dieren en komen de Menschen met de gestaltenissen zoo na / als de Apen / de welcke van veele en menigerhande geslachten zijn / die men doch wel onderscheyden / en lichtelijck de eene voor den anderen aende staerten kennen kan. Sy zijn van sonderlinge geschiktheyt / en willen de Menschen alle dingen na doen / daer door sy oock meestendeel gevangen worden.

Albertus: Wat den Aep van de Menschen siet voor doen / dat onderstaet hy sich na te doen / en wordt gemeynelijck daer mede gevangen. Wanneer datse van de Jagers opgespeurt zijn / dat hy op een Boom of te Bergh sit / zoo neemt den Jager veele schoenen en gaet daer by / ende trechter een paer aen / dat het den Aep siet / en bindtse dan hart om de voeten toe / dan gaet den Jager een weynigh uyt den wegh / dan komt den Aep en wil sulcks na doen / en treckt oock een paer schoenen aen en bindtse vast toe / gelijck den Jager gedaen heeft / als-dan wordt hy van de Jagers

overhaest en gevangen: want dan en kan hy met de groote schoenen niet loopen noch klimmen. Ock sommige van gense op dese manier: sy nemen een pot met Vogel-lym/ en dan gaet den Jager sitten / en smeert sich selven (so het schijnt) uyt den pot alle het aensicht over/als dan den Jager wech gaet / soo komt den Aep en doet desgelijcken/ daer van kleven hem de oogen dan toe / en wordt lichtelijck gevangen.

Miltianus schrijft: De Apen leeren ock spelen met schaeck-speulen van was gemaeckt / ock kennen sy die Noten van buyten / of sy goet zijn of niet.

D. Forrer ex Luciano & Erasmo: Een Koninck uyt Egypten hadde op eenen tijt eenen gantschen hoop Apen by malkanderen die alle geneuchten wisten te bedrijven/ als dansen en springen/ &c. Daer toe hyse ock op het kostelijckste en cierlijkste hadde laten kleeden/ als hy dan wat geneuchte wilde hebben/ so mosten hem de Apen een kortswijl maken. Hy hadse soo laten uyt-rusten / dat sommige slechte luyden meynden dat het Menschen geweest hadden. Op eenen tijdt hadde den Koninck een schou-spel laten toerichten / en soo liet hy onder anderen de Apen mede by brengen / alsser nu veele Menschen waren die sich hoochelijck verwonderden / en hadden sonderlinge geneuchte in de Apen / so wasser onder anderen een van de toesienders een onbekende / doch een schimpelijck Mensch / die de slechte luyden wonde uyt den twijffel helpen / en die de geneuchte eerst recht wilde doen aengaen. Dese hadde eenige nooten by hem / die worp hy onder den hoop van de Apen: Soo haest als de Apen de nooten hoorden rammelen en sagen rollen/ lieten sy haer dansen/ en liepen na de nooten/ scheurden malkanderen de kleederen van 't lijf/ beten en krabden malkanderen schrickelijck om de nooten / alsoo datse malkanderen de kleederen heel afscheurden en ontblooten / alleen om de begeerten diese tot de nooten hadden / also sagh men doen dat een Aep een Aep was en bleef/ hoewel datse eerst met de kleeren wat anders toegemaeckt waren.

De Apen met de staerten worden treurigh als de Maen afgaet/ en by de nieuwe Maen worden se vrolijck/ en willen de selve eer aen doen/ of aenbidden / gelijck ock alle anderr vierboetige Dieren gemeenlijck van aert zijn/ dat se sich wat

vreesen

bzeesen wanneer de Maen en het Gesternte kleyn wozt ofte in 't afnemen is.

De Apen dzagen een hysondere groote liefde tot hare jongen / meer als eenige ander Dieren: En waer dat sy in een huys ongeboet wozdt / en daer Jongen krijght / soo neemt sy de Jongen en dzaeghtse dooz al 't huys / op alle / en een yeder besonder van het huysgesin / en als men de jongen dan aen-neemt en bziendtschap doet / so bewijsen sy sonderlinge blijdtschap / gelijck of sy het wel verstonde. Sy dzaeght en sleept met haer / haer jongen oock somtijts soo om her / en dzucktse soo vast aen haer lijf / datse die meest selfs verstickt en ombzenght.

Solinus: De Ape bzenght gemeynelijck twee jonghen t' seffens voozt / daer van heeftse het eene sonderlinge lief / en het ander haet sy / maer datse bemint dat bzengtse selven op soo sleept sy daer met om / duwet en dzuckt het sonder ophouden / so lange tot dat het verstickt oft gewozght is / maer het ander 't welck sy haet / dat heeftse meesten-tijt achter op den rugge / daerom bzenghtse dat eerder en beter op / als het gene dat sy liefst heeft. Ook geschiet het wel datse het liefste vooz tusschen de armen heeft en het ander op den rugge / en datse van de Jagers verrast wozt / datse op een boom moet klimmen / moet dan wel also het voozste vallen laten / en 't gene achter op den rugge sit / dat behoudtse / want dat let haer in 't klimmen weynigh / dat houtse dan daer na in de plaets van het liefst / en voedet oock soo trouwelijck op.

De Honts hoofdige Apen zijn wat ongheschickter / en van eenen wilden ontuchtsamen aerdt / en daer-en-tegen en kan men schier geen Dieren voozt-bzengen die soo tam en menschelijck zijn / als die welcke men Geyt-Apen ende Sphinges noemt.

Die Baertstartige Apen / die wy Callitriches noemen / die zijn de ander van gestaltenis seer ongelijck / dese hebben eenen baert in 't aensicht en eenen langen staert / den welcken dick en ruygh is. Men sept dit Dier en kan sijn leven in een bzeemde Locht niet lange behouden / dan in Moorenlandt daer het gebozpen en opgevoedt wozdt.

1. Reg. 10. Chronic. 9. Salomonis Zee-schip / dat op de Zee met het Schip Hiram voer / quam in dzie jaren eens / en bzocht Gout / Silver / Elpen-been / Apen en Paeuwen

Met een Apen tant seyt Linschoten, isser in India gruwelijcke afgoderye bedreven, dese werde in een Tempel daer toe gestight, met veele kostelijckheyt bewaert, maer wiert van eenige andere Indianen gestoolen, en deden groote moeyten doch te vergeefs om die wederom te bekomen. Ovidius, Jupiter op de bedrieghlijcke Cecropen verstoort, wilde haer niet meer menschen laten blijven, maer veranderde haer soo datse noch yet na de menschen geleken, en Apen wordende, benam haer mede de spraeck, om datse niemant daer mede meer souden bedriegen.

Plinius lib. 11. cap. 14. De Apen komen het Menschelijck gestaltenisse van aensicht seer na met Neus en oozen/ en hoewel andere vierhoetige Dieren de onderste ooghbraeuwen mangelen / soo sietmen dat de Apen oogen onder en boven met dunne Oogh-leden beschermt zijn. Dooz aen de Bozst hebben sy twee tepeltjes wyatten. Ock armen en beenen/ dewelcke sy uytstrecken/ en weder na haer trecken konnen / in aller manieren en gestaltenisse gelijck een Mensch.

Haer handen zijn met vingeren/nagelen en eenen middelsten langen vinger geciert gelijck Menschen handen / alleen datse wat rouwer/grower en wilder sien: aen de voeten is een weynig onderscheyts/tusschen haer ende Menschen: want haer voeten zijn hast een blacke uytgestreckte hant gelijck. Sy hebben duymen en knenkelen aen hare vingeren gelijck een Mensch. Dan binnen in het lijf zijnse ock den Mensche schier gants gelijck formigh.

Men

MEn Vindt oock Bavianen wiens Hoofden en Neusen langer zijn als de Apen, sy zjjn grooter van gestalt, hebben op hare achterste Billen twe groote kale schone Hemels-blaeuwe placken, gaen veeltijds op de twee achterste voeten, sy konnen (beyde de handen vol hebben) te-gen een recht staende stok op loopen, zijn heel geyl, en souden een Vrouw-mensch alleen krijgende, wel verkrachten.

Lib. 7. cap. 2. Inde Indiaensche Geberghte / tegen den opganck der Sonnen in de Landtschappen der Cadaduler/ worden Dieren gevonden die noemt men Satyros/ dat is/ Geyt-mannekens ofte Geyt-apen/ die zijn van een sonderlinge snelligheyt / sy gaen op vier voeten / somtijdts oock op twee voeten / gheljjck een Mensch/ sy en zijn de Menschen niet seer ongeljjck/ hoewel dat se anders seer vlugt zijn/ en oock soo gerasch / dat se niet lichtelijck achterhaelt ofte gevangen konnen worden / het en zy dan datse van onderdom ofte kranckheydt soo traegh worden / datse het niet konnen ontloopen.

D. Forrer ex Hieronymo de Pauli Erimitæ vita: Hieronymus schrijft / hoe dat den Heyligen Cluysenaer S. Anthonius / op een tijdt tusschen het Gebergh̃te een kleyn Mannekes

kleen ontmoet is/met een kromme Neus/en een spits voorlijfoft/van/'t middel af/tot de voeten toe/wast gestelt gelijk een Geyt. S. Antonis nam den Schilt des Geloofs / en den Helm der hoop aen/en liet sich als een sterck geestelijck Krijghsman niet verschricken/ofte verbaert maken. Maer dat Dier en dede hem niet te kort / dat het brocht hem eenige Dadel-steenen / voor pronpand / en socht vrundtschap met hem te maecken. S. Anthonius stont stil / en vraeghde dat dier/wat ofte van waer het quam. Het dier antwoorde / Ick ben oock sterffelijck en een inwoonder van dese ruyge Wilderniſſe. Die sotte afgodiſche Heydenen hebben sich tot noch toe bedrieghen laten, dat sy ons voor Goden ghehouden hebben, die wy doch niet en zijn, ofte daer oock niet voor gheacht en begheeren te wesen. Nu ben ick van den mynen uytgheschickt en tot u ghesonden, dat ick u soude aenspreecken en u bidden, dat ghy den alghemeynen Godt voor ons sout aenroepen, want wy weten en zijn eygentlijck bericht, dat hy tot behoudeniſſe der gantscher Wereld in 't vleesch ghekomen is. Als dit Dier sulcke woorden gesproken hadde / soo liep het terstont van hem wegh / gelijck oft vleugels gehadt hadde. Om dat dit niet voor een fabel geacht / en als ongelooflick gehouden soude worden/ so is dat voor gewis het waer teycken/ datter een van soo se Dieren in Apen gestaltenisse levendigh tot den Keyser Constantino in de Stadt Alexandria/die nu Scandaria ghenoemt wort / ghebrocht is / en daer openlijck in de Schouw-plaets getoont/ en als dit Dier korts daer nae storf / wierden 't doode lichaem gesouten en het ingewandt uytgedaen / op dat het in de hette niet verrupten en soude / en worde soo na den Keyser tot Antiochien gevoert om te besien.

Melanthon in locis Manlii: Ick en soude het niet gelooven datter Satyri in de Werelt waren/indien dat de dagelijckſche ervaringe sulcx niet met en brochte. Doen Sylle uyt den krijg (die hy tegen den Koning Mithridatem gevoert hadde) weder te Romen quam/om dat Marij/terwijle de beste en dapperste Raets heeren te Romen hadde doen ombrengen / so worden op den wegh eenen Satyr by hem gebrocht / de welcke de meestendeel een Menschen gestaltenisse hadde/ men hiet het spreken / maer het murmelde binnen

nen's monts dat het niemant verstaen en konde/en ick houde het daer voor dat het een Spoock ofte den Duyvel selver geweest is / want het heeft willen aenwijsen/ wat Spilla voor Borgers binnen Roomen binden soude. Maer daer zijn Satyri/ Wout-dieren met vier voeten/en hebben gelijckewel Menschelijcke gestaltenis. Men seyt/dat noch voor weynigh Jaren Philippus den Koning van Hispanien/ den Soon van Keyser Karel den vijfsten / twee Satyros met sich geboert heeft/die gants ruygh waren/ gelijck wilde Dieren/ ende Menschen seer gelijck / sy murmelden altijt so duyster datmense niet verstaen en konde/dese hebben sonder twijffel wat beduyt. In de Hystoria des heyligen Ambrosij staet oock/ hoe dat hem twee Satyri zijn verscheenen / maer ick achte dat het Duyvels geweest zijn.

Van eenen Indiaenschen Satyr.

d' Heer

D'Heer Nicolaes Tulp, voortreffelijck Doctor in

de Medicijnen tot Amsterdam, verhaelt van een Indiaensche Satyr, in sijne Observatien op het alderlest aldus:

BY onse tydt is uyt Angola ghebracht een Indiaensche Satyr de welcke aen sijn Hoogheyt den Prince van Orangien, Fredrick Hendrick wierdt gheschoncken. Wiens afbeeldinghen alhier naer het leven vertoont wordt.

Desen viervoetigen Satyr een menschseer gelyck wesende, is by d'Indianen genoemt, Oran-Outang, oft een wiltmensche, was van lenghte een drie-jarigh, en van dickte een ses-jarigh kindt ghelyck, 't lijf vet noch mager, maer vierschotigh, seer wacker en gaeuw, en van so dicht gevoeghde leden en groote musculen, dat het meest al konde doen, wat het wilde, van vooren over al kael, van achteren vol swart hayr, het aensicht ruygh, en als van een tandeloos out wijf, met een ingedruckte breede ofte platte neuse.

Het had ooren gelyck een mensch, de borst (zynde een wijfken) met twee verheven mammen, de buyck hadde wat dieper ingaende navel, de boven en onder leden den mensche soo gelyck als het eene ey het ander. Den ellenboogh hadde haer vereyschte t'samen voeginge. De handen perfecte vingheren, de duym rechte menschelycke ghedaente; voorts de onderleden hare braeyen, en de voeten natuurlycke hielen.

Door welcke dit geschickte en fatsoenlyck wesen konde het recht over eynde gaen, en lichtelijck een redelyck swaer gewicht heffen en dragen: Als het dronck nam het met de eene hant het oor van de kan, en met d'ander lichte het de selve op: ghedroncken hebbende, wiste het bescheydelyck de mondt en de lippen af te vegen als een manierlyck mensche, het was so behendig int slapen gaen, dat het sijn hooft hooger, en als op een kussen leyde, 't lichaem so bequaem deckende als of 'er een sacht en teer mensch gelegen hadde.

Den Koning van Sambaces, heeft aen mijn Buurman Samuel Blommert vertelt, dat dese Satirs; in sonderheyt dat mannekens zijn, in 't Eylant Borneo soo stout en kloeck-moedigh zijn, en soo stercke musculen en spieren hebben, dat sy wel tegen ghewapende mannen dorsten aengaen, als oock tegens Vrousperssoonen: die sy somtijts met hittige tocht ontschaeckende, verkrachten: welcker geylheyt tot de Vrouwen haer met de oude wulpsche Satyrs gheseen is, soo dat de Indiaensche vrouwen de Bosschagien, daer

dese

dese onbeschaemde beesten sich onthouwen, als de pest vlieden.

Gelijck dit waerachtelick van desen Satyr geseydt wordt, soo en isser niet waerschynelijcker dan dat tot nabootsing van desen versiert is, den Satyr der ouden, die Plinius willende beschrijven, seyt duydelyck, datter is een viervoetigh Gedierte in de geberghten van West Indien, zijnde seer snel, hebbende een menschelyck wesen; maer Bocxvoeten, en 't heele lijf over ruygh, sonder menschelycke manieren, levende in de holen der Bosschen, en van de menschen weghloopende. 8. Boeck 3, Cap.

Dese teyckenen, hoewel datse van den Satyr van Sinte Ieronymus veschillende zijn, echter komense over een met de verzieringen der Poëten. Het was, seydt hy, een mensche pladt ingedruckt van neus, het voorhooft met hoornen, het uytterste des Lichaems eyndighde in Bockx-voeten, dese gedaente de Dichters klaerder willende beschryven, noemen hare Satyrs wulpsch, onbeschamt, van twee gedaenten, met hoorns, en veeltijdts dartele ofte geyle Goden der Bosschagien: Welcke der Ouden by-namen, so wy die met de waerheyt vergelijcken sullen, bekennen dat sy niet t'eenemael gedwaelt en hebben, dewyle dit onkuysche Gedierte wordt ghevonden in de West-Indische geberghten, soeckende woeste Wildernissen, van de menschen vliedende, zynde een geyl en ruygh viervoetigh beest, hebbende een menschelyck wesen met een ingedruckte en platte neuse, de voeten sonder klaeuwen, het voorhooft geen Geytenhoornen, mochte het lyf over al vol hayrs zijnde; maer alleen het hooft, de schouderen en den rugg'. De rest van 't lichaem gladt ofte kael wesende. De ooren niet steyl op gaende, dat qualick van Horatio verdicht is, maer om-ghekronckelde en met een woordt ghelijck als menschen ooren. Besluyten dan, ofte daer wordt in de natuur geen Satyr gevonden, ofte soo daer een is, 't sal buyten twyffel dit beest wesen; Om welcken wel te beschryven, Plinius sijn best heeft ghedaen, maer dat den seer vlytighen man niet ghekunnen heeft, zyn moghelick in de weegh gheweest aen de een zijde de diepsinnige verlierselen der Dichters, zoo seer onder de belooverende bewimpelingen schuylende, dat hy, ick weet niet wien, wel soude bedrieghen; Aen d'ander zijde de vreemde volcken zijnde van daer soo verre af-gelegen, dat hy genootsaeckt is geweest door ander lieden nae-spooringen, liever te gheloovven, als sorghvuldelijcken het selvighe te onderscocken, volghens de natuure der dinghen die door andere vertelt worden, en by-na van allen aenghenomen en ghelooft zijn.

Het welcke, so yemant geen geloove geven en wil, raeckt lichtelijck op de tongh der achterklappers, en mẽ heeft in minder achtingh de Hiſtorien, de welcke verſchillen van het gene alreede van andere voor waerheyt aengenomen en oock gelooft is, hoedanige ongelijck eertijdts ſchynt getreft te hebben Herodotus, die anderſins een ſeer goet Schryver is gheweeſt; Derhalven heeft Plinius ſo veel hem moghelijck was, ſulcke duyſterniſſen de beſte en ſterckſte dingen in het licht gebracht, en ſich bevlytight zynen Satyr na de waerheyt dien Nakomelingen mede te deelen, doch men heeft zich van het gerucht moeten dienen, want men niet lichtelijck wycken moet van een oude meyninge nochte van de verdichte Fabulen der Poeten, welcker dicke en duyſtere bewimpelingh deſen onſen Indiaenſchen Satyr komt verlichten.

Het vijf-en-vijftighſte Capittel.

Van Haſen en Konijnen.

DEr Haſen geſlacht zijn veel en menigerley/op de hooge ſpitſen der Alpen/in het Italiaenſche gheberghte vindtmen ſneeu witte Haſen/deſe ſouden des winters de ſneeu voor haer dagelicx ſpijſe gebruyckē/en haer daer geheel mede behelpē/maer tegen den Somer als de ſneeu van 't gheberghte afgaet/ſo verandert haer verwe/en worden wat roodachtig ofte bruyn/gelijck andere gemeyne Haſen.

In de Noorderſche Landen zyn de Haſen des winters mede grys, en des Somers zijnſe van verwe als in Nederlant.

De Haſen konnen wel tegen ſeer grooten koude.

Onder 't geſlacht der Haſen hoorden oock die Dieren/die men in Hiſpanien Cuniculi/oft Conijnen noemt: deſe geven ontallijcke veel jongen / de welcke in de Baleariſche Eylanden met groote hoopen alle de bruchten af eten / alſoo datſe een groote deurte in't lant maken.

Albertus: De Conijnen zijn ſo vreeſachtigh / datſe wel een gantſch lant verlaten / alſſer veel perijckels te verwachten is/en alſſer een of twee een ander wooninge gaen ſoecken/ ſoo ſtrijcken haer alle de andere met groote hoopen na.

De jonghe Konijnen die uyt des Moeders lijf geſneden worden/ofte terſtont na datſe gheworpe zijn gevangen worden en dan gebraden/dat hout men voor groote leckernij.

Het is ghelwijs dat de Inwoonders van de Baleariſche Eylanden/ op eenen tijt eenen grooten hoop Krijghsvolcks

van

van den Keyser Augusto begeert hadden / om de menichte der Konijnen te verdrijven. En sy houden de Iltis / met de welcke sy de Konijnen vangen / in grooter eeren. Dese Dieren laetense loopen in der Konijnen hollen / de welcke sy veele in het Aertrijck hebben / waer na sy dien naem in latijnsche sprake gekregen hebben / so worden dan de Konijnen van den Iltis uyt hare hollen gedreven / en in stricken gejaeght.

D. Forrer: Het is een lichten arbeyt en seer genenchelijck / de Konijnen te vangen / want tot hare jacht gebruykt men sommighe Dieren insonderheyt het Dier Iltis / dese worden van de Jagers tam gemaeckt / en men overtrektse met een kapken van Leer ghemaeckt / voor het bijten der Conijnen / en men hangtse een belle aen den hals / en laetse also in der Conijnen hollen loopen / de welcke dan van de Jaghers met stricken ende Garens beset zijn / dan drijft den Iltis de Conijnen uyt / de welke dan in het Garen loopen / dan staen die Jagers daer gereet en slaense doodt.

Dit Dier Iltis noemen wy in Nederlant een Fret, en't heeft by kans 't fatsoen als een Weseltjen.

Archelaus schrijft / de Hasen souden beyderley aert en natuur aen sich hebben / en dat de wijfkens ook sonder de mannekens jongen werpen.

De natuur aller dinghen heeft sich sonderlingh aen desen voort gantsch milt tegen den armen menschen betoont dat sy sulcken onschadelijcken Dier / 't welck so goet is tot ophoudinge des Menschen leven / so vruchtbaer en zaetrijck heeft willen maecken.

Albertus schrijft / het Weseltjen soude met de Hase seer listigh weten te kampen / also dat het met hem geplet of te speelt tot so lange dat hy gantsch luy en moede voort / en als dan het spel schier op zijn beste wil komen / dan grijpt het den Hase by der keelen / en worcht hem also / en ghebruyckt des Hasen vleysch tot zijne spijse. Maer als 't den Hase begint te mercken / en sich op de loop wil gheven / so bat hem het Weseltjen soo hart aen / en verlaet hem niet / tot dat hy moede voort en moet ten lesten blijven liggen.

Elianus: Wanneer de Vos by nacht in des Hasen speur komt / en dat hy vermerckt den Hase niet wijt van daer te wesen / so houd hy synen adem op / en wacht sich dat hy niet en snuyft noch en kucht / gaet also stillekens voort / ende en

laet

laet niet af voor dat hy hem in zijn Leger verrast/ maer wanneer hy hun opdzijft so jaeght hy hem sonder aflaten na/ so lange dat hy hem bellig maeckt/ alsdan verwozght hy hem/ en gebzuyckt zijn vleysch tot zijn spijse.

Alle Vasen (uyt gesondert die gene die Vasipodes genoemt worden) voeden altijt de jongen de eene over de ander/ en so haest alsse jongen gewozpen hebben/ so begtnnen sy al weder andere te winnen. Op eene tijdt dzagen zy jongen in 't lijf die de sommige geharyt zijn / eenige zijn noch heel bloot en kael / also dat het ontfangen/ dzagen en werpen by hun geen tijdt of te maet noch eynde en heeft.

Hegesander en Atheneus: In 't Eylant Astypalea waren in 'tbegin geene Vasen/ daer der nu door Anapheus tlwee gebzocht worden/ so voeden die in kozter tijt veele jongen/ dese vermeerderden sich so onder malkanderen / datter in weynig jarē daer na veel hondert Vasē gevangē zijn gewozden.

Men heeft ook opgebzocht / van Vasen haer kleederen te maken/ maer die haryen zijn in 'taentasten so weeck niet/ gelijckse doen alsse noch op de Vasen staen / en dat om de kozrigheydt wille daeromse ook lichtelijck verstijven.

Plin. lib. 11. cap. 37. De Vasen slapen met open oogen/ gelijck ook sommighe Menschen.

Plutarchus: Den Vaes heeft een goet doch een heel scherp gesicht/ den welcken van stadigh om sien niet moe en wozt/ hy heeft een seer scherp gehoor/ daerom plachten de Egyptenaers een Vase te teyckenen / alsse een scherp gehoor wouden beduyden.

Alle Maenden bzengen de Vasen Jongen / en blindt wozden de jongen geboren.

Een groot Hert hebben de Vasen / gelijck alle andere bzeesachtige Dieren. Om Bzilletten en Tharnen/ als ook in de Cherronesischen landen by Bzopontide vallen Vasen die hebben twee Leverg.

Lib. 29, cap. 20. De doove Vasen souden eer het wozden en aen 't lijf toenemen als de andere/ want die wozden selden ofte langhsaem het.

Albertus schrijft/ de Vaes is een bzeesachtighen vluchtent dier/ dat lichtelijck verschzickt / ja van het ruysschen eenes blars/ hy heeft een groot wilt Hart/ kout bloedt/ daerom hy alleen des nachts op de weyde gaet/ hy wozt selden vet/ ten

zy

zy dat hy ingesloten ofte op een enge plaets gemest wordt/ dan wordt hy lustigh tot eten/ en wordt soo het dat sijne Nieren met het overdeckt worden.

Doch zijn wilde Haesachtige smaeckt/ als men eet/ en kan men 't niet proeven.

Hasen kullen gekoockt / en nuchteren gegeten / soude de pijne der heupen in korten tijdt verdrijven.

Des Hasen mage in Wijn ofte in warm Water / soo een kortse voorhanden is / ingenomen/ stilt den buyck-loop en den bloedt-ganck.

Hasen hayr tot polver gebrandt/ en in honigh ingeslickt/ heelt dat gescheurde en gequetste ingewant.

Hasen mist met honigh gekoockt/ en daer alle daegh een bone groot van ingeslickt / heelt voornamelijcken wel alle gebreken der darmen ofte ingewants.

Hasen-sprongh gedrooght en met wijn ingedroncken/ soude een kostelijcke geproobeerde Medicijn wesen voor den Grint en Steen.

Forrer ex Gesnero: Een kostelijcke geproobeerde Medicijn voor den Steen der Nieren en Blasen: Neemt Hasen bloet met den romp ofte soo andere schrijven/den gantschen Hase/behalven den kop en 't ingewant / alsoo het sch genomen en gebrant in eenen nieuwen wel gelooden pot tot asschen/stotet dan wel kleyn / en doet'et in een reyn schottelken of potjen. Van dit polver geeft den krancken eenen halven lepel met eenen vollen lepel witten wijn in.

Die haer water niet houden konnen/ ofte ook in den slaep des nachts in 't bedde pissen / die salmen de herssenen van den Haes met wijn te drincken geven.

Des Hasen mage met edick gedroncken/heelt den Addere beet/en aller andere fenijnige Dieren steken. Des Hasen mage met wijn in-gedroncken/ is goet tegen het bloedt spouwen/insonderheyt als men het met Myrrhen-wijn in neemt. Met loeuwen wijn in-genomen / verdrijfse dat grimmen en steecken des buycks.

Cap. 10. Als men de jonge kinderen die Perlen in den mondt met gekoockte ofte gebraden Hasen herssenen bestrijckt/ soo sullen de tanden sonder pijne voortkomen.

De ooren van den Haes afgesneden terwijlen dat hy leeft, soude den slaep maken (onder 't hooft geleydt) van eenen die niet slapen en kan.

Cato

Cato schrijft: Hasen-vleesch in de spijse ghenoten / soude eenen zwaren slaperigen kop maken.

Deut. 14. Worden de Hasen/Konijnen/ en Cameelen den kinderen van Israel verboden te eten.

Het ses-en-vijftighste Capittel.

Van Dieren die niet tam noch wilt en zyn.

DE Hasen worden selden recht tam gemaeckt/en gelijckewel en kanmense oock niet heel wilt houden/ gelijk dan sulke dieren vele gevonden worden / die niet recht wilt of tam en konnen geacht zijn / maer van eene middelmatige aert/tusschen beyde naturen / namentlijck onder de Vogelen/Swaelven/ Vyen / en in de Zee de Dolphijn.

Het seven-en-vijftighste Capittel.

Van alderley Muysen en Ratten.

ONder de boven gemelde Dieren hebben sommige ook de Muysen gestelt / de welcke hier en daer in de huysen woonen/ welckers beduydingen van toekomende dingen/niet gheheel te verachten / ofte te lichtveerdigh geacht behoozen te worden.

Doen sy te Lavino de silvere Schilden aenvielen / en die rontsom beknabbelden / worde den krijgh met Marzis daer mede voor gebeelt.

Den Veldt-heer Carbon worden de riemen van zijn schoenen van de Muysen ontstucken geknaeght / terstondt daer na worde hy kranck en stoff.

Munsterus lib. 3. Chronologie. By de Stadt Binghen staet eenen Thoren in den Rijn / die men den Muysen-Thoren noemt/dewelcke den naem heeft bekomen / van dese navolgende geschiedenisse: Anno 914. By tijden des Keysers Otto/wasser eenen Bisschop te Ments Hertoge-naemt/by wiens tijden een groote duurte op stonde/ als hy nu sag vele arme luyden die grooten honger leden/so liet hy der een groot deel in een Schuure by malkanderen komen als nu de arme luyden meynden dat mense wat geven soude/so liet hy de Schuure rontsom sluyten en den brant daer in steken. Verbrande also alle het arme volck / en sprack: Dese ghelijcken de Muysen / want sy en zijn nergens toe nut/dan om het koorn te bederve. Maer Godt liet het niet

ongelwoken / hy geboot de Muysen / datse met hoopen op hem liepen / ende nacht noch dagh met wreden lieten / maer sy stelde haer anders niet aen dan offe hem lebendigh hadden willen op eten. Op het lest vluchte hy op desen Thooren / hopende daer bevrijt te zijn voor de Muysen: Maer hy en mochte Godes oordeel niet ontkomen / want de Muyse zwommen door den Rhijn tot hem aen / en als hy eyndelijck sagh dat het Godts oordeel was / bekende hy zijn misdaet / en storf also onder de Muysen. Soo dit ymandt voor een fabel wil houden / ick en will daerom niet twisten / maer gelijckewel heb ick dit meer dan in een boeck gevonden.

In de Revier der stadt Cyzene vallen vele en menigerley Muysen / sommige hebben vreede koppen / en sommige spitse / eenige zijn over 't gantsche lijf soo ruygh / als de Egels / soo dat haer hayren seer steecken.

Theophrastus schrijft dat de Muysen alle het Volck dat in't Eylant Gyaro woonden / verdreven hebben / en alle het Yser datse hebben konnen vinden / verknabbelt.

Munsterus l. 4. Chronologia schrijft: Als Pompilius / den negenden Coninck van Polen / nae sijns Vaders Pompilij doot in de regering quam / ende dewijl hy noch jonck was so hadde sijns Vaders Broeder het Regiment solange / tot dat hy tot sijne verstandighe Jaeren quam / en een Wijf trouwde / de welcke hem doen so lange ten oozen quelde / en eyndelijck daer toe brochte / dat hy alle sijns Vaders Broederen liet verghehen / der welcker twintigh waren / alle dappere Mannen / doch ongetrouwt / het welck Godt oock niet ongewroken heeft willen laten / maer heeft toeghelaten / dat hy / en sijn Huysvrou met de kinderen van de Muysen souden gegeten worden / want als hy op eenen tijdt / een groote maeltijt hadde laten toestellen / en sy op het alderbrolijckste waren / so quamen de Muysen op de Tafel met gantsche hoopen / en vielen hem en de sijnen so verwoedt en ontsinnigh aen te bijten / datter genen raet toe en was / wat teghenweer dat de Dienaers en al het Volck oock deden. Men maeckte een groot vuur rondtom Pompilium / met sijne Huysvrou en kinderen / maer ten holp al niet / de Muysen liepen door het vuur / eenige sprongen daer over / en beten den moordadigen Koninck gestadigh sonder ophouden Als dit nu alles niet helpen en wilde / so vluchten sy van het

een Element tot het ander/ende verlieten den Aerthodem
en begaven sich met een Schip in de Zee/maer dat en hol
oock niet: want de Muysen vielen met menighten in he
water en zwommen tot het Schip aen/ende door-beten he
soo dat de Schip-lieden sorghden dat het Schip sincken
soude/ daerom voerdense het Schip aen het Landt/ dae
quamen doen noch veel meer Muysen tot de voorgaende
en grepen Pompilius met Wijf en kinderen aen.

Als sijne Dienaers dat sagen/ weercken sy alle van hem
en lieten hem onder de Muysen steecken/ ende als Pompi
lius vluchte met de sijnen op eenen Tooren soo volghden sy
hem terstondt na en aten hem met Wijf en Kinderen/ e
alsoo quam een grouwelijcke straf voor eenen wreefselijcken
mordt. Daer aen kan men sien/ dat ter genen raedt noch
gelveldt en helpt tegen Godt den Heere/ terwijl dese klei
ne onweerbare Muysen sulcken Coninck met den sijnen
hebben dorven aengrijpen en vernielen/ gelijck oock de
Muysen den Coninck Arnolphum dooden/ en sijn gantsch
lijf tot de beenderen op aten en verteerden.

Den voorgemelden Theophrastus schrijft/ dat dese Dieren
by de volckeren Chalybis/ van natuuren daer toe geneegen
zijn/ dat se het yser by de smeden verbijten/ en het gelt ooch
vlijtigh nae speuren/ en etent als sy het konnen bekomen/
daerom plechtmense in de Landen op te snijden/ en kregen
het gestoten Goudt meest by haer/ tot het welcke sy soo ge-
neyght zijn/ gelijck als offe van naturen eenen sonderlin-
gen grooten lust hadden te steelen.

Het soude een sonderlingh goet teycken zijn/ wanneer de
Muysen sneeuwitte jongen worpen.

Dat gepiep ofte gelupt van de spitse Hasel-muys bedupt
niet goedts/ daer van soude men veel exempelen uyt de Hi-
storien konnen by brengen.

Lodowicus Romanus: In Calleeuten hangen de luyden
de Muysen op/en braedense aen der Sonne/en gebruycken-
se voor hare spijse.

Forrer ex Gesnero: Sommige Vetten der Gemeynen
hebben hier voortijdts verboden de Fleer-muysen te eten/
maer nu zijnse een deel Italiaenders haer beste en oock de
gemeynste spijse/ sy soutense in/ en seggen 't is soet en bet
gelijck Swijne vleesch.

De

De Joden waren de Muysen / desgelijcks Fleer-muysen/oock de Wesel en Padden verboden/en soo wie die aenroerden/ soude onreyn zijn tot den Avont/ Levit. 11.

Epiphanus Tom.1.lib.2. De Fleer-muysen leggen des Winters in holle boomen/en krijgen daer seer veel jongē/dewelcke van d'Adders seer hestig nagespeurt worden/en alsse die vinden/zo eter den Adder zo veele als hyder mach/de andere bijt hy de oogen uyt/ en draegtse spijse toe/ en laetse zoo vet worden/ totter tijt dat hy eens weder honger heeft. Wanneer de Jagers nu sulcke nesten vinden/ en gebruycken die blindē jongē in haer spijse/so worden sy der oock af vergiftigt.

De Grevel ofte Velt-muysen konnen wel onder de halve wilde Dieren geteelt worden/ Fulvius Hirpius die de Viergaerden der wilde Swijnen by ons in Italiē eerst op brochte/die yielder veel die hy voede in kasten en baten/aen die sag men somwijlen wondere dingen alsse sich met malkanderen wilden vermengen/ die van eenen aert en uyt een wout gekomen waren / en alsser een ander by liep / die over eenen berg ofte water geballen was/en met haer rammelen wilde/dan viel den gantschen hoop daer op en beten dien doot.

De oude Muysen / ofte de gene die om onvermogenthey halven sich selver niet langer en konnē generen/ofte om spijse uytloopen/die voeden sy met sonderlinge neerstigheyt. Sy volepnden meest haren ouder met de winter/want 't winters verkruppen sy sich ook/en rusten gelijk het Weseltjen.

Plin lib. 10. cap. 95. Geen Dier en voet soo veel jongen als de Muys / dewelcke niet van klimmen / maer alleen van het lecken hares medegesels dragende wordt.

Aristoteles schrijft van een Muys / die soude hondert en twintigh jongen voort gebracht hebben/ook datter eenige uyt des moeders lijf ghesneden zijn / die selfs al jongen in het lijf hadden / etrelijcke seggen sy souden van 't lecken des zouts van selfs jongen dragen/ dewijlse dan so bruchtbaer van haer selfs zijn/so en derf niemandt verwonderen waer dat sulcke menighte van velt-muysen herkomen / die somwijlen gantsche blacke Velden / ja somtijdts de bruchten van een gantsch landt af eten / maer dat en is noch van niemandt niet eygentlijck erbaren ghewordē / waer sulcken grooten menighte in soo korten tijt weder kan verdwijnen/ want men vindter niet veel op de Velden doodt /

oock en soude men niemant konnen voorbrengen / die metter waerheyt soude konnen betuygen/ dat hy des Winters eene Muys uytter aerden gegraben hadde.

1.Sam.5.6. Als de Philistijnen de Arcke des Verbonts de kinderen van Israel af-genomen hadden / en dieselve in haer Lant voerden / worden se van God de Heere met Speenen / aen hare heymelijcke plaetsen / en de muysen wiessen met groote hoopen op 't Landt / de welcke noch bruchten ofte Boomen verschoonden. Ten laetsten hebben sy (door raedt van hare Priesters ende Waersseggers) de Arcke des Verbonts wederom gesondē/met eenen Schult offer van vijf gulden Speenen/en vijf gulden Muysen/na den getal der vijf Voysten der Philistijnen.

Int Eylandt Troade namen de Muysen also de overhant/datse alle de inwoonders des landts verdreven.

De Muysen wassen oock uyt een groote hitte en droogte des Somers / en of die schoon sterven / soo wassen doch kleyne wormkens in hare koppen/ die versetten sy/en worden in korten tijdt tot Muysen.

In Egypten hebben de Muysen harde ruyghe hayr en/ ghelijck by ons de Eghels / en sy gaen recht op hare twee achterste voeten / ghelijck de Murmeldieren op de hooghe Alpen in Italien.

Lib.8.cap.28. Alsser een out gebouw in vallen will / soo maken sich de Muysen daer te voren van daen.

Elianus: Dat de muysen en Weseltjens der huysen val te voren konnen mercken/en sich oock by tijts weten wech te maken / dat heeftmen oogenschijnelick in de Stadt Ylice ghesien / want als die Borghers seer tyrannigh met hare nabuuren de Ionibus handelden/en haerder eenige op hare Outaren slachten en ombrochten / soo worde hare straffe voor henen aenghewesen / en eenighsins voorgebeeldt / indien sy daer op hadden willen ofte konnen mercken / want vijf daghen te voren eer de Stadt door eene Aerdtbevinge en ongestuymigheydt des grooten onweders omghekeert worde / so trocken de Muysen/ Weseltjens/ Slangen / en eenige andere kleyne Dieren met gantsche hoopen / in het aensien van alle Menschen / by helle Sonneschijn uyt der Stadt. De Borgers sagen wel met groote verwonderinghe toe / maer om datse sich op der Dieren natuurlijcke voor-

voorsichtigheydt niet en verstaenden / quamense alle ghelijck om het leven / met al dat in de Stadt was / oock verghingender thien Schepen door dat selve ontweder / die kortst van Lacedemone daer eerst aengekomen waren.

Lib. 21. cap. 21. Alants wortel gestooten / en de Muysen voorgeworpen / soudense in korten tijdt alle verdrijven.

Lib. 22, cap. 18. De witte Everwortel / ofte Caralino kleyn gestooten / met water en oly ghemenght / en also alle de hoecken des huys door gesetter / datse die krijgen / soo haest alsse dan dat in 't lijf hebben / treckt het haer de darmen terstont soo in malkanderen / datse moeten sterven indien datse niet by het water konnen komen / datse sich met het drincken weder helpen.

Lib. 18. cap. 17. Alsmen een Weseltjen en een Kat tot Asschen verbrant / ende plaets met sulcke asschen bestroyt / sal de Muysen vluchtigh maken / en sy en sullen oock niet lichtelijck daer weder komen.

Lib. 22. cap. 22. Dat kruyt Simus verdrijft de Muysen / en alsmen haer sluypgaten daer mede stopt / moeten sy sterven.

Wat met polver van lange Grucken bestroyt wort / dat en roeren de Muysen niet aen. De Muysen hebben groote herten en haerder sommige en souden geen Gal hebben.

Als de Veltmuysen van de slangen gebeten zijn / so ghenieten sy dat kruyt of Chrondzillon / daer van genesense.

Een Muys is een onleersaem dom Dier.

Elianus: Als een Muys ofte twee in eenigh dinck valt daer water in is / so sullen de andere die daer by zijn haer den start bieden / de welcke sy dan in den mont vatten en trecken malkanderen also daer uyt.

Lib. 16. cap. 6. Geen spijse en is de houtmuysen soo aengenaem / als de Eyckelen en Beucken / de welcke sy met sonderlinge lust afbijten en verknabbelen.

Lib. 30. cap. 6. Wanneer yemandt bloet spout / ofte manghel aen de Longhe heeft / soo sal hy een af-ghestroopte Muys / in oly en zout koocken / en die also met ander spijse innemen.

Lib. 29. cap. 4. Een levendige Muys opgesneden / en die alsoo warm over de slangen beet gelept ofte Schorpioenen steeck / sal 't fenijn terstont dempen.

Cap.6. De Veldt-muys tot asschen gebraut/en met honig over de ogen geleyt/verdrijft de duysterheyt/en maeckt een klaer gesicht. Dese assche met Honig ofte Roosen-edick in de oozen gedroopt/ beneemt alle pijne der oozen.

Lib.31.cap.15. Een gebraden Muys onder andere spijse de jonge kinderen ingegeven/beneemt haer het bedt te bepissen.

Lib.22.cap.6. Varro schrijft/ Muysen-dreck sal de uytgevallen haren weder doen wassen / en de schubben des hoofts verdrijven. Wie noot van den steen heeft/ soude den navel met muysen stront besmeeren.

Lib.25. cap.13. Den roock van Eiben-hout gemaeckt/ doodet de muysen/ insgelijcks den roock van Wolf-kruydt gemaeckt.

De Ratte is mede een heel schadelyck gedrocht, sy zyn meer als twee-mael so groot als de Muysen, en hebben lange staerten, die min of meer fenynigh zouden zyn; de Ratten houden haer veel in de Koorn schuren en Solders. Linschoten seydt, datter veel Ratten in Oost-Indien zijn, en sommige so groot als Braet-varckens, daer de Katten haer niet tegen durven setten, sy graven wel heele huysen om verre; noch (seyt hy) zijnder kleyne Ratten, rosachtigh van hayr, die ruycken altijdt na Muskeljaet.

Desen Muskeljaet Rat, Mussacus genaemt, vintmen oock in Virginia, is van gedaente als een Waterkat.

In Hollant, Vriesland, en andere leege Landen, zijn Ratten die haer in't Water houden, dese noemtmen Water-Ratten, sy konnen swemmen, maer worden veeltijts van de groote Snoecken in-geslock.

Het acht-en-vijftighste Capittel.

Van Katten, Weseltjes, Bonsinghs, Mollen, Vorsschen en Vossen.

DE Muysen en Ratten, en hebben gheen grooter vyant als de Kat, die op sommighe plaetsen oock Muys-hond ghenoemt wort; als dese de Ratten of Muysen kan betrappen, so doot hyse. De Muysen eet hy met huyt en hayr op. Het is een hardt en taey beest, krapt vinnig met sijn nagelen, de welcke het (met ymant speelende) kan inhouden, so datmense niet en voelt; maer quaedt wordende, steeckt het die uyt, en krabt soo vinnigh oft met Messen gesneden was.

Daer zyn oock Katten die wilt zyn, in Turckyen hebbense een beest datse in haer Huysen laten loopen, dit wort genaemt Genette,

is

is de Kat seer gel; in wat grooter als a: maer is met stippelen ghestippelt, ende het Hoot is heel spits als een Wint-hondt. De beste Katten komen uyt Cypres, dese zyn groot, en schoon gheteyckent, maer men siet dat dien aert in Nederlandt; veel en schoon wordt voort-gheteelt.

De beste wilde Katten vintmen in Moscovien, wiens Vellen seer sterck en warm zyn, om Kleederen mede te voederen.

Van de Weseltjes.

Procopius. Dat Godt de Joden verboodt het vleesch van een Weseltjen te eten/daer mede woude hy haer by gelyckenisse te kennen geven/ dat se niet en souden van eenen opsettigen/ roobersschen/ en daer toe vreesachtigen herte en gemoets zyn/ gelyck der Weseltjens aert en natuur is.

De Weseltjens zyn schadelyck voor de Hoenderen, End-vogels; Duyven, en dierghelijcke; want sy graven, byten en kruypen in hare hocken, en suypen de Eyeren uyt; en zynder jongen die het niet ontloopen of ontvlieghen konnen, die etense op; zy zyn wat grooter als Eeckhoorns, langh van lijf, kordt van beenen; langh hayr, tusschen geel en wit, en hebben zeer scharpe tanden.

Den Bonsingh is van 't gheslacht der Wesels, Kilianus maeckt daer gheen onderscheydt tusschen. Plinius in het 29. Boeck 4. Capittel seydt, de Mustelæ (dit zyn de Wesels)

zyn van tweederley aert, eenige tot asschen gebrander zyn dan d'andre, en worden van de Grieckenmaktis genaemt, den Bonsingh geeft een leelyke stanck van sich, waer uyt het spreeck-woort komt, Hy stinckt als een Bonsingh, in 't voorgaende 21. Cap. seyt Plinius, dat door den reuck des Wesels den Basiliskus sterft.

Ovidius meent dat de Wesels uyt haer mondt baren: Hy seydt, Alcmena in barens-noot zijnde, en de Godinne der geboorten, Lucina, haer dat belettende, wiert van Alcmenas Dienstmaeght, genaemt Galantis, bedrogen, die haer seyde dat Alcmena al verlost was. Lucina hier door opstaende, gheraeckte Alcmena aen 't baren: als doen de Godinne van Galantis bespot zijnde, de de haer veranderen in een Wesel; en om dat zy Alcmena met haer leugenachtige mondt aen het baren gheholpen hadde, gaf haer tot een straffe, dat zy oock haer jongen door haer mondt soude baren.

De Wesels vangen en eten oock Muysen, en daer zijn sommighe die des Winters van verwe veranderen, en worden wit, met eenige bruyne lange hayren, haer vel is dan seer schoon, dat zy oock heel net wachten van alle vuyligheyt; aldus verandert zijnde, worden zy ghenoemt Armijntjes of Armelijnen. Gesnerus, dese schrijft oock dat des Wesels beet vergiftigh is.

Van de Mollen

Mol

DE Mollen zijn wat grooter als een Muys, swartachtigh van verwe, haer vel is seer sacht, sy zijn blindt, maer scherp van gehoor; zy wroeten altijt onder d'aerde, en komen selden uyt; haer pooten zijn versien met lange nagelkens, daer mede zy d'aerde los graven: 't voorste van haer hooft is gelijck dat van een Verken, waer mede zy d'Aerde (eerst met hare pooten opgegraven zijnde) om hooge smijten, om voor hem ruymte te maken.

Van de Molle Vellen, levendig afgevilt, maecktmen borstlappen, voor die geene die met teeringh, benaude Borst, korten Adem, kuch en hoest gequelt worden.

Wanneer men Mollen neemt die aen den Bergh Ozchomeno vallen/en daer dat gantse lant doorwoelen/en brengtse in Labadiam/in het Land Beotica/en setse daer neder/so sult ghy wonder sien hoe datse den Aertbodem vlieden/en willen daer niet in kruypen. Ick hebbe gesien by rijcke lupden datse Vekens op de bedden in de Karaers hadden/die van klare Molle vellen gemaeckt waren/daeruyt ick konde sien den hooghmoet en pracht die de lupden bedrijven/met eenigh dinck datse hoogh weerderen willen/het is dan wat van weerden ofte niet: Want dese dingen die van sulke leelijcke onreyne verachtelijcke Dieren komen/ die van de natuur in der aerden verstooten en met eeuwige blintheyt gestraft zijn: dunckt my niet weerdigh met haer Vellen te pronncken.

Van de Kickvorschen.

De Vorschen of Kickvorschen houden. hun soo wel op het lant als in 't Water, in Hollant, Vriesland, en leege waterachtige Poelen en Slooten vindtmense meest, hoese gedeelt en geboren worden in 't water-kroos, kan men in het Voor-jaer sien, ook wort 't selve in het volgende vijfde boeck van de Vischen, beschreven.

In Italien en Vranckrijck, maecktmen groote leckerny van de kick-vorschen, in dese Landen vangtmense met een draet daer een Vishoeck aen vast is daer men dan een root lapken of yet anders aen doet, 't selve beweegende voor haer hoost, dat meest boven het water is, sommighe schietense ook met lange boogen, daer de pylen aen vast blyven. De achterste billen en beenen worden alleen gegeten, en van 't voorste Lijf afgesneden, dat wech gesmeten wort; dit achterste deel villense, en kooken 't gaer met water, en een weynig zout, dan fruytense 't in de pan met bruyne boter, het smaeckt als Vincken

of Leewerken, die alſo oock toeghemaeckt zyn, de gras groene zyn de beſte, de grauwe en vale wort niet veel om gegeven. In Auguſto en September zyn ſe bequaemſt om te eten, zy zwemmen als een menſch, op't lant ſpringenſe verre door haer lange beenen.

Omtrent Cyzene vindt men ſtomme Vozſſchen/maer die men uyt de naeſte plaetſen daer henen bzenght/ die maecken veel geruchts met quacken / en ſy voeden daer oock Jongen die niet en quacken / en met gerucht te maecken haer volgen. In het Eylant Serſipho vint men noch huyden op ten dagh Vozſſchen/ die op haren bodem altijt ſtil zwijgen/doch als menſe op een ander plaets bzenght/ſo beginnenſe te roepen en te quacken/ en van deſe aert zijn oock de gene die in de wateren Sicendo in Theſſalien vallen.

Exod. 8. Als Pharao de Kinderen van Iſrael niet en woude uyt Egypten-landt laten wegh reyſen/ na Moyſe en Arons begeeren / ſo liet de Heere ſo veel Vozſſchen uyt het water op komen/ die het gantſche lant bedeckten/ dat het alderwegens in de huyſen / kamers / en op de bedden krijlwelde van Vozſchen/ oock kropenſe op Pharao enſijne Knechten en op alle Menſchen. Apo. 16. wozden de vzie oureyne Geeſten/die uyt des Vzaecken mupl komen / by de Vozſſchen vergeleken.

Van de Voſſen.

De Vos is een ſchalck en liſtigh dier, om Hoenderen, Ganſen, Endvogels, Duyven, en dierghelycke, te betrappen, deſe halen zy wel dicht voor de Boeren-huyſen wech; de Viſſchen weten ſy met haren ſtaert te vangen, die ſy in't water ſteken, en als ſy voelen dat de Viſſchen daer aen byten, halen ſy die haeſtigh op, waer aen ſy blyven hangen. Haſen en Konynen veynſen ſy mede te ſpeelen, en haer ſchoonſte ſiende, byten ſy die doodt en etenſe; Sy gaen op de rugh of zyde liggen als offe doot waren, en weten haer azem in te houden; als dan de Voghelen komen op haer lijf ſitten, ſoo zynſe ſtracks gevat en gegeten: zy zyn van verſcheyden groote gelyck de Honden die zy oock wel gelycken, uytgenomen den ſtaert, die is heel ruygh en dick van hayr; zy zyn van verwe licht root, ghelyck ſommige Honden, doch langer, ruyger, en dicker van hayr; Haro vellen worden veel in kleederen gevoedert.

Wanneer zy van de Honden benart worden, bepiſſenſe hare ſtaerten, en quiſpelen de Honden daer mede in de ooghen, die daer als blindt van worden, en blyven ſtaen.

Hoe

Hoe zy de dassen hare hoolen af-nemen, de Vloyen weech jagen, en het oor op het Ys leggen, en hooren konnen of het sterck genoegh is, verhaelt Gesnerus in't lange.

Het negen-en-vyftighste Capittel.

Welcke Dieren aen ettelijcke plaetsen niet gevonden en werden.

DIt is om te verwonderen / dat Godt de Natuur niet alleen dit Landt dusdanige / en het ander Lant sulcke Dieren toeghevoeght heeft / maer dat oock in een Lants aert eenige Dieren gevonden worden / die daer by in de by-liggende gelegenthept niet en zyn. Als by exempel / in ons Landt Italia is een Wout genaemt Mezia / daer vintmen aen een plaets de Kell af groote Hasel-Muysen.

De Reyen die in Cilicia vallen / en komen niet over't Gebergte / dat dicht aen Syriē sloot: Noch de Woutezels en komen niet over dē berg die Cappadocia van Celicia afscheydt.

De Hellespontische Herten en treden in geen vreemde Rivieren / en die om Argimussa vallen / die en komen niet over den bergh Elatum / men vint er oock op den bergh die gestipte Oren hebben.

In het Eylandt Paroselene wagen sich de Weseltjens niet over den wegh des Wonders / daerse in woonen.

Alsmen de Hasen in't Eylant Ithacia brenght / en haer aen de oeveren der Zee laet loopen / soo stervense terstont.

In het Eylant Ebuso daer en vintmen geen Conyinen / nochtans vintmender veel / niet wyt van daer in de Baleatische Eylanden.

In ons Lant van Italien vindtmen veel Scheer-muysen / wiens beet seer schadelyck ende vergiftigh is / maer nochtans aen geen zyde het Bartel geberghte / tegen over Genua / en weetmen van sulcke Muysen niet te seggen.

Op den Bergh Olympo in Macedonia en zyn gheene Wolven / noch oock in het Eylandt Candia / oock en vindtmen daer geen Vossen / Beeren ofte andere schadelyke Dieren / uytgesondert de Spin Phalangium. Doch het is noch veel seltsamer van deser Eylanden Natuur / dat men by de Stadt Cydon Herten vindt / en anders nergens meer. In Candia noch Attagent en vint men geen wilde Swyinen / noch oock geen Egels. In Africa en zyn geen wilde Swynen / noch Reyen / ofte Beeren.

Het sestighste Capittel.

Van Dieren, die sommige beschadigen, en andere geen leet en doen.

MEn vind oock Dieren die haer naeste Bywoonders gantsch niet en beschadigen / maer waer dat se een vreemt Mensch konnen aentreffen / die vallense zeer heftigh aen/en laten oock niet af/voor dat se dien om 't leven hebben/ soo het haer mogelijck is. Alsmen by een exempel aen de kleyne Slangen kan sien/die in het Land Carynthe uyt der Aerden wassen / dese en doen de Inwoonders des Landts geen leet/maer tegen de onbekende Volckeren stellen sy sich uytermaten wreesselijck aen.

Melanchthon in locis Manlij, Schrijft van eenen seer treffelijcken rijcken Man/de welcke eenen ouden Vader hadde / die veel arm was / en die sijn broodt niet meer en konde winnen / die hy by hem in 't huys nam / om dat hy sich schaemde sijn Vader te laten gaen bedelen / nochtans en hadde hy hem niet geerne aen sijn Tafel/so gebeurde't op eenen tijt/dat den Soon een gericht van spijse hadde laten opsetten/ so quam sijn ouden Vader na de Tafel gegaen/ den Soon dat siende/ liet dat gericht weder afdragen / tot dat sijn Vader wat gegeten hadde/en van de tafel opstont/doen beval den Soon men soude hem de Schotel met de spijse langen. Maer als de Knecht de schotel op de Tafel wilde-brengen/ was de schotel vol Slangen / 't welck de Knecht sijnen Heer liet sien / en als de Heer doen daer na sagh/ soo schooter eene groote Slange uyt de schotel in sijn Aensicht/ en wont haer selven om sijn Hals / dat haren mont by den sijnen quam / en als hy daer at of dronck / moste hy de Slange eerst uyt sijnen mondt spijsen/en moste die alle sijn leven lanck alsoo aen sijnen Hals dragen / allen ondanckbaren Kinderen (tegen hare Ouders) tot een exempel.

In Syria zijn Slangen/insonderheyt op den Oever van de Rivier Euphrates/die en doen geen Inwoonders enig leet/al ist datse yemant daer af in 't Velt vinden liggen slapen/jae al gebeurt het wel dat een Spzier so onversiens een op 't lijf treet / en hy also van haer gebeten wordt / soo en schadet hem doch niet dat het te beduyden heeft. Daer benevens zijn dese Slangen andere so hatigh datse niet aflaten de vreemde Luyden te verbolgen/ en met haer fenijnige

beten

beten te vergiften / datse met de Spyers soo nabuurlick handelen/ soo en twordense oock van hun niet beschadight/ maer sy latense met weden al het Lant door zweven.

Daer en tegen schrijft Aristoteles, dat de Schorpioenen aen den bergh Latmo in Caria geenen vreemden beschadigen/ waer datse de Inwoonders achterhalen konnen/ die doodense sonder eenige genade.

Num. 21. Leestmen / dat Godt de kinderen van Israel liet plagen van Slangen/ om datse tegen Moyses gemurmureert hadden/ alzo datse van hare beurige beeten veele Menschen storven: Maer als Moyses/ (door het aenhouden van het Volck) voor haer badt zou behal Godt een metalen Slange te maecken / en die op te richten / en soo yemant gebeten was/ en die metalen Slange aensagh / die soude genesen/ 't welck alsoo geschiede.

Het een-en-sestighste Capittel.

Van eenige vreemde Indiaensche viervoetige Dieren.

IOhan de Acosta, beschrijft een zeer vreemt Dier in West-Indien, geliick oock Bellon, die 't selvt gesien te hebben in Turckijen doch aldaer mede gebracht; Het is, seggen sy, so groot als een

middelbaer Varcken, gelijckende het ſelve oock van Kop, van Beenen, Voeten en Snuyt: maer het is met herde Schubben op het Lijf bedeckt, op de maniere als een Pantſer; 't kan ſich geheel te ſamen in malkander trecken, doende de ſchubben overendt ſtaen, als een Engelſijn pennen doet; De ſchelpen of ſchubben, ſeyt Iohan de Laet, zijn ſwart en wit; 't heeft een langen ſtaert, mede gewapent, ſommige zijn ſoo groot als Schapen, ſommighe als Voſſen, oock verſcheelen ſy in hardigheyt van ſchubben, ſy worden daer te Lande gegeten; maer Acoſta en prijſt de ſmaeck van haer vlees niet ſeer. De Indianen noemen't Tatou. De Spanjaerts Armadillo, dat is, gewapent te ſeggen.

Noch verhaelt Acoſta van een Dier, Yguanas genaemt, dat heel goet van ſmaeck is, hoe-wel niet heel vriendelijck in het aenſien, want het is gelijck een ſpaenſche Hagedis, ſommige houden haer op 't Lant, klimmen oock op de Boomen, en ſommige leven in 't Water. Sy hebben onder de kinne een baert, op 't hooft een Kam, by kans gelijck de Hanen, en op de rugh hebbenſe punten gelijck doornen. Ick meene dat Linſchoten dit ſelve Dier noemt Iacare, zijnde ſoo dick als een been, en tamelijck lanck; de kinderen ſpeelen daer mede, en hy gelijckt het by een Krokodil, en ick geloove dat het de ſelve Dieren zijn, die wy Leguana noemen, die veel gedroogt zijnde, in Braſilien alhier gebrocht worden; ick hebber geſien van anderhalf

half, en twee voeten lang, ja sommige zijn 5 voeten en meer langh.

Ian de Laet schrijft, een wonderlik dier in Virginia te zijn dat sy Opassom heeten, 't hooft hebbende als een Varcken, de staert als een Rat, en soo groot als een Kat; onder den buyck heeft het een sack, daer in draeght en voedt het sijn Jongen.

Hans Staden van Hamborgh noemt dit Dier Serwoy, het is soo groot (seyt hy) als een Kat, en graeuwachtigh van hayr, 't heeft een Katte staert, het baert ontrent 5. of 6. Jongen, 't heeft een slip in de buyck, die wel een half span lanck is, binnen in dien slip heeft het noch een vel, want den buyck is hem niet open, in desen slip heeft het conduyten, en alwaer het heenen gaet, draeght het de Jongen in den slip, tusschen de twee vellen. Ick hebse dickwils helpen vangen, ende Jongen uyt den slip genomen. Dit schrijft hy van Brasilien.

In Virginia vint men mede Slangen en diergelijcke Dieren, die in andere Landen periculeus en schadelijck zyn, die zijn alhier sonder vreese, oock worden de Hoenderen of Eyeren noyt aldaer van eenige Dieren beschadight.

Van verscheyden Indiaensche Dieren.

OP een kleyn Eylandeken ontrent Madagascar vonden de Hollandtsche Bootsgesellen een Salmander op een Boom, zijnde twee spannen groot, hebbende een scherpe Muyl, groote ogen, een effenen langen rugge en staert, met vier groote uytgespande scherpe klaeuwen, een vervaerlijck Dier om aensien: Uyt sijn mondt, (seyt Plinius) komt een witachtige zeveringe, die so fenijnig is, dat waer het den mensch aen 't bloote lyf raeckt, al het hayr doet uyt vallen, maeckende een wit en doodt vel, ter plaetsen daer het aen roert.

Op het Eylant Santa Maria kochten de voornoemde Bootsgesellen vande In-woonders twee Beestjens van de groote van een Conijn, hebbende een scherpe Muyl, en knorrende als een Verken, 't lijf was vol scherpe Naelden als de Egels, de voeten heel kort, zijnde een seer vinnig Dier. d'In-woonders vingen dese in zout water, dat tusschen 't voornoemde Eylant en een ander door loopt.

Aen de Zuydt-west-zijde van Madagascar vint men veel Katjes, die van de Tamarinden leven, en sich op de selve Boomen houden, zijn langh van lijf, hebben een scherpe Muyl, korte voeten, en een lange gespickelde staert.

De Rhinocerus of Neus-hoorn, (seyt de selve Voyagie) en, heeft geen Wapenen of Schilden op 't lijf, gelijck men seyt, maer het vel

is he

is hem soo danig gerimpelt dat het alsoo schijnt te wesen, den Hoorn die op syn Neus staet, zou seer goet tegen 't fenijn wesen.

In Sunda is een Beestjen Quil, of Quirpele geheeten, by na soo groot en gefatsoneert, als by ons de Fretten, daermen de Konynen mede uyt hare hoolen jaeght. Dese Beestjens hebben d'Indianen veele in hunne Huysen om tydt-verdryf, als oock om Ratten en Muysen te vangen. Sy zyn uyt de nature doodt vyanden van de Slangen, en waer sy die sien, sullendaer tegen vechten. Om dat sy dickwils van de Slangen gebeten worden, so weten sy sich terstont te genesen met den wortel van Slangen-hout; door het welke sy d'Indianen de kracht van desen wortel hebben aengewesen, die by haer en over al in grooter waerden gehouden wordt.

Linschooten seydt, dat'er in Guinea Olyfanten zijn, wiens tanden 200. pont wegen, waer uit de groote deser dieren is af te meten: hun ooren zyn so groot als de Turcksche Schilden ontrent 6. spannen langh, waer mede sy, als oock met den staert, de vlieghen van 't lyf afkeeren, op ander plaetsen (seydt hy) zyn Olyfanten, die 18. voeten hoogh zijn.

Van d'Indiaensche Slangen.

In Guinea syn groote Slangen van 25. palmen lang, 5. breet, die een Hert konnen verslinden, generen haer so wel op 'tlant als in 't water; als sy sat gegeten zyn, blyven sy als droncken liggen slapen, en worden dan van d'Inwoonders gedoodt en gegeten, die haer vlees leckerder als dat van Hoenderen achten. Hier zyn oock Adderen, die de menschen stekende ofbytende, in 24 uuren doen sterven.

In Virginia vintmen een viervoetighe Slange aldaer ghenoemt Giboya, die somtyts wel 24. voeten langh is, schoon van aensien, sonder fenyn, die wel een heel Hart konnen in swelgen.

De Slangh Guiraupuaguara is op den rugh swart, en geel aen den buyck, ruyst snel, over de Boomen, en rooft de Vogels Eyeren uyt de Nesten.

Canina is een lang en dicke Slange, groen van verwe, Bayliapua, is langh en ranck, alleen Vorschen etende. De Slang Jararacucu, is seer fenynigh, langh 10 voeten, met seer lange en scherpe tanden, haer voorneemste fenyn is een seecker Saffraen-verwigh nat, brengen somtydts wel 12. of 13. Jongen voort.

De Slang Jararaepeba, is fenynigh en grau van verwe, heeft een [illegible]oode linie in maniere van een ketting jen, dat hem over den rugh [illegible]ck heen loopt.

De

De Slang Ibiracua is soo fenijnigh, dat soo sy yemant komt te bijten, stracx 't bloedt uyt alle deelen des Lichaems, ogen, ooren, neuse, &c. uytjaeght, en by gebreck van tegen-gift, den mensch stracx ombrengt.

Diep in 't lantvan Brasilien syn Slangen van ontrent 25. voeten langh, hebben een schilt op het Hooft, die de menschen aldaer Staponjers genaemt, somtyts onversiens van de klippen op het lyf vallen, en haer in armen ofbeenen byten, dat de tanden uyt haer beck in de wonden blyven steecken, soo datse door het fenyn terstont moeten sterven of op 't hooghst 4. of 5. uuren leven; al even wel wordt dit van 't fenyn door steken lichaem, sonder eenige hindernis van de andere menschen op-gegeten.

In Guinea worden Slangen gevangen, die 30. voeten lang syn, daer 6. mannen genoegh aen te dragen hebben.

In Virginia vint men Slangen diese Ratel-slangen noemen, hier vooren aengeroert, achter op de staert hebbense een blaesken 2. of 3. vinger breedt langh, dit heeft 10. of 12. ledenen, hier mede maken sy een geluyt, by na gelyck de krekels, haer koleur is vaelbont, ontrent ghelyck de groote vale Honden, die men Doggen noemt, dese Slangen hebben seer scherpe tanden in den beck, en derven tegens de Honden byten, haer beten syn seer fenynigh en gemeenlyck doodelyck.

Als in 't Jaer 1607. te Macassar in Oost-Indien eenig Hollants Scheeps-volck in 't Pack-huys van de Oost-Indische Compagnie doende waren om eenige Vaten uyt te arbeyden, isser een geweldige Serpent of Slange te voorschyn gekomen, die naer 't volck toe schoot, dan sy die gewaer wordende, haelden spiesse en gheweer, waer mede sy die ten lesten dooden, het was vreeslijck om aensien, en 16. voeten hout mate langh, ontrent een Mans been dick, had een heel Hoen ingeslockt, dat haer noch midden in 't lyf lagh. d'Indianen siende datse doot was, waren bedroeft, want elck wenschte dat hy die in syn Huys had, soude (soo sy seyden) van haer leven geen gebreck hebben, want sy het voor een groot geluck houden alsulcken Beest in Huys te hebben, sommige voeren die in haer Schepen of Joncken altyt mede, en voedense met d'alderbeste spyse, sy doen haer geen schade. Eenigh Hollandts boots-volck, in Prianam leggende, en met des Gouverneurs Joncke van Bantam overkomende, daer alsulcken slange in was, kroop haer by nacht over 't lyf, dat sy wacker daer van wierden, sonder eenige schade te lyden. Veelderley Indianen, als Achins, Malayen, Siammers en Chi-

neſen bedryvender groote afgodery mede, en vertellen daer veel leugens van, voornemelijck de ſwangere Vrouwen, die groote naerſtigheyt doen, om deſe Serpenten met de beſte en leckerſte ſpijſe op te voeden.

In Malabar, zijn Slangen, die ſo dick zyn als Verckens en wel 16. voeten lanck, en zyn niet fenynigh, onthouden haer in moeraſachtige plaetſen, oock zynder ander aert van ſlangen die ſo fenynig zyn, datſe yemant ſtekende, terſtont doen ſterven; ſoodanigh fenynige water Slangen zyn daer oock met groote menighte.

Op 't Eylant Nera zyn oock groote Slangen ;. Zeger de Rechteren verhaelt, dat hy aldaer eenige van ſijn Hoenderen miſſende, bericht worde, dat de Slangen die aten, ſtelde wacht by ſyn Hoenderhock, ter halver nacht is 'er een Slanghe ghekomen die eenighe Hoenderen opſlockte, de wachters deſe Slange doodende, vonden in zyn buyck een Bigge, een Endtvogel, en vyf Hoenderen, die ſy al te ſamen ghekoockt en gegeten hebben, en de Slange daer naer mede.

Op de kuſt van Coromandel zyn Slangen die een gelyckenis van Hooft hebben dat op de ſtaert ſtaet, 't welck d'Inwoonders zeggen, dat om 't half Jaer verandert, en alſoo hy beurten, 't een ſich opent en t ander weder toeſluyt,

Pieter van den Broecke verhaelt, dat hy op den 26. Junij in 't Jaer 1621. te Suratte een jonge Slange geſien heeft, die achter en voor hoofden had, en d' eene maendt achterwaerts, en d'ander maent, voorwaerts kroop.

Het Volck van W.C. Schouten vonden op ſeecker onbewoonde Eylant, tuſſchen Gilolo en Ternate gelegen, in ſteyl en ruygh bewaſſen gebergte, een ſeer groote worm, hebbende de dickte van een Mans been, daer van ſy dapper verſchrickt wierden, en verbaeſt terugh keerden, dit kan wel een Slangh geweeſt zyn, dat ſy door 't haeſtigh vluchten, niet hebben konnen onderſcheyden.

Van de Schiltpadden.

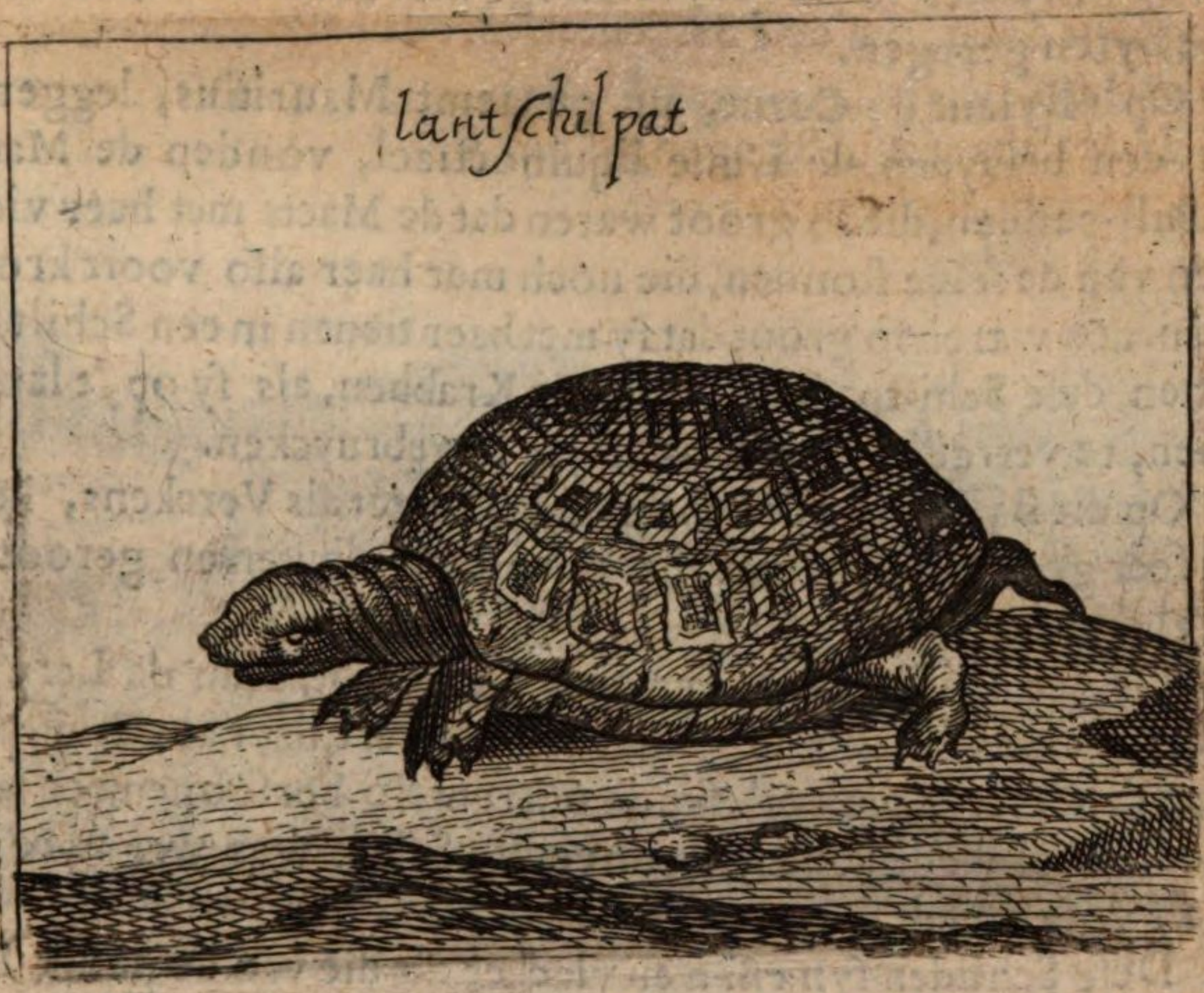

De Schiltpadden zyn tweederley, sommige houden haer op 't lant, sommige meest in 't water.

De lant Schilt-padden hebben seer harde Schilden, ja so hart als Yvoor of Elpenbeen, dat sich oock niet laet buygen gelyck de Schilden van de Zee of water Schilt-padden, als wy hier na sullen seggen. De Schilden der landt Schildt-padden zyn gemeynlyck heuveligh of knobbeligh boven op, ende sommige seer aerdigh met geele en bruyne kleuren gheteyckendt als offe met een pinceel gheschildert waren, met kruyssen, starren of ronden, die op, over en rondt om de knobbelen heen loopen, sy leggen Eyeren, die van de hitte der Sonnen uyt ghebroedt worden, voor steeckense het Hooft ende Voeten uyt een groot gat, achter heeft de staert en voeten yder een bysonder gaetken, sy konnen alle de voeten, hooft en staert, binnen trecken, als dan schynense onbeweeghlyck, hier door setmen by de Schilt-padt, het advys, Altyt t'huys.

Sy verschillen seer veel in groote, daer zynder, die niet grooter zyn als een vuyst, en noyt grooter worden, men vint 'er oock van ongelooflijcke groote, als wy sullen verhalen.

In China gebruyckense haer Schulden in d'oorloghe om haer mede te beschermen.

In Virginia by de Mahakuaſe Indianen ſyn Schilt-padden die 2. 3. en 4. voeten lanck ſyn, ſommige met 2. hoofden, ſeer boos, en tot byten genegen.

Op 't Eylant de Cerne, nu genaemt Mauritius, leggende 21. graden beſuyden de Linie Equinoctiael, vonden de Matrooſen Schilt-padden, die ſo groot waren dat de Maets met haer vieren op een van de ſelve ſtonden, die noch met haer alſo voort kroop. De ſchilden waren ſo groot dat ſy met haer tienen in een Schilt konden ſitten, deſe Schiltpadden wiſten de Krabben, als ſy op 't landt quamen, te verraſſen en tot haer ſpyſe te gebruycken.

Op dit Eylant ſyn de Schiltpadden ſo vet als Verckens, het vlees is ſeer goet en ſmakelyck, het ſelve kan geſouten en geroockt heel wel duuren.

De Zee Schilt-padden ſyn oock ſeer groot, Iean de Lery ſchryft, dat 'er een onder hun vloot gevangen wiert, daer al 't Scheeps-volk, van den Vice-Admirael, ſynde ontrent 80 Perſoonen, een tamelyck noen mael mede deden, het bovenſte Schilt was wel twee en een half voet breedt.

Deſe Schilden ſyn effen en vlacker als die van de landt Schildt-padden, en ſeer aerdigh gewolckt, oock weecker geſchaeft en ghepolyſt ſynde, ſyn doorſichtigh. In heet water en by 't vuer, laten ſy haer buygen en rechten, dat men van lant Schildt-padden, om haer hardigheyt niet doen kan, hier van maecktmen Kammen, Dooſen en Kaſkens, men leyt het oock rontom ronde ſtocken, daer men mede wandelt: in plaets van voeten, hebben ſy vinnen daerſe mede ſwemmen als de Viſſchen, doch ſy liggen meeſt op haer rugge, en dryven alſo al ſlapende boven op 'de Zee. Alwaerſe dan by goet klaer weder met haken, die men tuſſchen het Schilt in 't vlees ſlaet, ghevanghen worden, hun vlees is ſeer goedt en ſmaeckt even als Kalfs vlees.

De wyfkens voeden Eyeren, die ſy by nacht op 't ſtrant in 't ſant begraven, die van de hette der ſon uytgebroet worden, het Boots-volck van Steven van der Hagen, ſneden op het voornoemde Eylant Mauritius een water Schiltpadt open, waer in ſy boven de 450 Eyeren in vonden, leggende al te ſamen in darmen, daer ſy die uytſchudden, ſyn ront, en ſo groot als een gemeenen Kaetsbal, hebben geen harde ſchalen, maer een wit taey vlies, op 't ſtrant vondenſe verſcheyde neſten, daer over 200. of 300. jongen in waren, den tyt datſe deſe Eyeren leggen, is van de maent Auguſtus, tot in Februario, ſy vallen redelyck goet van ſmaeck. Siet noch meer van deſe Schilt-padden, in 't Boeck van de Viſſchen.

Van

Van den Luyaert.

In Braſiliâ is een Dier, aldaer genoemt Unau, doch in Guaiania noemen ſy het Waricory. Acoſta ſeyt, de Spanjaerts noemen 'tſpots gewyſe Perico Ligero, dat is luchtigh Hondeken, en dat om dat het ſo luy en traegh is. Het heeft een ront hooft, by na gelyck een Menſch, grof en grys hayr, vier beenen, die het ſeer traeghlyck gebruyckt, drie klaeuwen aen elcke poot, een vinger langh, dicht by een, daer het ſomtyts mede op de boomen klavert, en niet weer daer af komt, voor dat het al het loof heeft afgheknaeght; het kruypt anderſints over d'aerde, en eet oock aerde, heeft een ſeer kort ſtaertien, is heel ſlaperigh en weynigh van eeten. Het verſet ſyn voeten met groote langhſaemheydt, en als het ſyn beſt gedaen heeft met kruypen, dan is 't omtrent 15. treden ver van ſyn plaets gekomen, op een gantſchen dagh; waer over wy het den naem van Luyaert gegeven hebben.

Iean de Lery beſchryft zeker Dier in Braſilia, dat deſen voorgaenden Luyaerdt ſeer gelyck is, zy noement aldaer Hay of Hauthi, ontrent ſoo groot als een Water-hont, 'taenſich als een Meerkat, bykans een menſch gelyckende, den buyck is dick en neerhangende, gelyck een Zogh die vol van biggen is, het hayr is doncker graeuw ghelyck de wol van een zwart Schaep, de ſtaert kort, de beenen ruyzigh ghelyck een Bors, de klaeuwen langh: en hoewel het

ſelve

ſelve in het Bos zynde, ſeer ſchouw en wilt is, nochtans gevangen weſende, wordt lichtelyck getemt. d'Indianen als oock de Tolcken, die voor hem daer te lande, langen tydt verkeert hadden, ſeyden hem, dat niemant oyt geſien had, dat dit Dier, het zy in het Boſch of in de Huyſen eenigh eeten naer hem ghenomen had, ſoo datmen meent dat het van de wint ſou leven. De Laet ſeyt dat dit dier eenen langen ſtaert heeft. Evenwel geloof ick, dat dit den Luyaerdt ſelf, of ten minſten van ſyn geſlacht is.

Pieter van den Broecke verhaelt, dat hem te Portedale by Capo Verde, des nachts een Hagedis op 't bloote lyf quam loopen, waer over hy door de koude van 'tſelve dier ontwaeckte, op gereſen zynde, wiert een groote Slange, dicht by hem gewaer, die al met de tonge uyt en in ſchoot, dit beveſtight het ſegghen, hier voren aengeroert, dat de Hagedis, des menſchen vrient zynde, hem waerſchouwt voor de vergiftighe Slangen, 'twelck de Inwoonders aldaer mede alſoo ſeyden waer te zyn.

In Nova Hiſpania is een Dier gelyck een Vos, aldaer genaemt Yſquiepatli, dit Dier verderft de huyſen, en alwaer 't by komt met de ſtanck van ſyn pis, want waer dat aen komt, blyft wel 40 dagen duuren, de kleederen, daer het ſelve op komt, zyn gantſch bedorven, en deugen nergens meer toe; jae die ſtanck, die deſe pis van hem geeft, is onlydelyck, dus anders en is dit Dier aen de Menſchen niet ſchadelyck, maer wel aen de Hoenderen

In Braſil is oock een dier, Biarataca ghenaemt, van de groote als een Kat, ende ghedaente van een Fret, dat oock ſoo onlydelyck ſtinckt, dat het voor de menſchen onverdraeghlyck is; ja de wilde Braſilianen ſullen, (als dit ghedierte ontrent hare huyſen komt neſtelen) daerom van woonplaets veranderen.

Van de muſcus Dieren.

In China zyn Beeſten als Voſkens, deſe eeten een welrieckende wortel genaemt Camarue, ontrent een vinger groot; deſe Beeſtjes dooden zy, en makenſe dan door veel ſlagen ſoo morw als 't mogelyck is, als dan leggenſe die op een plaets daerſe haeſt bederven, al de plaetſen daer 't bloedt uyt loopen kan dicht toe bindende, en laten 't gebeente, dat ſeer kleyn geſlagen is, aldus vochtigh worden, voorts wachten ſy, tot dat alles wel te deegh rot is; dan ſnyden ſy de Beeſtkens met vel met al in ſtucken, en doen die in kleyne ſackjens, 't welck de Portughyſen, dieſe koopen, Papos noemen. Deſe Muſcus is de beſte en fynſte, die uyt Indien gebracht

wordt, maer is de bedriegery seer onderworpen, overmits zy daer somwylen stucxkens loot en andere dingen in steecken, op datse te swaerder wegen souden.

Iohan van Beverwijck verhaelt van den Muscus of Muskeljaet aldus:

Muskeljaet komt ons uyt Indien, alwaer 't groeyt in de navel van zeecker Beest, een Geyt gelyckende, maer veel grooter. Als dit ritsigh of tochtigh wordt, dan swelt zyn Navel dick op, en wert ghelyck een verheeven Aposteunie of ghesswel vol grof bloet, op welcke tydt 't Beest als dol en onsinnigh, hem onthoudt van eten en drincken, en rolt gestadigh over d'aerde, waer van den uytpuylenden en opgeswollen Navel door breeckt, daer uyt berstende dat dick en grof bloedt, siende bruyn geel, en daer na een seer lieffelycken reuck van hem ghevende, dit dan van de Jaghers vergadert zynde, wert in vellekens van de selve Beesten, die te vooren by haer gevangen waren, gesteken en bewaert.

Daer nae verhaelt hy oock van de Muskeljaet, uyt *Linschooten*, dat wy hier boven verhaelt hebben.

In Virgina is een kleyn Beestjen aldaer, genoemt *Assapanick*, maer wy noemense vlieghende Eechoorens, door dien sy de beenen uytstreckende, en het vel soo uyt reckende wel gezien worden, 30. of 40. roeden verre te vlieghen van den eenen boom op den anderen.

Van een wilde Man.

Pieter van den Broecke, zeyt datter in zyn tyt te weten in't Iaer 1612. in Monicongo een *Salvagie* of wilde Man geschooten wiert, zynde geproportioneert als een Mensch, uytgesondert dat hy over 't heele lyf ruygh was van hayr, plat van Neus met breede gaten, en achter boven de kloove van den Naers een staertjen ghelyck een duym dick en langh, konnen, naer 't seggen van de Inwoonders, niet spreecken, en slapen 's nachts op de Boomen, daer hy met syn Vrouw en Kint op verrast wiert, doch de Vrouw met haer Kint ontquaem 't, alsо sy seer snel int loopen zyn; Ick denck, dat dit van den selven aert der Satyrs is, hier vooren verhaelt.

Van den Mieren-eeter.

In Brasilia is een dier, aldaer ghenoemt *Tamandua*, doch *Iean de Lery* noemt het *Coati*, hebbende 't hooft seer seltsaem.

Tamandua Coati Mueren eter

Dit wonderlyck Dier is ontrent soo groot als een Hondt, hebbende een lange ende hayrighe staert daer het zyn gantsch lichaem mede deckt, een kleyn Hooft daer aen een Muyl of Snuyt is, wel een voet langh, onder en boven by na even dick, ront als een stock, en van soo kleynen engen openingh, datmer naeuwlycks een Vinger sou kommen in krygen, hier in heeft het een lange ronde tongh, als een Pier-worm, ontrent soo dick als een grove Bas-snaer. Het leeft alleen van Mieren, want het steeckt dese langhe tonghe in de Mieren-nesten, die daer dan op komen sitten, endet elkens van hem, door 't schielyck in halen der tonge worden ingeslockt. Hier over wort 't by ons genaemt den Mieren-eeter, het wort niet veel ghebruyckt tot spyse, het en doet oock anders geen goet, dan dat het de Mieren-nesten verstoort.

In Siam alleen, en geen ander lant noch bekent, wert somtydts een witten Olyfant gevangen, die, als een wonder der natuur, van alle Indianen, maer voornamelyck by Siammers en haer gheburen, als een Prince der Olyfanten geacht is. Als de Koningen van Siam alsulck een in haer hof hadden, wierdt hy Koninghlyck getracteert uyt louter Goudt, en alle eere van den Koninck en syne Vassalen aengedaen. Om dese witte Olyfanten is wel groote oorloghe tusschen die van Siam en Pegu gevoert. Over eenige korte Jaren zynder 2. witte Olyfanten in Siam op het hof geweest, doch sterven korts na malkanderen. De Siammers maken malkanderen wys, dat dese witte Olyfanten een glorieus gemoedt, en, boven natuurlyck ver-

verstant en yet Godtlycks hebben, en als hun het behoorlyck respect, Princelyck tractement ende eer van de swarte Olyfanten en des Koninghs suyte niet bewesen wort, so zyn sy treurigh en verstoort, dit gelooven sy voor vast en zeecker.

Op de kust van Coramandel in Oost-Indien vintmen Harten, wiens gantsche lyf met witte stippelen beset is; soo dickmaels dese Harten van een slang gebeten worden, soo verliesense maer een van dese placken of stippelen. Daer is noch een ander slagh van Harten ongespickelt, dese hebben de hoornen recht opgaende en ghedraeyt, gelyck of het een Schroef was, seer gladt en schoon in't aensien, men kanse, jonck zynde, soo tam maken, datse uyt de handen komen eten.

Pieter van den Broecke verhaelt, dat hy in Angola, een Chameleon gevangen heeft, dat over de twee maenden by hem van den wint en lucht alleen leefde. Sommige Schryven (seydt hy) dat dit gedierte, op wat koleur, datmen 't zet, alsoo verandert, maer heet neemt boven drie of vierderley verwen niet aen, als daer is groen, graeuw, en geel; het heeft de gedaente als een Hagedis, uytgesey het hooft, dat boven op wat platachtigh is.

Van de Schapen in Peru en Chili.

De Schapen van Peru en Chili, die men *Pacos en Guandcos* noemt, zyn van sonderlinge gedaenten *Den Generael Hendrick Brouwer*, die in het Jaer 1643. voor de Nederlantsche West-Indische Compagnie in Chili gevaren was, heeft 5. van dese Kameel-Schapen (gelyck) hy die, uyt oorsaecke harer lange halsen noemt) bekomen, hebben fyne wolle, de Halsen ontrent tusschen 3. of. 4. voeten langh, doch waren niet goet om te eten, door dien 't vlees soo taey als Paerde vlees was. Dit sullen oude Schapen geweest zyn, want de Ionge syn smakelyck. *Den Generael Brouwer* heeftse laten afteyckenen, gelyck alhier vertoont wordt.

doch

Kameel-Schaey van Perú en Chili.

Doch dewijl dese Kameel-schapen veel aerdighe eygenschappen hebben, soo sullen wy alhier uyt den Spaenschen *Iosepho d' Acosta* hare beschrijvinge verhalen.

Geen dinck en heeft Peru van meerder rijckdom en voordeels/als het Vee van't Lant/van den ossen/Schapen van Indien, en van d'Indianen (in de gemeyne tale) Ilama geheeten/ want so men die wel insiet/so zijn't d'alderprofijtelijckste en onkostelijckste Beesten van al de gene die daer bekent zijn. Van dit Vee so krijgen sy kost en kleeren / gelijck als men in Europa van't Vee der Schapen doen/en hebbender dan/noch meer/ 't voeren en dragen van / van alles watse van doen hebben/want dienen haer om de lasten te dragen en te brengen. Ten anderen/so ist niet nodig/dat men daer yet aen bekosticht/ als van Hoef-ysers/ zadels/ofte andere inspan sels/en veel minder aē Haver/want sy haer Meesters om niet dienende/haer te bedenstellende met het Cruyt ofte gras / dat sy in 't velt vinden / in voegen dat haer Godt voorsien heeft met Schapen en lastpeerden / en dat / altemael met een soorte van Beesten. En soo gelijck als het voor een arm volck was:/ soo en wilde hy niet/ dat sy haer eenige onkosten doen souden/want weyden hebben sy ghenoegh op de Gheberghten/andere noetdruften begeert dit Vee niet/noch en heeft het ock niet van doen. Dese Schapen of Ilamas zijn tweederley soorten/te weten/d'eene Pacos Wollige Schapen/ en d'andere slechthayrich van wey-

nigh Wols/dewelcke beter zijn/ om de last te dragen / zijn grooter als groote Schapen/en kleynder als kalven/hebben seer lange halsen/in gelijckenis vande Kamelen,'twelke oock also vereyschende is/want dewijle datse hoog en verheven van lichaem zijn/so behoorden sy oock om de welstant/ lange halsen te hebben: Zijn van verschepden coleuren/ eenige gantsch wit/andere t'eenemael zwart/etlijcke graeu/ en sommige verschepden/diese Moromoro heeten. D'Indianen hadden daer in de Sacrificien/groote achtinge op/van wat koleuren datse mosten wesen / voor verschepden tijden en effecten. 't Vleesch des selven is goet/alhoewel het sterk ofte straf is. Dat van de Lammeren is 't beste en leckerste datter gegeten mach worden/doch worden hier weynigh inverdaen / want de principaelste bruchten daer van / zijn de Wollen om Laken af te maken / en den dienst van de lasten te dragen en brengen. De Wolle wort van d'Indianen bereyt en gewaet af gemaeckt/daer sy haer mede kleeden / maken daer een soorte van grof en gemeen tuych af/'twelcke sy Havasca heeten/en dan noch een ander/dat fijn/ en delicaet is/Cumbi genaemt. Van dit Cumbi, so maken sy Tafel-kleeden/Dekens/Tapijten en Laken van uytgelesen wercken/'t welcke langen tijt duuren mag/ en heeft een so schoonen glants/gelijk of het byna half van zijde waer. En 'tgene dat noch (op haer maniere van Wol te weven)'t singulierste is / is dat sy 't van beyde zijden weten te weven/ met alle de wercken die sy willen/ sonder dat men eens op eenige plaetsen van t' geheele stuk/den draet ofte het eynde daer van kan onderschepden. De Koningen Jugas van Peru hadden groote Meesters van dit Cumbi, te wercken/waer van de principaelste woonachtigh waren in de Jurisdictie van Capacicha, by 't groote Lack ofte Meyr van Titicaca, verwense met verschepden Cruyden van sonderlinge coleuren/ die op dese wol seer fijn en wel komen / waer mede sy veelderley tuyg maken. Van 't grove en slechte/ja ook van 't fijne en delicate werck/so zyn alle d'Indianen/als ook de Vrouwen in 't Geberghte goede Meesters/en hebben haer weef-touwen in haer huysen/sonder dat sy 't Laken (dat sy voor haer huys van doen hebben) behoeven te koopen / ofte een ander te laten maken. 't Vleesch van dit Vee gebruyken sy om roock-vleesch af te maken/ 't welck langen tijt duuren mach / en wordt ook veel genoten en verdaen. Gebruyken ook dese schapen om den last te dragen/ en

by groote hoopen teffens/want daer gaen dikwils hoopen/ van dry/ vier hondert/ ja tot duysent Schapen gelyck/ geladen met Wynen/Coco,Mays,Chunno,Quickzilver en ander waren/'tzy wat het soude mogen wesen/zynde van alle 'tselve/'t Silver de beste Coopmanschappe/want dragende Barras ofte platen Silvers/ van potosi af/na Arica toe/het welcke zyn tseventigh mylen weeghs/ en plachten dat in voortyden na Arequipa te brengen/'twelke hondert en vyftigh mylen zyn.'tgene dat my dickwils verwondert heeft/ is te sien 'hoe dat dese hoopen Schapen altemets gingen/ met een of twee duysent Barren ofte platen Silvers/'twelke meer als drie hondert duysent Ducaten zyn/sonder eenige ander beschermsel of Wacht by haer te hebben/dan een weynig Indianen/en dat alleen om haer den wegh te wysen/en te laden. En als het al veel was/eenigen Spanjaert daer by/slapende alle nachten onder den blauwen Hemel/ sonder eenige ander toesich/dan als gesept is/ en daer en is noch nopt (op een soo langhen wegh/ en met soo weynigh Convoy) van soo veel Silvers/het af gebroken/soodanigh en so groot is de beyligheyt daer men in Peru met overweg reyst. De last die gemeynlyken elcken Schaep draegt/syn vier of te ses arroben,gewichts/en so 't eenen langen wegh is/ soo en gaen sy maer twee / drie/ ofte ten hooghsten vier mylen des daeghs. Dese Schaep-dryvers hebben haer bekende rust-plaetsen/ daer sy weyden en water vinden/ alwaer sy ontladen/en hare Tentkens op rechten/haer dyer en kost berept maken/so dat sy daer geen quaet ghenoegen van hebben/hoewel dat het een manier van al te tragen reyse is. So wanneer dat den wegh maer een dagh reysens is/ so draeght een van desel Schapen wel acht en meer arroben gewichts/gaende met syn volle last/die geheele dagh-reys/ acht ofte tien mylen/ gelyck als de arme Soldaten (die in Peru over wegh reysen)gedaen hebben. Alle 't voorschreven Vee/is mient van koude climaten ofte getempertheyt/hierom ist dat se op de Geberghten wel aerden en voort-teelen/ en op de vlake velden ofte platte landen/sterven sy van hetten. Het gebeurt wel/dat dit Vee t'eenemael met yssel/ofte ryp of ys bedekt komt/zynde des niettemin even gesont en wel te weden. De flechtharige Schapen hebbē een seer grasachtigh en altyckx gesicht/ want komen wel op den wegh te

pauseren/heffende den hals om hoog/en blijven also/en met grooten voorzichtigh / een langen poos aen staen sien / sonder eens te verroeren/noch eenig teycken van vreese of vreugden te bewijsen/ in somma dat het een lust om lachen doet/ als men haer staticheyt aensiet/hoewel dat sy haer ook somtijts wel haestig verweeren/en met last met al/tot op het hoogste van de steenrotsen loopen/so dat het wel gebeurt (soo sy die niet en konnen bereyken/om't Silver/dat se geladen hebben/ niet te verliesen/die met een Roer doot te schieten. De Pacos worden ook altemets so grimmig/ datse haer met last met al/ter neer worpen/sonder dat men haer met genige remedien weder kan doen opstaen/ja sullen haer lieber in duysent stucken laten houwen/ dan haer te verroeren als haer dese grimmigheyt of dulligheyt over komt. Waer door t'spreeckwoort (datmen in Peru gebruyckt) gekomen is/te seggen tegens een/ die hem niet will laten seggen ofte onderrechten/ dat hy ge-empackeert is/om te bewijsen dat hy weerborstigh of hartneckig is/want de Pacos also insgelijks doen/als haer de grilligheyt over komt. Het remedie datter d'Indianen dan toe doen/is te rusten/en by de Paco neder te gaen sitten/ hem veel te troetelen en vrientschappe te bewijsen / tot soo lange dat hy weder bedaert en goede sinnen krijght/ en by sijn selven weder op staet. Het geschiedt somtijts wel/dat sy daer twee/ drie uuren na moeten wachten/ eer dat hy hem weder laet geseggen krijgen een quale ofte gebreck/ gelijck als schurft / 't welck sy Carache heeten / waer van dit Dee plach te sterven. Het remedie dat d'ouders hier tegen gebruycken was 't Schaep of Ghee (die dit quaet hadde) levend te begraven/op dat het selve d'ander niet aen en kleefde/want 't is een gebreck dat seer aenhangt. So wanneer een Indiaen/een ofte twee van dese Schapen heeft/so laet hy hem duncken/ dat hy een rijck Man is. Dese Schapen van 't Lant gelden gemeynelijck/ses /seven/en meer ge-essayeerde pesos 't stuck/na dat de tijden en plaetsen zijn.

De Historie van Peru seyt, dat als dese Kameel-schapen, yemant-die haer beryt, moede worden, die haer met slagen of stooten, evenwel voort port, so keeren sy den kop naer haer ruyter toe, en berispen hem met een vuylen stanck, het welck uyt haer maegh en dermen schijnt voort te komen.

Eynde des Tweeden Deels.

Het derde Boeck,

Uyt Caÿ Plinÿ Secundi, ende andere Latijnsche ende Griexsche Physicis getrocken.

Van de Vogelen / haer Natuur / Aerdt en Eygenschap.

Het eerste Capittel.

Van den Voghel Struys.

DEwijl wy nu af-gelaten hebben van de vierboetige en Kruypende Dieren te beschrijven / soo willen wy nu in dit volgende Boeck beginnen / den aert en natuur der Vogelen te melden / onder de welcke de Struyssen die in Africa of in Morenlant vallen de grootste en onguurste zijn / want met haer hooghte reyckense boven eenen Ruyter / die op een middelmatigh Paert sit / sy loopen ock snelder als yemandt met een Paert rijden kan / daer toe haer ock de vleugels

meest

meest dienen / want sy en maken niet veel vliegens / sy en konnen sich ock niet hoogh van der Aerden op heffen. Onder hare Vleugelen hebben sy scherpe pennen, daer mede sy haer selven in 't loopen in het lijf prickelen, om te harden voort te gaen, gelyk de Ruyters hare spooren gebruycken. Sy hebben klaeuwen / gelijck Herten voeten / daer weten sy eenen steen in te vatten / die sy in der vlucht na haren vervolger weten achter uyt te slingeren / en daer mede te rugge doen keeren.

Sy zijn van een wonderbaerlijcke natuur / datse alles konnen verdouwen / watse sonder eenig onderscheyt inslocken / het zy dan Yser ofte Stael / sijn Mage kan alles verteren / schrijft Albertus, maer ick en weet dat niet / ick hebbe 't noyt konnen sien of bevinden (hoewel ick de Struysen dickmaels Yser voor gevoorpen hebbe / maer sy hebben het niet willen eten ofte inslocken / maer groote Beenen in kleyne stucken geslagen / ock harde Kieselingen hebben sy ingeslockt. Doch na hare hoogte en groote zijn 't onvernuftighe botte Beesten / want als sy haren Hals achter een hegge ofte in 't gras konnen krijgen / soo meynen sy dat haer gantsche lijf bedeckt is.

De grootste profijt van de Struysen / dat zijn de Eyeren / welcke schellen van de sommige voor drinck-vaten gebruyckt worden / om hare wijdigheydt en groote. Maer hare pluymen worden met meenighte gheſonden, voornamentlick daer den Oorlogh domineert, 't welck nu door het geheel Christenryck is, want hare Pluymen worden met allerhande schoone kleuren geverwt, die de Kryghsluyden dan op hare Hoofden dragen.

Sy hebben een hart Been gelyck als een Schilt, voor af aen haer Borst: In Nederlandt heeft men der voor eenige Jaren verscheyden gesien, waer onder ock eenige gheweest zyn, die heel groot waren.

Albertus: Den Struys leyt sijn Eyeren in de Maent Julius / en verberght die in 't sant / de welcke dan van de hitte der Sonne uyt gebroeyt worden / gelijck veel meer ander dieren Eyeren ooft doen. Daerom wanneer de Struys sijne Eyeren gelevt heeft / soo komt hy daer niet weder by / want om dat hy naeckt en bloot is / so en wil hyse niet uytbroeyen / hoewel dat hyse aen een sonderlinge plaets leyt /

daer hyse somtijdts komt besoecken / daer door eenige de meyninge souden gekregen hebben / dat den Struys sijne Eyeren door sijn scherp Gesicht soude openen / het welck doch niet waer en is.

Paulus Fagius schrijft / dat den Struys sijne jongen weynigh acht / en verlaetse alsse uyt den dop komen / welcke dan van honger weenen / ende huylen / hier van wort ock in de H. Schrift dickmaels vermaent / als Job 39. en op andere plaetsen meer.

Hare Veeren plachten de Ruyters op de Helmetten te steken / en de Stormhoeden daer mede te kroonen.

Paulus Fagius: Den Struys wordt in de H. Schrift Filia Struthionus, dat is / de Dochter der Struysen genoemt daerom datmen de Wijfkens in de spijse gebruyckt / alsse noch veel jonck zijn / maer in de heylige Schrift wort den vogel Struys als onreyn totter spijse verboden. Levit. 11 Deut. 14. Bellonius: De Mooren gebruycken dat Struysen vleysch in hare spijsen / Lampridius, Heliogabalus stelde zijne Gasten op eenen tijt 600 Struysen hoofden voor / om de Herssenen daer uyt te eten. Plin. lib. 11. cap. 37. De Struysen hebben van natuuren / glantsende koppen / oogh braeuwen van haer / aen hun Oogen / gelijck de Menschen.

Het tweede Capitrel.

IN Moorenlandt en in India vintmen ontallijcke veelderley Vogelen/ en van menigerhande verwen: Maer voor alle andere Vogelen soude den edelen Vogel Phenix alleen uyt Arabien herkomen/ (doch ick en weet niet/ofter niet wat gedichts onder en loopt) als dat men van hem uytgeeft/datter maer eenen altijdt in der Werelt en soude wesen/en dien selven en laet sich niet veel sien. Hy soude van de grootte eens Arendts zijn/ Goutgeel om den hals/ anders aen zijn gantsche lijf purper-verwe/ zijnen staert Hemelsblauw/ met roode vederen onderspinckelt/ op het hooft soude hy een Kroon hebben van eenen schoonen bosch veeren/ seer cierlijck.

Den voortreffelicken hooghwijsen Raets heer Manlius, de welke van wegen sijne groote konsten (die hy sonder onderwijsingh van hem selven geleert hadde) wijt en breet bekent is geweest/ is den eersten geweest/ die veel wonderbaerlijke dingen van desen Vogel wijt en breet geschreven heeft/ onder anderen heeft hy geschreven dat hem geen Menschе oyt en heeft sien eten. In Arabia houtmen hem in grooter eren/ hy soude in de ses hondert en tsestigh jaer leven/ en als hy tot dien ouder is/ so soude hy Wieroock/ Casia en andere kostelijcke tacxkens van boomen nemen/ en daer een nest van maken/ dat uyttermaten wel ruyckt/ en sich daer in neder setten te sterven/ dan maekt hy met zijn vleugels tegen de hitte der Sonne een vuer/ dat van sijne vleugelen te wayen aengaet/ en verbrant sich also. Aen den tweeden dagh wast dan uyt sijn gebeent en merg een kleyn wormken/ daer van komt eenen jongen Phenicx/ die besinght aen den derden dagh daerna/ den gestorven Phenicx/ en brenght zijn gantsche nest in de Stadt Solis/ in de contrey Panachyte gelegen/ en leght het daer selfs wegh/ op der Sonnen Outaer.

Na des hoogh geleerden Munsteri vertalingh seyt Job also: In nido meo expirabo, & more Phoenicis multiplicabo dies: Ick will mijnen Geest opgeven in mijn Nest/ en so out worden als den Phenix. Daer zijn oock eenige duytsche Rijmen gemaeckt/ van den Phenicx en sijne beduydinge/ met dewelcke hy figuerlijck op Christum onsen salighmaker gheduydet wordt.

Ciprianus: De geboorte des Vogels Phenicx/ beduydt de geboorte des Heeren Jesu, door de kracht Gods/ sonder des Mans zaet.

* Cornelius Valerius schrijft / datter een Phenícx in Egypten gheslogen is / en daer oock is gesien gheworden / ten tijden als Quintus Plantius en Sextus Pappinius Borgemeesters te Romen waren.

* *Hedion in't ander deel der uytgelesene Chronijken. In het 52. Iaer naer Christi gheboorte, is in Egypten den seltsamen Voghel Phœnix ghesien gheworden.*

Als den Keyser Claudius een Richter der goeder zeden was / brachtmen te Roomen eenen Phenicx / diemen daer opentlijck toonden / op den Feestdagh / alsmen schreef na de opbouwinge der Stadt Romen acht hondert Jaer / daer van die oude Ghescheit-boecken getuygen / en niemandt en heeft getwijffelt oft desen Vogel is eenen rechten Phenicx gheweest.

Achilles Statius, een out Griex Autheur, seydt aldus: desen heyligen Vogel Phoenix wordt in Ethiopien gheboren, van de groote (doch heerlijker) als een Paeuw; syne Vederen zyn ghescheildert, en doormenght met Gout en Purper, hy verheerlickt hem, als zynde der Sonnen Vogel, 't welck zyn Hooft uytwijst, waer op de natüre seer aerdighlyck een Kroone ghevoeght heeft, wiens rondigheyt de Stralen der Sonne aenwysen; hy is Hemels en azurigh van verwe: Het aensicht als de Roosen, en een aenghenaem gelaet als hy syne stralen van zich spreyt, die zyne uytgestreckte vederen vertoonen &c. Hier na verhaelt hy het sterven als geseyt is, daer naer vlieght den nieuwen Voghel wederom na der Sonnen-Stadt, seydt hy, verghesellschapt met een ontallick ghetal andere vogelen, die om hem vliegen als zyn lyf-wachten, aldaer wort hy dan van den Priester besien of hy ook den rechten Phoenix is, 't welck hy hun versekert, hun toonende de heymelickste plaetsen van syn lyf, als mede syn Vaders doot-schrift: dit werdt van de Priesters aengenomen, en met Ceremonien begraven, en den jongen Phoenix wederom voor den rechten gekent.

Onsen voortreffelycken Nederlantschen Poët, Iooft van den Vondel, doet door de reyen der Engelen, in syn eerste Treurspel, Joseph in Dothan, den lof des Phoenix aldus uytzinghen:

Ick hael mijn Vogels roem in top,
Hy voert op sijn gekruyfde kop
(Om wien de glants syn stralen spreyt)
Een heldre Star. de Majesteyt
Siet hem ten klaren oogen uyt.
De Goude hals-bant hangt en sluyt

Om

Om sijnen geschakeerden hals:
Een rechte Sonne-spiegel, als
De Son sich blindt siet in dien gloet;
Natuur heeft met haer eygen bloedt
Syn wiecken kostelick bekladt,
Trots purper, trots Scharlaken, dat
Den Koning of Aerdts-Priester kleedt,
De Blaeuwe staert, soo langh, soo breedt,
Hanght geborduurt met Roos by Roos,
Robynen schitt'ren op Turkoos:
Aldus (gevoedt van Hemels Vyer,
En Son, en dauw) bereyckt mijn Dier
Soo meenige eeuw van hondert Iaer,
Tot dat het smelt opt Son-Autaer,
En uyt syn asch een jonge swelt',
Die 't Vaderlicke Lijck bestelt
Ten Grave; met een staci van
Meer-Voogelen als ick schilderen kan.
Waer vindt men Vogel in een Ryck
Die mijnen Vogel zy gelijck?

Den voortreffelijcken en gheloofwaerdigen Roomschen History-schryver C. Tacitus, verhaelt int seste Boeck zyner Annalis, van den Phoenix als volght:

TEn tyde * dat Paulus Fabius en Lucius Vitellius Burgemeesteren te Romen waren, is nae een langhe om loop van veele eeuwen de Vogel Phoenix in Ægypten ghekomen, en heeft alle de Gheleerden van die Landen en van Grieken overvloedighe stoffe gegeven om veel van dit selve wonder te spreken. En ick hebbe lust tegenwoordigh ook daer van te verhalen soodanighe dingen daer in zy meest over een komen, die veele al twyffelachtigh zyn, maer nochtans niet onbequaem om te weten. En voor eerst die syne gedaente beschreven hebben komen alle gelyk daer in over een, dat zy seggen het selfde gedierte de Zon toe-ge-eyghent zy, en dat het ook verscheyden zy van andere voghelen in beck en onderscheyt van vederen. Aengaende 't ghetal zyner Iaren, daer van werdt verscheyden verhaelt: doch allermeest werter gheacht dat syn tydt des levens zy (van vyf hondert Iaer. Vorder daer zyn eenighe die meynen datter duysent vierhondert en een-en-tsestigh Iaren tusschen beyden komen. En datter voorgaende Voghels zyn ghezien, eerst een ten tyden dat Sesostris

* *Van Romes stichtinge 787. Van Tyberius 20 jaer.*

de heerschappy hadde, en daer na een ten tijden van Amasis: Wyders ook ten tyden van Ptolemæus die de derde van de Macedonische was die de regeeringe hadde, en met groot gevolg van andere Vogelen (als haer verwonderende over dese nieuwe gestalteniſſe) aen komen vliegen, is in de Stadt die genaemt werdt Heliopolis. Doch de oude Schryvers zyn in desen deele seer duyster. En aengaende den tydt tusschen Ptolemæum en Tyberium, die is minder dan twee hondert en vyftigh jaren geweest: Waer over ook sommighe gheмeynt hebben dat dit een valschen Phoenix was, en niet gekomen zy uyt het Lant van de Arabische, en dat hy ook sulcke gelegentheden niet vertoonde en mede bracht, als de oude gedachteniſſen daer van versekeren. Want sy seggen wanneer het getal syner jaren omgekomen is, en de doodt hem is na-kende, dat hy alsdan in syn eyghen Landt een nest maeckt, in het welcke hy een voort-teelende kracht instort, en dat van het selfde een andere Jongh Vogel voortkomt, die soo haest als hy volwassen is, aller-eerst aen-neemt de sorge van syn Vader te begraven. Het welck de selfde niet doet dommelyck en sonder eenige kenniſſe, maer neemt een seecker gewicht van myrre, welckers swaerte hy te vooren beproeft om te sien of hy op syne lange reyse den last desselfs sou mogen dragen, en met het selve mogen voort komen, het welck gedaen hebbende, dat hy als dan daer na met dit te samen ook neemt het lichaem syns Vaders, en dat hy het selve also brenght op den Altaer van de Son, en aldaer verbrant: Dit werdt also verhaelt en zyn te samen niet dan onsekere dingen, die met veele ydele kluchten vermenght zyn. Doch wert buyten twyffel gehouwen, dat somtyts desen vogel gesien wert in Egypten.

Het

Het derde Capittel.

Van den Arent.

ONder alle Vogelen / die ons bekent zyn / en in onse contreyen gesien worden/wordt den Arent de hooghste eer ende groo:ste kracht toegeschreven.

Albertus: Dat den Arent eenen Coninck aller Vogelen genaemt wordt/ dat en geschiedt niet om dat hy so goedigelyck regeert / maer dat hyse alle met ghewelt en tyrannischer wyse onderzukt/en vervolghtse waer hy kan/ja verscheurtse eerst en vernieltse waer hyse kan achterhalen/ daerom hy ock eenen stadighen strijt tegen alle Voghelen heeft/de kleyne vliegen hem op den rugge en trecken hem de beeren uyt/ de Kranen en Opevaers steecken nae hem met hare spitse Nebben/daerom moet hy in de hooghte vliegen/ op dat hy syne vyanden sien kan/ om haer sooveel voordeel af te sien.

Men vint wel sesterley geslachte van Arenden / den eersten noemen de Grieckhen Mælenæton, anders noemtmen hem Valerian, dat is het kleynste/maer doch dat alderstarkste geslacht / en de zwartste van verwen / en dese voeden hare jongen / maer de anderen stooten de jongen van haer uyt de

uyt de nesten/gelijck wy hier na verhalen sullen. Sy en singen gantsch niet / men hoort van haer geen stemme ofte geluyt/ haer nesten hebbense op hooge bergen.

Het tweede geslacht dat zijn die Pigargi, die hebben haer wesen in de Steden / en op 't velt / en hebben witachtige Staerten.

Het derde noemtmen Morphuon, de welcke Homerus Percnon noemt / sommige noemense de bree-voetige Entarenden/ sy zijn van eene passelijcke groote / en sterckte / woonen aen de wateren en om de Zee.

Apolinus dochter, genoemdt Phoë Monoë, heeft uytgegeven/dat dese Arenden tanden hebben/maer geheel stom sonder tonge/ zwart van verwe/ met een langen staert/ dit selve hetuyght ook Boëtius.

Deses Arents aerd en natuur is dat hy de Zeemosselen mede uyt de Zee op neemt/en vlieghter mede in de hoogte/ gelijck of hyse vliegen wilde leeren/en dan laet hyse van boven neder vallen / dat hare schulpen breken of open gaen/ dat hy daer by kan komen om te eten. Met een sulke Mossel worde den Poët Eschilus van eenen Arent door gewoopen/ gelijck hem te voren gepropheteert was/dat hy door eenen val (van den Hemel af) omgebracht soude worden.

Dat vierde geslacht zijn die Percnopteri, die men Bergstorcken noemt/ dewijl sy op de Bergen in donckere Spelonckien woonen / sy zijn de Gieren niet seer ongelijck / sy hebben kleyne vleugels/anders zijnse groot/maer seer vertsaeght en breesachtigh/alsoodatse haer van de Raben laten bijten / altijdt hebbense honger / en bedrijven stadigh een klaeghlijk geschrey en getier na 't eten. Dese zijn alleen van sulcker natuur / dat se op 't gestorven Aes neder vallen en dat eten/ anders en nemen sy sich geenen roof aen/ dan dat se met hare pooten selfs vangen en ombrengen.

Oppianus: De Arenden gebruycken 't bloet van de geroofde Dieren in plaets van haren dranck/anders en dragen sy na geenen dranck. Iob 39. Des Arents jongen drincken bloet.

Het vijfde geslacht der Arenden worden Genelii genoemt/ dese behouden altijt haer eerste verwe en gestaltenisse gantsche en onveranderr/ sy zijn van middelmatige groote / en doncker-root/ dese en laten sich niet veel sien.

Nochtisser voorhanden het seste en leste geslacht der Aren-

renden diemen Heliætos, dat is / Visch ofte Ze-arenden noemt: dese hebben soo wonderlijcken scherpen ghesicht / dat se van boven in de hooghte de Visschen konnen in het water sien / alsse dan eenen opgespeurt hebben / so schieten se met een sonderlinge snelligheyt in 't water / gelijck eenen pijl / en deplen met haer bosst dat water van malkanderen / en zijn de Visschen terstont metten beck by het lijf / eerse wegh konnen komen.

Job 39. Den Arent siet van boven af nae de spijse / en sijne oogen sien verre. Cap. 9. Mijne dagen zijn vergaen als de snelle Schepen / gelijck den Arent vlieght nae sijn spijse. Prov. 23. Laet ulve oogen niet vliegen / na dat ghy niet krijgen kont / want het selve maeckt hem vleugelen gelijk eenen Arent / en vlieght na den Hemel. Prov. 30. Drie dingen zijn my te wonderbaerlijck / en dat vierde en weet ick niet. Wegh Arents wegh in den Hemel / der Slanghen wegh op een Steenrots / een Schips wegh midden in de Zee / en eens mans weg na eener Maeght. Ibidem: Een ooge dat sijnen Vader bespot / en veracht sijn Moeders stemme / dat moeten de Raven aen de beecke uytpicken / en de jonge Arenden verslinden.

De Eende-stooters / die wy in 't derde geslacht der Arenden gestelt hebben / setten sich ontrent de Zee / en oock andere wateren en Vijvers / en wachten daer de Eenden en andere Water-vogels / en jagen die soo lange na / datse gants moede zijn van het stadigh onderduycken / moeten haer alsoo op 't lest te deel worden.

Het is seer lustigh dit Weyde-werck aen te sien / want als sich den Water-vogel ergens aen eenen kant in 't lies ofte modder wil verbergen / soo is den Arent in der haest daer by / en dryft hem met het slaen sijner vleugelen op / en dan gebeurt het somtijts dat den Arent in 't water valt / als hy al te gierigh na den Water-vogel wil grijpen / somwijlen blijft hy eenen tijt lanck aen de kant stil staen / en siet seer naer daer op / of den Water-vogel sich niet haest dicht by hem en wil begeven / maer als den Water-vogel dan sijn perijckel begint gewaer te worden / soo begeeft hy sich op een ander plaets / daer henen den Arent niet so lichtelijck kan komen.

De Endt-vogels zwemmen oock geerne met groote hoopen t'samen / want sy weten dan den Arent niet lichtelijck den gantschen hoop aen en valt / want sy verblinden de

niet de veelheyt des zwemmens/en platsen met hare vleugelen dat hy niet en weet waer hyse eerst aengrijpen sal.

Het gebeurt oock wel/wanneer hy eenen Vogel met sijne klaeuwen gevat heeft/ en dat hy hem te zwaer wordt/ soo wordt hy dan wel van den Vogel in het water getrocken.

De Arenden de welcke wy Haliætos, dat is/Zee-Arenden genoemt hebben/ die slaen haer jongen met de vleugelen/ dewijlse noch bloot en sonder veeren zijn/ en wennense also altijt steets in de Sonne met open ogen te sien/ en sose mercken datter een onder is die de ogen niet steets open en houdt/of datse hem oberloopen/ die worpen sy uyt haer nesten/ gelijck een bastaert/die uyt haren aerdt slaet/ maer de anderen die de Sonne sterck en onbeweeghlick met open oogen konnen aenstaren / die voedense met sonderlinghe vlijt en neerstigheydt op.

Elianus: De Arenden nestelen op hooge Boomen/ daer geen boos gedierte by haer komen kan/en hare jongen verbergen zy met groote sorgen / en verlatense oock niet voor datse groot genoegh zijn haer selven te beschermen. Daerom so den Praeck/eenigh Dier sijn jongen wil nemen ofte beschadigen/so komt hy en strijt met eene sonderlinge dapperheydt daer teghen / en waeght sijn leven daer aen / hy streckt sijne Vleugelen wijt uyt / ende draeght de jongen op sijn rugge/ en portse alsoo aen en leertse vliegen.

De Haliæti, dat zijn Zee-arenden/ die en paren sich niet met hare geslachts aert/ maer zy geven sich by eenige van de andere hare geslachten / maer wat dan van die beyden komt/slaet in die aert diemen Been-breckers noemt/vande welcke daer nae die kleyne Gieren afkomen/ de welcke de groote Gieren voortbrengen / die selfs geene jonghen uytbroeyen.

Sommige willen boven dese voorgenoemde gheslachten der Arenden noch een gheslachte toesetten / diese Baert-arenden noemen/maer de volckeren Chusci noemense Ossifragos, dat is Been-breckers.

By de eerste drie en voorgemelde vijfde geslacht der Arenden / wort eenen steen in 't nest gevonden / en heet Ætites, sommige noemen hem Gagaten, die tot veele dinghen seer goet is/in 't vuer en kan hy niet verteeren ofte yet verliesen.

Desen steen is van binnen gantsch hol / en als men daer

op

op slaet geeft hy eenen klanck / gelijck of eenen steen daer in waer: Maer sijne kracht en soude hy niet behouden / of ten waer dat men hem de Arenden uyt het nest roofde.

Gesnerus: Den Steen Ætis, den welcken sijnen naem daer van heeft / dat hy in des Arents nest gevonden wort / is bruyn root / so groot als een Pruym / den welcken de bruchten in 't lijf der zwanghere Vrouwen kan bewaren / alsse die by haer dragen / de misgeboorte verhoeden / en geluck en voorspoet tot het baren geven. Ick weet wel / dat het Geloof wat vermach / maer men behoort de zwangere Vrouwen meer tot Godt dan op sulcke dingen te wijsen / op datter geen Afgoderye mede bedreven en worde. Het is waer dat eenige heymelijcke en natuurlijcke krachten eeniger dingen zijn / gelijck den Magneet het Yser na sich treckt / maer desen steen heeft veel meer vergelijckinge met het Yser / als den anderen met des Menschen geboorte / als ofter schoon noch eenen steen in waer.

De Arenden nestelen in steen-klippen en hooge boomen / en leggen drie Eyeren / maer sy broeyender maer twee uyt / doch somwijlen ock alle drie / hoewel sy meestendeel een uyt het nest weg werpen / om datse verdriet hebben so veele jongen op te voeden. Want om de tijdt hares broedens / so benneemt haer de natuur dat uytvliegen totter spijse / op datse niet alle jongen van ander Dieren en vernielen. Om die tijt buygen hun de klaeuwen inwaerts / datse niet grijpen ofte houden en konnen / en dan worden hun de beeren wit van grooten honger / daerom en hebbense geen groot onrecht / oock geen kleyn oorsaeck om eenen onwille te hebben van het voeden der jongen. Maer wat sy van hare jongen uytwerpen / dat nemen de Arenden die men Beenbrekers noemt / weder aen / en voedense met hare jongen op.

Wanneer de jonge Arenden groot worden / so is de rechte Vader haer vyandt / en wil de jongen niet by hem lijden / op datse hem aen sijnen roof geen schade en souden doen / want twee Arenden behoeven alleen groote plaets tot harē roof / daer sy tot hare onderhout net konnen bekomen / daerom nemen zy een wijde Revier voor / daerse rontsom den roof mogen halen / want den roof en halense niet geern dicht by hare nesten / op datse niet verraden en worden datse ook het gene na by ts mogen behouden / tot dat het den noot eyscht /

datse alsdan wat mogen in voorraet behouden. Wat sy geroost hebben/ dat en nemense niet terstont met haer/ maer sy leggen 't een wijltijdts op een zijde/ en voelen 't eerst oft haer oock te zwaer is/ als sy dan voelen datse het machtigh zijn/ so nemen sy het op en brengen 't in hare woonplaetsen.

Sy sterven selden van ouderdom/ of te van eenige kranckheyt / maer alleen van bitteren grooten honger / want den bovensten neb wast haer soo seer in de kromte om den onderssten vast / datse den mont niet weer op krijgen en konnen/ ofte de spijse in den mont roeren mogen.

Munsterus schrijft: De Hebreen seggen dat den Arendt sich alle thien jaren van boven van den Hemel in de Zee afwerpt / en dat sijne Vederen dan op een nieuw wederom wassen. Hoch oft dit zy oft niet/ altijt heeftmen veele getuygenissen in de H. Schriftuure, dat den Arent verjonght. Als Psalm. 103. en op veel meer ander plaetsen.

Men seyt als den Arent met ouderdom bezwaert wort/ dat hem dan den bovensten neb soo lanck wordt/ datse sich over den onderssten krommet/ also dat hy den mont niet wel open kan krijgen/ en of hy die al een weynigh open krijght/ soo en gaetse doch niet so wijt open dat hy den stock krijgen kan. Also komt den ouderdom/ honger en gebreck t'samen/ also dat hy gants krachteloos wort/ daerom seytmen datse natuurlicker wijs sich tegen de steenklippen met de neb weten te stooten dat hy afbalt/ en also den mont wederom open krijght/ dan geeft hy sich weder aen het eten en alle sijne krachten vernieuwen weder in al sijn lidtmaten. De vederen worden hem oock weder schoon en glinsterende/ zijn vleugels sterck en bequaem tot vliegen in de hoogte/ gelijck te voren: also geschiedt aen hem dan een weder opstandinge. Waer door onse verrijsenisse van veelen oock afgebeelt wort/ als ook aen de Maen die afgaet/ en weder toeneemt. Het stooten aen de Steenklippen/ daer mede wort ons voorgebeelt/ dat ons den Steen (te weten Christus) alles wech neemt het gene ons tot de saligheyt sonde mogen beletten.

Den Arent vlieght en arbeyt van den morgen aen/ tot den middagh/ maer de ander tijdt / sit hy stock stille / als het volck meest uyt begint te komen.

In de Heylige Schrift vint men dickmaels datter van den Arent menigte gemaeckt wort/ en veele gelijckenisse door

hem.

hem bygebracht. Als Matt. 24. Waer dat doode lichamen zijn/ daer vergaderen de Arenden: Ock by den Propheet Micha, en Ezechiel, en op veel meer andere plaetsen: De Natuurkenders seggen/ den Arent heeft dien aerdt/als hy oudt wort/ so worden hem de vleugelen stomp/ en de oogen duyster/dan soeckt hy een Fonteyn des levendigen waters/ en tegen dien selven vlieght hy op tot tegen de Sonne aen/ en daer steeckt hy sijne vleugels aen dat se brandende worden / en brandt soo aen der Sonnen de donckerheyt sijnder oogen uyt / dan valt hy neder in de Fonteyn / en terstont worden sijne oogen helder/ en de vleugels sterckt.

Jorath: Wanneer den Arent sijne vleugels oudt worden en sijn gesicht verduystert/so geeft hy sich dickmael om hooge/en scherpt sijn vederen en gesicht tegen der Sonne/en laet sich oock so dickmaels nederwaerts/en duyckt sich onder in de Fonteyn Semoch / en hy scherpt sijnen Neb aen eenen steen/alsoo kan hy hem selven dickmael weder vernieuwen/ maer als hy het den vierden mael begint soo sterft hy.

Idem Jorath. lib. de natura rerum: Den Arent is groot/ en den alder-edelsten Vogel/ als een Koningh aller Vogelen/twanneer sich die met ouderdom bezwaert vint/so vliegt hy in de hooghte boven alle de Wolcken uyt/ daer verteert de hitte der Sonne de donckerheydt sijnder oogen / en terstont valt hy alsoo brandende ten derdemael neder in gants kout water / en dan staet hy weder op / en maeckt sich terstont in het nest / en boet sich daer tusschen de jongen / de welcke sterckt en bequaem zijn tot den roof/ daer verwerft hy hem / en sy voeden hem mede / tot dat hem de veeren en vleugels weder wassen/ en vernieuwt worden.

Dat vierde Capittel.

Wanneer men te Romen de Arenden voor een Krijghs-teken begon te voeren.

ALs Caijus Marius ten andermael Borgermeester te Romen worde / so eygende hy het Roomsche krijghsvolck eenen Arent toe/om die in hare Banen te voeren/ hoewelse te vooren andere Dieren daer in gevoert hadde/ te weten/Wolven/Menschenossen/Paerden en wilde Swijne.

Erasmus in Chiliadib. Men vindt tegenwoordigh geen Arhaep oft eenigh ander zedig Dier in de wapenen/maer-

dickel grijpende wzaeckgierige Dieren en Vogels / als Gzijffioenen / Leeuwen / Adderen / Pantherdieren / Dzaken / Arenden / Struysen / Wolven / Gieren / Beiren. Noch en is niet genoeg dat het aen haer selven grouwelijke Dieren zijn / maer sy moeten noch op het grouwelijckste gestelt zijn / den Wolf moet een Schaep in den mondt hebben / ofte met eenen open muyl de tanden laten blincken. En so der ergens een stil zedigh Dier in een wapen komt / als een Haen / ofte een Hondt / &c. so moet doch dien op het bijten staen / ofte hy moet een been in den mondt hebben / en den Haen moet de klaeuwen spazren ofte van een doen / &c. Daer aen kanmen wel afnemen / dat de wapenen maer overgebleven Heydensche dingen en zijn / die van onse Heydensche Voor-ouderen op ons ge-erft zijn / de welcke wy ons roemen / en souden het ons billick schamen / dewijl wy Christenen zijn / en weten hoe de Werelt en des vleesches Wijsheyt / en oock sulcke Adelijcke Schilden en Wapenen voor Godt stincken.

Dat eerste en tweede geslacht der Arenden / en rooven niet alleen de kleyne weerloose Dieren / maer sy dorven ook tegen de Herten strijden / en sy weren de Herten tusschen dat Gewoonte te komen / en met hare vleugelen de oogen vol stofs te waeyen / en verblinden se soo / dat syse ten laetsten van de Bergen afstooten en doot vallen. Maer de Arenden en hebben niet alleen eenen vyandt / maer sy voeren oock eenen heftigen strijt met den Dzaecken / daerse in 't kampen dickmaels groot perijckel uytstaen / hoewel datse den aenval van de hooghte doen. Den Dzaeck soeckt met sonderlinge begeerte de Eyeren van de Arenden / daerom woort hy oock van den Arent vervolght / en waer dat hy hem oock aentreft / ofte ergens in 't gesicht krijgen kan / so grijpense malkanderen aen / en den Dzaeck slaedt sijnen langhen Staert om de vleugelen van den Arent / en wickelt die so daerom / dat hy niet meer vliegen en kan / maer moet met hem ter neder vallen.

Elianus: Op een tijdt warender sesthien Mannen / die stonden op een Velt en maeyden Koorn / en also sy van wegen de hitte grooten dorst leden / soo sondense een van haer allen uyt / die soude aen de naeste Fonteyn gaen / om eene Kruyck waters te halen / desen nam een Seysen in de hant / en eene Kruyck op de schouwer en ginck na de Fonteyn toe.

Daer

Daer komende/so vont hy een Arent hestig met een Slange strijden/ also dat de Slange schier de overhandt hadde/ want zy hadde haer om den Arent gewonden/so dat hy hem niet meer roeren en konde/den Boer waeghden het/en hieu met sijne Seysen toe/en sloegh de Slange van malkanderen / en verloste also den Arent uytter noot / doen ginck hy aende Fonteyn en schepte water/ en brocht het sijne gesellen/de welke met grooter begeerte daer aen vielen en dronken. Maer als den genen die het water gehaelt hadde/ook wilde drincken/quam den Arent en sloegh hem den kruyk uyt der hant / 't welck den Boer seer verdroot / want hem dochte dat sijn weldaet qualijck geloont worde. Maer als hy begoste sijn gesellen aen te sien/hoe datse de eene voor en den anderen na/nedervielen/en haren geest op gaven(want de Slange hadde de Fonteyn met haer fenijn vergiftiget/) so bekende hy de danckbaerheydt der Arents.

Als men Arents vederen by eenige andere Vogels vederen wegh leydt, soo souden des Vogels vederen in sich selfs vergaen. Epiphanius, den Arent leeft 100, Jaer.

Dat vijfde Capittel.

Twee wonderlijcke Historien van den Arent.

MEn weet noch van eenen Arent te seggen / die in de stadt Seston van een Jonckvrouw opgevoet is geworden/hoe dat hy sich so danckbaerlijck tegen haer betoont heeft / alsoo / dat hy haer veel gevogelte en ander wilt braet plachte toe te brengen/ en ten lesten ghestorven zijnde/ en men haer doode lichaem na ouder gewoonte verbranden wilde/so soude hy daer op gevlogen zijn/en sich met haer laten verbranden/daerom de Inwoonders der Stad haer beyden een eeuwige gedachtenis lieten oprichten.

Plinius lib. 15. cap. 30. Als Livia Drusilla aen den Keyser Augusto getrout worde/en sy haer onder den blaeuwen Hemel geset hadde / so worp eenen Arent eenen witte Henne van boven uyt de locht in haren schoot/de welcke een Lauwertacxken in den mont hadde. Deselve Henne behielt sy/ maer het Lauwer-tacxken liet sy planten/ 't welk daer na uytsloegh / en daer zijn verscheyde Lauwer-boomen van gekomen.

Clemens lib. 3. pædagogi & Stromateon. 5. De Arent wor-

d-

de Levit. 11. en Deut. 14. onder de onreyne Dieren getelt/ van welckers vleesch/ soo wel als ook van andere roofachtige Dieren en souden de Joden niet eten/ daer mede aengewesē wort/ dat men geene gemeynschap en soude hebben met de Menschen/ die van ander luyden Roof begeerden te leven.

Procopius: Moyses heet den Arent/ de Gieren en andere hoogh-vliegende Dieren vleesch tot de spijse verboden/ om daer mede voor te beelden/ dat men niet te hoogh vaeren en soude/ en van andere luyden schande of nadeel leven.

Dat seste Capittel.

Van de Gieren.

ONder de aerdt van de Gieren/ soo worden de zwarte voor de beste geacht/ Niemandt en sal schier met waerheyt konnen seggen/ dat hy een Giers nest gevonden heeft/ daerom sommige ook meynen/ datse nyt andere Landen tot ons komen/ het welcke doch niet en is/ maer sy maken haer nesten op seer hooge steen-klippen/ daer geen Menschen by en konnen komen/ om die te halen/ anders worden hare jongen hier te lande dickmaels gesien en gemeynelijck by pa en.

Umbrius schrijft/ datse dry Eyeren leggen/ en met het eene die ander twee/ met het Nest vernielen/ en wegh werpen.

Horus schrijft/ t Wijfken van de Gier ontfaught van een scherpen Wint/ vijf dagen is het in de broedinge/ en so lange vast het ook. Ambrosius (Hexameron. 5. De Gieren ontfangt en baert sonder eenige vermenging des Mannekens.

Orus: Als de Egyptenaers barmhertigheyt wilden betuyden ofte voorbeelden/ soo schilderden sy eenen Gier/ want dese honderd en stwintigh dagen ghestadigh by syn jongen blijft/ en die opvoedt/ sonder daer af te vliegen/ hy doet sonderlinghe neerstigheydt om syn jonghen wel op te brengen/ en soo hy van spijs ofte noodruft niet genoegh versien en is/ soo wondt hy sich selven/ en geeftse van syn Bloedt te drincken/ op datse van geen honger en sterven.

Acosta en Linschoten verhalen datter op de kuste van Peru soo groote Gieren vliegen, datse hare vleugelen wel 15 of 16 palmen uytspruyten, sy geneeren haer met Zeewolven die sy selfs vangen.

Den Gier heeft een sulcken sterken reuck/ dat sy twee ofte dry

dzy dagen te voozen om de plaetsen heen vlieghen / daerse mercken dat een Aes komen sal.

Den Gier weet seven daghen te hooren / de plaets daer eenen Slagh geschieden sal.

Glossa Ordinaria : Den Gier werdt in de Wet Moyse onder de onreyne Vogels getelt/ doch niet t'onrecht/ want het is een Vogel dewelcke na den Krijgh verlanght/op datter doode lichamen vallen mogen.

Procopius : De Gieren/ Arenden / en andere diergelijcke Vogels/ wozden daerom in de Wet verboden/om datse met haer hoog vliegen een teken van hovaerdy en stoutigheydt geven.

Plin. lib. 12. cap. 53. De Gieren vliegen wegh voor eenige welruyckende Salven ofte Specerijen/maer anders rupcken sy alderley stinckende Aesen/ en vuyligheden meer.

Lib. 23. c. 5. Sy eten uytermaten geern dat kruyt Siserа.

Lib. 29. c. 4. Sijn vederen gebzant/verdzijft de Slangen/desgelijcx soude ook 't Hert doen/alsmen 't aen den hals hangt.

Cap. 20. Gieren-gal met Andozensap met honig vermengt/ verdzijft de smarten der oogen.

Orus : Onder alle Dieren heeft den Gier schier het beste ghesicht / gelijck by helle Sonne-schijn van den Opgangh tot den Nedergang/ende van den Nedergang tot den Opgangh siet hy/en kan sijn aes wijt na speuren / daerom als de Egyptenaers een scherp ghesicht wilden beduyden/ soo plachtense eenen Gier te schilderen.

Lib. 30. Wanneer yemandt de Tanden met des Giers Vederen repuight/ die makense eenen vuylen stinckende mondt.

Cap. 9. Des Giers Long met Wijngaerts-hout gebzant/ en half soo veel bloesem van Granaet-appelen daer by gedaen/ helpt den genen seer wel die bloet spouwen.

Een Gieren-vel op de bloote borst gedragen, souden honger verwecken voor die een quade Maegh hebben.

Het sevende Capittel.

Van den Vogel Sanquali ofte Been-breker.

MAssarius schzijft/ den Vogel Sanqualis is den Arent den welcken men Ossifragum/ dat is / Been-bzeker noemt.

Albertus: Den Arent Beenbzeker wozt alsoo genaemt/ om dat

dat/so wanneer hy het Vleesch afgegeten heeft/soo neemt hy de Beenen op/en laet die dan op eenen Steen-klip ontstucken vallen/op dat hy het mergh daer uyt krijgen soude.

Het achtste Capittel.

Van den Havick.

DE Habicken worden wel thienderley geslacht gerekent/daer van isser eenderley diemen Circon noemt desen hebben alle een krom ofte lam been.

De Griecken noemen de eenderley Esalona/dese siet men het gantsche Jaer door en de andere vlieghen des winters alle wech.

Sommige noemen de Vogels die op der aerden woonen alleen Habicken/en sommige andere/die gene die op de boomen alleen nestelen/ en daer haer wesen hebben/eenige die op de hooge Steenklippen sitten/ en haer daer onthouden/ ofte die alleen onder den Hemel meest blijven vliegende/desse kennen de Duyven wel/ so haest alsse eenen Havick sienden worden/so vliegense op/of sy vallen op der aerden neder.

In het Africaensche Eylandt/Cerne genaemt/ daer nestelen de Habicken by der aerden/ en zijn tot de Menschen so gewent/ datse daer by blijven sitten broeyen.

Op een plaets in Thracio/ontrent de Stadt Amphipolis/ drijven de Menschen en de Habicken het Weydwerck t'samen/ de Menschen drijven de Vogelen op uyt de Hegen en struycken/dan vliegen de Habicken daer na toe/slootense en bijtense datse ter aerden vallen/ wat den Vogelaer dan so van der aerde opneemt/dat deylt hy met den Havick

Men seyt ock / dat den Havick de Vogels in de hooghte te boven vlieghyt/en als hy daer recht boven is/dat het hem tijt dunckt dat hy daer na staen wil, soo vermaendt hy de Weylupden met eenigh gheschrey of geroep / op datse dan opwaerts weten te sien en die soo waer te nemen.

Albertus: Als den Havick vry en ongetemt is / soo rooft hy gemeynelijck tamme Vogels/ als Hoenders en Eenden sulcke verscheurt hy seer haest en eetse/hy vangt ook de Vylen/oock wel somtijts de Hasen/maer als hy die stootet/ soo slaet hy de klauwen van den linckeren voet in d'aerde / en met den rechteren voet hout hy den roof / en bevlijtigt sich dan so haest alst mogelijck is / om des Hasen oogen uyt te rucken

rucken en hem te verwonghen. Maer als den Habick ghetemt is/ en dat hy het Weyd-werck gewoon is / so stoot hy ock groote Vogels van boven neder/en hy verstout hem te meer / om dat hy sich op de Menschen verlaten mach / en ock op den Waterhont / die hem den roof helpt houden en overweldigen/ die stoot hy Kranen/ Ganssen / Reygers/en andere diergelijcke Vogels toe/ maer de Eenden en ander Water-vogels doot hy seer lichtelijck.

De Habicken en eten geen herte van eenige Vogels.

Den Habick / die by der nacht vlieght / noemt men Cymindis/ hy wort selden in de velden gesien / by daege en siet hy niet wel/hy heeft eenen erffelijcken haet met den Arent/ dickwils worden se beyde kampende ghegrepen/ dat se aen malkanderen hangen.

Procopius: Den Habick met alle andere roovende Voghels worden in de H. Schrift totter spijse verboden/daer door men bemercken kan/ dat Godt misbagen heeft in alle de gene die haren naesten opsettigh zijn / en die soecken om te brengen en te verwonghen gelijck den Habick doet/die en verschoont geenen Vogel hoe kleyn hy ock is.

Plin.l. 23.c.1. Men seyt wanneer eenen Hof met zwarte steeckel-wortelen beset is/so sullen de Habicken daer af vlie gē/en alle het tamme gebogelte daer binnen met vrede latē.

Lib.28.cap.8. Dat Dier Cahameleon soude van dien aerdt en natuur zijn/ dat het den Habick/wanneer die boven hem vlieght / by hem ter neder trecken kan/ en dan set hy hem ander Dieren daer te verscheuren.

Lib.20.cap.7. Wanneer de Habicken voelen dat haer gesicht verdonckert of af begint te nemen / soo wrijven sy dat krupt/het welck men Habicx krupt noemt/ en druppen het sap in haer Ooghen / hier van komt haer gesicht weder te recht.

Albertus: Ick hebbe van geloofweerdige Weylupden in Swabenlandt ghehoort/ dat se op een tijdt in eene duystere Bosschagie gekomen zijn om Habicken te vanghen/en hebben daer eenen grooten Habick gevonden/sittende op eenen tack / die van ouderdom gants grijs was / en als hy voor haer luyden niet en vluchte/ so bevonden sy dat hy van ouderdom gants blint was / so hebbense heymelijck willen waernemen/ waer van dat hy sich mochte geneeren/ soo be-

bevonden sy ten lesten datter twee jonghe Habicken quamen/en brachten hem van haren Roof-bleesch/ 't welck sy seer kleyn van malkanderen tracken/en gaven hem te eten.

Den Habick met Roosen-water gekoockt/is een treffelijcke Medecijn voor alderley ghebreecken der oogen / sijn dreck met Honigh vermenght/en over gestreken / is goet tegen bloode gesichten.

Job 39. Vlieght den Habick door uwe verstant/en breydet syne vleugelen na het Zuyden : Gregorius moralium 31. cap. 32. over dese Spreuck ; Wanneer de Habicken oudt worden/ en bevinden dat de vederen beswaert zijn / soo setten sy sich in de hette der Sonne / sonderlingh als den Windt zuyden waeyt/ dan worden hem daer de sweet-gaten van de hette geopent/en als die open zijn/ soo schut hy sich soo lange/tot dat hem de oude vederen uytvallen/dan wassen hem wedernieuwe in de plaets / alsoo verjonghet synen ouderdom/ en begint sich dan weder met roben weder te generen.

Als de Nacht-uyl van andere Voghelen aenghevochten wordt/soo helpt hem den Habick/en leyt den strijt neder.

Als de broedende Hennen des Habicx stemme hooren/so worden de Eyeren beschadighyt.

Albertus : Ghy moet nau toesien / dat den Habick ujnergens met sijn klauwen en quetse/desgelijcx van alle Vogels die roben / en voornamelijck wanneer sy na het baden / de veeren met den neb strijken en weder te recht leggen. Want in sulck strijcken krygense eenighe vettighevdt aen den neb/ die seer fenynigh is/want sulcke Vogels vederen en klaeuwen/en voeten/ hebben eenen vergiftighen aert. Daeromm wanneerse op sulcken tijdt yemandt beschadighen oft quetsen/soo en moetmen't niet al te slecht achten/want daer kan groote schade uyt volghen / daerom salmen sich daer voor wachten/want daer wat geloofweerdelijcken van geschreven is/datter eenige van sulcke quetsinge gestorven zijn.

Het negenste Capittel.

Van den Koeckoeck, die van sijn eygen geslacht wordt omgebracht.

SGinnige houden 't daer voor / dat den Koeckoeck van den Habick komt/als den selven na den tijdt des jaers/ een andere gestaltenisse bekomt / en dat sulcx alsoo zy/ nochtymen niet alleen daer by mercken / datmen den Koeckoeck

koeck effen op deselve tijdt siet/ alsser nergens geenen Habick voor handen is / maer om dat hy ook in den Somer maer eenen korten tijdt by ons blijft/en sich daer na weder uyt onsen oogen maeckt.

Ghelijcke-wel en is den Koeckoeck den Habick met den kop/noch met de kromme klauwen gelijck/ dan alleen met de verwe een weynig/en den Habick eet hem ook waer dat hy hem krijgen kan/also is hy onder alle Vogelen de ongeluckighste/en dat hy van sijn eygen geslacht gegeten wort.

Hy en verandert syne stemme niet/ tegen het voor-jaer so komt hy voor den dagh / en verberght sich wederom teghen de Hondts-dagen.

Syne Eyeren leydt hy altijt in vreemde Nesten/sonderlinge in de Duyven-nesten/ hy leyt weynigh Eyeren/meestendeel maer een t'seffens / seer selden twee/ 't welck geen ander Vogel en doet.

Elianus en Oppianus : Den Koeckoeck leydt wel Eyeren / maer niet in sijn eyghen Nest/ maer hy besoeckt de Nesten der Leeuwercken en Gruntingen / die Eyeren eet hy/ en leydt de sijne in de plaets / dewelcke dan van dese Vogels (dewijlse haer Eyeren niet seer onghelijck en zijn) voorts uyt-gebroeyt worden.

De oorsaeck dat hy syne Eyeren in ander Vogelen Nesten leydt/meyntmen is dese/ om dat hy weet/ dat hem alle andere Vogels doodelijcke vyandt zijn / ja ook de alderkleynste en schouwen sich niet hem te plagen / alsoo dat sijn geslachte gantsch niet behouden soude konnen blyven / indien hy desen voorschreven list met het uyt-broeyen niet en wiste te gebruycken.

Om sulcken oorsaeck en maeckt hy sich selver ook geen Nest / ende is een seer blooden en vreesachtighen Vogel.

Als dese jongen van de andere Vogels uytgebroeyt zijn/ so beginnense terstont alsse uyt den dop komen/ te eten / en nemen 't eten voor de andere jongen weg/ also datse terstont schoon en vet worden/ waer door dat de gemeyne Moeder sulcken lust en liefde daer toe krijght/ datse sich daer hooghlijck in verblijdt/ ende 't geeft haer ook wonder datse sulcke schoone Jongen krijght. En alsse haer eygen Jongen daer tegen begint te verghelijcken/ soo wordtse die doodt vyandt

gelijck

gelijck of dle baſtaert / en ban haren rechten aert niet en waren / jae ſy laetſe oock ban den jonghen Koeckoeck in haer tegenwoordigheyt / op eten / 't welck haer ſelfs ten leſten oock geſchiet / ſoo haeſt als hy vlughs wort en vliegen kan / verwoeght hy de moeder en eetſe oock op.

Eenen jongen Koeckoeck / als hy eerſt uytvlieght / ſoo is zijn vleeſch ſoo ſoet / dat het nergens by eenige ander Vogels kan geleken worden.

Geſnerus: Nu ter tijdt en woordt den Koeckoeck / ſoo ick meyne / nergens in de ſpijſe gebruyckt / want men ſeyde dat hy doet obergeven / hy is oock een onreynen Vogel. Sommige ſeggen / dat Stront op Hebreeus Koeckoeck heet. In de Wet Moyſi was hy oock verboden.

Plin. lib. 30. cap. 15. De Koeckoeck in een Hasen-buyck gebonden / doet wel ſlapen.

Een wonderlijck dinck woordt van deſen Vogel geſeyt / en van de Boeren gelooft / dat ſoo wanneer yemant in 't voorjaer op die ſelvige plaets daer hy den Koeckoeck hoort roepen / dat Aertrijck rondtſom teyckent / welck hy onder ſijnen rechteren voet heeft en dat dan uytgraeft / waer dat ſelvige dan geſtroyt wort in Kamers oft in Bedden / daer ſoude het de Vlooyen dooden.

Forrer ex Geſnero: Wanneer den Koeckoeck na by een Stadt komt / ofte noch meer / ſoo hy daer in komt / beteekent regen en groot onweder / ſommige vreeſen groote duurte dat jaer als deſen Vogel na by de huyſen vliegt / want ſulcks doenſe alleen om der koude willen. In Switzerlant hoortmenſe gemeynelijck / tot S. Jan in de Somer / maer alſmenſe daer noch langer hoort / ſoo ſorghtmen dat jaer voor ſuure Zuricher Wijn.

Het thiende Capittel.

Van de Sperwers.

DE Sperwers hooren oock onder het geſlacht der Havicken / maer in de groote iſſer wat onderſcheyts tuſſchen.

Dit heeftmen aen de Sperwers bevonden / dat hoewelſe oock roofachtighe en heete hongerige Dieren zijn / ſoo en ſullenſe van gheen gheſtorven Aes het willen nemen ofte eten.

Geſne-

Gesnerus: Men seydt in 't gemeen van de Sperwers/ dat sy int eerste Jaer soo weynigh zijn/ datse niet doots en willen hersoecken/ en int tweede Jaer niet levendigh en beroeren/ uyt vreese/ en het derde Jaer sterven se van honger.

Van desen Vogel souden eerst de Schipluyden geleert hebben/ datse haer Schepen met een roer achter aen weten te stuyren/ en te bedwinghen/ want als hy in de hooghte vlieght/ soo weet hy met synen staert 't lijf int vliegen te stuyren.

Des Winters verbergt hy sich/ doch hy en vertreckt niet voor de Swaluwen.

Petrus Martyr: De Sperwer en de Swaluwen vlieghen over Winter uyt Europa na Alexandriam.

Men seydt ook dat hy veel met het Podagram gequelt is/ als de Sonne keert/ en dagh en nacht effen lang zijn.

Plin. lib. 29. cap. 6. Des Sperwers lever over gestreken is goedt voor de oogen.

Lib. 30. cap. 9. Van eenen ouden gepulviseerden Sperwer genomen/ so veel alsmen tusschen drie vingeren vatten kan/ met schoon water in-gedroncken/ soude dat Podagra verdrijven/ ofte alsmen de voeten badet in Sperwers-bloedt/ daer Metelen in gemengt zijn/ ofte alsmen haer bedeken die eerst nieu ghewassen zijn/ met Metelen aen voorhooft/ is ook voor de selfde gebreken goedt.

Lev. 11. Deut. 14. Wordt verboden van den Sperwer te eten/ en al dat van synder aert is.

Het elfde Capittel.

Van onderscheyt der Vogelen.

HEt voornaemste onderscheydt der Vogelen is aen de voeten/ sommighe hebben kromme klauwen/ sommighe rechte/ eenighe hebben breede voeten/ ghelijck de Ganse/ en alle Water-vogels/ maer die kromme klauwen hebben/ eten het meestendeel niet dan vleesch.

Het twaelfde Capittel.

Van de Kraeyen.

DE Kraeyen en eten niet alleen vleysch/ maer ook alderley ander spijse/ ook noten alsse die konnen krygen/ en wanneer sy de noten met den beck niet en konnen open picken/ soo nemense die in den beck/ en vliegender mede om

de om hooge / en latense dan ergens op eenen steen ofte dack vallen/zoo dickmaels en langhe / tot dat den dop gequetst is/dan pickense die met den bek voort open en etense.

Gellius: De Krayen houden malkanderen hare trou totter doodt/also dat wanneer een van haer beyden sterft/zoo blijft die ander alleen/en paert sich niet wederom.

Aristoteles schrijft: als dat Wijfken van de Krayen de Eyeren uytbroeyt/zo worpse van het Manneken gespijst.

Dese Vogels bedrijven veel geruchts / dat niet lieffelijck om hooren en is/nochtans worpense van de zommige hoog gepreesen.

Baruch 6. De Heydensche Goden en geven de Menschen geenen regen / en sy nemen sich geen regeerens noch straffen aen / zoo weynigh als de Krayen / die in de Locht gints en weder vliegen.

De Kraey is van naturen dat se haer Jonghen altijdt blijft spijsende/oft se schoon vlughs zijn/en selfs na de spijse konnen uyt vliegen.

Linschoten seydt: In India zijn seer veel swarte Krayen, die so stout zijn, datse 't eten wel uyt de schotels daer de Luyden aen de Tafel by sitten, weghnemen, sy stalen de wol uyt de Inckt-pot daer y selfs by saten schteef, sonder dat hy het k[illegible]nde beletten; sy picken ock de levendige Buffels het hayr van den rugge, die dickwijls tot den hals toe in 't water loopen om van haer bevrijdt te zijn.

Het derthiende Capittel.

Van de Raven.

DE andere Vogels die van dat roofachtige ghestacht zijn/ dwingen hare Jongen eerse nochte recht vlugh zijn/te vliegen/gelijck oock de Kraens die mede als de Krayen maer vleeschen eten / hare Jongen jagense wijdt van haer wegh/ zoo haest alsse wat vlug beginnen te worden/op datse hun aen haren roof niet schadelijck en zouden wesen / daeromm vindt men oock zelden over twee paer Kraens in een Dorp.

Forrer ex Gesnero: Den Raef is van naturen gemeynlijck tot stelen / (gelijck dat oock binnen Erfort ghebleken is) daer was eenen tammen Huys-raef/die hadde van een Tafel daer gemeynelijck altijt geldt op lagh/soo veel Grossen voor en na af-genomen / en dat ghebracht in een Hof / die

daer

daer zeer na by lagh / onder eenen steen / tot wel vijf of ses gulden.

By de Stadt Crano in Thessalonia sietmen altijt maer een paer Ravens / en als die Jongen krijghen die blugh gewozden zijn / zoo vlieghen de Oude van daer / en ruymen de Jongen de plaets in.

Gesnerus ex procopio : Alle Vogelen van dat gheslacht / zijn tot de spijse in de Wet Mose verboden.

Albertus : Den Raef bzoeyt sijne Jonghen uyt in't booz-jaer / eer dagh en nacht even langh zijn / gemeynelijck leyd hy vijf Eyeren.

Albertus : Den Raef leydt sijn Eyeren bzoegh in 't booz jaer / en bzoeytse uyt / eer yet nocy dondert / want den Donder verderft alle sijn Eyeren.

Van den Somer aen tot den Herfst leydt hy kranck / in die tijdt lijdt hy seer grooten dozst.

Celius : De Ravens verlangen altijdt na 't water / want sy zijn van een seer dzooghlichaem / daerom begeeren sy altijdt wat vochtighepdts.

Flianus schzijft : als den Raef water in een pot ofte in eenig ander dingh vindt / en daerse niet by en konnen komen / dat yet water te diep onder in den pot staet / soo nemense steentjens in haren beck / ofte tusschen hare voeten / en dzagen die daer in / als die dan op den grondt komen / soo geeft sich dat water om hooghe / met yet welcke sy haren dozst konnen verzadighen / daer mede hy bewijst dat hy wetenschap heeft en listigh is.

Den gemeynen man houd het daer booz / dat de Ravens sich met den mont met malkanderen vermengen / oock dooz den mont de Eyeren leggen : maer Aristoteles is daer tegen.

Het schijnt of Ravens eenigh verstandt hebben van toekomende dingen / en datse yet weten te bedupden : want als in Media alle Gasten doodt geslagen wierden / soo vlogen de Ravens alle van Peloponneso en uyt het Landt Attica wegh.

Forrer ex Eliano : De Egyptische Ravens / die aen de Rivier Nylo woonen / vallen booz de Schip-luyden neder / bewijsen niet hare manieren / darse geern wat te eten hadden / en geeftmense dan yet / so vliegense weder wegh / maer soose niet en krijgen / en geen aes en konnen bekomen / soo gaen-

gaense voor op de Schepen sitten / en byten de Zeylen en Touwen in stucken.

Het en soude ook niet goedts bedupden/twanneerse met de kele glurssen en gelupt geben/gelijck ofse half geworght ofte versteckt waren.

Gen. 8. Veestmen van de Rave die Noah uyt de Arcke liet vliegen op den Bergh Ararat. Augustinus schrijft: Dese Rave moet in het water verdroncken/ ofte ergens op een Aes gevallen zijn/ en alsoo vergeten weder te komen.

De Rave seydt Ovidius, hadde voor desen schoone witte Pluymen, en was Apollos vogel, maer doe sy aen Apollo quam klappen, dat sijn Liet Coronis by een Jongelingh sliep, en Coronis daer op van Apollo doorschoten wierdt, 't welck hem daer na moeyde, soo veranderde hy des Raven vederen (die groot loon van haer klappen verwachte) van schoone witte, in swarte.

Het veertiende Capittel.

Van den Nacht-uyl.

DE Nacht-vogels hebben krommenebben / als de Uyl / dit is eenen dooden vogel / en woont in de Wilderuis / ende en heeft gheen ghesangh ofte ghelupdt daermen yet van verstaen kan/maer hy bedrijft steedts een klaeghlijck geschrey en schrickelijck suchten.

Albertus: Bubo noemtmen een Nacht-uyl ofte Huhu / en en dat om sijn schrickelijck geschreys wille/onder alle Vogelen heeft hy de grootste ooghen / hy gheneert sich van den roof der Dieren/die des nachts hier en daer loopen/om hare neeringe/als Muysen/ ook somtijts wel Hasen/ en andere kleyne Dieren. Des daeghs verberght sich dese Vogel in duystere garen / holle Bomen / en woeste onreyne plaetsen / want soo hy des daeghs van andere Vogelen ghesien worde / soo vallense op hem en pluckten hem de veeren uyt / daerom gebruyken hem de Vogelaers ook in haer garens/ om andere Vogelen daer mede te vangen.

De Vogelaers binden een Uyl vast op een Boom, wiens tacken sy met vogel-lijm bestrijcken; dan komen de andere vogelkens, om hem te bespotten, op die tacken sitten, en raken aen 't lijm vast, en worden alsoo gevangen.

Het vijfthiende Capittel.

Vyt de andere Boecken Plinij, van de Kraeyen, Ravens en de Vylen.

Lib. 29. cap. 6. De hersſenen van de Kraeyen ghekoockt/ en in de ſpijſe gebruyckt/ ſoude goedt zijn voor de verouderde ſware kranckheydt des hooftſs / oock doetſe de wijnbraulven wederom waſſen.

De Raven zijn ſulcke vergeetelijcke Vogels / datſe haer neſt meeſtendeel vergeten/ alſſe een weynig te wijdt geblogen zijn/ ſoo en weetenſe by hare Jongen niet te komen/ om die eten te brengen / en ſouden alſo van honger moeten ſterven / ten ware dat de natuyr haer ſulcke eygenſchap in gheplant hadde/ te weten/ datſe eenighe dinghen in't Neſt dragen/ uyt dewelcke in korten tijdt kleyne Wormkens waſſen / van dewelcke de Jongen haer leven ophouden/ en den grooten honger weeren komen.

Job. 29. Wie bereydt de Raven hare ſpijſe / wanneer ſijne Jongen tot God roepen/ en vliegen/ dwalende wanneer ſy niet te eten hebben?

Luc. 12. Aenmerckt de Ravens/ ſy en ſaeyen niet / noch en maeyen niet / ſy en hebben oock kelder noch Schuyre/ en God voedſe.

Gregorius in Moralib. Men ſeydt / dat de jonghe Ravens tot op den ſevenden dach ſonder ſpijſe konnen leven/ aen den welcken ſy ook eerſt beginnen ſwart te worden/ maer eerſe noch ſwart zijn / worpenſe van hare Ouderen verlaten / en gaen in het Neſt ging en weer gapende / en roepende na ſpijſe/ maer alſſe beginnen ſwart te worden / ſoo ſoeckt de oude hun beter te verſorgen/ alſſe te voren gedaen heeft.

Lib. 29, cap. 6. De aſſche die van des Nacht-uyls oogen ghebrandt worden/ ghebruyckt men voor de Medecijn der oogen.

Lib. 30. cap. 6. De aſſche die van ſijnen kop ghebrandt wort/ en een ſalfken daer af gemaeckt/ verdrijft de ſteekten der Milten.

Geſnerus: Als den grooten Nacht-uyl het is / ſoo worder hy vande ſommige gegeten/ en ſijn vleeſch ſoude ſeer ſoet en wel-ſmakende zijn / als 't recht gekoockt en wel toebereyt is. Maer in 't oude Teſtament is deſe / en oock andere Nacht-vogels/ van Moyſe verboden te eten.

Het sestyende Capittel.

Van de Nacht-vogelen.

HElias schrijft/ de Nacht-uylen/ den Specht/ Krayen/ en andere Vylen/ souden alle met het achterste deel uyt het Ey ofte Dop komen / want de Eyeren wenden sich om/ van wegen de zwaerte des kops / en het achterste deel komt den Vogel eerst hoog uyt te broeyen.

Het seventyende Capittel.

Van de Vylen.

EEn besondere practijk gebruyckt den Vyl/ als hy met andere Vogels kampen of vechten moet / en datter veel Vogels op hem toevallen/ so valt hy op den rugge en weet sich in malkanderen te trecken/ en beschermt sich met de voeten en sijnen neb.

Soo den Habick daer ontrent is/ so staet hy hem by/ als of hy van naturen hem sonderling bevrient ofte bemaegt waer/ en helpt hem oock getrouwelijck strijden.

Nigidius schrijft/ den Vyl soude des winters sestig dagen slapen / en negendeley gelupt maken.

Plin. lib. 18. cap. 35. Alsser regenachtich weer voor handen is/ so maken de Vylen veel geroeps.

Lib. 29. cap. 4. Den Vyl is de Vyen/ Wespen/ Harnussen/ en Bloedtsuygers zeer vatigh en opsettich.

Daer zyn noch andere zoorten van Uylen, waer onder is een zoorte diese op sommighe plaetsen Rans-uylen noemen, dese zyn wel soo groot als een Kat; sy vangen en eten oock Muysen.

Ovidius verhaelt, dat Proserpina eenen Ascalophus veranderde in een Uyl, om dat hy door sijn klappen ghedaen hadde dat sy in de Helle moest blyven, den Uyl was Pallas; een Goddin des verstandts oock toe-gewijdt, om dat hy by nacht kan sien, soo oock een wijs Man, die door troubelen en donckere rampspoedigheden door een verlicht verstandt, doorsien en hem redden kan.

Het achtyende Capittel.

Van de Spechten.

SPechten zijn oock kleyne Vogels / die kromme klaeuwen hebben/ en behooren oock onder de Boom-hackers geslacht/ de welcke aen de Bomen lijn-recht op en neder

der klaveren/gelijck de katten/ en als sy met de neb maer daer op stoten/ konnen sy by het ghelupt lichtelijck weten ofter ook Wormen/ ofte yet anders tot hare neerinne dienstelijck daer in zy.

Sy voeden hare jongen in holle Bomen'en zo de Herders daer een Beytel in slaen / zo weten sy een kruyt te soecken/ het welck sy daer aen doen / dat den Beytel terstont daer uyt treckt.

Sy eten Appelen/Eyckelen/maer sy en nemen sich geen vleysch aen.

Plin. lib. 20.cap. 15. De Byen en doen de Boom-hackers geen leet.

Albertus: Desen Vogel en set sich nimmermeer op steen of harde klippen / op dat hy syne klaeuwen niet en zoude stomp maken.

Den Specht pickt in de dicke Bomen; en siet terstont of het oock een doorgaende gat is.

Den Specht heeft een lange tonghe, die steeckt hy in een Mierenneft, die daer dan met menighte op gaen sitten, en dan treckt hy de tonge in en eetse.

De Koningh Picus, een wijs en verstandigh Man, soo Ovidius fabuleert, is van de Tovereese Circe, verandert in een Specht, om dat hy haren wille niet doen en wilde, en behoudt noch de verwe van het kleedt dat hy doen aen hadde; dat is het purper in syne vleugels, en het goudt-geel om sijn hals.

Het negenthiende Capittel.

Besluyt van de Vogelen met kromme klaeuwen.

Alle Vogelen die kromme klaeuwen hebben / en laten sich niet veel met groote hopen by malkanderen vinden/maer een yeder behelpt sich zo veel hen noodigh is te roouen/en vliegen alle hoogh in de Locht/uytgenomen de Nacht-uylen/die hebben alle groote vleugels / en kleyne lyven/ alsoo datse qualijck gaen konnen.

Selden setten sy sich oock op de harde Steenklippen neder / op datse hare kromme spitse klauwen niet en zouden verleiten ofte stomp maken.

Het twintighste Capittel.

Van de Paeuwen.

De Paeuwen gaen alle andere Vogelen met cieraet / verstandt en voortreffelicke schoonheydt van vederen te boven.

Elianus: Als Alexander Magnus de Paeuwen in India sagh/verwonderde hy sich seer van hare schoonheyt/en settede eene groote straf daer op/ soo yemandt een van dese Vogelen ombzachte.

Als de Paeuw van yemandt gheperzesen wozdt/ dat hy 't hoort/ soo sal hy terstont sijne schoone ghebloemde Goudtverwige vederen van malkanderen uyttrecken/ zonderlinge teghen de schimmerende Sonneschijn/ daerse dan eenen wonderlijcken schoonen glants geven.

Forrer ex Eliano & Alberto: Alsmen de Paeuw looft ofte verheft/soo toontse haer hovaerdye/gelijck een hovaerdige Vzouw/ dan treckt sy alle hare vederen na ozdeningh uyt malkanderen/ datmen daer in siet ghelijck of men in eenen Lust-hof sage vol schoone kleuren gheschildert: Soo daer ook een Schilder komt die haer uyt schilderen wil/ so staet hy stil en laet sich grondelijk besien/op datse doch recht soude gecounterfeyt wozden:maer wanneerse haer leelijke voeten aensiet/ soo bedzoefdse haer zeer/also datse van truyrigheydt den staert neder slaet/ en alsse des nachts wacker wozt/en haer zelven niet besien en kan/so beginse van bzeese te schreyen/ en meynt datse hare schoone vederen verloren heeft.

Als de Paeuw sijnen staert van malkanderen open doet/ datse een weerschijn geeft/ soo kanse in de schaduwe lichtelijck sien/ welcke veeren de schoonste ooghen/ ofte spiegels hebben/die richt sy dan te samen.

Alle Jaren pluysen sy haren staert/ als dat loof begint te rijsen en afhalt.

Tegen't vooz-jaer/als de Bomen weder beginnen uyt te slaen/so wastse haer wederom/dan middeler tijt verbergtse haer van schaemte. Int derde jaer beginnense spiegelachtige vederen te krijgen/en leven ontrent vijfentwintig jaren.

Men seyt oock de Paeu soude niet alleen een hovaerdich Dier zijn/ maer ook hol haets en nijts steken/daer tegen is de Gans een zeer schaemachtigh en ootmoedigh Vogel.

Daer zyn oock Paeuwen die van staert, vleugels en vederen over 't gantsche lyf heel sneeu-wit zyn, de oogen en den staert, zyn door eenige verdunningh van vederkens afgeteeckent, maer sy zyn mede heel wit.

Den wel-sprekenden Hortensius was de eerste die te Komen de Paeuwen begoste te dooden om te eten. Maer

Maer Marcus Ausidius bzacht de konst op / hoe dat menſe ſoude miſten / en heeft daer mede groot gelt te ſamen geſchzabt.

Auguſtinus de civitate Dei. Paeuwen-vleeſch gheſoockt / verſuylt ofte verderft niet. Karanides ſchzijft : Paeuwen-vleeſch en dzooght niet uyt / ten wozdt oock niet ſtinckende / maer 't blijft altijt goet / gelijck oft met Specerie ghebalſemt was. Iſidorus : Paeuwen-vleeſch is hart en aderachtich / het is ſeer zwaer om te verdouwen. Platina : Het ſchadet de Milt en Leverſuchtigen. Arnold. De ghene die den Vloedt der gulden Ader hebben / ſullen de Kranen en de Paeuwen in de ſpijſe myden.

Plin. lib. 29. cap. 6. Menſeydt dat de Paeuwen zouden haren miſt wederom in-ſlocken / om datſe de Menſchen de nuttigheydt daer van niet en gunnen.

Geſnerus ſchzijft : Paeuwen-miſt in dzanck in-genomen / ſoude de vallende ſieckte / en oock het Podagra verdzyven.

Germinianus ſeyt : De Paeuw ſoeckt de Eyeren van 't Wyfken te verderven om ſyn luſt met haer te plegen, maer ſy verberghtſe.

Paeuwen veeren in de Bed-ſteden gheleydt, ſouden ongheruſten ſlaep en ſware droomen veroorſaken.

Jupiter willende Yo (die hy in een Koe verandert hadde) verloſſen van haren Broeder Argus, die honderdt ooghen in het hooft hadde, ſondt Mercurius by hem, om met ſyn ſpelen en ſinghen Argus in de ſlaep te kryghen, 't welck hy te weghe brengende, ſloegh hem 't hooft af : alſoo Yo verloſſende ; Juno die Argus geſtelt hadde om Yo te bewaren, hem doodt ſiende, vergaderde alle d' oogen uyt ſyn hooft, en ſette die in de ſtaerten van hare Paeuwen. Ovidius.

Den Wagen van Juno wordt van Paeuwen getrocken, uytbeeldende de pracht, heerlyckheydt en ryckdom, daer ſy Goddin van is, alſoo worde Jupiter gevoert op een Arent, daer mede bewyſende ſyne Koninghlycke macht en kracht over alles.

Het een-en-twintighſte Capittel.

Van de Haen.

DE meeſte eere na de Paeuwen / ſoude billijck de Hanen onſe Nacht-waekers gegeven wozden / welcke de natuyz daerom gheſchapen heeft / datſe de Menſchen den ſlaep bzeken / en totter arbeydt op-wecken zullen.

De Hanen verſtaen ſich wat op den loop des Hemels / en

onderscheyden ofte deelen den dagh in gewisse deelen/ alsoo dat sy altijdt de derde uure uytroepen ofte kraeyen.

Ambrosius Haxameron lib. 5. cap. 24. Het nacht-krayen der Hanen is niet alleen lieffelijck / maer ock nutrelijck/ want den Haen/ als een goet bywoonder/ weckt den slapenden op/ hy vermaent den sorgvuldigen/ troost den reysenden/ en wijst de uyren des nachts aen/ wanneer hy kraeyt/ verschrickt den Dief. De Schipper verheught sich sijnes gesangs/ dewijl sich de wint (als hy smorgens krayt/ gemeenlick wat neder leght. Als hy roept worden de Aendachtigen vermaent op te staen tot het Gebed/ de Geleerden worden indachtigh gemaeckt hare Boecken datse die met het Licht soecken sullen. Als den Haen kraeyde/ bekende en beweende Petrus sijne Zonden/ die hy te voren onbedacht met verloochening sijnes Heeren begaen hadde. Tegen't Hanen-geschrey grijpen de kranken weder eenē moet/ de pijnen worden dan wat gemindert / de hitte der koortsen leggen sich wat/ de Zondaren komen sich des Hanen kraeyen troosten/ als sie bedencken/ dat Christus die tijdt Petrum met genaden aengesien heeft/ als hy hem (so voren gesept is) verloochent hadde. Met der Sonnen ondergang vliegen sy op om te slapē/ en des morgens in de vierde Schicht wacht/ dat is om drie uren/ wecken sy de Menschen weder op tot sorge en arbeyt.

Sy en laten de Sonne niet schijnen over de ongewaerschouwde/ maer verkondigen den aenstaenden dagh met haer kraeyen / en bewegen sich met de t' samen-slaninghe haerder Vleugelen.

Gregorius in Morialib. Den Haen verkondiget de uyren/ beyde van dagh en nacht/ maer als hy kraeyen wil/ so slaet hy te voren de vleugelen/ en maeckt sich selver also wacker.

Longolius: Wanneer sich den dagh en nacht scheyden will/ so setten sich de Hanen te slapen/ drie uyren voor de middernacht kraeyen sy/ ter middernacht kraeyen sy ten tweedenmael/ en drie uyren na middernacht-wederom/ welken tijtmen na hare gewoonte dē Hanen-gesang noemt. De Krijgslieden plachten voortijts op yeder Hany-wagen een Haen te binden/ die haer de uren des Nachts verkondighden.

Sy heerschen over de Hoenderen/ en elcken Haen neemt sich de Heerschappije aen op sijnen Mist.

Wanneer de Hanen met malkanderen om de meesterschap

strij-

strijden/so gebruycken sy hare spooren/gelijck offe wel wi
sten dat haer die han de natuer tot tegenweer gegeven en
herordineert waren/dickmaels siet men dat den eenen den
anderen niet verlaten en wil / voor datter een op de plaets
blijft liggen / en sou wanneer den eenen gewonnen heeft/
begint hy ter stont daer op lupde te kraepen / en wil daer
mede te kennen geven/dat hy de victory van den strijt heeft/
maer den genen die overwonnen is/ die verbergt sich stil-
zwijgende/ en neemt de dienstbaerheyt met onwille aen.

De Hanen gaen met opgereckten halse/en sien dickmaels
op na den Hemel / hare kromme staerten weten zy seer
prachtigh te dragen/ en gaen seer trots sich/den stouten hoog-
moedigen Leeuw konnen sy een schrick aenjagen.

Forrer schrijft / Het is te verwonderen / als een Haen
door een deur ofte ergens anders onder doorgaen sal/al isset
hoogh/ soo burght hy gelijckewel zijn Hooft nederwaerts/
sorgende (soo Elianus schrijft)dat hy sijnen kam stooten sal.
Ock seyt hy: dat den Credentzer des Koninckx in Bithy-
nia/van eenen Haen Centaurus genoemt/wonderlik is be-
mint geweest/ock heeft hy gesien/dat een Purperboge/ en
eenen Haen in een kouwe by malkanderen gesloten zijn ge-
weest / om te mesten / dewelcke malkanderen ook seer be-
mint hadden/dat het om te verwonderen was: Als nu den
Haen daer afgenomen worde / en gedoot om te eten/ soo
heeft sijn mede-gesel daer na niet willen eten/maer is van
treurigheyt en honger gestorven.

Wanneerse des nachts veel en ontijdigh kraepen / dat
heeft zijne besondere beduydinge/ want als sy eens een
gantsche nacht uyt kraepden / worden daer mede beduyt/
de heerlijcke overwinninge / die Brutus tegen de Spartia-
ner hadde/welcke uytleggінge daerom te sekerer gehouden
worde / om dat desen Vogel niet en kraeyt/ als hy over-
wonnen wort en het veld moet ruymen. Forrer: Als de
Hanen des nachts meer kraepen alsse gewoon zijn/soo be-
dunt 't verandering van weer/daerom noemen de Duyts-
schen sulcke Hanen Weder-hanen.

Elianus: De Hanen en andere Huys-vogels / als die he-
re Vleugelen dickwils swingen/ die verkondigen dan an-
der weder.

Aratus: Als de Huys hennen de Lunsen soecken/en gesta-

digh

digh gregelen/ gelijck ofter regen-dzoppelen af-vielen/ dat beduyt regen.

Wanneer eenen Haen gekappoent is/ so hout hy op van krapen/dan men kapoentse op tweederley manier/de eerste is/datmen hem de nier met een heet gloeyent yser verbrant/ de ander is / datmen hare Sporen onder aen de Ballen versenght/ende den brant weder uytlescht/ en met potlijm te stout wel dicht toestrijckt: Als dat kappoenen wel gelucht/zoo wozdense des te lichter bet.

Forrer: Sommige van de Nieu-geleerde schrijven van een Kappoen/dat wanneer die aen de borst en aen de buyk met Netelen wel gewreven wort / neemt hy de Jongen onder sich/om dat hy bevint/ dat sich de smerte(dis hy van de Netelen ontfangen heeft / daer af mindert.

Te Perhamon houdmen alle Jaer eenen Hanen-kamp/ gelijck ofmen doch een ander Tornoy/ Scherm ofte Vechtschool hielde.

Forrer ex Gesnero: De Athenienser/na dat sy in den Persischen Krijgh de Victory gehadt hadden/ soo hebbense een Wet gemaeckt/datmen alle jaer op eene gewisse tijdt/ in 't Schouspel/ Hanen zoude laten kampen/en dat om dese navolgende oorsaeck: Doen Themistocles tegen sijn buranden ten strijde zoude trecken / zoo zagh hy twee Hanen dapper met malkanderen kampen/ doen keerde hy sich om tot sijn Krijgs-volck/en sprack haer aen op dese maniere: De Hanen strijden niet om haer Vader-lant/ noch om hare Huys/ noch om 't graf haerder Voorvaders/ook niet om bijheyt oft om hare Kinderen/maer alleen daerom/datse niet overwonnen en willen zijn / zo en will de een de ander niet wijcken. Als hy dit gesproken hadde/ heeft dit de Athenienser zeer gesterckt/ de wijlse doch gelijckewel tot dapperheyt en deughden ghenegen waren / als Elianus schrijft. Dit ghebruyck (seyt Beroaldus) duyt noch op desen huydigen dach by de Bohemeren / daer rusten de voornaemste zominighe Hanen/als Vechters totten strijdt. Daer voedtmen dan tegen malkanderen om groot geldt/ welckers Haen dan den strijdt gewint/die strijckt het geldt.

Lodovicus Romanus schrijft: Dat hy in Judea/ niet wijdt van de stadt Tarnasari zeer groote Hanen heeft gesien/ unt welkers beestich kampen by groote geneuchte quam/dit spel gebruyck-

gebruyckten men alle dage tot den middagh/in't midden der Dorpen van de Machometten. Daer hebben de Machometten een wonderlijcke geneughte met den strijt der Hanen: want elck heeft een Haen / en spelen dan somtijdts wel 10 Ducaten tusschen beyden / wiens Haen den kamp winnen zal. Hy heeft daer gesien twee Hanen ses uren lang kampen / en geen van beyden en wilden malkanderen verlaten / tot datse beyde op de plaets doodt bleven.

Men vint in de oude Geschiedt-boecken geteyckent / dat op die tijdt / als Marcus Lepidus / en Quintus Catulus Borgemeesters waren / datter in het gebiet der Arminto / op eenen Meyers-hof / eenen Haen gesproken heeft / maer alleen dit eenige woort / Gallerij, en daer na niet meer.

Plin. l. 11. Den Haen heeft een besonder teycken onder alle ander Vogelen bekomen / 't welck geen vleeschen is / doch het selfde niet zeer ongheluck / men kan 't oock geen kropsel ofte verharde luyt noemen / maer men moetet voor een besonder dingh houden / 't welck de Hanen alleen tot eygentlijcken cieraet sijnes adels aen geschapen is.

Sigismundus Baro: Als ick in 't midden van den Winter door Moscobiam reysden / hadden wy achter op den wagen eenen Haen gebonden / den welcken van koude schier verbrosen was / desen worden van eenen Krijghs-knecht den kam afgehouwen / doen vloogh hy heen aen / om sijn schade te verhalen / en begost oock noch over luyt te kraeyen.

Lampridius: Heliogabalus at veel van de kammen / die van de levendige Hanen afgesneden waren / daer toe Paeuwen / en Nachtegaels tonghen / om dat hy voor de vallende siecte te woude zeker zijn.

Lib. 37. c. 10. Ælectorias noemt men den steen / die in der Hanen Mage ghevonden wordt / sy zijn ontrent eene boone groot / het Chrystal niet zeer ongelijck / den welcken Milo Crocanienses altijdt by heen zoude ghedragen hebben / en daerom zoude hy geluck in den Krijgh gehadt hebben.

Lib. 29. cap. 20. De Hanen en zullen van den Vos niet aengegrepen worden / wanneerse gedroogde Vossen Lever gegeten hebben.

Lib. 21. Murruyten sou de Hanen strijdtbaer maken / alsmen 't haer in hare gemengde spijse in geeft.

Lib. 29. c. 4. Hanen Hersenen in wijn ghedroncken / is

goet tegen 't fenijn der Slangen/ alsmen sich met de bruye ofte zop van eenen Haen gheſmeert heeft/ zoo en worden van de Panther-dieren ofte Leeuwen niet aen-gegrepen/ insonderheyt alsser knofloock in gezoden is/ het opent oock den buyck/ en het is goedt voor het Feber/ oock mede voor de bevende en verstijfde leden/ oock voor den kramp/ en Hooft-pijn/ kuchinge en oploopinge des Lichaems.

Elianus: De Basiliscus sterft van de stemme der Hanen/ daerom plachten de gheene die door Lybien reysen wilden/ eenen Haen by sich te nemen/ om voor dese Slange bevrijd te zijn.

Alsmen gheſmolten Goudt aen Hennen voeten strijckt/ zoo verteeren sy het. Als men de Hanen eenen rinck van een Wijngaerts-ranck aen den hals doet/ ofte oock van ander dingen/ zoo en kraeyt hy niet.

Lib. 29. cap. 6. Hanen mist die root is/ zouden de gene aen-strijcken/ die druyppende oogen hebben.

Forrer: Hanen mist prijsen de Vrouwen met ons/ voor de tamme Angelieren struycken/ die men in de potten zet.

Dat Hoetsen van des Hanen maghe ghedroocht/ en in Wijn gewreven/ druypt men in de etterachtige ooren/ en is ook goedt voor het hoesten/ Lib. 30. cap. 6.

Hippocrates: Wie die hitsighe geelsucht heeft/ die ete van Coriander/ Kees/ Zour/ Lindotter-kruyt/ en wit gebreyde Druyven.

Forrer ex Gesnero: Soo yemandt waterachtich bloedt heeft/ zal hy warm ghebraden Hanen-vleeschyeten. Na Hanen-vleeschzuyre melck genoten/ maeckt buyck-pijn.

Lucianus: In sijn t'Samen-sprekinge, genaemt den droom; Een seker Jongh-man, ghenaemt Gallus, dat is Haen, wierdt seer bemindt van den Krijghs-Godt Mars, soo dat hy veeltijdts met hem at en dronck, en speelde; als Mars by Venus gingh slapen, soo nam hy desen Gallus altijdt mede, om dat hy bevreest was voor d'opkomst der Sonnen, die hem dan by Vulcanus, (de Man van Venus) soude gaen beklappen, soo liet hy dan desen Gallus voor de deure staen op-waken, om hem voor d'opkomst der Sonnen te waerschouwen, maer eens door ongeluck is 't gebeurt dat Gallus in slaep raeckte, waer door de Son op-komende, Mars en Venus, die lagen en sliepen, ontdeckten; de Son dit datelijck segghende aen Vulcanus, die stracx quam met het yser net, dat hy langhte voren voor haer ghe-

maeckt

maeckt hadde, en vinghse beyde; Als Mars hem aldus ghevangen sagh, wierdt hy soo dapper op Gallus verstoort, om dat hy hem niet ghewaenschout en hadde voor d'op-komst der Sonnen, dat hy hem veranderde in een Haen, en tot een teecken der Wapenen, vereerde hy hem de Kam op den kop, die de Krijghs-lieden op d'Helmen plegen te draghen, en den Haen om hem nu beter te q ıyten, bootschapt alle dage de komste van den dagh, langh eer de Son op-gaet.

Het twee-en-twintighste Capittel.

Van de Ganzen.

DE Gans is oock ghelijck de Hanen / een waerschouwende wackeren Vogel / en kan de Menschen oock lichtelijck ruycken / ghelijckmen in 't Capitolium te Romen oogenschijnlijck bevonden heeft / want door waerschouwinge van eenen Gans worde het Capitolium ghewaerschout voor den aenval des vyants / waerom die zelfde Gans haer leven in grooter weerden gehouden is / en hare geordineerde spijse altijdt gehadt heeft.

Elianus: Als de Francoysen in Italien die overhant namen / en die Stadt Romen in haer gewelt bzachte / vluchte dat Volck in dat Slot Capitolium / en onder-hielden sich daer een goede wijl / onder den Hooftman Marco Manlio / soo ghebeurdet op eenen tijdt / dat de Francoysen het Slot op eenen nacht beklimmen wilden / en haren aenslag zoude geluckt hebben / (dewijl men sich op de Vestinge verlier / en daerom soo goede wacht niet en hield /) ten ware datter benessens de Wachthonden een Gans in 't Slot had geweest / welcke soo haest als de vyanden in begosten te vallen / een groot gherucht maekte / (want de Honden hadden sich met voorworpinge des vyants laten payen) daer van de wachters genoechsaem vermaent worden / haestelijck de Wapenen aen te grijpen / en sich tot tegen weer te stellen / hebben den vyandt alsoo weder te rugge gedreven.

Augustt. de civitate Dei lib. 2. cap. 22. Als 't Capitolium te Romen door waerschouwinghe van een Gans verlost worde / dat het de Francoysen niet in en kregen / soo zijn de Heydenen in zulcken wangeloof gekomen / datse de Gans eenen jaerlijckschen hyerdach aengestelt hebben. Chronicon Saxonicum leestmen: Doen den Moninck Petrus met eenen grooten hoop volcks uyt Duytslant henen trock na Jerusalem /

ziem/om daer het heylige Graf te winnen/soo voerdemen een Gans mee/en dat arme volck liet haer wijs maken/dat den heyligen Geest daer in was. Het lant sich ook aensien/ als of de Gans niet heel slecht ofte simpel en soude zijn/ maer datse oock eenigh natuyrlijck verstant soude hebben/ want men seyt van eene Gans die den Philosooph Lacidi steets nagevolgt en nimmermeer van hem afgeweken soude zijn/waer dat hy was/'t zy op der straten ofte buyten/ oock in het bat/ja hy stiepofte waeckte/altijt wasse by hem.

Onse Romeynen achten sich selver seer wijs en vernuftigh om datse sich daer op verstaen/hoemen een groote leckerny/ van de Ganzen Lever kan maecken. Dese Lever soude in korten tijt seer wassen/en wonderlijck wel gedijen/ alsmen de Ganzen veel kliepen te eten geeft / en alsmense terstondt alsse uyt de Gans komt / in soete melck leyt. Dese leckerheyt soude Scipio Metellus (die Burgemeester is geweest) eerst beoocht hebben. Andere schrijven het Marco Sestio den Roomschen Edelman toe. Messalinus Cotta/de welspreeckende Messales Soon liet die breede Ganse Voeten droogen/ en met Hane Kammen toebereyt/ op dragen.

Forrer ex Gesneri collectaneis. Ganse vleysch is onreyn/ het is oock swaerlijck om te verdouwen/'t wort den genen verboden die aen de Gulden ader mangel hebben. De Engelschen en plachten geen Ganzen te eten. Alexander Severus placht altijt op hooghtijts dagen een Gans te eten. De Egyptenaers gebruycken de Ganzen dagelijcks gesoden en gebraden. De Joden souten 't Ganzen vleesch in/en daer na hangen sy 't in de roock / daer van wort het dan schoon en wit/ het smout gebruycken sy seer veel tot kooken.

Ganzen eyeren souden seer goedt zijn/hoewel datse de armen by ons in Italien het meest eten.

Het is van de Ganzen te verwonderen/datter op een tijt eens een gantschen koppel Ganzen (so men seyt) uyt Vlaenderen/tot Roomen toegegaen zijn/en alsser een achter bleef die moede worde/ die brocht men dan weder by de voorste/ die dryfse dan met haren natuerlijcken ghelijckformigen gangk altijdt voort en voort.

Men haut het meeste van de witte pluymen van desen Vogel/op sommige plaetsen worden se tweemael des jaers gepluckt/en de vederen waffen haer altijt wederom/ diese aen

den

den buyk hebben die zijn 't sachtste en 't fijnste. In Italien hout men veel van de Duytsche Gansen/ om dat se meestendeel wit zijn/ maer niet de grootste/ het pont veeren gelt ontrent tien stuybers.

Men wil de Italiaensche Officieren beschuldigen/ dat so wanneerse in Duytslant komen / soudense gantsche benden knechten uyt schicken / om Gansen te rooven.

Onder het Gansen geslacht worden ook de Berg Eenden geteelt/ de welke men op Griecks Chenalopeces noemt/ insgelijcks de Sneegansen/ die men in Engelant voor de meeste leckernye hout/ dese zijn wat kleynder als de wilde Gansen.

Gesnerus: De Gans Chenaloper / voort ook Vulpanser/ dat is Vos-gans genoemt/ van wegen hare erghepdt/ wanneer dat men haer jongen vangen wil/ soo valt sy den Jager voor de voeten neder/ en dan doet den Jager 't best om haer te grijpen/ terwijl sy dan met hem leyt en spartelt/ soo loopen de jongen wegh/ soo vliegh sy dan stracks na/ en vergaertse dan weder by malkanderen.

De oude Sassen hebbense Bergh-eenden genoemt / om dat sy op hooge Bergen in de Conijnen gaten woonen.

Turnerus & Eliota Angli apud Gesnerum; By ons in Engelant hallen Gansen/ die zijn wat kleynder als de wilde Gansen/ van den hals tot aen het midden des buycks zijnse zwart/ van dese en heeft noyt pemants Nest ofte Eyeren gesien/ twaer zy worden van haer selfs sonder Guderen geboren / op dese manier: Wanneer een quaed Schip ofte Mast in de Zee blijft/ dat door lanckheyt van tijden verrot/ daer uyt wast dan eenige vuyligheyt gelijck of het kleyne Sponsen waren/ dese nemen allencxkens de gestaltenisse aen van eenen Vogel/ de welcke dan daer na Veeren krijgen/ en worden daer na levendig/ vliegen als dan weg/ en men noemtse in Engels Brentje of Vermele/ dan het schijnt datse Plinius Chenalopeces noemt. De Gansen Terraonibus staet haer zwartigheyt uytermaten wel/ zy zijn boven de oogen root.

Behalven dese isser noch een aert die een weynigh grooter zijn als de Habicken/ ook zijnse die gelijck van verwe. Daer en is geen Vogel/ uytgesondert de Struysen die van Lijf meer en beter aennemen als dese/ want zy worden zo zwaer datse niet meer vliegen en konnen / maer zy laten haer op de aerde met handen grijpen.

Gesne-

Gesnerus: Ick houde die Oer-hanen / dat zijn de selfde vogels die Plinius Tetraones noemt/en wy noemense Oerhanen ofte urhanen/ en dat van wegen hare grootte/gelijk men de groote wilde Ossen ur of Aluerossen noemt. Dese Vogels woonen geern in de hooge Bossen / en eten 't Loof van de boomen/ daerom noemtmense ook wel Loofhanen.

Dese Ganfen vint men in het Italiaensche Geberghte/ en in de Landen tegen Middernacht gelegen.

Wanneer mense in een schot set / ofte anders heffreten wil / soo verliesenze haren natuurlijcken reuck / ja sterven oock van groote quaethey t.

Dese Ganfen en zijn die selfde niet ongelijck/die men in Hispanien de buyle Vogel/en op Gasters Otidas noemt/ zy en deugen niet te eten/ want de merch dat haer uyt de beenen loopt/ dat geeft eenen soosen stinckenden reuck.

Plinius, lib. 18. cap. 35 Wanneer de Ganfen veel gheschreys maken/ bedeyt het onweder.

Arates: Als de Ganfen met een groot gheschrey na de weyde vliegen/ verkondigen zy onweder.

Forrer: Men seyt dat de pluymen van een Ganfen buyk 't bloet stelpt/ wanneer menfe wrijft en de Wonden stopt.

Cap. 5. Het sap van Regen-wormen met Ganfen smout gemengbt/ is goet in zeere Oren gedropt.

Lib. 21. cap. 11. Als de Ganfen dat krupt Myrtilobam ofte Ganfen-zaet aensien/ soo verschricken zy.

Elianus: De Ganfen en beroeren geen Lauwer bladeren noch Olander/ want sy weten/indien datse daer van aten/ soudense moeten sterven.

Lib. 29. cap. Uyt 't Ganfen smout maeckt men een salve/ in Comagene/in Syrien/de welke na 't Land Comago genoemt wort/men doet het in eenen steenen pot met Caneel/ Cazia/witten Peper/en met het Kruyt Comago/dan bult men den pot met zeeu vast toe: Dese Salve ruyckt wonderlijcken wel / zy is gantsch dienstelijck voor het verbriesen/ voor den kram/ voor alle verborgen heymelijcke gebreken.

Het is wonder dat men zo veel Medicijnen van de Ganzen hebben kan/dewijlse zelfs kranck zijn/van den Somer tot den Herfst toe.

Cap. 5. Ganfen Leber met honigh/geeft men den genen die van eenen dollen Hont gebeten is.

Gan-

Ganſen Ueber woxt geſtooten en ober gequetſte oogen gelept.

Het ſmout van de Ganſen/en alle ander Vogelen ſmout vergadert men alzoo/ men doet eerſt alle de Aderen daer uyt / dan doet men hem in een nieuwe ſchotel bedeckt / en dan in de Sonne geſet/en daer ziedent heet water onder gedaen / dan ſmelt men het / daer na doet men het door een linnen zackxken/en drucket wel upt/ dan in eenen nieuwen aerden pot aen een koude plaets geſet / daer ſal 't minder verduyſen/ als men honigh daer in doet.

Forrer: Eene remedie om dat bloet daer mede te ſtoppen/ dat upt de Neuſe komt: Neemt een groote Schrijf-penne/ snijdt die ſelve alzo/datze de langhte van de Neus behout/ en aen beyde eynden open is/ deſe bewint met een fijn doeckxken/alzo/ dattet aen beyde eynden uptgevult is/ dat ghyſe nauwelijcks in de Neuſe ſteecken kont / dan ſteeckt het alzoo bewonden eerſt in goeden ſcherpen Edick / en ſteeckt et dan in de Neuſe/ daer doet dan noch wat ſcherpen Edick door de pijp in de Neuſe/ ofte van dat boven gemelde Ganſen Medicijn/want als men ſonder eenigh Inſtrument ver metentlijck Edick ofte eenige andere ſcherpe dingen wil in de neuſe ſchudden / die zoude den menſchen wel ſchade doen / dewijl den doorganck des adems daer door verſtopt woxt/ gelijck Marcellus betuyght.

Het drie-en-twintighſte Capittel.

Van de Kranen, Oyevaers, Swanen, Snee-Ganſen, Wachtelen of Quackelen, Glutten, Schreckeren, en Schleyer-uylen.

De kleyne Dwergh-mannekens / die men Pygmeos noemt/en hebben geen ruſt van de Kranen / dan alleen op die tijt/alſſe van haer lieden in ons lant vliegen

Munſterus: De Pigmeers en woxden maer drie ſpannen lanck/ in haer lant iſt altijdt Somer / ſy rijden gewapent op Bocken en Geyten / in 't voor-jaer ſoo beſtormen ſy de Kranen Eyeren/ en verdelgen hare jongen / op datſe niet heel de oberhant en ſouden nemen/en ſelfs het lant voor hun moeten ruymen.

Het is een wijdt begrijp daer deſe Vogels henen komen/ alſmen van de Zee Ego aen begint te reknen.

Sime-

Simeon Sethi: De Kranen door-strijcken alle Landen/ en sy en blijven niet langh op een plaets.

Elianus seydt: Sy reysen gelijck de Koningen in Perzien/ des Somers en des Winters tijden.

Sy hebben eenen seeckeren tijt/ daer op dat se wech trecken/ sy vliegen hoogh/ op dat se wel om heen zien konnen/ sy kiesen eenen Heyrboeder / dien volgen sy alle na. Achter aen den hoop zijnder sommige / die de voorste weten toe te roepen/ om soo de gantsche vlucht met haer geroep in goede ordeninge by malkanderen te houden.

Forrer ex Gesnero; Sy stellen de gene voor aen die den wegh kennen en de ouden achter aen/ om de hoopen samen te houden en de jongen in 't midden. Sy roepen steets / op dat se niet van malkanderen verstroyen en souden/ alsser een te moede begint te worden/ soo komter haerder twee/ en ondersturten hem met hare vleugelen en voeten.

Albertus: Dese Vögels hebben malkanderen seer lief/ alsoo dat se malkanderen te hulpe komen/ als haren Heyrboerder door het veelvoudigh roepen hees geworden is/ soo ordineeren zy eenen anderen in sijn plaets.

By nacht houden zy goede Schildtwacht/ want een van haer luyden die de wacht houdt/ neemt eenen steen in sijnen opgetogen voet/ op dat so wanneer hem den slaep overvalt/ terstondt wederom kan wacker worden/ door 't vallen van den

den steen/de andere staen en slapen/op den eenen voet voor en den anderen na met de nebben tusschen de vleugels.

Hierom wordt de Wachtende wackerheyt door een Kraen, met een Steen in den Poot al wakende, afgebeelt.

Ambrosius Hexameron, lib. 5. cap. 15. Onder d' Kranen siet men een fijne ordening/van de bedieninge der Officieren/ het welck by ons uyt bedwangh en knechtschap geschiedt. Sy hebben hare gewisse wachters/ die rontsom haer heen trecken als de andere slapen/en nemen op alles goede achtinge/ op datse niet onversiens en konnen overvallen worden/ wanneer dan des eenen wacht uyt is/ soo doet hy een geschrey/eer hy sich te slapen stelt/en weckt also daer mede op/ den genen die na hem waecken sal/ den welcken sich oock dan terstont daer toe stelt/ en sijn ampt genoegh doet/ en weckt dan daer na wederom eenen anderen/ daerom gaet het alles fijn in goede order soo voort.

Dese ordeninghe gebruycken sy oock in 't vliegen/dat den eenen na den anderen Heyr-boerder wordt/ende wie 't dan sijn beurte is/ die vlieght van de andere voor en achter/ en rontsom haer/en geleytse in goeder order: aldus bewaert hy sijn ampt en Offici so lange tot dat hy weet dat sijn tijt uyt is/dan vlieght hy achter aen/ laet den naesten in sijn plaets treden. Men moet bekennen dat dit een sonderlinge goede ordonnantie is/datse arbeyt en eere onder malkanderen gemeyn houden/en niet alleen eenen de eer en laten/ en de andere de arbeyt opdringen: also was 't oock in beginsel het regiment der bye Steden/ daer en quamen niet alleen de moeyelijcke/ofte dienstbaerlijcke Officien van den eenen op den anderen/ maer oock de hooghste en eerlijcke Ampten.

Wanneerse om hare spijse ofte neeringe uytvliegen/so siet haren Heyr-boerder blijtigh om sich heen/ met eenen uytgereckten Hals/ soo haest hy dan yet vermerckt/maeck hy terstont een Delt-geschrey.

Alsse tam gemaeckt zijn/ dan zijnse seer genoeghlijck/en leeren seltsame boetsen bedrijven/ met om te loopen/te dansen en te springen.

Albertus: Dat Manneken en Wijfken onder de Kranen strijden met malkanderen om hare jongen/twelcke voeren sal/ also ick selfs binnen Colen gesien hebbe/ dat het Wijfken van het Manneken seer gewont worde/ om datse hem de jongen wilde afnemen.

Dit is by veelen ongelooflijck/dat so wanneerse over da Meyz Pontum vliegen willen/ soo soecken sy eerstelijck d naute tusschen de twee geberghten Crinmetopon/en Cha rambin/daer stockense dan eerst een deel Sants in 't lijf/o datse zwaer souden zijn/en van de Wint niet gedzeven woz den daerse niet willen wesen.

Sy nemen ock een Steentjen in de Voet / en wanneer sy sien datse op het midden van de Zee zijn / daer de Schepen gints en weder varen/ so laten sy de steentjens vallen, maer het Sant en vlakense niet uyt / voor datse so wijt gekomen zijn/ daerse seker zijn/ dat haer het Onweder op de Zee niet letten en mach.

Jerem. 8. Een Torteldupf/Kraen/en Swaluwe/weten haren tijdt / wanneer sy weder komen sullen / maer mijn volck wil dat Recht des Heeren niet weten.

De Kranen worden gevangen met Peperhuyskens, die van binnen boven rondtom met lijm bestreecken zijn, ende alsoo in kuyltjens in de aerde geset: Alsse haren kop in dese peperhuysen steken om eenigh aes dat daer in is, dan klevense haer om den kop, en soo geblint zynde, kryghtmense.

Van den Oyvaer.

Cornelius Neposschrijft/de Oyvaers zijn voortijdts aengenamer geweest als de Kranen / hoewel men nu de Kranen wel eet/ende Oyvaers niet/ 't welck is om de vergiftige spijse diese gebruycken/ja dat meer is/ sommige willense niet aenroeren.

Moyses Heeckentse beyde / (te weten de Oyvaers en Swanen/ voor onreyne Vogels/en verbiedt de Joden van haer vleesch te eten. Levit. 11. Deut. 14.

Waer de Oyvaers henen komen tot ons/ ock waer datse henen vliegen/alsse uyt onse contreyen wech trecken/dat en heeft men tot noch toe niet grondelijck konnen ervaren.

Maer datse van verre landen komen/so wel als ock de Kranen/ dat is sonder twijffel / maer de Kranen verkondigen ons den Winter/ en de Oyvaers den Somer.

Wanneer de Oyvaers wegh vliegen willen/ soo vergaderen sy haer al op een gelwisse plaets / en als haer dunckt datter geen meer voor handen zijn /dan eenige die gevangen of geremt zijn / soo vliegense gelijck op eene sekere uyr met mal-

malkanderen wegh / gheliick offe daer van een gewapendzuckelijck bevel hadden.

Heldelinus: Dat Manneken van de Oyvaers soude tien dagen voor het Wijfken komen/ en daer en tusschen 't nest toerusten en veerdigh maken tegen dat het Wijfken komt/ het welck van hem met groot verlangen verwacht wordt/ en verzeugt sich oock hooghlijck als hy se siet komen.

Haren gantschen tocht en heeft niemant by malkanderen gesien alsse wegh vliegen/ hoewel dat men wel sier datse sich daer na stellen / oock en sietmense niet komen / maer men sietse alsse gekomen zijn/dewijl 't alle beyde des nachts geschiedt/en ofmense des daeghs wel hier en daer om heen siet zweeven/ soo houdt men 't nochtans daer voor / datse des nachts gekomen zijn.

In Asia is een wijde plaets/die men Pythonos Comen noemt/daer komen de Oyvaers te samen/en houden een gemeyn geklapper met malkanderen/en de welcke daer'tlest ofte laet aen komt/ die verscheuren de anderen / en vliegen daer mede wegh; dat heeft men oock aen haer luyden bevonden/ dat het niet sonder oorsaeck en geschiedt/ als mense noch in de gemelde Lantschap in de August-maent siet.

Heldelinus: Wanneer de Oyevaers uyt onse landen over zee willen vliegen/ vergaderen sy sich eerst aen een gewisse plaets / daer houden sy met haer geklepper eenen gemeynen Rijcks-dagh/ ende monsteren haren gantschen Heyrtocht/ en brengen oock eenige dagen daer mee toe/ met te voordeelen en straffen / en alsser yemant van haer te lange uyt blijft / of ergens in bzeuck gevonden wort/ die worden van de anderen terstont veroordeelt en omgebracht.

Sommige seggen / de Oyvaer soude geen tonge hebben.

In Thessalia gheschiet haer groote eer / om datse de Slangen daer verslocken en vernielen. Het is daer seer hoogh verboden datse niemandt en mach ombzengen ofte eenigh leedt doen/ en wie het selfde gebodt over-treedt/ die straft men als een menschen-moorder.

Epiphanius: Als de Oyevaers so oudt worden datse haer voedtsel niet meer konnen bekomen, dan wordense van hare Jongen sorghvuldighlyck gevoet ; daerom wort by den Oyvaer de danckbaerheyt beteyckent.

Munsterus: Den Oyevaer wordt in Egypten soo groot geacht

geacht/dat welck Mensch eenen Oyevaer omb̃racht/het zy met willen ofte onverhoets/die moet sonder eenige genade sterven. Sy worden by haer luyden seer groot gheacht / om dat se haer luyden groot profyt doen/want daer komen alle jaren uyt Moren-Landt in Egypten / gevleugelde Slangen/ die het Landt en de Menschen groote schade doen/ en noch veel meer doen souden / ten ware datse de Oyevaers met gewelt niet tegen stonden en verstelden.

De Oyevaers soecken hare voorgaende nesten altyt weederom.

Elianus: De oude Oyevaers voeden hare Jonghen seer vlytig op/sy worpen hare spijse uyt de magen voor de Jongen / dewelcke sy met groote moeyten voor haer selfs eerst t'samen gebracht hebben/ sy leerense ock vliegen. Hendelinus: Alsser een onweer ofte regen komt/ soo decken sy hare Jongen met de uyt gestrekte vleugelen. Kiramides: Wanneer de Ouden niet meer vliegen en konnen / soo worpense van de Jongen gedragen: en alsse blint worden/soo geven haer de Jongen de spijse in den mondt.

Louis Guiccardijn, in de beschryvinge der Stadt Delft, verhaelt, als volght:

De Stadt Delft is seer bequaem gheleghen, tot voedtsel der Oyevaers, hierom sietmen veel der selver nesten op de Huysen deser Stede.

In 't Iaer 1536. verbrande het meeste deel der Huysen aldaer, door een ongheluck, dat trefte op den derden dagh in Mey, dat die Jongen der Oyevaers al grootachtigh zyn. De oude Oyevaers het vyer hare nesten siende naderen, soo sagh en merckte men dat sy eerstelyck hare Jongen sochten uyt den brandt te redden, soo het eenighsins mogelyck geweest had, maer om dat sy al te groot en swaer gheworden waren, was het niet doenlyck, waer over sy haer met slaende en uyt-ghespreyde vleugelen voor de vlam wilden bevryden en bedecken, gelyck offe haer lyf voor de Jongen ten besten gaven, of ten minsten de selfde niet wilden overleven, waer doorse gesamentlyck van de vlamme vernielt wierden.

Van de Wilde-Gans, Snee-Gans, en Hagel-Gans.

DE wilde Ganzen en Swanen vlieghen ock van ons wech/ gelyck als de Oyevaers doen/uytgesondert datmen die siet wech-vlieghen: De voorste onder haer vlieght

vliegt van bezijden aen gelijck de snelle Jacht-schepen/alsoo konnense de Locht beter breken / dan alsse zoo met den kop recht uyt vliegen/ achter aen maken sy hare ordening hoe langer hoe breeder/op datse den wint te gevoegelijcker konnen vatten/en die op hare lange reys sich te nutter mogen gebruycken.

De achterste leggen de halsen op de voorste / en als de voorste dan moede wort/so vlieght hy weder achter/en rust dan ock met sijnen hals op de achterste sijnen rugge.

Onder de wilde Ganſen zijn oock de Rot-ganſen, deſe zijn wat grooter als een End-vogel; ſy zyn ſwart van veeren en voeten, en hebben een witte ringh om den hals; men ſietſe niet dan in den Herfſt, haer vleeſch is goedt van ſmaeck.

Op ſeker Eylandt by 't Landt Spitſbergen, leggende op 80 graden benoorden de middel-lijn, vondt Schipper W. Barenſz. volck menigte van Rotganſen, gelyk in't begin des Winters alhier by ons komen die op hare Eyeren ſaten en broeyden, deſe Rot-ganſen en ſietmen noyt by ons, als omtrent den voornoemden tijdt, en komen altijdt met eeu Noordelycke of Noodr-ooſten windt over om de koude, die aldaer uytermaten fel is, te ontvluchten. Te voren dat dit geſchiede, te weten in't Jaer 1596. wiſtmen noyt waerſe van daen quamen.

Geſnerus: De wilde Ganſen/ die oock Schee-ganſen genoemt worden/maken veel gerucht en geschrey alsse vliegen / maer alsse ontrent den Bergh Taurum komen / zoo vreeſense voor den Arent / dan nemense ſteentjens in den mont / of tuſſchen de nebbe / op datse hare ſtem zouden ophouden; ſy zijn zo ver geteliſck/ datse terſtont de plaetſe vergeten daerse geſpijſt worden. Sy vliegen in een drie-kante ordening na den windt/en verwachten oock malkanderen/ de ſwackſte doenſe oock onderſtandt met hare vleughelen. Dyt onſe Landen ſoudenſe in Illyriam vliegen / daer vele moraſſchtighe poelen en moraſſen zijn / alwaerſe tuſſchen het Riet hare Jongen broeden / ſy leven ſeer langhe / daer van oock het ſpreeck-woordt op-gekomen is: Hy is ſoo out als een Schnee-gans.

Van de Swanen.

Men zeyt/de Swaen zoude een klaeglijck geſangh voor haer doot maken/ 'twelck ick voor een gedichtſel houde/ dewijl men zekerlijk weet datſe een lieffelijke en vrolijcke melodye

lodye woz haer eynde maken. Alwaer Johannes Spreng-gius in de uytleggínge Metamorphoseon Ovidij, eenige Deer-sen van gemaeckt heeft.

De Swanen worden malkanderen so haets/ datse mal-kanderen verscheuren en op-eten.

Gesnerus seydt/dit doense alleen uyt toozn/anders en eten-se van natuyren geen vleesch.

Als 't Wijfken van de Swaen, by een ander Manneken haer ver-loopen heeft, en 't rechte Manneken dat ghewaer wordt, soo ver-scheurt hy 't Wyfken, en brenght het ter doodt.

Nu/dewijl wy beschzeven hebben eenige vogelen die over Zee tot ons komen/ so en behooren wy de kleynen niet ge-heel booz hy te gaen/ en gantsch daer van stille te zwijgen/ nademael datse ook van de boven-verhaelde aert en natuyz zijn; want hoewel die boven-ghescbzeven Vogels/ booz de groote en zwaerte des lijfs/ tot wandelen beweeght woz-den/ soo komen de Wachtelen of Quackelen altijdt eerder als de Kranen/ dewelcke om de kleynigheydt haers lijfs sich beter weten te verberghen en te behelpen/ ende sich al-derwegens meer op het aertrijck als in de locht helpen.

Van de Quackelen.

Albertus: Onder der Wachtelen ofte Quackelen geslacht zijn zeer weynig Wijfkens/en dit is hare bysondere aert en eygenschap daerom veel Mannekens een Wijfken nabol-gen: Alsmen op een Wachtelbeenrsen de stemme des Wijf-kens slaet/soo loopen de Mannekens terstont daer na/ en worden alsoo lichtelijck gevangen. Soo haest hare jonge uyt den dop komen/ soo vliegen sy terstont om hare spijse te soecken.

Sy komen ook gelijck de Opevaers en Kranen met hoo-pen by malkanderen/also dat de Schippers perijckel dae van hebben/want alsse mercken datse haest te Lande sullen komen/ soo vlieghense by nacht wel op de masten van de Schepen/ en dat met sulcken swaren jast/ datse de Sche-pen wel in den gront wegen.

Forrer ex Opinano: Als de Wachtelen of Quackelen ove de Zee sullen vliegen/ soo nemense drie steentjens in hare nebbe: om dan te weten of sy over't water zijn of niet/ so laten sy alle reysen als sy haer dunkt tijt te zijn/ een steentje

voo

voor en het ander na/ uyt haren neb vallen / en lupsteren dan zeer nauwe toe / of het steentjen op 't lant valt of in 't water: en vernemense dun dat het op 't Landt valt/so stellense haer te rusten.

Haer vlucht stellense daer na aen/datse somtijts tusschen wegen rust-plaetsen vinden. Vp den zupden Windt en gehen sy sich niet op de reys / want sy weten dat het eenen vochtigen scherpen wint is/nochtans moetense eenen dzijfwint han een waeyende locht hebben/om datse zwaer van lijf zijn/en niet sterk van natuyren / daerom dzijvense in de vlucht ook een klaeglijck gerucht/ van wegen den zwaren arbeyt en langduyrighe moeyte/ sy vliegen meestendeel by den Noozden-windt/haren Heyr-boerder (Oztygometra genaemt)treckt altijdt voor aen/den welcken ook terstont van den Habick aengevochten wordt / soo haest als hyse te Lande bzenght.

Wanneer sy wederom uyt onse landen na een ander locht willen/so dzyven sy noch eenige andere met op/die haer geselschap moeten houden/gelijck daer zijn de Glutten/Ohzunlen/en Schzecker. Wese hebben sy geerne op den wegh by haer/dewijl se haer goede geselschap geven/ende hun op den wegh geneughlijck en dienstelijck zijn konnen.

Van den Glottis. Glutt.

De Glutte/steeckt haer tonge langh voor uyt/ daer van haer ook den naem by de Gziecken af komt: In den eersten aentocht heeftse eenen sonderlijcken lust om te vliegen/ maer daer na/als't so hart op't vliegen aenkomt/so verout haer gelijckewel de reys/ sy en blijft niet over eenen daghreys by den tocht/sy en mach niet langher mee vlieghen/en alleen wederom te keeren verdziet haer ook / alsoo blijftse daer/en gemeynlijck wordt daer een ander Glut gevonden/ die voor een Jaer dan over-gebleven is van den anderen tocht/dese vlieght dan in de plaets weder ook een dagreys mee/daerse dan het erst weder rusten/ daer is dan wederom een ander / en dat duyrt alsoo voorts / tot hare gantsche reys/datse alle dage eene versche vinden. Gesnerus seyt, dat dit een Water-vogel is.

Van den Cychramus. Schrecker, Brack-vogel.

Den Schzecker blijft den tocht gestadelijck by / uyt begeerten die hy heeft om in een vzeemdt landt te komen / by

is van naturen dat hy den tocht vroegh opweckt/ en haer de aenstaende lange reyse doet gedencken.

Van den Otis, Asio. Schleir-uyl, Ohr-uyl.

Den Schleier-uyl / is wat kleynder als den Huhu / en grooter als den Nacht-uyl/hy heeft op-ghespitste upt-ghestrekte coren van pluym-veeren/ daer van haer ook den name af-komt. Sommige noemense in het Latijn Asionem / dat is/ Ezel-uyl.

Het is een nieusgierigen Vogel/die gints en weder huppelt/en wil alle dingen na doen/ soo dat hy oock dickmaels om sijn onvoorsichtigheydt en nieusgierigheyt ghevangen wordt also wel als de Vylen / hy vergaept sich somtijts op eene van de Jagers / en den anderen die het meest na hem tracht/ daer en geest hy geen acht op.

Als de Wachtelen of Quackelen nu met haer geselschap op de reys zijn/en den wint haer tegen waept/ soo nemense klepne steentjens in haren neb / ofte sy vullen haren krop met zandt/op datse te vaster teghen den windt aen konnen vliegen.

Sommige setten een Manneken van een Quackel in een Kouw, en hangen hem boven tegen de huysen aen, dan slaet hy sijn slagen, des Somers heel vroegh in den Morgen-stont, het welck genoeghlijck om te hooren is.

De Wachtelen of Quackelen eten zeer geerne Mies-voortelen/daerom en wilmense aen vele plaetsen in de spijs niet gebruycken/ ook komt haer luyden de vallende siecktе somtijts aen/met welcke gebreecken geen ander Dier/als alleen de Menschе/ mede en soude beswaert worden.

Alosius: Het is openbaer/dat niet alleen de Wachtelen / gelijck Plinius schrijft / met de vallende siecktе gequelt worden / maer ook de Katten/ Kapoenen / Leenwercken / Schreckers en Paerden.

Num. 11. Leestmen / als de Kinderen van Israel teghen Moyse murmureerden/om datse geen vlees te eten en hadden/zo zont Godt een groote menighte van Wachtelen of te Quackelen/ diese vergaderr en gegeten hebben / waer over God tegen haer vertoornt wordе/en heeft een groote plage onder 't volck gesonden/ daer vele van gestorven zijn.

De Quackelen worden hier te Lande voor een seer leckere spyse gehonden.

Plin.

Plin. lib. 29. cap. 5. Des Oyevaers maegh is voor alderley vergift dienstelijck.

Forrer: Een kostelijcke gepzoveerde Salve voor het veroverde Podagra/neemt een vierendeel Oyevaers mist/met een deel oudt smeer/ dat wel onder malkanderen gestoten/ over de schade gestreken/heeft vele geholpen.

Noch een kostelijcke Salve tegen alle gheb?eken der oogen/neemt een ons? Honigh/ een half Ons? Wachtelen ofte Quackelen-smout/Myrren/witten Chalcant/van elck? een quintijn/ mengt die wel onder malkanderen/ en zijget door een doeck/ en maeckt dat dan tot een Salve/met delwelcke ghy alle veertien dagen de oogen mede bestrijcken zult/als ghy slapen wilt gaen.

Swanen smout dient voor den ghenen / die den vloet der Gulden-ader hebben.

Het vier-en-twintighste Capittel.

Van de Swaluwen, Meerlen, Lysteren, Starren, Spreeuwen en Meeuwen, Tortel-duyven en Ringel-duyven.

DE Salulwen twijcken ook tegen den Winter van ons weg/sy zijn alleen onder die vogelen die geen kromme klaulwen en hebben; van den aert datse vleesch eten. Maer sy en trecken niet twijdt/ maer verkruypen sich in de warme hoecken van 't gebergh?te; waerse konnen onderkomen/ daer vindtmense vloot zonder pluymen.

Michiel Jacobsz. Fabri, in't boeck van de opstandinge der doodden schrijft: Den Wel-gheboren Gz?af en Heer Wolrad/ Gz?af te Waldeck/ &c. Een Godtsaligh Heer/ heeft my mondelingh verteelt / en in't Latijn schrijftelijck ghegeven/ dien? eygen handt ick noch hebbe; dat S. G. Neef, Gz?af Wilhelm van Newenar/ &c. Als een wijdt-ghewandelde en versochte Heer/hem onder anderen verteelt heeft hoe dat sich de Swaluwen tegen den Winter met groote hopen op de Schepen geven/ en blyven daer aen kleven ende hangen/ en waren mee tot in S. Geertruyden Landt / alwaerse den Winter over in't Riet-veldt met hoopen legghen/met uytgestreckte vleugelen/gantsch doodt/en wanneer het weder in de Lenten komt/ so wo?den se weder levendig/ en vliegen wederom na de Schepen als te voren / om in dese Landen haer oude Nesten weder te soecken. Hec. Gener. Com. Volradus. Desgelijcken hebbe ick gehoo?t van gheloofweerdige

dige luyden/ uyt Denemarcken geboortich/ datse van hare Ouderen (die de Wereldt bewandelt hadden) hebben ghehoort/ hoe dat op ghene zyde het roode Meyr/ in S. Geertruyden Lant / daer dan men wijt en zeer weet te seggen/ de Swaluwen met groote hopen op malkander en leggen/ en doodt zijn/ en hebben yeder een groen Graskin de nebbe/ liggen tusschen de klippen/ in Moerassen daer Riet in wast (doch het en is niet als het Riet hier te Lande/ hoewel datser ock de huysen mede decken) en des Somers vliegense wederom wegh.

Men wil seggen datter in de Stadt Thebas geen Swaluwen gevonden en worden/ overmits datse soo dickmaels gewonnen is.

Ock en soudense te Bizia in Thracia niet in de Stadt willen/ om den schadelijcken handel die van Terei geschiet was/ den welcken sijn Wijfs Suster besliep/ en haer daer na de tongh uyt sneedt / op dat sy het schandelijck feyt niet en soude melden.

Ovidius : Als Progne haren Soon Ithis, haer Man Tereus (tot wraeck van de schofferingh, door Tereus aen haer Suster Philomela begaen) hadde, als spyse voorgeset. En hy dit gewaer w ordende, en hem willende op Progne wreken, wordt sy verandert in een Swaluwe.

Van de Merula. Turdus, Meerl, Lyster, en Ktames-vogel.

De Uysteren/ of Meerlen/ en vliegen ock niet wijd van ons: maer houden sich al na by de hant/ sy en ruygen ock niet/ maer behouden hare beeren/ sy en verbergen sich ock niet gantsch noch altijt/ want men betrapt se des Winters noch dickmaels in de heggen/ gelijck ock de Uysters dat den gantschen Winter in Duytslandt vindt.

Albertus : De Meerl singt in't voor-jaer/ maer des Winters dicht zy. Als se in een kouwe ghesloten zijn/ dan voeden se het/ en daer gewent men se vleesch te eten/ het welck doch tegen haer natuyr is/ om sulcker spijse will singhen te gewilliger.

Philostratus : schrijft : in vita Apollonii, van eenen Jonghelingh : die een Meerl geleert heeft des Menschen stemme conterfeyten en na-volgen.

Albertus Magnus schrijft: datmen vreemde dingen met het hert en sommige pluymen, van de Meerl of Lyster, uytrechten kan.

Forrer:

Forrer: De Lyster singht met een lieffelijcke stem en seer wel/ haer stemme is seer helder / met een weynigh heesigheydts vermengt/ haer vleesch is seer goedt en lecker om te eten.

De Lysters kan men wat leeren klappen, als oock eenige deuntjes fluyten, maer die men leeren wil, moeten de beck en voeten Oranjen van verwe zyn, men vanghtse in den Herfst, in stricken met roodtachtige bessen, die men Lyster-bessen noemt.

Van de Tortel-duyf.

Van de Tortel-duyven weet men gewis / datse sich des Winters niet alleen en verbergen/ maer sy ruygen oock / en verliesen alle hare oude veeren.

Van de Ringel-duyf, Slacht-duyf, Ploegh-duyf.

De Ringel-duyven vliegen oock wegh/en men weet niet waer henen datse vliegen.

Van de Sturnus, Star, Spreeuw, Meeuw.

De Spreeuwen zijn van aerdt / datse geerne met groote menigte t'samen vliegen / en sich seer na by malkanderen houden / en yeder will geern in 't midden van den hoop wesen.

De Spreeuwen zyn met hun geschater, de ander Vogelen daerse by zyn, na te bauwen, als oftse die willen uyt lachen; daer uyt komt het, dat een Mensch die wat spotachtigh is, by een Spreeuw werdt vergeleken.

Albertus: De Spreeuwen vliegen in groter menigte/ met hoopen by malkanderen / want sy vreesen haer voor de Roof-vogels/ insonderheydt voor den Havick: Wanneer den Havick dan onder haer luyden henen vlieght/ so bewerpense hem seer / sy vliegen onder hem oft daer bezyden / soo weten sy hem de vlucht te breken/ alsoo dat syse niet beschadigen en kan alsse soo by malkanderen blyven. Gesnerus ex Fabricii ad felitetis: Dit heeftmen ghewisselijck bevonden/ en oock acht daer op ghenomen / dat de Spreeuw haer selven ghenesen kan: Daer was een die had een Machtegael met een Spreeuw by malkanderen / soo gebeurdet dat de Spreeu haer been quam te breken/ende sy beet de Mieren Eyeren aen stucken/ welcke de Machtegael hem reyckte/ en alsse die onder haer vleugelen gewarmt hadde/ so wreefse die op den voet/ en worde alsoo in weynigh dagen gesondt.

Pictorus: Spreeuwen/ Starren/ Meeuwen/ en Spechten

ten / machmen wel uyt de spijse laten / want sy maken een verdzandt bloedt.

Tusschen de Starren en Meeuwen is dit onderscheydt, dat de Meeuwen meest wit en wat grooter zyn als de Starren, en komen oock meer in 't water, sy leven alle beyde meest van Visch, die sy (dicht boven 't water vliegende) en de Visjes siende, daer uyt picken.

Onder alle Vogelen / zijn alleen de Swaluwen van aert datse krom op de zyde vliegen / nochtans zeer snel / daerom en worden se van de Roof-vogels zo lichtelijck niet gevanghen als de andere: ook konnense haren kost in de vlucht krijgen van Vliegen en Spinnen.

Forrer ex Eliano & Oppiano: De Swaluwen gheven ons een fijne leer / van Vader en Moederlijcke trouwe tegen de kinderen / want sy arbeyden beyde ghelijcke zeer in de opvoedinge van hare jongen / het Wijfken zo wel als 't Manneken. Sy deylen hare jongen gelijcke veel spijse uyt / op dat den eenen niet tweemael wat zoude krijgen / sonder de ander / so geeft de Moeder den eersten ofte outsten voor aen / en dan den tweeden / derden / also voort / tot den vijfden toe / en soo der dan een van sijn plaets gaet / so en wil hem de Moeder niet geven voor dat hy weder op sijn plaets gaet sitten. Sy werpen hare mist en onreynigheydt zeer zuyver uyt haer nest / en haer Jonghen leerense datse den eers buyten 't nest setten sullen / om also het nest zuyver te houden.

Lib. 11. cap. 37. De jonge Swaluwen zouden eenen roden steen by sich hebben / den welken Chelidonius genoemt / en meestendeel in de mage gevonden wort.

Albertus: De Swaluwen strijden met de Mussen / want die nemen voeg in 't Jaer / eer de Swaluwen komen / hare nesten in / daerom onderstaen sich de Swaluwen haer daer weder uyt te drijven. En ick hebbe dat binnen Kenlen dikmaels ghesien / en ook daer op ghelet / dat zoo wanneer de Swaluwe de Musse niet machtigh was uyt het nest te drijven / dat se dan met haer geschrey veel ander Swaluwen te wege bracht / die met hoopen daer toe quamen gevlogen / en namen den dreck tusschen hare nebben / en stopten dat gat aen het nest toe / en besloten de Muys also daer in / dat se niet uyt en konde komen.

Lib. 18. c. 35. Als de Swaluwen so na op het water vliegen / dat se schier met hare vleugelen het water roeren / dat

beduyt regen. Lib. 3. cap. 1. Swaluwen in Honigh gekoockt heelt dat gesweer der tongen en lippen.

Alsmen de jonge Swaluwen tot asschen verbrant/en doet de Melk van Wolf-kruyt en Slecken-schuym daer toe / so verdrijft het dat leelijcke haergewas aen de oog-braeuwen.

Swaluwen-vleesch zoo versch over-gheleydt/heeldt den Slangen-steeck.

Forrer ex Gesnero: Swaluwen water maeckt men alsoo: stoot jonge Swaluwen/ mengt die met Bevergeyl /en een weynig goeden Edick/en distileert dit: Sulk water nuchteren gedronken is een waerachtige Medecijn voor de vallende sieckte / 't zy uyt wat oorsaken datse ock gheko men is/en al hadmense vijf jaer gehadt/ zoo wordt hy volkomelijck gesondt/ als hy dit water vier dagen na een gedroncken heeft. Het streckt de Herssenen meer als eenige andere Medicijn. Het reynight de maghe/ 't verwekt de borst/het sterckt de Zeen-aderen / en bewaert voor alle schadelijcke toevallen / met Ysop-nat ghedroncken/ beneemt de waterzucht/die van koude komt: Item/de dagelijckse kortse en pijne des hoofts/het maekt ock een soeten slaep/ 't vordert stoel-gauck en lost de winden. Maer zwangere Vrouwen zullen 't mijden/op dat het de vrucht niet en beschadiget. Het verdrijft haer op het bloote bel wel ghestreken/alsoo dat het uitmmermeer en wast/als Lullius en Egidius betuygen.

Onlangs is my van eenen goeden vrient eenen raet voor de vallende sieckte toe-gheschreven/ dewelke van eenen beroemden Meester in Duytslant gebruyckt is gheworden// neemt de asschen van vier jonge gebrande Swaluwen/doet daer toe vier quintijn Bevergeyl/en een once sterken edick// mengt dit onder malkander/en druckt door eenen doek/ dit uyt-gedruckte sap geeft den Patient terstont na den val te dricken. Swaluwen dreck gekoockt en ghedroncken/ofte maer overgestreken/is goet voor den genen die van een dolen Hondt gebeten is.

Tobiez. Leestmen/ dat Tobias des nachts aen de wandt lach en sliep / en een Swaluwe scheet uyt haer nest op sijn oogen/ daer van hy blindt wordde.

De gheslachten van Swaluwen zyn veelderley, als Huys-swaluwen, Gier-swaluwen, Boom-swaluwen, &c. dewelcke Gesnerus alle besonderlyck beschryft.

Het vijf-en-twinghyste Capittel.

Welcke Voghels kort of langh by ons blyven. *Als Duijven, Swaluwen, Lijster, Tortelduyf, Galgula, Galbula, Widhopff, Hout-snebbe.*

EEn seer ongelijke tijt houden de Vogels met haer blijven en wech vliegen/ sommige blijven gestadig by ons/ als de Duyven/ sommige maer ses Maenden/ gelijk de Swaluwen/ sommige 3 maendē/ als de Lijster en Tortelduyf/ eenige vliegē terstont weder wech/ so haest alsse haer jongen opgebracht hebben/ als de Galguli/ en Widhopf.

De Hout-sneppe en wordt by ons niet ghesien dan in den Herfst, en meest met een Oosten windt, men hout hem voor een lecker eten, hy wort met syn geheel ingewant en dreck gebraden en gegeten, hy valt wat bitter van smaeck, is soo groot als een Perdrijs, en heeft een lange scherpe nebbe.

Het ses-en-twintighyste Capittel.

Vreemdigheden van sommige Vogelen, en van de Africaansche ofte Barbarische Kalikoensche Hennen Meleagros.

VErscheyden Auteuren seggen, datter aller Jaren een gevecht gheschiedt van sommige Vogelen, komende uyt Mooren-landt, by het Graf van Memnon, dat dicht by Troyen is, de welcke hier over Memnons Vogels genaemt zyn. Cremutius seyt dat hy dese Vogels heeft sien vechten in Ethiopien of Mooren-landt alle vyf Jaren eens, doch altyt by de Paleysen des Koninghs Memnon. Leest van dese Vogelen, Ovidius Metam. lib. 13.

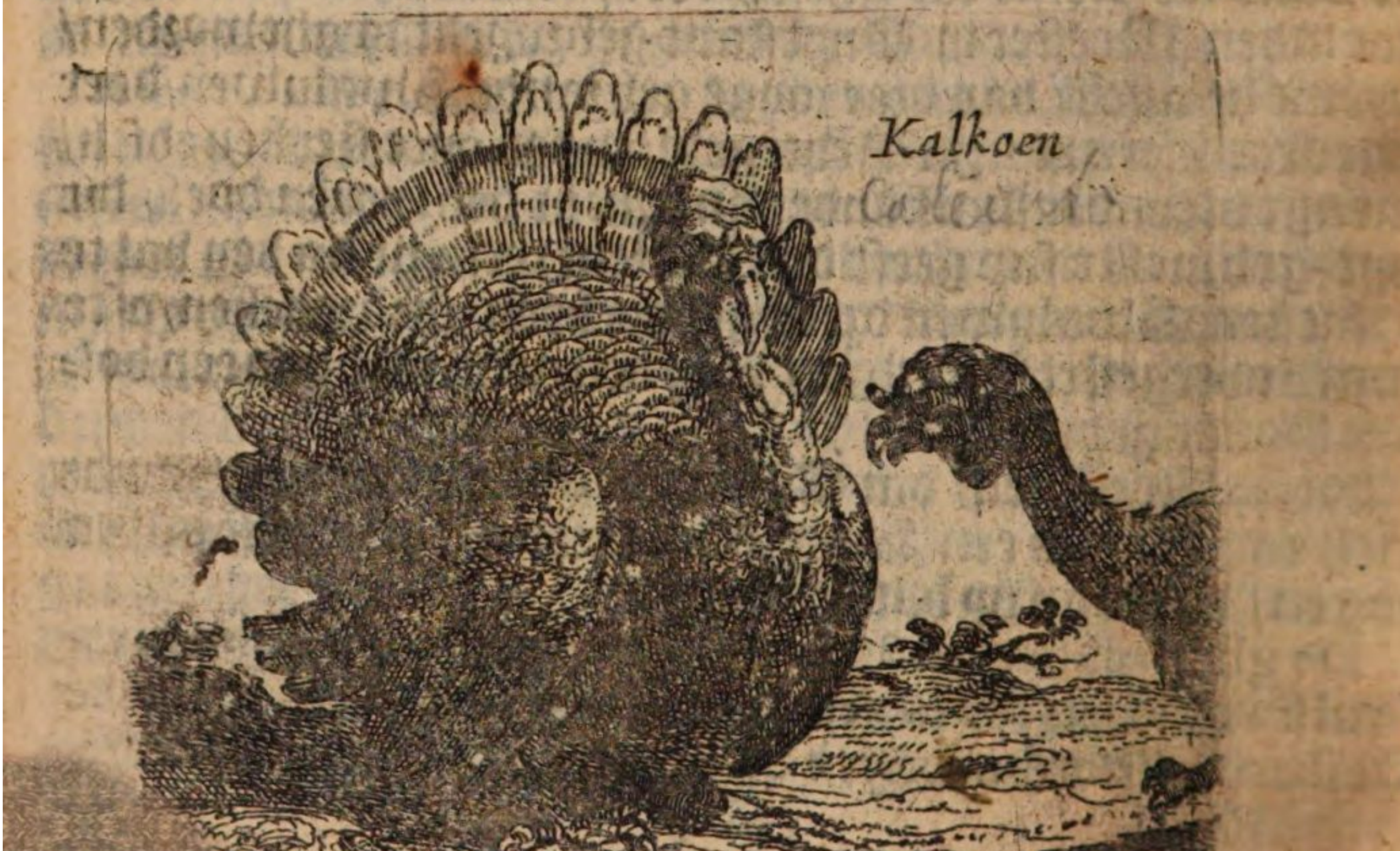

In Africa vint men Hoenderen die gespickelt zijn/met menigerley Verwen onderscheyden/de welcke men Meleagros noemt/ dese zijn oock eerst nieuwlijck onder ander Vogelen by ons in Italien aengenomen te eten.

Gesnerus: Turnerus Bollonius, houden de Indiaensche Hoenderen voor den Vogel Meleagrem/de welke zijn verwe aen den hals kan veranderen so dickmaels als hy wil/ somtijts maekt hyse bloet root; als hy toornigh is/ soo siet hy gelijck een boos verhitst toornigh Wijf; in koude Landen en mogense niet wel opgebracht worden; sy brengen weynigh profijts in/ sy kosten veel/ en vallen moeyelijck om op te voeden en te onderhouden/dan in de spijse worden=se so hoogelijk geprezen/datmense voor een Dorsten etē hout.

De Kalikoense Hoenderen, zyn alsо ghenoemt naer Calicut in India, daerse eerst van daen gekomen zyn, 't is een quaetaerdigh geslacht: wanneer men met de mont fluyt, of haer een root kleedt voor hout, dan wordense so boos, (insonderheydt de Hanen) dat de lel die haer op de nebbe sit, en kort in een getrocken is, wel viermael so langh, en so root (gelyck oock alle de andere quabben, die haer om den hals hangen, en te vooren blaeuw-zyn) als bloet worden. Sy setten dan oock de staert in't rondt, met alle d'andere veeren over eynde, ende schrabben met de vleugels tegen d'aerde. Als de Hanen een jaer out worden, dan krygense eenen baert, die haer op de borst tusschen de veeren, uythanght, wort somtyts wel een spanne langh. Meleagers Susters wierden in Kalkoenen verandert. Ovidius.

Het seven-en-twintighste Capittel.

Van de vogelen die men Selcucides noemt.

OMtrent den Bergh Cazium / laten sich de Vogelen vinden die men Selcucides noemt/ dese komen maer om die tijdt daer/als de Spruckhanen daer zijn/van welke de Inwoonders veel overlast lijden/dese etense op.

Galenus lib. 6. c. 3. de locis affectis, Den Vogel Selcucides/ is eenen seer naetachtigen Vogel: De Spruckhanen/welcke de bruchten verderven / etense met groote hoopen op/ en maecktense haer oock terstont wederom quijt.

Het acht-en-twintighste Capittel.

Van den Egyptischen vogel Ibis, Rordomel, Roosdomp.

IN Egypten is een Vogel die men Ibis noemt/den welken de Inwoonders/als eenen Goo plachten te eeren en

aen te bidden/ om dat hy de slangen uyt het Lant verdree en op at.

Albertus: Den Vogel Ibis onderhout sich in Egypten nen de Revier Nilo/hy is groot van lijf/in veele deelen den Opevaer gelijck/ doch het en is geen Opevaer/hy heeft eenen krommen neb/hy strijdet tegen de Slangen/welckers Eyeren sijne Jongen een aengename en gesonde spijse is/ wanneer het oock gebeurt/ dat de vliegende Slangen uyt Ethiopien ofte Mooren-lant in Arabien vliegen willen/so versamelen sich dese Vogels met groote menigte/en strijden seer heftigh tegen haer/en leggen alle mogelijcke vlijt aen/ om die met gewelt te vernielen. Wanneer dese Vogel in 't lijf verstopt is/so klisteert hy sich selven op dese navolgende manier: Hy vullet sijnen hals met veel Zee-waters/ dan steeckt hy sijnen neb achter in sijnen eers/ en drijft dat water soo van achteren in sijn lijf/en purgeert hem selven also met dat soute water/daerom willen sommige seggen/ dese Vogel soude het klisteeren eerst opgebroght hebben.

Elianus: Als men dese Vogel vanght en met gewelt uyt Egypten brengen will/so wreeckt hy sich aen sijne vyanden/ met sijn eygen schade/ want hy doodet sich selver met uyt-hongeren/ op dat de roovers sijnen vanck niet tot profijt soude komen.

Eucherius: Den Vogel Ibis/wort inde Wet Mosi verboden te eten en voor onreyn geacht/ dewijl hy sich selver met

ſÿnen oureynen neb cliſteert / en oock van de vergiftighe Dieren leeft.

De Volckeren Elí bidden haren Afgodt Myiagron aen alſſer te veel Muggen by haer komen willen / en de Locht vergiftigen.

Het negen-en-twintighſte Capittel.

Welcke Vogels op ſommige plaetſen niet gevonden en worden, en welck haren ſanck en verwe konnen veranderen. Oock van den Nachtegael en andere Vogels.

SOmmige willen ſeggen / dat de Nacht-uylen ſich oock eenige dagen verkruppen ſouden / om de tÿdt als andere Vogels wegh trecken.

Men vindt van deſer aerdt Vogelen geen in Candia / alſmenſe daer brenght / ſo ſtervenſe ſo haeſt alſſe dat Aertrÿck beroeren.

Het is gelÿckewel hooghlÿck te verwonderen / dat alle dingen niet ſo wel op deene plaets gedÿen en willen als op de ander / geÿn men ſulcks oock aen veel Vruchten en boomen ſiet / en eſſen ſo is 't oock met de Dieren / de welcke aen ſommige plaetſen gantſch geen en vallen / en ſo menſe daer brengen will / ſo en konnenſe doch 't leven daer niet houden / wie kan weten / waerom dit komt / dat niet alleen de Menſchen / en de viervoetige Dieren / maer oock de Vogelen die in de lucht wÿde Locht vliegen en zweven / hare gewiſſe tepcken en merckſteen hebben / over de welcke ſy niet komen en mogen / ſonder nadeel / en perÿckel hares levens.

In 't Eylant Rhodis vintmen kleyne Arenden / In Italien / op deſe zÿde des waters Pado is by de gaerden Zee een ſeer luſtigen hoeck Lants / van ſchoone Velden en vruchtbare Boomen / daer nimmermeer geen Orevaer over en vlieght.

Van de Ka of Kauw.

Maer niet wÿdt van daer na Mylanen toe / daer ſiet men de Vogels dieinen Kauwen noemt met gantſche hoopen / het welck een ſeer diefachtigen Vogel is / die het Gout / Silver / en gemunt Geldt ſeer natracht / en waerſe dat konnen bekomen / nemen ſy het met groote begeerten / en verbergen het aen heymelÿcke plaetſen.

Albertus: Alſmen deſen Vogel van jonghs op voedt / ſo leertmenſe klappen gelÿck de Exreren.

Om Tarenten en zÿn geen Spechten.

Van den Elsterspecht, Bunde specht, Aitzelspecht.

Yet en is noch niet seer lange geleden/ datmen de Elsterspecht / aen den Bergh Appenio teghen over Romen eerst gesien heeft/sy hebben lange staerten/ en woonden alle Jaer naeckt/ontrent de tijdt alsmen de rapen of knollen zaept.

In het Lant Attica en wagen sich de Volthoenders niet wyder dan tot Beotia / maer in het Eylandt van de Zee Ponti / daer Achillis begraven leydt / en sietmen gantsch geen Vogels. In de Fidener Contreyen en maken de Opevaers geen Nest / noch en woeden daer oock geen Jongen / maer in de Volterraner gebiedt komen alle Jaer een groote menighte Kingel-duyven over Zee.

Theophrastus schrijft: In Asia en vindtmen geene Duyven/Paeuwen ofte Raven/ noch eenighe springhende Voorschen/ dan die men upt andere Landen daer in brenght.

De Meerlen of Lijstren verwisselen hare swarte veeren/ en krijgen daer voor roodachtighe veeren/ sy en singen niet dan Somers/in den Winter dichten sy/en als dag en nacht even langh is/dan zwijgense ghestadich stil. Als de Mannekens oudt 't Jaer oudt zijn / soo woordt haer de neb wit/ als Elpenbeen.

De Lyster-vogels zijn des Somers om den hals van menigerley verwen/maer 's Winters van eenderley coleur.

De Nachtegael singt bijsthien gantsche dagen en nachten na malkanderen/wanneer de velden groen beginnen te woorden/en de Bomen het Loof laten sien.

Aristoteles en Celius schrijven: Onder de Nachtegalen singt het Wijfken so wel als het Manneken/doch wanneer datse Jonghen krijgen of voeden/soo houdense van singhen op. Onder geen ander Vogelen en souden de Wijfkens mede singen dan alleen dese, daer mede de natuyr te verstaen geeft/ dat alle Vrouwen het matigh stil-swygen wel past.

Hoewel desen Vogel kleyn is/ soo en is hy nochtans de minste van weerden niet/men mach sich wel verwonderen/ en sijne natuyr en eygenschap verder na-dencken: Eerstelijck/ om dat in sulke kleynen lijf een sulcke sterke stemme en soo langduyrigen adem kan wesen / daer na om dat hy sulcken toon kan houden/die volkomelijck na de konste van t Musijck geregiert wert/eerst trekt hy sijn stem met eenen lan-

langen adem / terstont daer op draept hyse weder met veel loopjes / dan houtse weder kort op / daer na maecktse weder eenen krommen loop / daer op verhaelt hy sich wederom met vollen gesanck. In somma hy heeft in sijnen kleynen ongesienen Gorgel de gantsche Konst / welcke de Menschen met soo ontelbaer veel Pijpen / Trompetten en Instrumenten qualick hebben konnen uytbrengen.

Waerom ist sonder twijfel / of het is een voorbeduydinge der sonderlingen welsprekenthept geweest aen Stesicriorij, de welcke een Nachtegael op sijnen mont quam sitten singen als hy noch in de Wiege lagh / en maeckte daer eenen seer genoeglijcken sangh.

Niemant behoeft daer aen te twijffelen / of desen Vogel kan sijnen Toon na de konst stellen / sy en hebben niet alleenen gelijcken sangh / maer een pegelijk besonder / al wat anders luydende / sy singen met malkanderen in de wedde / dikwils verheft sich onder haer eenen grooten twist / elck een wil den anderen te boven gaen met singen / die dan overwonnen wort / die singht sich selven dan wel doot / alsoo / dat het hun eer aen den adem als aen den sanck gebreeckt.

Plato.: Geenen Vogel en singht als hy honger / koude of eenigh ander gebreck heeft / de Nachtegael niet / noch de Swaluwen of Widhop / hoe wel men seyt dat de Winterkoninck van pijnen wel een weynig gekerm soude maken.

De jonge Nachtegalen lupsteren daer-en-tusschen blijtigh toe op het gesangh der ouden / en beginnen alsoo samtijts den eenen toon voor en de ander na te volgen en na te singen / en sy setten sich gelijck goede Leer-kinderen voor de ouden / en lupsteren een weynigh toe / en geven dan haren Leermeester antwoort met na-singen / en waer sy dan stooten of missen dat leeren sy behendelijcken uyt het voorsingen en onderwijsen van hare Leer-meesters beteren.

Oppianus: De Oude Nachtegael gewent hare Jongen vroegh tot het singen / en die haer dan dunckt de leersaemste te wesen / die voedet sy met sonderlinge neerstigheyt op / maer die bot ofte onleersaem zijn die doodet zy / of sy sendtse wijt van haer wegh als een ondeugenden en schandvleck van haer Geslacht.

Om het lieffelijck singen wort by ons in Italien de nachtegael hoog gewaerdeert / sommige hebben voor eene nachtegael

tegael soo veel gheegeven als voor eenen lijf-eygen knecht.

Ja daer zijn Nachtegalen soo duyr verkocht/ als eenen ridder-matigen Wapen-drager gelden mach.

Ick kan bewijsen/ met veele geloofweerdige luyden/ dat te Romen een Nachtegael/die sneeu wit was (dewelke weynigh gevonden werden) voor hondert en vijftigh Croonen betaelt is geworden/ welcke men Agrippina/des Keysers Claudij Huysvrouw voor een vereeringe schonck.

Dit heeft men dickmaels aen de Nachtegalen bevonden/ dat se op der Lieden begeerten of bevel ghesongen hebben/ insonderheydt alsse gesien hebben datter iemand op gelupstert voorde/ oock maecktense haren sanck te fraeyer na de konst/ alsmense met eenige Pijpkens ofte andere Instrumenten na singen ofte pijpen wil.

Forrer ex Charmide: De Nachtegael en verlustiget niet alleen sich selven met sijnen veelvoudigen Musijck-sanck/ maer hy is eergierigh: Want als hy in de wildernis by sich selven alleen singht/ so hout hy eenen slechten eenvoudigen toon/maer als hy gevangen voordt/en in een kouken geset/ siende dan veel toe-hoorders/ so verandert hy sijnen sangh dickmaels/dan singht hy scherp en hoogh/dan weder leegh op verscheydene manieren.

Maer desen alderkonstrijckesten Meester-sanger laet in vijftien dagen (gelijck voor geseyt is) sijnen sang al gemackelijck af/ doch met sulcker manieren/dat men niet eygentlijck mercken en kan/of sy des singens moede ofte sat zijn/ ofte datse doch gaen liggen.

So haest als de warmte des Somers met macht aen begint te komen/so veranderen sy terstont hare stemme geheel/ alsodatse niet meer eenen sulcken dubbelden toon en maecken als te voren/sy rupgen oock en veranderen hare verw.

Men vint in Hollant oock een soorte, die sy bastaert Nachtegalen noemen, om dat sy haer gesangh nabootsen: maer 't is op verre nae so krachtigh niet. De Nachtegalen op te voeden, ofte in kouwen te houden, is veel moeyten; sy en konnen niet eten als eenigh ghehackt vlees, en sterven seer lichtelyck. Als sy door eenigh speel-tuygh van Violen, Luyten, Cijters, of Fluyten, of Klaver-Cymbels, 's avonts of 's nachts aengelockt worden, so komense al singende so dicht daer by, dat menſe met de hant schier sou grypen.

In de Winter en siet men de Nachtegalen niet veel; Sy

en

en hebben sulcken spitsen tongh niet als ander Vogels; sy broeden gewoonlijck in het begin van de Lenten/ gemeynlijck leggense ses Eyeren.

Ambrosius in Hexamero: Den Nachtegael is een wackere neerstige Moeder/de welke haer selven den gantschen nacht alsse op de Eyeren sit/met gesangh de tijt verdrijft/en broedet also hare jongen niet alleen met stadig sitten; maer veel meer met singen uyt. Alsoo is sy een exempel van de kloecke Vrouwen/daer mẽ in Proverbia Salomonis 31. van leest.

Als Philomela, van Tereus, haer susters Man, verkracht was, en sy, haer Suster Progne, de wrake hier van ghenomen hadden, wilde Tereus haer vermoorden: maer Philomela vluchtende, wiert in een Nachtegael verandert. Ovidius.

Tot lof des Nachtegaels, heeft de konstrijcke
Juffr. Tesselschade Roemer Visschers *dese volgende*
Rymen ghemaeckt:

PRijst vry den Nachtegael,
Als hy uw' menighmael
Verlust, en schatert uyt:
Een zingent veedertje en een gewieckt gheluyt,
Wiens quinckelere zoet
De oore luijstre doet
Gaeuw, na het tiereliertje
Der vlugge lichtigheyt, vant oolijck vrolick diertje.
Wiens tijlpendt schril gheluit
Gelijck een orgel fluit.
Veel losse toontjes speelt:
En met een tongh alleen, als duyzent tongen queelt.
Zijn hoog' en lage zwier;
Met lieffelijck ghetier,
Van 't helle schelle zoetje,
Vermeestert al 't ghesangh van 't zingend' springend' goetje.
Een diertje wiens gelaet
In zeltsaembeydt bestaet:
Om dat het niet en heeft
Als zangh, die maer een maendt int gantsche Iaer en leeft.
Maer 't meeste wonder, dat
Zijn roem ooyt heeft gehadt,
Is, dat zoo kleyne leeden
Herbergen zulck een kracht van die luytruchtigheden.

Va

Van den Vijgen-mus, Gras-mus, Swart-kop, Munnickxken.

Met de Gras-musſen iſt geheel een ander werck/als met de Nachtegalen; want die en veranderen niet alleen op ſulcke manier/ te weten/ met de ſtemme/ als den Nachtegael: maer ock met het geheele lijf; ſy worden alleen in de Herfſt-maendt/ Ficedula, dat is/ Gras-mus genoemt; korts na den Herfſt noemtmenſe Malancoryphos, dat is Munnickxken ofte Zwart-kop.

Geſnerus: De Ficedula zijn graeuw over het lijf/en hebben roode koppen alſſe jonck zijn/inſonderheyt de Mannekens; in den ouderdom krijgenſe zwarte koppen; des winters vliegenſe wegh; ſy hebben eenen ſtadigen ſtrijt met den Koeckoeck/om dieſ wille datſe malkanderen de Eyeren af eten. In den Herfſt wordenſe vet van Vijgen / daerom wordenſe in 't Latijn Ficedulas genoemt. Haer jongen ſpijſen ſy ſeer vlytigh/ de welcke haer ock met gantſche hoopen nabliegen. Sy zijn goet en vet om te eten/ behalven op de tijdt wanneerſe rijpen.

Van den Rotel, Root-borſtigen, Root-kropken.

De Rotelen worden in de Winter Eritaci, dat is/ Stratgens/ en in den Somer Phonicuri, dat is/ Rootkropje/ genoemt.

Geſnerus: Thurnerus is hier tegen/en meynt die Rotel is van tweederley geſlacht: Sy wonen ſelden na by malkanderen/ofte in een Boſch/ſy krijgen ock de vallende ſieckte.

Den Hoppe ofte Widhoppe veranderden haer ock van de locht/ van wegen de ſpijſe zijn 't onreyne dieren / doch ſchoon van aenſien/ ſy hebben van den neb af/ tot achter op den kop eenen hupſen boſch veeren/ den welcken ſy konnen neder leggen en oprecht ſetten/ſoo ſy willen.

De Poet Æſchylus ſeyt, dat de Hoppe van gedaente mede verandert.

Albertus: Deſe Vogel heeft een kroon gelijck den Haen/ en over 't lijf is hy ſchoon geſpreyckelt/van menigerley verwen/ des Winters leydt hy gants ſtil/ſonder eenig ſtem oft gelupt/ maer tegen 't hoor-jaer komt hy voor den dagh/ en ſchreydet altijt met de ſtemme: Sijn Meſt bereydt hy van Menſchen dreck/ daerom ſtinckt hy leelick als hy jonck is. Hy ruyt ſich in 't Meſt wanneer ſijne jongen vlugh zijn/ en terwijlen dat hy ruyget/ ſoo worpt hy van ſijne jongen ge-

ſpyſe

spÿst. Isidorus seyt / sÿne spÿse soeckt hy in de grachten / in Menschen dreck en mist-hoopen.

Glossa in Leviticum : De Hoppe is een treurigen klaeghÿcken Vogel / en daerom in de Wet Mapsi verboden te eten. Levit. 11. Deut. 14. Want des Werelts treurighept en baert niet anders als de doodt. Procopius De Hoppe is eenen Nacht-vogel / en daerom in de spÿse verboden.

De Hoppe is so groot als een Tortelduyf, van verwe is hy graeuw met witte en swarte vederen ghesprinckelt , den kuyf op syn kop is root, hy is schoon van aensien : maer stinckt leelyck ; die hem aentast, en kan de stanck in eenige daghen niet van syn handen wassen.

In Engelant en vintmen geene Hoppen ; maer in Duytslant veele Gesnerus. Ovidius ; Tereus bedroeft zynde , om dat hy hem niet konde wreken van syn Vrouw en haer Suster , (die hem syn eyghen Soon te eten hadden ghegheven , om dat hy Philomela verkracht hadde) wiert in een Hoppe verandert ; Somtydts sucht hy dickmacks midden onder synen sangh I. Geminianus.

In Vriesland wordt de Hoppe mede gesien.

Van de Swart-kop , Borstener.

Dese hebben ook sommige dagen dat se verborgen lagen.

Grun-ling, Groen-vinck, Tutter, Raep-vinck, Geel-vinck, Wewael.

Den Grunlingh en laet sich des Winters oock niet sien / maer komt alleen voor de handt wanneer dagh en nacht eben langh zÿn.

Ick meyne dat dit een Geelvinck is, de andere Vincken komen op 't na-jaer met een Oosten-wint in Nederlant over, en worden met menighte dan gevangen en gegeten. Sommige steken met een heet yserken de Vincken de oogen uyt, en hanghense met een kou boven aen de Huysen, die dan des morgens singen.

Het dertighste Capittel.

Van de Meerlen, of Lÿsteren, en de Vogelen Ibis, haer geslacht.

OP den Berg Cyllene in Arcadia / en anders nergens vindtmen de witte Meerlen.

Longolius : Johannes Charus seydt / dat als hy met de Spanjaerts in de nieuwe wereld is gevaren / heeft hy daer witte Meerlen en witte Ravens gesien / oock vindtmen in Noorwegen witte Meerlen en Kauwen.

Gesnerus /

Gesnerus: Daer worden by ons in Zwitser-lant witte Meerlen gevonden met geele nebben.

By Pelucio in Egypten siet men zwarte Ibis / en anders in 't geheele Lant om heen witte.

Elianus: Des Vogels Ibis Ingewant/soude 96. Ellen lanck wesen/'t welck haer in t'sanemen van de Maent' samen valt/daerom hy ock dier selver tijt minder eet/ als in het wassen van de Maen.

Het een-en-dertighste Capittel.

Van den vogel Halcyone, *of Ys-vogelen, Zee-swaluwen, en ander Water-vogelen.*

DE Halcyones zijn wonderlick in haer broeden/ 't welck de gene bekent is die de Zee beele gebruyken.

Dese Vogelen zijn niet veel grooter als de Mussen/ sy zijn bykans over't geheele lijf Hemels-blaeu/ met bleeck purper-verwige veeren besprenckelt./ en hebben eenen langen dunnen nebbe.

Sy laten haer niet sien/dan in den April of in de Winterse hye Sonnenschijn/als dan doen sy ondertwijlen een vlucht om de Schepen/en kruypen terstont weder in hare hollen.

Hare Nesten daer sy hare Iongen in broeden, drijven op de Zee, die dan heel stille is.

Sy broeden hare jongen tegens den Winter uyt/ en men noemt die dagen na haer/Halcyonides, in dewelcke het sonder perijkel en goet te varē is/bysonder op de sicilische Zee.

In de seven eerste dagen voor den Winter/maken sy haer Nest/ en in de seven navolgende/ leggen sy/ broeden uyt/en trecken hare jongen op.

Hare Nesten maken sy wonderbaerlijk toe/sy timmeren se in'tronde als een kloot/en vermaken met eenen smallen ingank; de matery daer aen die is een Spouye niet seer ongelijck/is so fraey en vast/dat het sich met geen Yser ofte Kappier laet door-steecken; nochtans kan men niet eygentlijck weten waer uyt sy het maken; sommige meynen/sy maken uyt scherpe Vischgraden/ daerom darse van de Visschen levē.

Ovidius beschrijft de veranderinghe van de Voghelen Ceyx en Alcyone, aldus: Ceyx, Koninck van Trachia, een Soon van Lucifer de Dagh-bode, door Schip-breuck op Zee verdroncken zynde, quam Morpheus den Droom-Godt, syn verdroncken Lichaem, aen syn Huysvrouwe Alcyone, in den slaep vertoonen: Sy daer over mis-

troo-

trooſtigh, liep des morgens op den Oever daer hy afgevaren was, alwaer het doode Lichaem by haer quam dryven. Sy wilde daer by ſpringen, maer wiert in een Ys-vogel verandert, en quam op't Lichaem vliegen, het welcke doen mede in den ſelven Vogel verandert wiert. Daer is een gedurige ſtilte op de Zee, ſeyt Ambroſius, ſoo lange deſe Vogelen broeden.

De ſtilte daer toe deſe vrede-lievende Ys-vogelties, de zee ſchynen te bewegen, wort waergenomen van Heer P. C. Hooft, Droſt te Muyden; in een Sonnet aen den Heer C. Huygens, op ſyn behouden reys naer Engelandt, ſeggende aldus:

** Trompetter van Neptuin, heb ick op u een bee?*
Ront met de wangen en te wercke leght u longen:
Op dat den ſtijven aem, ten hooren uyt gewrongen,
Doe luijſt'ren weer en windt: en kondight over Zee,
Uijt uwes Koninghs naem, ſou trouwe vaſte vree,
Als wort geviert wanneer d'Ys-vogel is in't jongen.
** Dat is Triton, die op een Kinckhoorn, voor*
Neptunus den Zee-Godt blaeſt.

Sy vliegen oock wel na de verſche wateren: Sy leggen niet meer als vijf Eyeren.

Elianus: Het wijfken van deſe Vogel/bemint haer Man ſeer/ den welcken Ceyx wordt genoemt/ daerom dat het hem alle weegh aenhanght/en hem/ wanneer hy ſoo oudt wordt dat hy niet meer nae ſpijſe kan vlieghen/ ſpijſt en draeght.

Oppianus: Als dat Manneken van deſen Vogel ſterft/ begeert dat Wijfken niet meer te eten of oock te drincken; maer beſinght het Manneken met een droevigh Liedt/ſeggende. Ceyx, Ceyx, en hongert haer ſelven doodt.

Van de Meeuwe.

De Meeuwen neſtelen in de hooghe Oevers: maer de Duyck-Eenden in de Boomen/ en leggen alle beyde ghemeenlijck drie Eyeren: Maer de Meeuwen in 't midden des Somers/ende Duyck-Eenden in den Winter tegens het voor-jaer.

Oppianus: De Meeuwen neſtelen voornamelijck in de ſteenachtighe bergen/ daer goet ſoet Water uyt ſpringht/ om dat hare jongen de ſpijſe uyt de Zee/en den dranck van het verſche water krijgen tot dat ſy opwaſſen/ en als dan haer eten en drincken in de zeeſoecken. Sy hebben de menſchen

schen geheel lief/ alzo dat sy altijt die om heen vliegen/ en wanneer sy sien dat de Visschers visschen/ begeven zy haer daer by (als of sy mede arbeydede) aen de Schijp-zeylen/ en bozderen met haer geroep oock daer toe.

Gesnerus: De Meeuwen en eetmen niet/ovemidts de rouwe en visch-etige Vogelen/booz onreyn in het Oude Testament gehouden wozden/want zy alle onmutte/en uytgewozpene buyligheyt eten.

Procopius: God de Heere heeft alle onverzadige gierige Menschen daer mede willen verdoemen en verwerpen/dat hy alle Vogelen/die van den roof leven/ter spijse verboden heeft.

Van de Duijckers, Eend-vogels. Talingen, Duijckerkens, Pijl-starten, Eenden, Smienten.

Albertus: Water-duyckeren vergelijcken haer metter gestalt de Eendt-vogelen ofte wilde Eenden / sy hebben haren naem daer van bekomen/ om dat sy dickwils in 't water duyken/nochtans moeten sy locht hebben. So haest als hare jongen uyt de Eyeren komen/zijn sy terstont so sterck/ dat sy haer sonder haer moeders hulpe konnen generen.

De Duyckers duycken onder 't water, en komen wel 15. of 20. treden daer van daen weperom boven. Æsacus, den Soon van Priamus, Koning van Troyen, springende van een rotse in de Zee, om hem selven te verdrincken, om dat hy de oorsaeck was van de dood der Nimphe Hesperia, wierdt in een Duycker verandert, en duyckt noch altydt onder of hy hem verdrincken wilde. By de Duyckers hooren oock de Eendvogels, de welcke zyn tweederley, tamme en wilde: De tamme worden met groote meenighte gehouden in Hollant en daer ontrent, om 't groote profyt der Eyeren; want de tamme Eenden leggen seer veel en grooter Eyeren dan de Hoenderen. By de Eenden hooren oock de Smienten, Talingen, Pijlstaerten en Koeten, en meer andere alsulcke, van verscheyde namen: maer bykans van een gedaente, zijnde al-tesamen kleynder dan de Eendvogels en seer na van eenderley smaeck. De tamme Eendvogels en smaken niet wel: maer de wilde zyn goet, en worden meest gegeten.

Het drie-en-dertigste Capittel.

Van de Nesten der Swaluwen, Spechten, Galgal, Kaneel-vogels, Otis Exter, Bijen-eters, en Velt-hoenderen.

DE form en manier/hoe konstigh de vogels Halcyones haer Nesten maken / daer uyt souden wy vernemen het

het haestighe en konstighe maeckſel / 't welck oock andere vogelen ghebruycken in het timmeren haerer woninghe/ 't ſelve na te dencken/en willen daer van een weynigh verhalen ; 't is wel aen de Zee vogelen te verwonderen/hoe ſy hare huyſen ofte neſten timmeren.

De Huys Swaluwen maken hare Neſten uyt leem ofte dreck/met Stroo ofte Hoy/fijn aerdigh bevestiget/ gelijck eene wel gemaeckte leemen want: maer als ſy geenen natten of weken dreck konnen bekomen/ ſo maken ſy haer ſelven nat / en beſprengen 't drooge ſtof op 't velt / tot dat hy weeck en bequaem wort om 't Neſt te maken: maer van binnen vermaken ſy het met weecke pluymen ofte wolle/ om dat de Eyeren warm liggen/ en de hardigheyt van het Neſt/ de naeckte Jongen niet en beſchadiget/de welcke ſy de eene na de ander te eten geven.

Hier beneffens zo zijn 't ſeer reynelijcke Beeſtens / de welcke den miſt van hare jongen aerdelijck uytwerpen/en als de jongen beginnen groot te worden / ſoo gewennen zy haer/dat ſy den eers buyten het neeſt houden/ende buyligheyt uyt-werpen.

De Spechten hangen hare Neſten aen de hooghſte tacken der Boomen/ om dat gene vierboetige Dieren daer by konnen komen.

De Galguli hangen met haer boeten aen de Boomen/ wanneer ſy ſlapen willen/ om des te meer daer door verſeeckert te zijn.

Maer dat hebben de Vogelen gemeenlijck aile voor een manier/ dat ſy hare neſten boven toe maken en als een gewulfſel overdecken/ op dattet in 't Neſt niet en regene/ en dat 't onweer hun ofte hare jongen niet en beſchadige.

Van den *Cinamomus*, Kaneel-vogel.

In Arabia is een Vogel/ met namen Cinamologus/dat is/Caneel vogel/ die timmert ſijn neſt op hooge Boomen/ dan den alderbeſten Kaneel toegericht/en overmits de Neſten ſo hoogh zijn/dat men daer niet by kan komen/ofte pet van den Kaneel af krijgen/ ſo ſchieten de Inwoonders met loode pijlen daer in / en werpen alſoo den Kaneel beneden/ den welcken haer veel gelts in brenght/ om dat de Koopliede den ſoodanigen Kaneel voor den beſten houden.

Alber-

Albertus: Wanneer de Moren desen Vogel hangen / soo nemen sy 't Ingewant niet daer uyt/alsse hem koken willen/maer eten t'samen met den Vogel op/om de kruyderen daer van die Vogelen haer generen.

In Scythien maeckt den Vogel Othis twee Jonghen/ delwelcke hy in een Hasen-hel uyt-broeyt / en hanghet die daer mede aen de bovenste tacken van de Bomen.

Sommige meenen dat Otis een Rants-uyl is.

Van de Pica, Elster, Atzel, Exter, Alster.

De Exteren/als sy vermercken datmen hare nesten weet/ ofte beschadigen wil/soo hatten sy de Eyeren tusschen hare klaeuwen/en brengense op een ander plaets.

Albertus schrijft: De Exteren souden ghemeenlijck twee nesten hebben/en also de gene bedriegen/die haer de jongen willen nemen/ en hare jonghen uyt het eene nest in't ander draghen / opdatmen niet en kan weten in welcker nest sy haer jongen hebben.

De Klappers en Berispers worden by d'Exters vergheleken, als Ovidius vertelt: want de negen Dochters van Piërus van Thessalien, beroemden haer beter te singen dan de negen Musen of Konst-Goddinnen. Hier op is een weddingh aengegaen, en eenige Nymphen tot Oordeelsters gestelt. De Piërides dit verliesende, volgens het eenstemmigh oordeel der Nymphen, snapten en kakelden hier noch teghen aen, waer over sy van de Musen in klapperige Exters verandert wierden.

Merops ofte Byen-eter noemtmen dien Vogel/den welken opgheboet/ en nimmermeer blughs en wort: hy en will niet hebben dat syne Ouderen uyt het nest komen om hem te eten te halen / maer laet haer in de gaten stille sitten / en versorget haer met spijse en noodruft.

Wese Voghelen hebben onder aen den buyck bleecke / maer over het ander gheheele lijf blaeuwe veeren / van dewelcke sommige spitse veeren/boven op de vleugelen roodt zijn. Hy graeft in de aerde ontrent ses voeten diep / en timmert hem daer verborgen een nest.

Gesnerus: De Merops voeden haer jongen vlytigh op/ en hare jonghen versorghen haer daer na weder met spijse gheheel wel/ en draghen haer oock in den ouderdom / haer spijse zijn Byen/ Hoolspringers en Muggen / dewelcke sy in 't vlieghen vanghen/ ghelijck als de Swaluwen.

Petrus

Petrus Bellonius seydt : dat desen vogel soo schoon van verwe is, alsmen kan vinden; Hy is ten naesten by gelijck den Ys-vogel, hier voren aen-gheroert. In 't Eylandt Creta sietmer veel, aldaer wordense ghenoemt Melissophago, sy asen in de lucht vliegende, van al wat haer tegen komt: als vliegen, muggen, gelijck de Swaluwen mede doen.

De Veldt-hoenderen of Patrijsen/ betuynen haer Nest met doornen en struycken / om dat haer andere Gedierten niet en konnen beschadigen/ en blaeckt op der aerden leggen sy hare Eyeren in weken stof/die en broedense op die plaetse niet uyt/daer sy se eerst geleydt hebben/ maer sy dragense op een ander plaets/om dat sy niet lang aen een plaets gesien en worden/ hier van leestmen by den Propheet Jer. 17. c.

Hieronymus ende Ambrosius over dese plaetse: als dat Veldthoen sijne Eyeren ghebroken of verloren heeft/soo steelt hy andere hare eyeren/en broeyt die uyt/maer de jonge kennen terstont aen de stemme haer rechte moeder/en lopen deselve na/also wort die steelster harer gedaner moeyte bedrogen.

Het Wijfken verbergt haer heymelijck van het Mannecken wanneer sy leggen wil/om dat sy sorget dat haer het Mannecken de Eyeren breken soude/van wegen sijner onkuyscheyt/en om dat sy haer van wegen het broeyen niet te lange van hem en soude houden.

Wanneer de Weyman by het Veldthoens-nest ofte jongen komt/als dan loopt hem de Broethenne te gemoet/en valt neder voor sijn voeten / en houd haer of sy swack ofte siecklaer/vliegt als dan een weynig op/ valt weder neder/als of sy gebrek aen den vleugel of voet hadde/loopt dan weder tot den Weyman/ enals hy dan na haer grijpen wil/trekt sy haer altijt een luttel achterwaerts/tot dat sy hem besijden van het nest weghlocket / om also hare jongen plaetse te maken dat sy weg vliegen/oft haer verkruypen konnen.

Niet met mindere listicheyt behelpen haer de Jongen/ want wanneer sy bermercken datse gesien worden/ soo leggen sy haer op den rugghe/en nemen een kluydt aerde tusschen hare voeten en bedecken haer daer mede/datmen hun niet sien en kan.

Gesnerus: Of de Veldthoenders of Patrijsen wel geheel listigh zijn/ soo zijn sy nochtans hier in geckachtigh/ om dat sy/ als haer hooft bedeckt is/ niet anders en weten of haer

Heele lijf is oock bedeckt/en om dat sy niemant en [illegible] nenese dat haer oock niemandt kan sien. Hier van leestmen

1 Sam. 26. en Syrach cap. 12.

Men seyt dat sy konnen leben tot aen de sestien jaer.

Plinius lib. 11. cap. 17. De Hasen en Veld-hoenderen worden selden vet.

In Paphlagonia zijn Veldt-hoenders met twee herten.

Bellon, in Savoyen zyn witte Patrysen ofte Veldt-hoenders.

Epiphanius: Als de Patrijs een nest gemaeckt heeft, leydt hy alle dagen Eyeren, en daer toe steelt hy noch andere vogels haer Eyeren die hy mede uytbroeyt.

Lib. 29. cap. 6. Een Velthoens Galle/ en met so zwaer honingh gemenght/ maeckt een klaer ghesicht/ en alleen ghebruyckt/ verdrijft sy de duysterheydt van de oogen.

Veldt-hoenders Eyeren in een kopere kopken ofte pannecken met honigh gebraden/ en op de oogen gheleydt/ verdrijft het zweeren en blecken van de oogen.

Lib. 30. cap. 7. De Mage alleen ghesoten/ en met rooden Wijn ingedronken/ beneemt de buyck-pijne.

Galenus: Tegen de witte blecken in de ooghen/ is dit een gelwisse konst/ te weten de Galle van een Veldt-hoen/ dat een Manneken is/ met honigh op de oogen gestreken.

Sextus: Teghens de duysterheydt van de oogen Sternbellen en graeuwe plecken van dien/ is dit een ghewisse waerachtighe en dick-ghepsobeerde konst: Neemt een half bekerken wilde Galgant/ schoon ghepulbertseert/ Balsemzap een beecker/ en daer onder een heele Galle van een Velthoen gemenght/ en doet het dan t'samen in een silveren/ tinnen ofte loden Busse/ en bestrijckt de schade daer mede/ soo sult ghy wonder vernemen.

Pictorius: Veldt-hoenderen geven goedt bloedt/ en verdrooghen de vochtige Mage/ en stercken de krachten.

Ovidius: Talus, den Neef van Dedalus den Konstenaer, was by hem besteedt om de konsten te leeren, desen Talus vondt 't ghebruyck der Sage en den Passer. Het voorbeeldt der Sage vondt hy aen een tandige Visch-graedt. Syn Oom Dedalus hem hier over benydende, wierp hem boven uyt Pallas Tempel. Pallas veranderde hem in een Patrijs. De gauheydt sijns verstandts hem in de snelheydt ven sijn vleugelen herscheppende.

Het vier-en-dertighste Capittel.

Van de Duyven.

DE Duyven houden haer met paren / te weten / een Manneken en een Wijfken t'samen / ende en scheyen haer niet van malkanderen / blijven ook by een ander in een Nest / wijcken daer niet uyt / het waer sake dat sy van malkanderen door het sterven van een gescheyden worden.

Platina: De Duyven gaen alle andere Vogelen te boven / met hare kuysheydt / en als haerder veel in een Duyf-huys woonen / bedrijven sy nochtans geen onkuysheydt / de eene met des anderen vereenighde.

Gesnerus: Door de Duyve wordt in de H. Schrift vergeleken / de kuysche onafvallige Bruyt Christi / want gelijck haer een Duyve trouwelijck houdt aen haer Hoffer / haer met geenen anderen en vermengt / alsoo seyt de geestelijcke Bruydegom van sijner Bruydt; Mijne Duyve is een volkomen / hare oogen zijn als Duyven-oogen. Can. 1. 2.

De Hoffers ofte Mannekens zijn al wat jaloers / en hebben quaedt vermoeden over de Duyven / hoewel sy tot geen Overspel genegen zijn.

Sy beyden hebben de jongen even lief. De Mannekens drijven ook hare Wijfkens na het Nest / en als sy te langh van haer jongen uyt blijven willen.

Als de Duyve broeyt / soo en is de Hoffer haer niet alleen troostelijck / maer ook neerstigh om te dienen.

Soo haest als de Jongen uyt den dop zijn / soo geven sy se soute Materij te eten / om die toekomende spijse dies te beter te verteeren.

Gesnerus: De Duyven vliegen altijdt te samen / en als sy een sien die verdwaelt vliegt / dan vliegen de ander t'samen / en brengen hem weder in sijn rechte Herberge.

Albertus: De Duyven zijn geheen schadelijcke Dieren / want sy en beschadigen met haren nebbe niet / ofte ook niet haer klauwen / en zijn ook geheel eenvoudigh.

Tzetzes en Erasmus, verhalen den spreuk / Matth. 10. Weest eenvoudigh ghelijck de duyven; 't welck is te verstaen / dat wy ons goetdadigh tegens alle Menschen behoren te dragen / en niemandt beschadigen / 't welk der Duyven aert is ook sullen wy kloek wesen als de Duyve Noah (dewelcke

in de Dilubie uyt-ghelaten zijnde/haestelijck weder tot de Arcke is gekomen/ 't welck oock alle andere Duyven doen en haer oude Verberge weder soecken.

Het is haer aengeborene natuyr/ en oock de Tortelduyven / dat soo langhe als sy dryncken/ den nebbe niet uyt het water en trecken / en dryncken oock veel/ gelijck dat viervoetige Vee plach te doen.

Lib. 29. cap. 5. Der wilde Duyven-mist soude goet wesen voor de ghene die Quicksilver hebben ingenomen.

Gemmanus seydt : De Duyve en heeft geen Gal.

Alderovandus, en sommige Doctoren, schryven de Duyven geen goet eten te zyn : maer maken grof en melancolyck, of swaermoedigh bloedt. Maer de wilde Duyven zyn noch de beste.

Duyven-mist met Oly en wijn vermenget/ en plaesterschewyse overgeleyet/ is goedt voor de huyghen hals-gesweer.

Voorder kan den Leser van de Duyven lesen / 2 Regum 6. By gebreck des zouts gebruycktuien Duyven-mist.

Het vijf-en-dertighste Capittel.

Van de Ringel-duyven en Tortel-duyven.

De Ringel-duyven leven tot de dertig jaren/ en sommige seggben van veertigh Jaren / en de Nagels vallen haer van ouderdom van de klaeuwen / doch evenwel buyten haer schade. 's Winters en hebben sy gheheel geen stemme/ tegen 't voor-jaer/ bekomen sy haer stem wederom.

Sy broeden in de Hoy-maent.

De Duyven en Tortel-duyven leven tot aen de 8 jaren.

Lib. de naturarer. Als de Ringel-duyf haer Gape verliest/ soo en sit sy niet meer op groene struycken.

De Tortel-duyf is een suyver Beesjen.

Epiphanius seydt, het Manneken en Wyfken van de Tortelduyven, vliegen altydt te samen: als een van haer beyden sterft; dan en paert het ander syn leven niet wederom, maer blyft truyrigh al syn leven ongepaert alleenigh.

By de Romeynen zyn de Tortel-duyven een lecker eten gheweest, als blyckt uyt Plautus, Juvenalis, en Martialis seydt; aldus verduyscht. 13. *Epigr.* 53.

Wanneer ick Wildt-braet eet of vette Tortel-duyven,
Mach met een soete Vriendt aen Tafel sitten kluyven,
Daer wil ick geen Latouw of Slecken voor verkiesen.
'k En wil aen slappe kost myn honger niet verliesen.

Het

Het ses-en-dertighste Capittel.

Van de Musschen en Duyven.

DE Musschen en leven niet langhe/ sommighe houden het daer voor/dat het Manneken niet lange over het Jaer en leeft / maer het Wijfken soude wel wat ouder worden.

Albertus : De Musschen zijn heet van natuyr/en daerom tot veel etens ghenegen / sy eten liever Garste als ander koorn/en weten de basten daer behendelijck af te schellen/ ofte het waer zake dat sy ghelijck hongerigh waren / want als sy de basten mede eten dat bekomt haer qualijck.

Musschen-vleesch verstopt den buyck/ want het is heet en droogh van natuyr.

Men schrijft dat de Musschen met de vallende sieckte quelt worden/ en dat van wegen het Bilsam-kruyt-zaet / het welck sy eten.

De Musschen zyn seer heet, geyl en onkuysch, en daerom van de Poëten aen den wagen van Venus gespannen, gelyck sy oock daerom, om haer wagen heen vliegen. De Musch en kan om syn geylheydt niet lange leven, sterft gemeenlyck maer een jaer out zynde.

Men kan de jonge Musschen soo tot hem wennen, en doen kennis draghen, met haer self t'eten te geven, datse na hem toe-komen vliegen, soo verre alsse hem sien konnen.

Van den Passer, Solitarius, Steenrotele, eensame Mus.

Passer Solitarius noemtmen een zwarte Vogel/sy zijn wat kleynder als een Meerle/singen heel wel/en worden daerom Solitarius, dat is/eensaem genoemt/daerom dat sy nimmermeer by sijns gelijcken gevonden wordt/dat wanneerse haer te samen wil paren. Hier van leestmen Psalm 102.

De Duyven zijn oock wat eergierich/en weten seer wel dat sy van schoone/ liefflijcke verwe zijn/daer van sy haer selven verwonderen/ en sy konnen haer veeren oock fraey te recht leggen/daer van datse dan te bequamer vliegen/waer af sy haer van naturen verblyden/en geerne gepresen zijn/ dat sy haer soo wel van d'een zyde tot de andere zwengen. Het bekomt haer oock dikmaels qualijk/en moeten hare hovaerdy dier betalen/ als haer de Habick ter neder werpt.

Het seven-en-dertighste Capittel.

Van de Wannen-wijer, en noch meer van de Duyven.

BY de Duyven behoort altijd de Wannen-wijer te hebben / om dat sy daer door bwaert worden / want hy dryft den Habick van de Duyven wech / ja so haest als de Habick hem siet ofte hoort / verschryckt hy van naturen voor hem / daerom hebben de Duyven hem geheel lief.

De Duyven zijn ock van zulcker aert / dat sy malkanderen bysondere vrientschap betoonen / en d'een den anderen verleyden en stelen / alsoo darter dickwijls meerder t'huys komen als daer uytgheblogen zijn. Voorder kondy hier van lesen. Hos. 6. Jer. 48. Cant. 2. Jes 38. en cap. 60.

De Duyven ghebruyktmen ock in plaets van Boden / te weten / om Brieven over te dragen / waer door groote dingen zijn uytgherecht / 't welk geen Menschen in tijd van belegeringen hebben konnen doen. Want als Decius Brutus in de Stadt Muntina was / van den Roomschen Burgermeester belegert zijnde / hinge hy een Duyve een Brief aen den voet / ietse daer met in des Burgermeesters Leger heenen vlieghen / en heeft syne Vrienden daer alle heymelijckheyd door geopenbaert / 't welck hy op geen ander wijse uytrechten konde / en wel achter-wegen gebleven soude hebben. Wat baten 't den Antonium dat / doen hy Brutum voor Mutina belegerde / een groote Wagenborch opsloegh / en het water beneven de Stadt met Netten overtreckte / meenende haer daer door alle uytvlucht en lopende Bootschappen te verhinderen ; Maer Brutus aen syne tamme Duyven goede Boden hebbende / dewelke hy Brieven onder de vleughelen bonde / en haer daer mede over de Muyren tot synen vriend also vliegende Brieven schickte / en deselve liet wederom Brieven in de Stadt brengen / door welcke practijck hy synen Vriend wat hy woude te weten dede / en wederom van hem syn begeeren en heymelijckheydt daer door genoegsaem te weten quam.

Dit selve is mede gheschiedt in't Jaer 1574. in de vermaerde en sware belegeringe der Stadt Leyden in Hollandt.

In Italien zijn vele Lieden / dewelcke groote en merckelijcke ontkosten aen de Duyven gebruykte / timmeren fraye en schoone Duyf-huysen op de Altaren ofte op de Vacken der

der huysen voor haer/en weten van eener regelijcker Duyf haer Adel en geslacht te roemen.

Alsulcke Lief-hebbers van Duyven, zyn in Nederlandt ook seer vele.

Luctus Arius/een Roomschen Edelman/dorste wel vier hondert Silverlingen van een paer Duyven geven/gelijck dit Marcus Varro betuyght.

Varro; Ick enschame my niet van de overdaet dewelcke t'onsen tijden is geschiet te melden/soo men anders des gelooven wil/datter Lieden ghevonden worden / die hondert Rijnsche Gulden voor twee Duyven gegeven hebben/doch sy zijn alsulke Lieden noch yet te lijden ofte te verdragen / dat sy anders deses Gelts uyt sondere Liefde tot der Duyven tucht/ aenwenden/dat de gene/welcke om hares lecker Monts wille de geheele Wereldt doorsoecken / en sich den buyck te vullen / geene onkosten/ hoe groot en schrickelijck die ook zijn/ aensien oft laten verdrieten.

De Duyven worden mede van de Poëten voor Venus Waghen gespannen, om die vriendelijckheyt diese betoonen met hun trecke-becken, 't welck het kussen uyt-beeldt. Sommige hebben oock gheneent, dat Duyven vleesch gegeten, de troetelingh tot Venus-spel soude verwecken. Maer de Poët Martialis seydt het tegendeel, die hier in niet onervaren is geweest.

13. *Epigr.* 67. aldus verduyscht:

De Ringh-duyf is een spijs, die kan de kracht vertragen,
Waer door een eerlijck Man sijn Vrouwe kan behagen.
Ghy die het Echte-bedt wilt schudden na den eysch,
En eet die Ringh-duyf niet, sy mieckt onwilligh vleysch.

Het negen-en-dertighste Capittel.

Van de Gier-swaluwen.

Gier-swaluwen vliegen schier by-kans altijdt/om dat sy hare kleyne korte voeten niet veel gebruyken konnen/sy behooren niet onder het geslachte der Swalywen. Sy nestelen in de Steen-klippen/en worden over al op de Zee gesien/alsoo dat geen Schip soo haestich en verre van 't Landt vaert/ ofte sy zijn by haer/en vliegen dikwijls daerom heen.

Andere Vogelen stellen of setten sich ook te ruyen/maer dese weten van geen ruyen/ dan alleene in 't Nest/ofte als

sy ommeegh komen te vallen en hanghen blijven.

Gesnerus: Wanneer dese Vogelen willen slapen/hanghen sy met hare onghеachte kleyne voeten aen de Bomen/ofte Steen-klippen.

De Gier-swaluwe uyt Wijn ghenoten / beneemt het grimmen.

Het veertighste Capittel.

Van den Geyt-melcker.

Caprimulgus, Nacht-raven.

DE Geytmelckers zijn wat grooter als de Lysters/het zijn rechte Nacht-dieven/sy en konnen daegs niet wel sien/sy vliegen als't duysters is in de Paerde-stallen/en suygen de Geyten de Melck uyt de uyeren / en dan en krijgen de Geyten niet alleen geen Melck meer/ maer beginnen oock blindt te worden.

Gesnerus meent dat dese Vogel drie lange staende veeren op sijn hooft heeft, en wordt ghevonden by Keulen, hy noemt hem oock Nycticorax.

Het een-en-veertighste Capittel.

Van den Pellicaen.

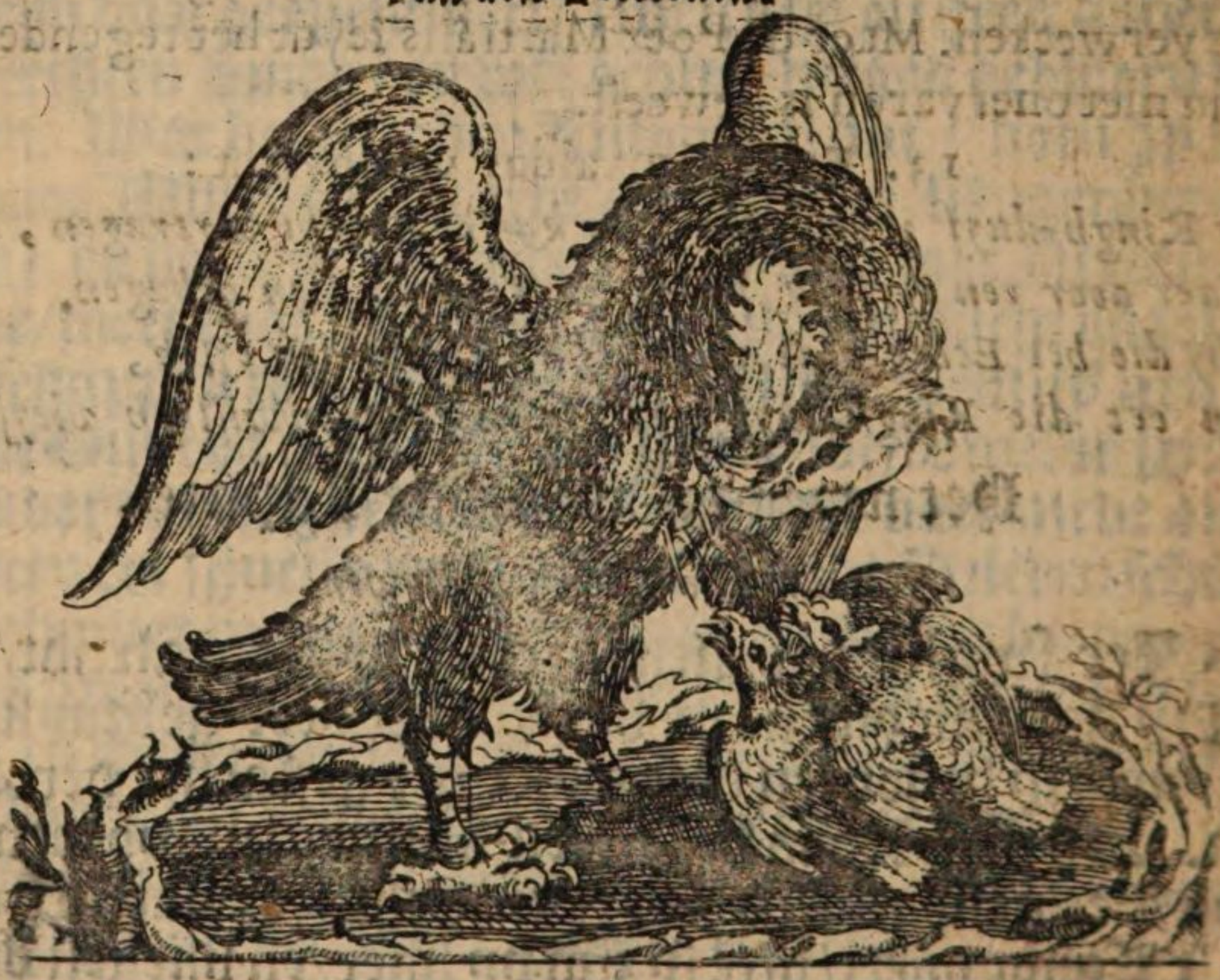

DE Pellicaen vlieght de Water-duyckers op't Water na/en steeckt hen so menighmael na 't hooft/tot dat se sich neder leggen.

Hy

Hy eet oock kleyne en groote Slecken met de huysskens op/en als die in sijn heete Mage opgebozsten zijn/soo geeft hyse weder upt/ en eet als dan 't vleesch/met de huysskens.

Philip. Melanthon, in locis Manlij. Tusschen den Pellicaen en de Slange is een naturzlijcke vyandschap. Wanneer de Pellicaen uytvliegt vooz sijne jongen om spijse te halen/ so begeven hen de Slangen in't nest/en doden hem de jongen/ als dan de oude Moeder weder komt/ en siet haer jongen doot liggen/seytmen dat syse drie dagen beklaecht en drzoevich is. Daer na bijt sy haer selfs de borst op/en begiet de jongen met haer eygen bloet/ en maeckt de jongen also wederom gesont en levendich. Wanneer haer bloed ontloopen is/ soo werdt sy swack en kranck/dat de jonghen moeten uytvliegen om haer spijse te halen/ onder dewelcke sommige zijn/die uyt naturzlijcke Liefde haer siecke Moeder spijsen/ daer tegen zijnder sommige geheel en ongeschickte die haer Moeder niet en achten/en haer gantsch geene danckbaerheydt en betoonen/het welck dan de Moeder merckt/ ende wanneer sy weder tot gesonthey t komt/ so begeest sy haer tot die/ ende onderhoudt deselve die haer gespijst hebben/ maer de ondanckbare stoot sy van haer/ of brengt se om het leven.

Gesnerus seydt, dat den Pellicaen seer begeerigh is na de melck der Krokodillen, daerom hy hem altijdt na gaet.

In 't Jaer 1643. is tot Amsterdam een Vogel geweest die de eygenaers voor-gaven een Pellicaen te zyn : Het lijf was van ghedaente, ende soo groot als een Swaen, als mede de voeten, doch die waren van verwe bruyn-geel. Hy hadde een korte ofte geen staert, lange vleugels, en hals als een Swaen, de kop als een Gans, sijn nebbe was een halve Hollandtsche elle langh, twee vingeren breedt, gaende recht en hol; hy hadde een tonge, ofte maer een beginsel daer af; aen de onderste nebbe hingh een krop of sack van vel : maer als die ledigh was, kanmen daer niet veel van sien; De nebbe was bruyn-geel, voor aen 't eynde van de bovenste nebbe was een haeck, die sich neerwaerts kromde, dese haeck was roodtachtigh, en hier mede soude hy sijn borst openen. Hy at niet als Rivier-visch, syn coleur was Appel-bloessem : maer hadde anderhalf Jaer te voren noch spier-wit gheweest : de voeten wesen uyt dat het een Water-vogel was, hy was uyt West-Indien ghekomen.

Procopius: De Vogel Ibis/ den Purper vogel/ en de Pel-

licaen/worden in 't Oude Testament verboden te eten/om dat sy haer van het roven der Visschen generen.

Het twee-en-veertighste Capittel.

Van de Distel-vincken, Papegayen, Pssittigh, Exter, Hatzler, en ander klapperige Vogels.

DE kleyne Distel-vincken doen watmen haer leert en seyt/niet alleen met hare stemme/maer ook met haer nebbe en voeten / dewelcke sy in plaets van handen gebruycken.

Forrer ex Gesnero : Alsmen de Distel-vincken in een (daer toe gemaeckt) Huysken set/ daer aen twee Emmerkens hangen/ dewelcke op en neder gaen / en in 't eene het eten/en in't ander het drincken wordt gedaen/leeren sy het selve op-trecken/ en in de voeten vast houden/ tot dat sy genoech daer uyt gegeten en gedroncken hebben. Is daerom schade datmense eet / dewijl sy veel meer met de stemme dan in de buyck des Menschen verheugen. Dese Vogelen worden in huysen/ in koukens/ om het singhen gehouden/ bystans negen of meer Jaren/tot dat sy van ouderdom afgaen. Alsmen haer op een Visch neer set/ zijn sy seer tam/ en vliegen niet wech. Alsmen een paer te samen doet / te weten / een Manneken en een Wijfken/ soo nestelen sy by ons in de Kamereu/ en voeden daer oock Jonghen / maer sy moeten plaets hebben om te vliegen ; Sy leggen gemeenlijck seven Eyeren/oock wel meer. Sy leven over de twintigh Jaer / 't welk Doctor Gobler in eenen Brief aen Doctor Gesnerus verhaelt/daer hy schrijft: Ick heb te Mentz/ doen ik jong was/een Distel-vinck gesien/de drie-en-twintigh Jaer oudt was / dewelcke men alle weken den nebbe en de nagelen moste af-snijden/om dat hy eten en drincken/ en oock op sijne plaets sitten konde. Maer als hy uyt het Kouken genomen wordt / bleef hy stil liggen op den buyck ofte rugge/ soo hy geleyt wierdt / van ouderdom ; hy konde oock niet meer vliegen/ en sijn veeren waren van ouderdom heel veranderd en graeu geworden.

De Diste-lvincken noemtmen oock wel Putters, om dat sy tot het drincken te putten seer bequaem zyn : Men vindt oock noch een kleyn Vogelken, dat tusschen groen en geel van verwe is ; men noemt het in Hollandt een Cysjen, dit is een heel verstandigh

Vogel-

Vogeltjen, en men kan hem dit water-putten seer lichtelijck leeren, als mede het deckſel van het backjen daer 't eten in is, op-lichten. Dese vogeltjes worden mede om haer aengenaem gesangh, in kouwen in de Huysen ghehangen, ghelijck oock noch een vogeltjen datmen Koddenaer, Robyntjen, of Kneuterken heet; dit singt oock heel lieflijck', men kan dit mede eenige eygen wysen leeren fluyten. Met dese drie of vierderley soorten van vogels, stoffeertmen de vluchten. Dat zyn groote kouwen, daer men twintigh vogelen by malkanderen in set; Ja daer zyn soo groote vluchten, datter Aelbesien-boomkens in staen en wassen.

Van den Putorius, *Putoor, en Reyger.*

De Roosdomp of Putoor die brullet met sijne stemme als een Stier / daerom noemtmen haer in de Arelater Heerschappy Stierstier / hoewel sy een Stier in groote niet gelijck zijn.

Albertus: In Butorius is een Vogel van gestalt en groote als een Reyger / hy leeft van de Visschen / waer toe hem sijn lange beenen bequaem zijn / maer van coleure of verwe is hy den Reyger niet gelijck / want hy is geheel aerdtbertogh / wanneer hy in het water om hem te spijsen staet / soo blijft hy stille sonder hem te roeren / als oft hy doodt waer / en als hy verneemt dat hy aen een strick vast en gevangen is / so blijft hy even stil staen tot dat de Vogel-vanger hem naerder komt / en hem wegh-nemen wil / als dan steekt hy met den neb van sich / gelijk een Reyger / en verwondet den Vogel-vanger zeer / want sijn neb is hem gheheel scherp en spitsich. Soo men dese Vogel braadet / soude hy uytermaten wel ruycken. Sijn bloedt is oock een seer nut baer Medicijn voor de ghene die met de Gicht geplaeght zijn. Dit is de Putoor.

In 't voor-jaer wanneer dese Vogel wil broeden / geeft hy een seer groot gelupt en gheschrey / als oft men in een hoorn blies / 'twelck geschiedt als hy sijn nebbe in de modder oft slijck steeckt en daer in sladdert. Sommige meynen dat dese de ghene is / daer Lev. 11. van verhaelt: De Roosdomp sult ghy niet eten. Deest Psalm 102. Sopho. 3.

Men sier de Reygers veeltijdts staen in de kanten van de Slooten, of Water-grachten: Sommige meenen datse uyt haer maegh

voor haren mondt eenen soeten geur, of reuck souden in het wa-
ter schieten, om de visschen (daer sy van leven) na haer te locken,
maer andere meenen dat de voeten des Reygers die int water staen,
sulken glinsterende glans van hen door 't water schieten, dat de vis-
schen op dese stralen starrende aenkomen, en gevat zyn eer sy 't we-
ten: Waer over eenige Visschers een spreek-woort onder haer heb-
ben; want als sy van een Mensch willen spreken die geluckigh in 't
visschen is, hy heeft Reygers voeten. De Reygers zyn veelderley,
gelijck Gesnerus die af-beelt en beschryft: Sy hebben veel vederen,
maer luttel vleesch. De Putoors zyn mede van haer ghestacht,
maer zyn anders gekleurt.

Van de Papegayen.

Daer zijn geene Vogelen/die des Menschen stemme soo
veel en perfect konnen leeren en uyt-spreken/ als de Pape-
gayen/ sy worden uyt Moren-landt tot ons ghebracht/ en
sy zijn bykans over 't gheheele Lijf groen/hebben een Gout-
geelen Kinck om den hals tot haerder cieraet. Sy konnen
de Heeren en Vorsten groeten/en alles perfect en duydelijck
na-spreken watmen haer voor-seydt: Sy zijn geheel kluch-
tigh alsmen haer een luttel wijn te drinken geeft/ het hooft
als haer soo hardt als den nebbe.

Alsmen haer wil leeren spreken / soo slaetmeuse met een
yser-draet/anders en dragense na geen slaen/als sy neder-
ballen ofte nederballen willen/begeven sy haer op den neb-
be/sy hangen haer ook daer mede aen/ gelijck een klimmer
met de haken/en komen also hare swacke beenen te hulpe.

Cælius schrijft: Te Romen heeft den Cardinael Ascanius
een Papegaey gekocht voor hondert penningen/ die konde
de twaelf Artijckelen onses Christelijcken Geloofs geheel
perfect en verstandelijk uyt-spreken/niet anders/als waer
't een geleerdt en wel-sprekende Man geweest.

Avicenna: Op een tijd wasser een Papegaey die een Man
soo lief hadde/dat soo wanneer de Man uytreysde/so schreyde
hy/ en was als dan tegen ander Papegayen toornich.

Gesnerus: Alsmen haer een Spiegel voor houdt/ worden
sy van haer eygen gestacht bedrogen / en sien eens vrolijck /
en dan weder draetsch.

Cillinus: De Papegayen maken hare Nesten gheheel
konstig en manierlijck: sy soecken een hooghen Boom met
rechte

rechte lange tacken/ daer aen niet zwaers hangen oft draegen kan/ aen welcke spitse sy een hangende gerdeken binden/ en hanght haer Nest heel fraey en aerdigh daer aen/ 't welck sy so rondt als een bal maken / en laten daer een klepn gaetjen in/ daer sy uyt en in vliegen.

Dat sy hare Nesten so aen een tacke hangen / dat doen sy om dat haer de Slangen niet beschadigen en souden / de welcke haer op een soo zwack tacxken / daer aen het Nest hangt/ niet en dorven betrouwen.

Van de Pica, Exter, Alster, Garrulus, Picæ Glandaria, Heger, Garzel, Heeren-vogel. Iach, Marck-Graef, Marcolphus, Holt-schreyer, Giran, Eyckel-Exter.

De Heger en Exters geklap / en werdt soo niet veel geacht als de Papegaeyen/ (dewijle sy niet uyt veemde Landen tot ons ghebracht werden) oft sy wel de reden wat duytser uyt drucken dan ettelijcke Papegaeyen. Den Heger hoort sonderlingen geerne spreecken / en leert het niet alleen geerne/ maer heeft ock een aengeboren liefde om te leeren/ overleggende en spellende de woorden by hem selfs/ 't welck men wel sien en schijnbaerlijck aen hem mercken kan. Ock weet men van sommige/ die de zware woorden niet hebben konnen leeren ofte onthouden/ datse van treurigheydt gestorven zijn.

So men haer een woordt niet menighmael na malkanderen voor seydt / vergeten sy het ; want sy hebben een vergetende gedachtenisse ; sy zijn geheel vrolijck/ als men haer het vergeten weder op een nieuw verhaelt.

Haer gedaente en is niet geheel te verachten/ hoewel de sommige niet veel van haer en houden / sy zijn fraey en genoeghlijck/ om datse des Menschen stemme soo duydelijck uyt-spreken.

Maer desen souden alleen leeren spreken/ te weten/ die de Eyckelen eten/ en voornamentlijck / die vijf klaeuwen aen hare Voeten hebben/ en de selvige leeren niet eer / dan in de twee eerste Jaren.

Oppianus: Ick hebbe onder anderen de Exteren hooren schreeuwen/ dat ick meynde het had een Geyt geweest/ het welck van sijne Moeder onder den Boom daer de Vogel op sat / sochte. Somwijlen heb ick ghehoort gelijck een Kalf/

en ſomtijdts gelijck een Schaep blaren / ook gelijck de Herders pijpen wanneerſe de ſchapen na't dzinken dzijven.

Plutarchus: Te Romen was een Barbier/hebbende een Exter / de welcke niet alleenlijck des Menſchen ſtemme/ maer ook de Gedierte ſtemme ghebzuyckte / ook als een Katte / en het gelupt aller Inſtrumenten konde uptdzucken/ het welck ſy al t'ſamen ſonder haer t'onderwijſen van ſelfs geleert hadde. Als men voor haer eenen ſingenden Dans maeckte/en daer onder op Fluyten ſpeelde/leerde ſy het ſingen en pijpen ſoo fraey / dat ſy ook in het pijpen de mate konde houden.

Alle Vogelen die daer leeren klappen / die hebben eene breedere Tonge/ als andere Vogelen.

Agrippina: Des Keyſers Claudij Huyſvrouwe/ hadde eenen Lijſter/ de welcke ſpreecken hadde geleert / 't welck van geen andere gehoort en is.

Des Keyſers Soon had eenen Staer/en een Nachtegael/ de welcke ſommige Griecxſche en Latijnſche woorden hadden leeren uytſpreecken/ en dichtede ook by na alle dagen wat nieus/ en leerden ook een lange geſpreeck na maken.

Sy worden in ſtilheyt geleert/daer ſy niemant en hooren/ haer Leer-meeſter moet haer de woorden dickwils voor ſpreken/ de welcke ſy behouden ſullen.

Geſnerus ſchrijft: Het heeft hem een wel geleert geloofweerdige Man toegeſchreven/hoe hy op den Kijrdagh tot Regenſborgh in 't Jaer 1546. twee Nachtegalen gehoort heeft/ die alle 't gene wat ſy des daeghs uyt ander Lieden woorden gehoort en gevat hadden/ des nachts na ſpraken/ en wat ſy voor haer ſelfs hadden gedicht.

Elianus: Hannon Carthaginenſis quam in een ſo groote vermetenthept/ dat hy begeerde voor een God geachtet te worden/en om dat ſulcks onder de Lieden mochte openbaer werden/ ſoo verberghde hy ſomm ige ſpreeckende Vogelen heymelijcken aen een beſondere plaetſe/ en hy leerden haer duſdanige woorden uytſpreken: Hannon is God; en doen ſy deſe woorden wel geleert hadden/ liet hy haer vry uyt vliegen/hopende de Vogelen ſouden de geleerde woorden/in de Werelt uyt-roepen/ en hem alſo tot eenen verhoopten God helpen en voorderlijck zijn/ maer de Vogelen/ ſoo haeſt ſy in de vrye Locht quamen,/ vergaten ſy terſtont 't gene dat ſy ge-

sy geleert hadden / en het moste harenthalven den armen Hannon wel een arm Mensch blijven / en Godt laten God wesen.

De Exters zyn bonte Vogelen, van verwe wit en swart, daerom seydt men ghemeenlyck alsmen yemandt wat afschynende ghekleet siet, Hy is soo kakel-bondt als een Exter, om dat de Exters kakelen, en bont zyn van kleur.

Het dzie-en-veertighste Capittel.

Van 't verstandt des Ravens,

TE Romen was een Schoen-maker / de welcke een Raven leerde / dat hy alle morgen op de Merckt vloogh / en als dan ten eersten den Keyser Tiberium / en daer na sijne twee Broeders / Germanicum / en Drusium / met namen / ten laetsten over de Borgers / die voor by gaende / met verstandelijcke en manierlijcke woorden groetede / en daer na weder tot sijn Herberge vloogh.

Men heeft gesien dat een Rave menighte van steentjes, in eenen steenen graf (daer water in was blyven staen van den regen) gedragen heeft; om het water te doen hoogen, op dat hy daer des noodt zynde, by konde komen.

Elianus: Doen de Keyser Augustus / als hy in Actiaca geoorloght hadde / en wederom t'huys varende / bejegende hem onder andere Victorieuse / eener de welcke hebbende een Rave by sich / dien hy dese woorden gheleert hadde. Ave Cæser victor Imperator, dat is / Geluck tot de Victorie des Keysers. De Keyser aen de manierlijckheydt des Vogels behaghen en welghevallen hebbende / kochte hy hem den Man af / en gaf daer voor vijf-hondert Goudt-gulden / en hy bequam weder andere klapperige Vogelen. Dit verdroot saeckte een arm Schoen-maecker / dat hy voor hem nam / essen desen groet eener Raven te leeren / daer na als nu dese kosten en moeyten die op den Rave ginghy schier te veel woude werden / en de Rave die dickwils de voorseyde woorden niet koste onthouden / nam hy voor den Rave voor te seggben / Opera & impensa perijt, dat is / het is alle moeyte en kosten verlooren: Doch soo begoste de Raven ten laetsten de dickmaelghehoorde Spraeck uyt te spreecken / en de Keyser

daer juyst voor by gaende / en als hem de Raue aensiende wert/sprack hy/ en seyde: Zyt gegroet victorieuse Keyser, waer op den Keyser antwoordende: Ick hebbe dese groet genoegh te huys: Maer de Raue noch in verschye gedachtenisse: hebbende/ 't welck haer van haren klagenden Heer dickwils voorgeseyt was/ seyde sy Alle moeyten en kosten is verloren, waerom de Keyser lachende werdt / en hy betaelde desen Schoen maecker den Raue met alle ghedane onkosten wel dubbelt.

Het vier-en-twintighste Capittel.

Van den vogel Diomedes.

DE Diomedische Vogelen hebben tanden en oogen die gelijck verige coleur schimmeren / anders zijn sy sneeu wit. Sy hebben altijt twee oversten / eene die voor haer vlieght/en den anderen die de hoopen na en te samen dzijft / want sy vliegen altijt met groote menighte te samen.

Sy maecken diepe hollen/ met hare scherpe harde nebbe/en leggen Garden ofte Tacken kruys wijs/gelijck een Horde daer over/ en leggen die uytgevoorpene gront daer op / daer mede sy dan also een opdack hebben / en in soodanige kuylen broeden sy de Jongen.

Maer in alle hollen zijn twee deuren ofte gaten/het eene tegen 't Oosten daer uyt dat sy haer begeven te weyden/ het andere tegen het Westen/ door welck gat dan sy weder in-komen.

Als sy haer gevoegh willen doen/so vliegen sy in de hoogte altijt tegen de Windt / om dat hare vuyligheyt des te verder van het hol wegh gedragen werdt.

Vreemde onbekende Lieden roepen sy heftigh aen/maer hare naburen / de Griecken / betoonen sy vrientschap en weldaet. Eenige meenen dat dit den Pellicaen is.

Dese Vogelen houden haer meest in een Eylandt tegen over Poville, in het welke den Grieckschen Diomedes begraven is, en al waer sijn Tempel noch staet. Dese Vogels nemen dagelijckx den beck en de vleugels vol water, om dat selve te sprengen op den Tempel Diomedis. Hier komt de fabel van daen, dat men seyt, de Vrienden van Diomedes in Vogelen verandert te zijn.

Het

Het vijf-en-veertighste Capittel.

Van den Purper-vogel, Porphyrie.

ONder allen Vogelen is de Purper-vogel van dien aert/ dat sy dzincken het Water in kauwen.

Wat sy eten willen dat steecken sy eerst in 't Water/ en steecken het als dan met eenen voet/ (den welcken sy in plaetse der handen gebruycken) in den Nebbe.

Sy hebben eenen Purper-verwigen nebbe/ en lange roode Beenen/ anders zijn sy over 't geheele Lijf blaeu.

Forrer ex Gesneri Digestis: De Purper vogelen eten niet eer tot dat sy een slechte plaetse om te wandelen vinden/en als sy wel gewandelt hebben/so wentelen sy haer in 't stof/ en baden haer als dan / daer na bereyden sy haer eerst te eten. Sy en hebben niet geern geselschap als sy eten/daerom begeven sy hun aen een besondere plaese. Voor het voor jaer vermengen sy sich niet met malkanderen. Soo desen Vogel aen een Mensch een Eedzeuck vermerckt/sal hy uyt een besonder Natuur/daerom van treurigheyt sterven. Sy werden ock wel altemet in de huysen op gevoet / en dan geeft hy blytigh achtinge op de Vrouwen / en so hy siet dat de Vrouwen die Echt breken/of daer van quaet vermoeden heeft / soo verhanget hy heim selfs / wil dan daer mede de Man te verstaen geven/der Vrouwen sonde en schande.

Sy hebben de Vieren / de welcke by haer opgevoedet werden/geheel lief/ 't welck men van eenen seyt/dat als eenen Haen hy hem een tijdt langh geweest was / den selven soo lief gekregen heeft / dat / doen de Hane van hem voorde wegh-genomen / heeft hy hem selfs door langhdurigen honger gedoodt.

Het ses-en-veertighste Capittel.

Van den Krop-*vogel*, *en* Water-*sneppe*.

DE Krop-vogels zyn de Swanen niet seer ongelijck/ alleene datse onmanierlijcke groote kroppen hebben / waer in sy alles werpen; en wanneer sy den krop vol hebben/beginnen sy sachtkens'teten weder in den nebbe te trecken / en kauwent gelijck de weerkauwende Dieren / en als dan krijgen sy't in de rechte Mage.

Antonius Nebrissensis: De Onvogel die vult sijnen krop met Water / en doet als dan sijnen nebbe regens de Visschen wijdt op / en als hy dan verneemt de selve in sijnen krop gevangen te hebben / soo geeft hy het Water weder uyt/ en verteert dan den gevangen roof. Daerom wert hy ook Raat/ dat is te seggen / Rotzer ofte Overgever van de Hebreen genoemt.

Turnerus: De Krop-vogelen leven alleene van de Visschen/ en souden in't jaer niet meer dan tweemael dzincken.

In het Schwartz-wald dat in Duytslant is, zyn eenige onbekende Vogelen, wiens vederen by nacht blinckende zyn.

De Water-sneppen souden even eens eten en drincken als den Vogel Porphyrio, of Purper-vogel; sy zyn soo groot niet als den porphy-

Porphyrio of purper-vogel: maer hebben lange beenen, sy houden haer in Egypten, haer beenen zyn drie vingeren langh, haer meeste eten zyn vliegen; sy en leven niet langh in Italien; sy smaecken bykans als de Hout-sneppen, doch wat slapper. In Nederlant vintmense op den Herfst; de Duyckers voeden haer selven met 't gene de andere Vogels van haer werpen,

Het seven-en-veertighste Capittel.

Van alderley ander Vogelen.

DE Phaisanten in 't lant Colchis / hebben twee Oren aen 't hooft / die zijn van schoone en lieffelijcke veeren / de welcke sy oprechten en nederleggen konnen / hoe en wanneer sy willen.

Soodanige Phaisanten zijn oock tot Numidia / in Africa en in Italien.

Cap. 33. De Phaisanten verderven van de Tuysen / als sy haer in stof niet en wentelen.

Tertullianus: De Phaisant steeckt met sijnen nebbe in de Aerde / en hy meynt dan / dat hy seer wel verborgen is.

Albertus: De Phaisanten zijn onachtsame geckachtige Vogelen / de welcke haer in een doeck / daer op een Phazianen geschildert is / also kijkt / dat men haer wel gemackelijk met een Net om loopen en vangen kan. Sijn spijse is Haver.

Aristoteles: De Phazianen werden treurigh als 'tregenachtigh weer is / en leggen als dan verborgen.

Sy komen 't samen wanneer sy onkuysch zijn / maer tot andere tijden zijn sy verdeylt.

Pictorius: Phasanen is een loffelijcke / heerlijcke spijse / en voor alle andere Vogelen de beste en roemelijckste / sy geven goede voedinge / en helpen dien seer wel die van groote sieckte krachteloos geworden zijn / 't helpt wel om te verteeren / verdrijft mede de quade vochtigheydt / de welcke uyt de Mage komt.

Olaus Magnus seyt, dat de Phaysanten en Cor-hoenderen, eenige Maenden in de Noordtsche Landen, onder de Sneeuw verborgen liggen, sonder eten.

Paulus Venetus schryft, dat in 't Koninckryck Ergimul, en Cergut, die van den grooten Cham geregeert worden, seer groote Phaisanten zyn, diens staerten wel acht ofte tien handen breedt, langh zyn.

Lon-

Longolius seyt, dat hy niet schoonders gesien en heeft dán de Phaisanten; en dat geen Schilder, ja Apelles selfs, de schoone kleuren van sijne vederen, soude konnen Schilderen na het leven. In Nederlandt worden sy somtydts mede gevangen.

Van het Hasel-hoen, Kor-hoen, Berck-hoen, en Sneeu-hoen.

De Hasel hoenderen/ de welcke men in Jonia vanght/ houdt men voor de beste; sy bedrijven (als sy ongevangen zijn) groot geroep ende getier: maer so haest sy gevangen zijn/ zijn sy geheel stille. 'Eertijdts stelt men haer voor seltsame aengename Vogels: maer nu t'onsen tijden/ vanght men der vele in Hispanjen en Vranckrijck.

Pictorius: Hasel-hoenderen/ Or-hoenderen/ en Kramet-vogels/ wanneer die vet zijn/ geven sy goedt bloedt/ en laten haer wel verteeren/ daerom mogen de siecke Menschen haer wel gebruycken.

De Or-hoenders, of Kor-hoenders, Hasel-hoenders, Berck-hoenders, en Kramet-vogels, is bykans eenderley geslacht, sy zyn meest bruyn of swart van veeren; aen beyde zyden van 't hooft, onder d'oogen, hebbense schoone roode plecxkens sonder vederen.

Gesnerus stelt groote en kleyne Kor-hanen. de groote (seyt hy) wegen wel vysthien pondt: maer soo groot zynder hier in 't Landt gene, myns wetens: maer wel van de groote van eene goede Henne. Sy worden Kor-hoenders genaemt, om datse in het velt liggende, een korrent geluyt van sich geven. Men vindtse in de hooghe Landen.

Albertus: Bonasus sou een Voghel in Duytschlant wesen/ een luttel grooter als een Hasel-hoen/ en oock van verwen haer gelijck/ sy hebben van binnen wit/ maer buyten swart Vleesch. Men schrijft van dese Vogelen/ dat sy niet anders ontfangen/ dan door den nebbe/ also dat 't Manneken dikmaels gints en weder loopt/ tot dat het schuymt/ als dan ontfanght het Wijfken so danigen schuym met den nebbe/ en genereren daer van haer Eyeren. Maer ick houde dit voor een ydel fabel-geklap/ want wat tot den mont ingaet/ dat begeeft sich in de Mage/ en verandert hem daer tot spijse en voedtsel van 't Lichaem/ en het overbloedige wordt door een stoel-gangk uytgeworpen.

De Sneeuhoenderen zijn gemeynelijck op de Alpen/ sy hebben een geelen nebbe/ en swarte Veeren/ met ruyge voe-

ten gelijk de Hasen/daer van haer oock by den Grieckenen Latijnen de name af komt. Sy zijn anders van verwe wit/ en niet veel grooter als de gemeene Duyven. Buyten haer Lant zijn sy onbequaem om te eten/ als men haer levendig vanght/laten sy haer niet tam maken/wanneer sy gedoodt worden/ als dan verduyft haer vleesch haestelijck.

Albertus: Van wegen de Voeten hebben de Lagopus of Sneeuhoenderen haren name/ de welcke seer ruygh zijn/ als een Hase/ sy hebben Hayr en Wolle aen de Voeten in plaets van Veeren/daerom konnen sy niet wel vliegen/ verbergen haer daer om in hollen onder de Aerde: Wanneer sy ondertusschen voor komen/ en haestigh eenen roof uyt de Weyde achterhalen/ begeven sy haer terstondt daer met in haer gaten ofte Hollen/ en eten 't daer op.

Sy laten haer niet tam maken/ so haest men haer vangt soo sterven sy.

De Kemphanen zyn qualyck soo groot als een duyf, sy hebben lange dunne beenen. en een lange nebbe; daer mede sy in d'aerde booren, soeckende de Wormen, en Pieren, en Torren, 'twelck haer kost is; sy zyn verschey den van verwe, meest bont, doch ongelyck, wit, graeu, en swartachtigh.

Den Pluvier of Palvier, is van groote als de Kemphaen: maer heeft korter beenen, en korter nebbe; hy is oock doorgaens vetter en wort veel gegeten.

De Kievit is al mede van dese soorte, hy is bruyn groenachtigh van verwe, uyt den swarten, heeft een kleyn kuyfken; naer achteren toe opstaende, op den kop. Desen Vogel nestelt in het Weylant; in het voor-jaer als hy Eyeren geleyt heeft, gaetmen die op soecken, en worden daer voor een leckernye verkocht. Des Winters worden se gevangen en gegeten. Daer zyn oock Vogels die men Roeken noemt, dese maecken hare Nesten in de grootste Boomen, en in de hoogste tacken diese vinden; daer dan een syn Nest maeck, daer maket den anderen oock, so datter somtydts wel dertigh groote Nesten in eenen Boom hangen.

Het negen-en-veertighste Capittel.

Van vreemde seltsame vogelen.

Ick houde dat het een gedichtsel is/ met de Vogelen die men Pegasos noemt/ die met den stop een Peert gelijck zijn souden. Siet hier van by de Vieren/ cap. 21.

Wat men van de Gryffioenen / die in Ethiopia souden zijn / vermelt / dat komt met een Grieck gedicht over een.

Van den Gryphus, Griffioen, Vogel-grijp.

Munsterus: De Gryffioen heeft vier voeten / en klaeuwen daer aen gelijck een Leeuwe. Achter aen sijn lijf is hy geheel swart / en voor root / heeft witte vleugelen / met eenen krommen neb / gelijck den Arent.

Sijn Nest maeckt hy in de Bergen / en uyt het geberg'hte graeft hy ock Gout / en leyt dat in sijn Nest / 't welcke de Indianers wel weten / en sich daerom met groote hoopen te samenrotten / ja wel duysent of meer gewapende Mannen / ende also des nachts met groote sorge en perijckel by het Nest / op datse van dit vreesselijck Dier op hare dieverye niet en souden gegrepen worden / het welck altijdt meynt dat men na sijn Jongen tracht / hoewel dat het anders nergens om gedaen en wort dan om het Gout / daerse het Nest van maken.

Daer soude ock een Vogel in Ethiopia wesen / die men Tragopanadem noemt / de welcke een Arent van groote te boven gaet / en heeft op beyde zijden kromme Hoorns / met de welcke hy tegen alle andere Vogels strijt / hy is geheel yser verwigh / dan alleen den kop is root.

Al de onde Schrijvers seggen van den Griffioen: maer niemant en schrijft hem gesien te hebben, en meest twyffelen sy offer ock Grieffioenen souden syn. Sommige schryven dat syn lyf soo goot is als acht Leeuwen; Andere, dat hy twaelf treden langh is, en dat hy een Olyphant opvat en daer mede om hoogh vlieght, en die dan te barsten laet vallen; de nagelen van syn voeten syn soo groot als Ossenhoorens.

Philostratus, in 't leven van Apollonius Thyaneus seyt, dat 't geen Gout en is dat de Griffioenen bewaren: maer eenige steentjes met goude vlacken, en dat sy niet hoogh van de Aerde en vliegen, om dat sy geen pluymen en hebben, maer vleugelen als Vliermuysen, en van verwe roodt, In de Hof-capel tot Parijs, hanght een been dat men seyt van een Griffioen is, dat aldaer van Rodes soude gebracht zyn. Arrianus in 't vyfde Boeck van Alexanders Oorlogen, spot daer mede, dat men meynt dat de Griffioenen het goudt en d'Esmerauden souden bewaren. Isidorius meynt, hy souden Agaer in syn Nest bewaren. Volateranus seydt, sy souden

den bykans een menschen aengesicht hebben. Pausanias en Aristeus, als oock het gemeen seggen is dat den Griffioen syn hooft, beck, borst, vleugels, en voorste voeten, zyn als die van een Arent; voorts het lyf, achterste beenen, en staert, als een Leeuw: maer is alles Fabuleus. Wy sullen onder de Indiaensche Vogelen verhalen van eenige groote Ravens, die men hier voor soude konnen houden

Het vyfstighste Capittel.

Van de Hennen, haer Eyeren en broeden.

HOratius meynt / de lanckwozpighe Eyeren souden beter van smaeck zyn als de ronde.

Vyt de ronde Eyeren komen gemeynelyck Hennen/ en uyt de andere Hanen.

Sommige Vogels en paren sich altydt gelyck de Hoenderen/ de selve leggen oock altydt/ uytgesondert in de twee eerste Winter-maenden.

De jonge Hennen leggen meer Eyeren als de oude/ maer wat kleynder / insonderheydt als sy bzoets wozden / dan zyn de eerste en lesten gelyck. Sommige leggen seer veel Eyeren/ eenige wel tsestigh na malkanderen/ ettelycke alle dagen / ja oock tweemael / eenige leggen soo veel dat se daer zwack van wozden/ en oock wel van sterven.

In alle Eyer-doyers is een dinck in het midden gelyck een dzuppel bloets/ dit houdt men voor 't hert des vogels/ en sommige meynen dat dit oock het eerste lebendigh wezt. Des Vogels Lyf komt van het witte des Eys.

Alle Vogelen die noch in den dop zyn/ is den krop groo-ter als 't ganssche lyf / en de oogen/ als se noch toe zyn / groo-ter als den kop/ als sy wast/ soo komt 't wit in de midden/ en 't gele daer rontom.

De jonge Kuyckens leggen alsoo in den dop / te weten/ met den kop op den rechteren voet / en den rechteren vleu-gel over den kop.

Alle Vogelen komen eerst uyt den dop/ op de voeten/ en met alle andere Dieren is 't recht in tsgendeel.

Sommige Hoenderen leggen Eyeren met twee doyers/ somtyds wozdender oock wel twee Kuyckens uyt een Ey gebzoeyt.

Een Henne en sal men niet over de vyf-en-twintigh Eye-ren onder leggen. De beste jonge Hoenderen wozden in de Lenten uytgebzoeyt.

Men

Men salse Eyeren onder leggen / die binnen thien dagen geleyt zijn.

De oude Eyeren ofte oock heel verschye / en dienen niet onder geleyt.

Wanneer de Eyeren noch heel en klaer zijn / alsse vier dagen onder de Broet-henne gelegen hebben / die en zijn niet goet / die moet men verwerpen / en andere in de plaets leggē.

De Eyeren die vol en vruchtbaer zijn / die sincken / als mense in 't water leyt / maer de ondeugende drijven boven.

Het is de ondergeleyde Eyeren schadelijck / datmense met de handen veel aentast ofte omwendet / want daer mede worden de aderen aen de Jongen verstoort / en deugen daer na niet meer.

Men sal de Hennen niet setten voor dat de Maen nieuw is / want indien datmense eerder set / soen komter niet deugens voor den dagh.

In de warme tijt broeden de Hoenderen eerder uyt dan alst kout is / want in den Somer komen de Jongen aen den vijfthienden dagh / maer in de Winter eerst ontrent den vier oft vijf-en-twintighsten dagh.

Wanneer het dondert / soo verderven de Eyeren / oock wordense beschadight wanneer de Klock-henne het geroep der Weyen hoort.

Als men een yseren Nagel / in 't Nest onder het stroy / daer de Eyeren op leggen / doet / ofte grunt van den Ploegh uytgestooten / soo beschadightse de Vonder niet.

Sommige Eyeren geven Jongen sonder broeden / gelijck men in Egypten siet / soo wat Eyeren daer in Misthoopen geleyt worden / geven Jongen sonder broeden.

Het geschiedt oock wel / dat / soo wanneer de Henne over het broeden omkomt / dat den Haen dan in haer plaets gaet sitten / en doet voorts 't gene de Henne behoort te doen / maer dan en hoort men hem niet veel kraepen.

Elianus schrijft: Wanneer de Broedt-henne sterft over het broeden / so gaet den Haen wel in haer plaets sitten / en onderwint sich geheel des uytbroedens / en brenght de Jongen voort / maer dien gantschen tijt en kraeyt hy niet / om dat hy weet / dat hy een Wijfs / en geen Mannekens stuck begaen en heeft.

Dat is aen de Hennen te verwonderen / dat wanneermense Een-

se Eenden Eyeren onder leyt/soo en weten sy de Jonghen uyt de hare niet te onderscheyden met den eersten/dan alsse sien dat de Eenden na hare natuyre in 't water loopen en duycken / soo merckense eerst watse booz bzucht booztghebzacht hebben/en dan houden sy haer qualijck.

Geen Dier en isser met de Pip soo seer ghequelt als de Hoenderen / en dat insonderheydt in den Herfst alsmen het koren maeyt/den besten raedt hier booz is/ datmense aen het eten afbzeekt/en bzengtse aen een roockachtige plaets/ daer salmen een roock maken/lauwerbladen/ ofte van het kruyt Sabina/ en men salse een veer dwars booz de Neusgaten steken / haer spijse sal wesen Wol groen of kleyen met knoesloock/ die met water besprenght zijn.

Het een-en-vijftighste Capittel.

Van der Duyven leggen en broeden.

DE Duyven leggen ghemeynelijck twee Eyeren. De wilde en de Tozteldupven leggen 't meestendeel dzie Eyeren/sy en bzoeden op't meest niet meer dan tweemael op 't hooghste/ doch alsoo wanneer de eerste niet ghelucht/en hoewel datse dzie Eyeren leggen/so en bzengense maer twee boozt.

Onder de wilde Duyven sit 't Wijfken van den namiddagh tot den mozghen op de Eyeren / de ander tijdt sit het Manneken.

De Duyven vliegen altijt met paren/te weten een Manneken met een Wijfken / het Manneken vlieght eerst uyt/ daer naer 't Wijfken/en sy bzoeden beyde over de Eyeren/ het Manneken des daeghs/ en 't Wijfken des nachts.

Het twee-en-vijf-tighste Capittel.

Van der Pauwen en Ganzen leggen.

ALs de Pauwin dzie jaren out is/soo leydtse ten eersten een Ey ofte twee / ten andermael vier of vijf / daer na twaelf/ maer niet daer over.

De Mannekens bzeken de Eyeren / alsse daer toe konnen komen/upt begeerte der Pauwinnen. Daerom leggen de Pauwen haer Eyeren meestendeel by nacht/of aen heymelijcke plaetsen.

De Ganzen paren sich in 't water / hare Jongen bzengense

genſe teghen het voor-jaer voort / ofſooſe ſich wat vroegh paren / brengenſe die in Februario voort.

De Ganſen leggen op het hooghſte ſeſtien Eyeren / en op het minſte ſeven.

Alſmen haer de Eyeren af-ſteelt / ſoo en latenſe niet na te leggen / tot datſe daer over te gronde gaen.

Sy en broeden geen vreemde Eyeren uyt / men ſalſe oock maer thien of elf Eyeren onder leggen.

De Ganſen broeden niet langer als dertigh dagen / maer in de warme tijdt / niet meer als vier-en-twintigh dagen.

De jonge Ganſen en zijn de Netelen niet goedt / hoewel dat ſy die geerne eten.

Het drie-en-vijftighſte Capittel.

Van de Vogelen en haer broeden.

DEn Arent broeyt dertigh daghen / ghelijck vaſt alle andere Vogels oock doen.

Den Weyhe en Havick broeyt twintigh dagen.

Als de Kraye broeyt / ſoo brenght haer het Manneken ſpijſe toe.

De Raef broeyt oock dertigh dagen.

De jonge Swaluwen worden blindt uyt-gekipt.

Alle Eyeren worden tot water / wanneer de Vogel daer af-gaet.

Eyeren in Azijn gheſweyckt / worden ſoo taey datmenſe door een ringh kan trecken.

In Boone-meel bewaert men de Eyeren / des Winters in kaf / des Somers in kley. Men ſeyt / het zout maeckt de Eyeren ledigh.

Welcke Vogels de Iongen ſonder Eyeren uyt-broeden, en deſelve ſuygen als den Vleer-muys.

DE Vleer-muyſen brengen jongen voort ſonder Eyeren / haere vleugels zijn alleene van eene gheheele huyt. Deſe alleen / onder ander Vogelen / ſuygen oock haere jongen. Twee jonghen nemen ſy met haer / vlieghen daer mee wegh. Men ſeydt / datſe maer een lit en hebben: Sy eten ſeer geerne de kleyne Muggen.

De Vleer-muyſen zyn tuſſchen de Muyſen en Vogelen; haer lyf is met hayr bedeckt; hare vleughelen zyn van heel dunne velle-

Vellekens met ribben daer tusschen, aen welcke enden kleyne klaeutjes zyn, die haer dienen in plaets van voeten, om aen Muyren, Bomen en Steenen te blyven hangen; sy vliegen wel in de Boerenhuysen, en eten het Speck dat in de roock hanght, daerom worden sy oock wel Speck-muysen genaemt. Hare vleugelen zyn vast aen haer lyf van de schouderen af, tot aen 't achterste van haer lyf, daer sy wederom aen malkanderen komen, haer hooft steeckt alleenich buyten, en hare vleugelen konnen sy in twee of drie vouwen op't lyf t'samen legghen. Haer hooft is als dat van een Muys, heeft oock tanden in den mondt.

P. Bellon: in Observat. seyt, dat hy in de grootste Pyramide in Egypten Vleer-muysen gesien heeft, die een staert hadden gelyk de Aerd-muysen, deselve stack wel vier vinger breedt van de vleugelen uyt, onse gemeyne Vleer-muysen hebben de staert niet langer dan de vleugelen.

Ovidius: Alcithoë en hare Susters, den God Baccho geen eere willende bewysen, maer op haer werck blyvende, en malkanderen sproockjes vertellende, wierden tot straf op den avond (als sy meenden 't huys in brandt te sien, en vluchten wilden) in Vleer-muysen verandert.

Het vier-en-vyfticghste Capittel.

Van het Winter-Koningsken.

DE Arent en de Goudt-vinck/ die men Koningsken noemt/ voeren eenen stadigen Krijgh met malkanderen.

Albertus: Hoewel dit Vogelken seer kleyn is/ soo is het gantsch ouvertsaeght en stout/ also dat het tegen den Arent durft strijden/ het vlieght altijdt aen sonder geselschap/ en geneert sich van de Spinnen en Wormen. Het broedet vele Jongen uyt. Des Winters maekt het sich een hol boom een nest ofte woninghe/ daer neemt hy dan veel van sijn gheselschap by sich/ ende woonen alsoo haerder veel by malkanderen om te verwarmen.

Men seyd/ alsmen dit Vogelken doot en schoon maeckt en aen een kleyn Spitsen steeckt/ soudet de natuyr en aert hebben/ dat tet sich selver omkoert/ alsmen 't hyer leydt.

Het singt seer wel/ sonderlingh in den harden Winter/ als 't droogh en kout is. Waerom wordt het Winter-koningsken genaemt.

Desen Goudt-vinck ofte Winter-koninckſken, is ſeer bequaem om eenighe Sangh-wyſen te leeren fluyten; want hy fluyt ſoo ſoet, lieflijck en aenghenaem, dat geene vogels by hem en konnen halen: doch hy en fluyt niet hardt of luyde.

Van den Leeuwerck.

DEn Leeuwerck heeft myns beduinckens den ſoetſten ſangh naeſt den Nachtegael; hy houdt hem veel in de Weylanden, als hy begint te ſinghen, dan klimt hy al op in de lucht, ſoo hooghe datmen hem pas ſien kan. Hy heeft oock een ſeer luyde heldere ſtem, die ſeer verre ghehoort wordt: Al 't niet heel kout en is, begint hy op Licht-mis ofte daer ontrent te ſinghen, ghevanghen zynde, hanghtmenſe in groote kouwen, met een groene zode by haer in de open lucht, en alſoo ſingenſe mede.

Ovidius: Als Scylla, de Dochter van Nyſus, haer Vader en Landt verraden hadde, om de Minne van Minos, haer Vaders vyandt) te ghenieten, en hy met ſijn Schepen wech-zeylende, ſonder haer te willen mede nemen, ſprongh ſy de Schepen na, en wiert in een Leeuwerck verandert, blyvende alſoo aen de zeylen hanghen.

Van den Vogel Charadrio.

EPiphanius ſeydt, dat deſen Vogel heel wit is, ſonder eenich ſwart, yemandt kranck legghende, en deſen Vogel by hem komt, ſoo de ſieckte doodelijck is, ſoo keert den vogel ſijn aengeſicht van den ſiecken af: maer ſooder hope is van gheneſen, ſoo ſiet den vogel den Menſche aen, en den Menſche ſiet den vogel.

In den Somer des Jaers 1624. zijn in Hollandt en daer ontrent ghekomen een groote menighte vogeltjes, die men daer noyt te voren, by ghedencken, gheſien had; ſy waren wat grooter als een vinck, het lijf was groenachtich, en ontrent het hooft geel: Sy hadden kromachtige becken, ſoo da'ſe bykans de Perroketten of Papegaeykens gheleken van ghedaente, en om datmenſe geen andere naem wiſt te geven, noemdemenſe Krombecken: Des morghens gavenſe eenighe vriendelieke ſchaterachtighe lachjes van haer, maer anders waſſer geen ſingen of fluyten by. Vele meenden, de komſte van deſe vogeltjes, beduyden de ſterfte, die doen al begon, en daer na op den Herfſt noch heftiger wierdt; deſen aerdt is bykans gheheel uytgeſtorven, ſoo datmender ſeer weynich van ſiet, en die men noch vindt, zyn meeſt tam en in kouwen.

Daer zyn noch ontallycke andere Geſlachten van kleyne vogeltjes, gelyck den Vreter, Mof, het Jonck, Koolmees, Quick-

ſtaert,

staert, Riet-vinck, en andere meer, die bykans in yeder Provintie een byſondere naem hebben, en om datte niet ſonderlingh opmerckelick zyn, gaen wy die voorby.

De Leſers die van de vogelen meer ghelieven te weten, wyſen wy na *Coenradum Geſnerum*, die een grooter Boeck hier van geſchreven heeft, in 't Latijn, en in 't Hooghduyts.

Een ſeltſame gheſchiedenis, van een Vogel te Amſterdam, ghenaemt Aelſcholfer.

OMtrent de Maendt October des Jaers 1636 quammer een vogel t'Amſterdam, die ſommige een Aelſcholfer noemden; deſen vogel was grooter alseen Gans, graeuwachtich van verwe, hy hadde voeten als een Swaen, deſe quam alle avonden ontrent der Sonnen onder-ganck, als de Poort-klock luyde, ghevloghen uyt 't Ooſten, vlieghende twee of driemael boven om den Thoren van Sint Nicolaes of d'Oude-Kercke, en ſette hem dan boven op 't Cruys (dat onder den Weer-haen is) neder, met 't gheſicht na 't Weſten ſiende, aldaer bleef hy den gantſchen nacht ſitten, en des morgens met der Sonnen opganck, en het luyden van de Poort-klock, vloogh hy wederom wech naer het Weſten, ſonder dat yemandt wiſt waer hy hem des daeghs onthiel, en quam des avondts al wederom uyt het Ooſten. Naer dat dit ontrent drie of vier weken gheduyrt hadde, en het nieuws-gierighe volck alle avonden meer en meer uyt alle hoecken der Stadt, om dit te ſien, quamen aen-trecken, vonden de Heeren Burgermeeſteren goedt, deſen vogel het weder-komen te doen beletten, het welck geſchiede door eenen die op den Thoren zijnde, hem treſte door de ſcheut uyt een Roer. Den vogel op-vlieghende, viel op een van de Buyr-huyſen neder, en leefde noch eenighe dagen. Vele maecktem hier eenige voorſeggingen op, maer daer is niet gevolcht.

Aenhanghſel van eenige Indiaenſche Vogelen.

Van de Kanari-vogel.

DE Kanari-vogels zijn alſoo ghenaemt na de Kanariſche Eylanden, daerſe eerſt van daen ghekomen zyn, doch in Hollandt hebbenſe die voort-gheteelt, ſoo dat dien aerdt daer nu overvloedigh is, doch al te ſamen tam. Het is een voghel wat kleynder als een Diſtel-vinck, geelachtigh, uyt den licht-groenen van verwe, ſy ſingen luyde en helder, en zyn heel mildt van zangh, men kanſe ook eenighe wyſen van Liedekens leeren fluyten, en ſulcke worden ſomtydts wel verkocht voor 60 of 80 guldens.

Van den Kaketoen.

Uyt Ooſt-Indien werden alhier ſomtydts ghebracht eenighe Vogelen dieſe Kaketoenen noemen; ſy zyn ſpier-wit over al het lyf, wat grooter als een Papegaeyken, dat ſy oock gelycken van beck en voeten, boven op den kop hebben ſy een bos vederen, die ghemeenlyck achterwaerts neder-hangen; maer alſſe quaedt of moedigh worden, ſettenſe die recht over-eynde, en zyn dan ſchoon om ſien.

Van de Papegayen.

De Papegayen zyn verſcheyden van verwen, de meeſte zyn groen en geelachtigh aen den hals, en ſomtijdts op 't hooft wel wat blaenw; oock zynder die graeuw zyn, uyt den blauwen, met wat root in de vleugels en ſtaert, altemael hebbenſe kromme bovennavels, daerſe groote kracht mede konnen doen; Men vinter oock die wel van vijf of ſeſderley kleuren aerdig geſchakert zyn. De Papegayen komen uyt Ooſt-en Weſt-Indien, daerſe in 't wild vliegen.

Linſchoten ſeydt, datter uyt de Eylanden Moluccas eenige Vogelen komen dieſe *Noyras* heeten; deſe zyn ſchoonder dan de Papegayen, klappen oock heel aerdigh: men kanſe in Europa niet over-brengen, om datſe ſoo teer zyn.

Daer

Daer is ock een ſoorte die men Perroketten noemt, ſy zyn meeſt gelijck als de groene Papegayen, ſomtydts ſietmender noch wel van andere koleuren, maer weynich. Deſe Perroketten zyn maer half ſoo groot als de Papegayen, en ſomtydts wel wat kleynder: maer ſy en ſpreken ſoo perfect noch ſoo overvloedich niet als dePapegayen. DePapegayen gebruyken hare poten mede in de plaets van handen; want ſy konnen op een voet ſtaen, en met de ander brengen ſy haer eten na den mondt.

Daer zyn Papegayen die des morghens alle het ghene naklappen da tſe des avondts van het Huyſgeſin gehoort hebben, dit konnenſe alle dagen wel doen, maer niet langh onthouden, maer 't ghene ſy datghelijck hooren, klappen ſy gheſtadich naer. Men vinter die yeder een van 't huys by hare namen weten te noemen.

In Braſilia zyn Papegayen die ſchoonſte van de Wereldt; daer zijn eenighe die ſy *Aras* en *Canide* noemen, van wiens vederen ſy hare kleedinghe maken, deſe vederen zyn ſeer ſchoon blinckende, van verwe roodt, blaeuw en goudt-geel. Noch iſſer een ſoort die ſy *Ajourus* noemen, maer werden ſelden over-ghebracht; de hoofden van deſe, zyn van roode, geele en violette vederen onder-ſcheyden; de vleugelen ſchoon roodt, het lyf groen; haer ſtaert is geel, en ſeer lanck, deſe leeren de woorden ſoo perfect ſpreecken als Menſchen. Men leeſt van eenen die danſte, ſprongh en ſongh, alſmen hem ſulckes gheboodt, en hy ſweegh heel ſtil alſmen 't hebben wilde. De Papegayen die men tot ons over-brenght, noemen ſy *Morganas*: maer achten die ſeer weynich, want ſy zijn dier ſoo overvloedich, als by ons de Duyven; en werden aldaer oock gegeten.

In 't Eylandt Cuba, in Weſt-Indien, ſeydt *Iohannes de Laet*, zijn ſeer veel Papegayen, die ſeer goedt zyn om te eten als ſy jonck zijn, het welck is in de Mey en daer voren. De Indianen vanghenſe op deſe wyſe:

Sy ſetten een Jong hen van elf ofte twaelf Jaren in eenen Boom, het hooft bedeckt met Kruydt ofte Stroo, en een levende Papegaey op de handt: deſen Jonghen die roert de Papegaey op het het hooft, ſoo dat die gheluydt geeft als klaghende, ſtracks komter menighte van Papegayen toe-ghevlogen, en in den Boom nederſitten.

Den Jonghen die een ſtocxken by hem heeft, met een ſtrick aen het eynde, weet als dan met behendigheydt de eene Papegaey voor, en den anderen na den ſtrick om het hooft te werpen, en ſoo naer

hem te trecken, wringende die den hals af, en laten hem dan onder de Boom vallen, door dese manier vanghen syder soo veel als sy willen, door dien de Papegayen niet wech en vlieghen uyt den Boom, soo langh de Papegaey, die de Jonghen op de handt heeft, klagent gheluydt geeft. De Spanjaerden ghebruycken nu deselve practijcke in het vangen van de Ringh-duyven. Het en soude over sulcks alhier niet kostelick vallen, een gheright van Papegaeys-tongen toe te stellen.

Van d'Oost-Indische Raven.

Men brenght oock een vogel uyt India, die men noemt Oost-Indische Raven, hy is mede van beck en voeten den Papegaey gheluck, maer is wel tweemael soo groot en swaer: Hy is schoon roodt van coleur, met eenighe andere verve van vederen daer onder ghemenght, by yeder hoott heeft hy een witte kale pleck, of oogh-schel, syn staert is mede schoon roodt, en wel een Hollandtsche elle lanck.

Van den Casuarus.

Noch heeftmen alhier ghesien Oost-Indische vogelen die Casuarus ghenoemt wierden, sy waren soo hoogh als een Oyevaer, maer veel swaerder; Hare voeten waren als die van een Struys, gelyck oock de beenen, met hare voeten kondense fel achter uyt en, sy waren bruyn van vederen, beenen en voeten geelachtigh,

voor

voor de borst hadden sy een seer harde plate, ovaels-wyse, gheelyck een Schildt; Hare halsen waren vreemdt om sien, bykans gheelyck die van Kalkoenen: maer dese quabben ginghen van den hals opwaerts dwars over 't hooft henen, daerse wel een vinger dick op laghen, en hardtachtigh waren, van verwe zijnde roodtachtich blaeuw. Voor twee Jaren warender twee tot Amsterdam. Dese Voghel noemense in Oost-Indien op Java *Eme*, slickt allesin gheliick een Struys.

Van de Paradijs Vogels.

Uyt Oost-Indien komen mede de Paradijs-vogels die de Indianen noemen *Monocodiata*, en de Portugesen *Passaros do sol*, desen Vogel wordt tot ons ghebracht ghedrooght, en het inghewant daer uyt-ghedaen, hy schijnt ontrent soo groot als een Tortelduyf, sijn beck is als een Duyven-beck, hy heeft schoone groenachtighe vederen om den hals, sijn vleugels zyn bruyn-roodt, of heel castani-bruyn, onder den buyck, en nader den staert toe is hy van kleur het Gout ghelijck, dat is schoon hoogh Geel, treckende naer het kleur datmen Isabella noemt, sijn staert is seer lanck, en luchtich van pluymen, die ghelyck Struys-vederen, niet aen de staert, trecken wat naer het kleur van een Ree, en zyn mede seer schoon, soo dat de eene kleur de andere seer soetelyck doet af-steecken. Den staert is seer langhe, soo dat den Vogel met sijn staert langh is, ontrent een Hollandtsche elle, hy heeft twee snaren, die dicht by malkanderen op den rugghe vast zyn, en strecken haer na achteren toe, soo datse bykans eens soo langhe achter uyt-steken als de staert, sy steken in den rugge met twee kleyne schachtjens, maer sy worden ontrent de lenghte van een vinger, van daerse vast zyn, even al eens als een snaer, maer soo ront niet, zyn recht Kastani-bruyn van verwe. Dese vogel en wort niet anders als doodt ghevonden, eenighe segghen in Persia, andere uyt de Eylanden Moluccas: *Acosta* meent datse uyt China komen, en seydt datse altydt in de lucht zyn, en rusten haer met eenighe pesighe beentjes, (dit zyn de snaren) aen de Bomen, *Gesnerus* en *Majolus* verhalen veel grollen van desen vogel, en staen als verwondert, om datse een vogel (soose meynen) so der voeten vinden, tegen het seggen van *Aristoteles*, die seydt datter geen vogel sonder voeten is: maer sy: en selfs *Acosta*, die dit mede seydt, zyn bedroghen, want men moet d'oogh die de voeten sien, en de handen diese voeten, immers geloven, want sy hebben voeten, even al eens ghelyck de Patrysen of Duyven: Maer

het ſeggen datſe geen voeten en hebben (meyn ick) kómt hier uyt, of datſe de voeten, ſoo alſſe ghevonden zijn, als onnut af-ſnyden, of dat die door de drooghte af-vallen : Immers de ghene die nieuws-gierich ſouden moghen zyn om dit te ſien, die ſoude men de Vogels met de voeten konnen toonen. Sy pleghen ſeer hooch geacht te zyn ; maer nu kanmenſe ſeer goeden koop koopen.

Van den Toucan.

Iohannes de Laet, Linſchoten, en I. de Lery ſchryven, datter in Braſilien eenighe vreemde Voghelen ghevonden worden, waer onder deſe volghende Toucan is een vogel als een Duyf, ſijn beck is grooter dan het geheele lijf, want de beck is langh acht of thien duymen, en wel drie vingheren breedt : zijnde van buyten geel, en van binnen licht-roodt, voor de borſt heeft hy een krop, drie ofte vier vingheren breedt, ſchoon Orangie van verwe, met Carmazyn-roodt om-ringht, de reſt van de borſt is ſneeuw-wit, den rugge ſchoon roodt : de vlecken en ſtaert heel ſwart, ſoo dat hy ſchoon om ſien is, en van de beſte om te eten.

In Nova Hiſpania, en in Braſil, is een ſeer kleyn Vogeltjen : *de Laet* noemt het *Guacariga*, dat is te ſegghen, *Sonnen-ſtrale*; de Spangiaerden noemen het *Ttmineos*, door dien het ſoo kleyn is, en licht, want het weeght maer twee tominos, dat is vier-en-twintigh greynen; het heeft een langh becxken, recht uyt gaende, de glants en verſcheydenheydt van ſyn veerkens is wonder-

om

om te sien, voornemelyck om den hals. De Indianen noemen dit vogeltjen *Guaminibique*, het is een soorte van een Padillon oft Somer-vogelken, sijn vederkens zyn schoon, sy eten niet als Bloemen, of den dauw daer af, als de Byen. Als het regenen op-houdt, soo hechten sy haer aen een Boom met den beck, en blyven daer doodt, en het naeste Jaer met den reghen worden se weder levendigh, van syne vederkens maken d'Indianen aerdige dingen.

Van 't Vogeltjen Guirapanga.

Guirapanga seydt *de Laet*, is een Vogeltjen dat heel kleyn is, en wit van veren: maer heeft een heldere stemme, soo dat men 't seer verre kan hooren. *Linschoten* en *I. de Lery* noemen dit Vogeltjen *Gouambuch*, 't is niet grooter (seggh en sy) als een Schalbyter of peerts-vliege; hebbende witte blinckende vederkens, en geeft soo grooten liefflicken geluyt in 't singen, dat t'onsen Nachtegael niet en wyckt, en men soude seggen, dat het niet mogelyck en waer, dat uyt soo kleynen Lichaem, soo grooten gheluyt komen konde, het heeft den beck en crop altydt open.

Van verscheyden Indiaensche Vogelen.

Mata, is een Vogel in Peru, wat minder als een Haen, hy heeft soo schoonen coleur van veeren, dat het wonder is om sien; heeft den beck wat grooter als een vinger, van twee coleuren geel en root.

Linschoten verhaelt, datter Hoenderen in Brasil zyn, soo groot als pauwen, diese *Moyton* heeten, sy zyn ghesprenckelt met witte plecken, en swarte vederen, ook isser een Voghel (seydt hy) soo groot als een Lyster, zynde heel schoon Scharlaken-root van verwe: dese noemen sy *Quampian*, Den selven seyt noch van eenige vogelen soo groot als Duyven, en graeuwachtich van vederen: Op dese vogels werdt dapper van de Wilden aldaer ghelet, willen ook niet dat haer eenich leet gheschiedt, of dat men se vanght, want desen vogel geeft van hem (doch meest des nachts) een seer droevich geluyt, daerom sy eenige *Anguria* of voorseggingen hier uyt willen trecken, en meenen dat dese vogels, van hare gestorvene Ouders en Vrienden tot haer ghesonden worden, om haer tot kloeckmoedicheydt en dapperheydt in den Oorlogh te vermanen.

Iohannes de Laet: Op 't Eylandt Maragnan is een zoorte van Vogelen so groot als patrysen, hebben een Kam op 't hooft als de Hanen, de pluymen roodt, swart en wit, eenige groote vogels zynder ook die langhs de aerde loopen, die sy noemen *Yandou*, dit is een zoorte van Struys-voghels, grooter als een Man,

die, hoewelse niet vlieghen en konnen, niet te min soo snel in 't loopen zyn datmense niet kan onder-halen. *Salian* is een vogel, soo groot als een Kalkoense Haen, met een langhen beck, en beennen als een Oyevaer, die niet over twaelf en vyfthien passen kan vlieghen: maer loopt soo snel, dat de Honden hem niet konnen volgen.

In Brasil, seydt *de Laet*, is een soorte van Hennen, die sy *Mutu* noemen, dese leggen seer groote Eyeren, met sulcke harde schalen datse qualick te breken zyn.

Binnen in 't Landt zyn veel Struys-vogelen, die sy *Audugoacre* noemen.

Dit is d'afbeeldinge van een Struys-voghel, uyt China, waer van ons tot noch toe geen beschryvinge ter handt is gekomen.

I. de Acosta seydt, datter in India vogels zyn van uytnemende groote, diese *Condores* noemen: en zyn van sulcken kracht, datse Schapen en Kalven konnen verslinden en op-eten, als mede een soorte van Ravens, die de Steden van alle doode krenghen reynighen en suyveren.

De Laet verhaelt mede van de Brasiliaensche Roof-vogelen, *Anima* ghenaemt, zynde een groote Roof-vogel, gevende een groot gheluydt datmen seer verre hoort, heeft swarte veeren, schoone ooghen, en een krommen beck, daer een seer grooten krom-

krómmen hooren boven op-waſt. Deſen beck aen den hals ghedragen, ſoude helpen den ghenen die belemmert zyn van ſprake.

Oock zynder van deſe Roof-vogelen op't Eylandt Maragnan, genaemt *Ouyra-ouaſſou*, is tweemael ſoo groot als een Arendt, ſchoon van veeren, en ſoo machtich, dat hy een Schaep weechneemt en verſcheurt, de Menſchen ter aerden velt, de Harten en Hinden aen-grypt. Noch zynder twee andere ſoorten van die ſelve krachten, dit ſouden de Griffioenen of Grijp-vogelen konnen weſen, daer hier te voren af geſproken is.

De vogelen welcke by d'ander Wilden *Coxcaquaubtli*, en by de Mexicanen in Nova Hiſpania *Aura* ghenaemt worden, zyn ſoo groot als de Hoenderen van Creta, haer vederen trecken op het ſwarte, uyt-ghenomen den hals en borſt, die op 't groen trecken; haer vleugelen zyn meeſt ſwart, de ſlach-veeren aſch-verwich, ende van binnen purperachtich; haer beck is op het uyterſte roodtachtich, van maeckſel de Papegayen niet ongelijck, ſwarte oogen, en roode ooch-ſchelen, boven den beck zynſe roodt, met fronſen en lellekens, by na als de Kalkoenſche Hanen, die ſy in gelycke manieren oprichten, voorts het hooft en den hals hayrich, ſeer yſſelick om aenſien, ſy vlieghen ſeer hooch, eten niet dan Slangen, Ratten, dreck en ſtinckende krengen, dieſe van veare konnen riecken, vlieghen machtich teghen den windt op, en worden niet gegeten.

Daer wordt noch een ander vogel gevonden, die men gemeynlick *Aura* noemt, doch de Mexicanen noemen die *Tzopiloti*, dewelck ſoo groot is als een middelbare Arendt, ſchijnt een ſoort van een Rave te zyn, heeft ſwarte en kromme klauwen, bruyne beenen, den beck als een Papegaey, gheen vederen op 't hooft, maer ſekere hayren, als van de ſwarte, leeft mede van krenghen en vuylicheydt, als de voorgaende. Men heeft tot noch toe niet konnen vernemen, waer ſy haer Eyeren leggdn, of Jongen voortteelen.

Op 't Eylandt Loubes in Weſt-Indien, vonghen de Hollandtſche Matrooſen twee Vogels van wonderlicke groote, zynde twee ellen hooch, en drie ellen breedt, hebbende den beck, vleugels en klauwen als een Arendt, den hals als een Schaep, en op het hooft een Kam als de Hanen, van wonderlick fatſoen.

Op 't Eylandt Nera, by Banda in Ooſt-Indien, wordt ghevogelte gevonden, die men *Noodt-eters* noemt, om dat ſy anders niet dan Noten van Muſſchaten en eten, ſy zyn van groote al-

Veldt-hoen, seer lecker van smaeck, en worden gelyck hier de Hout-snippen, met al 't ingewant en darmen toegemaeckt en gegeten.

Uwara Ptang, is een vogel in Brasil, sy asen op de Zee-nestelen op de Klippen, is soo groot als een Hoen, heeft een langhen beck, beenen als een Reyger, maer niet soo langh, d'eerste vederen die de Jongen uytkomen, zyn wit, graeuw, als sy vlughs zyn, worden-se swart, graeuw, en een Jaer daer na wordt den Vogel gantsch schoon roodt, en blyft alsoo syn leven langh, sy zyn groot by de wilde Menschen geacht.

Van de Dod-aersen.

Dod-aers

Op 't Eylandt Mauritius in Oost-Indien, als mede op sommighe andere plaetsen, ghelyck mede in West-Indien, vindtmen Voghels soo groot als Swanen, die men Dod-aersen of Dronten noemt, sy hebben groote hoofden, en daer op een velleken in manier van een Kapken, sy hebben geen vleugels, dan in plaets van dien drie of vier swarte pennekens, en daer haer staert behoorde te staen zyn vier ofte vyf ghekrulde pluymkens, van graeuwachtighe verwe. Sy hebben een dicke ronde Naers, daer uyt het schijnt, dat haer de naem van Dod-aers toegekomen is, in de maegh hebben sy gemeenlick een steen van een vuyst groot, dese is bruyn, graeuw van verwe, en vol gaetkens, en hollicheydt, doch soo hardt dat een graeuwe Bentemer-steen. Het Boots-volck van *Iacob van*

Neck, noemdenſe Walgh-vogels, om datſe die niet recht gaer of murruw konden koken: of om datſe ſo veel Tortel-duyven konden bekomen, die leckerder ſmaeckten, datſe van deſe Dod-aerſen de walch kregen. Aen drie of vier van deſe Vogels had al 't Scheeps-volck van een Schip, voor een maeltydt genoech t'eten: Deſe Dod-aerſen hebbenſe oock ingeſouten en op de reys mede genomen.

Rabos Forcados vindtmen omtrent dit ſelve Eylandt, deſe Vogels zyn alſo genaemt, om datſe ſtaerten hebben als een Snyders ſchaer zyn uyt-ghereckt wel een vadem lanck, heel ſwart, maer de borſt wit, eten vliegende Viſſchen.

In Guſeratte hebbenſe ſulck mededogen met het gevogelte, datſe voor hen in de Wilderniſſen backen met water ſetten, en werpen daer Koorn in, ja ſy hebben Gaſt-huyſen daer toe geſtelt, alwaerſe het ſiecke en gequetſte gevogelte in geneſen, alſſe yemandt ſien die een Vogel dooden wil, biddenſe om ſyn leven, of koopen die, en laten hem vliegen.

Iohannes de Laet ſeydt, datter in Braſilia heel groote Vleermuyſen zyn, dieſe Andhora noemen, deſe maken ſomtijdts een groot gerucht, en vlieghen by nacht in de huyſen, en vindende yemandt bloot leggen, ſuygen hem veel bloedt af, 't welck qualick weer te ſtelpen is. *Linſchoten* ſeydt, datſe ſoo groot als Krayen zyn; deſelve ſeydt mede, datter in Ooſt-Indien Vleermuyſen zyn van ongelooflicke groote, en doen groote ſchade in de Vrucht-bomen. De Indianen etenſe, en ſeggen datſe beter ſmaken als Patryſen.

Van de Chineeſche Endt-vogels.

I. Gonzales de Mendoza, Auguſtiner Monick ſchrijft, datſe in China de Eenden met groote menichte op-queecken; ſy hebben Kouwen in het water (ſeydt hy) daer vier duyſenden Eenden in konnen, de Eyeren dieſe legghen, worden in miſt gheleydt om te broeyen, en de Menſchen kippenſe op haer behoorlicke tydt ſelver uyt, in koude tyden wordt daer ſtroo onder de miſt gheleydt en aen brand gheſteken, om de Eyeren te verwarmen: De jonghe Eenden worden in een byſondere Kouwe gheſloten, tot datſe oudt ghenoech zyn om by de Oude te verkeeren: In deſe Kouwe zyn eenighe Eenden daer toe af-ghevaerdicht om de Jonghen op te focken: Des morghens wordenſe uyt-gelaten, om te gaen weyden op 't Landt dat met Rys bezaeyt is: d'Eyghenaer van deſe Landen moet betalen aen d'Eyghenaers van d'Eenden, voor datſe het Landt ſuyver houden van het Onghedierte. Hier komen ſomtydts twintich duyſendt by malkander uyt verſcheyden

Kouwen

Kouwen; des avondts wordense wederom in hare Kouwen geluyt met een Trommel ofte Belle, waer na de Eenden hoorende, elck sijn Belle of Trommel kent, en komen alsoo yeder in sijn eyghen Kouwe; oock verkoopense menichte van dese Eenden gheslachdich door het Landt.

op
be
d
fe

Van de Chineesche Schelfers.

Noch verhaelt hy van de Voghels, ghenaemt Scholfers, daerse mede visschen; dese Scholfers hebben een wyden sack hanghen aen haer onderste nebbe. De kroppen van deseVogels worden van de Chinesen (alsse visschen sullen) af-ghebonden van de sacken om datter de Visch niet in schieten en sou. De Scholfers dan met een koorde onder de vleugels vast ghemaeckt, en het ander eynd' aen een Schuyt gebonden zynde, duycken in't water, en vangen de Visschen in den sack; deselve vol zynde, komen wederom boven, en schieten al de gevangen Visschen wederom uyt in de Schuyten, en duycken stracx weder in't water om meer te vanghen, en alsse, haer tax afgedaen hebben, dan worden haer de kroppen ontbonden, en dan visschense voor haer selfs: dit gheschiedt alle drie daghen eens, in de drie Maenden als de Visschen haer kuyt gheschoten hebben. Dese Scholfers en doen niet liever als dit visschen. Aldus verhaelt dit desen Augustiner Monick.

Soude men alle de Dieren, Vogelen en Visschen beschryven, die door onse Scheep-vaerten bekent zyn gheworden, het soude een groot Boeck alleenich uyt-maken. Wy sullen hier even-wel by voeghen een Water-voghel, ghenaemt Penguin; dese worden met groote menichte gevonden, ontrent een Eylandt by de Straet Magellanes, ghenaemt Penguins Eylandt. Dese Vogel en kan niet vliegen: sy hebben twee kleyne vleugeltjes aen de zyden hangen of't leere lapkens waren: sy zyn soo groot als een Gans, gheneren haer meest in de Zee, maer als sy op't Landt zyn, kanmense wel betrapen eerse in Zee konnen loopen, sy gaen met't lyf recht over-eynd', hebben een breeden en weynich ghekromden beck. Olivier van Noorts Volck, vingender in verscheyde reysen eenige duysenden, diese tot spijs gebruyckten, en ghesouten zynde, mede namen.

Dese Pinguins worden in 't Journael-boeck van Sebalt de Weert beschreven als volcht.

De

De Pinguins worden alsoo ghenaemt, niet van wegen haer vetigheydt, maer om dat sy witte hoofden hebben, want dat beteyckent Pinguins in het Engelsch, gelyck in Sir Thomas Candisch Voyagie te sien is. De oude zyn 13 14 15 16 pondt swaer, de Jonghe van 8 tot 12. Op de rugghe zyn sy swart, den buyck wit hebbende, sommige oock een witten randt om den hals, alsoo dat sy soo veel wits als swarts hebben: De huydt is by-na gelyck een Robbe-vel, soo dick als een Swijns-huydt. De beck grooter als die van een Raven, maer niet soo heel krom. Den hals kort en dick, 't Lichaem soo groot als dat van een vette Gans, maer niet soo breedt. In plaets van vleughelen hebbense twee ghepluymde vlimmen hangende, waer mede sy seer krachtich swemmen. Houden haer meest te water, alleenlyck aen Landt komende als 't broedens tydt is. Sitten gemeynlick drie, vier in een hol by den anderen. Hebben de voeten swart, op het fatsoen van de Ganse, maer niet soo breet, gaen recht over eynde, latende hare vlimmen hangen, als oft haer armen waren, soo datse van verre Pygmeen oft kleyne Mannekens schynen: 't welck wonderlyck om te sien is.

Dese Voghelen leven alleen by Visch, daer sy nochtans ghekoockt zynde, gantsch niet na en smaken, maer soo goedt van smake zyn dat het wonder is. Hare holen maken sy in *Duyns* seer diep in de aerde, ghelyck de Conynen doen, waer door dat lant

soo uytgeholt is, datmender over-gaende, menichmael tot de knyen toe in valt, en dan somtydts van de Voghelen in de hielen ghebeten wordt.

Op 't Eyandt voor-noemt, warender sulcke menichte, dat al hadmen daer met 25 Schepen gekomen, genoech tot nootdruft te kryghen was, hadden in de tydt van twee uyren al over 900 gevangen en in de sloep gebracht.

In Guinea zyn Voghelen soo groot als Arenden, hebbende 't hooft als een Kalkoensche Haen, zyn seer stout en quaedt, doen d'Inwoonders veel leet, daerom sy daer oock seer voor vreesen, en brengen hun veeltydts spyse op de geberghten: sy noemense Pastro de Diago, dat is, Gods Vogel, en dorven haer oock gheen leet doen; dese Vogels wroeten altydt in den dreck en vuyligheyt, stincken als Krengen, en men kanse van verre wel ruycken.

Eynde des derden Boecks van de Vogelen, uyt Cayo Plinio Secundo, *en andere Latijnsche en Griecxsche Phisicis.*

Het vierde Boeck

Caij Plinij Secundi, des wijdtvermaerden Natuyrkondigers.

Van de kleyne Ongedierten.

VOORREDEN.

Hier is nu noch overigh te spreken van de alderlistighste Dieren die de Natuyr heeft voort-gebracht; de welcke (na vele hare seggen) van adem en bloedt versteecken zijn.

Van de Byen.

DE Byen zijn alleene om der Menschen wille gheschapen / zy maecken den Honigh / een soet subtijl en gheseondt sap / desgheliicken ooch het Was.

Syrach. 11. Ghy en sult niemandt roemen om sijnes grooten aensiens wille / noch niemant

mandt verachten om zyns kleynen aensiens wille: want de Bye is wel een kleyn Vogelken/nochtans heeft het de allerfoetste vrucht.

Sy arbeyden tot onderhoudinge des menschen leven/volbrengen haren dagelickschen arbeyt. In haer Huyshoudinge hebben zy een gewisse ordeninghy/ oock hebben sy haren heymelyncken Raet en Heyr-boerder oft Koninck/wanneer datse met hoopen willen uytvliegen.

Sy verkruypen haer tegen den Herfst / en komen niet weder te recht voor den dagh/ als in het voor-jaer/ in't beginsel van den Lenten. Sy en vliegen niet upt / voor dat de Boomen beginnen te bloeyen/ dan beginnen sy ghestadigh sonder ophouden in te dragen/ en soo haer geen onweder en belet/ en zyn se niet eenen dagh stil ofte ledigh.

Eerst maken sy de Weben en het Was/ dat is haer Huys en woninghy/ daer nae stooten sy/ op 't lest maken sy den Honigh.

Het Was bereyden sy upt de Bloemen / maer het Sap daerse hare Huysskens mede bekleeden/dat nemense van de druypende Boomen/als den Vennen-boom en alle andere die sap/ gommen en harst van haer geven. Hier mede bestryncken sy van binnen den gantschen Byen-korf / oock mengen sy daer eenige andere bittere materie onder / om datse van het gewormte niet en souden doorgeheten en beschadiget worden/daer nae maken sy oock de sluyp-gaten/ voor een weynigh wyder als achter.

De Byen maken het Was van allerley bloeysel der boomen/oock van de Bloemen des velts/uytgenomen de groote Mengel-wortel en den Enden-boet.

Sy en beschadigen geen Vruchten. Sy en willen op geenedorre Boomen sitten/veel minder op de doode Lichamen die gerecht zyn.

Haer voetsel soecken sy inde sestigh schreden van hare korven/ ende als de naeste Bloemen uytgesogen zyn / soo maken sy eenige gewisse Ondersoeckers upt / die haer ander voorder Weyde opspeuren en upt soecken.

Als men de Byen des nachts in haren vlucht betrapt/ so vintmense op den rugge liggen en waecken / willen alzoo haer selven wel bewaren / en hare Vleugelen droogh houden voor den Dau/ om tot het vliegen bequaem te blyven.

Dit

Vyt het thiende Capittel Plinij.

Hoe het ghemeyne werck der Byen onder henlieden wytghedeelt en verrecht wordt.

DE Ordonnantie der Byen is aldus: Des daeghs sitten sy voor de gaten/ en sien veldewaerts in / gelijckt als of sy schiltwacht hielden/des nachts rusten sy tot dat smorgens den dagh aenbreeckt/en een van den haren/en twee of dry van de andere maken een gehommel gelijck offe de Trompetten bliesen/om de andere op te wecken en lustig te maken / en dan vliegense al te samen uyt / indien het eenen schoonen dagh wil worden/ want sy konnen den Regen riecken/ oock den Wint lange tevooren weten/daerom en begeeven sy haer dan niet uyt hun voordeel.

Maer als het goet weer worden wil/'t welck sy oock te voren weeten konnen/ soo rusten sy hen alle met gantsche ernst tot het werck/ dan brengen de sommige 't gene sy van de Bloemkens gesogen hebben aen hare Voeten/ sommige Water in de Monden/andere brengen veelderley vochtige druppen aen hare ruyghe Lijven / die daer soo aen blijven hangen. Maer dese inboeringe geschied van de Jonghste: Maer de Ouden arbeyden uytwendigh in de Korven/ en dry ofte vier bestellen sy/ daerom de gene af te laden/ die wat in brengen.

Want de Officien zijn in den Byen-korf sijn ordentlijck afgedeelt/ de sommige bouwen/ de andere suyveren alles/ de derden doen handt-reyckinge aen de arbeyders/de vierden bereyden de spijse van het geene datter ingebracht is.

Sy eten alle te samen met malkanderen/ op datter met het arbeyden en eten geene onordentingh en soude ontstaen.

Na den eten baren sy met haren Bouw voort/en maken in den Byen-korf ronde Kameren / desen Bouw boeren sy uyt tot boven in den korf/ aen eenen yegelijcken boge maken sy twee uytgangen/ op dat sy den eenen in kruyppen en den anderen mogen uytgaen.

Den honigh-raet hechten sy boven en besijden aen de Korven//sy maken't wat krom/ en een weynig naede ronde gelijck het de gelegentheyt des Korfs eyscht. Het Was/ dat ondersetten se als het vallen wil. Sy maken eenen boge voor aen van beneden op/om datse altijt daer af en aen konnen

nen komen. De eerste dry backen latense gemeynlijck ledig staen/op dat de Honigh niet heel voor de handt staen en soude/ en de Dieven tot het honigh stelen niet veroorsaken/ die achtersten zijn gantsch vol honighs/ daerom voort de honig oock van achteren uyt de Korven gesneden. De indragende Byen nemen blijtigh acht op de schoone Locht / alsse uyt vliegen/ en alsser onversiens een onweer op staet / soo batense kleyne steentjens tusschen de Voeten/ op datse sich in 't gewicht daer tegen houden mogen / sommighe weten de steentjens op haren rugge te schuyven / sy vliegen dan om leegh by der aerden/ achter langhs de heggen / op dat den tegenwint op de heggen afgeschut soude worden.

Sy nemen wonder blijtigh acht op haren bouw/en letten oock nauw op de gene die luy en traegh onder hun zijn/ofte seer lanckSaem/ die selve straffense eerst met dreyghmenten/ en in dien dat sy haer niet en beteren / soo bijtense die heel doot.

Den Byen-korf houden sy gantsch reyn / sy en laten niet onordentlijck in den wegh liggen; in haren bouw en bintmen gene onreynigheyt / Die in den Byen-korf arbeyden/ die doen haer behoeft aen eenen hoeck / op datse niet wijt van haren arbeydt en souden gaen/en wanneer het doncker ofte droevigh weder is / ofte datse doch ander ledige tijdt hebben/ so schuyven sy haren mist uyt den korf wegh. Tegen de nacht hebbense een gedommel in den korf/het welck allencxkens mindert/ tot datter een rontsom vlieght/ diese al-te samen met haer brommen(daer zyse des morgens mede opgeweckt heeft) tot ruste vermaent / daer mede zwijgense dan alle terstont stille/ en setten sich tot slapen.

Uyt het elfde Capittel Plinij.

Van de Hommelen en Weselen.

IN den eersten maken sy woninghen voor de gheinen Byen/daer na voor haren Koninghy. En wanneer sy een goet Jaer mercken/so stellen sy oock kleyne Cellen voor de Hommelen toe.

De Hommelen hebben geene Angels/ zijn daerom geen volkomen Byen / sy komen op het lest van de Byen af/ als die haren arbeyt al verricht hebben/sy zijn een late ontijdige Geboorte/ en gelijck als Dienaers van de rechte Byen/

daerom soo gebieden de Byen over haer / en dryvense het eerste aen den arbeyt/en wanneer dat sy sich versuymen en het werck niet lustigh willen aengrypen/ soo straffen sy die sonder eenige genade.

Wanneer het Honigh begint tydigh te worden/ so jagen de Byen de Hommelen wegh / en haerder veele halter op een en brengense om. Wanneermen een Hommel den eenen Vleugel neemt en werpt hem in den Byen-korf / soo neemt hy oock andere de Vleugels.

De Byen maken haren toekomenden Coningh een wijde schoone wooninghy/de welcke een weynigh hooger opgehaven is/als de andere/ en so men het Sap van dien selven uytdrooghde/ so en inochten de Byen niet zwermen.

Die Cellen zijn ses hoeckigh gemaeckt na de vergelijckinge van het getal der Voeten.

De Byen en hebben geen bestemde tijdt om uyt te vliegen/ maer sy doen haren arbeyt aen den hellen klaren dag/ en gemeynelijck vullen sy hare wooningen met Honigh aen den anderen of te derden dagh.

Vyt het achtiende Capittel Plinij.

Van der Byen Koninck en Regiment.

DE ondersoeckers der Natuuren en zijn het in dit stuck noch niet gantsch eenigh / te weten/ of den Byen Koninck alleen geenen Angel en heeft/ om sijnder Heerlijckheyt en Macht/ die hem doch genoegh beschermt/ofte dat hem de Natuyr het gebruyck des Angels benomen heeft. Doch dat is men gewis dat den Koninck sijnen Angel niet en gebruyckt / dat hem oock een wonderlijcke onderdanigheyt van alle Byen betoont wordt.

Als den Koninck uyt komt/ soo gheven sy sich met gantsche hoopen rondtom hem / ghelijck offe hem beschermen en helpen willen / sy lijden niet datmen hem oock veel sien sal.

Den gantschen tijdt dat de Byen in 't werck zijn/ so gaet hy in den korf tont om/ en besiet alles / gelijck of hyse tot het werck ofte den arbeyt vermanen wilde. Maer hy alleen is van alle arbeydt en moeyte bevrijdt.

Sijne wacht is altijdt rontsom hem die hem helpen/ hy en komt oock niet uyt den Byen korf/ of ten zy datse alle uyt-

uyt-bliegen ſullen/ 't welck men daer by kan gewaer wor-den / wanneer den Byen eenige dagen te booren een groot gedruyſch en gebrom maken/dat is dan een gewis teycken dat ſe ſich tot eenen ſchoonen dagh ruſten.

Of yemandt den Koninck eenen Vleugel uyttreckt/ ſoo en ontkomt hy 't niet. Als ſy uyt den Byen korf uyt willen trecken/ſo wel een yegelyck de naeſte zyn by den Koningh/ verhopende dat ſynen dienſt van hem ſal geſien worden.

Als den Coningh moede word/ ſoo leent hy aende ande-ren/en ſo hy geheel mat wordt/dragen ſy hem op de rugge. Indien hy ergens anderwegen blyft ofte dolende vlieght/ ſo volgen ſy op den reuck nae / en waer hy dan neder gaet ſitten/ daer blyven ſy by hem.

Soo den Koningh gevangen wort / zoo hebben zy de Zwerm te ſamen / maer zoo hy wegh komt ofte verloren wordt/ zoo verſtuyven zy en ſoecken eenen anderen/in ſom-ma zy en konnen ofte mogen niet ſonder Koningh zyn.

Wanneer datter veel Koningen zyn/zoo en brengenſe die niet geern om/maer ſy verſtooren lieber in 't topwaſſen hun-ne wooningen.

Wanner den Tenten vochtigh ofte nat is / ſoo is den Zwerm te ſtercker/ maer eenen droogen Tenten geeft veel honinghs.

Als een Zwerm niet ſpys genoegh in ſyn Korf heeft/ſoo grypenſe de naeſte by hun aen / de welcke ſich dat onder-ſtaen te weeren/maer indien den Koningh daer tegen woor-digh ofte voorhanden is/ſoo en begeert hem dat ander deel geen leet te doen/ 't welck men daer aen ſiet / als hem den anderen hoop daer by geeft en roevalt.

Ock hebben de Byen veel meer andere oorſaecken/ om met malkanderen te ſtryden / en alſſer twee zwermen met den anderen vechten willen/zo worden de Slacht-ordenin-gen van hare Koninghen gemaeckt / tuſonder heyt als den ſtryt by de Bloemen begint/ zo worden ſe van hare Konin-gen uyt de Korven ge-eyſchet/ maer deſen ſtryd wordt ge-ſtilt zoo haeſt alſmen ſtof daer onder werpt/of dat men ee-nen coock tuſſchen beyden brenght/ ock kan menſe verſoe-nen/alſmenſe Melck voor ſet.

Men ſoude noch veel van de Byen te ſchryven hebben/ maer door dien datter een Boexken in Nederlantſche ſpra-

ke is

Ke is uytgegaen / van de Byen alleen tracterende / so willen wy dit hier mede beslupten / en den begeerigen Leser in 't selfde Boexken wijsen / 't welck door J. Clutinm ghemaeckt is.

In Brasil zyn de Byen niet grooter als kleyne swarte Vlieghen, haer honingh bouwen sy in de holle Bomen, 't welck uyt-nemende soet en lieflick is.

Vyt het twee en dzie-en-twintighste Capittel Plinij.

Van de Zijd-wormen.

DE Zijd-wormen / in Assyrien bereyden hare Nesten van Kley ofte Mist / dat klevense aen eenen steen seer vast en sterck / gelijck of het daer aen gegoten waer / alsoo dat men der naulwelijcks met eenen scherpen pijl door boren en kan.

Als de Zijd-worm spinnen wil, dan wort haer gantsche lyf klaer of doorschynende; en daer loopt een vochtigheydt uyt haer mont, die terstont een wolachtige zyde wordt.

Sy knagen de bladeren van de Bomen in kleyne stuckxkens / en daer maken sy haer gespinsel uyt / gelijck de Spinnen. Die selve bladen treckense met hare voeten t'samen en dan weder uyt malkanderen / en dit harden sy so lange / tot dat sy gantsch dun en dupber worden / gelijck oftse gheheeckelt waren / daer na bewinden sy sich daer in ghelijck een nest / roudt ghelijck een kloot / dan beginnen sy alsoo te spinnen. Het Ghewees datse maken word vochtachtigh / gelijck een Was / datmen dun treckt of opwint.

De Zijde-worm word gespijst van de bladen der Moerbesien Bomen / maer wanneer datse beginnen te spinnen / soo en etense nimmermeer.

Sy spinnen de zyde om een huysken dat sy daer toe maken, en uytgesponnen hebbende, besluyten sy haer selven daer in, en leggen als oftse doodt waren; sy zyn dan maer half soo langh, en veel dicker als te voren. Uyt dese korte dickten groeyt een beesjen, het welck men een Zy-uyl noemt, is van maeckfel als 't ghene datmen in Hollandt een Witjen noemt, hebbende vleugels, dit soeckt dan sijn partuyr, en te samen komende, legghen swarte Eyerkens, die moetmen den Winter over voor de koude bewaren, dan komender het naeste Jaer wederom Zyde-wormen uyt.

De meeste Zijd-wormen, en teelingh van zyde, zyn in Persien, als

als mede in 't Rijck China: En in 't Jaer na Christi geboorte 555 zyn de Eyeren van de Zyde-wormen, als mede de manieren hoe men deselve in Italien en daer ontrent soude konnen voort telen. van twee Monnicken aen den Keyser Justinianus, te Constantinopolen, over-ghelevert; dese Monnicken hadden in Persien en Indien, neerstigh op dese teelinge acht geslagen: op dese maniere is de zyde eerst in Italien gekomen, en wordt aldaer nu fraey gehandelt, de beste en zuyverste zyden daer van daen komen: Vopiscus seydt, dat men ten tyden des Keysers Aureliani, 't welck was in 't Jaer Christi, 274 een pondt zyde voor een pondt goudt verkocht, in Italien, dit leest men by Polydorum Virgilium de rerum in ventor. lib. 3. cap. 6, Als mede by Procopium, en Zonaras.

In Florida in West-Indien, seydt Jan de Laet, vonden de Franschen, by de Rivier de May, veel Moerbesie-bomen, root en wit, en op de bladeren menighte van zijd-wormen.

Van de zyd-wormen kan men in 't breede lesen in de Jerusalemsche reys van Kootwyck.

Dyt het vier-en-twintighste Capittel Plinj.

Van de Spinnen Aranea, *Spinne-koppen.*

DE Spinne maeckt een Webbe uyt de overvloedighe vochtighheydt hares Lijfs. Als de Water-wolcken groot worden / soo spinnen sy in de hooghte / maer / als het schoon klaer weder worden wil / so spinnen sy niet / maer arbeyden alleen by de droevighe duystere melancolische locht. Job. 8. 14. Der Godloosen toeverlaet vergaet / en syne hope is een Spinne-web.

De Spinnekoppen en hare netten, zyn soo seer bekent, dat het onnoodigh is die te beschryven; wy seggben alleen dit, datter geen windt in hare webben gevat wordt: dese webben zyn zoo klevende, dat de Vliegen en Mugghen die daer in raken, haer selven daer van niet ontslaen konnen: maer zyn aes voor den Spinnekop, sy zyn groote vyandt van Slanghen, Padden en Hagedissen, die sy met haer angel konnen dooden, als hier voren by de Padden gheseydt is, als de Spinne-koppen uyt hare holen voor den dagh kruypen, dat beduyt regen.

Ovidius: Pallas en Arachne elck om 't beste wevende, en Pallas Arachnas werck soo schoon siende, scheurde 't van spijt in stucken, en sloegh haer met de Spoel; Arachne hier over mistroostigh, verhingh haer zelven aen 't Gherouw; Maer de Godin-

Goddinne Pallas veranderde haer in een Spinnekop, soo dat haer nakomelingen noch altydt moeten weven.

Joan de Laet: In Brasilien is een soorte van Spinnen die seer groot ende vervaerlick zyn; worden gevonden ontrent de Bahia, is wel drie duymen langh, en een duym breedt, gantsch hayrich, hebbende aen elcke zyde vyf beenen, in veel geleden verdeelt, en insgelycks hayrich: op den rugge heeftet een merckelick gat als een navel, en wordt het seer schadelick en fenynich gehouden.

Van de Spinnen Phalanges. Plin. l. 11. cap. 24.

De Spinnen die men Phalanges noemt, zyn met haer steeck seer fenynigh, sy hebben een kleyn lichaem, van verscheyde verwen, en wat scherpachtig, voortgaende, springen en huppelen sy altijdt.

P. Bellon. Observ. In Creta zyn veel Phalanges, 't zyn kleyne fenynige Beesten, wat grooter als een Spinne, hebbende acht voeten, sy woonen in een gat, twee voeten diep in de aerde, 't boven-lyf is asch-verwigh, ghelyck mede 't voorste deel, haer buyck is geel, in haer mondt sietmen twee kleyne swarte angels, waer mede sy byten. Sy weven mede Webben als de Spinnen, en leven van Vlieghen en Muggen.

Uyt het negen-en-twintighste Capittel Plinij.

Van de Sprinck-hanen.

Sprinck-hanen broeden de Jonghen in der aerden uyt/ 't loof han de Boomen brengen sy in hare Nesten/in den Herfst leggen sy de Eyeren ober hopen / en blijven ober winter onder 't Aertrijck/maer in het volgende Jaer tegen den Lenten/so komen eerst kleyne swarte Wormkens daer uyt sonder beenen / die huppelen met de vleugelen soo ober het Aertrijck/daerom wanneer de wateren in 't voor-jaer groot zijn/ soo moeten dese Jongen bederven/ maer soo het drooge is/ soo komter een groote menighte.

Als de Moeder uyt-gheleght heeft / soo wast haer een kleyn Wormken aen den hals/het welck haer verstickt.

Esai 40. v. 22. Godt sit boben den kloot der Aerden / en die daer op woonen/zijn als Sprinck-hanen/die lichtelijck verjaeght en verstroyt worden.

De groote Sprinck-hanen komen elck eene Slange om brengen als sy willen/sy grijpense by den gorgel en verworgense alsoo. Sy en worden nergbens ghebonden/ dan daer

't Aer-

't Aertrijck essents en wat op-ghereten of gescheurt. In Moren-lant souden Spzinck-hanen gevonden wozden/die dzie voeten lang zyn. Sy weten wanneer datter een dieren tijdt voozhanden is/ daerom trecken sy in een vreemt landt en soecken weyde/ en op die tijdt sietmense grooter alsse anders zijn/ sy vliegen met een sulcken gedzuys der vleugelen/ datmen verschzicken moet/ daerom dan sommige meynen/ dat het andere Vogelen zijn/ want sy verduysteren de Sonne/ soo dat de Luyden in angst komen/ vzeesende datse het heele Aertrijck sullen bedecken.

Prov. 30. De Spzinck-hanen en hebben geenen Koning/ nochtans trecken sy met gantsche hoopen.

Sy bedecken met hare schadelijcke schaduwe de Vzuchten des beldts/ wat sy aenroeren het verdozret / sy rucken 't met haren mondt uyt der aerden / daer mede openen sy ock de dack-vensteren.

Italien plaeghden sy seer / alsse uyt Africa eerst voozt-quamen.

In't Landt Cyrena ist een gemeyne Ozdonnantie/ datmense dziemael in't Jaer aengrijpt/ eerstelijk datmense de Eyeren breekt/ daer na de Jongen berderst / op 't lest grijpense de Ouden aen/ wie sich daer toe niet en verschijnt/ die wozt als een overtreder des gebodts en vluchtiger gestraft.

In het Eylandt Lemno/ setmen eenen pegelijcken Inwoonder een seecker ghetal van de Spzinck-hanen die hy moet dooden/ en vooz de Overheydt brengen.

In Syria laetmen meest alle jaer een openlijk krijgsgebod uyt-gaen/ hoemen de Spzinckhanen dooden en vernielen sal. In vele plaetsen der Wereldt vindtmen dese schadelijcke Beesten. De Parthier eten van dese Spzinkhanen/ en houden haer vleesch vooz een goede lecker spijse.

Matth. 3. Johannes spijse waren Spzinck-hanen en wilde Honigh. Men will seggen dat haer gedzuys dat se maken boven van den kop komt / achter daer den rugh t'samen komt/ daer hebben sy harde beenen / ghelijck of het tanden waren / en als die in 't vlieghen teghen malkanderen komen/ sonde het sulcken gedzuysch maken. In het gheslacht der Spzinck-hanen zyn de Mannekens klepnder dan de Wijfkens.

By den Propheet Amos in't 7. cap. leesimen noch van de

Sprinck-hanen : Ock in Apoc. 9. **en ock** Exod. 10. 13. **en op veel meer andere plaetsen / daer uyt men verstaen kan / dat dese Dieren van Godt hele tot een straffe des Volcks daer opjaerden gesonden zijn.**

De Sprinck-hanen, Stapels, en Dauw-krekels, zyn hier in Nederlandt bykans alleens, sy maken het geluyt van haer gesangh, als Plinius seydt, met eenige beeutjens op den rugge; sulcks wordt by eryarentheydt alhier oock soo bevonden, want alsmense ghevanghen heeft, en datse al doodt zynde, kan men dese gheschaerde beentjes op den rugge wel vinden, en die teghen malkanderen wryvende, soo hoortmen het selve gheluyt van haren sangh, doch niet soo sterck. Plinius seydt mede, datmen in India de billen en beenen van de Sprinck-hanen gedrooght zynde, voor Sagen gebruykt; hier in Ndderlandt en vallense zoo groot niet, zyn niet grooter als het lit van eenen grooten duym. Majolus seydt, dat alle Sprinckhanen vrouwelick zyn, gelyck alle Peerdts-vliegen (dat zyn Torren) manlyck.

De Krekel (seydt Plinius) is 't alleenigh onder de levendighe Dieren die geen mondt en heeft; maer hy heeft in de borst een scherpe tonghe, daer mede hy den Dauw op lickt, oock heeft hy geen openingh om de overtolligheydt quyt te worden. De Krekels zyn by de warme heerden en Backers-ovens, daer sy heele nachten sitten en singen, sy hebben soo korten gesicht, dat soo men haer met een vinger wat voor d'oogen speelt; soo springen sy daer op, meenende dat het een bladt is.

Jan de Laet seyt, in Brasil zyn Krekels die mede na de heerden loopen, en doen groote schade in de spyse en leer.

Ontrent Capo Verde quamen in 't Jaer 1606 sulcken menighte van roode Sprinck-hanen vlieghen, die langher en soo dick als een duym waren, datmen in een uyr de lucht qualick bekennen konde, dat sulcken dierte aldaer maeckte, dat d'Ouders haer Kinderen, voor een hoedt vol Milio of Meel verkochten.

Uyt het 30. 31. 32. Capittel Plinij.

Van de Mieren, Wormen, en ander kleyne Ongedierten.

Veel van de op-gesparde Dieren bzenghen Wormen voort / de Mieren werpen tegen 't voor-jaer yet uyts / dat de Eyeren niet seer ongelijck an is / sy arbeyden niet malkanderen gelijck de Byen / maer 't ghene dat de Spruyt-voort-bzengen / is seer nuttelijck en goedt tot de spijse /

maer deſe verbergen 't gene ſy arbeyden. Indien yemant den laſt dieſe dragen/ ſage/ en vergeleke die tegen hare lichaime / zoo zoude hy moeten bekennen dat nae de grootte geen Dier meerder kracht en hadde. Sy draghen haren laſt met den Mondt in / maer zoo hun die te zwaer wil worden / zoo maken zy haer met den rugge daer by en ſleepen het in 't neſt.

Sy houden in alle haer doen fijne ordinantie/ en zijn ſeer beduchtigh en ſorghvuldigh.

De Vruchten dieſy afgeknaeght hebben / verſteecken ſy diep in der aerden/ datſe niet weder uytkomen / en wat zy om die grootheyts wille niet in hare hollen en konnen brengen/ dat ſpalden zy daer buyten van malkanderen/ en zoo daer yet of nat wordt / dat ſtellen zy weder aen de Son te droogen.

Des nachts arbeyden ſy ook als de Maen vol is/ maer als de Mane niet en ſchijnt/ zoo rusten zy. Maer wat hoor arbeyt doenſe? Wat een groote neerſtigheyt wort aen hun geſpeurt? En hoewel datſe aen verſcheyden plaetſen uyt trecken/ ende een hier de ander daer trecht om in te vergaderen / zoo hebben zy doch eenige gewiſſe beſtemde dagen/ daer in ſy alle (gelijck op een Weeck marcht) wederom t'ſamen komen.

Deſe Mieren loopen wonderlijck onder malkanderen/ met ſeer grooten ernſt verrichten ſy hare ſaken / wanneer datſe malkanderen tegen komen/ zo blijvenſe een weynigh ſtil ſtaen / gelijck offe een ſonderlingh geſprack met malkanderen hielden/ en malkanderen yet ſonderlinghs vragen wilden/ hoy ſien dat die harde Weſelingen aen hare plaetſen vertreden zijn / en tot haer werck gelijck een voetpadt gemaeckt hemen / daerom en kan niemant twijffelen ofte zy moeten na haer vermogen grooten blijt en neerſtigheyt tot hare dingen aenwenden.

Daer en zijn geen Creaturen in de Wereldt (uytgenomen de Menſchen) die malkanderen begraven / als de Mieren.

Prov. 7. v. 6. Daer voordt den Uylaerdt tot de Mieren gewieſen / om de exempelen van de neerſtigheydt aen haer te ſpeuren.

De Mieren in Moo[illegible]landt ſouden gehoorent zijn/ die

dragen het Goudt uyt de Bergen/dese en zijn onse Ratten niet seer ongelijck/ en zijn schier soo groot als de Wolven in Egypten.

Wat sy des Winters voor Goudt in dragen / dat steelen hun de Mooren in den Somer af / dewijl sich de Mieren om des koudens reucx wille in de hollen verkruypen.

Maer soo haest sy beginnen te ruycken dat men hun het Goudt afhandigh will maken/so vliegen sy uyt en brengen=se om / de gene die haer noch met kameelen meenen te ont=loopen/ soo snel ende wilt worden sy door de liefde die sy tot het Goudt dragen.

Uyt den Regen wassen oock eenige Dieren/ sommige in hout/ gelijck oock de Menschen op het Hooft.

Motten wassen geerne in de kleederen/ insonderheyt als=ser een Spinne mede besloten wort.

Matth. 6. vers. 19. Vergadert u-lieden geen Schatten op der Aerden / dat de Motten ende roest schendet / ende daer de Dieven door graven en steelen/ maer vergadert u-lieden schatten in den Hemel / daer noch de Motte noch de roest niet en schendet / ende daer de Dieven niet door gra=ven noch en steelen/ Want waer uwen Schat is / daer sal oock uwe Herte zijn.

Van de Mieren, Motten, Baratten, Luysen, Vloyen, en Wormen, &c.

VAn de Mieren schryft Majolus seer veel; onder andere, dat hy een Nest gevonden hadde, dat gemaeckt was als een Stadt, zynde vierkant, en omtrent vier voeten lang, en een weynig breeder als een voedt, dit was so perfect ghemaeckt, dat men soude geseyt hebben, datter winckel-haeck, rye, en passer toe gebruyckt was: daer was een rechte breede strate, door de lenghte van dese Stadt henen, ontrent een vingher diep? dese wierdt van drie andere straten, van de selve breede en diepte, door-kruyst; hier saghmen het Koorn op d'eene, en hare Eyeren op d'ander plaets leggen; de Mieren gingen door de straten, die suyver waren; daer was maer een Poort die tegen het westen stondt, &c. Dit hadde hy onder een groot stuck houts, op den wegh gevonden.

Linschoten verhaelt, datse in India soo dapper ghequelt worden ende Mieren, datse hun etens-tresooren op vier pilaerkens set-ten, die dan in vier backen met water staen, en aldus moetense

al

al het geene datſe vry van de Mieren willen houden; aldaer is noch een ander ſoorte van Mieren, die bykans een Vinger lanck zyn, en roodt-achtigh van kleur, deſe doen in het veldt, aen kruyden, vruchten ende planten, groote ſchade; de arme luyden aldaer, bewaren haer eten, datſe over houden voor de Mieren, aldus: ſy knoopen 't in een doeck, ende hangen 't aen een ſpycker tegen de muur, daer maeckenſe dan een ringh van houte kool rontom heenen, daer en konnen of willen de Mieren niet over komen.

Ian de Laet ſeydt, datter in Nova Granda, in Weſt-Indien, een Provincie dicht by die van Tunia is, daer de wilde menſchen haer leven moeten onderhouden met Mieren, die ſy daer toe alleenigh aenqueecken.

Ovidius, de Koning Æacus, hebbende door een ſware Peſt, meeſt alle de menſchen uyt ſijn Landt verloren, wende ſijn Ghebedt tot Jupiter, ontrent een Eycke-boom, daer hy ſeer veel Mieren ſagh koren na haer neſt dragende; hy badt Jupiter dat hy hem ſoo veel Menſchen wilde verleenen, als hy daer Mieren ſagh; den Boom begon te ſchudden, en Æacus hier door ſiende dat ſijn gebedt verhoort was, ginck naer huys, des morgens quamender ſo veel Menſchen in ſijn Paleys, als hy Mieren geſien hadde, deſe noemden hy naer de Mieren, Myrmidonen.

Van de motten en zynſe (volgens 't ſchryven van Linſchoten) in Ooſt-Indien niet vry; want hy ſeydt, men mach daer geen kleederen houden, dan die gene diemen daghelycks aen 't lyf draeght, of ſy ſijn voort doorbeten en bedorven van de Motten.

De Motten ſijn ſeer geern in blaeulaken, en in geen kleur liever; alſmen de wortel Yrias pulveriſeert en dat ſtof in briefkens gedaen, en dan tuſſchen de kleederen, laken, of ſtoffe gheleydt, ſo komender de Motten ſoo licht niet in.

Noch verhaeldt Linſchoten van een ſoorte van Oor-wormen, die de Boecken en Papieren eten; de ſelve verhaelt noch van een vlieghendt ghedierte, tweemael ſoo groot als een Honigh bye, Barattas ghenaemt, dat groote ſchade doet in de Suycker, Olye, Honigh, en vette Waren; hoe vaſt men een kiſt toeſluydt, ſy komender in, en beplacken de kleederen met haer dreck en Eyeren, die ſoo vaſt daer aen kleven, of 't Zyroop was. Wandt-of weegh-luyſen zynder oock ſeer veele, ſeydt hy: maer my dunckt onnoodigh (om datſe ſoo bekent zyn) hier meer van te ſchryven, ghelyck mede van de ghemeene Luyſen, en Vloyen, hoewel ſy de menſchen alder-

naeſt zyn, doch de gene die curieus is om hare natuyren te weten: die kanſe wel met kleyne moeyten en koſten ſelver op-voeden, maer dewijl datter een ſoorte van vloyen in Braſilien en daer ontrent gevonden wordt, die hier noch niet veel bekent en zyn, ſullen wy die uyt Joan de Laets ſchriften beſchryven.

In 't Eylandt Hiſpaniola, gelijck mede in Braſil, is een ſeker gewormte, als de vloyen, ſpringende en hen onderhoudende in ſant en ſtof; in Hiſpaniola noemen ſy 't Nigua, en in Braſil, Ton; dit dier byt in de voeten, en weet hem in te dringen tuſſchen vel en vleeſch, en nagelen, ſy hebben neten, en vermenichvuldigen ſeer, ſoo dat menſe qualick kan vermeeſteren, dan met vyer en heete yſers, eer dat de Spanjaerden daer raedt toe vonden, wierden ſy daer van ſoo ſeer gequelt, dat eenige de tenen, ja de voeten verloren. De Wilden ghebruycken hier teghen ſeker Olye, uyt een vrucht gheparſt dieſe Courocq noemen, en beſmeeren daer de leden mede, daer dit ghedierte voor vreeſt.

In Guinea zynſe oock op die maniere ghequelt met de Wormen, die haer meeſt in de voeten en beenen, doch oock wel in andere leden komen; ſy zyn wit van coleur, ſoo duu als een ſnaer, en heel langh, ſomtijdts lyden ſy groote pijn eer ſy die quyt konnen worden.

Van den oorſpronck, aert, eyghenſchap en gheneſinghe deſer Wormen, kanmen in 't breede leſen in de Beſchryvinghe van de Goudt-kuſt Guinea.

Van Aerdt of Landt-kreeften en Landt-krabben.

Op 't Eylandt S. Thomas, leggende onder de middel-lijn, is een ſoort van Kreeften, die als Mollen in d'aerde wroeten, en alles wat haer ontrent is, door knabbelen.

Jean Lery beſchrijft mede de Braſiliaenſche Aerdt-kreeften, die d'Inwoonders Ouſſa noemen, zynde als groote Sprinck-hanen, onthouden haer op vochtige plaetſen, woonen in holen onder de wortelen der Bomen, waer uyt menſe niet wel kan krygen ſonder dapper van haer ſcharen in de vingheren ghenepen te worden, zyn ſeer mager, en niet goedt om eten, ſmaken na Genever-bellen.

In Guinea zyn groote Landt-krabben die in de aerde woonen, purpurachtigh van verwe, die als een groot preſent ghehouden worden.

Van de Schorpioenen.

De Schorpioenen zyn ghelijck een Kreefr, doch veel kleynder; zyn hard op 't lijf, blinckende kaſtani-bruyn van verwe; ſy hebben

een

een ſtaert, die is oftſe met ſes kraeltjes aen malkanderen gheregen was, gaende naer 't eynd' al kleynder en kleynder, ſtaende achter een weynich gebogen na boven toe: In deſen ſtaert leyt haer vergift, daer ſteken ſy mede de ghene die haer quaedt doen, yemandt van haer gheſteken zynde, die doode den Schorpioen, en wrijft die aen ſtucken op de wonde, ſoo houdt hy daer geen letſel van. Plinius, Geſnerus, en andere, ſtellen wel negenderley ſoorte van Schorpioenen, waer onder eenighe zyn die vleugelen hebben; ſy groeyen en houden haer veel in natte en vochtighe plaetſen, en brengen gemeenlyck elf Jonghen voort, die van de Moeder op-ghegeten worden, behalven een, dat knaeght de Moeder ſelf door het lijf, en neemt alſoo wraeck over ſijn Broeders, Geſnerus heeft byſonder een Boeck van de Schorpioenen ghemaeckt.

Jean de Lery ſchrijft, datter in Braſilien ontrent Rio Janairo, alſmen in d'aerde of onder de ſteenen wroet, Schorpioenen gevonden worden, die (alhoewel kleynder) fenynigher dan in Europa zyn, want als hy op ſeker dach ſijn Katoen-bedde had laten ſchoonmaken, en weder in de locht hanghen, ſoo ſchuylde een Schorpioen in een van de ployen, en hem ſelf in't Bedde legghende, ſonder yet daer van gewaer te worden, ſtack hem in de duym van de ſlinckerhandt, die daer door dapper ontſteken wierdt. Een van onſe Apothecariſen, hebbende verſcheyden doode Schorpioenen in een Fleſſche, leyde hem een van die met Schorpioen-olye op die wonde, even-wel lach hy vierthien uyren in groote benauſheydt en pyne, eer het wilde verminderen.

Adam Olearius in ſijn Perſiaenſche reys, ſchrijft, datter in Perſien by de Stadt Kaſchan, veel Schorpioenen zyn, een vinger lanck-

en dick, zynde kool swart, de alderfenynichste, sy zyn de Kreeften niet seer ongelyck, maer korter van lyf, loopen ras, en draghen de staert voor opwaerts. Hierom hebben de Inwoonders haer bedden, niet als in andere plaetsen, op d'aerde, maer op viervoetighe Ledekanten, sy binden stracx een stuckxken kooper op de wonde, en daer na heelen sy het met honingh en edick.

Den voornoemde Olearius seydt, dat hy selfs by nacht aldaer van een Schorpioen gesteken wiert in syn hals, alwaer terstont een blaes van een half vingher op liep, dewelcke brande ofter gloeyende kolen op ghelegen hadden. Haer Genees-meester, daer ontrent slapende, leyde terstont Schorpioen-olie daer op, gaf hem Theriakel in, om te zweeten, waer door de grootste pyn, binnen drie uyren over gingh, maer voelde noch twee dagen langh somtydts eenige steeckte, ghelyck oock noch etlycke Jaren daer na, gemeenlick in den Herfst, na S. Michiels dagh.

Van de Tarantula.

MEn vint in Italien een soorte van ongedierte, diese noemen Tarantula: die van dit Beest gesteken is, kryght in de Meymaendt een sonderlinghe beweginghe; want des morgens; met den op-gangh der Sonnen, begint hy hem te beweghen als oft hy danste, tot der Sonnen onder-gangh toe; dit komt eerst met een slaperigheydt op het lyf: Als hy soo moede wordt dat hy niet meer en kan, en legghende om te rusten, beweeght hem noch soo veel als hem moghelyck is; dese vermoeytheyt aldus wat overgaende, begint al weder te huppelen en springhen: om dese Luyden dan wat te verlichten, laetmen op Instrumenten voor haer spelen, en haer verselschappende met op dit geluydt te dansen; sy sien dan oock garen Spiegels, blanck Yser, Glas, en blyde geschakeerde coleuren, waer op sy starren met een los ghesicht, als of sy geck waren, dit duyrt omtrent drie dagen, en dese Tarantula diese ghesteecken heeft, is deselve tydt mede soo woelende, maer alsmen dit Beest terstont doodt smyt, dan en weetmen van dese beweginge niet; dit Beest is veel grooter dan een Spinne, bruyn-graeuw van coleur, hebbende hooge dunne beenen. Hier zyn verscheyden personen, die in Italien Menschen in desen staet gesien hebben, als oock de Tarantula mede.

Matthiolus in *Dioscoridem*. Die van de Tarantula ghesteken is, wordt op verscheyden manieren gheplaeght, de sommighe singhen, andere lacchen, andere kryten, of schreeuwen, of slapen; andere

andere en konnen niet slapen; sommige braecken, andere springen of dansen; andere zweeten, of beeven, of vreesen gestadigh, of hebben andere quellingen, sommige mymeren, rasen, of zyn buyten hare sinnen: Dese verscheydentheyt van quellinghen, spruyten uyt de verscheydenheydt der fenijnen deser Beesten, of naer de verscheydenheyt der ghenegentheden der gequetste persoonen, want men heeft gesien dat de swaermoedige, (van dese Dieren ghequetst zynde) gequelt waren met swaermoedigheyt; hoewel daer eenige zyn, die meynen dat het fenyn van de Tarantula, alle daghen, jae alle uuren verandert, en dat hier van daen dese verscheydenheydt der plaghen komt. De Tarantula hout hem in het Koorn, in eenighe gaten, en daer uyt komende, steeckt hy de Kooren-maeyers in de bloote beenen: maer dit is een vreemde sake, dat dese gequetste, soo haest verlicht worden als sy de Musijcke of Instrumenten hooren, vergetende al hare quellingen, en begeven haer tot dansen en springhen, als of haer niet en lette: maer dit speel-tuygh op houdende, vallen neder en konnen niet langher over-eyndt blyven staen: en keeren wederom tot haer eerste quellinghe, ten ware dat sy soo langh gespronghen en gedanst hadden, dat het fenyn ten deele door 't sweet, en ten deele door de sponsachtigheydt int vel, verdweenen was, en hierom huyrt men haer Speel-luyden, die mede van andere Speel-luyden verpooft worden, op dat dit ghequetsten, met dansen en springen warm wordende, het fenyn van de Tarantula, door het sweet of yets anders, souden moghen uytwerpen, sommighe gheven haer evenwel tegen-giften, soo van Theriakel en metridat, als andere medicynen, die goet zyn teghen het byten der fenynighe beesten? Dus verre Matthiolus, in syne uytleggingh op Dioscor.

Dit beest noemtmen Tarantula, om dat't meest ontrent Tarenten (een Stadt in Pouille, in Italien) gevonden wordt.

Strabo, lib. 11. en Alexander ab Alexandro, schryven mede hier van: maer sy meenen, als men gheen musijck of Instrumenten ghebruyckte, dat de ghequetste soude moeten sterven; Alexander ab Alexan. schryft mede, dat sulck een ghequetst mensche, eens verscheyden speel-luyden, den eenen naer den anderen af-danste.

Den meer gemelden Adamus Olearius beschrijft desen Tarantel in syn Persiaensche reys, als volght:

By de Stadt Kaschan vindtmen een seer schadelyck onghedierte ontrent van ghedaente als de spinnen, zyn de sommige by twee vingher breet langh, gesprenckelt en strepig. Dese onthouden haer

in steenige plaetsen, nestelen onder lage struycken, die de Aelzem niet onghelyck zijn, maer heeft breede bladeren, en stercken reuck. Dese plandt wordt van de Persianen Tremne, van den Turcken Jauchsan, en het ghedierte Enkurek ghenaemt: het is eyghentlick den Stellio, die van de Italianen en Spanjaerden Tarantula ghenaemt wordt. Als des selfs zeveringh een Mensch aen 't lyf komt, dan laet het seker fenyn, ghelyck een dropper water vallen, dat groote smert veroorsaeckt, en in-treckende, al voort tot de maegh door-dringht, het hooft beswaert, en al de leden besmet, daer van den Mensch in eenen diepen slaep valt, uyt welcke men hem een tydtlanck, noch met slaghen, stooten, of ander middel, ontwaken kan, daer na hy sich selfs (soo langh het fenyn by hem blyft) nimmer van slapen onthouden, en sijn natuyrlick verstandt ghebruycken. De beste raedt hier voor, is het Beest te dooden, en op de gheraeckte plaets te binden, om alsoo het fenijn weder naer hem toe te doen trecken; maer by al dien men het Beest niet bekomen kan, dan neemt men met den Patient een sonderlinghe manier van ghenesinghe voor. Sy leggen hem op den rugh, en gieten hem soo veel soete-melck in sijn keel als sy konnen, ongheacht het selve niet by hem blyft. Dan leggen sy hem in een vlacke kist of trogh, en hanghen desselve aen vier touwen, drayende de kist soo langh om, tot dat de touwen rondt in malkanderen op-gestrengelt zyn, en de kist hoogh van de grondt op gedraeyt is. Dan laten sy hem los, dat de kist van self weder na beneden loopt, en de touwen sich selfontwinden; hier door krijght den Patient een swymelingh, soo dat de maegh alles weder uyt-braeckt, waer by groote stucken gestremde melck gevonden worden, als oock witte knotachtighe materie door de pisse niet zonder pijn, noch benautheyt der pijp-aderkens ten voorschijn komen. Hier door wordt de Patient eenighsints gheholpen. maer voelt noch ettelycke Jaren daer na op ghewisse tyden, van 't over-ghebleven feuyn eenighe her-roerende smerten. De Schapen hier ontrent, (het welck te verwonderen is) zijn seer begeerig naer dese Tarantula, en eten die, zonder eenighe schade. In de Steden wordt dit Beest niet ghevonden, ten zy dat het met hout ofte andere groente: onversiens aldaer wordt in-ghebracht.

Van

Van het Boom-draeckjen.

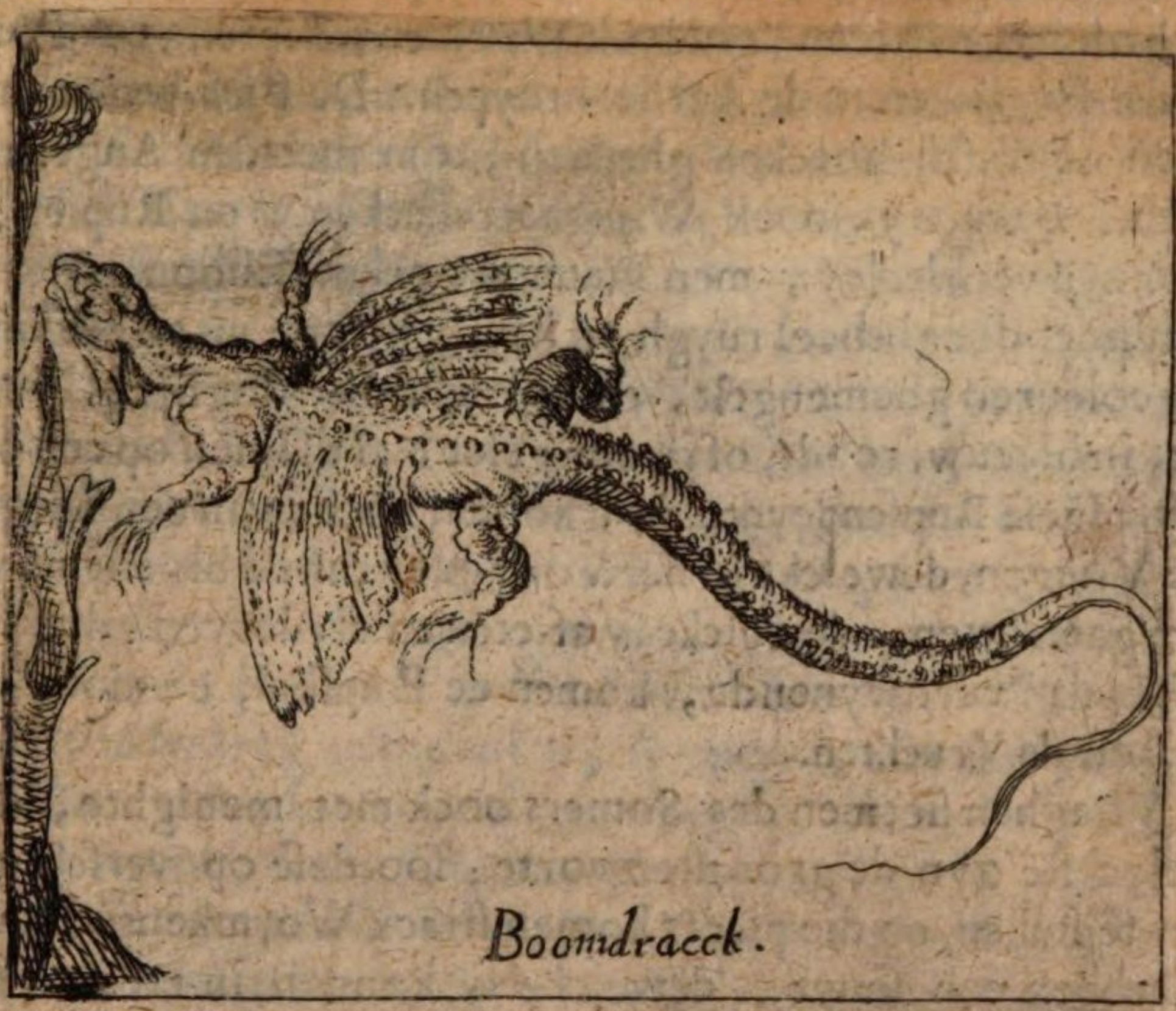

Boomdracck.

IN India is een Beesjen datse Boom-draeck noemen, is van lyf gelyck een Hagedis, oock van die selfde groote: maer heeft een seer langhen staert, zynde vol knopkens boven op, die volghen oock recht over den rugh, tot aen de schouderen toe, is graeuwachtich van verwe, het heeft seer langhe slappe nagelen aen de voeten, waer mede het op de Bomen klimt. Tusschen de twee rechter, en tusschen de twee slincker voeten, heeft het aen elcke zyde een vleugeltjen met dunne ribben, en vol ooghjens gespickelt, de vleugels zyn vast aen de zyden van 't lyf, van het een been tot aen het ander, het vlieght op de Bomen heen en weder.

Van veelderley Ondiertjes.

DE Dierkens die men hier noemt Schoen-lappers, hebbende seer schoone gheschilderde vleugheltjes, en van het selve maeckssel als de Witjes, die heel wit zyn, als mede de Zuylen, al van eenderley fatsoen, zyn alhier genoech bekent.

Noch zyn hier te Lande eenighe Beesjes, diese Speck-eters noemen, als mede Schal-byters, en noch een soorte diese Puyste-byters noemen: Dese laetste hebben een seer dick hooft, een langh dun lijf, met geestige coleuren gemarmelt, sy hebben vier langhe door-schynende vleugels, men sietse in het schoonste van den Somer, en beduyden warm weder.

In

In de Boomgaerden, Hoven of Thuynen, zyn zeer veel van dese schadelycke Dieren, ghelyck Wormen, Pieren, en Torren, dewelcke langhs en in de Aerde kruypen. De Pier-wormen worden aen de Visch-hoecken ghedaen, om met den Angel-roe te visschen. Daer zyn oock Wijngaert-slecken, en Rupsen; dese Rupsen zyn veelderley, men vinter die geheel schoon groen zyn, oock zynder die gheheel ruygh en hayrigh zyn: maer veel met alderley coleuren ghemengelt, en vol schoone ooghjes, van geel of wit, in blaeuw, roodt, of groen geset, al t'samen op een bruyne grondt. Dese Rupsen seydtmen, komen voort van een zoorte van swarte Vliegen, dewelcke in het Voor-jaer, in de bloessems van de Bomen gaen sitten, dewelcke sy af-eten en verderven; dese swarte Vlieghen dan verdwynende, komen de Rupsen, en doen groote schade aen de Vruchten.

De Vlieghen sietmen des Somers oock met menighte, dan de schadelyckste zyn de grootste zoorte; soo dese op versch vleesch komen te steken, op die plaets komen stracx Wormkens. De Vlieghen hebben een snuyt, dewelcke sy konnen in-trecken en uyt-steecken, door dese snuyt zuyghen sy de vochtigheydt in hun lijf.

Eenigh Boots-volck van de Vloot van d'Admirael le Maire en Schouten, op zeker Eylandt in de Zuyd-zee komende, vonden soo veel vlieghen, datse weder aen boort quamen, en al hun kleederen, riemen, boot, met Vliegen bedeckt was, diese in drie of vier dagen niet konden quijt worden, wat moeyten datse oock deden, waer door sy dit Eylandt den naem van Vlieghen-eylandt gaven.

De Muggen is een seer quellick ghedrocht; sy steken soo vinnigh met haer angels, datter dicke buylen opzwellen? men vindse meest in leeghe waterachtighe Landen, dewelcke in Hollandt veel zyn; insonderheydt houden sy haer veel in de in-gedijckte meeren, daer 't des Somers by na onverdraeghlick is.

Jan de Laet seyt, van Muggen in Brasilia, genaemt Yetin, die wel kleyn zyn, maer steken soo fel door de kleeren, dat 't schijnt naelden te wesen.

Plinius lib. 11. cap. 28. Men vindt eenighe groote Vlieghen; die de Schelpen over haare vleugelen hebben: maer dese hebben seer teere vleugelen: dit zyn de Peerde-vlieghen ofte Torren, dewelcke geen angel en hebben. Daer is een soorte van Peerde-vlieghen of Torren, die gheheel groot zyn, en hebben gherackte

hoor-

hoornen in 't hooft, met dewelcke sy veel dingen vatten konnen; want sy konnen die aen malkanderen buyghen, veel hanghen dese hoornen aen de kleyne Kinder-halsen; meenende dat dit haer van veel sieckten bevryden soude, wy noemden die oock wel vlieghende Harten. Dese hoofden en hoornens zyn seer aerdich, alsoo men die ghedroocht over al siet: Daer is noch een ander soorte van Torren die groot zyn, en roodt van verwe, dese werpen een vuylen honich van haer, dewelcke in de Medicynen ghebruyckt wordt: Dese Torren zyn veelderley, daer zynder die niet en vlieghen, dese zyn swart, en groeyen in vochtighe Kelders: In tegendeel zynder wederom, die op hare schulpen blincken als goudt, dese Vlieghen worden ghenoemt goude Torren. De Kinderen in Hollandt spelen daer mede: Noch isser een soorte die roodt en swart ghespickelt is, sy vliegen met een ghedruys of gesnor. Daer is oock een aerd van vliegen, die de Griecken Lamperydes noemen, dat is Schynwormen, om datse by nacht lichten.

De Beschryver van de Goudt-kust Guinea, verhaelt, dat hy aldaer by nacht wandelende, yets in 't gras sagh blincken of het vyerkolen waren, dat hy op na n, en in sijn neusdoeck bont, dewelcke daer van glinsterde ofter de brandt in was, in de Stadt-komende saghent veel met verwonderingh aen. Maer 's anderen daeghs daer na siende, waren 't kleyne Vliegen, soo swart als peck, doch van ghedaente als Spaensche Vliegen.

Dit Beesjen sy n vleugelen los doende, laet syn glinsterende achterste schynen by nacht: maer so het hem met syn vleugelen bedeckt, en kan men het niet meer sien. Men siet dese Beesten anders niet dan als 't Koren rijp is; want te voren sietmense niet, en als 't Koren af-ghemaeyt is, dan sietmense weer niet. In het teghendeel soo groeyen de Schieters, Kalanders, of Motten, in de duysternissen; want sy zyn vyanden van 't licht.

Van den Pyrales, Pyrausles, of Vyer-vliegen.

Plinius lib. 11. cap. 36. Tegen de natuyre brenght 't vyer oock yet voort; want in de Koper-ovens in 't Eylandt Cyores, sietmen midden int vyer een soorte van groote Vlieghen, hebbende vleugels, en vier voeten; dese vliegen midden door het vyer heen en weer, men noemtse Pyrales of Pyrausles, so lange dese int vyer blyven, leven sy, maer soo haest sy daer uyt comen, zynse doodt. Dit schijnt onghelooflick, en vele houden dit voor een fabel: maer even-wel wordt het van veel Schryvers bevestight, als van Aristoteles lib. 5. cap. 19. Histor. Anim. Cicero lib 1.

de natur. Deor. Solinus lib. 17. Seneca, lib. 2. queſt. nat. Ælianus, lib. 2. c. 2. Maer Albert de Groote, houdt dit op een plaets voor een fabel, en op een ander plaets ſtaet hy het wederom toe. Men en kan geen kleynder leven beſpeuren, als in de Meluw van de Kaes, dit is kleynder als zandt; alſmen dit een weynigh van malkanderen verſpreyt, ſoo ſietmen alle oogenblick dattet na malkanderen loe-kruypt.

Van de Cochenilie-*wormkens.*

IN Nova Hiſpania waſſen Bomen die men Tunalem noemt, eenighe van deſe en draghen geen vruchten, maer zyn d'alderprofijtelickſte, en worden van d'Indianen ſorghvuldigh waergheno men en ghehavent, deſe Boom Tuna heeft ſeer grove dicke bladeren, ſy wordt van drie der ſelver voort-gheplant, op plaetſen die van de Noorde-winden bevrydt zyn. Onder in de bladen van deſen Boom, groeyt een levendigh Dierken, van ghedaente als een ronde Worm, van maeckſel als een Weegh-luys, als dit hem aen de Boom eerſt begheeft, is het van form als een Vloy, doch wat kleynder, waſſende van het zaedt des voornoemden Worms, waer uyt de Jonghen barſten, zynde ſoo groot als Myten, en vervullen den gantſchen Boom, ſittende onder dunne witte lieſen van den voorſcyden Worm ghemaeckt, dit vermenighvuldight hem dapper, en deſe Dierkens worden ſomtydts driemael 's Jaers van de Indianen ſeer behendigh onder dit vlieſken van daen verſamelt, met water ghedoodt, ghedrooght, en in nieuwe potten te harden gheſet, en daer na vervoert: Dit is 't koſtelyck Greyn, datmen Couchenilia noemt, ſonder welck men geen ſchoon Carmoſijn roodt, op laken, zyde of andere ſtoffen verwen kan. Aldus wordt dit beſchreven van Acoſta en Herrera.

Eynde van het vierde Boeck der kleyne Beesjes of Ongedierten.

Het

Het vijfde Boeck

Caij Plinij Secundi, des wijdtvermaerden Natuyrkondigers.

Van de Visschen die sich in Zeen / Meyren / Revieren / en andere soete Wateren / laten vinden.

VOOR-REDEN.

Tot noch toe hebben wy de Aerdt en Natuyre (soo veel als wy wetenschap daer van hebben konnen kryghen) beschreven, van de Dieren die op der Aerden by ons woonen, en in de Locht vliegen; soo willen wy nu voort-gaen, en doen meldinge van de Visschen, dewelcke in Zeen, Rivieren, ofte andere Wateren, sich roeren en beweghen; hoe datse ghenoemt worden: Voorts van haer natuyr en eygenschap.

Hoe, en waerom het komt, dat in de Zee de grootste Dieren gevonden worden.

IN de Zee / Meyren en andere Wateren / worden menigerley Dieren ghevonden / dewelcke met hare groote / de Dieren op der Aerden verre over-treffen / en met hare lenghde / wijdt te boven gaen. De oorsake daer van / is klaer en lichtelijck te bemercken: Te weten / om de groote overvloedt en vochtigheydt. Met de Vogelen heeft het heel een ander ghelegentheydt / want die ghestadigh in de Locht vlieghen / en hare wooningen aen hooghe en droogh plaetsen veranderen: Maer de zee en is niet alleen wijt en diep / maer neemt oock gestadigh in weecke vruchtbaerheyt toe / en ontfangt den oorspronk ende vermeerderinge haerder Dieren van boven af / alsoo datse altijt tot jongen te generen / deselve te gheneren en op te voeden / bequaem is. Waerom is het oock niet vreemt / datter veel wonderlijcke seltsame

seltsame Creaturen gevonden worden/ de welcke sommige door kracht des Windts / sommige door natuurlijcke drift des Waters / eenige op veel meer andere wijse sich vermeerderen/ en sich te samen vermengen.

Hier mede wordt het gevoelen des geinemen Mans bevestight/ en,waerachtigh bevonden/te weten dat men van outs altijdt gesept heeft: Dat de gelijckenisse aller Dieren die op der Aerden zijn,oock in 't Water gevonden worden: Ick will zwijgen van noch ontallijcke veel Dieren / die in de Wateren gevonden worden / daer van op der aerden geen gelijckenis en is. Want men vindt in de wateren niet alleen gelijckenissen der hiervoetige Dieren / maer oock Visschen die andere gewassen en instrumenten gelijcken: Als namelijck men vindt Visschen/die de Druyven gelijck zijn / oock eenige die Sweerden en Seysens ghelijcken: Item / die de Meloenen van fatsoen en reuck gelijck zijn. Men vindt oock in de selve onachtsame eene uytgedruckte gelijckenis van een Peerts kop.

Genes. 1. vers. 20. Godt spraeck: Het Water wille hem op met wemelende en levendige Dieren: God schiep de Walvissen en alderley gedierte datter leeft en wemelt / en van den Water opgewoelt wordt/ een yegelijck na sijnder aert.

Psalm 74. 13. 14. Ghy verdeelt de zee door uwe kracht / en verbreeckt de koppen der Draken in't Water/ ghyverslaet de koppen der Walvissen/ en geeftse tot een spijse den Volcke in der Woestijnen.

Psal. 104. vers. 25. 26, De zee die soo groot en wijdt is / daer wemelret in sonder getal/ beyde groot en kleyn gedierte/ aldaer gaen de Schepen/daer zijn Walvisschen die ghy gemaeckt hebt/ datse daer inne speelen.

Syrach 43. verss. 25. 26. 27. Door sijn Woort keert hy de zee/ datse niet uyt en breke/ en heeft daer Eylanden in gezaeyt / die op de zee varen / die seggen van haer sorgelijckheyt/ en wy die het hooren/verwonderen ons. Aldaer zijn seltsame wonderen / menigerley Gedierten en Walvisschen/ door de selve scheeptmen henen.

Van de groote vreesselijcke Dieren des Indiaensche Meyrs.

IN de Indiaensche zee vindtmen de aldergrootste Dieren / onder welke de Wal ofte Druynvisch hier achteren lanckte heb-

te hebben/en de Gaten oft Hoornen daerse het Water door uyt-spuyten / zijn 200. ellen lanck. De kreeften zijn daer vier ellen groot. In de Rivier Ganges vint men Alen van 30. voeten lanck.

Maer dese en diergelijcke groote onguyre Dieren siet men seer selden/en dat gemeynelijck om die tijdt/wanneer dagh ende nacht gelijcke lanck zijn / want om die tijdt ist gemeynelijck in India schrickelijck onweeder/ stort-regen ende stormwinden / alsoo dat de Zee baren op werpt als groote Bergen/en dat Water het onderste doet boven brengen. Dan gebeurt het ock somwijlen datter sulcken menigte van (Walruymis) gesien worden/ tegen de welcke den grooten Alexander een gelveldige Scheps-rustinghe toe gestelt heeft / en haer onder oogen getrocken is / als of hy tegen den brandt een slachtinge hadde willen doen / en indien sich de Schepen niet met een seer goede ordinantie hy malkanderen gehouden hadden/ soo en sonden sy sonder merckelijcke schade/ daer niet van gekomen zijn.

Dese Visschen en laten sich met geen gerucht verdrijven/ oft van eenigh gelupt verschricken / ten zy dat men wat sterckx oste groofs ontstucken breeckt/het welck eenen harden knack geeft/ en daer mede eenigh gedruysch in het water maeckt tegen haer aen / dan soo geven sy sich van malkanderen / en nemen de vlucht.

By Hiob cap. 40 en 41. leest men van den stercken Leviathan. daer mede de sterckten Walvisch gemeynt wordt.

Op aerden is hem niemandt gelijck/ hy is gemaeckt om sonder vreese te zijn / hy verachtt alles wat groot is / hy is een Koninck over alle stoute en hoobaerdige.

In de roode Zee is een groote plaets / schier gelijck een half Eylant / daer recht tegens is een krom en langh meyr / 't welck Ptolomeus op een tijdt in twaelf dagen en nachten rontsom gevaren heeft : hier isset gantsch stil om datter ghenen wint kan komen/ en alsoo eenige baren opwerpen ghelijck de zee doet / soo geeft het sulcke groote onuytspreckelijcke Dieren van Visschen/ die sich van weghen de groothevdt en bethevdt haers lijfs qualijck roeren ofte bewegen konnen / jae konnen schier niet van de plaets komen.

Aen 't Water Arbi woonen menschen/de welcke men Gedroses

droses noemt/ dese hebben den Patroon des schips Alexandri selfs aengesien voor gewis/ dat daer sulcke overmaten groote Walvisschen by haer gevonden woorden/ dat se van de kinnebacken der selver gantsche deur-posten gemaeckt hebben / en van de graden gantsche dack gestellen / sommige zijn veertigh ellen lanck.

Aen de selvige plaets komen Visschen uyt de Zee / de welcke de schapen seer gelijck zijn/ zy eten de heggen/ ook de wortelen van het landt af/ en dan wetense haren streeck weder te nemen na het Water/ ook zijnder eenige Visschen die onse Verckens/ Paerden/ Ezelen ende Ossen ghelijck zijn / de welcke de Boeren het Zaedt van de Velden afweyden.

Welcke visschen in yeder Meyr de grootste zijn.

DE grootste Vleren in het Indiaensche Meyr / zijn/ gelijck hier voor geseydt is / den Bruyn-bisch ende Spruytzwelle: in de Italiaensche Zee zijn wedergolven/ de welcke sich uyt de Zee opzichten gelijck hooge Pilaren / en spuyten eenen gantschen hoop water over de zeylen en Masten van de Schepen/ gelijck of den Hemel geborsten ware/ en 't Water uyt quam vallen.

In de zee/ tusschen Hispania en Aphrica/ was een Visch/ de welcke sich/ gelijck eenen grooten Boom vertoonde / en hadde veele en wijde uyt-gebreyde tacken / alsoo dat men meynde/ dat hy sich/ van wegen zijne groote/ niet en soude hebben konnen verroeren/ ofte sich uyt dat Meyr in een ander plaets begeven.

Ook worden der Visschen in de zee gesien/ de welcke de Raderen seer gelijck zijn / daerom sy ook Rader-visschen genoemt werden: Sy hebben vier groote uytgedeylde Vederen/ en op yeder zijde twee groote Oog-baten.

Van een vervaerlijck Zee-monster.

ZEyger van Rechteren verhaelt, datter op sijn reys na Oost-Indien in 't Jaer 1629. onder d'Heer Admirael Jacob Specks, leggende voor ancker, ontrent de Caep de Bona Esperance benevens 't Schip een gruwelick Zee-monster quam opschieten met groote kracht, het was zeer schrickelick om aen te sien, het scheen oft seven hoofden hadde, de mondt was soo groot dat-

men daer wel een Deenſchen Os ſou in-gheſmeten hebben, had dit Monſter ſoo wel teghen het Schip aen-ghekomen, ſy hadden in groot ghevaer gheweeſt, en ſonder twyfel gaten in 't Schip bekomen hebben, maer het ſchoot even voor-by 't Schip henen. Dit Beeſt was ſoo groot als een Walvis en heel graeuw, volklitſen op het lyf. Den Capiteyn en meer andere zee-varende Luyden verklaerden, dat ſy van haer leven diergelicken vervaerlicken Zee-monſter noyt meer gheſien hadden, hoewel het des Capiteyns vierde reyſe in Ooſt-Indien was, had oock met de Magilaniſche Vloot de gantſche Wereldt omgevaren, maer noyt alſulcken gruwelicken Beeſt geſien.

Op 't eynde des Jaers 1616. iſſer oock een ſeltſaem Zeemonſter in d'Ooſt-zee by Kalmer ghevanghen, langh zynde anderhalf elle in den rugh had het drie Hellebaerden, hooger uyt puylende als de reſt van het vel, in het voor-hooft een Swaert, in den mondt twee groote Olyphants-tanden, ontrent den navel hingh, als eens Menſchen voet: Aen d'een zyde deſes Viſchs ſtonden deſe woorden geſchreven, Wee, Wee, Wee Menſche.

Van Water-mannen, en Meyr-minnen, ofte Zee-vrouwen, en Zee-Elephanten.

Op een tijdt wonden der een ſtaetlijck Legaetſchap geſonden van Liſbona tot den Keyſer Tyberio / delwelcke hem kondt dede / dat hy voor waerachtig en gewiſſe ſoude houden / datter by hyer-lieden een Meyr-man is gheſien gewonden in de Hol / den welken men Tritonem noemde / ofte in de manier en geſtaltenis als de Poëten daer van ſchryjven; Deſen heeftmen met een Slecken-hoorn ſien en hooren pijpen / en hy heeft een ſchoone lieffelijcke Melodye gevoert.

Forrer ex Euſebio, de præparatione Eugelica. Als de Vader van den voortreffelijcken Orateur Emiliani op een tijdt na Italien te ſchepe wilde reyſen / ſoo is 't gebeurt / dat ſy des nachts met goeden wint zyn gevaren langs de Eylanden Echimedes komende tegens 't Eylant Paris / ſo hoorden alle de gene die in 't Schip waren / een ſtemme ſeer luyde roepende: Thamus: Van welk roepen / een yeder die in 't Schip waren zeer verſchrickten en verwondert wierden; want de overſte Patroon van 't Schip alſo genaemt was / zynde een Egyptenaer. Als nu den Patroon oft niemandt

ten

ten eersten mael antwoorden/soo riep het andermael/doch den Patroon zweegh tot de derde reyse toe. Doen spraeck hy: Hier ben ick/wat wilt gy my. Waer op worde hem seer helder en duydelijck geantwoort/ en alsoo ghesept: Thamue wanneer ghy aen de Putte ofte enge diepte der Zee komt/ so roept daer met luyder stemme dese nabolgende woorden: Den grooten Pan is metter doot afgegaen. Hoewel nu een yeder van dit wonder-werck seer verschrickt was/ so hebbense gelijckelwel 't selve waer genomen / en so haest alsse aen de selve plaets gekomen zyn/so riep den Patroon van het Schip met luyder stemmen in de diepte der Zee: Den grooten Pan is doodt. Maer al eer hy de woorden noch ter dege uytgesproken hadde / so verhief sich daer sulken jammerlick suchten en schreyen onder in het Water/gelijck ofter een groote menighte van Menschen by malkander geweest hadden/ de welcke t'samen schreyden/ en sulcken misbaer maeckten. Dewijl datter nu beneffens den voorgemelden Emilianum noch veel meer andere Menschen in het Schip waren / die ock binnen Romen te huys gehoorden / soo worde de gantsche Stadt van Romen met sulcken tijdinge verruit. Den Keyser Tiberio dit ter ooren gekomen zijnde/ liet den Schips Patroon Thamuum by hem komen/ de welcke hem de voorverhaelde Historie soo geloofweerdigh maeckte/dat hy alle zijne Geleerden by malkanderen liet komen / om van haer te vernemen / wie doch den Pan soude mogen wesen? Daer op hem geantwoort wierde/het soude mogelijck de Soon van Mercurio en Penelope zijn/ want men den selven / in de Heydensche / voor een en Afgodt van de zee gehouden heeft.

Het en zijn ock niet al Fabulen/segghen de Poëten van de Meyziminnen uytgeven / de welcke sich het meerendeel met de menschen vergelijcken/behalven dat hun het lijf van Schubben wat ruygh en grof is. Want men heeft niet alleen een van diergelijcke Dieren aen de Tysiboner Gzeusen gevonden: maer de bywoonders hebben sijn gehuyl en geklach/van verren gehoort/het welck eenige dagen voor sijn doodt begonnen heeft / en tot den lesten geduurt/eer het sich totter doodt heeft konnen begeven.

Vande voorgemelde zee-vrouwen heeft ock den Gesanter(de welcke den Raedt van Romen op Vzanckrijck afgeveer-

beerdight heeft) aen den Keyser Augustum gheschreven: Dat daer in't Lant aen den Oever van de zee veele doodt gevonden zijn.

Albertus seyt: Syrene zijn wonder Dieren die in de zee aen Italien stootende/ gevonden worden: Want boven de Goxdel zijnse de gestaltenisse van een Wijf met lange hangende borsten/ daer aen sy hare jongen soogen/ schrickelijck en leelijck van aengesicht: met langh verwart haxr/ onder met Arents voeten/maer boven met groote stercke vleugelen/ hebbende eenen grooten langen en schubachtighen staert/ met welcken sy geregeert worden gints en weder te zwemmen/ te wenden en te keeren. Dese zee-wonders souden igantsch soetelijck weten te pijpen / daer van de Schip-luyden in den slaep komen / en dan van haer overvallen en verslonden worden: maer de kloecke Schippers plachten de ooren voor haer geluyt te stoppen/en wierpen sc ledige vaten ofte tonnen toe/ daer mede sy dan soo lange spraken/ende kortzwijl bedreven/ dat de Schepen middelertijdt daer vry langhs voeren.

Ick soude noch voorname Mannen van een seer out en Edel geslacht binnen Romen/met haren lof-weerdigen name konnen noemen/ die my souden gestant doen/ datse tusschen Hispania en Africa/ inde zee een Meermin ne gesien hebben/ die in aller gestaltenis eenen rechten Menschе gelijck gewees is: Dese soude sich des nachts in de schepen hebben weten te voegen/ en in eenen hoeck nedergeset / en aen die selve plaets daer het sat/ soude het Schip so ondergedruckt hebben/ dat soo wanneer het lange soude geduurt hebben / en sich daer niet van daen gemaeckt / 't Schip hadde moeten te gronde gaen.

Ten tijden des Keysers Tiberij liet den af-loop van de zee/ aen 't Eylant van Leon/ over meer dan drie hondert Meer-wonderen op de drooghte sitten / de welcke seer groot en malkanderen van gestaltenisse seer ongelijck geweest zijn: Niet minder heeft men der ock noch op een ander tijt / aen den Sant-oever gevonden / onder de welcke Elephanten en Kammen waren/ de welcke in plaets van hoorens/ witte strijpkens hadden/ onder die selvige souden veel Meer-minnen geweest zijn.

Van

Meermin gevangen in Hollandt.

DE oude Hollandtſche Kronijck, Guiccardin, J. a Leydis, Meyer, Snoyus, Junius en meer andere verhalen, dat 'er in 't Jaer 1403 door een grooten ſtorm, die de dijcken in Hollandt op verſcheyden plaetſen dede door-breken, een Meyrmin of Zee-wijf, in 't Purmer-meyr ghedreven was, die, doen de gaten in de dijcken weder gheſtopt waren, niet konde weghkomen, ſy was dickmaels van de Melck-meyskens, die op het voornoemde Meyr uyt melcken voeren, gheſien, deſe Meyskens, in 't eerſte verſchrickt, doch daer na ghemoedight zynde, hebben gelyckerhandt dit Zee-wijf omcingelt, en in haer Schuyten gevangen binnen Edam gebracht; ſy was geheel ruygh, met moſch, ſlib, en groente bewaſſen, gantſch ſonder ſpraeck, maer ſcheen ſomtijdts te verſuchten. Alhier wierdt ſy gereynight en ghekleedt, en begon menſchelicke ſpyſe te gebruycken, maer ſcheen altydt toe te leggen, om wederom in het water te komen, doch wiert al te naeuw bewaert, Die van Haerlem verſochten dit Zee-wijf binnen haer Stadt te hebben, het welck haer toe-gheſtaen wierdt: Aldaer leerdeſe ſpinnen, en leefde vele Jaren, maer bleef ſtom, gheſtorven zynde, wierdt op 't Kerck-hof begraven, om datſe eenighe maniere van Godts-dienſt ghetoont hadde, dewelcke ſy ſeker Weduwe, daerſe by woonde, daghelycks ſagh pleghen. Eenighe van de voor-noemde Autheuren zegghen, dat ſy dit van verſcheyden gheloofwaerdighe oude Luyden hebben hooren verha-

verhalen, die betuygen dit Zee-wijf gesien te hebben. Men heeft voor korte Jaren op verscheyden plaetsen als te Purmereynt, Edam, Rijp, Graft, Wormer, en daer ontrent, in sommighe huysen noch verscheyden oude Schilderyen ghevonden, waer in dit Zee-wijf afgebeelt was, op de manier als wy hier vertoonen, met eenige oude veersken daer onder aengeschreven. Als de Lieden op de voornoemde plaetsen noch van dese Meyr-min komen te spreken, dat sy van haer Voor-ouders gehoort hebben, dan noemen sy haer, het groene Wijf. Soo dat men moet gelooven dat hier yet aen geweest is, maer H. Junius in Batavia, ghelooft niet, dat se zoodanighe menschelijcke handen ghehadt heeft om mede te konnen spinnen, waer door hy al de sekerheydt hier van schijnt in twijffel te trecken.

Den voor-noemden Junius twijffelt oock eenighsints, over 't uyt-gedrooght lichaem van soodanighen Zee-monster, dat midden in de Kerck; in het Dorp Swartewal ontrent 3000 schreden van de Stadt den Briel, in Hollandt gelegen, tot een ghedachtenis op-gehangen is.

Guiccardin verhaeldt oock datter in de Zee ontrent Vrieslandt, ontrent 40 Jaren gheleden dat hy dat schreef, 't welck was 1566 zynde ontrent het Jaer 1500 een Zee-man ghevangen is, van een zonderlicke gedaente, met alsulck hayr ende baerdt; maer rouwer en groover, dese ghewende oock tot Broodt en andere ghemeyne spyse te eten, hy was in 't eerste seer wildt, maer wierdt daer na tamelick tam, bleef altijdt stom, leefde langh, en storf van de Pest, daer hy al eens van ghenesen was: hy noemt verscheyden ghelootwaerdige Lieden, die desen Zeeman gesien hebben.

Noch een Zee-monster zou 'er ghevanghen zyn ontrent de Sondt, teghen over de Stadt Koppenhagen, by een Stedeken Elbogen of Malmuyen genaemt, hebbende in alles de ghedaente van een Monnick, met een geschoren hooft, Boeren aensicht, op sijn schouderen een doeck als een Kap, zynde stom, maer zuchtende en huylende, en om dat het niet eten wilde, leefde maer drie dagen, en wierdt van den Koningh van Denemarcken, aen Keyser Karel de vijfde, doenmaels in Spangien wesende, door een Edelman ghesonden.

In 't Jaer 1531 is 'er oock een Zee-monster in de Oost-zee ghevanghen met een Myter op 't hooft, en ander tuygh, het welck een Bisschop vertoonde. Dit is ghebracht aen Augustum, Koning van Polen.

Op 't eynt van de Meymaent des Jaers 1621, hebben eenige Visschers van Texel, in Zee vissende, een zee-monster gesien, hebbende 't boven lijf als eens menschen lichaem, een bloosend aensicht, lange knevels, en een breeden baert, waer van de Visschers dapper verschrickten, doch een der selver naer de voorschuyt loopende, wilde besien wat het was, maer het verborgh sich stracks, duyckende in 't water, en quam aen het achtereynde des Schuyts wederom op uyttet water. De Visschers deden haer best, om 't selve te vangen, maer konden niet, want het wierp sich achter over, soo dat sy het op den buyck sagen, en merckten, dat het beneden lijf als een Kreeft was, hebbende een breede staert, en breede voeten, waer mede het in het zwemmen plaste als een Water-hondt. Dit schrijft W. Baudartius.

D. Forrer, ex Gesnero. Den naem-haftigen gheleerden Man in der Grieckscher sprake en Philosophie/ Theodorus Gayn, betuyght: Dat te dien tijden/ als hy in Peloponneso was/ een groote Meyminne/ van de groote ongestuymigheyt des Waters is aen de Oever gheworpen/ noch levendigh en ademende/ de welcke van aengesicht/ een Menschе gantsch gelijk was/ en een schoone gestaltenisse van lichaem hadde/ rupgh van Schubben tot over den Navel/ het ander onderste deel eyndighende met eenen staert. Als nu een grooten toeloop des Volcks was/ en een peder seer dronghen om dit wonder te sien/ so heeft dit Dier seer zwaer en dickmaels gesucht/ en sich in alle manieren aengestelt/ dat men heeft konnen speuren/ dat het van droefheyt en herten-leet geweest is. Want daer naer heeft het beginnen te schreyen en huylen. Maer op het laetste/ als men van hem afgeweken is/ en aen de Zee-kant heeft gemaeckt/ so heeft het sich met de Handen en staert beginnen te zwencken/ en na de Zee te kruppen/ so lange tot dat het weder in 't Water is gekomen/ aldaer het met groote ongestuymigheyt in gewoystelt is/ en als het in de diepte weder is gekomen/ heeft het sich onder gedruckt/ en is daer na niet meer gesien.

Turanius schrijft: Men heeft ugt de zee tusschen Hispania en Africa een Dier te Lande gedreven/ 't welck de buytenste binnen achter aen den staert 16 ellen van malkanderen hebben gestaen/ 't heeft 300 Tanden gehadt/ daer van de kleynste anderhalf voet lanck is geweest.

De

De Beenen des grooten Zee-monsters/ het welck Andromeda soude verslonden hebben/ die worden door Marca Scaura van de Stadt Joppe uyt Indiana Romen gebracht/ die hy daer in een Schouw-huys openlijck benefens andere Wonderen thoonde/ als hy dat Boumeesterampt aen nam. Dese Beenen waren 40 voeten lanck/ met hare breedte overtreffen sy een goet deel / de Ribben van de Italiaensche Elephanten / aen den rugge-graet waren se anderhalven voet dick.

Jonas in't eerste Cap. leestmen: Hoe dat hy van een Visch is ingeslonden geworden / die God daer toe bestelt hadde/ daer in hy dry dagen en dry nachten van Godt bewaert wiert/ en daer na weder te lande gebracht.

Van den Bruyn-visch en Hocher-swijn.

DE Balenen of Walbisschen begeven sich ock somtijts in onse Zee: maer in de Gardzensische Zee/ de welcke Hispania en Africa van malkander scheyt/ souden sy sich voor den Winter-tijdt niet sien laten.

In den Somer seydt men datse sich aen groote ruyme ende stille plaetsen gaen verkr uypen/ aen welcke plaetsen sy sonderlinge lust hebben / om aldaer te speelen / en hare jongen op te brengen.

D. Forrer ex Gesnero. De Balenen ofte Walbisschen dragen een seer groote liefde tot hare jongen: soo wanneer dat sy swack ofte krachteloos worden / ofte dat sy door Stormen en onweder/ in perijckel soude komen / soo dragen sy de selvige/ ofte sy slockense in hare kaecken/ en worpense daer na weder uyt. Wanneer dat sy ock te wijt gezwommen hebben/ datse ergens op de drooghte blijben sitten/ soo nemen sy een groote menighte Waters/ en brengen dat aen de plaetsen ofts drooghten / en geven dat met sulcken gedruys weder uyt / datse hen blot maken / en in den Stroom brengen/ sy souden een byssondere lust hebben tot de reuck der Teere: Als Schepen komen die vleutvorlijck gesmeert zijn/ soo hebbense stracx den reuck / en soecken sich daer aen te werpen/ alsoo dat de Schepen groot perijckel hebben / daerom werpen hen de Schip luyden dan geteerde Tonnen buyten boort toe / daer spelense dan mede/ en bedrijven wonderlijcke kortswijl.

Sulcks weten de Vocherwel/de welcke den Baleneu insonderheyt opsettigh en vyandt zijn. Desen en kan men hare gestaltenisse ofte form niet beter beschrijven/dan datse zijn gelijck een groot stuck Vleesch / hebbende groote en schrickelijcke Tanden.

Dese Vieren overvallen de Balenen in hare heymelijcke Hollen/ en verderven hun haer zaedt: Sy doorven oock de Balenen wanneerse Jongen draegen / den Buyck open stippen. Sy schieten tot haer in/gelijck een snel voort-gaende Schip/met eenen snabel/en vernielen se gantsch seer. De Balenen en konnen sich niet rasch ghenoegh tegens haer aengeven / om hares grooten en ongeschickten Lichaems halven. Ooch zijnse in dese tijdt van hare voedingh gantsch ongeschickt tot tegen-weer: want zy zijn om dese tijdt seer zwack/ van wegen de smerten over 't baren der Jongen/ daerom soecken zy alleen dese middel/en begeven sich in de ruyme Zee/ daer zy de vlucht konnen nemen / en dan verbolgen met groote selheyt haer de water-baren/en soecken hun den wegh te besetten/ en boomen sich alderwegens tegens haer op/ en dwingense tusschen de enge Steen-klippen/en meynense alsoo met voordeel te bedringen/ en op de spitzige steenen neder te drucken / en om te brengen.

Desen grouzamen grooten kamp of strijt/kanmen schijnbaerlijckst sien als de Zee stil is / en datter geen windt en waeyt/dan geeft sich dat Water op en neder (door die t'samen-stootinge der Vischen) met groote baren / dat het schijnt als ofter eenen grooten storm van windt ware/ die de Zee alzoo belweeghde.

Rondeletius: Den Schlouchtval set de Balenen met zijn bijten seer heftigh toe/en als hyse treft/daet hyse brullen gelijck een Os. De Schippers die tot in de nieuwe Werelt baren / alsse daer plachten te vischen/ wierdense van de Inwoonderen ernstigh gebeden/datse den Schlauzivel doch wilden verschoonen: Want de selve doen haer grooten bystant in den Jacht der Balenen/ Zee-kalberen en andere groote Wal-vischen: want met haer sel en gruwelijckst gebidt ballen zyse tot in den gront van de Zee aen/ ende dwingense naer 't Landt toe / waer door zy dan van de Vischers / met slits-bogen en pylen geschoten en omgebracht worden.

Een

Aen de Haven te Orca zagh men op eenen tijdt/een Wterwalt/twien den Keyser Claudius gevangen hadde. Als men aen de selve Haven bouwde/wasser een Schip/dat met onbereyde Vellen uyt Vranckrijck quam/en daer ondergincke. De Visch zwom die vellen na/ en at eenighe daer van/ en maeckte alzo een grooten diepen bloet met zijne groote/ ende delwijle hy van het gewichte des Waters ghestooten wiert/dat hy sich niet en konde omwenden/ook was hy so dick van de vellen/ de welcke hy ock niet en konde quijt worden/ dat hy ten lesten door de golven der Zee tot aen den Ouer geslagen is/alzo dat hem de rugge zo hoog uyt tet Water stont/ als of men een omgekeert Schip hadde sien leggen. Doen beval de Keyser/ dat men den ingangh des Havens allerwegen met stercke Garens beseten soude/ daer na trock hy selfs met eenigh Krijghs-volck/ die daer van den Aant-vooght bestelt waren/uyt/en hielt daer een lustigh Schou-spel/ ten aensien van vele Burgers uyt Romen. De knechten hadden lange spiessen/ en hy onderrichtense/hoe sy uyt de Schepen op den Visch souden steecken en schieten. Ick hebbe selfs gesien datter een Soldaet verdroncken is van een bare waters/ 't welck den Visch met grooter ongestuymigheyt op hem uyt blies.

Bellonius: Wanneermen den Schluchwal in het Garen krijgt/ soo en is hy niet sterker als een anderen kilspneus visch/ want hy heeft kleyne hinnen nae de grootheydt sijns Lichaems te rekenen/ also dat hy sich daer mede weynigh kan helpen.

Massarius: Den Schlauckwal is een machtigh groot Dier 't welck door sijne groote pijpen een seer groote menighte water in de locht spupten kan/ alsо dat de gene die 't van verre sien/ meynen dat 't een roock is van een Cartouwe dat afgeschoten wordt.

Bellonius: Ick hebbe tlwee sulcke Visschen gesien/ de eenen woegh over de duysent pont/ en was 16 voeten langh/ en 10 voeten dick: den kleynsten woegh 800. pont/ en was 13. voeten lang en ses voeten dick: dese beyde en waren den Dolphijn niet ongelijck. De Walenen staet den mont voor aen 't voor-hooft/ daerom konnense in het zwemmen een groote menighte waters in de lucht schieten/ het welck als een grooten plas-regen neder valt.

Van de groote Noordtſche Walviſſchen.

DE grootſte Viſſchen die ons bekent zyn, noemen wy Walviſſchen, in't Latijn Balænæ, de oude Schryvers en ſchryven van ſoodanighe groote Viſſchen: als ons nu bekent zyn, niet ſekers, doch van groote Viſſchen en Zee-monſters verhalen ſy wel, maer beſchryven die ſelver van ſoo wonderbaer gheſtalte datmen wel mercken kan, datſe ſlechts uyt vermoeden en qualick bericht, leugens en dromen, van andere hun aenghebracht, en geen eygen ondervindinge geſchreven hebben. Want gelijck ſy deſe Balenen ſegghen int Indiaens Meyr te zijn, daerſe noyt verre hebben durven inkomen, ſoobevinden wy heel anders, dat is, dat de groote Walviſſchen hun onder den Noorder Polus, by Groenlandt, Spitsberghen en daer ontrent op de hooghte van 70 tot 80 graden in de Noordt of Ys-zee ſich onthouden. Hier wiſten d'Oude noch minder van, door dien ſy meynden, dat dit deel des Wereldts, door de groote koude en woeſtigheydt, onbewoonlick en onbevaerlick was. Deſe Walviſſchen zyn ſommige 120 voeten lang, en alſooder op verſcheyden tyden, op onſe Hollandtſche, Vlaemſche en Vrieſche Kuſten, eenige der ſelve geſtrant zyn, dewelcke duyſenden van Menſchen die noch leven, gheſien hebben, ſoo ſullen wy hier eenige der voornaemſten beſchryven.

Int Jaer 1470 iſſer een Walviſch op Amelandt door tempeeſt komen dryven, zynde 83 voeten langh.

Int Jaer 1520 op den 20. April, iſſer een te Santvoort by Haerlem geſtrant, die over 80 voeten langh was.

Anno 1531 iſſer te Wijck op Zee een geſternt, die te voren doot was, langh 75 voeten, ſijn mondt was wydt 13 en den ſteert breet 16 voeten.

Anno 1577 zyn ter Heyde, een Zee-dorp in Hollandt, 13 of 14 groote Viſſchen aen-ghekomen die men Water-blaſers noemt, groot getier met blaſen makende. Een van deſelve ſtrandende, bliesen d'andere veel waters om hem heen, ſoeckende hem weder af te krygen, mierte vergeefs, waer door noch twee van deſelve mede ſtranden, de groote was 49 voeten lang, boven op de neus hadden ſy een klove, daer ſy het water uytbliesen.

Int Jier 1598 den 2. Februarij, is op 't ſtrandt tuſſchen Katwyck en Scheveningen een groote Vis aen de grondt geraeckt, het water afgeloopen zynde, maeckte groot getier en miſbaer, hy is met touwen van de Viſſchers allenghſkens op 't Landt geſleept, en door ſijn groot

groot gewicht op het harde zandt, inwendigh geborsten zijnde, na eenige dagen gheſtorven, het bloed en vet liep hem uyt het backhuys. De Visschers noemden hem een Potvisch, diergelijcke hier meer gheſtrant zyn. Hy was langh 52 voeten, sijn ooghen ſtonden hem 15 voeten van sijn muyl 4 voeten, achter de ooghen had hy een vlim, den muyl had onder een beck uytſtekende, langh 7 voeten, heel ſmal, hier ſtonden 42 tanden, wit als Yvoor, elck uytſtekende als een groot Hinnen-ey, deſen langheu beck ſloot int ghehemelte boven in even ſoo veel als harde putten: Deſe visch was manlick, had sijn manlick lidt, alſoo doodt zijnde, 6 voeten langh uyt-ſtekende, sijn ſtaert was 13 voeten breedt. Hy wert van wegen de Graeflickheyd verkoft voor 126 gulden; den beck werdt aen Graef Jan van Naſſonw geſchoncken en naer Dillenborch gevoert.

Anno 1601 ſtrande een Walviſch te Wyck op Zee, langh 60 voeten, dick 36 hoogh, 15 de ſtaert was 14 voeten langh, en de mondt 12 voeten wydt.

Adno 1614 by Noortwyck op zee, is een Walviſch gheſtrandt, langh 58 en dick 38 voeten.

By Schevelingen ſtranden int Jaer 1617 vier Walviſſchen, de grootſte was 60 voeten langh, en 36 dick. Syn vel was zwart, en ſoo hardt als een hoorn, tuſſchen het hooft en het lichaem was geen onderſcheydt, ſoo dat hy geen hals had, het hooft was kort en rondt, van maeckſel als een Beytel-ſchip, dat met de Kiel om hoogh leydt, onder het hooft had het een ſpitſe muyl, langh en vol tanden, doch niet lang noch ſcherp, hy gaepte ſeer yſſelick, en arbeyde dapper om t'zeewaert in te gheraken, dus al wentelende, gheraeckte hy op d'eene zyde, en is alſoo geborſten, daer liep veel ſtinckende vochtigheydt uyt ſyn lyf en muyl, hy had twee vinnen, yeder ontrent vier voeten langh, en twee voeten breedt, dat kleyn is, naer de gheſtaltenis van dit groote Lichaem; de ſtaert tamelick langh en breedt, hy is verkocht voor 600 guldens.

Uyt al deſe beſchryvinge kanmen af-nemen, wat ongheſormden maeckſel deſe Viſſchen zyn, die aldus van de Noordſche ghweſten, door ſtorm en onweder aen onſe ſtranden ghedreven worden, alwaer ſy verdwaelt zynde, niet weder te recht konnen komen.

Hoe de Walvisschen gevangen worden.

IN de Maendt Junius varen de Schepen ter Walvis-vanghst, gemeyenlick uyt dese, en andere Landen naer Groenlandt, Spitsbergen, en daer ontrent, aldaer komende vaert yeghelyck, waer hy vermoedt de beste vanghst te sullen bekomen; de Roeysloepen worden klaer ghemaeckt, en met behoorlick Visch-tuygh voorsien. Soo haest sy een Walvisch vernemen, vallen terstont in de Sloep, met een Harponier (dat is die den Visch treffen sal) voor op, sy varen den Walvis dicht by den kop, en d' Harponier sijn slagh waer-nemende, schiet, dout of werpt sijn Harpoen den Walvisch ter zyden in den kop dat daer in blyft steken, dit is een Yser, ontrent drie voeten langh, voor aen scherp, met eenighe weer-haken, aen het achterste eynd is een touw of lyn vast ghemaeckt, van ontrent 200 vadem langh, dit leydt in de Sloep klaer opgeschoten. Den Vis sich ghequest voelende, duyckt stracx met een groot gheweldt naer de grondt, dan makense de lyn klaer om bot te vyeren; ghebeurt het dan, dat den Vis dieper of verder schiet dan de lyn langh is, soo moeten sy die laten slippen, want by aldien de lyn aen de Sloep vast was, of in 't bot vyeren quam te haperen, den Walvisch sou de Sloep 't onderste boven trecken, somtyds makense aen 't een eynde van de lyn, een ledige ton vast, die veeltydts boven blyft dryvende, of daer na weder op komt, dewelcke sy al roeyende vervolghen, en alsoo 't eynde des lyns wederom

derom bekomen, somtydts gebeurt het wel , dat de Walvisch daer gantsch mede deur-gaet , en sy die noyt weder sien. Den Visch in de diepte woelende, wordt met der tydt machteloos, en komt weer boven, doodt of levende , alwaer omtrent de Zee met sijn bloedt geverft wordt ; de Sloep komt dan weder by hem : en niet doodt zynde, lensen sy hem , dat is , sy steecken hem met stocken als halve Lancien langh , daer een scherpe ysere punt of klingh voor aen is, in de zyden , waer doorse dickwils (als mede in 't eerste treffen) in perijckel zijn, om van den Walvisch om-ghesmeten te worden. Den Visch nu doodt zynde, soo roeyen of zeylen sy hem al slepende met Sloepen of Boten na Landt toe, alwaer haer ketels staen, hier komende , wordt hy met langhe messen , daer toe bequaem , in stucken ghesneden , dewelcke in de ketels, tot vet dat men Traen noemt , ghesmolten ende ghesoden werden. Sommige brenghen de Visschen by hare Schepen , ende snydense aldaer aen groote stucken , die sy alsoo in hun Landt brenghen , en daer dan ghesoden werden , dat seer leelick stinckt , als die Matrosen dese Visch snyden, hebbense ledere kleederen aen, diese daer toe houden , want zoo de vettigheydt in hun andere kleederen quam , sou er noyt uyt te krijghen zijn. de Schepen zijn , terwijl dit snyden duyrt , zoo gladt van vet , dat sy zageles moeten stroyen om te konnen staen , en voor die 't onghewent is , is den stanck in dese Schepen qualijck te verdraghen. Als 't ghebeurt dat hun (na dat den Visch ghevanghen en noch niet wegh-ghesleept is) een storm of onweder over komt , soo moetense een dregh of ancker in de grondt werpen, en den Walvisch daer aen vast maken, dewelke van verre aen te sien, een omgekeert Schip met de kiel om hoog leggende, schijnt te wesen, en somtijdts door hardt weer wel wegh drijft.

De Schepen met dese traen, of speck (ghelijck sy 't noemen) geladen zijnde, komen weder in hun Landt , in de maendt September of October, dese Somer-tijdt moeten sy waernemen, om van 't Ys bevrijdt te zijn, daerse even-wel noch somtijdts door in gevaer zyn ; In dese Landen daer het des Somers altydt dagh , en des Winters altydt nacht is , zyn eens twee partyen Hollandts Boots-volck yeder party van zeven Mannen over-wintert, d'een party bleef in 't leven, maer d'andere storven al te zamen, doch daer was 's Winters niet te halen door de groote koude en vorst , als eenighe groote Zee-beesten.

De Traen die van de Walvissen komt , wordt ghebruyckt in plaets van Raep-olie, doch en is nergens na soo goedt, 't sy datmense

gebruyckt in de Lampen te branden, ofte in Seep te koken, sy houdt altydt een vuylen reuck, even-wel wordtse met groote menighte verhandelt en versonden.

Tot de voorschreven Harponiers plachtmen altydt seker Volck te ghebruycken, die ontrent Biscayen woonden, en Baskes ghenoemt wierden, die alle Jaer daerom herwaers over quamen, maer nu hebben d'Hollanders dese Konst haer af-gheleerdt, soo datse nu weynigh ofte niet meer ghebruyckt worden; 't komt voornemelyck met dese Harponiers op 't wel zwemmen aen, dewijlse dickmaels buyten boort of in de zee raken, om datse den Walvisch altijdt het naeste moeten zyn; ja somtydts om wel te treffen of vast te maken, hun op 't lyf moeten springen, en daer na, als den Walvisch na de groudt schiet, sich ter zee begheven en op 't swemmen verlaten, om wederom in de Roey-sloep te komen.

Sommige Walvissen en hebben geen vinnen op den rugh, maer binnen 's mondts hebbense groote langhe baerden, dat zyn vlymen, die ook aen de kieuwen sitten, en zyn de grootste wel over twee vademen langh, en aen 't achterste eynde meer als een voet breedt, doch op 't voorste eynd heel spits uytloopende, doorgaens heel dun en taey, men ghebruyckte in de Vrouwen gestickte Rygh of Borstlyven en diergelycke, men kanse ook in heet water krommen, buygen, en met verheven Figuyren uyt-drucken, ook wordender lysten van Spiegels en Schilderien af-gemaeckt, sy zyn getswart, en blincken dapper, maer splyten of scheuren seer lichtelick van malkander. Soodanige vlymen of baerden worden ontrent 600 van een Backhuys gehaelt, sy hangen haer kams-gewyse boven uyt de mond, ter plaetse, daer andere Visschen haer tanden hebben, doch alleen boven. De voorste en achterste vlymen zyn seer kleyn, soo datter maer 400 voor Koopmans-goedt ghetelt worden, ter zyden achter 't hooft hebben sy groote vinnen, daer sy achter geschoten worden met de Harpoenen, om dat sy het alderbest gewaer worden. Als sy de wonde voelen, en 't bloedt haer int hooft loopt, soo blasen sy 't bloedt tot de neus-gaten uyt, die sy boven op het hooft hebben, dat het spuyt soo hoogh als de toppen der masten zyn. Als den Visch nu sijn tocht na de gröndt gedaen, en hem self moede gemaeckt heeft, soo paltmen de Sloepen aen, en schieten hem met schichten int dal dat hy op het hooft heeft, want anders konnen sy hem qualick dooden.

Sy hebben een dicke swarte huydt, daer een vliesken, soo glat

en swart als satyn over heen loopt. Haer dagelycks aes is een soorte van Viskens, kleynder als Garneelen; die sy met open kee! al zwemmende vanghen, en het Back-huys toe-sluytende, in swelgen.

Als het speck van dese Walvisschen is af-gesneden, laten sy die dryven, alwaer dan menighte Meeuwen komen op-sitten, om haer aes te vinden. Alsulcken krengh wordt somtyds van verre voor een levende Walvisch aenghesien, maer daer by komende, is men bedrogen.

Men vindt ontrent de Noordt-pool, oock seeckere soorte van witte Walvisschen, doch en worden nerghens bequaem toe gheacht.

Van den Dolphin

DEn Dolphin is het aldersnelste Dier/ niet alleen onder alle Zeyz-wonderen en Zee-bisschen/maer oock snelder als een Vogel/ja rasscher dan men met eenig pijl soude konnen schieten: en wanneer hem den mont niet zoo wijt van den snabel en stonde/ ja schier midden aen den buyck / zoo en zoude hem niet eenen Visch ontkomen konnen van wegen zyn gerassigheyt.

Maer de groote voorsichtigheydt der scheppende natuyr aller dingen heeft hem een besondere verhinderinghe willen aenhangen/ als namelijck/ dat hy niet grijpen ofte vatten kan / ofte hy moet hem eerst omgewent hebben/ en op den rugge leggen/'t welck syne snelligheyt niet weynigh / maer seer veele verhindert / alsoo dat hem de Vischen ontzwemmen en uyt den ooge komen eer hy sich omkeeren kan.

Indien hem den grooten honger daer toe dwinght/dat hy eenen Vis tot in den gront na schiet/ en daer en tusschen synen adem niet en kan ver heffen/ofte langer in't water duyren/ soo schiet hy met sulcken gewelt en besondere snelligheyt weder om hooge / dat hy gelijck een pijl van eenen booge/ uyt het water/ over de Scheepen / zeylen en masten heenen vlieght.

Sy paren sich met malkanderen / gelijck of sy verstant van den Echtenstaet hadden/in de tyende maent baren hare wijfkens na datse sich gepaert hebben: 's Somers krijgen sy somtijts twee jongen/die sogense elck aen een besonder tepel gelijk als de Balenen/sy draagen hare jongen allerwegen/soo lange als sy haerder jonckheyt halven/selfs niet

wer-

wel zwemmen en komen / en als hare jongens dan tamelijcken groot en sterk zijn/dan volgen haer de oude gelijcke wel van achter na / om te sien of haer ook eenigh ongeluk overkomt: sulcke liefde dragense tot hare geboorte.

Elianus: Wanneer den jonghen Dolphin ghevangen en met haken vast is/en na 't lant gesleept wort/soo volght de Moeder steedts na/en spaet sich liever selver mede vangen en ombrengen / eer darse will aflaten hare Jonghen te beschutten.

Den jongen Dolphin wasset lichtelijck op/want binnen thien jaren hebben sy hare volkomen groote/ sy konnen tot over de dertigh jaren leven/ het welck men waerghenomen heeft aen eenen jongen Dolphin / die men aen de staert getekent of stomp gemaeckt heeft/ en dertigh jaer daer naer weder gevangen. Int begin der Honts-dagen verkruppen sy sich wel 30 dagen langh/ maer waer ofte in wat manieren/dat heeftmen tot noch toe niet grondelijk konnen erbaren/ het welck te meer soude te verwonderen zijn/ indiense so sommighe zegghen/in het water geenen adem en konden halen ofte geenen locht scheppen.

Rondeletius: Ick en kan niet wel gheloouen/ dat sich den Dolphin in 't water eenige dagen soude konnen verborgen houden/en sich daer te slapen ofte te rusten leggen/dewijl het kennelijck is/datse adem moeten hebben/ten ware dan saeck/datse sich in de Hollen der grooter scheuren ofte klippen ontvielden/gheliick de Merr-zwijnen/ in dewelcke sy locht souden hebben.

Sy plachten ook wel op 't lant te springen uyt het water aen den Oever van der Zee/wat de rechte oorsake daer van is kan men niet eygentlijck weten/ dan dewijl sy (soo haest als sy op 't lant komen) verdrogen/ 't welck haer zonderlinge nier haer af-sterven weder-baert / als haer de locht-pijp verstopt is en toegedeckt wordt.

Oppianus schrijft: Den Dolphin is den tijdt sijns afsterfens bewust/en weet sijn uyren te voren. Als die tijt komt/ soo geven sy hun aen den Oever van de Zee/en schieten daer uyt op 't landt / om datse te lande willen sterven / en daer van de Menschen begraven moghen worden / of van den toeslagh des zandts bedeckt.

Rondeletius: Den Dolphin wordt door het strenge ver-

volgen

wolgen van andere Walvisschen gedzongen/datse sich tot in het zandt toe hebben soecken te bergen. Ick hebbe selfs gesien datter een aen den Oever lagh: dewelcke van de zeeBzensen daer uyt gedzeven was/dewelke hem noch achter op den rugge sat/sy hebben een beweeglijcke tonge/tegens alle andere Vissen natuyz/. dewelcke kozt en bzeet is/ meestendeel de gelijckenissen van een berckens-tonge/in plaets der stemme gebzuycken sy een klaeghlijck gesucht/ gelijck eenen bedzoesden schzeyenden mensche:haren rugge is achter wel in-gebogen/en de neus of snuyt is stomp/uyt welcker oozsaken men deselve placht te roepen/ Simon: het welcke zoo veel beduydt als stomp-neus/ welcken naem sy oock zeer haest en geern hooren.

Gellius: Als ick op de zee/by Nabozna/langs de Stadt Ampipoli over voer/riep ick met luyder stemme: Simon, terstont quam een Dolphin zo na by het Schip/dat ick hem met de handt wel hadde konnen grijpen.

Sy en zijn ook niet alleen den mensche trouwelijk/maer ook het Musijck/en alle wel-luydende gesangen oste pijpen is het zeer toegedaen/insonderheydt hooren se geern op den Orgel en ander diergelijcke Instrumenten spelen.

Sy en ontsetten haer gantsch niet vooz de menschen/ als vooz een vzeemde en onbekende creatuyz/maer alsse Schepen vernemen/ daer gevense haer ten naesten by recht in tegen/om ghesien te wozden/en verheughen haer en hippelen daer tegen op/en zwemmen dan langs gelijk ofse daer mede in de wedde wilden zwemmen/maer dan schietense wijt vooz en winnense veel af/ al is't datse met volle zeylen en goeden windt varen.

Elianus: Te Ptloreneser was op een tijdt een oudt Wijf/ dese spijsde beneffens een jongen Knaep/ oock eenen jongen Dolphin/ dooz welcke dagelijckssche spijsinge den Dolphin groote liefde kreegh tot den Jongen/ en oock tot het Wijf/ alsodat doen hy vollwassen was/ en sich in de zee/ van wegen sijns roofs wel konde erneren/ zoo en liet hy doch sijne dagelijckse Verberge te besoecken/ en betoonde sich gantsch vziendelijk tegens den Jongen die met hem opgevoet was/ hy bzacht dat oude Wijf steets goeden buyt van sijn roof/ daer van sy en den Jongen haer konde ernereu: maer als den Jongen gestozven was/ en liet sich den Dolphin niet meer daer sien.

Ten tijden des Keysers Augusti, quammer eenen Dolphin in de Lucerner zee/die was soo tam en menschelijck dat hy sich van een Jongen ofte Burgers Soontjen/het welk van Baja naer Puteolis ter Scholen ginghy/ aen den Oever liet locken; Als hem den Jongen riep met den naem Simon, zo at hy hem de brocken des Broodts uyt de hand/en gelijk Mecenas en Flavius daer van schrijven/soo soud hy den Jongen dickmael op hem hebben laten sitten/ en alsoo met hem over de zee gezwommen.

Plutarchus in lib. vita animalium: Den Dolphin betoont sich danckbaerlijcker als zommighe Menschen / want als Cernans geboren van Parin/op een tijdt eenige gebangen Dolphins kochte van de Visschers/en die met geldt verloste / op datse weder wy in de zee souden gheset worden/ soo heeft hy korts daer na op de selfde zee Schipbreuck ghelee den / terstont quam eenen Dolphin en setten hem op den rugge/ en bracht hem te Lande levendigh.

Noch voor weynigh Jaren was'er eenen Dolphin aen den Oever der Stadt Hipponis/ die at de menschen (gelijk de voorgaende) uyt de handt/ hy liet sich betasten/ spelende ock met de ghene die tegen hem aenswommen / en wie op hem begeerden te sitten / die voerden hy een goede wijl in 't water om spelen.

Hier voormaels zoude het gheschiedt zijn/dat eenen Dolphin zeer lief kreeg eenen Jongen uyt de stadt Jasson geboren/als hem de Jonghen op een tijdt te beer ontliep/dat hy hem na yde tot op den Oever / alwaer hy te wijdt in 't zandt besloegh/also dat hy daer niet af konde komen/maer storf terstont aen 't Landt.

De

Di wonderlijcke Histerie van Arion.

HErodotus l. 1. schrijft: Als den wijdberoemden Herpenist Arion Methymneus, eenen langhen tijdt te Corinthen by den Koninghe Periandro geweest was/soo quam hem eenen bysonderen lust aen om Italien en Sicilien te besoecken/in welke plaetsen hy niet alleen veel gelts heroverde/ maer oock vele kleynodien: als hy nu voor hem ghenomen hadde weder na huys te reysen/ soo en dorste hy sich niemants betrouwen/dan alleen de Corinther/dewijl dat het sijne Landts-lieden waren/ ginghe also in een van hare Schepen: als sy nu op de wijde zee quamen/ en de Schip-lieden des gelts ende kleynodien by hem ghewaer werden/soo trachten sy daer na/hoe datse hem voegelijckst om 't leven mochten brengen/ en alle sijnen schat bekomen;als hy dat nu merckte/soo presenteerde hy haer alles wat hy hadde/ende bad datse doch alleen sijn leven zonden willen verschoonen/ 't welck hem de Schip-lieden gantsch af-sloeghen/ en gaven hem de keur/ of hy sich zelver wilde ombrengen/zoo wilden sy hem eerlijck ter aerden laten besteden/ ofte dat hy terstont in de Zee wilde springen. Als hy nu zagh dat hy over-mant was/ en dat het niet anders en mochte wesen/zo bad hy datse hem eene bede zouden vergunnen (te weten) dat hy zonde mogen sijne beste kleederen

om de gelijckheydt harer tanden, daer zyn tanden gevonden, die de twee wel ſes pont hebben gewogen; haer huyden zyn niet goet, om datſe blarigh zyn, maer zeer dick en zwaer. t'Amſterdam is een huydt geweeſt, die 400 pondt heeft gewogen. De Beeſten hebben veel ſpeck om traen af te branden. Als ſy kaers ghelijcken een doodt ſien leggen, ſoo klimmen ſy met zulcken menighte daer op datſy die doen bederven.

Op een Eylandt by Nova Zembla vonden 't Boots-volck wel by de 200 Walruſſchen, die haer aldaer op 't zant in de Son lagen en bakerden, het Boots-volck haer te keer gaende om de tanden te krygen, maer ſloegen al haer Bylen, Spietſen en Cortelaſſen daer op aen ſtucken, zonder een daer van te konnen doodt-ſlaen, kreghen maer een tant, die ſy uyt-ſloegen en mede namen.

Voorts vindtmen deſe Walruſſchen in 't Journael van Willem Barentſz. beſchreven, als volght:

Op Willems Eylandt, leggende op 75 graden, 55 minuten, vondenſe zeer veel drijf-hout, en veel Walruſſchen, weſende wonderbaerlicke ſtercke Zee-monſters, veel grooter als een Os, en huyden hebbende zeer na als de zee-robben, met heel kort hayr, haer muyl is der Leeuwen-muyl gelijck, ſy houden hen dickmaels op't Ys, en men kanſe zeer qualick dooden, ten zy datmenſe ſla in de ſlagh van 't hooft, hebben vier voeten, maer geen ooren, brengen maer een of twee Jongen voort; en als de Viſſchers haer op een ſchos Ys betrappen met hare Jonghen, ſoo werpenſe deſelve Jonghen voor haer in het water, en dompelen daer mede op en neder, en alſſe haer aen de Schuyten willen wreken, ofte weere ſtellen, ſoo werpenſe haer Jonghen weder wegh, en komen met gheweldt na de Schuyten toe. Sy hebben twee groote tanden aen weder-zyden van de muyl uyt-ſtekende, langh ontrent een halfelle, deſe werden ſoo waerdt geacht als Elpen-been, Yvoor ofte Olyphants-tanden, ſonderlingh in Moſcovien, Tartarien, en elders daerſe bekent zyn, want ſy zyn ſoo wit, hardt, en effen als Yvoor, de hayrkens van hare baerden zyn kleyne hoornkens, bykans even als d'yſere Verckens hebben, d er zynder Anno 1612 ſoo tot Amſterdam, als elders in Hollandt twee te ſien geweeſt, een oudt, dat al doodt was, en een jongh dat noch leefde, 't welck wy alhier in Figuyr vertoonen. d'Engelſche noemenſe Zee-paerden, de Franſſen Vaches de mer, de Ruſſen die de beſte kenniſſe daer van hebben, Morſen.

Van de Stockvissen.

DE Stockvissen zijn tweederley gheslacht / de eene noemtmen Callaria / dat is lengen / die ander noemtmen Bacchi / dat is Banten / dewelcke maer in de hooge Zee gevangen worden / daerom houtmen die oock in grooter weerden als de andere.

Forrer ex Gesneri Degestis : Den Stockvisch / met namen Asellus is ontrent een elle lanck / gansch sonder schobben / sijnen rugge Ezel-verwig / den buyck is witachtigh hy heeft groote oogen en eenen wijden mont / hy wordt gesouten en gedrooght / wort in verscheyden Landen gebrocht. Eermen die totter spijse bereyt / so moet hy te voren met zware hameren geslagen worden / waer van hy den naem Stockvisch gekregen heeft / des Somers leydt hy lange verborgen / hy eet allerley Zee-visch / gelijck den Snoeck / hy heeft goedt gesont lieffelijck vleys / 'twelk oock den kranken mach voorgestelt worden / in sonderheyt als hy op de groote Zee en aen lustige plaetsen gevangen is / de lever daer van is een leckere spijse als hy versch gevangen is. Den Colvisch die uyt Engelant tot ons gebrocht wort / is oock van het geslacht der Stockvissen / van hy heeft breede schobben / op den rugge is hy zwartachtigh / en aen den buyck een weynigh witter / hy heeft harde blotdinnen / als hy out wort heeft hy tamelijck goet vleysch om te eten / maer jonck en deught hy niet totter spijse / het is eenen gemeynen slechten Visch voor de Boeren en arme Luyden. Den Kijnvisch hoort oock onder de Stockvissen / maer hy wort also genaemt om dat hy op den Kijn en ander plaetsen geboert wort / hy wort oock in de Donau gevangen / dit is een soo vraetschen Vier dat het de jonge Visschen niet en verschoont die by hem in het Water werpt / maer eetse al op. Onder de Wolf-visschen zijn dat de beste / die in loopende wateren gevangen worden.

Van de Snoecken.

FOrrer ex Gesnero: Die daer meynen dat de oude Wolf-vissen dat zijn / die wy Snoecken of Hecten noemen / die doolen daer aen / de rechte Wolf-vissen woonen maer in de Zee en soute wate ren / hoewel hy somtijts in soete wateren gevange wort / so is hy doch uyt de groote Zee daer in gestreken / de Snoek wort in de Meyren en loopende wateren gevangen / maer in de Zee gantsch niet.

men stoutelijck daer toe aen/ want sy worden van die luyden voor Goden aengebeden.

Op dat lant woonen oock Schilt-padden die men daerom Therzinas/dat is aerdt-Schilt-padden noemt/sy woonen in de wilderniſſe des Africaniſchen lants/ sonderlinghaen de plaetsen daer het zandigh is/ sy behelpen haer / soo men seydt/ met de vochtighevdt van den Dau. Aen de selve plaets en vindt men geen ander Dieren.

Van't Zee-klaef, Vitulus Marinus.

Zee Kalf

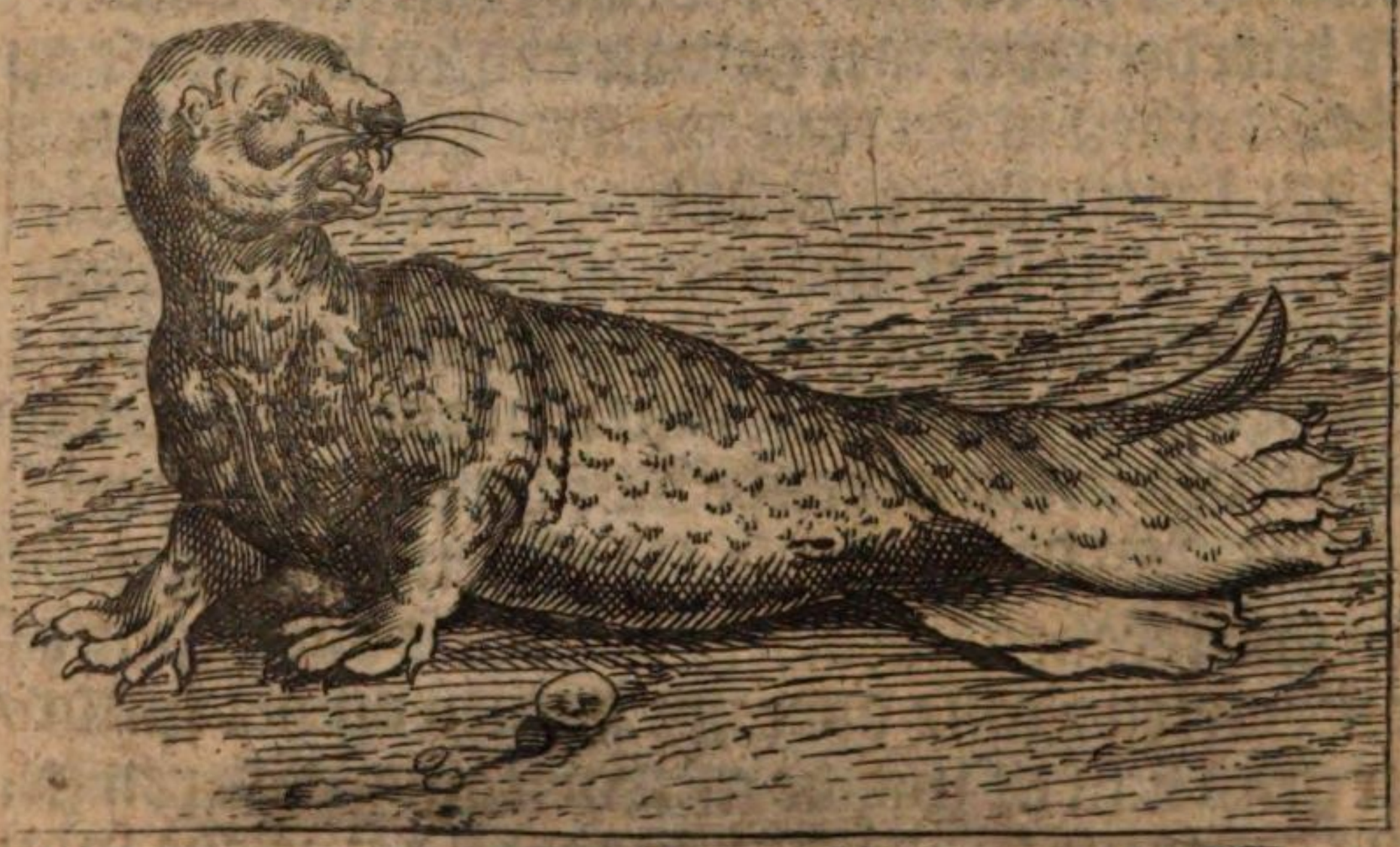

HEt Zee-kalf baert sijne Jongen op't landt / in alle Manieren gelijck de vierboetige Dieren / maer het en brenght niet meer dan twee jongen voort/en die geneert het selfs aen sijne tepelen / sijne Jongen en brenght het niet voor den twaelfsten dagh in de Zee/maer soo haest als sy twaelf dagen oudt zijn/ so zwemmense gemeynlijck in het water.

Danis Apud Philostratum: Ick hebbe een Zee-kalf in het Eylandt Agis gesien dat de Visschers gevangen hadden/ dat brachten een jongen in sijnen korf / en als die selven storf/ soo treurden 't soo seer / dattet in drie dagen niet eten en wilde/hoewel dat het anders een seer wreetachtigh Dier is/ men kanse qualijck ombrengen/ ten sy datmense den slaep van 't hooft treft.

Gellius:

Gellius: Alsmen de Zee-kalvers op het landt verrascht/ so werpen sy so ongestuymighlijck met zandt van sich/ datter niemant ontrent hen duuren en mach/ en wanneer datmense in het garen vangt/ soo scheuren sy sich met gewelt daer uyt/ ten zy dat de Jagers terstont daer by zijn met kolven en met stocken / en treffense in den slaep van het hooft/ alsdan konnense sonder eenige moeyte ofte arbeydt gedoot worden/maer aen andere plaetsen hares lichaems en dragense na geen slaen ofte stooten/ van wegen de groote vettigheydt en seer harde huyt/ men kander ook met gene pijle doorschieten.

Alse eenigh geschrey maecken ofte geroep / bleeren sy gelijck een Stier of kalf / daer van sy ook den naem hebben/datmense Meyr ofte Zee-kalven noemt.

Sy zijn wat leerachtiger als ander dieren in het gemeyn/ tegen de menschen stellen zy sich seer vriendelijck/met bleeren/snuersten/en aensien/alsmense met haren gewoonlicken naem aenroept/ soo gevense met hare aenwijsinge te kennen/ dat sy verstaen.

Dat Meer-kalf soude sich soo wel te water als te lande onthouden gelijck den Bever. Zijn Gal die tot veele dingen goedt is/ spouwt hy weegh/ alsoo doet hy ook zijn stremsel / dat heel goedt voor de vallende sieckte is/ dewijl het weet / dat het daerom sonderlinge vervolght ende begeert wort.

Kiranides: De Gal van een Meer-kalf met Honigh bestreken en over de oogen gelept / verdrijft allerley pijne der oogen. *

Van de Thunnen of Leyt-vissen, Steuren, Salmen, Makreelen en sommige andere Vissen.

DE Thunnen-vissen zijn overmaten groote onguure Dieren/gelijck wy dan van eenen geschreven vieden/ de welcke by de vijftien hondert pondt soude gewogen hebben/sijnen staert soude twee ellen en een hant-breet lanck geweest zijn.

Men vindt ook in sommige loopende wateren Vissen/ die niet veel kleynder en zijn als de Thunnen/ gelijck den Scheyt-

* *Aristoteles seyt in sijne Historien der Dieren, in't 2. Boeck, 15. Cap. En noch op een ander plaets, dat dit Beest geen Gal en heeft.*

Van den Ael.

DEn Ael kan ontrent acht jaer leven. Niphus die schrijft: Ick hebbe eenen Ael gesien in eenen Dyver die daer vijfthien Jaren is gehouden geworden/ buyten het water konnense levendigh blijven tot op den thienden dagh/ insonderheyt als den wint Noord-oost waeyt/ maer by den Suyden windt en komen zy sich soo lange op het drooge niet onthouden.

Albertus: Sommige seggen/ dat den Ael van de modder soude voortkomen/ andere meynen dat hy van Regen-wormen komt/ eenige houden 't daer voor/ dat hy komt van de andere Vissen overvloedigheyt. Ick hebbe van de Visschers gehoort datse Ael gevangen hebben/ daer in waren langachtige dingen ontrent van eenen vadem lanck/ en alsse dien gedoot hebben/ soo zijn een groot deel der lange dingen uyt hem gekropen/ die sich gelijck de wormen/ geroert hebben.

In kleyne modderige wateren en mogen zy des Winters niet duuren/ noch oock in loopende wateren die onklaer zijn/ daerom worden se meestendeel gevangen in 't begin sel van den Somer/ als de wateren onsuyver en dick zijn.

Albertus: Het is een wonder werck datter in de Donau geenen Ael gevangen wort/ desgelijcks in de wateren die uyt den Donau komen ofte daer in loopen/ men sept oock wanneer men hem in 't water set dat uyt de Donau geschept is/ so soude hy sterven en daer in niet konnen leven/ anders vint men in alle wateren van Duytslant Ael. In de Lossaner Zee wort oock weynigh Ael gevangen.

By nacht strijcken zy uyt het water na haer aes/ 't welck zy op 't drooge lant dicht aen den Oever soecken.

Albertus schrijft/ den Ael soude des nachts uyt het water sluypen op het velt daer Vinsen/ Erten ofte Boomen gezaept zijn/ maer in asschen ofte stof en zant kan hy van de plaets niet komen: onder alle Vissen zijn de Alen alleen van die natuyr/ datse niet boven het water drijven als zy doot zijn.

Albertus: Den Ael weest seer voor de donder en onweder/ alsdan begeeft hy sich uyt de diepte boven op 't water/ daerom weten de Visschers dan haer tijdt waer te nemen als 't sulck onweder is.

Van de Zee-Ossen.

DE Zee-Osse is een sterck Dier/ het doot sijn eygen Wijsken / en als hy hem tot een ander paert / dat bzengt hy oock om/ en doot also sijns gelijcken veele d'eene voor d'andere na/ tot dat hy ten laetsten van onderdom sterft/ofte van sijn geslacht oock gedoot wort/als sijne jongen sich niet voor hem wachten/ soo doot hy haer oock/ want hy leeft des roofs/daerom haret hy sijnes gelijcken.

Aristoteles was de eerste / de welcke dese Vissen alle op het Griecx Selachus noemde/ overmits dan een sulcke verbarenen/ geleerden man/ haer den naem toe-eygent/ soo konnen wy haer niet wel anders noemen/ het ware dan sake/ dat wy haer kropsel ofte Stekel wis noemen wouden.

De Vissen zijn t'samen op het vleesch gierigh/ sy moeten haer op den rugge om keeren/als zy eten/oft als sy de spijse soecken / gelijck als wy van den Dolphijn te vooren verhaelt hebben: het is oock aen dese voorschreven Vissen te bemercken / dat in plaets daer Zee-gedierten eyeren leggen/ so bzengen nochtans dese Vissen gelijck oock die Walvissen/ levendige jongen voor / uytgenomen de Vissen / de welcke men den Frosch noemt.

Van de Schip-suymers.

HEt zijn kleyne onachtsame Vissen / de welcke haer geerne aen de Steen-klippen houden/ sy worden Echeneis ghenoemt / wanneer sy haer achter aen de Schepen begeven / soo stoinen sy des te langhsamer voort komen/ daer van zy oock den naem hebben gekregen / darse Schip-suymers worden genoemt.

Dese Vissen worden niet ter spijse gebruyckt/ en Aristoteles meent / dat de blot-binnen haer in plaetse van de voeten gegeven zijn.

Mutianus hout haer voor de Stekel-slecken / de welcke wat breeder zijn de Purper-slecken/ maer sy en hebben niet so scherpen mont (de welcke in beyde haecken strecht) gelijck de Purper-slecken/ maer zy hebben eenen gladden effenen mondt/ en so zy haer daer met aen een Schip hangen/ konnen zy een Schip in bollen windt stille houden/ 't welck het Schip gebeurde daer de gesanten Persiandri op waren.

Tiberius Niger seydt/ dat de Schip-suymers eenen voet langh zijn en vijf vingeren dick/ en datse niet alleen van die

De Zee-hos slockt den angel/en 't snoer gantsch in hem/ soo verre tot dat hy boelt/ waer de snoer zwackst is/ daer bijt hy hem ontstucken / behoudende den angel by hem en ontledight hem alsoo van 't perijckel.

De Welsen zijn noch klocker/ want sy tasten den angel beneden aen/en eten 't aes fijntjens daer van en laten hem ledigh hangen.

Van den Zee-bock.

DE Zee-bock rooft en woedet op de zee gelijck een ander roover op 't landt/hy begeeft sich verborgen onder de schaduwe der groote Schepen en wachtet daer op/ of yemant in 'twater om te baden quame/ of hy verberget hem aen een besondere plaetse / en steeckt 't hooft uyt het water/ en als hy een bootjen siet/so zwemt hy soetjes daer na toe/ en verneemt ofte geeft daer achtinge op/ hoe dat hy dat omstooten of anderssins te gronde soude mogen brengen.

Van de Zee-Honden of Robben.

DE Duyckers en alle die onder het water gaen/worden seer geplaeyt van de Zee-honden of Zee-robben: dese seggen datse sich met groote menighte by mal-

malkanderen versamelen / en komen met gedruys aen geslyck de Walvissen/ ballen also op de Duyckers en Watertreders aen om te verslelen/daerom doen de Duyckers een Laecken ofte kleet rontom haer lijf / 't welck rontom met nagelen en scherpe pinnen beset is/alsse dan by hen komen en daer aen roeren / so wijckense terstont te rugge.

De Zee-honden grijpen de Menschen allenthalven aen/ waer datse yet blootst vernemen/daerom en isser niet beter/ dan dat men daer stoutelijck toe aen zwemt en verschrickt=se met een gedruys / want zy schricken sich soo seer voor de menschen/ als de menschen voor haer mogen doen.

Onder 't water is het eenen gelijcken strijt met de Menschen en Zee-honden / maer alsse boven 't water komen/ dan is de meeste perijckel / dewijl de Water-treders sich selven niet en konnen omkeeren en de Honden tegen zwemmen/ als sich den Water-treder geerne wegh steeckt/ soo staet sijn leven of doodt alleen aen sijn gesel(de welcke hem eerst een koorde onder de armen en om het lijf gedaen heeft) dat hy hem dan met een geraffigheyt na sich treckt; so haest als hy vernneemt dat hem de Water-treder een teken geeft (te weten dat hy met de slinckerhant aen de koorde ruckt) dan moet hy sich met de rechterhant soo lange verweeren/ anders wort hy daer voor sijn oogen verslonden.

De huyt der zee-honden is seer trey, kort-hayrigh, gladt en blinckende, van verwe als de Tygers, geel met swarte vlacken, maer kleynder gespickelt,

Van de Tarbotten en Oesteren.

Als men de Tarbotten op de Zee siet / dat is een gewis en seker teken geen ongedierte voor handen en is/ want die selvige en laten sich niet vinden daer eenige schadelijcke Zee-monsters ontrent zijn ofte hare woninge hebben/ daer om worden se van de Water-treders heylige Vissen genoemt/als oock Heylbotten.

Forrer ex Gesnero: Sommige natien gebruycken de schalen van de Oesters om haer huysen te decken / Oesterbleesch gezouten is zwaerlijck om te verdouwen / het veroorsaeckt een koudt slijmachtigh bloedt/en 't beweeght den stoelganck en 't water/ die uyt de hoecken der Zee gehaelt worden/ die eet men rou ofte ongekoockt.

Voor der Sonnen opganck kan men de Vissen op 't aldergevoeghlijckste vangen / want op die tijt en siense niet seer wel/ in de heldere klare nachten siense also wel als op den lichten dagh.

Men seyt oock/dat gemeynelijck met den tweeden wurp meer Visch gevangen wort als met den eersten/ insonderheyt als men 't net ofte garen met Olye bestrijckt / dat yet de Vissen van herren konnen ruycken.

Vp Luc. 5. v. 6. leest men/ dat Christus den Visschyeren beval haer Net noch eens uyt te werpen/'t welck sy op sijn woordt deden/ en vingen sulcke menighte van Vissen/ dat het Net scheurde.

Matth. 17. v. 27. leest men/dat Christus Petro beval sijnen angel in de Zee te werpen / den eersten Visch die hy soude vangen/in diens mondt soude hy eenen Stater vinden/dewelcke hy de Tollenaers zoude geven.

De kleyne saste regens doen de Vissen oock sonderlinge goedt/ want sy en verheugen sich niet alleenlijck daer van; maer sy worden oock gelijck van een aes af-gespijst / daer van heeftmen exempelen aen de Zee-zwalulwen / hoewel dat die in de modderachtige poelen ofte putten zijn/so konnense zonder regen niet gedyen ofte opkomen / gelijck oock de Vorssen/wanneer datter ook eenige Vissen in een Vyver by malkanderen ghedaen zijn daerse niet uyt en mogen/ en dat het dan in langhen tijdt niet en regent / soo stervense na malkanderen daer henen.

De meestendeel van de Vissen konnen 't te voren merken wanneer datter eenen houden langhdurigen Winter komen wil/insonderheyt de Vissen/die men meynt dat steenen voor in de kop hebben/ gelijck daer zijn de Wolf-vissen/ die zwarte Ketvisch/en die groote roode Meyvraessems.

Wanneer datter eenen houden scherpen Winter gewees st is/soo worden der hier en daer vele oogheloose blinde vissen gevangen / voor zulcke Winters verkruypen sich oock veel Vissen/ soo wel als andere vierhoetige Dieren.

De Veer-koppen en zwarte Ketvisch / en laten sich nimmermeer in den Winter vangen/en in den Somer en zijnder maer eenige weynigh dagen datmense vangen kan/van desen aerd zijn oock de Muyt-alen / de Melcherloose Vraessemen/ de Zee-alen/ende alle andere Steen-vissen.

Van

Van de Kramp-vissen / Tarbotten/ Rochen / zeydtmen datse voor haer zelven onder in den grondt groote diepe putten uytwoelen/en sich daer in onthouden/ zoo lange als de houde duyrt.

Daer tegen zijnder weder andere Vissen die geene warmte lijden konnen / daerom verkruppen sy sich in de principaelste hitte t'sestigh dagen langh / gelijck daer de Stockvissen en de Goltbraessemen.

Onder de Dieren in de loopende wateren is den Scheytvis van zulke natuyr/dat hy in't begin van de hontsdagen kranck wort/en van een blixem raeckt hy in den slaep: desgelijcks soude oock de Meyrkarpen in de Zee wederbaren.

Maer wat will men van eenige weynige Vissen zeggen/ dewijl doch de gantsche Zee door den op-ganck van de Hontss-ster ontsteeckt / ghelijck men zulcks voornamelijck aen 't Meyr Bosphoro speuren kan/ daer de Zee-bloemen met de Visschen om hooghe zwemmen / en alle andere dingen aen den grondt om-gekeert worden.

DE Walrusschen vindtmen meest by Spits-berghen ende Groen-landt, sy houden hun meest in 't water, doch komen ook wel op't Lant. Men souse met reden wel Zee-olyphanten konnen noemen, van weghen de groote haers lichaems, als oock

om

om de gelijckheydt harer tanden, daer zyn tanden gevonden, die de twee welses pont hebben gewogen; haer huyden zyn niet goet, om datse blarigh zyn, maer zeer dick en zwaer. t'Amsterdam is een huydt geweeft, die 400 pondt heeft gewogen. De Beesten hebben veel speck om traen af te branden. Als sy kaers ghelijcken een doodt sien leggen, soo klimmen sy met zulcken menighte daer op dat sy die doen bederven.

Op een Eylandt by Nova Zembla vonden 't Boots-volck wel by de 200 Walrusschen, die haer aldaer op 't zant in de Son lagen en bakerden, het Boots-volck haer te keer gaende om de tanden te krygen, maer sloegen al haer Bylen, Spietsen en Cortelassen daer op aen stucken, zonder een daer van te konnen doodt-slaen, kreghen maer een tant, die sy uyt-sloegen en mede namen.

Voorts vindtmen dese Walrusschen in 't Journael van Willem Barentsz. beschreven, als volght:

Op Willems Eylandt, leggende op 75 graden, 55 minuten, vondense zeer veel drijf-hout, en veel Walrusschen, wesende wonderbaerlicke stercke Zee-monsters, veel grooter als een Os, en huyden hebbende zeer na als de Zee-robben, met heel kort hayr, haer muyl is der Leeuwen-muyl gelijck, sy houden hen dickmaels op't Ys, en men kanse zeer qualick dooden, ten zy datmense sla in de slagh van 't hooft, hebben vier voeten, maer geen ooren, brengen maer een of twee Jongen voort; en als de Visschers haer op een schos Ys betrappen met hare Jonghen, soo werpense deselve Jonghen voor haer in het water, en dompelen daer mede op en neder, en alsse haer aen de Schuyten willen wreken, ofte weere stellen, soo werpense haer Jonghen weder wegh, en komen met gheweldt na de Schuyten toe. Sy hebben twee groote tanden aen weder-zyden van de muyl uyt-stekende, langh ontrent een half elle, dese werden soo waerdt geacht als Elpen-been, Yvoor ofte Olyphants-tanden, sonderlingh in Moscovien, Tartarien, en elders daerse bekent zyn, want sy zyn soo wit, hardt, en effen als Yvoor, de hayrkens van hare baerden zyn kleyne hoornkens, bykans even als d'ysere Verckens hebben, d er zynder Anno 1612 soo tot Amsterdam, als elders in Hollandt twee te sien geweeft, een oudt, dat al doodt was, en een jongh dat noch leefde, 't welck wy alhier in Figuyr vertoonen. d'Engelsche noemense Zee-paerden, de Franssen Vaches de mer, de Russen die de beste kennisse daer van hebben, Morsen.

Van

Van de Stockvissen.

DE Stockvissen zijn tweederley gheslacht / de eene noemtmen Callaria / dat is lengen / die ander noemtmen Bacchi / dat is Banten / dewelcke maer in de hooge Zee gevangen worden / daerom houtmen die oock in grooter weerden als de andere.

Forrer ex Gesneri Degestis: Den Stockvisch / met namen Asellus is ontrent een elle lanck / gansch sonder schobben / sijnen rugge Ezel-verwig / den buyck is witachtigh hy heeft groote oogen en eenen wijden mont / hy wordt gesouten en gedrooght / wort in verscheyden Landen gebrocht. Eermen die totter spijse bereyt / so moet hy te voren met zware hameren geslagen worden / waer van hy den naem Stockvisch gekregen heeft / des Somers leydt hy lange verborgen / hy eet allerley Zee-visch / gelijck den Snoeck / hy heeft goedt gesont lieffelijck vleys / 't welk oock den kranken mach voorgestelt worden / in sonderheyt als hy op de groote Zee en aen lustige plaetsen gevangen is / de lever daer van is een lecker spijse als hy versch gevangen is. Den Colvisch die uyt Engelant tot ons gebrocht wort / is ook van het geslacht der Stockvissen / dan hy heeft breede schobben / op den rugge is hy zwartachtigh / en aen den buyck een weynigh witter / hy heeft harde blotdinnen / als hy out wort heeft hy tamelijck goet vleysch om te eten / maer jonck en deught hy niet totter spijse / het is eenen gemeynen slechten Visch voor de Boeren en arme Luyden. Den Rijnvisch hoort ook onder de Stockvissen / maer hy wort also genaemt om dat hy op den Rijn en ander plaetsen geboerr wort / hy wort oock in de Donau gevangen / dit is een soo vraetschen Dier dat het de jonge Visschen niet en verschoont die hy hem in het Water werpt / maer eet se al op. Onder de Wolf-visschen zijn dat de beste / die in loopende wateren gevangen worden.

Van de Snoecken.

FOrrer ex Gesnero: Die daer meynen dat de oude Wolfvissen dat zijn / die wy Snoecken of Hecten noemen / die doolen daer aen / de rechte Wolf-vissen woonen maer in de Zee en soute wateren / hoewel hy somtijts in soete wateren gevange wort / so is hy doch uyt de groote Zee daer in gestreken / de Snoek wort in de Meyren en loopende wateren gevangen / maer in de Zee gantsch niet.

Jongen tweemael der jaers / eens in 't voor-jaer en eens in den Herfst.

Vele Vissen vermeerderen sich in dese drie maenden / April / May en Junius / de Goutstrijmers in den Herfst / de weecke vissen en Purper-slecken in 't voor-jaer / de breede Black-vissen alle maenden / de Veel-voeten en Slecken in den Winter.

De Zee-naelde barst den buyck open / van wegen hare groote Kogers ofte Kuyten / alle jonge gedierten des waters zijn in 't beginsel blint.

Van 't lange leven der Vissen, en van vijvers en behouders daer de vissen in bewaert worden.

IN des Keysers Vyver niet wijt van Neapolis / heeftmen Vissen gehat die over de 60 Jaren out gewoorden zijn.

Den eersten die te Komen de Vyvers bedacht heeft tot de Oesteren / dat was de Curator Sergius / tot zijner tijdt begonste Licinius Murena Vyvers en Karen te maken / daer men alderley Visch in konde bewaren.

De Vyvers voor de Muuralen brocht Cajus Hirius op en doen de Keyser Julius sijn triumph-gasterije hielt / so brocht deselve Hyrius ses duysent Muuralen op.

Den seer wel-spreeckenden Man Hortensius / hadde by Baulis te Bays een Vyver / daer in was een Muurael / den welcken hem so lief is geweest / dat hy dien na sijn doot niet anders en beklaeghde / dan of hem een van sijne besondere goede vrienden afgestorven hadde geweest.

De Huysvrou van Antoni hadde eenen Muurael / die haer soo wel behaeghde / dat se hem eenen gouden halsbant liet aen maecken.

Gesnerus: Sommige houden de Lampreyen voor dien visch / die anders Muurael genaemt woort / 't is waer dat se malkanderen seer gelijck zijn / soo daer onderscheyt in het geslacht is / dat moet gantsch kleyn wesen.

De Lampreyen wassen van den slijm op den grondt / sy hangen sich aen de Salmen als se uyt de zee strijcken / in den May zijnse op 't beste / haer vleesch is lieffelijck / maer het brenght dick slijmachtigh bloet / daerom salmense met wijn en goede specerie koken en bereyden.

Fulvius Hirpinas Brachte de Vyvers op voor de slecken / 't Tranquilnische veldt / sy mestense met eenigh gesoden en meel.

Van de

gehouden / die men in de Aquitaensche zee vingh/ maer tot deser tijt zijn de Rijn-salmen de beste/sy worden den gantschen Rijn op-gevangen tot in Zwitserlandt toe/ zomtijts vintmense van twee ellen lang/doch gemeynne Salmen zijn ontrent een elle lang/en een spanne breet ofte dick en meer/ sy zijn langsaem/maer sterk en krachtich van lijf/wanneer datse eenige verhinderingh gevoelen van andere Vissen ofte garens/zoo springen sy wonderbaerlijck daer over/en doen den staert en kop by malkanderen/en zwingen sich zo daer tegen aen/haer vleys is schoon / roodt / vet ende zoet / van smaeck zeer lieffelijck / doch versadight zeer / alsmense opsnijdt en het hert uyt den lijve neemt/zo lebense noch lange/ gelijckmen uyt hare lange belweginge kan speuren.

Gesnerus : De Salmen worden in het voor-jaer en den gantsche Somer door/ Salmen gheheeten tot aen S. Jacobs dagh/daer na noemtmense Lassen/ tegen den Winter strijcken sy uyt de zee na de zoete wateren toe/daer schieten sy hare Eyeren aen de zandachtighe Oevers/ alwaersese sich selfs aerdige plaetsen konnen maken voor hare Jongen te voeden/ in't beginsel van Martio ofte eer/ worden uyt hare Eyeren lebendige Salmkens/ die swemmen dan na de zee toe/alsse daer groot ende vollwassen geworden zijn/ zoo komense weder na den Rijn toe/ de Bloedtsuygers quelense zeer/ de Steur is haer voerder. In de Mey zijnse op het alderbeste/die ontrent Keulen gevangen worden/houtmen voor de loffelijckste.

De Duytschen zeggen / den Salm is een Heer van wegen sijns lieffelijcken vleys/doch sy maken een taey slijmachtig vloet/tegen den Winter alsmense Lasch noemt/ zoo is haer vleys niet zoo lieffelijck/maer eens quaden zaps/doch hart om te verdouwen:In Engelandt worsense om die tijdt geschout als vinnige Verckens:De Koningh van Schotlant heeft op een tijdt / door een openbaer Placcaet sijn Volck verboden in den Herfst Salmen te vanghen.

Dese Salmen worden wel ingesonten en in andere Landen gevoert / maer dan is 't eene harde spijse die de maghe zeer quaed is/en die men niet lichtelijcken kan verdouwen/ de jonghe Salmen zijn altijdt goedt / doch in den April en May zijnse op het alderbeste.

Van den Ael.

DEn Ael kan ontrent acht jaer leven. Niphus die schrijft: Ick hebbe eenen Ael gesien in eenen Dyver die daer vijfthien Jaren is gehouden geworden/ buyten het water konnense levendigh blijven tot op den thienden dagh/ insonderheyt als den wint Noord-oost waeyt/ maer by den Suyden windt en komen zy sich soo lange op het drooge niet onthouden.

Albertus: Sommige seggen/ dat den Ael van de modder soude voortkomen/ andere meynen dat hy van Regen-wormen komt/ eenige houden 't daer voor/ dat hy komt van de andere Vissen overbloedigheyt. Ick hebbe van de Visschers gehoort datse Ael gevangen hebben/ daer in waren langachtige dingen ontrent van eenen vadem lanck/ en alsse dien gedoot hebben/ soo zijn een groot deel der lange dingen uyt hem gekropen/ die sich gelijck de wormen/ geroert hebben.

In kleyne modderige wateren en mogen zy des Winters niet duuren/ noch oock in loopende wateren die onklaer zijn/ daerom worden se meestendeel gevangen in 't beginsel van den Somer/ als de wateren onsuyver en dick zijn.

Albertus: Het is een wonder werck datter in de Donau geenen Ael gevangen wort/ desgelijcks in de wateren die uyt den Donau komen ofte daer in loopen/ men seyt oock wanneer men hem in 't water set dat uyt de Donau gheschept is/ so soude hy sterven en daer in niet konnen leven/ anders vint men in alle wateren van Duytslant Ael. In de Lossaner Zee wort oock weynigh Ael gevangen.

By nacht strijcken zy uyt het water na haer aes/ 't welck zy op 't drooge lant dicht aen den Oever soecken.

Albertus schrijft/ den Ael soude des nachts uyt het water sluypen op het velt daer Linsen/ Erten ofte Boomen gezaept zijn/ maer in asschen ofte stof en zant kan hy van de plaets niet komen: onder alle Vissen zijn de Alen alleen van die natuyr/ datse niet boven het water drijven als zy doot zijn.

Albertus: Den Ael vreest seer voor de donder en onweder/ alsdan begeeft hy sich uyt de diepte boven op 't water/ daerom weten de Visschers dan haer tijdt waer te nemen als 't sulck onweder is.

Van de Zee-Ossen.

DE Zee-Osse is een sterck Dier/ het doot sijn eygen Wijsken / en als hy hem tot een ander paert / dat brengt hy oock om/ en doot also sijns gelijcken veele d'eene voor d'andere na/ tot dat hy ten laetsten van onderdom sterft/ofte van sijn geslacht oock gedoot wort/als sijne jongen sich niet voor hem wachten/ soo doot hy haer oock/ want hy leeft des roofs/ daerom hatet hy sijnes gelijcken.

Aristoteles was de eerste / de welcke dese Vissen alle op het Griecx Selachus noemde/ overmits dan een sulcke verbarenen/ geleerden man/ haer den naem toe-eygent/ soo konnen wy haer niet wel anders noemen/ het ware dan sake/ dat wy haer kropsel ofte Stekel wis noemen wouden.

De Vissen zijn t'samen op het vleesch gierigh/ sy moeten haer op den rugge om keeren/ als sy eten/ oft als sy de spijse soecken / gelijck als wy van den Dolphijn te vooren verhaelt hebben: het is oock aen dese voorschreven Vissen te bemercken / dat in plaets daer Zee-gedierten eyeren leggen/ so brengen nochtans dese Vissen gelijck oock die Walvissen/ levendige jongen voor / uytgenomen de Vissen / de welcke men den Frosch noemt.

Van de Schip-saymers.

HEt zijn kleyne onachtsame Vissen / de welcke haer geerne aen de Steen-klippen houden/ sy worden Echeneis ghenoemt / wanneer sy haer achter aen de Schepen begeven / soo komen sy des te langhsamer voort komen/ daer van sy oock den naem hebben gekregen / dat se Schip-suymers worden genoemt.

Dese Vissen worden niet ter spijse gebruyckt/ en Aristoteles meent / dat de blot-binnen haer in plaetse van de voeten gegeven zijn.

Mutianus hout haer voor de Stekel-slecken / de welcke wat breeder zijn de Purper-slecken/ maer sy en hebben niet so scherpen mont (de welcke in beyde haecken strecht) gelijck de Purper-slecken/ maer zy hebben eenen gladden effenen mondt/ en so zy haer daer met aen een Schip hangen/ konnen zy een Schip in bollen windt stille houden/ 't welck het Schip gebeurde daer de gesanten Persiandri op waren.

Tiberius Niger seydt/ dat de Schip-suymers eenen voet langh zijn en vijf vingeren dick/ en datse niet alleen van die

natuyr en zijn/ datse de Schepen konnen ophouden/maer datse ock wanneerse in-gesouten zijn/ het gondt uyt diepe putten konnen trecken / alsse met een koorde om 't lijf daer in gelaten worden. Dese Vissen worden ock Remora ghenoemt.

Van sommige Vissen die haer koleuren veranderen.

DE Moene zijn des Winters sneeu wit / en des Somers veranderen sy haer verwe / ende schijnen wat zwartachtigh.

De Trulchegle/ behouden ock haer verwe niet / want in 't voor-jaer zijnse bont/maer op andere tijden zijn sy wit. Dese Visschen hebben een besondere aerdt aen haer/ te weten/ dat sy Nesten van zee-bloemen maken/ en daer in liggen/ de zee-zwaluwe vlieghyt gelijck de lucht-zwaluwe/ de welcke sy ock niet seer ongelijck schijnt / insgelijcks doet ock de zee-masse.

Plin. lib. 32. cap. 8. De Moene ingesouten / en het hooft tot pulver verbrant / is goedt voor den hurgh ofte hals-gezweer/ alsmen 't Honigh aenstrijckt.

Cap. 9. De sulte van desen Visch met Ossen-galle op den nabel gestreken/ brenght den stoelgangh.

Forrer : De Moene is een seer slechte Visch voor de armen/ daerom schrijft Cicero aldus / datmen tot die ghene dewelcke de wellust niet en achten : Sy eten liever Moenen als Steur.

Van den Haringh.

GAza ende Hermolaus schrijven / de Visch / dewelcke Aristoteles en Plinius Moenen noemen/ is die selve/ dewelck Halec: dat is op Duyts/Haring genoemt wort/ daer-en-tegen zijn andere / en meenen/het soude een onderscheydt tusschen dese Visch zijn / maer den strijt willen wy in het midden laten staen/en van den Haring spreken/ovemits sy in Duytslandt so gemeen/ en men haer niet veel en ghedenckt/ uyt Alberto, Gesnero , Jovio en Ferrero , soo veel noodigh is/ hier kortelijck verhalen.

De Haring is gantsch gemeen in de Francoysche / Engelsche ende Duytsche Zee/ sy hebben schoone en een sterken pack-darm in 't lijf/ daerom worden se ock altijt sonder spijse en met ledigen buyck gevanden.

Sy zwemmen snachts schaerwijs met groote menigte/ en hebben hare buycken boven gekeert / ende als dan schijnen

nen hare schobben en oogen gelweldich/gelijk oft se de Zee van sulcken glants verbranden souden/in de Herfst paren sy sich/ en sy en komen niet in de versche wateren/ soo haest sy uyt het water in de locht komen / sterben sy/ des Winters liggen sy verborgen:als het in de eerst bang is//so swemmen sy met soo groote menighte/ datse van wegen hare veelheyd niet konnen ghevangen worden: In September beginnen sy haer van malkanderen te scheyden / als dan worden sy met netten ghevanghen / en dat somtijts met sulcke groote menighte/datmen den bang niet geheel voorthzengen kan/ maer moeten de touwen van de netten af-houwen. Sy zijn van sulcke natuyr/ datse na het licht met groote hopen zwommen/daerom nemen de Visschers groote tooztsen/ en steken die aen/ om haer alsoo te vangen.

De Haringhs-hoofden aen een draet gerezen / en onder het Bedde in 't stroo gelept/verdrijft de Weegh-luysen.

Van de Zee-vissen, Hoorn-koe en Zee-draken.

DE Zee-vissen die boven op het water zwemmen/worden schijn-visch genoemt/ en dat om datse hare hyerige tongen by nacht uyt den mondt steken/ soo geeft sy eenen klaren schijnende glants van haer.

Gesnerus: Dese Visch heeft roodtachtighe verwe en geen schobben / met een rou-vel over-toghen / als sy haer uyt het water verheffen/ vertoonen sy ouwveer aen.

De Zee-koe steeckt hare hoornen boven het water / dewelcke bykans ses voet lanck zijn / waer van sy oock den naem hebben / datmen haer de gehoornde Koe ofte zee-ossе noemt.

De zee-koeyen zijn omtrent 12 of 13 voet lanck/ weghen 500 of 600 pondt/ en seer vet.

Als de Zee-draeck gevangen/ en met het net op 't Lant voordt getrocken / als dan graeft hy een groot hol in het zandt met sijnen muyl/daer in hy hem versteeckt.

Plin. lib. 32. cap. 7. Der Zee-draken spits soude gantsch krachtigh wesen teghen de tant-pijne/het tant-vleesch daer met gewreven en gereynight.

Albertus: De Zee-draeck gebruyckt sijne beenen tot zwemmen / en met een treck schiet hy voort/ alsoo dat hy in weynigh tijts een groote breete overzwemmet/want hy heeft een snellen voort-gank van weghen sijner groote sterckheydt.

Van de Visschen die gantsch geen bloedt en hebben.

WY moeten hier oock die Vissen gedencken die gantsch geen bloedt en hebben / delwelke dryederley gestacht zijn/de eerste zijn de weecke sachte Vissen/daerna diegene / die met dunne schulpen ofte basten bedeckt zijn / ten derden/die in harde schulpen verborgen liggen. Onder delwelke behooren de lange Black-visch / de breede Black-visch / de veel voeten en ander/ diergelijcken hebben 't hooft in 't midden tusschen de voeten en den buyck / en hebben een pegelijck acht kleyne voeten of armen / beneffens die hebben sy noch twee uyt-gestreckte voeten ghelijck de nebbe / met delwelcke sy het eeten tot den mond brengen/ en ter tijd des onweers ancksteren/oft sy haer daer met aen de steenen/ de andere voeten zijn kromachtigh in-geboghen/delwelcke sy tot roben gebruycken.

Van de Schip-kotel.

DE Schip-kotel / delwelcke de Latijnen Natilium, de Griecken Pompilium noemen / zijn wonderbaerlijcke seltsame vissen : want als de Zee stil is zwemt hy sichtuyt de diepte om hoogh tot boven op 't water/ en keert dan sijne schale om / en als 't water t'samen uytgelopen is/ begint hy sulke eene aerdige Schip-baert aen/ en steekt de hoogste twee armen uyt/ tusschen delwelke hy een dunne en week bel heeft/dat selbe gebruykt hy in plaetse van 't zeyl/ met de andere armen roeyt hy/en regiert het geheele Schip met sijn staert/ delwelcke in 't midden van 't werck staet/ laveert alsoo een tijtlang op de Zee gints en weder als oft hy een Jachtschip waer/ en oft hy de Schipbaert na de konst geleert had/ maer als hy sich een angst of perijckel besorgt so keert hy 't Schip haestelijk 't onderste boven / en schept het vol waters / en zwemt haestigh in de diepte te gronde.

Van de Kreeften en Zee-egels.

DE Zee-kreeften/delwelcke geen bloedt en hebben/die hebben dunne schulpen of schalen/ sy verkruypen sich des Jaers vijf Maenden langh.

Desgelycken verkruypen haer oock alle kreeften.

De kreeften/ dewelke in de Zee en ander loopende wateren zijn/laten alle jaer haer oude schalen vallen/ gelijk de Slangen en Adderen haer oude vellen afstropen/en als sy dan plaetse der ouden / tegben 't nieuwe schulpen krijgen /

krijgen/ dan begeven sy haer wederom tot het zwemmen: Maer men seydt sy souden de tijdt harer vernieuwinghe verborgen liggen.

De Zee-kreeften swemmen als oftse kroopen / en alsse sonder perijckel zijn/so steken sy hare hoorns/ de welke rond en scherp zijn / stracx beneffens haer aen haer zijde / maer alsmen haer niet schout/heffen sy hare hoorns om hooge/en zwemmen over zijdts daer heenen.

Als sy op malkanderen toornigh worden/ loopen sy met de hoorns tot malkanderen in.

Alleen dese Visch heeft de natuyr/namelijk/alsmen hem niet in siedent heet water leydt/soo blijft hy weeck/ en ontfanght geene hardighevdt.

De Kreeften zijn verderley geslacht/te weten Stuppelkreeft/ Hommer of Zee-kreeft / Zee-spinnen / Krabben / Zee-hanen/ Leeuwen-kreeft/ en soodanighe andere meer / Stuppel-kreeft kammen by hare staerten van andere Kreeften onder-scheyden.

In't Landt Phenici vintmen Kreeften die Zee-paerden genoemt worden/ dewelcke soo snel in de vluchtt zijn/ datse selden gevangen konnen worden.

De Kreeften leven lange/en hebben te samen acht voeten/ die kromachtigh staen/ het Wijfkens eerste voet is dubbelt/ het Mannekens voet is enckelt / sy hebben oock een yeder twee armen/ met ghetande scheren/waer onder die rechter arm gemeynlijck wat grooter is als de stincker.

Forrer : Wat de groote Hommer-kreeften met haer scheren aengrijpen/dat houden sy gantsch vaste. Op een tijd is binnen Marzilien een Schip aenghekomen/ 't welck veel Schael-vissen / en Zee-kreeften mede bracht / als dit des nachts aen den Oever is blijven liggen/soo isser eenen Bos gekomen/die des nachts Vis meende te eten / tot dien eynde is hy nu in het Schip ghetreden / daer hy juyst raeckte tusschen de scheren van eenen Zee-kreeft / dewelcke hem so vast gehouden heeft/ dat hy des morgens van de Visschers gegrepen worde/ dewelcke den kreeft hieromm 't leven verschoonde/en weder in de Zee geworpen heeft.

Tegen 't steecken der Slanghe weten sy hare besondere Medicijn.

Het is een ghemeen spreeck-woordt onder de Visschers /

dat wanneer de Sonne in 't teycken des Kreefts is/ en als dan den Kreeft sterft/ en op het drooge Lant verduylt/ soo souden te samen Schorpioenen daer uyt worden. Onder de Kreeften behooren oock de Zee-egels / dewelcke scherpe steechelen in plaetse der voeten hebben / en als sy haer roeren oft vande plaets willen gaen/ so wentelen en schuyven sy sich over en over/ dat is haren besten ganck/ daer van hare doornen met der tijdt stomp en afgesleten worden / dat mense dickwijls heel kael vindet / sonder spitse.

Echiometri ofte Modder-egel ghenoemt/ die worden de grootste/ die hebben lange spitsen/ en zijn kleyne pijpen.

Elianus sept : Alsmen een Zee-egel levendigh ontstucken breeckt / en 't eene stuck na 't ander in 't water werpt / soo souden sy haer t'zamen begheven/ en wederom gheheel aen malkander wassen.

Hare Eyeren zijn bitter/ dewelck gheenerlijck bijf t'samen by haer gevonden worden. Den mond staet haer in het midden van 't lijf nederwaerts ter aerden gebogen.

Wanneer onlveder voor-handen is / 't welck sy uyt aengheboorne bysonder natuyr te voren weten/ als dan stoten oft trecken sy met hare angelen steenen over haer / om dat sy alsoo bedeckt wesende/ het ongestuyme water tegenstandt meynen te doen/ en met hare spitsen (door 't veel omdrayen) 't gewicht des waters te verminderen / als sulcx de Schippers van haer sien / weten sy dat ter onlveder te besorghen is/ en versien haer daer tegens/ soo sy best konnen.

Van de Slecken.

TOt de voorgemelde Visschen behoren oock de Slecken/ dewelke in het water en op 't droog wonen of gevonden worden/ die sich uyt hare huysken uytsteken met twee spitse hoorntjens/ die en hebben geene oogen / maer voelen den weghy met hare hoorntjens.

Pictorius en Galenus schrijven: De Grieken hebben alle dage Slecken in hare spijse gebruykt/ en zeggen ook/ dat se hard te verteeren zijn/ doch als sy verteert zijn/ so geven sy goedt voetsel/ de sommige reynigen de Slecken van haren slijm met zout/ en sommige met schoon versch zandt/ ick geloobe wel/ die harer gebruycken willen/ stoken se met Gengeber of Peper / en wat daer toe behoort.

Johannes Mattheus schrijft: Watmen den Slecken 't water

branden kan/'t welck alle longsuchtige/ en de gene die droghe dorre leber hebben/ gheheel nut en goedt soude wesen/ alsmen haer daer van daegs driemael te drincken gheeft / twee uyren voor peder maeltijdt een lepel vol / en 's middaeghs oock soo veel.

Plinius lib. 30. Slecken gestoten/en aen 'tvoorhooft gestreken / verdrijft't bloedt uyt de neuse. Ju warm water ingenomen/verdrijven sy den scherpen hoest.

Van de Peerl-mossel, en van het Edel-gesteente der Peerlen.

DE Peerlen worden 't meestendeel uyt de Indiaensche Zee gebracht/nochtans prijsmen die voor alle andere/die in Arabia/ India/ Persische Contreyen/ en in de roode zee gevonden worden.

Haren oorspronk wassen en komt van Mosselen / dewelcke van de aert en gheslachte der Oesteren zijn/want als de tijdt in 't jaer komt/dat de Mosselen/ Peerlen zullen ontfangen/so doen sy hare schulpen wijd van malkanderen/en leggen haer des morgens aen den Oever/en ontfangen den verschen Hemels-dau / daer uyt dan volghens de Peerlen worden/na aert en eygenschap des Daus / na dat deselve helder en klaer in de Mossel-schulpe komt/so geeft sy witte schoone Peerlen/ maer ist dat hy onklaer is/soo worden de Peerllen leelijck en bleeck.

Soo wanneer de Peerl-moeder den Dau ter rechter tijt ontfangt/als dan brengt sy des te grooter en volkomender Peerlen / maer soo het dondert als sy also open onder den Dau liggen/soo doen sy hare schulpen voor die tijdt toe/en als dan worden die Peerlen te kleynder en wat bedrachtigh/deselve noemtmen Bastaert-peerlen.

De Peerlen dewelcke te rechter bequamer tijdt komen/ die hebben een verdubbelt velleken om haer/'t welck de verstandige Juweliers of Peerl-soeckers weten af te trecken.

Matth. 13. Dat Hemelrijck is gelijck eenen Koopman die goede Peerlen soekt/ en als hy een kostelijcke Peerl gevonden heeft/koopt hy die Peerle.

Men seydt dat de Mosselen de Peerlen van des Hemels Dau ontfanghen / en als deselve goedt is / soo worden de Peerlen oock te witter.

My verwondert/ overmits de Hemel / 't welck schoon is/by de Peerlen werckt/ dat sy van de Sonne roodachtigh

woxt / en de ſchoone witte verwe verlieſen / niet anders ge-lijck als een Menſch / die hem veel onder den warmen Sonneſchijn begeeft / en daer van bruyn woxdt / daerom van der Sonne-ſtralen gevonden woxden / gheliickelwel ſoo werden ſy in ouderdom van haer ſelver bleeck en rompligh / haer ſchoonheydt daer men ſoo begeerlijck na is / en hebben-ſe maer in haer jonckheydt.

Als ſy oudt by haer Moeder woxden / ſoo zijn ſy leelijck en grof / en hangen alſo aen de Moſſel-ſchulpen / dat men ſe niet dan met een bijle daer af krijgen kan.

Die van een verwe / roodt ende geheel glat zijn / die woxden Trompet-peerlen genoemt.

De Quackſalvers dragen onderwijlen haer Salve in de Peerlemoeder-ſchelpen om heen / daer aen de Peerlen noch hangen / om dat hare ware des te beter ende aenſienlijcker ſoude ſchijnen / en te meerder verkocht te woxden.

In 't water zijn de Peerlen weeck / maer ſoo haeſt als ſy in de locht komen / ſoo woxden ſy hardt.

Soo haeſt de Peerlmoeder verneemt / dat men haer aen-taſt / ſoo nijpt hy de ſchelpe ſtijf toe / en wil alſo haren rijck-dom verbergen / om dat ſy van natuyren weet / dat men ſe daerom met vergetelheydt ſoeckt. Sy nijpen ock onder-wijlen de onvoorſichtighe naer-ſoeckers / door het haeſtigh toe-nijpen / de hant af.

Sy woxden meeſtendeel onder de ſteenrotſen gevonden.

De ſommige ſchrijven / dat de Peerlmoeders hare Over-ſten hebben / gheliick de Beyen / delwelcke ſy na de groote en den ouderdom onder haer ordineren / en die ſelvighe hebben vlijtige achtinge op hare Herder / ſy woxden voornamelijck van de Water-duyckeren gheſocht / doch alſmen deſelve naervolget / ſtammen de ander verſtroyde Herder dies te be-ter met netten vangen.

De gevangen Peerl-moſſelen ſoutet in een aerden pot / en laetſe in de pekel liggen / ſoo lange tot dat de viſch geheel in de ſchelpen verteert is / en dan vintmen etlijcke kooxntjens ſonder in de ſchelpen / en dat zijn de Peerlen.

Het is gheloofflijck / dat haer de Peerlen metter tijdt ver-anderen / en alſmenſe niet wel waer en neemt / verlieſen ſy haer verwe.

Al haer waerdye beſtaet in 't ſchoon witte coleur / groote / glatte

Platte en rondigheydt/ welcke deughden niet te samen aen een yeder Peerle gebonden worden / maer een sulcke ongelijckheyt wort meestendeel gespeurt/datmen naulijcx twee vint/welck malkander ge heel in alles gelijcken: Daerom heeft ock de Peerl haren naem van de Roomsche hovaerdp ontfangen/ dat sy Unio, in het Latijn/dat is eenigh ofte eenbondigh genoemt wordt/ hoewelse niet alleen de Griecken/ maer ock van ander volckeren/van dewelcke sy eerst ghevonden zijn/ Margarijt genoemt worden. Daer is in de witte verwe onder haer een groot onderscheydt: De witste en klaerste komen uyt het roode Meyr. De Indiaensche vergelijckrn haer met den Edelen-steen/ die men Speculatorum noemt. Sommige zijnder die veel grooter zijn als andere gemeene Peerlen.

De welcke de beste verwe hebben / noemtmen Exaluminatas, dat is klare Peerlen / die haer met aluyn-verwe vergelijcken.

De grooten hebben ock hare waerdye/ dewelcke langh en onder gelijck een Albastert-busken/uytgespreyt zijn/ die noemense Elenchos: dese plachtmen aen de vingeren te dragen/en twee of drie aen de ooren te hanghen/ 't welck is de hovaerdye der stoute Vrouwen / en sulcken t'samen-hanginge heeft sijnen naem ghekreghen van de ghene / die men Votalia noemt /om dat sommige Vrouwen een bysouder gevallen aen de t'samen-hanginge der Peerlen hebben/want 't en is haer niet genoeg dat sy aen lissen der muylen Peerlen dragen/maer laten ock de schoenen allenthalven met Peerlen besetten/ja en zijn niet te vreden Peerlen te dragen/ maer willen ock daer op gaen / en laten ock wel de zolen aen de schoenen met Peerlen beslaen.

Dat de Peerlen niet hol en zijn/ dat kanmen daer by wel bemerken/om dat sy niet aen stucken en springen van eenige materie die daer op mochte vallen.

Van de kustelijcke Peerlen tweetmen te seggen/dewelke Cleopatra, de laetste Koninginne in Egypten alle beyde hadde/ die haer van den Koningen uyt Moren-lant waren gegeven. Als de Roomsche Vorst Antonius, dese Cleopatra dagelijcx met de alderfraeyste en heerlijckste Banckетten en Maeltijden dede tracteeren/ 't welk sy heel weynig achtede:so vraegde hy haer/ wantmen doch tot sulke vooztr

lijckheydt tot eeniger tijt meer soude doen? Daer op antwoordde sy en seyde: Sy wiste een eenigh eteno fteger ichte voor haer/op haer sat te koken / dat soude honderten hijftigh duysent Croonen kosten: dit begeerde Antonius wel te sien / niet geloovende dat het mogelijck soude konnen wesen/derhalven met haer weddende/en Lucius Plancus daer in het Recht te spreecken/verordineert zijnde/heeft sy des anderen daeghs Antonius te gaste gebeden / en liet heerlijck opdragen/nochtans nae haer dagelijckssche manieren ofte gewoonheyt/en als de Maeltijdt was gehouden/doen I achte Antonius,en seyde/dat men het t'samen soude reecknen wat het gekost hadde/de Koninginne seyde/het kostelijcke eten/daerom gewedded is/dat zal met het Banckket en Appelen opgedragen worden/ daerom toeft zo lange/ sy woude zoo veele als boven geseyt/verteeren/eer datmen soude opstaen. Ende doen men eenen schoonen Disch maeckte/doen voert de Koninginne / uyt haer bevel / een schotelken met Eeck gebracht / de welcke zoo sterck en krachtigh scherp was/dat zy de Peerlen vloeyende en weerck koste maecken/en zy dese twee Peerlen/ daer van te voren verhaelt/ aen hare oren hangen hebbende./ ende Antonius met verlanghen verwachtende/ wat zy doch met den Eeck doen wonde/ zo trock zy de eene Peerle van haer Oor en leydse in den Eeck/ en doen die in den Eeck verweyckt was/doen dronck Cleopatra den Eeck uyt/ en zy woude terstont de andere Peerel oock astrecken/ en de selve gelijck de voorige verteeren/ doen hielt haer Lucius Plancus (als zijnde Richter over de weddinge) de hant/en sprack het oordeel/dat zy 't gewonnen hadde/want het openbaer was/dat die verteerde Peerle zo veele weert was/ gelijck de Koninginne gesept hadde.

Van de Stekel-mosselen, Mossel gesteente en Zitter-vissen.

DE Steeck-mossele wassen uyt leemachtigen gront/ zy hebben altijdt hare gade by haer / de welcke men Mossel-gast of kleyne Zee-kreeft noemt.

Dese Steeck-mossel doet hare Schulpen wijdt op / en toont also den kleyne Vissen van binnen haer oogelooze lijf/ daer schieten of zwemmen dan de kleyne Vissen na/en als sy vermercken dat haer de Steekmosselen niet en doen/zwemmense met menighte in hare huyskens/daer op geeft de mos-

sel

sel blÿtig acht / en als sy vermercken dat het spel op 't best is/ zo nÿpt de Steeck-mossel een weynig aen/daer na nÿpt sy haer schulpe metter haest toe/ wat sy dan grÿpt/dat dooder sy/ en geeft van den Wachter sÿnen roof den aenpart.

De Zitter of Slaper-bissen weten wel hoese de andere bissen slaperig en schier zonder gevoelen maken zullen/zo sy doch niet en slaept/ zo duycken sy sich beneden in de diepte/ bergen hun in de modder/en als dan andere Bissen zonder zorge zÿn/en tot hen aen-komen zwemmen / zoo wo zdense rerstont slapende/ als oftse doodt waren / en dan grÿpen sy haer aen/ende gebruycken haer vleesch tot haer spÿise/ 't en zouden geene Bissen zoo veercken lever hebben / als de Zitter-visch.

Albertus: Alle de ghene die den Zitter-visch aenroert/hoe haestigh hy hem te rugge treckt/zo verstÿft hem nochtans dat geldt daer van/ gelÿck of 't ontslapen ware.

Op een tÿdt ist gebeurt/datter een van onse gesellen zulcken Vis met eenen vinger haestigh aengeroert heeft/ waer van hem den arm een gants half jaer verstÿft is ghebleven/hoewel hy dickmaels verscheyden warme baden/ zalven en plaesteren gebruyckt heeft.

De Zee-borschye/dewelke Zee-bissers genoemt worden/ zÿn listig en schadelÿck/ sy verkruypen haer in den weecken modder/ en steken hare twee uytstaende hoornkens uyt/ en locken de kleyne bissen met haer haestig omdraayen/tot dat sy haer genoegh duncken te wesen/ en springen als dan tot haer aen en vernielense.

De Zee-egels/ de Doorn-botten en Kockjen hebben ook dese manier/datse haer in de modder verberghen/en roeren haer binnen/als of het kleyne wormkens waren/ komende uyt den grondt her voor/en bedriegen alsoo de kleyne bissen en krygense tot haer spÿise.

Van de Zee-nasselen, Zee-vossen en Scheydt-welsen.

Zeenasselen zyn de aertse Masselen bykans gelÿck/ de roodtachtige langhe wormen hebben veel voeten/ en worden daerom Hondertvoet ghenoemt/wanneer dat de Zee-nasselen een anghel insticken / en daer door vreesen haer leven te verliesen / spouwen sy haer ingewant uyt/en vrengen also den angel her-door / ende als sy het dan ghesuyvert hebben / zoo vrenghen sy haer ingewant wederom tot haer.

De Zee-hos slockt den angel/en 't snoer gantsch in hem/ soo verre tot dat hy t' boelt'/ waer de snoer zwackst is / daer bijt hy hem ontstucken / behoudende den angel by hem en ontledight hem alsoo van 't perijckel.

De Welsen zijn noch klocker/ want sy tasten den angel beneden aen/en eten 't aes fijntjens daer van en laten hem ledigh hangen.

Van den Zee-bock.

DE Zee-bock rooft en woedet op de zee gelijck een ander roover op 't landt/hy begeeft sich verborgen onder de schaduwe der groote Schepen en wachtet daer op/ of yemant in 'twater om te baden quame/ of hy verberget hem aen een besondere plaetse / en steeckt 't hooft uyt het water/ en als hy een bootjen siet/so zwemt hy soetjes daer na toe/ en verneemt ofte geeft daer achtinge op/hoe dat hy dat omstooten of anderssins te gronde soude mogen brengen.

Van de Zee-Honden of Robben.

DE Duyckers en alle die onder het water gaen/worden seer geplaeght van de Zee-honden of Zee-robben: dese seggen datse sich met groote menighte by mal-

malkanderen versamelen / en komen met gedruys aen gelijck de Walvissen/ vallen also op de Duyckers en Watertreders aen om te vernielen/daerom doen de Duyckers een Laecken ofte kleet rontom haer lijf / 't welck rontom met nagelen en scherpe pinnen beset is/alsse dan by hen komen en daer aen roeren / so wijckense terstont te rugge.

De Zee-honden grijpen de Menschen allenthalven aen/ waer datse yet bloots vernemen/daerom en isser niet beter/ dan dat men daer stoutelijck toe aen zwemt en verschrickt=se met een gedruys / want zy schricken sich soo seer voor de menschen/ als de menschen voor haer mogen doen.

Onder 't water is het eenen gelijcken strijt met de Menschen en Zee-honden / maer alsse boven 't water komen/ dan is de meeste perijckel / dewijl de Water-treders sich selven niet en konnen omkeeren en de Honden tegen zwemmen/ als sich den Water-treder geerne wegh steeckt/ soo staet sijn leven of doodt alleen aen sijn gesel(de welcke hem eerst een koorde onder de armen en om het lijf gedaen heeft) dat hy hem dan met een geraffigheyt na sich treckt; so haest als hy verneemt dat hem de Water-treder een teken geeft (te weten dat hy met de slinckerhant aen de koorde ruckt) dan moet hy sich met de rechterhant soo lange verweeren/ anders wort hy daer voor sijn oogen verslonden.

De huyt der zee-honden is seer trey, kort-hayrigh, gladt en blinckende, van verwe als de Tygers, geel met swarte vlacken, maer kleynder gespickelt,

Van de Tarbotten en Oesteren.

ALs men de Tarbotten op de Zee siet / dat is een gewis en seker teken geen ongedierte voor handen en is/ want die selvige en laten sich niet vinden daer eenige schadelijcke Zee-monsters ontrent zijn ofte hare wooninge hebben/ daer om worden se van de Water-treders heylige Vissen genoemt/als oock Heylbotten.

Forrer ex Gesnero: Sommige natien gebruycken de schalen van de Oesters om haer huysen te decken/ Oesterbleesch gezouten is zwaerlijck om te verdouwen / het veroorsaeckt een houdt slijmachtigh bloedt/en 't beweeght den stoelganck en 't water/ die uyt de hoecken der Zee gehaelt worden/ die eet men rou ofte ongekoockt.

Van

Van de vergiftige Zee-dieren.

IN de Zee vindt men oock sommige vergiftige Dieren/ als daer zijn Zee-hasen / de welcke in de Indiaensche Zee soo fenijntgh zijn/ dat soo wanneer mense aenroert/ doense de menschen sterven.

In onse Italiaensche Zee vint men oock dese Vissen/ zy gelijcken een ander gewas dat geen soom nock gestaltenis en heeft / dan alleen datse met de verwe eenen Hase gelijcken/ in India zijnse grooter en rouwer van haren als in Italien/ sy en worden daer oock niet lewendigh gevangen.

Even soo schadelijck zijn oock de Zee-draecken die op den rugge een scherpe ofte fenijnige beer ofte vinne hebben/ als oock de Pieter-mannen.

Maer geen verbloeckter ofte schadelijcker vergift is in de zee als den angel aen den staert van den Strekel-visch: want so haest als eenen boom daer mede aengeroert wort/ soo sal hy verdorren tot de wortel toe / desen angel is soo scherp/ datmen daer mede kan door yser en stael booren.

Plinius lib. 32. c. 1. Den Zee-haes in spijs ofte danck genooten/ja datmen hem aensiet / brenght den menschen terdoot / daer tegen sijn hem de menschen in India oock vergift / want soo waimeerse van de menschen aldaer / met een vinger aengeroert worden/ stervense terstont / maer de Zee-vermen eten sulcken Visch onbeschadight.

Den Keyser Domitianus vergaf sijnen broeder Tito met de spijse van eenen Zee-hase. Lib. 34. cap. 10. Het polver des wortels genaemt Selwort in wijn genoten / is goet tegen het vergift van de Zee-hasen.

Lib. 28. cap. 9. Alderley melck gedroncken/ soude goedt zijn tegen dit vergift.

Leonides Bizantius schrijft: Op eenen tijt wasser eenen die een Stachelrock gestolen hadde/ die hy voor een Pladys angesien hadde/ en dewijl hy niet en wiste van zijnen schadelijcken angel/ so stack hy dien in de broeck/ de welke hem met den angel stack/ dat de darmen daer henen vielen/ also vorde den dief met den visch by malkanderen doot gebonden.

Van der Vissen t'samen-paringe.

ALs de Vissen sich met malkanderen vermengen/ soo wrijven sy met de buyken tegen malkanderen/ 't welk met sulcken snelligheyt toe gaet/ datmen 't naeuwelycks sien kan.

Een

Ten tijden alsse paren so blieght de Reuter de Melcker na/ en als den Reuter jongen sal/ soo volghtse de Melcker.

Als de Eyeren van de Reuter zijn/ soo komen beyde den Reuter en Melcker daer by/ en makense met hunne verwermen lebendigh/ maer sy en konnense niet al voortbrengen delvijl daer sulcke groote mentghte is/ want souden al de Eyeren lebendigh woorden/so souden alle Zeen/ Meyzen en Albieren soo verbult woorden/ datse daer geen plaets en souden hebben om te blijven.

Van de geboorte der Vorssen.

DE Vorssen brengen kleyne zwarte knobbeltjes of bliesskens voort / daer aen men anders niet en kan kennen/dan alleen de oogen met de strot/terstont daer nae komen de boeten/ en de staert deylt sich in twee achterste deelen / en 't gene te verwonderen is / in een half Jaer worden se wederom tot dreck datmense niet kennen kan/ als dan den Zenten komt/ so worden se wederom gelijckse te voren gelveest zijn / dit geschiet veel verborgen en duyrt alle Jaren.

Michaël Jacobs, schrijft in sijn Boeck van de opstandinge: Wy durven schier seggen/ dat yet gene wat Plinius schrijft van de Vorssen/so dickmaels geschiet als des Somers de poelen en morassen uytdroogen / daerse in zijn / want dan verdwijnense / en over eenighe dagen ofte weecken / jae maenden als 't begint te regenen datter water in komt/ so zijn de selfde poelen en morassen wederom even vol. 't Is op eenen Meulen geschiet/datter eenen van boeverije een schol Ys in de Stove brocht daer eenen Vorsch in gebroren was/ en achter eenen neder sette die by den Oven sat/en niet daer van en wist / als het Ys nu gesmolten was / ende Vorsch warm worde/so begintse te quacken/daer van den anderen soo verschrickte/ dat hy ter Stoven uyt liep/ ten lesten vermanden hy sich/ en ginck weder in de Stove / daer vont hy de Vorsch sitten quacken / gelijckse des somers ghemeynelijck doen alsse in 't water en daer beneffen sitten.

De Mies-mosselen en Jacobs-mosselen wassen van sich selver in sant achtige plaetsen.

De Stachel-slecken/ Purper-slecken en andere die in harde doppen of huysskens zijn/die groeyen in modderige plaetsen van slijm en vuylighept der zee. De Meyzselen ofte Zeekresse-

kresselen komen van de schuym der Zee/ en van den groo-ten plas-regen.

Albertus: De Vissers seggen/ wanneer de Kresselingen verbuylen tot aen den kop/en dan wederom met water bedeckt worden/ soo souden sy wederom tot hare volkomentheydt wassen. De Kreesten die in buyle Sloten/Gzachten en onder heymelijcke Gemacken gevonden worden/ en zijn van geender weerden/maer de Soutkresselen/ die in klare loopende wateren en in 't zandt ghevonden worden/ zijn goedt en gesondt.

Pictores schrijft: Krestelingen worden by de Venetianen in grooter weerden gehouden/ en niet voor ongesont/insonderheydt alsse sich in 't zandt generen. Daer van dese twee verskens gemaeckt zijn.

In Venetis sint lauta licet convivia terris
Principium cœnæ Gobius esse solet.

Van de Grondelingen.

FOrrer ex Gesnero: De Gzondelingen behouden den prijs van allen/want sy zijn lieffelijck om te eten/ sy maken een goedt reyn bloedt/ en zijn lichtelijck te verdouwen/ van vleesch tot Paesschen zijnse op haer beste/ hoewel de kleyne tot geenen tijt quaet en zijn. 't Hooft van de Gzondelingen soude een gewisse Medicijn wesen om den steen in de blase te doen breken/ en teghen den Erfgrint soude men Gzondelingen in Meyboter sieden en daer mede smeeren.

De gene die met harde steenachtige schulpen versien zijn/ als Gesteren/die wassen uyt buylen mos en schuym/die aen de Schepen op de kanten ofte bodemen hangen blijft.

De Aten-vrijbers sich aen de klippen/ en wat se dan van haer lijf strijken dat soude tot vermeeringe hares geslachts gedyen. Geen bissen en paren sich met anderen als met hun eygen geslacht/uytgesondert de Zee-angels en de Kochen/ van dese beyde komt eenen derden Visch/ dewelcke voor eenen Koch ende achter eenen Zee-angel gelijckt.

In Martij genereren de Mosselen/ Slecken en Zee-egelen.

De Zee-wolven en Meyz-oogen/ jongen tweemael des jaers/ ghelijck alle andere Steen-visch/ de Zee-barmen dziemael. De Karpers souden ses-mael in 't jaer jongen voeden.

Van

Albertus: Den Karper soude eene bysondere rasligheyt weten te gebruycken om uyt het garen te ontkomen / want somtijdts springen sy gheheel daer over / ofte hy woelt sich onder in de modder daer door / of hy grijpt met den mont aen eenig ding dat in't water wast / tzy lis of anders wat / en dat houdt hy soo vast datmen hem daer niet aftrecken en kan met het garen.

Forrer uyt Gesnerus: De Karpers vermeerderen sich sonder zaet en met zaet / sy generen sich (ten tijden hares schaepens ofte Jongens) aen de kanten ofte Oevers / en als de Eyeren geschoyt zijn / soo beswaertse de Melcker. Als het drooge warme Somers valleu / soo geraken dese Vissen in kranckheyt / en krijgen geswellen op het lijf / alsoo dat haer de schouben asballen / 't welcke men somtijdts aen hun vernemen kan aen het bloedt / 't welck aen de graten verstijft is / als dan zijnse totter spijse onbequaem.

Te Michels-beldt in de Graft die om het Slot is / sonde een Karper gelveest zijn / die over de hondert jaren oudt geworden was.

Hare hersenen verdlwijnen en lvassen met de Mane / de Melckers houdtmen voor de beste / om de veelheydt hares sweets / salmense te voren in wijn afwasschen / daermense voorts in sieden wil.

By ons is 't gebeurt / datter een Vroulv gegeten hadde van het witte datter aen de kaken van den Karper sit / daer van sy seer dik is opgeswollen / en korts daer na gestorven. De galle van eenen Karper om de ooghen gesmeert / verdrijft alle duysterheydt / sijnen steen van hem levendigh genomen en ghestoten tot polver / stilt het bloeden / ofte het bloet op den gantschen steen gelaren / soude het bloeden oock doen ophouden. Desen steen is oock goet tegen het graveel / den selven steen in den mont gehouden verdrijft de Sood.

Pictorius: Karpers die in de loopende lvateren gevangen vorden / en zijn niet soo schadelijck als de ghene die men in de Vyvers of stilstaende lvateren vangt / want die vrengen onrein bloet / in den Meert dikmaels Colicompas ofte pijne der darmen / in den Meert zijnse niet gebruyckelijck.

Alle Karpers zijn t'allen tijden seer ongesondt om te eten.

De Zee-schorploenen en Zee-vraessemen schaepen hare Jongen

Jongen tweemael der jaers / eens in 't voor-jaer en eens in den Herfst.

Vele Vissen vermeerderen sich in dese drie maenden / April / May en Junius / de Goutstrijmers in den Herfst / de weecke vissen en Purper-slecken in 't voor-jaer / de breede Black-vissen alle maenden / de Veel-voeten en Slecken in den Winter.

De Zee-naelde barst den buyck open / van wegen hare groote Kogers ofte Kuyten / alle jonge gedierten des waters zijn in 't beginsel blint.

Van 't lange leven der Vissen, en van vijvers en behouders daer de vissen in bewaert worden.

IN des Keysers Vyver niet wijt van Neapolis / heeftmen Vissen gehat die over de 60 Jaren out gewonden zijn.

Den eersten die te Komen de Vyvers bedacht heeft tot de Oesteren / dat was de Curator Sergius / tot zijner tijdt begonste Licinius Murena Vyvers en Karen te maken / daer men alderley Visch in konde bewaren.

De Vyvers voor de Muuralen brocht Cajus Hirius op en doen de Keyser Julius sijn triumph-gasterije hielt / so brocht desen Hyrius ses duysent Muuralen op.

Den seer wel-spreeckenden Man Hortensius / hadde by Baulis te Bays een Vyver / daer in was een Muurael / den welcken hem so lief is geweest / dat hy dien na sijn doot niet anders en beklaeghde / dan of hem een van sijne beson-dere goede vrienden afgestorven hadde geweest.

De Huyshou van Antoni hadde eenen Muurael / die haer soo wel behaeghde / dat se hem eenen gouden halsbant liet aen maecken.

Gesnerus: Sommige houden de Lamprayen voor dien visch / die anders Muurael genaemt voort / 't is waer dat-se malkanderen seer gelijck zijn / soo daer onderscheyt in het geslacht is / dat moet gantsch kleyn wesen.

De Lamprayen wassen van den slijm op den grondt / sy hangen sich aen de Salmen als se uyt de zee strijcken / in den May zijnse op 't beste / haer vleesch is lieffelijck / maer het brenght dick slijmachtigh bloet / daerom salmense met wijn en goede specerie koken en bereyden.

Fulvius Hirpinas Brachte de Vyvers op voor de slecken / in 't Tranquilnische veldt / hy mestense met eenigh gesoden moes en meel.

Van de

Van de Zee-sterren en de Nagel-mossels.

DE Zee-sterren hebben weynigh vleesch inwendigh/ buyten zijnse met een steen-harde huydt versien/ men seyt zy souden van sulcken hitsighen natuur wesen/ datse 't alles doen verdorren watse aenroeren/ hare spijs is terstont verteert/ soo haest alsse in de mage komt/ van wegen hare aengeboren hitte.

Onder de Mossels mogen ock de visschen Dactyli gerekent worden/ dewelcke den name daer van hebben gekregen/ om datter wat aen haer is/ 't welck de nagelen en vingeren aen des Menschen handt gelijckt.

Dese Visschen zijn van die natuur/ dat so wanneerse in een duyster plaetse gesien worden/ soo gevense eenen helderen schijnende glans van sich/ en hoese meer vochtigheydts by sich hebben/ hoese helderer schijn geven/ sy glinsteren ock in den mondt van den genen diese eten/ ock in die handen/ kleederen en daerse op der aerden liggen/ ock daer de droppen van haren slijm valt.

Van de Zee-wolf.

DEn Meyr-ael en Zee-wolf hebben eenen grooten haet op malkanderen.

Forrer: De Alen die by ons in Meyren en stroomen zijn/ die eten alderley Vevers/ Vliegen en Muggen die op 't water zwemmen/ sy schayen ofte jongen in de Mey/ zy hebben sacht vleesch/ en zijn lieffelijck om te eten alsse groot zijn/ midden in den Somer en worden se niet goet gehouden/ gebraden zijnse gesonder om te eten als gesoden/ ock ingesouten in de Vasten.

Den Muur-ael en Zee-ael bijten malkanderen de start af.

Gesnerus: De Pzicken of negen-oogen zijn van 't geslacht der Alen/ en Lampzeyen/ men seyt/ als men een kleyne Pzick ofte negen-ooge in eenen aerden pot in 't water ziedet dat den pot van aen stucken springet: in Februarius en Martius zijnse op haer beste/ in Apzil zijnse vol kuyts/ sy hebben een taey vleys/ sy generen sich alleen met suygen.

De Hammerkreefsen zijn so verveert voor den Veel-voet/ datse van vreese sterven/ alsse die maer siende worden.

Migidius seydt/ dat de Zee-snoeck den Muur-ael den strot afbijt/ en op sommige tijden zijnse te samen wel te vreden.

Den langen smallen Visch die men Musculus noemt/ heeft eene besondere liefde en genegenthey t tot de groote Bruynbisch/want dewijl dien de oogen van groote vettigheydts wegen over gewassen zijn/ dat hy recht voor uyt niet sien en kan/so swemt den Musculus voor hem henen/ wijst en geleyt hem getrouwelijck.

Leonicerus: Den Baers en den Snoeck hebben eene natuyrlijcke eenigheyt met malkanderen/want soo wanneer dat den Snoeck gequetst is/ soo soeckt hy den Baers/ en wrijft sijne wonden tegen hem/ en daer van genesen zijne wonden.

Voorsen hebben seer na de eygenschap der Salmen/doch zijnse noch minder schadelijck als de Salmen/ in Februarius houdtmense voor het beste.

Item dese vissen zijn het minste schadelijck/de welcke in diepe/ steenachtige harde sterck loopende wateren gevangen worden/ insonderheyt tegen 't Noorden/ en die rouwe harde schobben hebben en geenen vreemden reuck/maer alle Vissen die in stilstande duyte graften ofte modderighe slopten gevangen worden/ zijn ongesont en schadelijck/ insonderheyt die geen schobben en hebben.

Vissen en zijn ook niet gesout op een Maeltijt daer men ook Vleesch eet/want Visch en Vleesch en kan in de Mage met de verdouwinge niet over een komen/maer als het soo te passe komt/ soo is 't beter den Visch eer gegeten/ op datse voor het Vleesch mach verteert worden. Alle Vissen zijn kout ende vochtigh/ daerom en zijnse de Phlegmatici niet dienstigh/ maer des Somers mogense de Cholerici sonder schade gebruycken/ doch dat het niet geschiede na groote arbeydt of andere oeffeninge.

Visch ende Melck 't samen/ ofte Visch ende Kaes in eene Maeltijdt/ verwerckt het Colicompas ofte pijne der Darmen. Het Vel van Vissen en haer Ingewant is schadelijck. Visch die lange in 't Sout gelegen heeft ofte met Edick gesoden/die zijn swaer om te verdouwen/en maken quaedt Bloet/ brengen ook grooten dorst.

Eynde des Vijfden en laetsten Boecks, uyt Cajo Plinio Secundo, ende andere Latijnsche en Grieckse Physicis, van de Visschen.

R E-

REGISTER

Over de vyf Boecken Plinij Secundi.

Het eerſte van de Scheppinge des menſchen, van zyne geboorte, opvoedinge, erneringe, wandel, manieren, Konſten, hanteringe, leven, kranckheyt, geneſinge, ſterven, begraffenis, ende verryſenis na deſen leven.

HEt eerſte Capittel van de levendige Creatueren ende ſchepſelen, hoe datſe van Godt onderhouden ende erneert worden. Fol. 5
Dat tweede Cappittel van des menſchen geboorte ende eygenſchap. 7
Dat 3 Capittel van de Ziele des Menſchen. 10
Dat 4 Capittel van des menſchen vruchtbaerheyt ende onvruchtbaerheydt, 12
Dat 5 Capittel van de tydt des menſchen vruchtbaerheydt. 14
Dat 6 Capittel van ontfanckenis, dracht ende geboorte des menſchen. 15
Dat 7 Capittel van de tydt daer in de menſchen gebooren worden. 16
Dat 8 Capittel van Agrippa. 17
Dat 9 Capittel van de Ceſaribus die uyt des Moeders Lichaem geſneden worden. 19
Dat 10 Capittel van de tweelingen. 19
Dat 11 Capittel van de veelheyt der kinderen in eender geboorte. 20
Dat 12 Capittel van miſgeboorten ende wonderlycke geſteltenisſe ſommigher menſchen. 22
Dat 13 Capittel van ſommighe groote ende ſeer kleyne menſchen, 24
Dat 14 Capittel van veelderley Aert, geſteltenisſe ende manieren der menſchen, 25
Dat 15 Capittel van de ongelyckheydt der menſchen, ſo van lichamen als van ghemoeden. 32
Dat 16 Capittel van gelyckheyt der menſchen ſo aen lichaem als een gemoeden. 34
Dat 17 Capittel van de ſwackheydt ende verdorventheydt der menſchelycke naetuere. 36
Dat 18 Capittel van de Klaeghweerdige gebrekelickheydt des menſchen. 40
Dat 19 Capittel van eenige toevallinge des menſchen lichaems. 41
Dat 20 Capittel van honger ende dorſt des menſchen. 42
Dat 21 Capittel van menigerley ſeden ende aengenomen manieren. 43
Dat 22 Capittel van ſommighe menſchen ſterckte ende gerasſigheyt. 44
Dat 23 Capittel van wonderlyck ſcherp geſicht. 46
Dat 24 Capittel van het gehoor ende haeſtige tydinge ofte bootſchap. 47
Dat 25 Capittel van ſachtmoedigheyt ofte gedult. 47
Dat 26 Capittel van de gedachtenis, ofte Memori. 49
Dat 27 Capittel van mannelycke kryghs-helden. 51
Dat 28 Capittel tot wat eeren ſommighe mannen door haer verſtandt ghekomen zyn 52
Dat 29 Capittel van de wet gevers ende wet beſchryvers. 53
Dat 30 Capittel van de liefhebbers ende Leeraers der deughden ende goede ſeden. 54
Dat 31 Capittel van het groot aenſien en weerdigheyt ſommiger menſchen. 56
Dat 32 Capittel van waerſeggers ende Propheten. 56
Dat 33 Capittel van oprechte vrome mannen, 57
Dat 34 Capittel van de Kuysheydt. 57
Dat 35 Capittel van de groote liefde ſommiger menſchen tegen malkanderen. 58
Dat 36 Capittel van Konſtenaers 60
Dat 37 Capittel van Medecyns, Aptekers ende Chirurgyns 60
Dat 38 Capittel van de Mathematicis, Geometricis, Lant-meeters ende Bouluyden 61
Dat 39 Capittel van Sangers, Orgeliſten ende Speel-luyden. 61
Dat 40 Capittel van Schilders, Beelt-ſnyders, Steenhouwers, Tekenaers, Formſnyders, Borduerwerckers. 62
Dat 41 Capittel van lyf-cygen luyden. 65
Dat 42 Capittel van voortreffelycke Volckeren ende haer geluck. 65
Dat 43 Capittel van het geluck welſtandt ende onbeſtandigheyt. 67

Dat 44 Capittel van den gene die van leegen ſtaet ende van arme ouders ghebore
ſyn, ende namaels tot grooten ſtaet gekomen zyn. 7
Dat 45 Capittel van de geene die van hooghen ſtaet vernedert, ende van grooten
ryckdom tot armoede en ellende gekomen zyn. 7
Dat 46 Capittel Menigerley meyningen van de geluckſaligheyt ende het beſte leven
hier op der Aerden. 7
Dat 47 Capittel van menſchen die voor Goden gehouden zyn geworden. 7
Dat 48 Capittel van ſommiger menſchen langh leven. 7
Dat 49 Capittel van de kortheydt des levens, 8
Dat 50 Capittel van de plaetſen ende ſtonden der geboorten. 8
Dat 51 Capittel van de Elendigheyt ende moeyelyckheyt des menſchen levens. 8
Dat 52 Capittel van kranckheydt ende menigherley toevallen des menſchelycke
Lichaems. 8
Dat 53 Capittel van tekenen des doots ende ſommige kranckheden. 8
Dat 54 Capittel van den gene die voor doot ghehouden waren ende wederom le
vendigh ende geſont zyn geworden. 8
Dat 55 Capittel van een haeſtigen doot. 8
Dat 56 Capittel van Begraffeniſſe ende verbrandinge der doode lichamen 8
Dat 57 Capittel van de eerſte vinders van verſcheyde n dingen. 8

Regiſter des tweeden Deels.

DAt eerſte Capittel van de Olyphanten. 9
Dat 2 Capittel wanneer de Olyphanten eerſt te Romen t'ſamen geſpannen zyn
ende van hare geſchicktheydt. 9
Dat 3 Capittel hoe leerſaem de Olyphanten zyn ende van hare Tanden. 9
Dat 4 Capittel van de vriendelyckheyt der Olyphanten ende hoe ſy haer perycke
verſtaen gelyck de menſchen, oock mede den Tyger vreeſen. 10
Dat 5 Capittel van de Olyphanten genegentheyt ende liefde tot de menſchen, ende
van haer gedachteniſſe. 10
Dat 6 Capittel wanneer de Olyphanten eerſt in Italien ghebracht worden. 10
Dat 7 Capittel van de aengeborene goetheydt der Olyphanten oock van haer vech-
ten, 10
Dat 8 Capittel hoemen de Olyphanten vanght. 10
Dat 9 Capittel hoemen de Olyphanten temt ende tot den krygh gebruyckt. 11
Dat 10 Capittel van de Olyphanten ghebooorte, Natuer, gheſteltenis ende eyghen-
ſchap. 11
Dat 11 Capittel van de vyantſchap tuſſchen den Olyphant ende den Draeck, oock
waerſe het meeſtendeel gevonden worden. 11
Dat 12 Capittel van de voorſichtigheydt en geſtadigen kamp deſer twee dieren, 11
Van de Olyphanten groote Tanden Adem ende Bloet. 11
Dat 13 Capittel van de Draken in Mooren Landt. 12
Dat 14 Capittel van de groote Slangen ende den Boas. 12
Dat 15 Capittel van de dieren in Scythia ende in de Landen tegen middernacht. 12
Dat 16 Capittel van de Leeuwen. 12
Dat 17 Capittel van den Panther ofte Lecparden. 14
Dat 18 Capittel van Tygerdieren, Kamelen, Kamelopardalen, ende wanneer die te
Romen eerſtelyck geſien zyn geworden, 14
Dat 19 Capittel van de Dieren Chao ende Cephe. 14
Dat 20 Capittel van de Rhinoceros, Neushoorn, 15
Dat 21 Capittel van ſommige wonderlycke dieren die in Moren Landt ende daer
in India haer wooninge hebben. 15
Dat 22 Capittel van de Wolven, 16
Dat 23 Capittel van de Slangen. 16
Dat 24 Capittel van het dier, Ichneumon. 17
Dat 25 Capittel van de Crocodil, Scince ende het Waterpeert: 17
Dat 26 Capittel wie het water-peert ende Crocodil eerſt te Romen gebrocht heeft,
ende hoe 't water-peert ſich ſelven geneeſt. 18
Dat 27 Capittel van ſommige Kruyden ende andere Medicynen, welckers kracht
door het gebruyck der dieren eerſt geopenbaert ende aengeweſen zyn, 18
Dat 28 Capit. hoe ſommige Dieren aenwyſinge geven van toekomende dingen. 18

Dat

Dat 29 Capittel hoe dat sommige Steden en volckeren van ettelycke kleyne dieren vernielt en verdelght zyn geworden. 190
Dat 30 Capittel van de Hyena, Civet-kat, Veel-Vraten, Mantichoren, Beveren, ende Otteren. 191
Dat 31 Capittel van Padden, 126
Dat 32 Capittel van Herten ende Hinden. 127
Dat 33 Capittel van den Chamelcon, of Ratteidex. 134
Dat 34 Capittel van den Tarandis. 136
Dat 35 Capittel van het Stekel-swyn of Yser-vercken. 137
Dat 36 Capittel van de Beeren ende hare Jongen. 138
Dat 37 Capittel van de Murmel-dieren ende Egelen, 145
Dat 38 Capittel van den Leonthophono, Luchts ofte Lynx, Das, ende Eeckhooren, 148
Dat 39 Capittel van Adderen, Slecken, Egdissen, en Salamanders. 151
Dat 40 Capittel van de Honden. 157
Dat 41 Capittel van de dolle ofte rasende Honden. 165
Dat 42 Capittel van de Paerden, haer natuer manier en eygenschappen. 167
Dat 43 Capittel van de Paerden. 172
Dat 44 Capittel van de Eselen. 176
Dat 45 capittel van den Muyl-Ezel, 181
Dat 46 capittel van Ossen en Koeyen. 185
Dat 47 capittel van den Osse Apis, den welcken der Egyptenaers voor haren Godt houden 192
Dat 48 capittel van de wolle, en alderley verscheyden kleedinghen, die van wol en ander gespinsel gemaeckt worden, 199
Dat 49 Capittel van de wilde Schapen Musimon, ende van de tamme Schapen aert, natuer en eygenschap. 202
Dat 50 Capittel van de Bocken en Geyten. 207
Dat 51 Capittel van der Verckens aert, natuer ende eygenschap. 212
Dat 52 Capittel van wilde Swijnen, Diergaerden en Waranden. 217
Dat 53 Capittel van de wilde Geyten. 220
Dat 54 Capittel van de Aepen, Bavianen en Satyren. 223
Dat 55 Capittel van Hasen en Konijnen. 232
Dat 56 Capittel van Dieren die niet tam noch wilt en zijn. 236
Dat 57 Capittel van alderley Muysen en Ratten. 236
Dat 58 Capittel van Katten, Weseltjes, Bonsinghs, Mollen, Vorsschen en de Vossen, 242
Dat 59 Capittel welcke dieren aen ettelijcke plaetsen niet ghevonden en werden. 247
Dat 60 Capittel van dieren, die sommige beschadighen, en andere geen leet en doen. 248
Dat 61 Capittel van eenige vreemde Indiaensche viervoetige Dieren. 249
Van den Tatou of Armadillo. 249
Van de Leguam. 250
Van den Indiaensche Slange. 252
Van de Schilpadde. 255
Van den Luyaardt. 257
Van de Muscus dieren. 258
Van een wilde Man. 259
Van den Mieren-eter. 259
Van de Schapen in Peru en Chili. 262

Register des derden Deel.

DAt eerste Capittel van den Vogel Struys. 266
Dat 2 Capittel van den Vogel Phenicx. 268
Dat 3 Capittel van den Arent. 273
Dat 4 Capittel wanneer men te Romen de Arenden voor een Krijghs-teecken begon te voeren. 279
Dat 5 Capittel van twee wonderlijcke Historien van den Arent, 281
Dat 6 Capittel van de Gieren. 282

Dat 7 Capittel van den vogel Sanquali ofte Beenbreecker, 283
Dat 8 Capittel van den Havick. 284
Dat 9 Capittel van de Roeckkoeck, die van ſijn eygen gheſlacht wordt omghebrocht. 286
Dat 10 capittel van de Sperwers. 288
Dat 11 capittel van't onderſcheyt der Vogelen. 289
Dat 12 capittel van de Kraeyen. 289
Dat 13 capittel van de Raven 290
Dat 14 capittel van den Nacht-uyl. 292
Dat 15 capittel uyt de ander Boecken Plinij, van de Kraeyen, Ravens ende uylen. 293
Dat 16 capittel van de Nacht-vogelen. 294
Dat 17 capittel van de uylen. 294
Dat 18 capittel van de Spechten. 294
Dat 19 capittel Beſluyt van de Vogelen met kromme klaeuwen. 295
Dat 20 capittel van de Paeuwen. 295
Dat 21 capittel van de Haenen 295
Dat 22 capittel van de Ganſen. 303
Dat 23 capittel van de Kranen, Oyevaers, Swanen, Schnee Ganſen, Wachtelen of Quackelen, Glutten, Schreckeren en Schleyereulen 307
Dat 24 capittel van de Swaluwen, Meerlen, Lyſteren, Starren, Spreeuwen en Meeuwen, Tortel-duyven en Ringel-duyven. 317
Dat 25 capittel welcke vogels kort of langh by ons blyven 322
Dat 26 capittel vreemdigheden van ſommige vogelen, en van de Africaeniſche ofte Barbariſche Kalikoenſe Henne Meleagros. 322
Dat 27 capittel van de vogelen die men Seleucides noemt. 323
Dat 28 capittel van den Egyptiſchen vogel Ibis. 323
Dat 29 capittel welcke vogels op ſommige plaetſen niet ghevonden eu worden, en welck haren ſanck en verwe konnen veranderen. Oock van den Nachtegael en andere Vogels. 325
Dat 30 capittel van de Meerlen, of Lyſteren, en de Vogelen Ibis haer geſlacht, 331
Dat 31 capittel van den vogel Halcyone, of Ys-vogelen, Zee-ſwaluwen, en ander Water-Vogelen. 332
Dat 32 capittel van de Meeuwe. 333
Dat 33 capittel van de neſten der Swaluwen, Spechten, Galgul, Kaneel-voghels, Otis, Exter, Byen-eters, en Velt-hoenderen. 334
Dat 34 capittel van de Duyven 339
Dat 35 capittel van de Ringel-duyven en Tortel-duyven. 340
Dat 36 capittel van de Muſſchen en Duyven 341
Dat 37 capittel vande Wannen-wyer, en noch meer van de Duyven 342
Dat 39 Capittel van de Gier-Swaluwen. 343
Dat 40 capittel van den Geyt-melcker. 344
Dat 41 capittel van den Pellicaen. 344
Dat 42 capittel van de Diſtelvincken, Papegaeyen, Pſittigh, Exter, Hatzler, en andere klapperige vogels. 346
Dat 43 capittel van't verſtant des Ravens, 351
Dat 44 capittel van den vogel Diomedis. 352
Dat 45 capittel van den Purper-Vogel 353
Dat 46 capittel van den Krop-Vogel. 354
Dat 47 capittel van alderley ander Vogelen. 355
Dat 48 capittel van het Haſel-hoen, Kor-hoen, Berck-hoen; en Sneeu-hoen. 356
Dat 49 capittel van vreemde ſeltſame Vogelen. 357
Dat 50 capittel van de Hennen, haer Eyeren en broeden. 359
Dat 51 capittel van der Duyven leggen en broeden. 361
Dat 52 capittel van der Paeuwen en Ganſen leggen. 361
Dat 53 capittel van de Vogelen en haer broeden. 362
Dat 54 capittel van het Winter-Koninckxken. 363
Van den Leeuwerck. 364
Van den Vogel Charadrio. 364
Een ſeltſame geſchiedenis, van een Vogel te Amſterdam, genaemt Aelſcholfer. 365
Van de Kanary-Vogel. 365

Van den Kaketoen 366
Van de Papegayen. 366
Van de Ooſt-Indiſche Raven. 368
Van den Caſuarus. 368
Van de Paradys-Vogels. 369
Van den Toucan. 370
Van den Guacariga. 370
Van 't Vogeltjen Guirapanga. 371
Van de Dod-aerſen. 374
Van de Chineeſche Endt-Vogels. 375
Van de Chineeſche Scholfers. 376
Van de Pinguins. 377

Regiſter des vierde Deel,

BEſchryvinge van de Byen uyt verſcheyden Autheuren. 378
Hoe het ghemeyne werck der Byen onder henlieden uytghedeelt en verrecht wordt. 380
Van de Hommelen ende Weſelen 381
Van der Byen Koninck en Regiment. 382
Van de Zyd-Wormen. 384
Van de Spinnen. 385
Van de Sprinckhanen. 386
Van de Mieren, Wormen en andere kleyne ongedierten 388
Van de Mieren, Motten, Baratten, Luyſen, Vloyen en Wormen, &c. 390
Van de Scorpioenen, 392
Van de Tarantuſa, 394
Van het Boom-Draeckjen. 397
Van veelderley Ondiertjes, 397
Van den Pyrales, Pyrauſtes, of Vuur-vliegen 399
Van de Conchenilie Wormkens. 400

Regiſter des vyfde Deel.

VOorreden ende eerſte capittel over het boeck van de Viſſen. 401
Hoe, en waerom het komt dat in de Zee de grootſte Dieren ghevonden worden. 401
Van de groote vreeſſelycke Dieren des Indiaenſchen Meyrs. 402
Welcke Viſſchen in yeder Meyr de grootſte zyn. 404
Van een vervaerlyck Zee-monſter. 404
Van Water-mannen, en Meyr minnen, ofte Zee-Vrouwen, en Zee-Olyphanten 405
Van een Meermin, gevangen in Hollandt. 408
Van den Bruynviſch en Hocherſwyn. 411
Van de groote Noordtſche Walviſſchen. 414
Hoe de Walviſſchen gevangen worden 416
Van den Dolphyn 419
De wonderlycke Hiſtorie van Arion 424
Van de groote Zee-ſchiltpadden, en hoe die ſelve ghevangen worden 424
Van 't Zee Kalf. 426
Van de Thunnen of Leyt-viſſen, Steuren, Salmen, Makreelen en ſommighe andere Viſſen 427
Van den vanck der Viſſen, en hare beduydinge. 429
Van de Walruſſen. 433
Van de Stockviſſen 434
Van de Snoecken, 435
Van de Salm. 433
Van den Ael, 436
Van de Zee-Oſſen. 437
Van de Schip-ſuymers 437
Van ſommige Viſſen die haer koleuren veranderen. 438
Van den Haringh 438

Van

REGISTER

Van de Zeevisſen, Hoornkoe en Zeedraken 439
Van de Visſen die gants geen bloedt en hebben 440
Van de Schipkotel. 440.
Van de Kreeften, en Zee-Egels. 440
Van de Slecken. 442
Van de Peerel-moſſel, en van het Edelgeſteente der peerlen, 443
Van de Stekel-moſſelen, Moſſelgeſteente en Zitter-visſen. 446
Van de Zee-naſſelen, Zee-voſſen en Scheydt welſen. 447
Van den Zee-Boeck. 448
Van de Zee-Honden of Robben. 448
Van de Tarbotten en Oeſteren. 449
Van de vergiftige Zee-dieren. 450
Van der visſen t'ſamenparinge. 450
Van de geboorte der Vorſſen, 451
Van de Grondelingen 452
Van de Karpers 453
Van't lange leven der visſen, en van vyvers en behouders daer de visſen in bewaert worden 454
Van de Zee-ſterren en de Nagel-moſſelen. 455
Van de Zee-Wolf. 455

FINIS.

BIBLIOTHECA
REGIA
MONACENSIS.

BSB Bayerische StaatsBibliothek
MDZ Münchener DigitalisierungsZentrum Digitale Bibliothek

Plinius Secundus, Gaius,

Von den Menschen Beesten

Amsterdam [ca. 1750]
A.lat.b. 1436
urn:nbn:de:bvb:12-bsb10996173-4
VD18 14539306-001